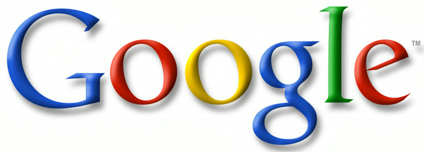
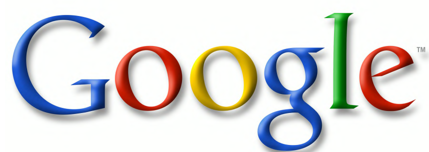
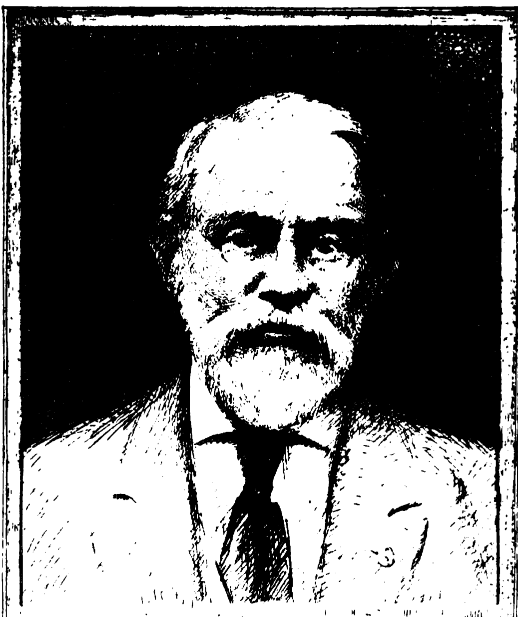

Alt som udkom! N

Nordisk Tidsskrift

for

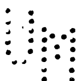
Historie, Literatur og Konst

Udgivet

af

Christian Molbech.

Første Bind.

Kiöbenhavn.

Forlagt af H. H. Thiele. Trykt i sammes Bogtrykkeri.

1827.

Fortale.

Endskiøndt jeg neppe tør sige mig selv, at jeg tilfulde havde veiet mit Foretagende, beregnet de Kræfter, jeg kunde anvende paa dets Udførelse, og den Hielp eller Medvirkning af Andre, jeg turde haabe, eller forudseet enhver Hindring, som vor Literaturs nærværende Tilstand vilde lægge i Veien, da jeg for noget meer end et Aar siden udkastede en Plan til det Tidsskrift, hvis første Bind nu sluttes: har jeg dog hverken letsindigen begyndt dets Udgivelse, eller hidtil angret de Bestræbelser og det Arbeide, som det har kostet mig. Modtagelsen, som det fra sin Begyndelse, baade i og uden for Fædrelandet fandt, har været opmuntrende nok i en Tid, da hvert literarisk Foretagende, med et noget alvorligt Formaal, hos os har saa mange Hindringer at overvinde. Om det, som jeg ved Tidsskriftet agtede at bringe tilveie, handler den Anmeldelse, jeg bekiendtgiorde d. 20. August 1826; og at gientage dette, finder jeg overflødigt. Hvad de fire, i Aar udkomne Hefter, der udgiøre første Bind, virkelig have ydet: ligger aabent for Alles Bedømmelse; og i hvor forskiellig denne end maatte falde ud, vil den vanskeligen lære mig andet, end hvad jeg allerede veed: at den, som lokket af Bifald skriver, neppe har mere egentligt Forfatterkald, end den, som skræmmet af Daddel, lader sin Pen hvile; og at det upaatvivlelig er ligesaa vist, at Mange kunde producere noget bedre, end hvad her gives, som at Faa, naar det kommer til Gierningen, holde, hvad de finde let nok at love sig selv og Andre.

Enhver indseer i øvrigt, at her tales om de Bidrag til Tidsskriftet fra Udgiverens egen Haand, med hvilke Læserne, tiere end jeg ønskede det, have maattet tage til Takke. Ved at bevidne dem, hvis Understøttelse til dette Bind Udg. skylder saa meget, sin varme Erkiendtlighed, være det ham tilladt at ønske: at Fremtiden maatte bringe Tidsskriftet flere Bidrag fra andre Forfatteres Haand — et Ønske, paa hvis Opfyldelse dets Varighed fornemmelig vil beroe.

Med Hensyn til enkelte Stykker af dette Binds Indhold, da er der kun et eneste, som Udgiveren anseer det fornødent, særskilt at berøre: den her indrykkede korte Anmeldelse af en dansk historisk Roman. Endeel af denne Bogs mange Yndere ville formodentlig ogsaa her gientage det evige Qvad om ubillig Kritik, eensidig Bedømmelse, en i

Magtsprog. affattet Dom, Mangel paa Hensyn til Forfatterens Person, o. s. v. Forsvar imod Beskyldninger af denne Art, naar de ere blottede for videnskabelig Grund, og kun hvile paa en subjectiv Følelse, er forgieves og unyttigt. Forfatteren af berørte Anmeldelse maatte ogsaa kiende lidet til Literaturen og dens Historie i vor Tid, dersom han ikke, selv rolig, vilde overlade det til en rolig Fremtid, at dømme om den Ubillighed eller Censibighed, der maatte tillægges ham. Hvad derimod Korthed, Mangel paa Beviissteder og Deductioner angaaer, da kan det være fornødent at tilføie følgende:

Det var overdraget Forfatteren af ovenanførte Anmeldelse, at skrive en Bedømmelse af Romanen for et af vore periodiske Skrifter. En Kritik, der udviklede, hvad hist kun antydes, fandt Udgiveren af bemeldte Tidsskrift, at han ei kunde optage i sámme, uagtet den, efter hans yttrede Formening: "af Alle vilde blive læst med Interesse, af Adskillige med Bifald." Kritikens Forfatter kunde ikke let have noget at indvende mod en saadan Forkastelse, hvis Motiver det saa meget mindre tilkom ham at bedømme, som den udgik fra en Mand, der besidder hans Høiagtelse og personlige Hengivenhed. Kritiken selv (paa en Maade en Commentar over den korte Anmeldelse, her læses, da der for hiin ikke mere var Rum) vil i sin Tid, enten i det nordiske Tidsskrift, eller andensteds, blive meddeelt et Publicum, der pleier at ynde Meningsfrihed.

Hvad angaaer det Hensyn til en agtet Personlighed, som herved kunde menes, at vorde tilsidesat: da kan dog en saadan Bebreidelse neppe være alvorlig meent, siden enhver pleier at giøre det til den første Grundsætning for al Slags upartisk Bedømmelse: at dømme, uden at see paa Personen. At Udgiveren af Nordisk Tidsskrift i øvrigt er i Stand til, ganske at afsondre personlig Følelse fra Dømmekraft, (denne være nu som den vil) derom vil en tidligere Artikel i Tidsskriftet faa tilstrækkeligt have overbeviist den med Gienstanden bekiendte Læser, at intet Ord videre behøver at tilføies.

Derimod tillader Udg. sig her at takke den ædle og berømmelige Velynder, hvis, med saamange Opoffrelser forbundne Iver for fædrelandsk Literatur dette Tidsskrift skylder en Understøttelse, baade sielden og betydelig. Hans Navn, som det vilde være ufornødent at nævne, om det end ikke fandtes trykket i Bogen, vil, ogsaa ved dette Vidne om hans Velvillie, stedse knytte sig til de Mænds Erindring, hvis Bifald og Yndest har givet dem et Krav paa min uudslettelige Taknemmelighed.

Kiøbenhavn den 30. September 1827.

C. Molbech.

Indhold.

Literatur og Bibliographie.

A. Fremmede Sprog.

B. Dansk Literatur.

Blandinger.

Om Anledningen til de Svenskes første Opstand imod Erik af Pommern.

(Et Bidrag til Unions-Historien af F. H. Jahn.)

Hædret ved sine ualmindelige Bedrifter, sluttede Margaretha, Danmarks, Norges og Sverriges Dronning, i Aaret 1412 sin jordiske Løbebane og overlod den stolte Bygning, hun havde skabt, til sin Søsters Dattersøn, Erik, efter sit Fødeland sædvanligen Erik af Pommern kaldet. Man skulde have troet, at en Fyrste, opdraget af Margaretha og derfor indviet i alle hendes Statskonsts Grundsætninger, let kunde have vedligeholdt den af hende stiftede Forening imellem de tre nordiske Riger; og den almindelige Dom er ogsaa, at det især bør tilskrives de af hendes Efterfølger begaaede politiske Feil, at den Calmarske Union under ham modtog alle de Rystelser, hvorved den omsider kuldkastedes.

Udgiør nu Unionstiden et af de vigtigste og mærkeligste Afsnit i vort Nordens Historie, da bør vi først og fremmest hefte vort Blik paa Kong Eriks Regiering og forsøge at opfatte hans Liv saa klart og tydeligt, som det er os muligt. Uden dette vil vor Beskuelse af den følgende Tid blive meer eller mindre usikker. Men for at kunne giøre det, er det for Historiegrandskeren af dobbelt Vigtighed, ikke at lade sig overdøve af Lidenskabernes Stemme, der fremgaaer af de ældre Kilders, ved Nationalhad oprørte Væld, eller at lade sig henrive af senere pragmatiske Historieskriveres Declamationer: strengt maa han holde sig til Kiendsgierninger og ikke vove eet Skridt, uden at Critiken oplyser hans mørke Gang. Let er det, igiennem den Masse af Usandheder, Fordreielser og falske Anskuelser, som Nationalhadet fødte og Lettroenhed forplantede, at

see i Erik af Pommerns Handlinger kun en Række af Usselheder; vanskeligt er det, at retfærdiggiøre enhver af hans Foretagender; men Sandheden bliver derved ikke fremmet, at man endnu engang afskriver, hvad saa ofte har været gientaget, og paa denne Maade har erholdt et Slags historisk Hævd.

Erik af Pommern var, i enhver Henseende, en Fostersøn af Dronning Margaretha. Hvad hun havde saaet, skulde modnes under ham, og bære Frugter under hans Efterkommere; hans Liv var for en stor Deel betinget ved hans Pleiemoders Bedrifter, ved de af hende skabte, fuldendte og ufuldendte Indretninger.

Som en Stat, mageløs i geographisk Udstrækning og i den ved Landenes indre Hielpekilder muliggiorte Overvægt af Europas Norden i Staternes Samfund, hæver det forenede Skandinavien sig midt iblandt Middelalderens deelte, adsplittede, neppe mere ved et svagt Feudalbaand sammenbundne Stater; og Hvo der kun tager Hensyn til den Begivenhed, at Nordens trende Riger under Margaretha forenedes, og dannede et af de mægtigste Statslegemer i Europa, maa henrives af Beundring over hendes Kraft, Klogskab og Viisdom. I Almindelighed anseer man ogsaa Calmarunionen for et Mesterstykke af hendes Statskonst, for Slutningsstenen af hendes daadfulde Regiering. Men uvilkaarligen paatrænger det Spørgsmaal sig den upartiske Historiegrandsker: hvorfor da denne stolte Bygning, opført til en Tid, da en Forening af Nordens Magter ingenlunde hørte til Umulighederne; da i det mindste Danmarks, Norges og Sverriges Indbyggere langt fra stode i en saa afgiort politisk Opposition til hinanden, som i senere Tider; da Sprog, Levemaade, Statsforfatning, den Enkeltes og hele Samfundets Liv vare langt meer beslægtede med hinanden i alle tre Riger, end hundrede Aar derefter: hvorfor da denne høit prisede Forening aldrig blev til et styrkende Baand, men ene og alene til en Kilde for uafbrudt Tvedragt og Krig?

Vi have allerede bemærket, at man især tilskriver Erik af Pommerns slette Regiering alle de Uroligheder, der fandt Sted under ham; man foregiver, at det var alene hans Uordholdenhed, hans blinde Hengivenhed til visse Yndlinger, hans Overtrædelse af Unionens Betingelser, der nødsagede de Svenske til at forsvare deres Frihed. Men Urolighederne vedvarede ogsaa under de følgende Konger; de udbrød tidt til aabenbar Krig, ikke imellem Regenten og Folket, som under Erik af Pommern, men imellem Rigerne indbyrdes. Aarsagen hertil maatte da ligge enten i Unionen selv, eller hos Unionskongerne, eller hos det Folk, som ideligen traadte i Kamp, snart imod Foreningen, snart imod den fælles Konge. Unionen vilde man ikke beskylde for Mangler og Feil; Kampen imod samme skulde være en Kamp for Frihed og Ret: man maatte derfor finde Aarsagen alene hos Kongerne, og ophørte nu ikke med at beskylde dem for Laster og Haardheder, for Feil og onde Hensigter. Saaledes blev Christoffer af Baiern til en lystig Fætter, der tilbragte Nætterne ved Spilleborbet og i Drikkelag, om hvilken man ikke kan sige noget Godt, og ikke giver sagt noget Ondt; saaledes blev Christian den Første til en bundløs Taske, fordi han trende Gange, med Rigsraadets Samtykke, udskrev en Skat i Sverrige, som for en stor Deel anvendtes til Rigets umiddelbare Forsvar; saaledes maatte selv Kong Hans, den fredsommeligste, sagtmodigste og ædelste af alle Unionskonger, høre, at man kaldte ham en Bøddel, der udsuede Landet i den Grad, at Qvinderne maatte forrette Hestenes og Oxernes Arbeide.

Denne Dom fældes ikke blot af svenske Historieskrivere, i hvis Interesse det muligen kan ligge, at sætte deres Landsmænds Opstand i et mildere Lys; men ogsaa danske Skribenter istemme denne Tone. Hvitfeld siger ligefrem, at man fra Christoffer af Baiern indtil Christian den Anden stedse har taget Unionen til Paaskud, for at paaføre Sverrige Krig, ligesom om de danske

Konger havde fundet særdeles Behag i at ødelægge deres egne Undersaatter ved Borgerkrige; den mere grantseende Holberg, der vel indsaae, at Skylden for en stor Deel laae hos de svenske Store, kan dog heller ikke tilbageholde den Tanke, at Aarsagen til hine ulykksalige Krige især bør søges i Kongernes Higen efter at forskaffe Danmark et Slags Overherredømme over Sverrige; Suhm, der vel ikke som dyb Grandsker, men som populair Skribent har erholdt den tredie Rang iblandt vore Historieskrivere — seer i Unionskongernes svage Charakterer Hovedanledningen til de idelige Krige, som vedvarede henved 150 Aar [1]), og selv i nyere historiske Skrifter, om hvilke vi med Rette kunde formode, at de vilde oplyse hiin Periode, baade med Hensyn til Krigenes militaire Gang og politiske Udspring, finde vi kun Gienklangen af de Svenskes Anskuelser og ubeviste Beskyldninger.

Vi ville lade alle disse Bemærkninger staae ved deres Værd; Historien, ikke Historieskrivernes særskilte Meninger skal lære os, paa hvilken Side Brøden er, om de Svenske havde mere Ret til at klage over Kongerne, eller Kongerne over de svenske Store: ikke altid er det den Fornærmede, der skriger høiest. Men vi ville her underkaste Unionen selv, saaledes som den ligger for os, en nøiere Betragtning, for at godtgiøre den Paastand: at den af Margaretha tilveiebragte Forening ikke kunde blive af Varighed, men inden kortere eller længere Tid maatte falde sammen; at den ikke var et politisk Mesterstykke, som kunde trodse Tiden, men at den tværtimod, allerede i sin Grundforfatning, udelukkede enhver Sammensmeltning af de enkelte Dele, til et skiønt, kraftfuldt Heelt. Regner man nu til de i Unionsacten selv indeholdte Feil og Mangler, at den, ligesom en ikke nøksom til alle Forhold afpasset Lov, tillod

[1]) Unionen ophævedes egentligen først ganske ved Freden til Stettin, 1570.

forskiellige Udtolkninger; at med de tre første Unionskonger ligesaa mange Dynastier bestege Thronen; at Sveriges stolte Rigsraad nødigen vilde beherskes af nogen Konge, af hvad Æt han endog var; at den svenske Historie allerede over et Aarhundrede havde været en uafbrudt Række af Revolutioner, af Fyrstemord og Kongeafsættelser: saa troer jeg, man ikke længere i de danske Kongers Herskesyge eller Svaghed vil see Hovedaarsagen til Unionskrigene, men meget mere finde dem for en stor Deel betingede af Omstændighederne og af den i Sverrige selv herskende Tidsaand.

Kaste vi et Blik paa Unionstractaten, saa opdage vi snart, at den fra Udkastets Side frembyder et sønderrevet Væv af Artikler, sammenføiede uden Orden i deres Følge, og uden Bestemthed i deres Udtryk. Vi kunne ikke aldeles undskylde denne Mangel med Tidsalderen; thi om end det 14de Aarhundrede paa en vis Maade i philosophisk Dannelse staaer tilbage for det 18de, saa led det dog ikke i den Grad under raa Uvidenhed, at man ei den Tid skulde have forstaaet at udtrykke en virkelig klart opfattet Idee; og den Forvirring, som findes i Unionstractatens uordnede Form, maa derfor ansees som et characteristisk Præg af den Forvirring, der har hersket hos Concipienten, for hvem Ideen selv neppe fremtraadte i al sin Klarhed. Grundideen var uden Tvivl, at forene Danmark, Norge og Sverrige under een Konge, med den største mulige Skaansomhed for alle private Interesser. Denne Opgave lod sig kun løse, ved at betragte Foreningen som Hovedøiemedet, Privatinteresserne derimod som Biting; og Unionen kunde ikkun erholde Varighed og Styrke, naar man saaledes sammensmeltede de forskiellige Rigers private Interesser, at de omsider frembøde et eneste, sammenhængende Næt, der ikke uden Tab for det Hele lod sig adskille.

Unionsacten derimod indeholder ganske andre Grundsætninger. I den fremtræder Foreningen som en Biting, de private Interesser

betinnod som Hovedsag, endog i den Grad, at kun tvende Artikler tilkiendegive en noiere Forbindelse imellem Rigerne: een Konge og gienſidig Underſtøttelse i Tilfælde af Krig. Forreſten havde hvert Land sit eget Rigsraad, ſine egne Love, ſin egen Forfatning, ſin egen Politik. Danſke vare Fremmede i Sverrige og Norge, Svenſke i Norge og Danmark, Normænd i Danmark og Sverrige; thi om det end ikke var Kongerne udtrykkeligen forbudet, at anſætte det ene Riges Underſaatter ſom Embedsmænd i de andre Riger: ſaa gaves der dog ſaa mange ſpecielle Anordninger herimod, ſaa mange af de tidligere Konger indgaaede Forpligtelser, at en ſaadan Fremgangsmaade kunde anſees for et Brud paa Unionen. Samlede altſaa en Konge de Bedſte og Klogeſte af alle tre Riger omkring ſig, anſatte han ſine Mænd, uden Henſyn til den Jordplet, hvor de vare fødte: ſaa troede man at have Aarſag til Klager og at være berettiget til Opſtand. Med en tilforn ubekiendt Skinſyge vaagede nu ethvert Folk over, at ingen Fremmede anſattes indenfor dets Enemærker, og denne Skinſyge opførte ſnart en Skillevæg imellem de ſaakaldte forenede Riger. Paa en Sammenſmeltning af Danſke, Normænd og Svenſke til eet Folk, var ikke at tænke, og dog kunde, uden en ſaadan, intet fælles Liv fødes; den var en nødvendig Betingelse for den uopløſelige Forbindelse, man havde, eller ſkulde have havt for Øie. Hvorledes kunde man troe, at en Forening vilde beſtaae, ſom i ſin Grundlov udtalte den meeſt beſtemte Iſolering af de enkelte Dele; thi derſom ikke et høiere politiſk Maal ſtod til at opnaae, for hvilket Rigerne, af egen Intereſſe, maatte holde ſammen: ſaa var den fælles Konge, man havde antaget, kun et Reſultat af de for Øieblikket ſtedfindende Forhold imellem Danmark, Norge og Sverrige; den var intet Middel til at vedligeholde denne Forening og give den Kraft og Styrke.

Dog vi kunne vel ogſaa under disſe Omſtændigheder tænke os det Tilfælde, at en fælles Konge var bleven til et Middel for

Unionens Vedligeholdelse; thi lidt efter lidt havde maaskee Nationerne nærmet sig hinanden mere; Slægtskab, Giftermaal, Kiøb af Jordegodser o. s. v. havde naturaliseret mægtige Mænd og Familier i flere Riger [1]), og Vanen tilsidst frembragt en Forening, der netop i sit tilfældige Udspring og sin sig selv overladte Udvikling indeholdt en Borgen for sin Fasthed. Men hertil udfordredes, at den fælles Konge, som man siger, aldrig døde; at der i det mindste om Arvefølgen var fastsat noget mere bestemt, end Unionsacten indeholder. Vel var det bestemt, at naar en Konge døde, skulde man vælge en af hans Sønner, eller, om han ingen Sønner efterlod, da en anden i deres Sted; men hvorledes, hvor og af hvem Valget skulde skee, eller under hvilke Former et saa vigtigt Anliggende skulde forhandles: derom indeholder Grundloven ikke et eneste Ord. Naar altsaa en Konge døde, saa var ethvert Riges Raad berettiget til at vælge hans Efterfølger, og paastaae, at de andre Riger skulde tiltræde dets Valg. Vilde de det ikke, saa var enten Unionen ophævet, eller Døren aabnet for Partieaand og Herskesyge; og det Eneste, som stod i Baggrunden for ethvert Valg, var Krig og deraf flydende Nationalhad.

Saaledes blev Hovedpunkten, om hvilken hele Foreningen dreiede sig, den fælles Konge, til et Middel for Rigernes Adskillelse, ikke til en Befæstelse af den sluttede Forening; og dersom ogsaa Erik af Pommern ikke havde paadraget sig de mægtigste Partiers Had, saa maatte dog, efter hans Død, de forskiellige Nationers og deres Stormænds Privatinteresse have opvakt Misforstaaelse, Tvedragt og Krig; thi den anden Bestemmelse: at Rigerne i paakommende Krigstilfælde skulde understøtte hinanden, var ligeledes kun et Re-

[1]) Dette var virkelig, endog under de stedfindende ugunstige Omstændigheder Tilfældet med flere Familier, f. Ex. med Thotterne, Gyldenstiernerne, Krummedigerne o. s. v., som allerede under Christian den Første havde Besiddelser i mere end eet Rige.

sultat af Unionen, intet Middel til dens Vedligeholdelse. Dette var dog den mindste Fordring, som man kunde giøre til trende, under een Konge forenede Riger, at de skulde danne Forbundsstater, der vare forpligtede til gienſidigt Forsvar, som den første Betingelse for det nøiere politiske Forhold, hvori de stode til hinanden. Men alle de Feil, som findes hos store Føderativstater og hvorfor de, ligesaa lidet som store Republiker, kunne bestaae med Varighed, laae skiulte i denne Bestemmelse. Ikke engang den Rettighed havde Droningen forbeholdt Unionskongerne, at de skulde føre en uindskrænket Befaling over den til Leding opbudte Magt; selv heri blandede Stænderne sig stærkt, og de Svenske fordrede, allerede under den første Krig, som de forenede Riger vare nødsagede til at føre, at deres Folk kun skulde anføres af svenske Høvedsmænd. At Isoleringen herved maatte tiltage, er ingen Tvivl underkastet; thi i intet Tilfælde fremtræder maaskee Skinsyge, Avind og Misundelse stærkere, end ved Samvirkningen af flere, hinanden fremmede Armee-Corpser. Selv Napoleon maatte ved mange Leiligheder giøre denne Erfaring. Hertil kom endeligen, at da ethvert Rige var vant til at betragte de andre Forbundsriger som fremmede, ansaae man ogsaa enhver Krig, som ikke umiddelbart svarede til det enkelte Riges Interesse, for en fremmed Sag; og Danmark vilde lige saa nødigen have stillet Tropper til en Krig imod Russerne i Finland, som de Svenske giorde det i Krigen mod det holsteenske Huus. Hvad kom det i Grunden Sverrige ved, om Slesvig var et danskt eller tydskt Lehn, om Hertugerne vare uafhængige eller ei? de Svenske maatte endog hemmeligen ønske, at deres Nabo ikke blev alt for stærk, for ikke at tabe deres Selvstændighed.

Men den meest ubesindige Anordning, som nødvendigen maatte give Anledning til de største Misforstaaelser, var den, at Kongen snart med det ene, snart med det andet Rigsraad — alt eftersom han tilfældigviis befandt sig i Danmark, Norge eller Sverrige —

skulde afgiøre de udenlandske Anliggender, og at, hvad man der besluttede, skulde være gieldende for de andre Riger. Altsaa i Stedet for at i det mindste et af alle tre Rigers Adel, efter den Tids Forfatning, udvalgt Raad i Forening afgiorde de forenede Staters politiske Anliggenheder, skulde Danmarks Rigsraad raade for Sverriges Interesse, og de svenske Store for Danmarks Vel; men begge Riger underkaste sig, hvad man maaskee i Norge fandt for godt at bestemme over Danmarks og Sverriges Anliggender. I Sandhed! dersom nogensinde Unionskongerne vilde fremme det ene Riges Bedste paa det andet Riges Bekostning: saa var Leiligheden hertil given, men tillige ogsaa den bedste Leilighed til at opvække Mistanke og nære Forbittrelse [1]).

Saaledes fremtræder dette Mesterstykke af Margarethas Viisdom for den politiske Critiks Domstol. At hun havde at kæmpe imod mange Vanskeligheder, som vi for en Deel endog ikke engang kiende, er ingen Tvivl underkastet; men at hun kunde have undgaaet mange af de her berørte Feil, er vist lige saa sandt. Og i disse Feil, eller, om man hellere vil, i disse Mangler ved selve Grundloven, maae vi søge de oprindelige Spirer til den Uenighed, hvortil Unionen gav Anledning; thi at disse hverken laae i Fyrsternes personlige Egenskaber og endnu mindre i Danmarks Stræben efter Overherredømme, eller i en uforeenlig Nationalforskiellighed: derom kan man, naar man upartisk grandsker Unionshistorien, snart overbevise sig; antaget, at man ikke holder forud indtagne Skribenters Declamationer for uomstødelige historiske Vidnesbyrd.

Margaretha døde. Man har bebreidet Kong Erik af Pommern, at han strax efter hendes Død antog andre Regierings-

---

[1]) Jvf. Hegewisch, über die calmarische Union, i hans historische, philosophische und literarische Schriften, 1. pag. 74; Molbech, Bidrag til en Charakteristik af Kong Christian den Anden pag. 36.

maximer og ved sin Letsindighed, sin Fremfusenhed, sin Ringeagt for Unionen og især for den svenske Nation, æggede denne til Modstand. Men dersom vi samle alle Beskyldninger imod Kong Erik under en fælles Synspunkt, saa lade de sig reducere til tvende: at han paalagde Landet Skatter og ansatte fremmede Lehnsmænd i Sverrige; thi de senere Klager over Kongens Uordholdenhed, Udeblivelse fra udskrevne Rigsdage, begaaede Sørøverier o. s. v. vare kun en Følge af de forudgaaede Bebreidelser og kunne her ikke komme i Betragtning. Disse Beskyldninger om Skattepaalæg og Fremmedes Ansættelse i Sverrige høres imidlertid ogsaa om Margaretha. Hun kaldes af svenske Skribenter en gierrig og rænkefuld Qvinde, hvis Ophold burde være i Helvede, der havde bemægtiget sig Riget ved List, paalagde Landet trykkende Skatter og afviste de Svenskes Klager med Spot og Haan; der ansatte Italienere og Englændere som Embedsmænd i Sverrige, og gav alt det Øvrige bort til de Danske; kort der handlede saa despotisk, som Erik af Pommern nogensinde skal have giort [1]).

Det er sandt, at de nyere, pragmatiske Historieskrivere ikke bedømme Margaretha saa haardt; men paafaldende er det dog, at de, ved at forkaste de ældre Historieskriveres Vidnesbyrd, i det som angaaer Margaretha, ikke opkaste mindste Tvivl om hvad de berette om Erik af Pommern; og dog synes det afgiort, at dersom de ere uretfærdige i at bedømme Dronning Margaretha, de ogsaa kunne og bør betragtes med Mistanke naar de dømme om en Fyrstes Liv og Regiering, der staaer i en umiddelbar Forbindelse med den forurettede Dronnings.

Intet er almindeligere i Middelalderens, og især i Sverriges Historie, end Klager over trykkende og ulovligen af Fyrsterne paa-

[1]) See bl. a. Benzelii Monum. Ecclesiastica, p. 97; Ericus Olai, p. 149; Olaus Petri, p. 279, (i Scriptores Rerum Suec. Tom. I).

lagte Skatter. Trykkende ville vi gierne troe, at Skatterne vare under Margaretha, som under andre Konger; men Aarsagerne hertil laae deels i Rigets ved indvortes og udvortes Krige svækkede Tilstand, deels i Adelens og Geistlighedens Stræben efter at unddrage sig fra ethvert Bidrag til Statens Tarv, deels endeligen i de kongelige Embedsmænds Haardheder og Berigelseslyst. Denne Sidste fandtes ikke alene hos de danskfødte, saakaldte fremmede Embedsmænd, men ogsaa i lige Grad, hos de Indfødte. Stedet er vel ikke her, at føre Beviser for denne Paastand; men de, Østergothland regierende Lehnsmænd: Erbiørn Didriksson — rigtigere Diækn — og Peder Anderson vare indfødte Svenske; Abraham Brodersøn hørte til en svensk Æt; Stygerne, Moltkerne og andre Familier, om hvilke man havde grundet Ret til at beklage sig, vare naturaliserede i Sverrige, længe forend Margaretha besteg den svenske Throne. Det laae aldeles i Middelalderens monarkisk-aristokratisk-hierarchiske Statsforfatninger, at der intet Almeenliv gaves, at Enhver kun stræbte efter Isolering, eller søgte at befordre sin egen Interesse; og hvad Erik af Pommern siden sagde til de danske Adelsmænd: at det var deres Uredelighed, Overdaadighed og Utroskab, der havde bragt Rigerne i Fordærvelse, finder i Sandhed ogsaa sin Anvendelse paa Sverriges Store [1]). Ved en Forfatning, hvor Adel og Geistlighed havde sat sig i Besiddelse af næsten hele Rigets Grundeiendom, og desuagtet frasagde sig al Deeltagelse i de fornødne Skatter, maatte endog et ubetydeligt Paabud blive trykkende; thi Byrden hvilede ene og alene paa den Fattiges Skuldre;

[1]) Mærkværdig er den i Unionstiden forfattede latinske Inscription, som man i Aaret 1713 fandt paa en Væg af Ridderholms Kirke: "Sex fuerunt, sunt eruntque causae malorum in Svecia, proprium commodum, latens odium, contemtus legum, negligentia communis boni, favor improvidus in exteros, pertinax invidia in suos." I den, kan man sige, ligger Naglen til hele Unionshistorien. See Ehler's Stockholm, II. p. 18.

De lovlige Skatter, Sverriges Konger kunde paalægge Folket, vare ved en paakommende Krig, ved Kroninger, ved Eriksreiserne, naar en kongelig Prinds eller Prindsesse skulde giftes, og naar Kongsgaarder og Fæstninger skulde bygges. Desuden maatte Almuen give Noget til Hofholdningen naar Kongen drog om i Landet, samt Befordring og Forpleining for dem, der reiste i Kongens Ærender; til alle extraordinaire Skatter udfordredes Rigsraadets Samtykke [1]). Hvor store iøvrigt de ordinaire Skatter skulde være: derom finde vi Intet, og kunne derfor ikke bedømme, hvor vidt de vare trykkende eller ei; men da de vare lovlige, saa kan Talen heller ikke være om dem, naar man undersøger, hvorvidt Dronningen fortiener de hende giorte Bebreidelser om svære Skatteudskrivninger [2]).

Den første Skat, hun paalagde, foruden de nævnte ordinaire Paalæg, var uden Tvivl den saakaldte Markskat. Den skulde udredes af hver Bonde og Landbo, blev paalagt med Rigsraadets Samtykke den 28de October 1389, og skulde, som Skattebrevet udtrykkeligen siger, anvendes til Rigets Forsvar [3]). Den synes at have været almindelig over hele Riget, saasom den blev bevilget af Stænderne, og naar dette var Tilfældet, saa kan den kun være bleven fordret een Gang for Alle; thi Stænderne toge sig vel i Agt for, at paabyrde sig, eller deres Bonder en til evige Tider gieldende Skat. Som en Lettelse i Udredningen var det tilladt, at Skatten kunde betales i Penge eller Varer, hvad enten disse Sidste bestode i Kobber, Jern, Graaskind, Sælhuder, Bukkeskind ell. d. Regner man nu, at 6 Mark svenske Penge udgiorde 1 Mark

[1]) Lagerbring, Svea Rikes Historie, IV. p. 237.

[2]) Af alle ordinaire Skatter var vel det saakaldte Giæsterie, eller det, Distrikterne maatte give til Kongens Hofholdning, naar han reiste, den besværligste og største. S. Langebek, S. R. D. VII. p. 533, 600.

[3]) Dalin, schwedische Reichsgeschichte, II. p. 454.

Sølv: saa var Skatten omtrent liig med 8 Rbdlr. efter vor Mynt, og den kunde derfor ikke være saa trykkende, som den siden blev udraabt for. Ja, dersom vi endog tage Hensyn til den Tids Priser, eller til det dengang herskende Forhold imellem Penge og Varer — og dette er vel den rigtigste Maalestok for at bedømme dens Størrelse: saa var den dog ikke saa overordentlig trykkende; thi et Slagtenød betaltes med 2 Mark Penge, og Skatten var derfor omtrent liig med et halvt Slagtenød for hver Bonde [1]).

Uden at omtale denne Markskat — den Eneste, for hvilken vi have Udskrivningsbrevet — beretter Erik Olai om tvende Andre: den saakaldte Rumpeskat, og den saakaldte Røgskat. Den Første skal være ydet af hvert Creatur, som Bonden eiede; den Sidste, om hvilken vor Forfatter selv siger, at han ikke veed, naar og til hvilken Ende den blev paalagt, skal være bleven krævet af hvert Huus eller hver Skorsteen. Vi vide ikke, naar Rumpeskatten blev paalagt, og om det skete med Rigsraadets Samtykke eller ei; vi vide heller ikke, hvor stor den var, naar den blev paabuden og naar igien ophævet: vi kunne derfor ikke dømme om, i hvor vidt den var trykkende eller ei. I ethvert Tilfælde bør vi betragte den som et Slags Formueskat, der var retfærdigere, end den forømtalte Markskat, fordi den blev mindre for den Fattige, end for den Rige, medens Markskatten, ligesom vor Extraskat, var eens for den Uformuende og for den Rige. Imidlertid var Skatten selv forhadt — maaskee netop fordi den indfordredes efter billigere Grundsætninger — og det er gierne muligt, at den foraarsagede en Utilfredshed med Dronningens Regiering. Røgskatten derimod, om hvilken Erik Olai taler, var en Skat af 1 Mark for hvert Huus. Da han aldeles ikke nævner Markskatten, og heller ikke angiver naar og hvortil den blev oppebaaren: saa er det ikke alene troligt,

---

[1]) Lagerbring, l. c. p. 721.

men endog sandsynligt, at denne Forfatters Røgskat og Dalins Markskat, ere eet og samme Paalæg, og at een af dem bør udslettes af Margarethas Skatte-Synderegister [1]).

En tredie Skat var bestemt til Gullands Indløsning. Den skal ligeledes være bleven paalagt enhver Bonde og have udgiort 12 Øre for hver Gaard [2]). Vi have ingen Beviser i Hænde, for at modsige dette Paalæg; men da hele Indløsningssummen kun beløb sig til 9000 Rosenobler, og da Margaretha, i det selv samme Øiemed, laante Penge i Danmark [3]) saa er Skatten enten ikke bleven anvendt til Gullands Indløsning, eller den har ikke været saa stor.

Endeligen omtales, af de svenske Skribenter, endnu en Skat, som Dronning Margaretha skal have paalagt under Navn af Femten Marks Skatten. Dalin siger, at den blev paabuden i Aaret 1394 og at dens Bestemmelse var, at dække Krigsomkostningerne imod Vitaliebrødeme; han anseer tillige denne Skat og den føromtalte Rumpeskat for et og samme Paalæg [4]). Dersom denne Formodning er rigtig: saa lade alle af Margaretha paabudne extraordinaire Skatter sig reducere til trende: Markskatten, Femtenmarks Skatten og Skatten til Gullands Indløsning. Af disse ere den første og sidste kun paalagte een Gang for Alle, og kunne ikke have været meget trykkende; Femtenmarkskatten derimod varede længere. Dog blev den allerede 1401 formindsket med en tredie Deel og endeligen, i Aaret 1403, aldeles ophævet [5]). Spørgsmaalet bliver imidlertid endnu, efter hvilke Grundsætninger Fem-

---

[1]) Ericus Olai, p. 159. Identiteten af Markskatten og Røgskatten antages selv af Lagerbring. (III. p. 746.)

[2]) Ericus Olai, l. c.

[3]) Danske Magazin, III. p. 187.

[4]) Dalin, l. c. p. 459.

[5]) Lagerbring, IV. p. 9, 20.

tenmark-Skatten blev paalagt; thi dersom vi skulle antage den Paastand for rigtig, at der under Margaretha ofte af en Mark Jords Land svaredes 16 Mark i Skatter [1]): saa er Femtenmark-Skatten, ligesom Markskatten, fordret af enhver Bonde. Dette er nu i og for sig selv utroligt, især dersom vi, med Lagerbring, antage, at en Mark Jords Land ikke indeholdt mere end 8 Tønder Areal [2]); ja, dersom vi endog vilde giøre en Mark Jords Land til 8 Tønder Hartkorn, er det let at indsee, at selv et saadant Bondegods ikke kunde taale at udrede Værdien af 8 Slagtenød i aarlige extraordinaire Skatter. Vi maae derfor troe, at Olaus Petri, forledet af ældre Beretninger om Margarethas tvende Skatteudskrivninger, af hvilke den Ene udgiorde 1 Mark, den Anden 15 Mark, selv har tillagt, at begge disse Paalæg fordredes af hver Bonde; hvorimod det er sandsynligt, at man, ved Oppebørslen af Femtenmark-Skatten, har lagt flere Bønder i Lægd sammen og af hele Lægdet fordret 15 Mark. Denne Maade, at paalægge Skatter, var meget brugelig i vort Norden, og fandt hos os endnu Sted under Christian den Fierde [3]).

Naar vi altsaa samle alle de af ældre og nyere Skribenter anførte Facta over Dronning Margarethas Skattepaalæg under en upartisk Synspunkt: saa maae vi nødvendigen finde, at Klagerne deels ikke have kunnet være saa mange og saa heftige, som man i Almindelighed troer, og at de deels have været ugrundede. Hermed ville vi ikke negte, at jo Skatterne for en Deel vare usædvanlige, (f. Ex. Rumpeskatten) for en Deel ogsaa virkeligen trykkende. Dette laae imidlertid hverken i Paalæggenes Mængde, eller Størrelse, men Aarsagen dertil maa snarere søges i den Uredelighed og

---

[1]) Olaus Petri, p. 282.

[2]) Lagerbring, III. p. 746.

[3]) Lagerbring, III. p. 748; Danmarks Deeltagelse i Tredive-aarskrigen, p. 127, 498, 510, 538.

Berigelseslyst, hvormed hendes Embedsmænd, i denne, som i andre Grene af Statsforvaltningen, styrede de dem betroede Lehn, og hvorover Dronningen selv paa det bitterste beklager sig [1]).

Dog, heri ligger netop en anden Bebreidelse, som man giør Dronning Margaretha: at hun nemlig bortgav alle Slotte og Lehn til Udlændinger, og at Danske og Tydske, Italienere og Englændere sattes i Besiddelse af samme [2]). Beskyldningen er let fremsat og endnu lettere gientagen; at den ikke er aldeles sandfærdig: derpaa have vi mange Beviser; thi de fleste og vigtigste Slotte befandtes i indfødte Svenskes, eller i saadanne Udlændingers Hænder, der allerede førend Dronningen tiltraadte Regieringen, vare naturaliserede i Sverrige. Abraham Brodersøn besad Oppensteen, Oresteen, Piksborg og Trelleborg, som Lehn, Algot Magnussen var Høvedsmand paa Orebro og Styresholm, samt forlehnet med hele Angermannland, Anders Ingvarsøn havde Stockholm, Thord Bonde var Befalingsmand paa Wiborg; Henrik Beckmann og Niels Guttormsøn havde Axelwall, og Ture Bengtsøn Fareholm i Forlehning; Steen Bengtsøn Bielke var Rigsmarskalk; Lagmændene vare Medlemmer af det svenske Rigsraad og følgeligen indfødte Svenske; thi — som Lagerbring selv paastaaer — intet Exempel kan fremsættes, at Udlændinger nogensinde opnaaede denne Værdighed [3]). Endnu er det ikke beviist, at den for sine Grusomheder berygtede Esbiørn Didrikføn og hans Foged Peder Andersøn i Østergothland vare Danske, og selv om de trende Brødre Henrik, Albert og Arnold

[1]) Dronning Margarethas aabne Brev, d. d. Upsala, die inventionis Crucis, 1403. S. Hadorph, Bilag til Biörkö-Retten, p. 35.

[2]) Ericus Olai, p. 158; Riimkr. (Script. Rer. Svec. I-II.) p. 60.
"Vthländske fingo all Land ok Slott,
Ok Svänske hullos ej vthan för spott."

[3]) Lagerbring, IV. p. 42.

Styge, som skulle være indkomne, eller, rettere sagt, indkaldte under Dronning Margaretha, tillader Historien det Spørgsmaal, om de ikke ligesaa godt som Snakenborgerne, Vitzener, Finkenowerne og Abilgaarderne bleve tilbage i Landet, dengang Kong Albrecht mistede Riget, eller som Bülowerne, Bannerne, Thotterne og Gyldenstiernerne bleve naturaliserede [1]. Det kan forresten gierne være, og vi ville heller ikke negte det, at jo nu og da en dansk eller norsk, maaskee ogsaa en tydsk Lehnsmand er bleven ansat i Sverrige; men det Samme fandt sikkert ogsaa Sted med svenske Lehnsmænd i Danmark og Norge [2], og i Almindelighed kunne vi ikke finde nogen Anledning til at beskylde Dronningen for, at hun gav det ene Rige Fortrin paa det andets Bekostning. Desuden var hun, hvad Slottenes Forlehning angaaer, aldeles ikke forpligtet til, kun at ansætte Svenske i Sverrige; i det mindste overlod baade Uplands og Søndermanlands Lovbog det til Kongens Velbehag, at ansætte hvo han vilde til at styre Landets Lehn; og Magnus Erikssøns i denne Henseende indgaaede Forpligtelser, vare hverken almindeligen antagne, eller lovligen bekræftede, være sig af Kong Albrecht eller Dronning Margaretha [3]. Sverriges Statsret beroede især paa hendes, førend Slaget ved Leaby udgivne Stadfæstelse af Sverriges Privilegier og Friheder [4], Rigsdagsbeslutningen af 1396 [5]) og endeligen Cal-

---

[1]) Lagerbring, III. p. 794, IV. p. 42, 279. Arnold Styge var en af dem, som 1399 underskrev Forliget imellem Kong Erik og Svend Sture, paa den Sidstnævntes Side. Hvitfeld, p. 617.

[2]) Iblandt Andet havde jo Abraham Brodersøn Laholm, Warbierg, Kongsbaka og Falkenberg i Forlehning. S. Dalin, II. p. 457.

[3]) Lagerbring, III. p. 750.

[4]) Hadorph, Bilag til Riimkrøniken, p. 51. At det Slag, hvori Kong Albrecht blev tagen til Fange, ikke holdtes ved Falkøping, men stod imellem Leaby Giæstgivergaard og Aasled, har jeg viist i en særskilt Afhandling. Magazin for militair Videnskabelighed, IX. p. 142. o. f.

[5]) Hvitfeld, p. 600. o. f.

marunionen. I ingen af disse trende Documenter indeholdes den Forpligtelse, at Dronningen kun skulde betroe Rigets Slotte til Rigets indfødte Mænd; hun lovede, at styre Landet og bortgive Slottene overeensstemmende med Sverriges Love, men efter hvilken Lovbog: derom var intet nøiere bestemt.

Vi maatte ikke kiende noget til den svenske Historie; vi maatte ikke vide, til hvilken Grad af Herskesyge den svenske Adel havde drevet sine Fordringer, eller hvor rigelig Næring denne Herskesyge havde fundet under Magnus Erikssøn og Kong Albrecht af Meklenborg, for ikke tillige at kunne forklare os, at man kort efter Underkastelsen allerede angrede dette Skridt. I Trængselens Tid, da Kong Albrecht truede med at fratage Adelen en Deel af det Krongods, den under de forudgaaede Uroligheder havde tilegnet sig, vendte Sverriges Store sig til Margaretha og bade hende om Beskyttelse. Hun ydede dem den Hjelp, de søgte om; men Prisen herfor var dyr: Landet maatte underkaste sig hende; kun i almindelige Udtryk betryggede hun Stænderne deres lovmæssige Friheder, ikke deres usurperede Rettigheder; og hendes Hensigt gik, fra Begyndelsen af, ikke mindre ud paa at knække de Stores Overherredømme, end paa at forjage Kong Albrecht, hendes personlige og politiske Fiende. Hun ei alene erklærede strax, men gientog tidt denne Erklæring og lod den endeligen bekiendtgiøre som en Statslov: at hverken hun eller hendes Pleiesøn, Erik, vilde antage de af Kong Albrecht trufne Foranstaltninger eller udstedte Breve for bindende, i hvorledes de end maatte lyde, og hun kuldkastede derved alle de udsvævende Planer, Sverriges Adel havde lagt i denne Konges Tid. Men hun lod det ikke blive ved en eensidig Erklæring. Hun overtalede, eller tvang saa at sige i Aaret 1396, Stænderne til den Forpligtelse, at tilbagegive alle de Krongodser, som fra det Dieblik af, at Kong Albrecht var bleven valgt til Konge, vare komne i Adelens Hænder, uden ringeste Vederlag; at tilbage-

give alt Bondergods, som Adelsmændene i samme Tid havde kiøbt, enten til den forurettede Bonde, dersom han kunde erstatte de derfor betalte Penge, eller til Kronen, dersom Bonden ikke var istand hertil; hun tvang Adelen til den Forpligtelse, ikke at kiøbe eller tilpante sig noget Gods, hverken fra Kronen eller Bønderne, og at nedbryde alle Slotte og Fæstninger, som vare opbyggede i de sidste 40 Aar; hun casserede endeligen alle de af Kong Albrecht givne Frälsesbreve og Adelsbreve, og paalagde Enhver, inden faa Uger, at føre Beviser for sin Frälsestand, eller at sættes i Klasse med dem, hvis Breve vare blevne casserede [1]).

En saadan Forordning — som lader os gløre et dybere Blik ind i Sveriges indvortes Forfatning, end alle Erik Olai's Declamationer — maatte gribe dybt ind i Adelens og tildeels i Undersaatternes Interesse. Den gyldne Drøm om Herredømme under en Qvindes usikkre Styrelse svandt; for seent aabnede man Øinene: at træde tilbage var Tiden ikke mere til; kun i Klager fandt man en svag Trøst for det lidte, reele Tab.

Hvad man derfor havde at bebreide Dronning Margaretha, angik ikke hendes Person, eller hendes Skattepaalæg og endnu mindre hendes Indkaldelse af fremmede Høvedsmænd; det laae tvertimod i hendes Regieringsmaximer, og disse vare af en saadan Na-

---

1) Hvitfeld, p. 600. sqq. Det er næsten utroligt, hvilken Mængde Gods efter denne Forordning igien blev dømt under Kronen; man maa, som Forfatteren, have seet Brevene desangaaende for at gløre sig et Begreb derom. Især var det i Upland, Westmannland og Finland, hvor Kongen erholdt meget Gods tildømt paa de lovligen holdte Refstæthing: en Bemærkning, uden Tvivl af Vigtighed, til at forklare os Aarsagen, hvorfor man her ikke alene begyndte Oprøret; men tillige aldrig blev kongeligsindet. I det saakaldte gothiske Rige var man derimod, i Almindelighed, ikke saa meget imod Unionen.

tur, at de nødvendigen i det Væsentlige maatte følges af hendes Fosterson. Misfornøielsen aftog derfor ikke med hendes Død; den lønlige Kamp imellem Aristocratiet og Monarchiet var derved ikke tilendebragt; den fremtraadte meget mere langt stærkere, fordi man dog skyldte Margaretha Noget, Kong Erik derimod Intet. I Unionen laae intet styrkende Middel; i Kongens Personlighed, eller i en næsten overnaturlig Forening af heldige udvortes Omstændigheder maatte alene de Midler ligge, hvorved han kunde vente at undgaae den Skiæbne, som Magnus Erikson og Kong Albrecht havde havt forend ham. Hvad Erik af Pommerns Charakteer angaaer, da var han vel ingenlunde den svage, ubesindige og troløse Fyrste, som han i Almindelighed skildres, baade af svenske og danske Historieskrivere; men han var heller ikke den snilde og statskloge Underhandler, som hans Fostermoder, eller hans Oldefader havde været. Det fattedes ham ingenlunde paa personligt Mod, eller paa Fasthed i Villien; men det manglede ham paa den vilde Kraft, som i hiin Tidsalder ofte var nødvendig, for at forsvare Thronen imod et anmassende Adelssamfund og et hyklerisk Præsteskab. Det manglede ham endeligen paa den Hurtighed i Beslutning og Udøvelse, hvorved Fyrsterne tidt kunne erstatte Mangelen paa moralsk Kraft eller intellectuel Overvægt, og det heldige Øieblik forsvandt ofte, førend han endnu var bleven enig med sig selv om Midlerne til at opnaae sit Maal. Een Dyd fremlyser imidlertid af alle Kong Eriks Handlinger: en over alle andre Forhold ophøiet Retfærdighed; og havde han ikke levet til en Tid, og under Omstændigheder, hvor denne Dyd blev til en Forbrydelse, var det faldet i hans Lod, at kunne styre sine Riger i Fred: saa vilde han maaskee have glimret i Historien, om end ikke som de største, dog som en af de bedste, af sin Tids Regenter [1]).

[1]) Dette Udkast af Erik af Pommerns Charakteer maa jeg forbeholde mig nærmere at udvikle i hans Historie. Her kun en Be-

Men denne Lykke blev ikke Erik af Pommern til Deel. Hans Krig med Holstenerne tvang ham snart til at fordre Opoffrelser af sine Undersaatter, og disse ansaaes for lige saa mange Haardheder, især fra de Svenskes Side, fordi Krigen ikke førtes umiddelbart til Sverriges Fordeel. Det var under denne Krig, at Spiren lagdes til det svenske Folks Utilfredshed og Engelbrecht Engelbrechtsøns Opstand, og den maa derfor, med Hensyn til sine Virkninger paa Sverriges Tilstand, her omtales noget nærmere.

---

mærkning over hans Retfærdighed. Den fremlyser af alle hans almindelige og specielle Anordninger, af hans Kamp med Greverne af Holsten, som af hans Adfærd imod de svenske Insurgenter. Det var ham, der affatte den berygtede Esbiørn Diedriksøn, og det var ham, der, uden at ændse Dronning Margarethas Misfornøielse eller Vrede, lod halshugge den mægtige svenske Ridder Abraham Brodersøn. Vel veed jeg, at vore Historieskrivere ogsaa ansee denne Henrettelse enten for Udbrudet af en øieblikkelig Vrede, fordi Beleiringen af Sønderborg varede Kongen for længe, eller for en barnagtig Trods imod Dronning Margaretha, i al Fald for en Uretfærdighed. Men denne Dom er grundfalsk. Ældre Historieskrivere tilstaae, at han blev henrettet for sine Misgierningers Skyld; Lagerbring anfører Beviser, og siger, at man har endnu flere paa hans Vellyst og Tyrannie, og jeg selv har havt Brevet i mine Hænder, hvori hans Datter og hendes Mand, Ture Stensøn Bielke, erklære: at deres Fader og Svigerfader havde "retteligen, efter Landets Love, mistet sit Liv, for sin Brødes Skyld." Kongen var, ved denne Begivenhed, saa aldeles fri for personlige Hensigter, at han, omendskiøndt Abraham Brodersøns Gods var forfalden til ham, desuagtet satte hans Arvinger i Besiddelse af samme; ja hans Retfærdighed strakte sig endog saa vidt, at han betalte til den Henrettedes Enke, Cecilia, der siden blev gift med Bonde Jacobsøn (Thott), alle de Penge, som hun havde laant til Dronning Margaretha, omendskiøndt Familien ikke kunde fremlægge noget skriftligt Beviis for de udlaante Summer. (De herover udstedte Breve findes iblandt Klevenfelds Samlinger i det Kongelige Geheime-Archiv.)

Den første Opoffrelse, Kong Erik fordrede i Anledning af denne Krig, var Hærfølgen. Efter Unionen var det ham tilladt, at kræve Hærfølgen af alle trende Riger, saasnart Krig paakom, og skulde det Rige, som man kom til Hielp, forsyne de andre Rigers Tropper med Spise og Foder, hvorimod Kongen skulde betale Solden, erstatte Ridderne den lidte Skade og paa sin Bekostning løse Krigsfangerne af deres Fængsel. At Kong Erik, da han var nødsaget til at angribe det holstenske Huus, udskrev Leding i Sverrige, saavelsom i Danmark og Norge, var ikke meer end naturligt; og Historien om den holstenske Feide beviser ogsaa, at svenske Tropper tidt fandtes i Kongens Hær. Imidlertid mangler det os aldeles paa mere bestemte Efterretninger om Udskrivningen selv; vi finde kun en eneste Gang (i Aaret 1415) at Kongen krævede heel Udfareleding; dog ikke personligen, men i Penge; i det mindste befriede han dem udtrykkeligen for al personlig Hærfølge, som udredede Skatten, og det synes, som om det var da første Gang, at Erik paabød en, paa en vis Maade frivillig, Ledingsskat, fordi Kongen, i Udskrivningsbrevet selv tilstaaer, at det var den første Gang, han havde krævet et saadant overordentligt Bidrag til Krigen [1]. At Mange foretrak den personlige Hærfølge, er meget troligt [2]; thi den kan i det Hele ikke have været trykkende. Selv i Aaret 1426, da Krigen skulde føres med overordentlige Anstrengelser fra Kongens Side, skal hele det svenske Contingent kun have beløbet sig til 800 Skytter med Harnisk og anden Udrustning; og de Svenske foregav, endog ved denne

---

[1]) Lagerbring, IV. p. 51.

[2]) I Norge bad Almuen udtrykkeligen om, at være befriet for at udrede Bidrag i Penge, hvorimod den gierne vilde stille sit Contingent til Hæren. S. Almuens Brev, d. d. Eggersthing i Hedemarken 1421. Dipl. Langebek.

ubetydelige Udrustning, at de neppe kunde sammenbringe saa mange Heste, som hertil udfordredes [1]).

I hvor vidt altsaa Ledingen selv var trykkende eller ei: derom kunne vi intet sige; at den ved mangehaande Witing blev det, er vel neppe at tvivle om. Skatterne forøgedes betydeligen. Det fortælles, at de skulle have udgiort fra 12 til 28 Mark Penge paa en Mark Jords Land; og skiøndt denne Sum upaatvivlelig er alt for overdreven, saa blev Skatterne dog derved saare trykkende, at det ikke tillodes Landmanden, at betale dem i Varer, men kun i rede Penge. Hertil havde Kongen imidlertid tvende meget vigtige Bevæggrunde. Til Troppernes Lønning og til Krigsfornødenheders Anskaffelse behøvede han Penge, ikke Korn, Qvæg, Graaskind eller andre Landets Producter. Desuden havde de forrige Aars Erfaringer lært Kongen, at dersom Fogederne skulde opkræve Skatten i Varer, istedet for Penge, var dette kun et nyt Middel til at trykke Undersaatterne; thi enten satte Fogederne en vilkaarlig Priis for Varerne, eller de tvang Bonden til at levere netop saadanne Artikler, som han ikke besad [2]). Ved Skatteydelsen i Penge blev da eet Onde forebygget; men et andet traadte i Stedet, og som det ofte gaaer, Lægemidlet blev i sine Følger mere skadende, end Sygdommen havde været. Al Handel laae under Krigen med Hansestæderne; Udførelsen af Qvæg var forbudet af Kongen; Bonden manglede derfor Leilighed til at afsætte sine Varer til en Priis, der stod i Forhold til hans Udgifter; thi Krigen forøgede ikke Forbruget af Producterne i Sverrige, men forringede det endog. Naar

[1]) Dalin, II. p. 494. Vi ville iøvrigt troe, at man her under Skytter bør forstaae Hielme, d. e. omtrent 1500-2000 Heste.

[2]) Den svenske Riimkrønike beskriver denne Beskatningsmaade med levende, og kun alt for sande Træk. Vi kunde — om det hørte til vor Plan — bibringe en Mængde Sidestykker, tagne af den danske Historie.

nu, som her var Tilfældet, Pengene førtes ud af Riget, ikke for, som svenske Historieskrivere sige, at berige Hebræerne med det fra Egypterne tagne Gods, men fordi Omstændighederne førte det saaledes med sig: saa maatte naturligviis Massen af de rede Penge aftage i Sverrige og Nøden blive meget følelig. Den enkelte Bonde var ikke længere istand til at kunne betale sine Skatter; han udvandrede, og snart saae man hele Strækninger af Landet at ligge øde. For at bøde paa dette Onde, hvorved Kongens Indtægter formindskedes betydeligen, forelagde Henrik Königsmark, en af Kong Eriks Fortrolige, ham en ny Beskatningsplan, efter hvilken Landet blev inddeelt i visse Distrikter og Skatten oppebaaren af dem. Den Rige maatte da betale for den Fattige, den Levende, som Erik Olai udtrykker sig, for den Døde; kort, nu fornærmedes atter saa Manges Interesse, at Klagerne maatte tiltage fra Aar til Aar, man kunde vel sige: fra Dag til Dag [1]).

Det er troligt, at man nu og da har forestillet Kongen de Lidelser, under hvilke Folket i Sverrige sukkede — allerede de Anordninger, han udgav med Hensyn til Skattevæsenet, synes at tilkiendegive saadant — men det var umuligt for ham at afhielpe Klagerne, med mindre han i den retfærdigste Kamp vilde bortgive en Deel af Danmark og ydmyge sig for Hansestæderne, der, tvertimod de indgaaede Forbund, havde slaget sig paa det holstenske Huses Side. Muligt er det ogsaa, at hans Embedsmænd i Sverrige, som det ofte skeer, have bibragt ham den Forestilling, at Nøden ikke var saa stor, som den blev udraabt for; og at Klagerne ofte vare ugrundede: derom har Kongen vel ved flere Leiligheder overbeviist sig [2]). Imidlertid bliver det altid en betydelig Feil af

[1]) Erik Olai, p. 160; Riimkrøniken, i Script. Rer. Svec. I-II. p. 65. sqq.

[2]) Saaledes f. Ex. Klagerne over at de Svenske, der faldt i Holstenernes eller i Hansestædernes Fangenskab, ei bleve udløste. S. Slutningsanmærkningen.

ham, at han næsten aldrig kom til Sverrige, for at underrette sig om Tingenes sande Tilstand, men overlod Rigets Styrelse ganske til sine Lehnsmænd, om hvis Uredelighed han havde og maatte have saare mange Beviser. Det bliver ofte en Velgierning, ofte i det mindste en Trøst for et af indvortes Lidelser nedtrykt Folk, naar det seer Fyrsten i sin Midte, og denne Trøst savnede det svenske Folk under Erik af Pommern.

Endnu en Beskyldning, som man giorde Kongen, og som, om den end ikke umiddelbart fremskyndede Oprøret i Sverrige, dog tiente til at give det et større Eftertryk, var hans Bestræbelse efter at faae sin Faders Brodersøn, Hertug Bugislaus af Pommern, udnævnt til Efterfølger. Der hviler et forunderligt Mørke over denne Fyrstes Historie og hans Forhold til Erik af Pommern, saavel som over Aarsagen til det almindelige Had, han havde paadraget sig i Sverrige og Danmark. Men Kongens Ønske, at see ham antagen til Thronfølger, var meget naturligt; det var endog, paa en vis Maade, en Betingelse for Unionens Vedvaren. Efter Unionsacten nemlig skulde, dersom Kongen døde uden Børn, alle tre Riger, i Fællesskab, vælge en ny Konge. Om Valgformerne var intet bestemt, og dette var, som forhen bemærket, en stor Mangel ved Unionen selv. Kongen maatte derfor søge, om muligt, at see Thronfølgen betrygget i sin Levetid. Af hans Slægtninger stod ham ingen nærmere, end den omtalte Hertug Bugislaus; i Norge havde man betrygget ham Thronfølgen [1]); ogsaa i Danmark synes man at have indvilget i hans Valg, selv med den Tilsætning, at, dersom han døde, man i ethvert Tilfælde vilde vælge en af Kong Eriks Farbrodersønner, der førte Griffen i Vaabenet [2]); ja, de af Kongen adlede Mænd maatte udtrykkeligen forpligte sig

---

[1]) Hvitfeld, p. 576.

[2]) Hvitfeld, p. 679.

til, at være ham, og, ifald han døde uden Børn, Hertug Bugislaus, tro og lydige [1]).

Hvad der senere frembragte den almindelige Uvillie imod Hertugen, er, som sagt, en Gaade, som maaskee kun derved lader sig løse, at man antager tvende Partier i Danmark, af hvilke det Ene var for, det Andet imod Bugislaus. At Kongen imidlertid bestræbte sig for, at faae den i tvende Riger antagne Thronfølger ogsaa i samme Egenskab erkiendt i det tredie Rige, kunne vi ikke misbillige; hvilke Midler han hertil betiente sig af, vide vi ikke; men at han aldrig med Magt søgte at sætte ham paa Thronen, er vist.

Dog, hvad der især var et Misgreb af Erik af Pommern, var den Yndest med hvilken han behandlede den svenske Geistligheds Overhoved, Erkebispen i Upsala, en vis Johan Jerechini. Ansættelsen af denne nedrige Mand, falder endnu i Dronning Margarethas Levetid, og kan derfor kun middelbart lægges Kongen til Last; men at han vedligeholdt et for Vold og Meeneed, for Utugt og Blodskam berygtet Menneske, i denne Værdighed, bør tilskrives ham som en stor politisk Feil. Vel aabnede han omsider Øinene og udvirkede selv hans Afsættelse; men dette skete først efterat han havde begaaet de største Misgierninger og sat en Plet paa hele Geistligheden [2]).

Vi have hidindtil anført de almindelige Beskyldninger, som man fører imod Erik af Pommern, og ikke søgt at frifinde ham aldeles, men kun at sætte dem i et rigtigere Lys, eller bringe Aarsag og Virkning i en nærmere Forbindelse. Om ikke ogsaa Kongen nu og da havde grundet Aarsag til at beklage sig over sine Undersaatter: er et Spørgsmaal, som vi forgieves søge besvaret i de lidenskabelige Kilder til hans Historie. Imidlertid er det ingen

---

[1]) Danske Magazin, I. p. 99. II. p. 35.

[2]) Lagerbring, IV. p. 329. sqq.

Tvivl underkastet, at jo ogsaa Kongen havde Aarsag til at klage, især over Adelens Forsøg paa, snart under eet, snart under et andet Paaskud at bringe Bøndernes Gods under sig, eller at tilbagevinde det Frälse, som den, efter Rigsdagsbeslutningen af 1396, havde mistet. Naar man nu betænker, hvor vigtigt det var for Kongen, at forebygge dette, men hvor vigtigt det, paa den anden Side, var for Adelen, at see denne Indskrænkning ophævet: saa kunne vi nok forklare os, at alene heraf maatte udspringe en Mængde af Klager, Bebreidelser, Reclamationer, Domme og andre deslige Forhandlinger, som alle tiente til at undergrave den gode Forstaaelse imellem Kongen og Stænderne [1].

Saaledes laae da paa alle Kanter Tønder i Overflødighed; der behøvedes kun een Gnist, for at sætte det brændbare Stof i Lue, og ødelægge den kun løseligen sammenføiede Bygning. Og denne Gnist fandtes snart.

Som kongelig Embedsmand over Provindsen Westmanland og Høvedsmand paa Wästerås, havde Kong Erik, omtrent ved Aaret 1426 [2]), ansat en vis Jens Erikssøn. Han skal have været en Jyde af Fødsel; men var ved Giftermaal nær beslægtet med flere fornemme svenske Slægter [3]). I Aaret 1428 overdroges ham ogsaa

---

[1]) Reent ud sige de svenske Krøniker dette naturligviis ikke; ikkun Riimkrøniken (S. R. S. p. 64) antyder det i følgende Ord:
Når som hulles Råffsta Tinge
Konnungzens Breff Herrana finge
At the skulle ey öfwer Cronnona döma
— — — — — — — — —
Aff Frälsit ville han thera godz vinna
Ok intet unte han them atter faa
Ther the haffde fullan Rätt vppa.

[2]) I Diplomer findes endnu ved Aaret 1424 Niels Sture anført som Høvedsmand paa Wästeraas og i Dala.

[3]) Hvitfeld kalder ham Jens Erikssøn af Asdal. Om det er den samme, der ofte forekommer i vore Diplomer fra hiin Tid,

Statholderskabet over Dalarne [1]), og han blev derved til en af de meest anseete kongelige Embedsmænd i Sverrige. Dersom kun tiende Delen af de Beskyldninger ere sande, som de svenske Historieskrivere eensstemmigen fremføre imod ham, saa kunne vi ikke fradømme ham et haardt, for Kongens og sin egen Interesse alt for nidkiært Sind; og da de Provindser, over hvilke han herskede, laae for langt fra Kongesædet, til at Undersaatterne stedse kunde frembringe deres Klager for Thronen, og Erik af Pommern næsten aldrig kom til Stockholm, saa er det vel ingen Tvivl underkastet, at Jens Erikssøns Haardheder omsider bleve til Grusomheder og hans Nidkiærhed udartede til aabenbar Vold.

Dalarnes Indbyggere, for største Deel Biergfolk og Kulsviere, boende i et af de nordlige Landskaber i Sverrige, svare i Charakteren til deres Fødeprovinds. De ere muntre, uforfærdede Folk, kraftfulde og raae som deres Klima, og hvo der seer dem i deres korte Vadmelstrøier, deres vide Buxer, med uraget Skiæg og paa særegen Maade afklippet Haar, skulde troe, endnu at finde Levninger af

er meget at tvivle om; thi denne brugtes i mange diplomatiske Forhandlinger, især med de svenske Insurgenter, (hvortil man dog neppe havde brugt en saa almindelig forhadt Mand) S. Hadorph, p. 98, 110; medens Fogeden paa Wästeraas siden boede i Wadstena Kloster. Imidlertid ere alle Krøniker enige om, at Jens Erikssøn var dansk af Fødsel, og vi ville antage det, omendskiøndt vi ingenlunde ere aldeles overbeviiste herom. Hans Giftermaal i Sverrige, hans senere Ophold i Wadstena, midt iblandt sine Dødsfiender, og endeligen den Omstændighed, at han af de svenske Skribenter egentligen kun kaldes dansk, d. e. kongelig Foged, ere vigtige Punkter for Kritiken, imod hvilke Hvitfelds Paastand ikke vil sige noget. Han fandt en Jens Erikssøn af Asdal iblandt Danmarks Riddere og giorde Fogeden paa Wästeraas til denne Ridder; thi at han ikke havde andre end svenske Kilder at gaae efter, tilstaaer han selv. Jvf. Hvitfeld, p. 744.

[1]) Stiernmann, Höfdinga Minna, p. 189.

Fortidens Indbyggere i Norden. Selv deres Sprog holdes af Nogle for Levningen af et ældre gothisk Tungemaal, hvoraf det Islandske kan ansees som den meest uddannede Mundart; det er i det mindste en, selv for de Svenske uforstaaelig Dialekt, der frembyder en Blanding af islandske, norske, finniske og lappiske Ord, med mange svenske Ord og Bøininger. En hvis Godmodighed, der sædvanligen findes hos et raat, midt i en civiliseret Nation isoleret staaende Folk, Giæstfrihed og Lydighed imod deres Foresatte, indtil deres Nationalitet eller Selvstændighed fornærmes, ere fremstikkende Træk hos Dalkarlene; men et, under andre Omstændigheder, til Opsætsighed tilbøieligt Sind; en vis Stolthed, grundet paa Følelsen af egen Kraft, men som let kan udarte til Pirrelighed, og, snildt benyttet af urolige Hoveder, føde Oprør, have ogsaa Dalkarlene arvet efter deres Forfædre. Hertil kommer, at de ere tarvelige og fattige; at de sielden have egne Besiddelser, men dog heller aldrig have været undergivne personligt Livegenskab, og at denne deres Uafhængighedsfølelse meddeler deres Charakteer en høi Grad af Varme for al borgerlig og politisk Frihed.

Visseligen burde Jens Erikson have været dobbelt forsigtig i at behandle et saadant Folk med oprørende Haardhed. Den svenske Historie fortæller, at han, for at inddrive de kongelige Skatter, først borttog deres Heste og Oxer, og dernæst, for at faae Jorden dyrket, lod spænde Bønderne for Ploven; at han tvang Qvinder og frugtsommelige Koner til at trække tunge Hølæs, indtil de styrtede døde til Jorden og Moder og Foster omkom paa eengang; at han lod piske dem, der vovede at klage, og skar Næsen og Øren af Bønderne, ja endog ophængte dem i Røg indtil de qvaltes [1]). At

[1]) Kilder til Fortællingen om disse Grusomheder behøver jeg ikke at anføre. Men det er paafaldende, at Lagerbring, ved den sidst anførte Beskyldning, citerer Holberg, med den Tilsætning, at ingen svensk Beretning indeholder dette Træk paa

Fortællingen om disse Grusomheder driver dem alt for vidt, til at kunne vinde Tro paa deres Sandhed, falder let i Øinene; men ligesaa lidt kan der vel tvivles om, at Jens Erikson har været en haard og tyrannisk Embedsmand; og dersom endog kun en tiende Deel af disse Beskyldninger er sand, var det nok til at oprøre Dalkarlene. Billigen tvivle vi ogsaa om, at de — som Lagerbring paastaaer — valgte det uskyldigste af alle Midler, nemlig ved Bønner og underdanige Klager hos Kongen, at anholde om Naade og Ret. Hellere troe vi, hvad en anden svensk Skribent beretter, at Dalkarlene, da Jens Eriksøns Haardheder bleve dem utaalelige, strax erklærede: at dersom han nogensinde vovede at betræde deres Land, skulde det gielde hans Liv; hvad de retmæssigen burde betale i Skatter, vilde de betale til Oppebørselbetienter og Underembedsmænd, som vare indfødte Svenske; men dersom han selv igien indfandt sig i Dalarne, for at paatvinge dem ulovlige Afgifter, vilde han komme til dyrt at betale det [1]). Hvilken Beretning vi imidlertid antage for den rigtige: saa meget er sandt, at Undersaatternes Klager ikke bleve afhiulpne og at de tildeels bleve nødsagede til at gribe til andre Midler, end tomme Trudsler. Men hertil udfordredes, at de valgte en Formand og deres Valg faldt eensstemmigen paa Engelbrecht Engelbrechtsøn.

Denne skal, efter den almindelige Mening, have været en Mand af ringe Byrd, en uformuende Biergbrugseier, der førte et

---

Jens Eriksøns afskyelige Charakteer. Jeg har fundet den hos Erik Olai, Olaus Petri, Johannes Magni, Loccenius, Messenius, Dalin o. s. v. Men Lagerbring synes overhovedet, i fierde Deel af sin Historie, kun at have afbenyttet Riimkrøniken: derfor hans Eensidighed i Fremstilling og Raisonnement.

[1]) Tuneld, Engelbrecht Engelbrechtsøns Historia, p. 74. 119. Ingewald Diekn var paa samme Tid Underlagmand i Dalarne, Jacob Diekn Herredsdommer i samme Provinds, Oluf Diekn Høvedsmand (Advocatus) i Nordbiergs Biergdistrikt i Westmannland.

eensomt ubemærket Liv blandt Kobberbiergene i Dalarne. Han skal have været af liden Legemsbygning, men hans Siæl derimod udrustet med alle store Egenskaber, som udfordres til at spille en Hovedrolle, naar et undertrykt Folk endeligen griber til Vaaben mod sine Voldsmænd. Han var fyrig, snild, dristig og veltalende; hans tidligere Reiser og Ophold ved fremmede Hoffer havde giort ham bekiendt med den saakaldte store Verden; hans Ophold iblandt Dalkarlene havde lært ham at omgaaes med Folket, og hans Popularitet skal have været lige saa stor, som den Agtelse og det Venskab han erhvervede sig hos de Store. Hertil kom, at han hverken var ærgierrig eller herskesyg, hverken hævngierrig eller blodtørstig, at Fædrelandets Frihed var det eneste Maal, efter hvilket han stræbte, og at han frivilligen vilde have opgivet det ham frivilligen indrømmede Herredømme, dersom ikke Avind havde frarevet ham denne Palme ved en tidlig, voldsom Død. Denne i enhver Henseende udmærkede Mand kaldtes af Dalarnes Indbyggere til at tale deres Sag for Kongens Throne.

Engelbrecht ankom i Aaret 1432 til Danmark. Med levende Farver skildrede han Tilstanden i Dalarne, og tilbød sig selv at gaae i Fængsel som Borgen for Sandheden af sit Udsagn; ja endog at lide Dødsstraf, dersom man fandt hans Beretning ugrundet; men han fordrede tillige, at Jens Erikson skulde lide samme Straf, dersom de Haardheder, han anklagedes for, befandtes rigtige. Kongen hørte paa Engelbrechts Klager; han befalede Rigsraadet i Sverrige, at undersøge Sagen og overgav de i denne Henseende udfærdigede Breve til Engelbrecht selv.

Saaledes fortæller den svenske Historie, og saaledes fortælle, af Mangel paa egne, alle danske Historieskrivere efter de svenske Kilder [1]).

[1]) Vi have allerede i det Foregaaende bemærket, at Hvitfeld i Alt hvad der angaaer Erik af Pommerns, og til Deels ogsaa de følgende Unionskongers Historie, med Hensyn til de svenske

Sammenhængen kan ogsaa i Hovedsagen være rigtig; at den i Biting er forfalsket, herom er der neppe nogen Tvivl, omendskiøndt det mangler os paa Annalister fra hiin Tid, og selv de tydske Kroniker, som staae hiin Tid nærmest, for en stor Deel fulgte de Svenskes Beretninger. I Hovedsagen: at Folket i Dalarne havde grundet Aarsag til at beklage sig over Jens Erikson, at Engelbrecht Engelbrechtsøn lovede Almuen at tale deres Sag for Kongen og til den Ende begav sig til Danmark, at endeligen Kongen, efterat have hørt paa Engelbrechtsøns Klager, befalede Rigsraadet, at foretage de fornødne Undersøgelser desangaaende — heri maae og kunne vi fæste Lid til Kilderne; men i Biting, og, jeg vover endog at tilføie, i væsentlige Biting kunne vi berigtige dem; og om end disse Berigtigelser kun ere faa, turde de dog maaskee tiene til at forandre det Standpunkt, hvorfra man hidindtil har betragtet baade Jens Eriksøns og Engelbrecht Engelbrechtsøns Liv og Adfærd.

Iblandt de faa Documenter, der angaaer Jens Eriksøn og som endnu giemmes i vore Archiver, har jeg fundet et Skiøde, udstedt af en vis Erik Philipsøn, Onsdagen førend Midfaste Søndag 1431; altsaa til en Tid, da den berygtede Lehnsmands Grusomheder i de ham undergivne Distrikter, maae have naaet deres største Høide, da, som man fortæller, Bønderne vare berøvede alt deres Qvæg, og Lehnene og Gaardene laae øde. I dette Skiøde overlader Erik Philipsøn sin Mødrenearv, der bestod af 9½ Øre

Anliggenheder, aldeles fulgte Olaus Petri; ligesom Historien om de slesvigske Anliggender for største Deel er tagen af Presbyteren fra Bremen og Joh. Petersen. Holberg fulgte Hvitfeld; han kastede vel et Blik paa de pommerske Kroniker og søgte at undskylde Erik af Pommern i et og andet; men i det Hele ligger dog ogsaa Olaus Petri til Grund for hans Fremstilling. Mallet og Gebhardi have ligeledes betient sig af de svenske Kilder — Hvorledes kunne vi da siges at besidde meer, end en eensidig Unionshistorie?

Land, beliggende i Hedabo, Fernabosogn, Norboherred i Westmannland, til Jonas (Jens) Erikson, for en Sum af 100 Mark svenske Penge, 8 Mark regnet paa en Mark lødig Sølv [1]). Dersom nu — efter de af Lagerbring foretagne Undersøgelser — en Mark Jords Areal svarede til 8 Tønder Land: saa udgiorde 9½ Øre Land lige saa mange Tønder, og hver Tønde betaltes altsaa med noget over 10 Mark svenske Penge: en Priis, som efter Datidens gængse Priser ikke tilkiendegiver Jordeiendommes overordentlig ringe Værdi, langt mindre Landets øde Tilstand. Vel er dette kun et enkelt Exempel; men det turde dog opvække Mistanke imod Beretningen om Jens Eriksøns begaaede Grusomheder i en saadan Grad, som de fortælles, og i det mindste bevise, at der var enkelte Steder, hvor hans Regimente ikke havde den Alt ødelæggende Virkning.

En anden, og mere grundet Tvivl kunne vi opkaste imod Engelbrecht Engelbrechtsøns personlige Forhold til Dalekarlene, og hans Stilling i Staten. Han var langt fra ikke en saa ubetydelig Person i Staten, der, fiernet fra det offentlige Liv, tilbragte sine Dage blandt Kobberbiergene. At han var af adelig Byrd have ikke alene gamle tydske, men endog nyere svenske Historieskrivere indrømmet, og meddeelte Documenter sætte det uden for al Tvivl [2]). At han havde tilbragt flere Aar ved Hove og paa udenlandske Reiser, er ogsaa vedgaaet af Historieskriverne; og slige Mænd pleiede i hine Tider ikke at elske et eensomt, ubemærket Liv midt iblandt et simpelt, med Kraft og Styrke begavet og frihedelskende Folk. Det hørte til Middelalderens, enten for høit prisede, eller for lavt nedsatte Tidsaand, at den kraftfulde, men derfor ogsaa med stærke Lidenskaber begavede Mand, søgte sig en Tumleplads for sit Mod; eller, naar denne blev ham negtet, at han tyede til et

1) Diplom i det Langebekske Diplomatarium.
2) Alb. Crantzii Svecia Libr. V. cap. 32. Handlingar rörande Skandinaviens Historia. VIII. p. 3.

Kloster, for i Selvrevselser at stride mod sit eget Legeme. Herske vilde Manden, der troede sig født til Herredømme, og en Riddersmand i Middelalderen vilde have foragtet hiin Romer, som, naar Fædrelandet ikke behøvede hans Arm, dyrkede den moderlige Jord. Historien viser ogsaa tilfulde, at ørkesløs Rolighed ingenlunde var Engelbrecht Engelbrechtsøns Attraa.

Ligger der altsaa allerede i den Paastand, at Engelbrecht Engelbrechtsøn, som Privatmand, førte et stille, Videnskaberne eller borgetlige Sysler helliget Liv paa Kobberbiergene, en indvortes Usandsynlighed: saa besidde vi desuden et i historisk Henseende vigtigt Brev af ham, udstedt i Aaret 1431 — altsaa kort førend Oprøret — i hvilket han med en Myndighed, der ene passer sig for en kongelig Embedsmand, taler til en Deel af Indvaanerne i Østergöthland, og viser sig som en fortrolig Ven baade af Bispen i Linköping og den fornemme Erengisl Nielsøn. Han bekiendtgiør nemlig for Indbyggerne i Tielmo og Crisperga Skovdistrikter, at da, efter hans Forbøn, Bispoppen af Linköping paa et Aar havde afstaaet sine Rettigheder over dem til fornævnte Erengisl, og dette Aar nu var forløbet: saa skulde de igien svare Skatten til nysnævnte Bisp; han befaler dem derfor, for Fremtiden kun at adlyde Bispen og hans Embedsmænd. Brevet selv er udstedt i Jonfruhavn, et Sted, hvis Beliggenhed jeg vel ikke kan angive tydelig, men som laae i Nærheden af Stockholm, altsaa langt fra Dalarne [1]).

[1]) I Jonfruhavn er Steen Stures Fuldmagt for sine Gesandter til Congressen i Calmar 1476 udfærdiget. S. Hvitfeld, p. 953. Brevet, som Engelbrecht Engelbrechtsøn udstedte, lyder ordret saaledes:

Alla Crono landbo som byggia oc boo paa Tielmo oc Crisperga skogar helsar iag Engelbrecht Engelbrechtson, Vepnare, kerliga met waarom herra. Kära Venner, an togh at werdogh ffadher biscop kumt för

Herved erholder Sagen virkelig et andet og forskielligt Udseende. Engelbrecht Engelbrechtsøn var af adelig Byrd; han stod i den nøieste Forbindelse med Sverriges Store, besad et Slags Myndighed over en Deel af Østergothland og opholdt sig ikke i Dalarne. Ved at klage over Jens Erikſøns Embedsførelse paatog han sig altsaa et ham ikke umiddelbart paaliggende Hverv. Det er muligt, at hans Landsmænds Nød kan have vakt hans Medynk; men det er heller ikke umuligt, at hans Forhold i Staten, Naboskabet af hans og Jens Erikſøns Lehn, Familieforbindelser, fremkomne ved Jens Erikſøns tvende Giftermaal med fornemme svenske Familier [1]): kort, at mange os nu ubekiendte Biting kunne have avlet et giensidigt Had imellem disse tvende Mænd, og at Engelbrecht Engelbrechtsøn afbenyttede de over hans Modstander stedfindende Klager, for at styrte ham. Umuligt, siger jeg, er dette ikke; sandsynligt bliver det, naar vi betænke, at han fordrede

mina bön skull offwergaff the rettigheet som han till eder haffuer, togh saa, at saa braat thetta aaret waare framlidhidh oc Erengisl haffde opbwrit thenna aars skattin, tha skulle fornempda biscop knwt met wenscap oc vthan alla gænsægn wid eder kennas oc framdelis wid edher hast bliffwa som hans bewisningh lywsliga wtwisa, oc aath tessa wilkor looth Erengisl sig well tha aatnöga. Thy bider iag eder oc bywder at j waren fornempde biscop knwt lydoga oc höriga oc hans embesman i alla thy han eder tillsægar om skatt oc andra wtskyller, bewiser eder saa godwilia j thessa ærende som eder sielfuom macht paaligger, at j vtan tunga oc skada bliffua. In Domino valete. Scriptum in Jonsrolrassn Anno Domini 1431 die Sancti Michaelis sub meo sigillo.

(Brevet er vidimeret af Petro Benedicti, clerico Lincopensis dioecesis, og findes i Linköping Gymnasii Bibliothek, hvor Langebek tog en Afskrift af samme.)

[1]) Han var først gift med Birgitta Ulfsdatter, og senere med Catharina Steensdatter. Især den Første synes at have været af fornem svensk Æt. S. Tuneld, l. c. p. 67.

hans Død af Kongen, og at selv det svenske Rigsraad ikke billigede hans Fremgangsmaade. At Kongen ikke fordømte den Anklagede, uden at have undersøgt Sagen, kunne vi ikke bebreide ham; at han overdrog denne Undersøgelse til det svenske Rigsraad, fremhæver kun end mere hans Sands for streng Retfærdighed.

Anmærkning til Side 24.

Efter Unionen var Kongen forpligtet til at udløse alle svenske Krigsfanger. Den svenske Historie paastaaer, at dette aldrig skete, og beraaber sig især paa tvende fornemme svenske Adelsmænd: Broder Swenson og Gregers Månson, som toges til Fange 1432 og i syv Aar — altsaa 4 Aar efter Freden — holdtes i fiendtligt Fangenskab. Det er sandt, at svenske Krigsfanger, som vare tagne til Fange 1427, i Slaget i Øresund, endnu 1432 sadde i lybsk Fangenskab og formodentligen først 1435 — ved Fredsslutningen — kom paa fri Fod; thi da Kongen i Aaret 1432, underhandlede med den hamborgske Borgemester Henrik Høyer, som var falden i dansk Fangenskab, giorde han det til en udtrykkelig Betingelse, at de svenske Krigsfanger i Lybek skulde frigives uden Løsepenge. Henrik Høyer flygtede, og de svenske Krigsfanger bleve formodentligen ikke udløste. (Reimer Kochs utrykte lybekske Kronike til Aaret 1432.) Her handlede altsaa Kongen aabenbart imod Unionen, dersom vi ville antage, at han var forpligtet til at udløse Fangerne inden en vis bestemt Tid. I Danmark var dette Tilfældet: Kongen maatte der inden eet Aar udvirke de fangne Ridderes Frigivelse. Med Hensyn til Sverrige bestemte derimod Unionsacten intet om dette Tilfælde, og de svenske Love taug ligeledes herom. Klagerne kunde altsaa kun føres i Analogie med de danske Love, og disse fandt ingen Anvendelse i Sverrige; ja, det var endog Kongen ved Unionsacten udtrykkeligen forbudet, at anvende det ene Lands Love paa det andet. Skylden laae altsaa for største Deel i Unionsactens ubestemte Udtryk, der lode sig forklare baade til Kongens og til Krigsfangernes Fordeel. Dog, dette angik kun de 1427 til Fange tagne Svenske. Ganske anderledes var Sammenhængen med Broder Swensons Udløsning, hvortil Kongen slet ikke var forpligtet, omendskiøndt man senere ogsaa bebreidede ham dette. Historien om hans Tilfangetagelse fortælles udførlig af en samtidig, troværdig og upartisk Skribent saaledes. Vitaliebrøderne, et Slags

Kapere, som tiente paa deres egen Fordeel og Skade, tilføiede Rigerne megen Skade baade til Lands og til Vands, og flere danske og svenske Adelsmænd bleve derfor enige om, ligeledes at udruste Kaperskibe, for at krydse imod Hanseaterne. Kongen gav sit Samtykke hertil, understøttede dem endog med Proviant og Skyt, og, i Aaret 1432, løb en lille Flaade under Anførsel af den danske Ridder Erik Krummedige og den svenske Ridder Broder Swensøn ud, for at opfange den lieflandske Flaade. Det lykkedes den Sidste at erobre tre rigtladte Skibe fra Riga, som han naturligviis beholdt for sig og deelte med sine Staldbrødre. Opmuntret herved lagde han sig, kort derefter, igien med sine Skibe i Sundet — formodentlig under Bornholm — og forenede sig der med Erik Krummedige. Men Lybekkerne udrustede ligeledes 4 store Skibe, for at convoyere den til Reval bestemte Flaade. Da den lybske Flaade ankom i Sigte af de dansk-svenske Kapere, holdt Erik Krummedige sig ikke for stærk nok til at kunne angribe dem, og forlod sin Station; Broder Swensøn derimod vovede et Angreb, blev overmandet, og maatte, efter en haardnakken Modstand, give sig til Fange. Han blev sendt til Lybek, hvor Mandskabet, kort Tid efter, blev frigiven; ham selv beholdt man derimod "for visse Aarsagers Skyld" i Fængsel. (Herm. Corneri Chronica novella i Eccardi Script. Rer. Germ. II. p. 1632. jvf. Reimer Koch til Aaret 1432.)

Kongen var, under disse Omstændigheder, aldeles ikke forpligtet til at udløse Broder Swensøn; thi som Kaper tiente han paa sin egen Fordeel og sit eget Tab; og ligesaa lidet, som denne var forpligtet til, at dele Byttet med Kongen, ligesaa lidet var han berettiget til at fordre, at Regieringen skulde betale Løsepenge for ham. Desuagtet blev Broder Swensøns Fangenskab en af de Punkter, som man ideligen lagde Erik af Pommern til Last, og hvori senere Historieskrivere ville finde et udmærket Beviis paa hans Ringeagt for Loven og den svenske Nation!

Manden med Jernmasken, endelig demaskeret.

Tant il est vrai que les secrets des souverains ne sont pas faciles à decouvrir, quand ils savent, & qu'ils veulent user de tout leur pouvoir, pour les ensevelir dans un eternel oubli.

Le P. Griffet.

Det er bekiendt nok, hvorledes Voltaire satte hele Europas Nysgierrighed i en piinlig Spænding ved sin Fortællinge, ikke uden romantisk Udsmykning, af de i Frankrige omløbende Sagn og Rygter om en hemmelighedsfuld Fange, under Ludvig XIV. Regiering, der i Bastillen var bleven behandlet med ualmindelig Agtelse og Omhu, men under Trudsel af øiebliklig at dræbes, aldrig noget Øieblik, ei engang for sin Læge, maatte aflægge en Jernmaske, eller en med bevægelige Staalfiedre forsynet Maske; og som efter hans Død blev begravet ligesaa hemmeligt, som hans Liv i mange Aar havde været. Det Factiske i Voltaires romantiske Fortælling er, at Hr. St. Mars, som havde været Commandant i Pignerol og Exiles, og derfra (1687) blev forflyttet til Øen St. Marguerite ved Kysten af Provence, bragte denne Fange med sig didhen; og at Fangen ligeledes maatte følge St. Mars, da denne (1698) blev udnævnt til Gouverneur i Bastillen, hvor den Ubekiendte tilbragte 5 Aar, indtil han i November 1703 døde, og Dagen efter blev begravet paa St. Pauls Kirkegaard i Paris.

At samle Alt hvad der, især siden Voltaire (thi han var ikke den første, der omtalte denne Begivenhed; men den første, som bragte den i Ny [1]) er skrevet om og over denne hemmelighedsfulde

---

[1]) Begivenheden er omtalt og fortalt, i det mindste paa en forblommet Maade, i de omtrent 1730 uden Trykkested udkomne Memoires secrets de Perse (ɔ: France;) ni Aar før den første Udgave af Voltaires Siecle de Louis XIV udkom; hvilket Clement først har giort opmærksom paa. (Les cinq années litteraires. T. II. Lettre 99. 1 Mai 1752.)

Statsfange, vilde udgiøre et vidtløftigt Værk. Det besynderligste ved Sagen er, at Hemmeligheden om Jernmasken, som henved et Aarhundrede har sysselsat hele Europa, og som længe med en næsten mageløs Strenghed blev vogtet og dulgt ved Hoffet i Frankrige, har været bekiendtgiort flere Gange, næsten ganske i Overeensstemmelse med den nu for Lyset bragte historiske Sandhed [2]), uden at man har agtet eller villet troe paa disse Beretninger.

Man fortæller derimod, at Chamillart, Louvois uheldige Efterfølger i Krigsministeriet, der, efter Voltaire, skulde have været den sidste franske Minister, som vidste Hemmeligheden, endnu paa sin Dødsseng blev piint af sin Svigersøn, Marskal de la Feuillade, om at aabenbare ham samme; hvilket dog den Døende vægrede sig ved, paa Grund af at det var en Statshemmelighed; ja at endog Madame Pompadour (som Dutens i det mindste beretter) med al hendes Konst og Magt over Ludvig XV. ikke kunde udpresse mere af denne

---

[2]) Mærkværdigt er især hvad der forekommer i et Slags historisk-politisk Tidsskrift fra det 17de Aarhundrede: Histoire Abregée de l'Europe, hvor der T. II. p. 33. (Leyde 1687, 12.) omtales Hertugen af Mantuas Hensigt, at sælge sin Hovedstad til de Franske; og i den Anledning T. III. p. 135-38 meddeles i et Brev fra Italien en Historie om denne Fyrstes hemmelige Underhandlinger med det franske Hof, og om hans Ministers eller Secretairs derved foraarsagede Forsvinden og Fængsling, der indeholder adskillige Træk af den nedenfor meddeelte Beretning; men med en kiendelig Forvirring af Tid og Omstændigheder, saaledes som det kan skee med Begivenheder, der blot ved dunkle Rygter blive bekiendte. Hvad der allerede skete 1679, omtales her først i Aaret 1687, som nylig foregaaet, og i Stedet for Casale, er Talen her om Mantua. Det fortiener at bemærkes, at Secretairen allerede her fremstilles som den, der handlede ganske i sin Herres Interesse, og søgte at bringe ikke blot ham, men flere italienske Hoffer, til at forlade det franske Parti.

Konge, end at Fangen var en italiensk Fyrstes Minister[3]); som ogsaa muligen var Alt hvad Kongen selv med Vished vidste. Dette, som nu er beviist at være Sandheden om St. Mars' hemmelighedsfulde Fange, vilde dog hverken Madame Pompadour, eller nogen anden i Frankrige fæste Lid til, og man plagede sig efter den Tid, som tilforn, med Gietninger over Jernmasken, den ene urimeligere end den anden.

Nogle vilde saaledes giøre den ubekiendte Fange til Ludvig den Fiortendes, i Unaade faldne Finantsminister Fouquet; Andre til en armenisk Patriark; andre igien til Greven af Vermandois, en Søn af Ludvig XIV. og Madame Valliere, som virkelig døde i Leiren før Dixmude 1683; til Hertugen af Beaufort, som ligesaa virkeligt blev dræbt af Tyrkerne ved Candia's Beleiring; ja endog til den 1685 i London halshuggede Hertug af Monmouth[4]).

---

[3]) Dutens Memoire d'un Voyageur qui se repose. T. II. p. 297. Dennes Hypothese om Jernmasken grunder sig i det væsentlige kun paa det ovenanførte Brev i Histoire abregée de l'Europe. Begivenheden hensætter han ligeledes til 1685; og efter ham var i dette Aar Grev Girolamo Magni Hertugen af Mantuas Statssecretair. Dette er meget muligt; men hverken med ham, eller med Aaret 1685, staaer den Begivenhed, der var Kilden til Sagnene om Jernmasken, i nogen Forbindelse. — I det Cotta'ske Morgenblatt. 1825. No. 309—12 findes en saakaldet "Opløsning af den historiske Gaade om Jernmasken" af Dr. Nürnberger. Denne er intet andet, end en Afskrift af det, som findes hos Dutens og Madame Campan, (see nedenfor) med den Gientagelse af Voltaires Fortælling.

[4]) Om alle disse Hypotheser og deres større eller mindre Urimelighed, see blandt andet den ret interessante Artikel: Examen de l'anecdote de l'homme au masque, i et Skrift af P. Griffet: Traités des preuves qui servent à ètablir la verité de l'histoire. (Nouv. Ed.) Liege 1770. 8. p. 303–340. Ligeledes og mere udførligen i: La Bastille devoilée. 9me Livraison. Paris 1790. 8. hvor man tillige finder nøiagtigen anført og benyttet det allermeste, som

Men de, som troede med mere Finhed og Skarpsindighed at kunne giennemskue Masken, forkastede alle disse, vistnok urimelige og tildeels latterlige Hypotheser, for en anden, som i det mindste fik nogen Tillid derved, at Voltaire synes at have været meest tilbøielig til at antage den [5]). Efter denne Gietning skulde Jernmasken have været en ægte Tvillingbroder til Ludvig XIV. født faa Timer efter Kongen; eller en uægte Halvbroder af Ludvig XIV. som Anna af Østerrige havde født, tidligere end Kongen, og til hvis Fader nogle vilde giøre Hertugen af Buckingham; andre, som det meentes med rimeligere Grund, Cardinal Mazarin. Den sidste Mening har ogsaa Gibbon antaget [6]); men henlægger Dronning Annas Svaghed i en anden Periode, nemlig i hendes Enkestand. Atter andre have meent at udfinde, at den Søn af Anna, der maatte bøde med Frihedens Tab for sin Moders hemmelige Kierlighed, skulde være født saa kort efter Ludvig den Trettendes Død, (1643) at man ei uden alt

indtil den Tid er skrevet om Jernmasken. Jvf. ogsaa: Memoires historiques sur la Bastille. T. I. Paris 1789. p. 315—24.

[5]) I det mindste om Tillæget til Artikelen Anne i Dictionnaire philosophique er af Voltaire selv. Den af sine Breve bekiendte Hertuginde af Orleans, Charlotte Elisabeth, fortæller, uden med et Ord at omtale Jernmasken, at Dronning Anna var hemmelig gift med Mazarin; hvilket i øvrigt gierne kan høre til de øvrige Sladder-Rygter, som denne høist originale Prindsesse morede sig med at opskrive. Den unævnte Udgiver af hendes Breve (Straßburg 1789) har i en Excurs om Jernmasken (Side 38—46) søgt at giøre saavel dette Giftermaal, som den Gietning, at den hemmelige Fange i Bastillen var en Søn af dette Ægteskab, sandsynlig. Han anfører ved den Leilighed et Skrift: Histoire de l'homme au masque de fer. Londres 1783. 8. som er mig ubekiendt, og som jeg ikke andenstedes har fundet omtalt. (Om Forfatteren var den de Laborde, som nævnes af Meiners? See dennes Goettingisches historisches Magazin. VII. Th. S. 355.)

[6]) Miscellaneous Works. 8vo. Ed. Lond. 1814. Vol. V.

før stor Skandal kunde have erklæret hans Byrd for uægte [7]). Som Exempel paa de besynderlige Grunde og Combinationer, man plagede sig med at udfinde, maa denne være nok at anføre: Der fortaltes i Almindelighed, at Fangen med Jernmasken altid var meget omhyggelig og pyntelig paaklædt; men at han i Særdeleshed var stor Elsker af fiint Linned. Nu veed man, at Anne af Østerrige ligeledes havde en Passion for fiint Tøi og Linned. Var det da ikke høist rimeligt, at Fangen var hendes Søn, og efter Moderen havde arvet denne Kiærlighed?

Endelig giorde man sig Haab om, efter Bastillens Erobring, at den Nysgierrighed, der i hundrede Aar havde været paa Pinebænken, skulde blive tilfredsstillet; og sikkerlig have Aarene 1698 og 1703 været de allerførste, man har giennemløbet i Bastillens hemmelige Registere, hvor enhver Fanges Navn, Stand og Anledningen til hans Fængsling, indførtes; men ogsaa her fandt man sig paa den ubehageligste Maade skuffet. Bladet, der skulde indeholde disse Oplysninger om Manden med Jernmasken, var udrevet. Dette Tab har imidlertid med Hensyn til Gaadens Opløsning, neppe været betydeligt. Det er i det mindste libet sandsynligt, at Bladet har indeholdt Fangens virkelige Navn; men mere rimeligt, at der paa dets Rubriker ikke har staaet andet, end hvad der indeholdtes i den authentiske Dagbog, som Dujonca, Underbefalingsmand (Lieutenant du Roi) i Bastillen i St. Mars Tid, havde ført over Statsfangerne i dette Fængsel, og som vi nedenfor nærmere komme til at berøre. De Data, som denne Dagbog indeholdt, stemmede meget nøie overeens med et Register, som en vis Chevalier, Major i Bastillen, havde ført over Fangerne, eller rettere udbraget af Hoved-Registeret, til Brug ved sine Arbeider over Bastillens hemmelige Historie, som det var paalagt ham at skrive.

[7]) S. Quintin Crawford's Melanges d'histoire & de literature. Paris 1817.

Men hvad man (1790) fandt i Chevaliers Register [8]) var intet andet, end hvad man allerede vidste; nemlig i Rubriken om de Fængsledes Navne og Stand: "En Fange, tilforn i Pignerol, paalagt altid at bære en Maske af sort Floiel, hvis Navn og Stand aldrig have været bekiendte;" og i Rubriken: Anmærkninger: "Dette er den berygtede Mand med Masken (homme au masque) som intet Menneske nogentid har vidst eller kiendt." Efter den Tid syntes enhver Vei til historisk Oplysning om denne Gaade fra Ludvig den Fiortendes Tid at være afskaaret. Marken var igien aaben for Phantasie og Gietteskraft; og man forsømte ikke at sætte begge i Virksomhed.

Efterat imidlertid den historiske Nysgierrighed og Grandskelyst meer end eengang havde været nær ved at bringe det virkelige Factum, som laae til Grund for Jernmaskens Hemmelighed, for Dagen, eller rettere, virkeligen med flere eller færre Omstændigheder havde fortalt, uden dog at kunne documentere den [9]): har omsi-

[8]) Forfatteren havde 1775 indsendt det, tilligemed 20 historiske Afhandlinger om Bastillen, til Ministeren Amelot. Hvorledes Udgiveren af la Bastille devoilée havde faaet disse Papirer til Brug, berettes i dette Skrift. IX. p. 28.

[9]) Det fortiener at bemærkes, at Madame Campan (i hendes berømte Memoires de Marie Antoinette. Tome I. 3 Ed. p. 107) fortæller, at Ludvig XVI. da han kort efter sin Regieringstiltrædelse giennemgik sin Bedstefaders Papirer, og blandt andet deri søgte Oplysninger om Jernmasken, men intet fandt: henvendte sig til den gamle Maurepas, for at erfare, hvad han vidste om Sagen. Denne Minister forsikkrede da Kongen, at den berygtede Fange var intet uden en Undersaat af Hertugen af Mantua, som man havde anseet for en farlig Person, formedelst hans Anlæg til Intriguer, og derfor havde forsikkret sig og paa den bekiendte Maade holdt i evigt Fængsel. "Dette, tilføier Mad. Campan, er det virkelige Sammenhæng med den Fange, som man har fundet paa at tillægge en Jernmaske. Saaledes er Historien fortalt og bekiendtgiort af Hr*** for en Snees

der nyligen en fransk Forfatter været saa heldig at opnaae det sidste, ved at tilstedes en Adgang til det franske Rigsarchiv, som da det angik en Sag, der saa længe i Frankrige dulgtes som en af de dybeste Statshemmeligheder, synes at vidne om en næsten overraskende og i højeste Grad berømmelig Liberalitet hos den nærværende franske Regiering og hos dette Archivs Bestyrer. Det er Hr. J. Delort, som i sit Skrift: Histoire de l'homme au masque de fer, accompagnée de pieces authentiques &c. Paris 1825. 8. har paa en overhovedet tilfredsstillende Maade oplyst og ved Documenter beviist de Kiendsgierninger, som staae i Forbindelse med den her omtalte, under Navn af Jernmasken bekiendte Statsfanges Fængsling, hans Ophold i Pignerol og Exiles, og hans Transportering til Øen St. Marguerite; tilligemed Aarsagerne til den voldsomme Adfærd, man tillod sig imod ham [10]). Da man nu paa det bestemteste veed, og for længe siden har vidst og fortalt,

Aar siden. Han havde foretaget Undersøgelser i Archivet for de udenlandske Sager, og han havde der fundet Sandheden. Han bekiendtgiorde den; men Publicum, mere henrevet af det Vidunderlige, har ikke villet fæste Lid til Sandhedens authentiske Fortælling." Hvilket Skrift Forfatterinden her sigter til, er mig ubekiendt; med mindre hun mener enten Dutens Memoirer, eller det nedenfor omtalte Skrift af Hr. Reth. Den forhen anførte, 1783 udkomne Histoire de l'homme au masque de fer kan det ikke være. Udgiveren af Madame d'Orleans Breve, som har kiendt dette Skrift, kunde dog ei have fortiet saa vigtige Omstændigheder; eller rettere, disse omstødte jo hans hele Hypothese.

[10]) Et sildigere, nylig udkommet engelsk Skrift: The true history of the State-Prisoner, commonly called the Iron mask, extracted from Documents in the French Archives, by the Hon. Ge. Agar Ellis. Lond. 1826, er kun en Omarbeidelse af Delorts Bog i en bedre Form, hvilket Udgiveren har fundet for godt, ikke at nævne paa Titelbladet. Jeg kiender det blot af Recensionen i Quarterly Review. No. LXVII, June 1826.

at den Fange, som Gouverneuren St. Mars bragte med sig fra bemeldte Steder til Bastillen, var den saakaldte Jernmaske; og da man derimod ikke veed eller nogensinde har vidst noget om to saadanne Personer i Bastillen, eller under St. Mars Bevogtning paa alle hine Steder: maa det nu ansees for historisk beviist: at Jernmasken har været det Individ, om hvis Skiebne vi i Delorts Skrift underrettes. Vi skulle derimod, efterat have i Korthed meddeelt det vigtigste af de Tildragelser, der have givet en i sig selv ubetydelig Person en saa eventyrlig Mærkværdighed, angive de Omstændigheder i Begivenheden med Jernmasken, som uagtet Delorts, fra een Side fuldstændige Opklaringer, endnu maa synes besynderlige og paafaldende, eller som han ei har kunnet tilstrækkelig oplyse.

Ercole Antonio Matthioli, født i Bologna den 1ste December 1640 af en anseet borgerlig Familie, Baccalaureus i den borgerlige og canoniske Ret ved Universitetet i sin Fødeby, og siden Lector ved dette Universitet, var steget til at blive Statssecretair under Hertug Carl III. af Mantua (af Huset Gonzaga;) men havde efter dennes Død mistet sin Post. Dog havde han vidst at holde sig i Yndest hos Sønnen Hertug Ferdinand Carl IV., som udnævnte ham til Senator og gav ham Grevetitelen. Denne slet opdragne, i Sæder fordærvede Fyrste (født 31te August 1652) var vel paa den Tid, da Matthiolis Begivenheder tage deres Begyndelse (1677) myndig; men hengiven til sine Lyster, var han som Regent ubetydende og ganske afhængig af sin Moder, der igien aldeles stod under Munken Bulgarinis Indflydelse, og giennem ham under Afhængighed af det Østerrigske Huus, hvilket hun desuden selv tilhørte. Den franske Minister i Venedig Abbed d'Estrades, en fiin og kløgtig Diplomat, troede at have fundet et passende Tidspunkt til at bane Ludvig XIV., som da stod i sin Vældes høieste Glands, Veien til en ny og større Magt og

Indflydelse i Ovre-Italien, ved at benytte saavel den Mantuanske Fyrstes Pengetrang og ødsle Tilbøieligheder, som de Øieblik, hvori han følte sin fuldkomne Afhængighed, til Fordeel for sin Herres ærgierrige Planer. Under Mantua laae dengang Fyrstendømmet Montferrat, hvis Hovedstad Casale var en stærk og betydende Fæstning. At aabne Ludvig XIV. Adgang til militair Besiddelse af denne og tillige trække Hertugen af Mantua fra det østerrigske Parti over paa det Franske, var d'Estrades Plan — en Plan, han kunde giøre saa meget mere gieldende, som det spanske Hof ikke allene havde en lignende Hensigt; men endog den, om muligt ganske at bemægtige sig de Mantuanske Stater. D'Estrades fandt Grev Matthioli at være skikket til at indlede de hemmelige Underhandlinger med Hertugen, og efterat dette var skeet, og den franske Gesandt var bleven forvisset om Hertugens Tilbøielighed til at gaae ind i det franske Hofs Interesse, meldte d'Estrades Sagen for Ludvig XIV. og hans Udenrigsminister Pomponne. Kongen bifaldt ei allene ganske Sagen, og giorde de bedste Løfter med Hensyn til at sikkre Hertugen hans Besiddelser ved at lade en Armee rykke ind i Italien; (dog med Tillæg, at den Sum af 100,000 Pistoler, som han fordrede for at aabne Casale for de franske Tropper, var meget sfor høi) men Kongen skrev endog selv til Matthioli og bevidnede denne sin Tilfredshed i de gunstigste Udtryk [11]).

Med den fornødne Hemmelighed og Forsigtighed førtes disse Underhandlinger, og, som d'Estrades var overbeviist om, med det heldigste Udfald. Det lykkedes ham at opnaae en hemmelig Samtale under Carnavalet i Venedig med den af Spioner omgivne Hertug, som yttrede den stærkeste Lyst til at kaste sig under Ludvig

---

[11]) Vous ne devez pas douter, que je ne Vous en sache beaucoup de gré & que je n'aye plaisir de Vous en donner preuves en toutes rencontres. (Brev fra Ludvig XIV. til Matthioli af 12te Januar 1678.)

den Fiortendes Beskyttelse, erklærede sin Hensigt at ville sende Matthioli til Paris; ja gik endog frem med en saa paaskyndende Iver, at han ved sine Tropper vilde besætte Fyrstendømmet Guastalla, hvortil han paastod at have Arveret efter den svage regierende Hertugindes Død. Denne alt for store Raskhed, som d'Estrades havde Møie med at arbeide imod, skadede Sagen og forhalede dens Udførelse ved at vække Spaniens og Østerrigs Opmærksomhed. Imidlertid reiste Matthioli i November 1678 virkelig til Paris, ledsaget af en vis Giuliani, en Person af lav Stand i Venedig, hvilken d'Estrades havde brugt som Underhandler med Matthioli og som Spion imod denne. D'Estrades var reist i Forveien; og en hemmelig Tractat blev sluttet (8de December 1678) imellem Frankrige og Hertugen af Mantua ved Pomponne (som dertil fik Ludvig XIV. Fuldmagt af 5 Decbr.) og Grev Matthioli, af det væsentlige Indhold: at Hertugen skulde aabne Casale for de franske Tropper, imod en Sum af 100,000 Rigsdaler (écus) og at han, i Tilfælde af at Ludvig XIV. lod en Armee rykke ind i Italien, skulde erholde Overbefalingen over denne. Matthioli havde ikke allene den Naade, at modtages i en privat Audients af Ludvig XIV. men erholdt ogsaa en Ring af Værdi og 400 Dubloner til Foræring. Som en Følge af Tractaten sendtes General Catinat hemmeligen til Pignerol, hvilken Fæstning da var i de Franskes Magt, med Befaling, at holde sig der i strengt Skiul hos Commandanten St. Mars, indtil man havde faaet Hertugens Ratification paa Tractaten. For at modtage denne blev en Oberst Asfeld i fransk Tieneste, der siden giorde sig bekiendt i den spanske Successionskrig, skikket til Venedig under et paataget Navn; og Catinat havde Befaling, saasnart dette Hverv var udført, at tage Befalingen over de Tropper, der samledes paa den franske Grændse mod Piemont, og rykke ind i Casale.

Med stor Utaalmodighed ventede man nu ved det franske Hof paa Tractatens Ratification og Udførelse fra Hertugens Side, der igiennem en anden af sine Fortrolige, Don Varano, havde lovet den franske Chargé d'Affaires i Venedig Hr. Pinchesne, selv at begive sig til Casale, for at befale sin Commandant at modtage den franske Besætning. Men flere Maaneder forløb, uden at Sagen kom til Endelighed, og Matthioli, der, efterat Tractaten var sluttet, reiste tilbage til Italien, vidste under adskillige Paaskud at forhale sit aftalte Møde i Venedig med Pinchesne. Forgieves var Abbed d'Estrades sendt til Turin, for at være saameget nærmere ved Haanden; forgieves tilskrev han derfra (den 24de Marts 1679) Matthioli et Brev, hvori Roes og Høfligheder vare blandede med Trudsler. Hverken lod denne sig see i Turin; ei heller paafulgte Ratificationen; ja man erfarede endog, at den franske Oberst Asfeld, der efter Aftale var reist fra Venedig, for endelig at skulle modtage samme den 9de Marts i Landsbyen Increa nær ved Casale, var bleven opsnappet af Spanierne og ført som Fange til Milano. Matthioli, der imidlertid havde flakket om paa adskillige Steder i Øvre-Italien, var endelig (i Slutningen af Marts) kommen til Venedig og meldte Pinchesne, at Hertugen af Mantua var bleven tvungen til at slutte en Tractat med Republiken Venedig (?) [12], der satte ham ud af Stand til at opfylde de indgaaede Forpligtelser mod Ludvig XIV. Skiøndt Pinchesne endnu troede at kunne virke paa Matthioli ved Forestillingen om den Fare, baade han og hans Herre udsatte sig for, hvis en formelig sluttet Tractat med Frankriges mægtige Monark blev brudt, og skiøndt Matthioli paa Grund heraf lovede at reise til Turin, for at retfærdiggiøre sig og Hertugen for d'Estrades: førte dette dog til intet andet Resultat, end at man omsider ved det franske Hof overbeviste sig om, at den Plan, man troede at være saa godt som udført, var strandet.

[12]) Delort histoire de l'homme au masque de fer. p. 35.

Denne Overbevisning blev til fuldkommen Vished, da Enke-Hertuginden af Savoien (Regentinde for sin Søn Victor Amadeus II.) aabenbarede for d'Estrades (som det synes i Begyndelsen af April) at Matthioli, da han fra Paris var kommen til Turin (den 31te December 1678) havde meddeelt hende Copier af alle de i disse Underhandlinger verlede Breve, ja endog af den hemmelige Tractat selv. Man erfarede endelig ogsaa, at han desuden skulde have solgt Hemmeligheden til Hoffet i Turin for 2000 Livres, og til den spanske Gouverneur i Mailand for 500 Ducater (écus d'or.)[13].

Saa vist som det nu er, at Matthioli paa meer end een Maade maa have gaaet til Værks med Falskhed, og forraadt det franske Hofs Interesse i de hemmelige Underhandlinger, hvori han var optraadt som en regierende Fyrstes Fuldmægtig: saa uforklarlige ere dog tildeels de Bevæggrunde, der kunne have ledet ham i dette Bedrageri. Ludvig XIV. havde behandlet ham med en høi Grad af Opmærksomhed; foruden den modtagne Belønning var en langt anseeligere lovet ham, naar Ratificationen var paafulgt. Han kunde desuden ikke andet end vente sig store Fordele og betydelig Indflydelse hos Hertugen, hvis Gunst han alt besad, og for hvem han syntes at ville giøre sig mere og mere gieldende; naar denne Fyrste var kommen under Ludvigs Beskyttelse og i Forbund med Frankrige, hvortil han syntes at vise en ganske afgiort Tilbøielighed, som han ogsaa i den følgende Tid lagde for Dagen. Det lader sig derfor vanskeligen tænke andet, end at Matthioli fra Begyndelsen af maa have været en af Spanien eller Østerrige kiøbt Forræder

[13]) Delort tilføier endnu, (p. 39.) at Matthioli desuden skulde have vægret sig ved at udlevere den originale Tractat til Hertugen af Mantua; men hans Forhold til denne Fyrste, efter hans Tilbagekomst fra Paris til Italien, er i øvrigt dunkelt, og ikke oplyst ved noget Actstykke i Delorts Skrift.

imod Hertugen af Mantua [14]), eller at han, enten allerede da han sluttede Tractaten i Versailles, eller kort efter, maa have været overbeviist om, at Hertugen enten ikke vilde, eller ikke var i Stand til at bringe den til Udførelse; og at han derfor har villet giøre sig al den Pengefordeel, han kunde, af en diplomatisk Hemmelighed, hvoraf han var i Besiddelse. Saa daarlig, som denne Beregning var for en Mand, der vilde gielde for meer end en blot politisk Spion og Falskner: saa ubegribelig er den letsindige eller tankeløse Adfærd, der førte Matthioli ind i sin Fordærvelse.

Havde Ludvig den Fiortende og hans klogeste Diplomater virkelig i nogen Tid ladet sig føre bag Lyset ved en lille italiensk Fyrstes, for rede Penge kiøbte Løfter, eller ved hans Underhandlers Intriger og Falskhed: saa forestiller man sig let Forbittrelsen, da denne kom for Lyset. En Befaling fra Krigsministeren Louvois til d'Estrades og Catinat, at giøre Alt for at lokke Matthioli til et Sted, hvor han kunde fængsles og gives St. Mars til streng Bevogtning i Pignerol, var Følgen af Ludvigs Vrede; og Catinat var heldig nok til uden Vanskelighed at udføre den. Matthioli,

---

[14]) Denne Formodning kunde man næsten falde paa, naar man seer, at hverken Hertugen, hvis Undersaat og Embedsmand Matthioli var, eller nogen anden Magt, som det lader, har giort det mindste Skridt efter hans Forsvinden, for at erfare, om denne maatte tilskrives en voldsom Adfærd af det franske Hof. Om i øvrigt Hertugen af Mantua selv er gaaet tilværks med Redelighed i denne Sag, kunde maaskee dog være tvivlsomt. Man seer i det mindste af Papirer, som Matthioli havde hos sig, da han blev fængslet, at Hertugen netop i Januar og Februar 1679 har modtaget en betydelig Pengesum af sin Moder, og en endnu større af den østerrigske Resident i Venedig. Ogsaa fandt man hos ham et lidet Kort, hvorpaa blandt andet var skrevet, at Hertugen havde villet slutte en anden Tractat med Spanierne imod sit givne Ord, ja endog modtaget Penge af dem. (Delort p. 219. 20.)

der en Tid lang havde søgt at undgaae d'Estrades, kom dog i de sidste Dage af April til Turin, og under Forevending af de mange Udgifter, hans Reiser havde foraarsaget ham, vilde han endnu presse Penge af den franske Minister. Denne benyttede sig heraf til Matthiolis Undergang, fortalte ham, at Catinat var rigelig forsynet med Penge til Troppernes Underholdning, og at Generalen ved en personlig Sammenkomst let vilde bevæges til at opfylde Grevens billige Fordringer. Man aftalte dette Møde til den 2den Mai. Tidlig om Morgenen reiste d'Estrades og Matthioli fra Turin, og da de paa Veien kom til en Aa, hvor Biergvandet havde revet Broen bort, og man først maatte giøre Overgangen mulig, var Matthioli saa langt fra at ane sin Skiebne, at han endog bogstaveligen arbeidede paa sin egen Undergang, ved at hielpe til at giøre Broen i Stand. Dog maatte Gesandten lade sin Vogn tilbage, og gav sig allene med Matthioli til Fods paa Veien. En besværlig Vandring paa et Par Miil over slette Biergstier bragte dem til det Sted, inden for den daværende franske Grændse, hvor Catinat ventede dem med 2 Officerer og 4 Mand af Pignerols Besætning. I en i Begyndelsen venskabelig Samtale fik den listige d'Estrades Grev Matthioli til at tilstaae, at han endnu var i Besiddelse af alle Papirer, hørende til Casales Afstaaelse, at han havde vægret sig ved at udlevere dem til Hertugen, men bragt dem i Forvaring hos sin Kone, der levede i et Kloster i Bologna. Saasnart han havde sagt dette, forlod d'Estrades Værelset; man fængslede Matthioli, uden al Modstand fra denne's Side, skiøndt han var bevæbnet med Dolk og Pistoler; og førte ham til Castellet ved Pignerol, hvor han efter Louvois udtrykkelige Befaling (af 27de April) skulde behandles saaledes "at han kom til at fortryde sin slette Opførsel;" og holdes saa hemmeligt, at intet Menneske uden for Fæstningen kunde erfare, at der var kommen en ny Fange. Det sidste udførte St. Mars med al mulig Strenghed; Matthioli

blev tillagt Navnet L'Estang, og ei engang de Officerer, der vare med at fængsle ham, fik at vide, hvo deres Fange var. I øvrigt lader det til, at St. Mars i det mindste ikke behandlede ham med unfornøden Haardhed; i Begyndelsen endog med opmærksom Høflighed. Men snart indløb den haardhiertede Louvois strenge Befalinger [15]), og Matthioli fik Leilighed til hellige at beklage sig over: at han ikke blev behandlet efter sin Stand.

Allerede Dagen efter hans Ankomst til Pignerol blev han foreløbigen forhørt af Catinat selv, og Forhørene siden gientagne efter de Instructioner, som Louvois sendte fra Paris. Endskiøndt man paa den ene Side neppe kan tvivle om, at Matthioli ikke har handlet ærligt mod det franske Hof, og at Catinat kunde have nogen Grund til at forudsætte ved alle hans Udsagn "at han havde en Skielm for sig" (que c'est un fripon, qui me parle) lader det sig dog ei negte, at Matthioli uden al Forvirring og Modsigelse har vidst i sit Udsagn at forsvare sin Opførsel, og giøre Rede for alle sine Skridt. Heller ikke kunde, efter Catinats egen Tilstaaelse, Trudsel af Pinebænken, bevæge ham til, i det andet Forhør at afvige i nogen væsentlig Omstændighed fra det første [16]). Vel siger Catinat desuagtet: "Man seer noksom af hans Svar, at hans Opførsel har været meget slet;" og man kan ikke negte, at Matthiolis tilstaaede eller beviislige Forbindelse med Hoffet i Savoien,

---

[15]) "Mit foregaaende Brev vil have underrettet dem om, at det ikke er Kongens Mening, at Lestang skal behandles vel; og at Hans Majestæt ikke vil, at De, med Undtagelse af det, som er nødvendigt til Livet, skal give ham nogetsomhelst, hvorved han kunde tilbringe det med Behagelighed." Brev fra Louvois til St. Mars af 15de Mai 1679. "Jeg har intet at føie til det, jeg allerede har tilmeldt Dem, om den Haardhed, (dureté) hvormed bemeldte Lestang skal behandles." Brev fra Samme af 20de Mai.

[16]) Skrivelse fra Catinat til Louvois af 16de Mai. Delort. S. 233.

med den østerrigske Resident i Venedig, og med en fornem Spanier, Don Visconti, maatte forekomme Catinat meget mistænkelig. Imidlertid søgte ikke allene Matthioli at retfærdiggiøre ethvert Skridt, han havde giort i sine Forhold til disse Personer; men vedblev endog med den yderste Haardnakkenhed (avec la dernière opiniatreté) at paastaae: at Gouverneuren i Casale, til hvem Matthioli virkelig havde afsendt 4 af Hertugen underskrevne Blanquetter, der kunde udfyldes med de fornødne Befalinger om at aabne Fæstningen for de franske Tropper, var aldeles skikket for Ludvig XIV.; og at man blot behøvede med Forsigtighed at nærme sig ham, for at faae Fæstningen i sin Magt. Det er endvidere, ikke blot af Matthiolis Udsagn, men selv ved en Beretning fra den franske Resident Pinchesne i Venedig [17], fuldkommen oplyst: at Hertugen af Mantua, da han i Carnevalet 1679 var i Venedig, havde en Sammenkomst med den, som Skribent bekiendte Senator Foscarini, og paa dennes Forestillinger imod Casales Overgivelse til Ludvig XIV. gav til Svar: at han aldrig godvilligen vilde overgive denne Fæstning til Kongen, men at han ikke havde Kræfter til at modstaae ham, naar han vilde tage den med Magt. Endelig ville vi endnu bemærke, at Matthioli, efter Catinats Beretning, under sin Ed forsikkrede, ikke at have meddeelt Afskrift af Tractaten til noget Menneske i Verden; men at de Afskrifter, der vare komne ud, maatte skrive sig fra Enkehertuginden i Mantua, for hvem hendes Søn havde aabenbaret hele Sagen.

Dette strider imidlertid ganske imod d'Estrades Beretning, at have hørt det Modsatte af Hertuginden af Savoien; og da Matthioli aldrig blev confronteret med nogen af de mange paagieldende Personer, maa man lade Sandheden af hans hele vidtløftige, meget ordentlige og sammenhængende Udsagn — hvis væsentlig retfær-

---

[17]) Af 15de Mai 1679. Delort. p. 230.

virkende Kraft gik ud paa, at hans Forbindelser med og Yttringer for de ovennævnte Personer af Modpartiet, kun vare paa Skrømt, og nødvendige, formedelst Hertugens anstemte Sindelag. — staae ved sit Værd. Saa meget see vi, at han i Forhøret strax aabenbarede det rette Sted, hvor de originale Papirer, der vare i hans Vold, laae skiulte; nemlig hos hans Fader i Padua; fra hvem Catinat ogsaa, ved Hielp af Breve fra Sønnen, og ved den for omtalte Giuliani, fik dem udleverede.

Vi maa endnu tilføie, hvad Delort ganske har forbigaaet, hvilket Udfald Sagen om Casale fik, og hvilken Hertug Ferdinands Skiebne blev. Fornyede Underhandlinger bragte virkelig to Aar sildigere Fæstningen i Ludvig den Fiortendes Magt. Den blev i Efteraaret 1681 overgivet til Boufflers og Catinat. Hertugen af Mantua, der endog skal have aflagt en falsk Ed paa Hostien i Anledning af denne Overgivelse, blev saa foragtet i Italien, at man i Venedig ikke vilde taale ham i noget Selskab. Skiøndt man finder, at han 1687 giorde en Reise til Wien, og bivaanede et Felttog i Ungarn, vedblev han imidlertid at være en kiøbt Partisan af Ludvig XIV.; modtog, da Successionskrigen brød ud, en fransk Besætning ogsaa i Mantua, og blev for et Skins Skyld udnævnt til fransk Generalissimus ved Vendomes Hær. Ved det for Frankrige uheldige Felttog 1706 faldt hans Stater i Østerrigernes Magt. Han blev af Keiseren som Lehnsherre erklæret i Rigets Agt, og hans Lande fraskiendte ham. Som en af alle foragtet Flygtning endte han sit Liv i Padua 1708.

Imidlertid maatte den ulykkelige, om end ikke brødefrie Matthioli, ved en Voldsgierning berøvet sin Frihed, hendrage sit Liv i det strengeste Fængsels borgerlige, og man kan sige paa den bydiske Tilværelse nær, aandelige og legemlige Død. Dette Fængsel var i Pignerol meget haardt, uden at det dog lader til, at St. Mars har tilladt sig at tilføie Fangen meer end det nødven-

dige Onde. Vel spærrede han ham en Tid lang inde i en Muurhvælving med en halv forrykt Munk; men Matthioli gav hertil selv Anledning ved at foregive Syner og Aabenbaringer, og ytre sig i Udtryk, der udlagdes som forstilt Vanvid, hvis egentlige Beskaffenhed St. Mars vilde bringe for Dagen. I øvrigt findes, at man endog har ladet ham beholde Kostbarheder. Da han engang havde talt i fornærmelige Udtryk om Ludvig XIV. og skrevet endnu værre Ting paa Væggen i sit Fængsel, truede den Officeer, der bragte Matthioli Maden, ham med Prygl og et endnu haardere Fængsel. Han søgte da at formilde Officeren ved at tilbyde ham en Ring af betydelig Værdi, som meentes at være den, Ludvig XIV. havde foræret ham. Paa Forespørgsel fra St. Mars, befalede Louvois, at Ringen skulde giemmes, for at gives ham tilbage, i Fald Kongen engang skulde finde for godt at sætte ham i Frihed.

Men denne Dag oprandt aldrig for Matthioli. To Aar efter hans Fængsling (1681) blev St. Mars forflyttet som Commandant til Fæstningen Exiles. Han førte Matthioli med sig i en omhyggelig lukket Bærekarm, (litière) der kun oventil havde Lysning; og Fangen blev ikke mindre strengt bevogtet i sit nye Fængsel. To Soldater havde Vagt uden for Taarnet, hvor han sad; men hverken disse eller nogen Betient fik Lov at komme ham nær. Maden, som bragtes af Commandantens Tienere til Taarnet, blev modtaget af en betroet Officeer, der selv satte den ind til Fangen. St. Mars var sex Aar i Exiles, søgte for sin Helbreds Skyld Forflyttelse, og blev udnævnt til Commandant paa Øerne St. Marguerite og St. Honorat ved Kysten af Provence. Den 18de April 1687 forlod han Exiles tilligemed sin Fange, og Reisen til Slottet paa St. Marguerite varede 12 Dage. Matthioli blev under stærk militair Bevogtning ført i en Vogn, heel bedækket med Voxdug, saaledes at han, efter St. Mars Udtryk, vel kunde

have den fornødne Luft, men ikke blive seet af Nogen uden for Vognen. Denne maa dog have været alt for vel tilspærret, siden Matthioli blev syg undervejs af Mangel paa frisk Luft [18]). Da St. Mars i sin Beretning til Louvois om Maaden hvorpaa han transporterede sin Fange, slet ikke omtaler den berygtede Jernmaske, eller Fløielsmaske med Staalfiedre, er det i det mindste gienfynligt, at Matthioli endnu dengang ikke har baaret en saadan. St. Mars beretter til Louvois, at Fangens omhyggelige Bevogtning paa Reisen og den usædvanlige Indretning af Vognen eller Bærekarmen, vakte almindelig Opmærksomhed; men at han allevegne gav de Nysgierrige noget at løbe med; (il leur fait des contes jaunes) og her kunne vi vel sige den første Oprindelse til alle sildigere Fabler om den mystiske Fanges Person. Med Hensyn til det, der saa ofte er sagt og gientaget om Manden med Jernmasken, at man tillod ham at klæde sig med den yderste Ziirlighed, og at gaae i det fineste Linned med Kniplinger; da forekommer derom i de historiske Actstykker ikke et Ord; men vel, at han i sit Fængsel i Exiles var saa slet forsynet med Bohave og Klæder, at St. Mars ikke fandt det Umagen værd at føre noget af dette med sig, men solgte det Alt for 18 Rigsdaler; ligesom og, at Louvois i et sildigere Brev til ham, angaaende Matthiolis Behandling, bruger Udtrykket; at Klæderne til det Slags Folk maa vare 3 til 4 Aar [19]). Om adskillige Sagn, der haves om Fangen under hans Ophold paa St. Marguerite [20]),

[18]) Skrivelse fra St. Mars til Louvois af 3die Mai 1687.

[19]) Delort, p. 53 og 56.

[20]) De findes tidt nok gientagne, og blandt andet (af Papons Histoire de Provence, med flere Skrifter) samlede i la Bastille devoilée. IX. p. 17—23. Her, hvor Hensyn kun tages til de ved Delort documenterede Facta, er ikke Sted til at afskrive disse, eller alle de øvrige ei alene uhiemlede, men for det meste endog urimelige Sagn om Jernmasken.

forekommer ligesaa lidt noget i de af Delort fundne og meddeelte Actstykker; og i Særdeleshed er det ikke blot i høi Grad usandsynligt at Louvois, som Voltaire fortæller, nogensinde skulde have begivet sig til St. Marguerite, og der talt med Fangen paa en meget ærbødig Maade; men det Modsatte endog historisk beviisligt. Man har aldrig vidst af nogen Reise af Louvois til Provence; og han var en alt for betydende Mand, til at hans Fraværelse paa en saadan Reise kunde være bleven ubekiendt.

St. Mars var i 11 Aar paa Øen St. Marguerite, og blev 1698 (syv Aar efter Louvois Død) forfremmet til Gouverneur i Bastillen, hvor han ankom den 18de September Klokken 3 om Eftermiddagen med sin Fange; der blev indsat i det tredie Værelse i Taarnet la Bertaudière. Om Reisen fra St. Marguerite til Paris har Delort aldeles ikke fundet eller meddeelt nogen authentisk Efterretning; med Undtagelse af et Brev til St. Mars fra Krigsministeren (4de August 1698) hvori denne, formodentlig paa en Forespørgsel fra Gouverneuren, hvorledes det skulde forholdes med hans Quarteer underveis, svarer: "Det er nok at melde Dem, at De paa Reisen maa tage Herberge for Betaling, saa beqvemt og saa sikkert som det er Dem muligt." (que Vous logiez, en payant, le plus commodément & le plus surement, qu'il Vous sera possible.)

Med St. Mars og Matthioli's Afreise fra St. Marguerite ophører altsaa egentlig den ved Delort authentisk documenterede Historie om den hemmelige Fange, hvis Vogter St. Mars i 19 Aar havde været, og hvis Skiebne vi kunne forfølge fra 1677 til 1698. I Bastillens dybe Mørke forsvinder derimod de sidste sikkre Spor af hans Tilværelse. Imidlertid have vi dog tvende paalidelige Kilder til at bekræfte den saakaldte Jernmaskes Identitet med den Fange, som St. Mars havde bevogtet lige fra Pignerol af, og altsaa med Matthiolis Person; hvilket er den

vigtigste Omstændighed i hele Undersøgelsen. Dujonca, Undetbefalingsmand i Bastillen, havde som ovenfor er berørt, i mange Aar ført en egenhændig Dagbog over alle Statsfanger, som der indsattes. Artikelen som vedkommer Jernmasken, indeholder følgende: "Torsdag den 18de September 1698, Kl. 3 om Eftermiddagen, ankom Hr. de St. Mars, Gouverneur over Bastillen, fra Øerne St. Marguerite og St. Honorat, og havde medført i sin lukkede Vogn (diligence) en gammel Fange, som han havde i Pignerol, hvis Navn man ikke siger, som man holder bestandig maskeret, og som først blev sat i Taarnet la Bassinière, indtil jeg siden, om Aftenen Klokken 9, selv førte ham ind i det tredie Værelse i Taarnet la Bertaudière, hvilket Værelse jeg, efter en modtaget Befaling fra Hr. de St. Mars, i Forveien havde forsynet med alt nødvendigt. Da jeg fulgte ham til bemeldte Værelse, blev jeg ledsaget af Hr. Rosarges, som Hr. de St. Mars ogsaa havde ført med sig, og som det er overdraget at betiene og pleie bemeldte Fange, der faaer sin Mad fra Gouverneuren."

Ligeledes indeholdt Dujoncas Dagbog denne Efterretning om Fangens Død: "Mandagen d. 19. Nov. 1703. Den ubekiendte Fange, som altid bar en sort Fløiels Maske, som Hr. de St. Mars havde ført med sig, da han kom fra St. Marguerite, og som han i lang Tid havde havt under sin Bevogtning, havde i Gaar ei befundet sig ganske vel da han kom fra Messen, og er død i Dag, henimod Kl. 9 om Aftenen. Hans Sygdom var saa ubetydelig som muligt. Hr. Giraut ("notre aumonier") hørte i Gaar hans Skriftemaal, og formanede ham (l'exhorta) et Dieblik før hans Død, der kom saa pludselig, at han ikke kunde modtage Sacramentet. Han blev begravet Tirsdagen den 20de Nov. Klokken 4 om Eftermiddagen paa St. Pauls Kirkegaard; og hans Begravelse kostede 40 Livres."

Med disse Dujoncas Optegnelser [21]) stemme de Angivelser fuldkommen overeens, der fandtes paa det ligeledes forhen omtalte Register, af Major Chevalier, baade i Henseende til Tiden, da Fangen kom i Bastillen, og til hans Dødsdag. Der tilføies, at han i Sognets Dødeliste blev indført under Navn af Marchiali, og angivet at være omtrent 45 Aar gammel. (Ligheden af dette Navn med Matthioli's, maa falde enhver i Øinene. Dennes virkelige Alder var 63 Aar.) I Rubriken: Aarsag til Fangenskabet, stod i Chevaliers Register: "Man har aldrig kiendt den." Endelig under Rubriken: Anmærkninger, fandtes tillige den mærkværdige Efterretning, som egentlig af det Alt, man veed om den saakaldte Jernmaskes Ophold i Bastillen, er det eneste, der altid vil beholde et mystisk Anstrøg: "Denne Fange har kun været syg nogle Timer, og er død ganske pludseligt. Han blev begravet i et Lagen af nyt Lærred; og Alt hvad der fandtes i hans Værelse blev brændt, saasom hans Seng med alle Klæderne, Borde, Stole og andet Bohave, hvoraf Asken blev kastet i Latrinerne. Det øvrige af Sølv, Kobber, Tin, blev smeltet. I Værelset hvor Fangen havde sit Opholdssted, i Taarnet la Bertaudiere, blev Kalken skrabet af Væggene, indtil Stenene, og Murene paa ny kalkede og hvittede overalt. Døre og Vinduesrammer brændte man, som det øvrige."

I disse Optegnelser af den samtidige Dujonca, og den vel underrettede, med alle Kilderne, som fandtes i Bastillens Archiv, bekiendte Chevalier, have vi, foruden de af Delort meddeelte talrige Actstykker til Grev Matthiolis Historie, de eneste hidtil bekiendtgiorte authentiske Bidrag til Oplysning om den saa-

---

[21]) Den første, der omtaler og anfører dem, efter Dujoncas egen Original, er Griffet, der fra 1745–64 var Skriftefader i Bastillen. (l. c. S. 307.) Siden ere de mangesteds aftrykte og paaberaabte, blandt andet i Bastille devoilée. IX., S. 25 og hos Delort.

kaldte Jernmaske. Men det er ogsaa alle de ovenanførte, af een samtidig og en anden ikke mindre paalidelig Betient i Bastillen fortalte Omstændigheder, der endnu kaste ligesom et hemmelighedsfuldt Slør over Matthioli's Fangenskab. At han var den Fange, som St. Mars bragte med sig til Bastillen, og som han i 21 Aar har bevogtet, kan, efter Delorts med originale Documenter beviste Oplysninger, ei mere underkastes nogen begrundet Tvivl. At denne Fange, i det mindste i Bastillen og til visse Tider (maaskee naar han førtes i Messen, naar det tillodes ham at spadsere paa Bastillens taarnhøie Muur, hvis han har havt denne Tilladelse, og naar andre, end den betroede Rosarges, f. Ex. Lægen i Bastillen, skulde besøge ham) har baaret den Maske, der har giort hans Person saa eventyrlig berømt: kan vel neppe heller, efter de meddeelte Optegnelser omtvivles. Delort, der ei har opdaget noget Spor i Archiverne til Befalingen om en saadan Maskering, og ei har kunnet oplyse Matthiolis Behandling under den sidste lange Reise fra Provences Kyster til Paris, finder det utroligt, at et Menneske skulde kunne udholde i flere Dage, end sige i mange Aar, uafladelig at have en Maske for Ansigtet; og han kan heri vel have Ret. Naar Dujonca fortæller: at han altid bar denne Maske, kan maaskee ogsaa denne Fortælling være grundet paa, at han enkelte Gange har seet Fangen, som i hans Værelse kun var tilgængelig for Rosarges, uden for Værelset med Masken paa [22]).

Men hvorledes forklare vi os overhovedet den umaadelige Hemmelighed, hvormed Matthiolis Person, lige fra hans Fængsling indtil hans Død, blev vogtet for at komme noget andet

[22]) Allerede Griffet, som dog selv er den første, der meddeler Dujoncas Optegnelser, (l. c. S. 317) forkaster reent den Mening, at Fangen skulde have været tvungen til bestandigen at bære Fløiels-Masken.

Mennesker for Øine, end St. Mars og een eller et Par af dennes mest betroede Undergivne? (Af dem var Major Rosarges een; og det var sikkert fornemmelig for Statsfangens Skyld, at ogsaa han blev forflyttet til Bastillen med St. Mars). Dette er den Omstændighed, til hvis Oplysning Delort ikke har fundet noget Document, som har næret de mest urimelige og tildeels latterlige Indbildninger og Hypotheser om den Fangnes Person, og hvorpaa man vel endnu vil støtte Indvendinger imod Matthiolis Identitet med Jernmasken. Dog troer jeg, at Gaaden ikke ganske fattes en naturlig Opløsning; især, naar vi afklæde den alle de, tildeels urimelige Opdigtelser, hvormed de i meer end et Aarhundrede omløbende løse Rygter, og den ligesaa længe fristede Nysgierrighed, have udsmykket den.

Antage vi, at disse Rygter have deres første Oprindelse fra den hemmelighedsfulde Maade, hvorpaa Fangen (1687) blevført i en omhyggelig tillukket Vogn fra Italien til Kysten af Provence: saa kunne vi vel fra denne Periode, og fra det Tidsrum af 11 Aar, i hvilket han med saa megen Strenghed blev vogtet og holdt usynlig paa Slottet St. Marguerite, udlede Udspringet til alle de siden [illegible] Hypotheser om Fangens Person. Oprindelsen til Sagnet om en Jernmaske, eller rettere en Maske med bevægelige Staalfiedre, som det skulde være paalagt ham, under Dødstrudsel, bestandigen at bære: kan skrive sig enten fra hans Ophold paa St. Marguerite eller hans Transportering til Paris. Det er ikke urimeligt, og Sagnet fortæller det virkelig[23]), at han paa denne

---

[23]) Freron, der gierne vilde giøre Voltaires Fortælling om Jernmasken mistænkelig, eller oplyse dens Urigtighed i enkelte Dele, henvendte sig til Eieren af Godset Palteau (i Champagne,) der havde tilhørt St. Mars, for at faae Underretning om, hvad han vidste om Fangens Ophold paa St. Marguerite, og hvad man i

Reise har baaret en saadan Maske; da han vel tildeels har gjort Reisen med St. Mars i dennes Vogn, (hvilket Dujonca udtrykkelig melder) uden nogen anden Forholdsregel for at holde hans Person skiult underveis [24]). Han kan saaledes være indført i Bastillen med Masken paa; og det kan have været ham befalet, ikke at vise sig for nogen anden end St. Mars og dennes Fortrolige, Major Rosarges, uden Masken.

Men hvilken Grund maae vi overhovedet tilskrive, ikke blot denne Forsigtighed, men hele den ualmindelige Strenghed, hvormed

---

Palteau kunde vide om den saakaldte Jernmaske; da Sagnet berettede, at St. Mars paa Reisen til Paris med sin Fange havde ligget her en Nat over. I et Brev til Freron (som denne meddeelte i Années litteraires. Juin. 1768) fortalte dette Steds Eier adskillige Omstændigher efter mundtlig Beretning af gamle Folk. Hvad Troværdighed disse Sagn om en Tildragelse, der var foregaaet for 70 Aar siden, kan have, maa man lade staae ved sit Værd. De oplyse heller ikke andet, end at Fangen paa St. Marguerite ikke blev behandlet med overdreven Strenghed, at han der ofte spadserede, og da altid bar en Maske, men ikke naar han var allene, at han blev ført i en egen Rosbaare, bag efter den, hvori St. Mars reiste, til Palteau; og at man saae ham gaae over Gaarden med den sorte Floielsmaske for Ansigtet. Der tilføies, at han var en høi Mand, med ganske hvidt Haar; og at han om Natten laae i en Seng ved Siden af St. Mars.

[24]) I bemeldte Brev til Freron fortælles, at St. Mars spiste til Middag med sin Fange paa Slottet Palteau, og at Tilskuere uden for Vinduerne saae ham sidde til Bords med Gouverneuren, der havde Pistoler liggende ved sin Side; at Fangen maatte sidde med Ryggen mod Vinduerne; og at Maden blev bragt ind af St. Mars' Kammertiener, der laasede Døren til Spisestuen efter sig. (Griffet. l. c. p. 319.)

en i sig selv temmelig ubetydelig Fange blev behandlet og holdt skiult, lige fra hans første Fængsel i Pignerol, indtil hans Død i Bastillen? Vi tilstaae, at noget besynderligt og uforklarligt maa der i disse, selv ved Delorts authentiske Beretninger bestyrkede og utvivlsomme Omstændigheder, altid blive tilbage. Lad end være, at man vilde holde denne Statsfanges Navn og Stand hemmelige: saa er det dog altid vanskeligt at begribe, hvorfor man med saa overdreven Ængstelighed vilde holde hans Ansigt skiult, især i Bastillen, hvor ingen tilforn havde seet ham; og hvorfor man i den Grad frygtede, at han skulde have efterladt sig noget skriftligt Minde om sin Tilværelse og om den voldsomme Behandling, man havde tilladt sig imod ham, at man holdt det for nødvendigt, paa den ovenfor angivne Maade, at udslette ethvert muligt Spor, han kunde have efterladt sig i Bastillen.

Der kan imidlertid have været adskilligt i Matthiolis Forhold, saavel til hans Souverain, Hertugen af Mantua og til det spanske eller østerrigske Hof, som til Ludvig XIV., der kan være bleven skiult, og som kan have bidraget til den Hemmelighed, man fra Begyndelsen udbredte over hans Fængsling. At det maatte være Ludvig XIV. magtpaaliggende, at denne despotiske, Menneskeret og Folkeret krænkende Voldsgierning fra Begyndelsen af blev en dyb Hemmelighed, er begribeligt nok; og det saa meget mere, jo større muligen den Uret har været, som man kan have havt imod den Fængslede. Ludvig den Fiortendes personlige Forbittrelse over den ham af et ubetydeligt Individ tilføiede (virkelige eller formeente) Fornærmelse, har sikkert heller ei været udenfor de medvirkende Aarsager til Matthiolis Behandling; især naar man erindrer, at det var en Louvois, der blev Redskabet for Kongens Vrede; og at det haarde Fængsel og den strenge Afsondring udtrykkelig blev befalet af denne Minister som en Straf for Matthiolis Opførsel mod Kongen. Den engang fra Begyndelsen givne despotiske Be-

faling, om det strengeste og mest hemmelige Fængsel for den formodentlig ligesaa rænkefulde, som ulykkelige Italiener, kan være i den følgende Tid overholdt med sædvanlig blind Lydighed. Man har kiendt Kongens Forbittrelse imod Matthioli, og saaledes maaskee aldrig mere nævnet dennes Navn for ham. Borttage vi ogsaa fra Fortællingerne om den hemmelige Statsfange alt det, hvorfor intet andet Vidnesbyrd haves, end løse Rygter, saa bliver heller ikke meget mere tilbage, end Fængselsbøden, eller den strenge og uigienkaldelige Dom, at Fangen skulde udelukkes fra alt Samfund med Menneskeheden; og dette er en Skiebne, som mange andre Statsfanger i Bastillen vare underkastede. Heller ikke maa vi oversee den Omstændighed, at Hertugen af Mantua overlevede sin ulykkelige Underhandler, der maaskee lige saa meget er bleven et Offer for sin Herres, som for sin egen Troløshed.

Det vigtigste Punkt i de historiske Oplysninger, som Delorts Skrift om Jernmasken frembyder, og som vi, uagtet enhver tilbageblivende Tvivl og Uvished, maa holde fast ved, bliver imidlertid dette: at den allerede forhen mere end engang fremstillede Identitet af Matthiolis Person med Jernmasken ikke længere kan kaldes i Tvivl. Herved er tillige bevirket, at de ældre Hypotheser og Undersøgelser, for at udfinde Manden med Jernmasken, have tabt al egentlig Interesse; og at den historiske Forskning og Kritik, eller, om man vil, den historiske Nysgierrighed, herefter maa vende sin Virksomhed paa den mulige Opdagelse af flere Kilder og Actstykker til at oplyse det endnu dunkle ved Matthiolis Person og Skiebne; hvis denne i henved 100 Aar behandlede Gienstand endnu skal kunne vække nogen Deeltagelse.

Det vilde upaatvivlelig i endnu høiere Grad have bestyrket bemeldte Identitet, hvis man havde kunnet opdage authentiske Documenter angaaende den berygtede Statsfanges Transport ved

St. Mars fra Slottet paa Øen ved Provence til Paris. Den Lacune, som Delorts Undersøgelse her efterlader, kunde ved første Øiekast synes at give den Tvivl Næring: om Fangen fra Pignerol og Exiles virkelig var den selvsamme, der af St. Mars medførtes til Bastillen? Men, fæste vi nogen Lid til det Øvrige i Dujuncas og Chevaliers Optegnelser, som ere den eneste Kilde til Kundskab om den saakaldte Jernmaskes Ophold og Død i Bastillen: saa maae vi jo ogsaa troe deres udtrykkelige Vidnesbyrd om, at det var den samme Fange, St. Mars havde bevogtet lige fra Pignerol af, og altsaa Matthioli.

Vi bør endnu til Slutning tilføie en Notice, der betydeligen bestyrker den hele historiske Beretning hos Delort. Allerede i Aaret 1808 har en vis Hr. Roth i Turin bekiendtgiort et lidet Skrift under Titel: Veritable clef de l'histoire de l'homme au masque de fer. I dette Skrift, der ei synes at være blevet meget bekiendt [25], fortæller Forfatteren Anledningen til og Omstændighe-

[25]) Delort burde i det mindste have kiendt det; men berører det ikke med et Ord. Han omtaler derimod S. 296 (efter Bastille devoilée IX. S. 73) en vis Marquis Pancalier de Prié, som døde i Turin 1782 eller 83, og i hvis Papirer man ogsaa fandt Historien om Hertugen af Mantuas Secretair; som siden adskillige italienske Tidsskrifter bekiendtgiorde. Af Delort ved Documenter oplyste Kiendsgierninger, Matthiolis Historie vedkommende, skulle ligeledes allerede være udviklede og fortalte i et Skrift af Roux-Fazillac: Recherches historiques & critiques sur l'homme au masque de fer; d'aprés des materiaux authentiques. Paris an IX. (1801) 142. p. 8vo. Jvf. Journal des Sçavans 1825. p. 633. 698. og Skriftet: Du masque de fer, ou refutation de l'ouvrage de M. Roux-Fazillac, & également de l'ouvrage de M. Delort, par feu M. de Taules Paris chez Peytieux. 1825. 8. (Denne Forfatter fegter for den armeniske Patriark under Jernmasken.)

værre ved Matthiolis Fængsling, saa godt som aldeles i Overeensstemmelse med Delort; og det lige indtil Dagen, da han blev giort til Fange, (den 2den Mai 1679) hans Dødsdag i Bastillen, og hans virkelige Alder. Ja, han bebuder endog, at ville med det første bekiendtgiøre de Actstykker, der skulde indeholde fuldstændige Beviser for hans Opløsning af den historiske Gaade [26]). Uden Tvivl maa disse have bestaaet i Documenter, som Forfatteren har fundet i det Turinske eller andre italienske Archiver; hvorimod Delort har benyttet det franske. Det er Skade, at disse Papirer, der muligen endnu nøiere kunde oplyse adskillige Omstændigheder i Matthiolis, af Delort fortalte Underhandlinger, og blandt andet maaskee lægge for Dagen, at Hoffet i Turin ikke har ladet hans pludselige Forsvinden være ganske uændset, saa vidt vides, hidtil ei ere bekiendtgiorte.

26) S. Nouveau Dictionnaire historique & critique par Chaudon & Delandine, 8. Edit. 1804. Tome 8. p. 111.

Om Pali-Sproget, og om Pali-Haandskrifter i det store Kongelige Bibliothek.

Som en af de betydeligste og mest omfattende Gienstande for den, alt det endnu hidtil Ubekiendte eller ikke tilstrækkelig Bekiendte giennemtrængende Forskningsaand, der udmærker det 19de Aarhundrede, maa nævnes den asiatiske og orientalske Verdens Cultur, Historie, Sprog og Forfatning, i hvis nøiere Granskning og Oplysning vor Tidsalder, ved at trænge dybt ind i de ægte og oprindelige Kilder for denne Kundskab, allerede har giort overordentlige Fremskridt. Det er saaledes bekiendt, at Indiens ældgamle og mærkværdige Samskrit, uden Tvivl en af de tidligste, endnu tilværende Sprogformer i den gamle Verden, hvoraf man for 50 Aar siden i Europa endnu ikke kiendte meget mere end Navnet, ved engelske, tydske og franske Sproglærdes Bestræbelser allerede har vundet en Tilgængelighed, der snart vil giøre dette Sprogs Studium almindelig udbredt blandt europæiske Philologer. At al dybere Indsigt i Asiens ældste Poesie, Philosophie og Culturhistorie er uopnaaelig, uden tilstrækkelig Kundskab til dette Sprog, er ligesaa vist, som at Sproget selv, ved dets høie Ælde og mærkværdige Egenheder, maa være en tiltrækkende og lønnende Gienstand for Linguistens Granskning. Da man alt for en Tid siden har formodet, at det vestlige Indostans uddøde Stammesprog ikke stod isoleret i disse asiatiske Verdensegne, men rimeligviis ogsaa havde Slægtskab til andre indiske Tungemaal i Landene Østen for Ganges: maa det vække høi Interesse, at see dette Slægtskab imellem Samskrit-Sproget og det hellige Sprog i de indiske Lande Østen for Ganges og paa Ceylon, eller Pali-Sproget, lagt for Dagen i et nyligen i Frankrige udkommet Skrift over dette Sprog, hvis grammaticalske Beskaffenhed, Afstammelse og Slægtskab her for første Gang med nogen Fuldstændighed drages for Lyset.

Dette høist interessante og vigtige Arbeide er Frugten af to unge (franske?) Sproggrandskeres forenede Bestræbelser, der fortiene saa meget større Agtelse og Erkiendelse, som de ikke blot ere de første, der bryde den yderst møisomme, hidtil ubetraadte Vei; men ogsaa med den største mulige Beskedenhed, den grundige og humane Lærdoms ægte Kiendemærke, vurdere det betydelige Udbytte af deres første Arbeider og Bestræbelser. Dette Skrift er udkommet under følgende Titel: Essai sur le Pali, où langue sacrée de la presqu'île au-delà du Gange, avec 6 planches lithographiées, & la notice des Mss. Palis de la Bibl. du Roi; par E. Burnouf & Chr. Lassen. Paris 1826. 222 p. gr. 8. Den Omstændighed, at det Kongelige Danske Bibliothek er i Besiddelse af en Samling af Pali-Manuskripter, ulige rigere end den, som findes i det Kongelige Bibliothek i Paris, og hvis Tilværelse bemeldte Skrift først bekiendtgiør, vil uden Tvivl end mere berettige til den Formodning, at følgende korte, ved Rummet begrændsede Efterretning om Pali-Sproget, og den første Grammatik i samme, ei uden Interesse vil modtages af dette Tidsskrifts Læsere.

Buddhaismen, eller Buddhas Lære, det herskende Religionssystem i hele Indien Østen for Ganges og paa Ceylon, (under endeel Modificationer ogsaa i Tibet, det store Tatari, Japan og tildeels i China) maa i sit Udspring betragtes som en sildigere Green af Brahmaismen; og Buddha-Lærens Forfølgelse, samt dens Præsters Fordrivelse fra den indiske Halvø ved Brahminerne (et historisk Factum, som vel neppe bestemt lader sig henføre til et vist Tidspunkt) er den erkiendte, af vore Forfattere nøiere oplyste Hovedgrund til Pali-Sprogets Rodfæstning, som helligt Sprog, i det østlige Indien og paa Ceylon. Disse mene ved historiske Forskninger at have udfundet: at Buddha-Læren alt i det 4de Aarhundrede før Christus var bleven overført til Ceylon (under den berømte Patriark Bhodisatwa) og at Pali-Sproget i det mindste i Be-

gyndelsen af det 5te Aarhundrede af den christelige Tidsregning; da Brahminernes stedse voldsommere Forfølgelser bevirkede store Udvandringer af Buddhisterne, var bleven udbredt saavel til hiin Ø, som til Indien Østen for Ganges. Her blev nu Pali vel ikke Folkesprog, men det samme, som Sanskrit var for Brahminerne: det hellige og lærde Sprog, hvori Religionsbøger og andre Skrifter forfattedes, og hvis Dyrkelse, som dødt Sprog, bevaredes af Buddha-Præsterne i deres Tempelskoler og Klostre.

Af Forfatternes Undersøgelser over Pali-Sprogets Charakteer og dets Sammenligning med Sanskrit, fremgaaer det vigtige Resultat, at det første ikke alene er umiddelbart udsprunget af det sidste; men at ogsaa Pali, i det mindste som det existerer i Buddhisternes hellige Bøger, kan betragtes som en reen, med fremmede Ord ublandet Dialect af Sanskrit, hvis Ord og grammaticalske Former man overalt gienfinder, med visse, især euphoniske Forandringer og Omlyde i Pali-Sproget*). Dette er saaledes, i Følge vore Forfattere, det nærmeste Led i Rækken af de fra Sans-

*) Dr. Leyden berører i sin lærde Afhandling: On the language and literature of the Indo-Chinese Nations (Asiatic Researches X. p. 158–289) ogsaa Pali-Sproget (p. 278 o. f.) og kommer til det samme Resultat, som vore Forfattere. Pali er ogsaa efter ham "en gammel Dialect af Sanscrit, der undertiden kommer sin Original meget nær. Naar man fradrager den regelmæssige Ombytning af visse Consonanter, og Sammentrækning af lignende Stavelser, synes alle Ord, der forekomme i gamle Pali-Bøger at være reent Sanscrit." Denne Forfatter har vel i Almindelighed charakteriseret Pali-Sproget, dets Alphabet, og dets Forhold til andre gammelindiske Sprog; men Oplysningen af dets grammaticalske Bygning og Egenheder, tilligemed en Skildring af Pali-Literaturen og dens Indflydelse paa de nyere saakaldte Hindu-chinesiske Sprog, lover han som Gienstand for en anden Afhandling, der savnes i de følgende Bind af As. Researches.

skrit afstammende Sprog; men det er billigt ved et sieldent Phænomen i Sprogenes Udviklingshistorie, standset i sin fra Stammesproget bortledende Omdannelse paa et Punkt, hvor det endnu slet ikke har modtaget, eller med sit oprindelige Stof sammensmeltet noget Laan fra fremmede Tungemaal; uagtet Pali-Sproget længe blomstrede midt iblandt Nationer, hvis Folkesprog ere væsentlig forskiellige fra samme. Forfatterne forklare dette Phænomen derved, at den fra det rige Samskrit i Pali overførte Masse af Ord og Udtryk var tilstrækkelig til Anvendelsen paa de religiøse og philosophiske Materier, som Buddhisternes hellige Bøger afhandle. Vel tilstaae de selv, det er paa saadanne Skrifter alene at deres Undersøgelser af Pali er bygget, og negte ikke Muligheden af, at der i Buddhisternes historiske Værker og de nyere Digte*) kunne findes Ord og Udtryk, som fattes i Samskrit, eller som ikke fandtes i sidstnævnte Sprog paa den Tid, da Pali-Sproget med Buddhisterne udvandrede fra Indostan, og spredte sig i Landene Østen for Ganges. Men allerede Overeensstemmelsen imellem begge Sprog i Buddhisternes classiske eller hellige Bøger er nok for at begrunde den Kiendsgierning: at Pali er en Datter af Samskrit, der vel ikke taler med Moderens Lyd, men dog, hvad man næsten kan kalde et fælles Tungemaal. Pali er saaledes et Slags Decomposition af Samskrit; omtrent som det italienske Sprog er af det Latinske (men, i Følge vore Forfatteres Udsagn, ulige renere for fremmede Bestanddele, end det Italienske). "Pali er Samskrit, ikke saaledes, som et fremmedt Folkefærd, for hvilket det var ganske nyt, vilde have talt det; men med saadanne Omskiftninger og Modificationer, der udviklede sig, efterhaanden som Sproget blev mere populairt." **) (S. 141.) Til Exempel anføres blandt andet,

*) Cheritra's. Leyden. Asiat. Res. I. c. p. 281.

**) Et Par Exempler, valgte af Ord, der ligne skandinaviske, kan oplyse dette. I Samskrit er Manushyanan Mennesker. (Pali:

og Pali har beholdt Substantivernes Endebøiningen, og ikke ombyttet dem med Partikler, som de nyere indiske Dialekter.

Hvis Pali-Sproget ikke har dannet sig i de Lande, hvor det nu findes, saa skyldt Sprogstammen at det, som en uddannet Dialect af Sanskrit, allerede existerede i Indostan, da Buddhisterne maatte forlade deres Hiem og flygte for Brahmanernes Forfølgelse, hvilket vore Forfattere giort meget sandsynligt. En mærkelig Opdagelse: at det Sprog, (under Navnet Fan) hvori Buddhisterne i Tibet besidde i deres Bibliotheker mange hellige Bøger af Indisk Herkomst, virkelig ikke er andet end Sanskrit, bestyrker ogsaa hiin Mening. Havde Buddhisterne paa den indiske Halvø ikke allerede, da de udvandrede til Ceylon og Landene paa hiin Side af Ganges, været i Besiddelse af Pali, som en uddannet Dialect, havde de vel bevaret den, ligesaavel som de nordlige Buddhister, hvis Udvandring til Tibet maaskee er [illegible] til at fastholde det hellige Sanskrit, hvori de forfattede deres religiøse Bøger, i noget andet Tungemaal, end dette. I øvrigt er Pali (uagtet det [illegible] i de tidligere Tider er [illegible] og maaskee endnu anvendes i Skrifter) et fuldkommen dødt Sprog; og vore Forfattere antage, at Buddhisternes Udvandring til fremmede Lande, hvor Folkesprog forskiellige fra det vestlige Indostans herskede, har været den Begivenhed, der fæstede Pali i den Skikkelse, hvori vi nu finde det.

Heraf lader det sig ogsaa let forklare, hvorfor der, (som nogle Forfattere antage, og have giort meget sandsynligt) af Pali-Sproget ikke existerer nogen anden afvigende Dialekt. Ligesaa lidt er Pali (der paa den indiske Halvø Østen for Ganges ogsaa kaldes Magata eller Magada) identisk med den nyere Dialect Magadhi, der tales i Provindsen Behar. Derimod viser Sam-

Manussanan.) S. anya, anden (P. anna.) S. trayah, trini, tre (P. tayo, tinni.) S. Madhya, Midte. (P. Madjha.) S. nagna, nøgen. (P. naga.) S. Vidyâ, Viden, Kundskab. (P. Vidjdjha.)

Sammenligningen med det egentlige Prakrit*) at der imellem dette og Pali hersker en saa stor Overeensstemmelse, at begge næsten kunne ansees for identiske; men at i en saadant Forhold, at Pali er nærmere Sanskrit, eller det andet Led i Afstamningen; Prakrit derimod det tredie, der afviger betydeligt mere fra Stammesproget, (hvis Ordformer det tildeels gjør blødere og lindere) eller forholder sig til Pali, omtrent som dette til Sanskrit.

Disse og flere andre nye og interessante Resultater, vedkommende Forholdet imellem de tvende indiske Sprog, have Forfatterne overalt grundet paa en sammenlignende Analyse af Sanskrit, Pali og Prakrit; og oplyst dem ved tilstrækkelige Exempler, saavel af de simple Ordformer, som af deres grammaticalske Bøininger. Til Læsningen af Pali have de banet Veien, ved at oplyse og meddele 8 forskjellige Alphabeter af dette Sprog, som tillige ere sammenlignede med 8 andre Alphabeter fra Indien, Tibet, Java og Ceylon. Foruden disse Alphabeter meddeles stentrykte Skriftprøver af 4 Pali-Haandskrifter i det Kongelige franske Bibliothek**), blandt hvilke især udmærke sig Prøver af den colossale Skrift, (som man kan kalde Palisprogets Uncial-Bogstaver) i Exemplaret af Kammuva, som dette Bibliothek besidder. Hele Antallet af Pali-Manuscripter, som findes i Paris og beskrives i Tillægget til den her omhandlede Bog, er kun 4, hvortil endnu kommer 6, hvis Indhold er en Blanding af Pali og af det Siamiske Sprog.

*) Prakrita kalde de indiske Sproglærere flere Dialecter af Samskrit, som Personer af ringere Stand tale i de indiske Dramer; men een af disse fører fortrinligen Navn af Prakrit, og er det hellige Sprog hos en indisk Sect, kaldet Djainas, der have meget tilfælles med Buddhisterne.

**) Intet af disse synes at findes blandt de nedenfor anførte, Kammuva undtagen.

Det maa saaledes for de nærværende og tilkommende Dyrkere af indisk Literatur være en Efterretning af Vigtighed: at det store Kongelige Bibliothek i Kiøbenhavn siden Aaret 1824 besidder en Samling af nogle og tyve Pali-Haandskrifter, tilligemed omtrent 30 Haandskrifter i det cingalesiske (Ceylonske) Sprog, som for en Deel ere Oversættelser af nogle blandt hine, eller kunne tiene til Oplysning af det buddhistiske Religionssystem, af Hindostans og Ceylons ældre Historie. Alle disse Haandskrifter hiembragtes fra Ceylon til Danmark af Hr. Professor Rask i Aaret 1823, og det behagede Hs. Majestæt Kongen at tilkiøbe sig dem, og skienke denne i Europa sieldne Skat til Bibliotheket *). Vi troe, at det i det mindste vil være udenlandske Lærde og Dyrkere af indisk Literatur interessant, at vi her meddele en Fortegnelse over bemeldte Haandskrifter, saaledes som deres Titler ere optegnede udeti samme af Professor Rask **), tilligemed nogle faa Noticer, som denne Lærde havde tilføiet sin til Hs. Majestæt Kongen indgivne Liste over disse indiske Haandskrifter;

---

*) Dette maa berigtiges derhen, at Professor Rask offererede Hs. Majestæt disse Haandskrifter, da en Sum af 4000 Rbdlr., som Professoren i Indien var bleven skyldig, allernaadigst bevilgedes ham, foruden den tilforn erholdte Kongelige Understøttelse til den Indiske Reise, af omtrent 10,000 Rbdlr.

**) Det maa erindres, at Professorens Skrivemaade af disse Titler nøiagtigen er fulgt, paa nogle accentuerede Bogstaver nær, som fattedes i Trykkeriet. Om Haandskrifterne bemærke vi i Almindelighed, at de ere særdeles vel bevarede, tildeels forsynede med lakerede Bind eller Yder-Plader, og nogle med Omsvøb eller Poser. Om Maaden, hvorpaa Birmanerne skrive deres Bøger og disses Indretning, S. Buchanan, nedenfor anf. St. S. 306.

K. Pali-Haandskrifter.

1. Parivárapaþhó. (af religiøst Indhold.)
2. Digha-nikáyo.
3. Majjhima-nikáyo.
4. Samyutta-nikayo.
5. Agguttera-nikáyo. (De fire sidste ere store Værker i fortællende Stiil, af moralsk og religiøst Indhold; tildeels maaskee blandet med virkelig Historie.)
6. a. b. c. Majjhima-nikáya-þiká. (En udførlig Forklaring i 3 Bind over Majjhima-nikayo, i Pali-Sproget; men skreven i Ava med birmanske Bogstaver.)
7. Papança-sudani.
8. Suttanipatam; med
9. Aþþhakatha, eller Forklaring over samme. (Alle tre af religiøst Indhold.)
10. Játakaþþhakathá. (En vidtløftig Beskrivelse over Buddho's 550 Gienfødelser eller Aabenbaringer i Kiødet; Buddhisternes Hoved-Religionsbog.)
11. Dhamma-padam, (et Slags Sædelære;) tilligemed
12. Dhámma-pada-þþhakathá, en udførlig Forklaring over samme.
13. Dhamma-sayáni-pakarani.
14. Sammo-Havitodáni-aþþhakathá; samt
15. Pandán-aþþhakatha, en Forklaring over
15. b. Vibhaggappa-karanam.
16. Jinálankáro. (af philosophisk Indhold.)
17. Sára-sangatjo. (o: den skiønne Samling.)
18. Matjavamso. (o: den store Historie.)
19. Milinda-pantjo, (en Besvarelse af religiøse Spørgsmaal.)
20. a. b. Theraþþakathá. Paramattha-dipani.

21. Kammawaca. (en liturgisk Bog.) skreven i Amarapura med megen Pragt paa tolv 21 Tommer lange og henved 4 Tommer brede og forgyldte Palmeblade, med mange Prydelser, og Skriften sort lakeret paa Guldgrund *).

B. Cingalesiske Haandskrifter.

22. a. b. Pansiya-panas-játaka-pota. To Bind i største Format. (En cingalesisk Oversættelse og Omskrivning af Buddhisternes, under Pali-Haandskrifterne No. 10 anførte Religionsbog.)

---

*) Dette er den i Almindelighed under Titel af Kammuwa bekiendte Birmanske Religionsbog af liturgisk Indhold, der indbefatter de Ceremonier og Formularer, som ere foreskrevne naar en Candidat vil optages i den høiere Præsteorden. Paulinus a St. Bartholomæo har først omtalt og beskrevet den efter et Exemplar i Propagandens Bibliothek. (Musæum Borgianum p. 34.) Fr. Buchanan meddeler en Oversættelse af samme, dog ei efter Originalen; men efter en latinsk Version. (On the Religion and Lit. of the Burmas. Asiat. Res. VI. p. 280—89.) Adler har givet en tydsk Oversættelse af Kammuva, efter en italiensk af Munken Percoto, der havde været Missionair i Ava. (Eggers' Deutsches gemeinnütziges Magazin, I. Jahrgang. 1. p. 123 o. f.) jvf. og Davy's Account of Ceylon. p. 216. Exemplaret i vort Bibliothek er uden Tvivl fuldstændigere og anseeligere, end det i Paris, som beskrives hos Burnouf og Lassen p. 205—9. Dets Begyndelse svarer heller ikke til det Facsimile, som disse Forfattere have meddeelt af den første Side i Pariser-Exemplaret. I det Udvortes ligner vort Exemplar de tilforn beskrevne. Palmebladene ere overtrukne med en tyk Lak, og denne derefter med tynd Forgyldning. Oven paa denne ere Prydelser malede med rød Fernis, og Bogstaverne først udkastede med denne: siden overmalede med en tyk sort Lakfernis. Deres Størrelse er den samme, som i Pariser-Exemplaret.

23. Rattanávaliya. (en cingalesisk Oversættelse af No. 12 blandt Pali-Haandskrifterne.)

24. Pujá-valiya. (Et cingalesisk Originalværk om de Offringer, Buddho modtog her i Verden, og hvorledes de bleve belønnede, som ansees for en Hovedbog i den buddhistiske Religion.)

25. Datä-dä-puja-valiya. (en Bog om Offringerne til Buddhos Tænder, Been og øvrige Reliquier.)

26. Thupa-vamso. (En Efterretning om Stiftelsen af alle Buddhos Gravminder paa de Steder, hvor Reliquier af ham haves. Skriftet er forfattet af Cakravarttiprákrama-pandito for omtrent 800 Aar siden. Sproget er Pali og Cingalesisk; Exemplaret er skrevet i Candy.)

27. Amávatura. (En lærd Forklaring over gamle Vers, skreven i Elu-Sproget, eller det gammel-cingalesiske Sprog for omtrent 500 Aar siden.)

28. Vimána-vastuva. (om Belønninger og Straffe i det tilkommende Liv.)

29. Matjá-manggala-sutraya. (Et Skrift af philosophisk Indhold i Pali-Sproget, med cingalesisk Forklaring.)

30. Milinda-kathayä. Den første Afdeling af Milinda-pantjo, eller No. 19 af Pali-Haandskrifterne, oversat paa Cingalesisk.)

31. Saggratja-katthává. (En Samling for de buddhistiske Præster.)

32. Pratimoxa-punci-sanne. (En Samling af 227 Bud for Buddhos Præster.)

33. Sinkhanda-nagara-varnanávä. En Historie om Staden Candys Stiftelse.)

34. Raja-valiya (ↄ: Kongebogen; en cingalesisk Historie.)

35. But-saranó. (en Bog om Buddhos mange Fuldkommenheder, skreven i det gamle Elu-Sprog.)

36. Sad-dharmálankára. (en Oversættelse paa Cingalesisk af Rasavahini og af Matjá-Anagâtá-vansê, to meget berømte Pali-Værker af historisk Indhold.)

37. Kappina's Historie. (en moralsk-religiøs Fortælling om en Konge, der formedelst sin Gavmildhed opnaaede den Lykke, at gienfødes som Præst.)

38. Elu-axaradiya. (En Ordbog over Elu-Sproget i alphabetisk Orden, med Forklaring i det nyere Cingalesiske Sprog.)

39. Náma-valya. (Et cingalesisk Ordregister over Navneord.)

40. Siddat-saggráva. (En Grammatik over Elu-Sproget, forfattet af Dhamma-Pala, en buddhistisk Præst, der besættes at have levet for 1500 Aar siden.)

41. Satipaṭṭháka-suttam. (En philosophisk Afhandling.)

42. Uposatta-suttam. (en lignende Afhandling, med flere Smaastykker.)

43. Satta-Suryod-gamana-suttam. (Ligeledes.)

44 Vammika-sutra-sanné. (en anden Afhandling.)

45. a. Tiro-kudda-suttam. b. Nava-guna-sanné. (en Beskrivelse af Buddhos 9 Dyder. De fem sidste Haandskrifter ere skrevne deels i Pali, deels i det cingalesiske Sprog.)

46. Pradipikava. (Om Dyd og Last, Himmel og Helvede.)

47. Dampiyava-sanné. (En cingalesisk Oversættelse af Dhammapadam, eller No. 11 af Pali-Manuskripterne; tilligemed en Paraphrase, som dog ei er fuldstændig.)

48. Muggalan-vyákarana-liyana-sanne. En Grammatik over Pali, i dette Sprog, med cingalesisk Forklaring, Sætning for Sætning.)

49. a. Piritpotä. b. Datjam-potä. (Om Bøn og Prædiken.)

50. Vara-yoga-sáraya. (En ny cingalesisk Lægebog.)

Nogle Ord om italienske Malerier, og om det Kongelige Billedgallerie paa Christiansborg Slot.

(I Anledning af mit første Besøg i dette Gallerie. September 1826.)

Er al Konst, i sit inderste Væsen, en Stræben af den menneskelige Aand efter at fængsle det Uendelige, hvoraf en Anelse blev givet den, i Former, Billeder og Farver, saaledes, som den laaner eller modtager disse af Naturens Skaberfylde — at give det Aandelige, Ubeskrivelige, som vi med en saa forunderligt Velbehag i Skiønheden tilegne os, ved Blik, en meer end øieblikkelig og forgængelig Varighed, ved at fæste det i sandselige og beskuelige Former: saa er det naturligt, at denne Stræben maa antage en forskiellig Retning og Charakteer, i Forhold til det Himmelstrøg, den nationale Charakteer hos Folket, hvor en Konstskole danner sig.

Uden at kiende dette Forhold og dets Betingelser, forstaae vi aldrig tilfulde nogen særegen, efter Skoler, Lande eller Tidsaldere afdeelt Classe af Konstværker; men utallige egne Omstændigheder og Beskaffenheder ved disse faae et større Lys ved en slig historisk Kundskab. Kiende vi tilstrækkeligt den gamle Tid, saa bliver det os ogsaa klart, hvorfor allerie i den, hvorfor i Særdeleshed hos Grækerne, den plastiske Konst kunde opstaae; og ligesaa forklarligt bliver det os, hvorfor det egentlig kun er Malerkonsten, der tilhører den nyere Tid, hvorfor de fortræffeligste af dennes Sculpturarbeider kun tillægges Roes, for saavidt de nærme sig Antikerne; og hvorfor næsten alle saakaldte christelige Statuer og Basreliefs kun ere Malerier i Steen; ligesom enhver nøgen, eller næsten nøgen Helgen i Marmor enten bliver til en antik Helt, eller synes os at være liig en Figur i et Maleri, der fattes sit tilhørende Drapperie. Dette lader sig ikke afbevise ved enkelte ypperlige Konstneres statuariske Arbeider, der tilhøre de christelige Ideers Kreds. Man kan finde meget skiønt i et saadant Værk, og dog finde

mindre Harmonie imellem Idee og Form, end i antike Billedstøtter. Man kan beundre en Christus i Marmor; men man vil altid mere elske en hellig Familie paa Lerredet; og christelige Basreliefs, (hvoraf vi alt for nogle Aar siden saae en høist indtagende Prøve fra Thorvaldsens Haand) behage sikkerlig derfor i Almindelighed mest, fordi de komme Maleriet nærmest.

Vi see med Velbehag i Konstens Verden Alt hvad der bærer Stempelet af sin egen Natur; selv den ægyptiske Sphinx kan vort Øie blive fortrolig med; men aldrig med franske Billedstøtter, malede paa Lerred*). Saaledes kan den hollandske Bondestue, den flanderske Værtshuusscene blive os ligesaa behagelig, ligesaa yndelserig at betragte, som en hellig Familie af Raphael. Men ligesaa forskiellig, som den nederlandske Krokone er fra en Skiønhed i Albano eller Frascati, eller som et hollandsk Landskab er fra en Biergegn i Apenninerne, ligesaa stor er Forskiellen imellem en Rubens og en Raphael; og begge høre dog til Konstens rigest begavede Mestere. Hvorfor falder det os vanskeligere at erkiende

*) Imedens dette trykkes, kaster jeg de første, flygtige Blik i et indholdsrigt Værk, hvormed en lærd og aandfuld Konstkiender nylig har beriget den tydske Litteratur. Man unde mig den Fornøielse, som det maatte give mig, at finde egne, om end ikke paa det lærde, omfattende Konst-Studium byggede Meninger, jævnligen overeensstemmende med en saadan Mands; og tillade mig blot at afskrive følgende Sted af: Italienische Forschungen von C. F. von Rumohr. 1ster Theil. (Berlin u. Stettin 1827. S. 95.) "Intet kan være mere feilagtigt i Grundsætningen, eller i Anvendelsen mere smagløst, end saaledes at overføre Fremstillingsmaaden i een Konstart (Plastiken) paa en anden (Maleriet;) og vistselig er hiin, allerede i sig selv, som mechanisk Øvelse betragtet, høist aandsdræbende Tegnen i Antik-Salene, ogsaa ved den Stilblanding (Stylvermischung), som den har udbredt, af den skadeligste Virkning."

den førstes Fortienester, end den Sidstes? Uden Tvivl fordi Rubens mangen Gang, skiøndt Nederlænder, og uden at fornegte sin nationale Eiendommelighed, vilde male som en Italiener. I en Pragtscene, hvor rigt klædte Herrer og Damer prunke i Fløiel og Silke, i et Bacchanal, hvor yppig Kraft tømmer Lystens Bæger: der finde vi Rubens i sit rette Hiem. Men hans hellige Familier synes os tidt som en Maskerade, hvor en drøi nederlandsk Skiønhed, med svulmende kiødfulde Former, er udklædt som Madonna, og Christusbarnet intet videre end en bygtig stærk Dreng, der morer sig over de hellige Trekongers brogede Dragt og Legetøiet, de bringe ham.

Langt fra dog, at vi derfor mene, at Alt hos de italienske Mestere skulde være hvad man pleier at kalde idealsk, eller i en høiere Stiil. Disse have gaaet i Naturens Skole, lige saa vel som Nederlænderne; og hvor de have forladt den, der er det ikke, at vi finde den italienske Skole i sin herligste Kraft og Glands. Den mere ideale qvindelige Skiønhed, de ædlere Former, den mindre kiødrige Muskelkraft, de mere marquerede, charakteerfulde, talende Ansigter, der møde os i de italienske Malerier, ere jo ikke Malernes Opfindelse. Daglig kunne vi see dem for os paa Gader og Torve, i Kirker og Vertshuse i Italien; og hvor tidt minde levende Grupper os om Malerier, som ere nogle Aarhundreder gamle! — Det er netop den kraftfulde Sandhed, hvormed de gamle italienske Mestere have fattet den udtryksfulde nationale Charakteer i deres Lands Ansigtsformer, der giver deres Værker en af disses fortrinligste Egenskaber. — Og ere Religion og Phantasie det besiælende Princip i Italiens største Konstværker — hvorledes skulde man da tænke sig det anderledes i et Land, hvor Christendom først udviklede sig til en catholsk Kirke, og hvor en sydlig glødende Indbildningskraft lærte af classisk Dannelse, at binde den i Orienten formløse og blot sandselige Phantasie til faste Skiønhedsformer?

Den Vei, som Konst-Geniet gik i at opnaae hiin fuldendte Dannelse og en Høide, saavel i den skabende Composition, eller det Aandelige i Maleriet, som i teknisk Fuldkommenhed, hvilken man, efter alle Konstkienderes Dom, i sildigere Tider forgieves har stræbt at overgaae, neppe at nærme sig — denne Vei er det netop, som Konsthistorien skulde lære os; og en af dens interessanteste Formaal er at vise det Slægtskabs-Forhold, hvori de forskiellige Skoler staae til hinanden, Maaden hvorpaa de dannede sig, og hvad een af Konstens store Mestere har modtaget og beholdt af sine Forgængere, hvad han af sin egen Aand og Kraft har tilføiet det Modtagne, og hvorledes han derved frembragte ligesom en egen Typus, en eiendommelig Charakteer i Konsten, der ikke blot gientager sig hos hans Lærlinge, men virker endnu efter Aarhundrede i efterlignende Maleres Arbeider.

Det er langt fra, at Historien naaer denne Hensigt, ved et blot chronologisk Studium af Malernes Levnet og Værker. En Konsthistorie burde egentlig skrives af den, der havde en ligesaa grundig og praktisk Indsigt i Konstens Technik, som en ved æsthetisk Dannelse og et omfattende Studium af forskiellige Landes Konstskoler betinget theoretisk Smag, eller Evne til at see og bedømme Konstværker. Alt for tidt mangler det Første; og derfor lærer man af mange Konsthistorier vel en heel Deel om Malernes udvortes Forhold, og hvorledes disse gave Anledning til deres Værker; men som oftest langt mindre om det Hemmelige i deres Konst, eller om Maaden, hvorpaa de erhvervede sig og udøvede den techniske Færdighed, uden hvilken de aldrig havde kunnet udføre saa mange og saa beundringsværdige Værker. Det sidste hører dog unegtelig ganske væsentligen til Konstens Historie i egentlig Betydning; og om endog denne har mindre Interesse for Læsere udenfor Faget, end en blot historisk Fremstilling af Malernes Levnet og Værker, saa er den derimod desto vigtigere for den udøvende

Konstner selv. Uden al Tvivl er en saadan Skildring af Malerkonstens Technik et yderst vanskeligt Foretagende (man veed jo, at selv Reynolds forgieves opoffrede et Malerie af Titian, for at opdage noget af Hemmelighederne i hans Colorit;) men endog Vanskeligheden maatte give Sagen en høiere Interesse; og heller ikke fattes det ganske paa Bidrag af denne Art til Konsthistorien; hvortil f. Ex. kan regnes hvad Mengs har skrevet over Correggio og denne aldrig nok beundrede Malers Herredømme over Lyset og Farverne.

Det første Blik paa Værker af ulige Skoler og Tidsaldere lærer os, hvor ganske anderledes een Maler har ført sin Pensel, end en anden. — Men, til at giøre sig nogenlunde klart Rede for denne Forskiellighed, hører allerede en dybere technisk Indsigt i Konsten, end de fleste Beskuere af Konstværker besidde. Mangel paa denne Indsigt kan vel udelukke fra al Rettighed til egentlig artistisk eller technisk Kritik; men ikke fra Evnen til at betragte og nyde Konstens Værker, hvilke deres Mestere jo heller ikke have frembragt i den Tanke, at de blot skulde betragtes og bedømmes af andre Malere; men at de skulde være en Gienstand for et heelt Folks, for Eftertidens, for de forskielligste Slægters og Individers Nydelse og Beundring. Det lader sig vel ei negte, at der stedse hører en vis aandelig Cultur, et Slags Smag i Evnen til at see, for at kunne finde Behag i Konstværker, og særdeles, hvad her nu er Tale om, Maleriet. Men det er ogsaa bekiendt, at i det mindste et Anlæg til denne Smag ikke allene ligesom er Mennesket medfødt; at den ogsaa udvikler sig, uden at fordre et møisommelig sammendynget Apparat af lærde Kundskaber, fornemmelig ved Øvelsen, eller ved hyppig Leilighed til at betragte Konstværker. Det ligger i disses Natur, at de have noget, som tiltaler ethvert Øie; i det mindste ethvert Øie i de Verdensegne, hvor Konsten giennem Aarhundreder enten har blomstret, eller dog været til i Levninger fra gyldne Tider.

At sydlige europæiske Folkefærd have en mere levende, eller lettere vækket Konstsands, end de nordlige — er en temmelig almindelig hypothetisk Sætning; hvis Grund, om vi antage den, dog uden Tvivl ligger mere i locale, end i intellectuelle Forhold. En sydlig, en mild, yppig og gavmild Natur er Konstens Fædreland og dens tidligste Fostermoder. Neppe vil man vel, med Undtagelse af nogle Egne af Grækenland, kunne fremvise et Jordstrøg i Europa, der af Naturen har saa mange Betingelser forenede til Udviklingen af en rig Konstflor, som det nordlige og mellemste Italien; og at et saadant Klima, en saadan Himmel, en saa gavmild, yppig, blomstrende og paa de forskielligste Skiønhedsformer rig Natur, som Italiens, er, om ei nødvendig, dog i høieste Grad velgiørende og forfremmende saavel for den productive Konst, som den beskuende Konstsands, antage vi for afgiort. Der gives i alle nordlige Lande, foruden andre ugunstige eller mindre gunstige Vilkaar, to mægtige Konstfiender: Kulden og Mørket — eller, for at det sidste Udtryk ei skal misforstaaes, den mindre klare og taagefrie Luft. Giv os den herligste Altertavle af Raphael at betragte i et omtaaget Halvmørke, i en fugtig, snever og lav Kirkebygning — hvor lidt ville vi føle os skikkede til at fatte og nyde Alt hvad Konstneren lagde af Aand og Skiønhed i sit Værk! Sæt os de herligste græske Guder og Gudinder, eller en Thorvaldsens gienfødte Antiker i vore lave, indskrænkede, maadeligt belyste Sale, og lad os beskue dem, iisnede af en bygtig Vinters Frost — mon vi da vel kunne blive fortrolige med Formernes Liv og den plastiske Skiønhed, saaledes som i Vaticanets rummelige, milde, solklare Gallerier, eller i Belvederes Helligdom? — Selv i det stolte Louvre stod jo Apollo, efter Sagkyndiges Dom, som en sørgmodig, landsforviist Fremmed. — Sikkerlig er ogsaa al egentlig Konst, hvoraf man i Oldtiden og den fiernere Middelalder vil finde Spor i det høie Norden, en udenlandsk og sydlig Væxt, hiembragt som andre

Sydens Frembringelser, af de skandinaviske Vikinger — eller efter vor Tids Talebrug, Sørøvere; og siden høist tarvelig pleiet. At tænke sig en oprindelig Konst og Konstsmag i Norden og Island, forekommer, uden endog at bringe den historiske Umulighed med i Beregningen, omtrent som om man vilde fortælle os om Grønlændernes Statskonst, og Eskimoernes platoniske Philosophie.

Vi ville dermed, som ovenfor alt bemærkedes, ikke sige, at Konst og Konstsands skulde være en udelukkende Eiendom for visse Folkefærd; ei engang, at de skulde være nødvendigen bundne til visse klimatiske Forhold, hvilke det, som utallige Erfaringer viser, er Mennesket (særdeles Europæeren) givet at beherske, endog ved dets physiske Kræfter, mere end nogen anden Skabning. Men fordi Mennesket under givne Betingelser, kan herske over Naturen, fordi det besidder Kraften dertil, naar udvortes Forhold eller indvortes Drift ere stærke nok til at sætte dem i Virksomhed: derfor er det ikke mindre vist, at der gives et oprindelig betinget Forhold imellem den ved klimatiske og geographiske Vilkaar bestemte Natur, og Mennesket, saaledes som det viser sig generisk, eller i Stammer og Folkefærd. At udvikle denne Sætning i Almindelighed, vilde føre for vidt. Vi indskrænke os til at bemærke: at ligesom den Konst, her er Tale om, den plastiske eller afbildende, har to Hoved-Elementer: den menneskelige Form og den øvrige Natur, saaledes vil man heller ei kunne modsige den historiske Erfaring: at der, hvor en egen Konst-Udvikling har fundet Sted, viser sig altid, i begge Konstens Hovedformer (men særdeles i det saakaldte historiske Maleri) en afgjort Indflydelse af de udvortes tilværende Former og Natur-Betingelser paa hiin Udvikling, paa Konstens Stræben efter at bringe det udvortes Mangfoldige, Ubegrændsede, under en ideal og anskuelig Begrændsning. Men, hvad vel er at mærke, denne Indflydelse er ikke isoleret, ikke uafhængig af den gjensidige Virkning, det indenfra stræbende og opli-

vende Princip, som Fornuftens Udvikling, Aandscultur, det intellectuelle Liv alene giver. Død ligger den ydre Natur, saalænge dette Liv slumrer. Skiønhedens ædle Former fattes ei af raae Barbarers ja de fattes ei engang der, hvor Culturen aldrig, som i Asien, har kunnet løsrive sig fra et Slags barnlig Indskrænknings Ledebaand, eller en i det Uhyre og Formløse udsvævende Phantasie vinde Fasthed og Forhold i dens Skabninger.

Men dog see vi, at al Cultur, alt høiere Aandsliv er opkommet under mildere Zoner, hvor Menneskets physiske Natur hverken fuedes af en alt for barsk Kulde, eller hvor det aandelige Liv hortværdes, og Sandselighed allene trivedes, under lodrette Solstraalers gløende Hede. — Skulde vel de i det Store saa charakteristiske Former, som fra de ældste Tider have udmærket og endnu udmærke de tre gamle Verdensdeles Nationer fra hinanden, have kunnet sig uden climatisk Indflydelse? Skulde det være uden Indflydelse af denne, at selv det fra de ældste Tider, som Erindringen rækker til, bygkede, rigt befolkede, til en vis Grad cultiverede Indien og China aldrig i Konsten kunde naae endog Skiønhedens yderste Grændser? Eller er det uden Betydning i Konsthistorien, at ikke saasnart havde de første Elementer til Ideen om Formskiønhed, og aandeligt Udtryk i den menneskelige Skabnings Efterlignelse, naaet til de i høi Grad climatisk begavede Jordstrøg, Grækenland og Lille Asien, før hine Elementer snart udviklede sig af deres ægyptiske Svøb (i Fald man vil antage en ældre Konstperiode i dette Land, end i Grækenland) og Skiønhedsidealet for den menneskelige Form snart fremsprang i fuld Klarhed?

Lad det ogsaa være uafgiort, om Italien er den nyere Konsts (ɔ: fornemmelig Malerkonstens) eneste Hiem og Udviklingssted, eller om denne Konst samtidigen er opstaaet i tydske Lande. Det sidste vil dog maaskee altid blive problematisk. Men i al Fald bør det vel ei lades ubemærket, at det er i de mildeste,

skiønneste, frugtbarste, af Natur og Clima mest begavede Egne af Tydskland, i Rhinlandene, Schwaben og Franken, hvor den ældste tydske Konst oprandt. — Saaledes har og det, med Naturskiønhed saa rigt begavede Italien i sig selv en forunderlig lokkende og fortryllende Magt over Konstens Dyrkere. Det er en afgiort Sag, at man ingensteds fatter og forstaaer den italienske Konst saaledes, som i Italien; og enhver Konstners Længsel efter dette Land, hvor Konsten i en Række af Aarhundreder var ligesom en indenlandsk, frit og naturligt voxende Plante, er uden Tvivl grundet paa hiin Overbeviisning.

Imidlertid bliver det hverken enhver Konstners Lod, at kunne opsøge og forfølge Kilderne til den nyere Malerkonsts Frembringelser, og studere dens Mesterværker i deres Fædreland; ikke heller er det disses Bestemmelse, at være til alene i og for det Land, hvor de frembragtes. Gallerier, hvor et betydeligt Antal af de over hele Europa adspredte Konstværker samles og ordnes efter Konsthistoriens Fordringer, ere et uundværligt Middel, ikke alene for udøvende Konstnere til at uddanne det medfødte Talent; men for den konstelskende Sands og Skuelyst, naar den skal forædles til noget meer end en usikker, uordnet Fornøielse ved det blot Sandselige i Maleriet. Den locale Sammenstilling af Malerier efter Tidsaldere, Lande og Konstskoler, er det eneste Middel til at danne Øiet for det egentlig Aandelige og Charakteristiske i denne Konst. Ligesom man aldrig lærer, hvad Poesie er, ved blot at læse een Digter, eller maaskee dennes Efterlignere og Copiister; saaledes vil man aldrig vinde noget fuldstændigt eller klart Begreb om Malerkonsten, ved kun hist og her at betragte enkelte Malerier af en vis Art eller Skole. Selv de særskilte Landes Malerkonst, de store Hovedclasser, hvori Konstværker af dette Slags afsondre sig, oplyse hinanden giensidigen. Det Ypperlige og Fortrinlige i enhver af dem bliver os aldrig mere klart, end hvor vi have Lei-

lighed til at sammenligne de i Charakteer fra hinanden mest afvigende Malerskolers Værker.

Hertil have vi vel ikke ikke i vor Hovedstad savnet al Leilighed; og i Særdeleshed har den uhindrede Adgang til det Grevelig Moltkeske Gallerie, og til den forhen West'ske, siden Kongelige Malerisamling, havt en betydelig og vigtig Indflydelse paa Konstsmag og Konstnerdannelse i Kiøbenhavn. Dog er den i Aaret 1825 besluttede og begyndte, nu snart fuldendte Forening af det Bedste i alle de talrige Kongelige Samlinger, der bevaredes paa forskiellige Steder, tildeels endog uden for Kiøbenhavn, til et Central-Gallerie, hvis Sted for det første er blevet den øverste Hoved-Etage paa Christiansborg Slot, en Begivenhed, som kan siges at giøre Epoke i den danske Konsthistorie. En Samling af over 900 Malerier af alle Skoler, tilveiebragt ved Udvalg af en langt større Masse, frembyder for første Gang en Rigdom af Konstnydelse paa eet Sted, som aldrig tilforn har kunnet existere i Danmark. Det er unødvendigt at giøre opmærksom paa alle de vigtige Følger for Konsten, som et saadant Gallerie, naar det engang bliver, med den fornødne Varsomhed, tilgængeligt, vil kunne frembringe. Her kan ikke blot være Tale om dets Indflydelse paa de udøvende Konstnere selv; men ogsaa om dets Virkninger til at danne, luttre og befæste en mere egentlig, og mere udbredt Smag for Konstværker hos et Publicum, der ved den Opmærksomhed af en saa talrig besøgende Folkemængde, som det skienker den aarlige indenlandske Konstudstilling paa Charlottenborg (uagtet den maaskee for høie Indgangspriis) i det mindste lægger for Dagen, at det ei vil forsømme nogen Leilighed til en Nydelse, som man, lige indtil den nulevende Generation, kiendte saare lidt til i Danmark.

Det er overhovedet en nødvendig betinget og let begribelig Sætning, som Erfaring allevegne vil bekræfte: at der ligesaa vel

hører dannede Konstelskere, som Konstnere til, for at frembringe og udbrede en renere Konstsmag i et Land. Uden at tale om, at de sidste behøve et Publicum at arbeide for, vil man let indsee, at i et Land, hvor Konstnere skulde leve som en isoleret Kaste, hvis Virken og Arbeider faa eller ingen skiøttede, og færre vare i Stand til at bedømme, vilde paa den ene Side Konsten fattes den livsvækkende Opmuntring og Deeltagelse; paa den anden Side vilde Konstnerne let falde til den uheldige og bornerede Tro: at de kun skulde arbeide for dem selv og deres egen Kaste, eller at Konstsmag allene maatte udgaae fra Enden af deres Pensel og Ridsefieder. Vi ville dermed ei negte, at enkelte overordentlige eller udmærkede Konstgenier kunne virke usædvanlig meget til at at danne Smagen i det Land, som de tilhøre og hvor de virke; men deels er deres Sieldenhed ikke mindre, end deres Virkekraft; deels ere de dog enten ligesom det endelige Resultat af en foregaaende Konstperiode, eller de ere dannede og udviklede udenfor Fædrelandet, og deres Konstnerliv meer eller mindre fremmedt for samme.

Endnu en Grund, og man kan sige en af de ædelste, reneste og mest ophøiede, der taler for Anlægget af et Konstmuseum og Billedgallerie i ethvert Land, der ikke er blottet for Konstværker, er disses egen Bestemmelse. Et Konstværk, jo ypperligere, fuldkomnere det er, jo mere tilhører det den hele dannede Verden, eller saa stor en Deel af denne, som muligt. Ikke for at begraves i mørke Giemmer, paa afsides liggende Slotte eller Herresæder, ikke for at være allene den Riges og Mægtiges skiulte Eiendom, skabte Konstens Genius sine udødelige Billedværker. De ville beskues af Millioner; deres Skiønhed vil fattes og nydes af Tusinder; og da først leve de, naar de ere til for Lyset og for den levende Verden. Lad længe nok Storbrittanniens guldbetyngede Lords begrave de herligste Konstværker i deres inderste Gemakker, og paa deres utilgængelige eller vidt fiernede Herresæder: hvad

vindt de i sand Fortienstle og ædel Berømmelighed ved den vilie Stolthed af at kunne ved Guldets Magt blive udelukkende Eiere af det, som den kun eier, der deler det med Verden? En ædlere Aand har i Konstens nyere Fædreland ledet Italiens Fyrster og Store til at aabne deres Palladser, deres Landsteder, selv deres daglige Værelser for Konstelskeres Adgang; har ledet dem til at sætte deres Stolthed, ikke blot i at kunne eie Konstværker, men i at kunne paa den frieste Maade tilstede Indenlandske og Fremmede Adgang til deres Beskuelse. Ogsaa i Tydskland har en lignende Aand i sildigere Tider virket overordentlig meget for Samling, Bevaring og Lettelse af den offentlige Nydelse af Konstens Værker. Heller ikke Danmark vil deri forholdsviis staae tilbage for noget andet Land; og vi kunne vel have Grund til at bemærke det historiske Factum, at paa samme Tid, som man i det rige England første Gang tænkte paa at anlægge en offentlig Malerisamling, og lagde Grunden til en saadan, ved at kiøbe et ikke stort, men udvalgt og kostbart privat Cabinet*), har vor Konge ved at lade et Udvalg af Sine og Sine Forfædres, for meer end et Aarhundrede siden begyndte, for længe siden deelviis tilgængelige Samlinger, forenes i et Central-Gallerie, aabnet den tilkommende Adgang til et nationalt Konstmuseum i Kiøbenhavn, der inden faa Aar ogsaa vil tildrage sig Udlandets Opmærksomhed.

At det Kongelige danske Billedgallerie indtil videre har faaet sin Plads i den øverste Hoved-Etage af Christiansborg Slot, kan vel ei blive uden en og anden Ubeqvemmelighed og Indskrænkning i Adgangen til samme. Men uagtet dette, og uagtet det vel er at for-

*) Den afdøde Angersteins Malerisamling i London kiøbte Parlamentet 1824, og betalte denne Samling af 38 Stykker (12 italienske, 8 franske, 8 nederlandske og 10 engelske) med den uhyre Sum af 57,000 Pd St. En Catalog over Samlingen af John Young udkom i London samme Aar.

møde; at det engang ordnede og samlede Gallerie i Tiden vil kunne faae en egen dertil indrettet Bygning: saa lader det sig dog ikke negte, at dets nærværende Locale med Hensyn til Skiønhed, Rummelighed og Lysning hører til de fortrinligste, som nogensteds i Europa findes. Det er især Bygningens ualmindelige Høide, og Vinduernes Størrelse, der giver enhver af de til Galleriet indkommende 12 store Sale, en saa fuldstændig, saa fordeelagtig, og i høieste Grad klar Belysning, at denne overvættes rige Lysmasse maa forbauise den Indtrædende, der troer sig henflyttet under Italiens Sol og Italiens rene Himmel. At ogsaa Salenes Høide og Rummelighed har givet en fortræffelig Leilighed til at ordne Malerierne paa en, med Hensyn til Konsthistorien, heldig Maade, saaledes at ikke blot de særskilte Skoler, eere forenede, men endog næsten overalt de enkelte Malares Værker umiddelbart sammenstillede: vil enhver kunne overbevises om. I Tilveiebringelsen af et saa vel ordnet, for Øiet saa behageligt, for Konstens Studium saa særdeles Heelt; vil den fortiente Opsynsmand over det Kongelige Gallerie finde en værdig Løn for sit betydelige Arbeide; og Historien vil bevare Erindringen om det, han, uden Bram og næsten uden Bekostning, har medvirket til at udføre Monarkens, for Konstens Blomstring i Danmark saa mærkværdige og følgerige Befaling.

At omtale Indholdet, eller i det Enkelte beskrive den endnu ikke aldeles fuldførte Indretning af det Kongelige Gallerie, er langt fra Hensigten med disse Blade, — fra hvis egentlige Formaal, i nogle faa Ytringer at berøre en Deel af Galleriet: de italienske Skoler, Forfatteren endog tildeels ved andre Betragtninger er bleven fiernet. Det, han vilde og kunde sige om denne Classe af Galleriet, blev maaskee heller ikke mange Læsere tilpas; da han aldrig kan aflægge den Uskik, at føle sig snever om Hiertet, der, hvor Malerier ene omtales og vurderes som techniske Arbeider, som

anatomiske eller perspectiviske Kundskaber; og da han hverken forstaaer at paatage sig den fornemt [illegible], eller at docere i en tom Skoleform ved Hielp af nogle techniske Kneb, saa han aldrig har tilegnet sig [illegible] tilfald. Har endog engang en tydsk Digter, hvis upperlige Konstaands er ligesaa bekiendt, som hans poetiske Genie og udmærkede Aandsgaver ere tilbedte i og uden for hans Fædreland, givet Forfatteren det skriftlige Vidnesbyrd: at han havde seet mere end Mange og Formen i Italiens Konstværker, saa kan han Mangler maaske selv [illegible] Dom skiendt den [illegible] Angang har været ham opmuntrende, som han i en [illegible], af [illegible] ved de forskielligste [illegible] har været saa god som reent udelukket fra al Omgang med Konstens Værker.

Og mægter Forfatteren ikke, da han aldrig engang, efter lang Tids [illegible], i de [illegible] Sale stod for den betydelige Skat af italienske Konstværker, som det Kongelige Galerie indeslutter, at [illegible] levende Skildringer hos ham om deres [illegible] Fædreland, og kaldte hans Tanker til [illegible], der længe havde slumret hos ham. — Lad det saa være at den, der har været i Italien, eller har seet de største europæiske Gallerier, vil finde dette svagere i det italienske, end i de nederlandske Skoler. Dog bliver det nu samlede Antal af 160 Malerier af italienske Mestere en sielden og dyrebar Skat for enhver, der saa helst i Norden vil lære at kiende Konstens sydlige Genius, saaledes som hiint poetiske Land udviklede sin beundringsværdige Rigdom af Phantasie og af en indre og materiel Skiønheds Fylde. Lad det ogsaa være, at al udelukkende Forkiærlighed for et vist Lands Egenheder i Konsten er en indskrænket og falsk Smag, og at den, med Nedsættelse af andre Konstskoler forenede Beundring af italienske Malerier ofte kun er en tom Affectation og eftersnakkende Fornemhed: saa vil det dog derfor ikke blive mindre sandt, at det, vi maa kalde

det Aandelige, det Ideale i Malerkonsten, det som leder den Beskuendes Sind til en høiere Nydelse, end den blotte Øienslyst — kort, meget af det samme, som vi føle ved at læse et af ægte Begeistring og skabende Phantasie frembragt Digt — fortrinligen hersker i de ældste italienske Maleres Værker. Det maa vel være tilladt at ytre dette paa en Tid, da Moden i mere end eet Land har begyndt at tilsidesætte den italienske Konst-Smag *) for en ganske anden, og deels et Slags misforstaaet eller overdreven Tilbøielighed for den saakaldte gammeltydske Konst har frembragt mangen selsom Forvildelse, ved Siden af mangen agtværdig Bestræbelse og heldig Frembringelse.

Det være da indrømmet, at den meer end [illegible] dannede Konstkiender vil med større Overraskelse dvæle ved den ualmindelig rige Skat af nederlandske Malerier i det Kongelige Gallerie — og selv tilstaaer Forfatteren, at især den hollandske Skole baade ved Mængde og Værd vakte i høi Grad hans Beundring; men dog kunne vi ei dølge en billig Glæde over, at Indretningen af det herlige Gallerie nu ogsaa i vor Hovedstad vil sætte os i Stand til at opnaae en nogenlunde fuldstændig Beskuelse af Gangen i den italienske Konst-Udvikling. Fra de ærværdige Lærefædre, der staae paa Overgangen fra den strenge, haarde og alvorlige Stiil i det 15de Aarhundrede, til den fuldendte Stiil hos Konstens Heroer i det 16de — fra en Pietro Perugino, Andrea Mantegna, Filippo Lippi og Giov. Bellini, til en Rafael, Correggio, Garofalo, Parmeggianino, Leonardo da Vinci og Tizian, kunne vi, om ei altid i store Hovedværker, dog i Arbeider, som bære Mesternes erkiendte Præg, følge den henrykkende Konst, saaledes som den dannede sig, paa forskiellige Veie, med større og mindre

*) Forfatteren behøver vel neppe at forklare, hvad han mener ved denne, eller at det er den italienske Malerkonst fra Slutningen af det 15de til Midten eller Slutningen af det 17de, her sigtes til.

Slægtskab eller Ulighed i Skolernes Hovedcharakteer; men overalt med oprindelig, ungdommelig Kraft og Friskhed, overalt stemplet med det Originales, selv i den endnu ei fuldendte Technik, mægtigt virkende Præg.

Her, hvor Talen hverken er om at skildre den italienske Malerkonst i sin Eiendommelighed, eller om at beskrive enkelte Malerier*), vil jeg allene henlede enhver, med Charakteren i dette Lands fortrinligste Skoler og ypperste Mestres Værker endnu ei fortrolig Læser paa en en eneste Bemærkning, der atter levende fremstod hos mig, ved at gjennemløbe Samlingen i det Kongelige Gallerie. Det er denne: at i hvad og hvormeget eller hvor lidet det er, som man kan og maa finde af eiendommelig Berigelse og Udvidelse af Konstens Verden i andre Landes Malerskoler, bliver det klart for ethvert uindtaget Øie: at Phantasie og Følelse i Maleriet ingensteds har virket med den Kraft, ingensteds med den Dybde og det sjælfulde Liv findes prægede i Penselens Værker, som af Italiens Mestere. Det er denne Egenskab, der paa en forunderlig og uforklarlig Maade fængsler os og hendrager os til disse Værker, selv naar vort Øie er meer fremmedt for dem og mindre fortrolig med deres eiendommelige Natur, end det maa være, for ganske at forstaae dem. Vi kunne forlystes ved det Sande og Naturlige i ethvert Slags Malerier; vi kunne glæde os over enhver Fuldkommenhed i Konsten, paa hvad Maade den end udtrykker sig, og hvilket Stof den endog har valgt; men vi ville dog altid, ligesom ved en skiult Tryllekraft, hendrages til, elske og beundre de Værker, hvor Aand og Hierte finder den rigeste Næring, og hvor vi ogsaa ved Penselens Konst og ved Farvernes

---

*) Enkelte italienske Malerier i den Kongelige Samling findes omtalte og bedømte i Ramdohrs, engang meget omtalte Studien (Hannover 1792.) og af Hr. C. F. v. Rumohr i Schorns Kunstblatt 1825. No. 87.

Magien lære, at der gives noget høiere, ædlere og varigere for Menneskets Trang, end hvad Sandserne yde.

En Adgang, tilforn langt vanskeligere og mindre fuldstændig, er nu givet os, til ogsaa at kunne tilegne os den høiere Poesie i Malerkonsten: Det Kongelige Gallerie er rigtnok til i det mindste at give den sande og alvorlige Kierlighed til Konsten Næring for et langt og nydelsesrigt Studium; og hvad vilde selv en ulige rigere Samling gavne den tomme Øienslyst, den blot sandselige Nysgierrighed? — Giennem en Mangfoldighed af de, i Aand og Stiil meest forskiellige italienske Mesteres Værker vil Beskueren, jo mere hans Øie dannes og bliver fortroligt med det, der egentlig giver et Maleri Charakteer, denne Eiendommelighed i at bringe Ideen og Følelsen til at træde frem i Form og Farve, denne særegne Maade, at tilegne sig den ydre Verdens skiønne eller udtryksfulde Phænomener, og at efterligne eller reproducere dem ved Penselen, desto mere sættes i Stand til at forstaae og interessere sig for det, der saa kiendeligen udmærker Italienernes Konst. Om endog meget af dette er, eller maaskee altid bliver ham fremmedt, saa vil han dog uden alt for stor Vanskelighed komme til at erkiende: at ogsaa i denne Konstskole er det allevegne den selvstændige Kraft, den indre Sandhed og Naturlighed, der udmærker de fortrinlige Konstneres, og at det ikke er uden Aarsag, vi prise og beundre de gamle Mestere, fordi disse besidde, hvad der i enhver Konst udgiør, om ikke Fuldkommenheds eneste, dog det varige Bifalds nødvendige Betingelser: Originalitet og en indenfra udgaaende, ikke ved mechaniske Midler eftergiort eller hyklet Naturlighed.

Langt fra at ville tillægge de store italienske Mestere alene denne Fuldkommenhed, finde vi den, kun yttret paa en anden Maade, ligesaa kraftigt udtrykt, ligesaa eiendommelig præget i de gammeltydske og nederlandske Skolers Mesterværker. Det er endog aldeles nødvendigt at giøre sig fortrolig med disse, for at erhverve

det fuldstændige Begreb om hvad Malerkunsten kan udrette. Den materielle Verden, det stille Huusliv, Menneskenes daglige Sysler, Folkelivet og Almuens Forlystelser have deres poetiske og pittoreske Side, ligesaa vel som den religiøse Tro, Fortidens Legender og Sagn, Historiens mægtige Charakterer og store Optrin. Men at hiin pittoreske Side maa søges i noget, der meddeler de ydre Begivenheder et Slags indvortes, eiendommeligt Liv, en malerisk Poesie: dette erfare vi ligesaa godt i den nederlandske, som i den italienske Malerkonst. En Krostue, et Bondebryllup, et Qvægmarked, en Jagtscene, det Indre af en Bondestue, og hundrede lignende Scener kunne vi more os ved at see fremstillede. Men skuffende og kolde ville vi snart forlade et Maleri, hvis Gienstand var et af de Fornemmes moderne Pragtværelser, eller en Selskabssal med Spilleborde, med pyntede Herrer og Damer i Modens Klædebragt.

Schlossers Dom over Raumer.

Blandt Tydsklands nulevende Historieskrivere, hvis Antal synes at tiltage i et temmelig stærkt voxende Forhold, vil man ei kunne negte Schlosser (Professor i Heidelberg) og Raumer (preussisk Historiograf) at høre til de meest berømte; om endog ingen af dem endnu har naaet en Heerens vel grundede Navnkundighed; ingen af dem endnu har reist sig et Monument, som det, denne dybe, tænkende og sindige Forsker vil efterlade Verden i sine samlede historiske Værker, der allerede udgiøre en Række af 14 Bind, ved hvilke man maa være i Uvished om, hvor Forfatterens Lærdom, Grandskning og Skarpsindighed har nedlagt de rigeste Frugter. Heeren har imidlertid fra den første af Begyndelse af sin Forfat-

terbane gaaet en ganske anden Vei, end hine to, noget yngre Historikere; og han har i det hele mere viist sig som Historiegrandsker, end som Historiens Fortæller. Med et forskende Blik at gjennemtrænge Begivenhedernes Sammenhæng, udbrede et nyt Lys over vigtige Perioder i Menneskeslægtens Historie, og vise Staternes, paa den politiske Grundvold beroende Udvikling, særdeles i den ældre Tid, var Maalet for Heerens tidlige Virksomhed. At bringe Historiens store Resultater for Lyset, med aandsfuld Kritik at drøfte, rense og ordne det historiske Stof, og udbrede ny Klarhed over de Gienstande, hvis Undersøgelse sysselsatte ham, var ham altid vigtigere, end at glimre ved at beskrive det allerede bekiendte. Han har altid stræbet mere for at belære og oplyse, end for at underholde.

Det samme kan vel ogsaa siges om Schlosser, der i det han følte sit Kald til at fremstaae som Historieskriver, byggede sine Værker paa et dybt og rigt Kildestudium, og af en genialsk og meget eiendommelig Aand ledebes til at betragte mangfoldige Gienstande fra nye Synspunkter; uden at opgive den samvittighedsfulde Troskab i at holde fast ved det givne Stof i de historiske Kilder, til hvis omhyggelige og kritiske Benyttelse han overalt henviser sine Læsere. Disse fængsler han ikke mindre ved det Nye og Pirrende i hans Fremstilling, end ved det Originale og skarpt Opfattede i hans politiske Blik og Anskuelser. At han vel undertiden, ved hiin ivrige og uafladelige Stræben efter at tilegne sig det historiske Materiale i dets sande og oprindelige Skikkelse, meer end billigt over Stoffet glemmer Form og Stiil: hindrer dog ei, at man næsten altid læser ham med al den Interesse, som Præget af en original Aand giver historiske Arbeider. Mere forstyrres man i nogle af Schlossers Værker ved den bestandige, ofte vist nok meget lærerige Henviisning til Kilderne; og ved den undertiden vel vidt drevne Længde i Fortællingen, eller ved et Foredrag, som uden nogentid at falde til Vidtløftighedens Brede, dog jævnligen trætter ved

at bringe alt for meget, et alt for sammentrængt, og tillige med bestandig Reflexion ledsaget Stof under een fortløbende, uafbrudt Betragtning *).

En ganske anden Vei er Raumer gaaet som Historieskriver. Ved at vælge sig et Stof af betydelig national Interesse for de Tydske, og tillige almindelig tiltrækkende, ofte endog mere poetisk og tragisk, end mangen et Digterværk: det Hohenstaufiske Keiserhuses Historie, maatte Raumer forud være vis paa, at finde et talrigt og gunstigt Publicum i sit Fædreland. Heller ei undlod han ved mange Aars Forarbeider, ved at giennemsøge de italienske Archiver og Bibliotheker, og ved Benyttelsen af mange hidtil ubekiendte Materialier at give sit Værk betydelige Fortrin for de tidligere Bearbeidelser af Hohenstaufernes Historie. Naar nu hertil kommer den omhyggeligste Stræben efter en udvortes konstrig Form, efter at forene Alt hvad det tydske Sprog kan præstere af Fyndighed og Ziirlighed, og en paa Læsernes Phantasie beregnet Udmaling af alle effectfulde Scener: saa synes det som Alt maatte love Raumers Arbeide, hvilket desuden længe forud var bebudet som et klassisk Nationalværk, den mest glimrende Lykke. At det dog overhovedet neppe har vundet denne i en saadan Grad, som Forfatterens Navn og den yderst talrige Subskription paa det med al typographisk Glands udstyrede Værks forskiellige Udgaver syntes at love: har man nogen Anledning til at slutte. Paafaldende ere i det mindste Klagerne over **), at næsten alle kritiske Blade have iagttaget Taushed om et Værk, som man fra en ikke upartisk Side

*) Mindre er dette dog Tilfældet i Schlossers sidste ypperlige Værk: Universalhistorische Uebersicht der Geschichte der alten Welt und ihre Cultur. I. 1ste und 2te Abtheilung. Frankfurt 1826 — end i hans ældre Universalhistorie; ogsaa er hiint fra Stilens Side fuldkomnere.

**) S. Blätter für literarische Unterhaltung. 1826. No. 10. S. 40.

(nemlig Forlæggerens) har søgt at sætte paa det høieste mulige Standpunkt. Ikke mindre paafaldende er det vel ogsaa, at finde Raumers Historie af Hohenstauferne allerede for to Aar siden bedømt af Schlosser med en Strenghed, som endeel maaskee ville finde overdreven; men som man neppe, endog fraregnet Dommerens erkiendte classiske Auctoritet, vil kunne frakiende megen Sandhed. Det er i det engelske Tidsskrift: European Review, 1824. No. 4. p. 598, at Schlosser har ladet indrykke følgende Dom over de første Bind af Raumers "Geschichte der Hohenstaufen:"

"Vi ville sige mere om dette Værk, saasnart det Hele ligger for os; men vi skiønne allerede af de to første Dele, at Forfatteren allene stræber efter Effect, og er uendelig vidt fiernet fra historisk Simplicitet. Hans Stiil er aldeles afpasset efter Modecirklerne, og efter den Deel af det tydske Publicum, hvis Læsning kun naaer Overfladen, som troende hylder La Mothe Fouqué's Romaner, kun søger Morskab, men ikke Belæring i Historien, og ei er fornøiet med noget Værk, der ikke amuserer og bærer Modens Stempel. For at behage denne Smag, maa alting trækkes frem, der ikke har mindste Sammenhæng med Hohenstaufernes Huus, og allerede for længe siden er bearbeidet af andre. Paa denne Maade fremstilles rigtig nok enhver Ting fra dens meest glimrende Side; men ingen tænker paa, om ogsaa alt det, der glimrer, er ægte Guld; thi Verden nøies med Form og Mode, og undersøger sielden om Metallet er ægte. Forgieves søge vi efter gediegen og sand Værdi, efter Kritik og dybere Studium, hvilket ikke bestaaer deri, at stille Citater i Rad paa en blendende Maade. Men i hvor paafaldende det end synes, saa er det dog saa, og vil altid blive saa, at netop et Værk af denne Art kan være vis paa at vinde den store Læseverdens Bifald. Hr. Raumer er i øvrigt fuldkommen tilfreds med sit Arbeide; thi i Fortalen hentyder han beskedent, men skiult (modestly, but covertly) paa en Nærmelse til Thucydides og Tacitus; og han har allerede draget Omsorg for, ved sin Forlæggers Anmeldelser at forkynde hele Verden, at hans Værk til den tydske Historie vil, i alle tilkommende Tider, som en Stierne oplyse Literaturens hidtil dunkle Horizont."

Janitskarernes Udryddelse i Constantinopel.

(Skrevet i October 1826.)

Vi ere opvoxne med det Uhørte og Skrækkelige; fra sin Barndom er vor Slægt fortrolig med det Vidunderlige; og det Uhyre, det Gigantiske i Historien have vi seet drage forbi os i dets halv frygtelige, halv sublime Skikkelse. Vi have fornummet Jorden at skiælve ved dets knusende Gang, og vi have hørt Lyden af de fierne Brag, hvormed Republikker og Monarkier styrtede sammen. De, som drømte om, at Verden, efter 30 Aars Giæringer, Krige og Omvæltninger, ligesom ved en pludselig Troldom skulde komme i Ro, om ikke reent af sig selv, dog ved Virkningen af et politisk Forbund, i sin Maalestok ligesaa colossalt, som alt andet, hvad vi have oplevet: have følt sig ubehageligt skuffede. Indbildningen om at kunne gienføde en for længe siden afløben Tid, med dens forældede Former, med dens mere indskrænkede Baner, med dens mere rolige og egoistiske Nydelse af en Tilstand, hvori selv Krigene forekomme os næsten som idylliske Scener i Sammenligning med dem, vor Tidsalder har giennemgaaet: maa med hvert Aar blive svagere. Tolv Aar ere snart forløbne, siden man fængslede Revolutionens Cæsar til Klippen i Oceanet, hvor han endnu fandt Tid til at overskue og overveie sit Livs Kæmpeværk, og fandt Siælsstyrke nok i sin lange Dødskamp til at beskrive mange af dets Optrin. Men hvor langt er det fra, at Europas politiske Forhold i denne lange Tid have vundet endelig Fasthed? Hvor stor Anstrengelse, og hvor voldsomme Forholdsregler har man behøvet, for at modstaae og undertrykke Forsøgene paa at modsætte sig det nye System for den europæiske Politik, som man har villet bygge, mere paa en ved Tiden nødvendig Forening af de store Magters Interesse, end paa det for længe siden styrtede almindelige Lige-

vægtssystem? — Dette System, som man vel mangen Gang har anseet for en blot Indbildning, for et wirksomt Skyggebillede i Politiken, er dog i Grunden ikke ophævet eller lagt tilside, fordi det er tvunget i en anden Form, fordi det er langt større Masser af Kræfter, som man nu, imod forhen, bestræber sig for at holde i Ligevægt; og fordi man ikke tager i Betænkning, at opoffre for disse Masser de mindre og ringere Kræfter, hvis Ret til selvstændig Yttring man en Tid lang mere agtede.

Et af de nyeste historiske Phænomener, som har yttret sine Virkninger paa en ligesaa mærkværdig, som sielden Maade, og som har hendraget, ikke blot den almindelige Deeltagelse, men selv de største Staters politiske Interesse, paa det, som foregaaer blandt Moreas Bierge og blandt Øerne i Archipelagus, er Grækernes Frihedskamp. Enhver, der har Følelse tilovers for dette christne Folk, i dets blodige Dødskamp imod fremmede Tyranner, mod asiatiske Barbarer, som, endskiøndt i 3 Aarhundreder paa en Maade indlemmede i det europæiske Statssystem, dog endnu beherske en Deel af Europa paa asiatisk Viis — enhver, der med Beundring har seet, hvad Mod og Tapperhed hos Faa har kunnet udrette mod den uhyre Overmagt; men ogsaa medlidende betragtet, hvorledes Modet allene, uden styrende Klogskab, og lammet ved sønderslidende Tvedragt, dog i Længden ikke udretter meget: enhver saadan Tilskuer maa tillige have bemærket, at det ikke er Grækernes heroiske Tapperhed allene, som giver deres Opstand en historisk Mærkværdighed. Det er det hele cultiverede Europas Deeltagelse, det er alle Nationers lydelige Bifald, det er den paa det stærkeste udtalte almindelige Menings eenstemmige Yttring, fremsagt af de Ædelste endog blandt hinanden modsatte politiske Partier, der er fremtraadt, i Modsætning til Politikens saakaldte Neutralitet, som Grækenlands — om ikke nok mægtige, dog nok berømmelige Beskytter. Er denne hielpende Magt ikke stærk nok, (paa nogen

nuden vil det maaskee være forgieves, at giøre Regning) og skulde selv de endnu overblevne græske Frihedshelte falde for Overmagten, og de sørgelige Levninger af Grækerne, som Nation, synke tilbage i Trældoms Fornedrelse og i alle Trældoms Laster: da vil dog altid den saa lydelig, saa enigt udtalte Stemme for Grækernes Frihed blive en uforgængelig Hæder for vor Tidsalder. Thi dens Værdi vil for den Fornuftige ikke blive forringet, fordi den ei kan ytre sig i mere virksom Gierning. Drømme og Indbildninger om en Fornyelse af Korstogenes Alder, maa kun fremkalde et Smiil hos den, som kiender til Historien; og selv i det Mange paa det bitterste dadle den Politik, som man troer allene forhaler den græske Friheds seirende Udgang af den ulige Kamp, bedømme de et Forhold, hvis hele Beskaffenhed man kiender meget lidt til, med allene at indskrænke det til Erkiendelsen af Moreas Uafhængighed af Tyrkerne.

Det er en temmelig almindelig, og tidt yttret Mening, at det osmaniske Rige er nedsunket i en Svagheds-Tilstand, hvori det første ret kraftige Stød maatte være nok til at fuldkaste det. Mange af den nyere Tids Tildragelser, den tyrkiske Stats, med Tab af Land forenede Ydmygelse i alle sildigere Krige, den har ført med Rusland; den ægyptiske Paschas næsten aabenbare Afkastelse af det tyrkiske Overherredømme; endelig Grækernes Opstand og meer end femaarige Kamp mod Alt hvad Storherren har kunnet opbyde af Kræfter til Lands og til Søes: synes tilstrækkelig at tale for hiin Mening. Dog kan man vel ei uden en vis Indskrænkning antage den. Lad det være nok saa afgjort, at selv en enkelt af de europæiske Hovedmagter, i Forening med England, var i Stand til at udføre Erobringen af det europæiske Tyrkie: saa vilde dog dette Foretagende i militairisk Henseende langt fra ikke være saa let, som man ved første Diekast fristes til at troe. Vanskeligheden af at trænge frem med en stor Krigsmagt paa hiin Side af Donau i det af Biergkiæder giennemskaarne Bulgarien, er ikke mindre, end

Farligheden af at blive afskaaren; og kun ved Hielp af en betydelig Sømagt i det sorte Hav vilde et afgiørende Angreb i Hiertet af den tyrkiske Stat lade sig udføre. Men selv i dette Tilfælde have Tyrkerne i deres asiatiske Besiddelser et Bagholdt eller en Støtte for det militaire Forsvar af de europæiske Provindser, som allene den fuldkomne Usselhed af deres Sømagt vilde betage en betydende Kraft. I øvrigt er det i det mindste mange Aar for tidligt, at beregne Muligheden eller Vanskeligheden af slige Angrebsplaner. Et Forsvar, stærkere end hele det forenede Asiens Magt, have Tyrkerne i Europas Politik; og vi behøve ei at tage mere for os, end de sidste 5 Aars Historie, for at lære, hvorledes Divanet i den Konst, at drage Fordeel af sin Stilling og at benytte, om ei en activ, saa desto mere en i tilsyneladende passiv Dorskhed og Langsomhed hensiunken Diplomatik, til sin Fordeel, aldeles ikke er gaaet tilbage.

Men pludselig høre vi fra Constantinopel om et rædselfuldt Optrin, hvorved Kiærnen af den tyrkiske Krigsmagt er tilintetgiort af dens eget Overhoved, om en Revolution, udført ikke af misfornøiede Undersaatter eller Partiehovdinger, men egentlig af Storherren selv, og der endte sig med dennes Seier over sin egen Krigshær, eller over den Deel af samme, som man var vant til i Aarhundreder at betragte som den ottomaniske Thrones Hovedstøtte. Hvad Selim III., en mild, af Folket yndet Fyrste, mod Slutningen af forrige Aarhundrede forgieves forsøgte paa en lemfældigere Maade at udføre, og i Forsøget gik til Grunde: det udførte nu den forhadte, men frygtede Machmud II. i et af de blodigste Rædselsoptrin, som vor med slige Optrin fortrolige Tidsalder kiender.

Det var i Maimaaned, at Storherren, efter en heftig Modstand af Janitskarernes Parti i Divanet, men understøttet af disses eget Overhoved og af Mufti, offentlig bekiendtgiorde sin længe

forberedede Beslutning: paa ny at indføre den europæiske Disciplin i Tyrkernes Krigsmagt, og at oprette et talrigt Armeecorps af Linietropper. Da intet af alt det, som foregaaer i den politiske Verden, er skiult med et tykkere Slør, end de diplomatiske Forhold i Constantinopel, saa er det kun Gisning — men en sandsynlig Gisning — at dette yderst vigtige Skridt af Storherren, langt fra at være ubekiendt eller uventet i det Indre af Pera's Gesandtskabshoteller, ikke er skeet, uden skiult Medvirkning og Tilskyndelse af et eller flere europæiske Cabinetter. Man maatte med et lidet opmærksomt Øie have betragtet saavel mange offentlige historiske Phænomener, som enkelte Dagglimt, hvilke det Mørke, hvori Underhandlingerne om de græske Anliggender føres, have aabnet, hvis man ei var bleven vaer, at der er meer end een af de store Magter, med hvis politiske System det aldeles stemmer overeens, at den tyrkiske Stat, langt fra at svækkes eller opløses, maatte vinde i militairisk Styrke og Betydenhed.

Storherrens første Regieringsbud om de nye Indretninger i Krigsvæsenet medførte ikke Janitskarcorpsets pludselige Opløsning. De lønnede Individer i samme skulde for deres Livstid beholde deres Sold og øvrige Fordele; og Corpsets Statuter og Rettigheder, saalænge det bestod, overholdes. Dog var dette ikke meget mere end et Skin; thi allerede den Befaling, at af 50 udvalgte Orta's (Regimenter) skulde enhver levere 150 Janitskarer, som, efterat være øvede paa europæisk Viis, skulde udgiøre Kiærnen af de nye Tropper, stred aldeles imod Corpsets Privilegier. Endskiøndt derfor Janitskarernes egne Oberster og andre høie Officerer havde maattet finde sig i at underskrive og besegle Storherrens Rescript, der befaler denne Reform, og skiøndt Begyndelsen syntes at love dens rolige Udførelse: varede det dog ikke længere, end til man begyndte at exercere de udtagne Janitskarer, før deres ulmende Misfornøielse udbrød i en pludselig Opstand, hvis vilde Raseri

dog kun var slet ledet, og hverken havde beregnet Følgerne af Storherrens personlige Mod, eller af de Forberedelser, man havde giort for at møde den sikkert ikke uventede Opstand.

Naar man veed, at Janitskarernes Aga, en Slægtning af Storherren, og uden Tvivl for lang Tid siden indviet i dennes Planer, var et af de ivrigste Redskaber for deres Udførelse: saa er dette nok for at kunne slutte sig til, at man vel har sørget for, saa meget muligt at betage Janitskarerne Midler og Redskaber til at modstaae den militaire Magt, som Storherren havde paa sin Side. Deres, den 15de Junius reiste Opstand, skiøndt ledet af en stor Deel høiere Officerer, var derfor mere et vildt og tøileløst Udbrud af Fortvivlelse, beregnet paa at møde Bifald og Hielp af den store Folkemasse, end den var et planmæssigt Foretagende, som Janitskarerne kunde vente sig at udføre ved egne Kræfter. Hiin Beregning blev aldeles skuffet. Det Raseri, hvormed Janitskarerne først stormede deres Aga's Pallads, og lode hans Harem og Familie bøde for det Forræderi, de ansaae ham for at have begaaet, og den lignende Skiebne, der rammede Storvezirens umiddelbart ved Seraillet liggende Bolig, vare kun Hævnens øieblikkelige Mættelse, og giorde hverken Sultan Machmud eller hans Raadgivere modløse. Janitskarerne giorde derimod, som det synes, ikke engang noget Forsøg paa at angribe det stærkt besatte Serail, men nøiedes med at plyndre Vezirens Pallads og begaae andre Udsvævelser. Vel samlede de sig den følgende Dag i Masser paa den berømte Plads Atmeidan (under de græske Keisere Hippodromos, eller Rendebanen) hvor Janitskar-Kasernerne ligge; og besvarede gientagne Opfordringer til Underkastelse af Sultanen med at fordre Storvezirens, deres egen Aga's, Hussein Paschas og flere Fornemmes Hoveder. Machmud derimod, som ved det første Udbrud af Opstanden var ilet fra et af sine Sommerpalladser til Constantinopel, havde ladet Profetens Fane opplante — en Opfordring, i den

høieste Fares Tid, til alle rettroende Tyrker, at samle sig omkring det hellige Banner. Dette Skridt var ikke forgieves. Selv den forhadte Sultan fandt endnu Troende nok blandt Constantinopels Indbyggere, til i faa Timer at see henved 60,000 bevæbnede Tyrker at strømme sammen i den Egn af Staden, hvor Banneret var plantet paa Sultan Achmeds Moskee. Saaledes var alt Haab for Janitskarerne, om at bringe Folket paa deres Side, forsvundet.

Men heller ei havde Storherren forsømt, at samle den militaire Styrke, han kunde byde over. Hussein Pascha af Brussa, Anfører for et i Nærheden af Constantinopel paa den europæiske Side sammentrukket Corps, og Machmud Pascha, Befalingsmand over en anden Leir paa den asiatiske Side, ilede endnu den 15de med en Mængde Tropper til den befalede Samlingsplads, og disse i Forening med Artilleristerne (Topdschis) *) og Bombardererne, viste sig alle villige til, under Hussein Paschas Anførsel at drage mod Oprørerne. At Janitskarerne, skiøndt uden Artillerie, formodentlig endog tildeels uden Vaaben, endnu vilde modsætte sig en saadan Magt, var vel egentlig blot Følgen af den Fortvivlelse, som Visheden gav dem, at selv en Overgivelse, efter tyrkiske Grundsætninger, vilde blive Veien til Undergang. Deres Modstand var ogsaa kort og unyttig. Omringede paa alle Sider, saae de ingen anden Udvei, end, efterat have lidt et stort Nederlag paa Atmeidan, at kaste sig ind i Casernerne. Disse befalede nu Storherren at tænde i Brand. Flere tusinde Janitskarer omkom i Luerne, eller faldt under Sværdet, hvor de vilde undflye Ilden. De følgende Dage opsøgtes alle Flygtlinge, der havde reddet sig i Staden;

*) Det var dette Corps, som Storherren Tid efter anden havde forøget, der især giorde Udslaget i hans Seier over Janitskarerne. (Nogle angive det, maaskee dog for høit, til 14,000 Mand.) Det havde ogsaa, alt siden Selim III. Tid, været underkastet et Slags Disciplin og Vaabenøvelse.

og de, som man ikke paa Stedet nedstød, førtes for en paa Atmeidan nedsat Standret, og fra den til Skarpretteren. En stor Mængde af Soldaterne (og det fornemmelig de gifte), og næsten alle deres Oberster og øvrige Officerer, bleve nedsablede eller qvalte og styrtede i Havet, hvis Bølget i de paafølgende Dage opskyllede Ligene i Tusindeviis paa Bredden af Bosphorus, og ved Seraillets Haver. Man har berettet, at de to Dages Rædselsoptrin og de paafølgende Henrettelser, have kostet over 10,000 Menneskers Liv. En endnu større Mængde Janitskarer, som ikke havde deeltaget i Opstanden, men dog vare mistænkte, eller som ikke strax havde kastet Vaaben, Dragt eller andre udmærkende Kiendetegn paa deres Stand, førte man efterhaanden i hundredeviis over til Asien, hvor en stor Deel skulle være omkomne af Mangel og Elendighed. — Dette var de fordum stolte Janitskarers Endeligt. Selv deres Boliger maatte ikke overleve dem. Sultanen befalede, at bryde Tagene af deres Kaserner, og saaledes overlade dem til Tidens Ødelæggelse. Den samme Skiebne fik hele Gader, som beboedes af gifte Janitskarer; og henimod 1000 Vertshuse og Caffeboder, hvis Eiere hørte til dette Corps, ødelagdes.

At al ædlere menneskelig Følelse med Afsky vender sig bort fra dette asiatiske Blodbad, og at den nyeste Revolution i Constantinopel maa i sin Udførelse forekomme os ikke mindre barbarisk og umenneskelig, end Chioternes Udryddelse med Ild og Sværd, og alle de øvrige Blodscener i den græske Frihedskrig, fordi det hist var Tyrker, og ikke Christne, der i tusindeviis opoffredes for Storherrens nye Politik — ville vi forudsætte. I øvrigt er Maaden, hvorpaa den over Janitskarerne vundne Seier befæstedes, og det hele Optrin, hvis Skildring i det Enkelte næsten overgaaer Maalet af det, vi efter vore, europæisk dannede Forestillinger kunne holde for muligt, slet ikke mere, efter asiatisk Maalestok, end en alvorlig og energisk Regierings-Act. Man er i Tyrkiet, som i hele Orien-

ten, alt for fortrolig med den Forestilling, at Menneskers Liv er en Vare, som kun har sin Værdi efter dens Brugbarhed for Despotismens Lune eller Politik, og at Undersaatter ere levende Redskaber, som man slagter, naar de, i Stedet for at kunne bruges, ere i Veien: til at Janitskarernes Udryddelse i Tyrkiet skulde ansees for nogen usædvanlig Grusomhed. Sætte vi os ind i asiatiske Begreber og asiatisk Krigsbrug og Politik, saa faaer meget, der forekommer os oprørende, endog et Slags, i det mindste politisk Lovlighed. Heller ikke ville vi negte, at Storherren, naar engang den Plan, at ophæve dette gamle Stammecorps for den tyrkiske Krigsmagt til Fods, var bleven fast hos ham, neppe under de indtraadte Omstændigheder, og i Tyrkiet, kunde handle anderledes, end han gjorde; i det mindste maae vi finde det naturligt nok, at en haard Despot, som uden Tvivl bedre end hans Formænd forstaaer den tyrkiske Regieringskonst, værger sin egen Existents med Ild og Sværd, hellere end han gaaer en vis Undergang i Møde, ved at indlade sig paa Grunde, Mildhed eller Retfærdighed.

Et andet Spørgsmaal er, om Storherren ved den blodige Revolution, hvori han har omstyrtet en hidtil væsentlig Deel af den tyrkiske Statsmagt, og i hvis Følge han vil indføre det europæiske System i det tyrkiske Infanteri, har valgt en rigtig Forholdsregel til at styrke det, om ei til Opløsning svækkede, dog i sin hele Organisation slappede og kraftløse osmanniske Statslegeme? — De, som tvivle herom eller benegte det, beraabe sig paa, at Janitskarerne vare en national Krigsmagt, hvis lange Varighed havde viist, at den var grundet i den tyrkiske Stats eiendommelige Forfatning, og at den havde sin Rod i Nationens Skik og Charakteer. Det er ogsaa en almeenbekiendt Sag, at den tyrkiske Stat, forsaavidt som den har bevaret sin orientalske Charakteer, ligesom alle øvrige asiatiske Stater, bærer Præget af en stadig Vedhængen ved det Gamle, en ligesom forstenet eller stivnet Natur, der ikke kiender

noget til Beielighed, enten i Politikens System, eller i den indre Forfatning. At denne urokkelige Consequents mangengang, hvor det blot gielder om diplomatiske Underhandlinger, og hvor al Krigsfare er fiern, kan bringe større Fordeel for asiatiske Magter i deres politiske Forhold til europæiske, end hiints hele diplomatiske Kløgt og Fiinhed: kunne vi blandt andet lære af Chineserne. Men at den tyrkiske Stat, omgivet af europæiske Magter, ikke uden Skade kan blive staaende paa det samme Trin i barbarisk Raahed, hvor den stod i det 15de eller 16de Aarhundrede, og at Tyrkerne enten, for deres europæiske Lande, maae gaae over til et nyt Regieringssystem, og organisere et militairt Forsvar paa europæisk Viis, eller vente, at hine Lande, tidligere eller silddigere, fraries dem: dette er en Overbeviisning, som uden Tvivl alt i lang Tid har herstet, i det mindste hos et vist Parti i Divanet, og som de seneste Storherrer selv have deelt. De sidste fem Aars Begivenheder maatte ogsaa lære Tyrkerne, at der kun behøvedes en ringe Medvirkning fra en af de betydende Magters Side, for at bringe det hele Giæringsstof til et fordærveligt Udbrud i deres raadne og slet sammenhængende Statsbygning, hvilket de sidste 20 Aars Begivenheder nødvendigen maatte fremkalde i et Land, hvor en christelig Nation i Aarhundreder har baaret Islamismens fornedrende Lænker, og hvor denne Nation, skiøndt nedbøiet under et stændigt Trælleaag, og udpiint indtil Blodet af dens raae Undertrykkere, saavel har vedligeholdt Levninger af gammel europæisk Cultur, som i mangen Henseende tilegnet sig enkelte velgiørende Virkninger af den nyere Tids Dannelse og Oplysning.

At den nærværende Storsultan længe har indseet det Ufuldkomne i de militaire Kræfter, som han havde til sin Raadighed, kunne vi ei tvivle om; og at han, efter flere Aars forgieves Forsøg paa at dæmpe Grækernes Opstand, maatte tye til den egyptiske Pascha's Bistand, viser klart nok, at Divanet maatte

være kommen til den Erkiendelse, at der hos regulaire og paa europæisk Viis organiserede Tropper fandtes en militair Kraft, som den tyrkisk-asiatiske Krigsmagt savnede. Glimrende have vist nok ikke Ibrahim's Bedrifter i Livadien og Morea været; men hans halv disciplinerede Krigshobe have dog udrettet mere, end Alt hvad Tyrkerne i de første Aar af den græske Krig kunde opbyde af militair Styrke. Formodentlig er det vel ogsaa Exemplet af de egyptiske Regimenter paa Morea, som nærmest har bestemt Storherren til hiint urokkelige Forsæt, at omstøbe en betydelig Deel af sin Krigsmagt i regulair Skikkelse, hvis Udførelse ved Janitsharernes Modstand i Constantinopel fik saa mærkværdig og saa blodig en Begyndelse. — Selv denne Begivenhed, i dens hele Rædsomhed, viser imidlertid, hvor modent Janitshar-Corpset var til dets Opløsning. De Midler til at modstaae Storherrens Villie, som Janitsharerne lagde for Dagen, bestode mere i det vilde Udbrud af en Pøbelsværms Raseri, end i Yttringen af krigersk Kraft. For længe siden var deres Corps ikke mere den udvalgte Kiærne af den tyrkiske Armee; men det var udartet til et Slags Nationalgarde eller Borgermilits i Stæderne, hvor velhavende Kiøbmænd, Haandværksfolk og andre Borgere lode sig indskrive i Corpsernes Orta's, men uden nogentid at giøre Tieneste; og hvor endog de virkelig lønnede og tienstgiørende Janitsharer deels dreve borgerlig Næring som bosiddende Familiefædre; deels hørte til den lavere Pøbel. Hvor lidt af krigersk Aand og Duelighed kunde overhovedet ventes hos et Corps, der næsten aldeles havde aflagt alle krigerske Øvelser *), og hvis tøilesløse Selvraadighed og Mangel

*) Dette bemærker allerede den ældre Niebuhr (Det tyrkiske Riges politiske og militaire Forfatning; oversat af H. W. Riber. Kiøbenhavn 1790 S. 124) og denne berømte Forfatter har ogsaa med den paalidelige Jagttagers Sagkundskab, allerede for 40 Aar siden, skildret Janitsharcorpsets Udartning og det hele tyrkiske Krigsvæsens Forfald.

paa Disciplin havde, især efter den 1807 og 1808 over den ulykkelige Selim III. og Veziren Mustapha Bairaktar vundne Seier, naaet sin høieste Spidse; saaledes at ethvert Forsøg af den nærværende Storherre paa at bringe Janitskarerne til at rykke i Felten mod Grækerne, har været forgieves. Dette maa vel imidlertid ikke blot tilskrives Insubordination hos Corpset; men ogsaa den ikke ugrundede Frygt for, at Machmud vilde benytte Bortfjernelsen af dets Hovedstyrke fra Constantinopel til at ophæve hele Corpset, der egentlig i lang Tid har staaet i et fiendtligt Forhold til Storherren.

Uden at tale om, at den hele tyrkiske Historie i det 17de og 18de Aarhundrede neppe fremviser en eneste Sultan, der ikke enten mistede Throne og Liv, som en Følge af Janitskarernes Opstand, eller dog maatte udstaae meget af deres Misfornøielse: saa have vi i vore Dage oplevet en ikke mindre blodig Katastrophe, end den sidste i Constantinopel, foraarsaget ved Selim den Trediеs Forsøg paa at grunde en regulair tyrkisk Krigsmagt, som en Modvægt mod Janitskarerne og et Forbud paa deres Opløsning. Det var under Krigen med Rusland 1788 eller 89, at denne Sultan lod af hvervede Frivillige oprette det første Corps af Fodfolk paa europæisk Viis, som det lykkedes ham, uagtet den almindelige Utilfredshed og mere end een Opstand af Janitskarerne, tilsidst at bringe til en Styrke af 20—24,000 Mand, hvoriblandt omtrent 5000 Mand Cavallerie *). Infanteriet var afdeelt i Regimenter

*) S. Ciriacy militairische Beschreibung des osmannischen Reichs. Berlin 1824. S. 40. Efter dette Skrift skulde Nizam-Djédid tilsidst endog være voxet til 30,000 Mand. (jvf. Hammers Staatsverfassung des osmannischen Reichs. I. S. 273.) I d'Ohsson's Tableau general de l'Empire Othoman. T. VII. Paris 1824. p. 371 angives de regulaire Troppers Styrke under Selim III. kun til 15,000 Mand.

paa 1080 Mand i 12 Compagnier, hvoraf hvert havde en Feltkanon. De vare godt og eensformigt klædte, tilstrækkeligt, endog rigeligt lønnede, og havde deres Qvarteer i Caserner, deels i, deels i Nærheden af Constantinopel paa den europæiske og asiatiske Side. Selim havde forsøgt paa, ved at giøre de nye Tropper (Nizam-Djédid) til en Afdeling af Garden eller Huustropperne, (Bostandji) at vænne Nationen til at taale en almindelig forhadt Indretning; men dette afværgede ikke det Uveir, hvormed Janitskarernes Forbittrelse over dette og flere andre Skridt til en Reform i Krigsvæsenet truede Storherren. En Række af Uheld, der fulgte paa hinanden i den mere og mere desorganiserede tyrkiske Stat, Paswan Oglus farlige Oprør, Egyptens Erobring ved Napoleon, den engelske Flaades Giennemseiling ved Dardanellerne og den herved aftvungne Fred — alle disse og flere Ulykker og Ydmygelser bragte omsider (den 27de Mai 1807) en Revolution til Udbrud, hvori det nye Troppecorps, efter en ikke uberømmelig Modstand, blev overvundet, nedsablet eller jaget fra hinanden — kort, hvori det fik den selvsamme Skiebne, der 19 Aar silbigere rammede Janitskarerne. At Selim den Tredie maatte bøde med sin Thrones Forliis, var endnu en mild Dom. Hans Fætter Mustapha IV. blev hans Efterfølger, imod at ophæve enhver ny Indretning af Selim. Dennes troe Tilhænger, Mustapha Bairaktar, Pascha af Rudjuk, styrtede dog alt i det følgende Aar Mustapha IV. fra Thronen, og lod, da den ulykkelige, i det Indre af Seraillet fængslede Selim, ved den nye Revolutions Udbrud blev myrdet, den afsatte Mustaphas Broder Machmud II. udraabe til Keiser. Denne optog strax, i Forening med Mustapha Bairaktar, der, som Storvezir egentlig styrede Riget, Selim den Tredies System, og de nye Tropper bleve atter ufortøvet samlede og organiserede. Faa Maaneder efter (den 16de November 1808) kunde dog Janitskarerne paa ny reise sig til Opstand. Deres stormende Angreb

paa Storvezirens Pallads endtes med at denne, efterat hans fleste Tienere og Tilhængere vare faldne, valgte Heltens Død, ved at sprænge sig og mange hundrede af sine Fiender i Luften. Janitskarernes Raserie vendte sig da mod Seraillet, hvor en Afdeling af de nye Tropper (anførte af Soliman, en ungersk Renegat) forsvarede sig med fortvivlet Tapperhed; indtil de, efter flere afslaaede Storme, og efter deres Anførers Fald, bleve overvældede og til den sidste Mand nedhuggede. Machmud havde, under Stormen paa Seraillet, sikkret sit eget Liv ved at lade sin Broder, den afsatte Mustapha IV. myrde; thi nu, den sidste overblevne Prinds af Osmans Stamme, var han sikker paa, at selv de Fiender, der oversvømmede Seraillet med Strømme af hans troe Tilhængeres Blod, maatte befæste ham paa den Throne, som, efter Tyrkernes religiøse Tro, ingen anden end han kunde beklæde. Endnu i dette Øieblik er hans eneste Søn et Gidsel for Machmuds Liv; og var Seieren i den sidste Revolution bleven paa Janitskarernes Side, havde Faderen vel ikke skaanet sin Søns Blod mere, end sin Broders.

At Forholdet imellem Storsultanen og Janitskarerne siden 1808 har været spændt og fiendtligt, som det maa være, hvor en Despot tvinges af sine egne Tropper til at opgive sin Villie og sine Planer, er let begribeligt. Den nye, indtil den Tid ukiendte Rettighed, som Janitskarerne i Revolutionen 1808 tilkæmpede sig: at have Repræsentanter i Divanet eller det tyrkiske Senat, har vel bidraget, ligesom paa den ene Side til Corpsets politiske Betydenhed, saaledes paa den anden til Storherrens Had mod en militair Corporation, der alt i et Par Aarhundreder havde været en frygtet Modvægt imod det ubegrændsede Despotie, saa ofte som dette tillod sig alt for stærke Afvigelser fra det, som efter tyrkiske Ideer er Lovlighed hos Regieringen. Havde Janitskarcorpset vedligeholdt sin gamle krigerske Aand og moralske Kraft, maatte det vel i mange Tilfælde, under den tyrkiske Statsforfatning, have havt en velgiørende

Indflydelse; og i det mindste har Corpsets Rettighed til at beskytte, ogsaa de talrige i samme indskrevne Borgere *) imod vilkaarlige Straffe, despotiske Mishandlinger og Udplyndringer, reddet mange tusinde Tyrker fra Vezirers og Paschaers Voldsomheder.

Det er derfor ogsaa let at indsee, at den nyeste Revolution i Constantinopel, skiøndt dens Udfald blev aldeles til Fordeel for Storherren og for hans paa ny antagne System: at indføre europæisk Disciplin og Taktik i den tyrkiske Hær, ei kan være optaget med Behag af den tyrkiske Nation, saavidt denne endnu hænger ved sine Fædres Tro, og ved sit arvede Had til alle fremmede og christelige Indretninger. Storherren har vel ikke overseet dette. Ved at drage Janitskarernes Aga, og formodentlig ved denne en heel Deel af de høiere Officerer, ind i sine Planers Udførelse, berøvede han Corpset den Eenhed og Kraft, som det under en Hovedanfører besad; og ved at bringe Geistlighedens Overhoved paa sin Side, styrkede han sig med det nødvendigste og kraftigste Vaaben imod Tyrkernes oprørte Nationalfølelse, da disse, hvor Storherren og Mufti kun have een Villie, i denne maa erkiende Profetens. Men den, med al optænkelig tyrkisk og østerlandsk Eftertryk udførte Bloddom over Janitskarerne i Constantinopel, er dog kun den første Act af en Tragoedie, hvis Udfald vi endnu ei kunne forudsige. At Corpset i Hovedstaden med et eneste Slag er ophævet, tilintetgiort, og belagt med Muftis Forbandelse, ophæver dog hverken dets Aand, eller tilintetgiør dets Grene og Tilhængere i Provindserne. Storherren kan vel i Constantinopel oprette endeel europæisk-disciplinerede Regimenter; men der er langt frem, inden han kan bruge dem til andet, end til sin personlige Beskyttelse; og ved at lade Forbandelsen lyse over Janitskarerne, kan han ikke med eet

*) Disses Antal skal i den sidste Tid have udgiort henved en Million. (N. allg. politische Annalen. XX. 1826. S. 370.)

forvandle alle Janitskarer i det udstrakte Rige, og i alle tyrkiske Fæstninger og Stæder i Europa og Asien, til europæiske Infanterister.

Om det vil lykkes Machmud, ved Hielp af nogle af sine hvervede, paa europæisk Fod exercerede Regimenter at giøre Ende paa Krigen i Morea — er et andet Spørgsmaal, der er endnu mere afhængigt af den europæiske Politik, end af det Uvisse og Usikkre i Storherrens egen Stilling til den tyrkiske Nation. Lykkedes det ham at befæste denne, og var den blodigt begyndte Revolution i Constantinopel kun det første energiske Skridt, der forbereder Udførelsen af en dybere og til den hele tyrkiske, i Slappelse og Afmagt nedsiunkne Statsorganisation udstrakt Plan *): saa maatte Janitskar-Corpsets fuldkomne Opløsning, og Fornyelsen af det meer end een Gang mislykkede Forsøg paa at oprette en disciplineret Krigsmagt i Tyrkiet, være af meget høi politisk Vigtighed. Men skiøndt vi efter de første Virkninger ei kunne dømme om, hvilke personlige Kræfter den nærværende Storherre besidder til en saadan Plans Udførelse, saa kunne vi i ethvert Tilfælde have Grund til den Mening: at Tyrkerne, som Tyrker, aldrig ville modtage europæisk Aand eller et europæisk System i deres politisk-militaire Statsvæsen; og at den blotte Oprettelse af et regulairt, paa europæisk Viis exerceret Troppecorps, i og for sig selv ikke

*) At Storherrens vigtige Ferman til Cadi i Constantinopel, af 16de Junius, hvorved Janitskarcorpset aldeles tilintetgiøres — uden Tvivl et af de mærkværdigste Actstykker i den hele nyere tyrkiske Historie — indeholder mange Yttringer, der aabenbart tyde hen paa en saadan Plan, ville vi ligesaa lidt negte, som at Sultan Machmud har viist, at der gives Dieblik, da ingen Regiering kan udvikle saadanne Kræfter i Farens Tid, som den despotiske, naar dens Overhoved og hans nærmeste Redskaber ikke fattes de fornødne personlige Egenskaber. Man finder det mærkelige Ferman aftrykt i Allgemeine Zeitung 1826. No. 228. 229. 230.

vil give den tyrkiske Stat nogen betydeligt forstærket Kraft, i dens Forhold til Europas Magter; hvis ikke denne isolerede Forholdsregel sættes i Forbindelse med en heel og giennemgribende Statsreform — om hvilken vi endnu maa lade det være et uafgiort Spørgsmaal: om Islamismens hele politisk-religiøse System virkelig tillader en saadan?

Virkningerne og Kræfterne af den i det brittiske Ostindien af Asiater oprettede europæisk-disciplinerede Krigshær, troe vi ikke her kan bringes i Sammenligning eller Beregning. Foruden mangen anden national Forskiellighed, maae vi nemlig ikke oversee den vigtige Omstændighed: at det var en med alle den europæiske Culturs Kræfter udrustet Nation, der benyttede Stammen af en europæisk Krigsmagt til at forstærke og udvide den, ved at vænne de Indfødte til regulair Krigstieneste. I Tyrkiet er Forholdet det modsatte; og vi mene, at jo videre Storherren vil kunne bringe det i sin nye Krigsmagt, jo mere han vil blive i Stand til at udvide sine europæisk-disciplinerede Troppers Antal: desto mere vil han bidrage til at frembringe en, paa en vis Maade fremmed og isoleret militair Kraft i den tyrkiske Stat, der tidligere eller silbigere kan blive Middelet til at styrte Levningerne af det asiatiske Herredømme og Barbarie i europæiske Lande.

Literatur og Bibliographie.

A. Fremmede Sprog.

Frithiofs Saga af Esaias Tegnér. (Andra Upplagan. Stockholm 1825.) 167. S. 8*).

Vi feile vel ikke, ved at kalde denne poetiske Behandling af Frithiofs Saga en Efterligning af Oehlenschlägers Helge. Dog behøver dette Udtryk en Forklaring. Ei menes dermed en blot Copie, en Gjentagelse, hvori egen Aand og poetisk Selvstændighed var opoffret; men mere, at den svenske Digter af den danske har laant Ideen, at behandle en nordisk Fortælling som sammenhængende episk Digtning, skiøndt i Romanzer, under omskiftende og forskiellig Toneart. At Frithiof tillige har enkelte Reminiscentser af oehlenschlägerske Digte, lod sig vel paavise; men de ere dog hverken ret mange eller betydelige. De kunde heller ei, om de end havde været flere, komme i Betragtning mod den Grund-Forskiellighed, der, uagtet mangen tilsyneladende ydre Lighed, finder Sted i begge Digtes Aand og Charakteer. Da denne Forskiellighed fuldkommen fremstiller de to hinanden modsatte Maader, hvorpaa det fortællende poetiske Stof fra en forsvunden Tidsalder lader sig indklæde i en nyere Digtning, ere begge Digte, efter vor Mening, ikke mindre lærerige og mærkværdige i æsthetisk Henseende, end de ere talende Vidner om Digternes, vel ikke modsatte, men dog betydeligt fra hinanden afvigende Genius.

Fortidens Liv, den ydre Charakteer i Begivenheder og Handlinger, i Aand og Tænkemaade, hvoraf disse udsprang, vil Digteren,

*) Danske Oversættelser: af H. Foss. Bergen 1826. 160 S. 8. af J. P. Miller. Kiøbenhavn 1826. 153 S. 8.

naar han fremkalder et poetisk Minde fra de gamle Tider; enten fremstille saa reent, ublandet, naturligt, som muligt ɔ: saa meget muligt i antik Stiil; uden at denne Stiil hos den sande Digter, gaaer over til hiin døde Stivhed, der snart jager os bort fra slaviske, livløse Copier af uddøde, ubrugbare Former. Med andre Ord, Digteren vil, saavidt det kan bestaae med hans egen, under andre Tidsbetingelser dannede Genius, og med Konstens, ikke livløst copierende, men productive Natur, gienføde os den gamle Tid i et Billede med Tidens egne Farver. Eller og han vil forsøge paa (thi mere end Forsøg kan dette dog aldrig blive) at klæde den gamle Tid i moderne Farver, at overføre sin egen Tidsalders Aand og Cultur i Sprog, Tænkning, Sæder og Konst, paa det Stof, der laanes fra Forfattere, som for mange Aarhundreder siden skrev om endnu ældre Tider og Begivenheder. Dette, som oftest lidet heldige Forsøg gaaer vel ud fra det samme moderniserende Princip, efter hvilket al Poesie, som ikke svarer til et vist Slags — den i Frankrige saakaldte classiske Smag, er meer eller mindre ufuldkommen, hvis den ikke omstøbes eller formes efter bemeldte Smags Fordringer. Men dog gives der et Slags Middelvei, som Frithiofs Digter synes at have fulgt; og som stræber, ved Sammensmeltning af det Gamle og det Nye at frembringe et Tredie, der saaledes skulde være ingen af Delene, der heller ikke paa nogen Maade er det første; men der ogsaa alt for tidt kun er det Nye under forandrede Navne.

Fortællingen i Frithiofs Saga har Hr. Biskop Tegnér meget nøie fulgt, og med al den Lethed, man af en saa talentfuld Digter kan vente, har han sammenkiædet Begivenhederne saaledes, at den episke Traad ledes uafbrudt giennem Rækken af de i Tone og Metrum meget forskiellige Romanzer, der kun sieldent f. Ex. i det ottende Digt, (Afskeden,) afbrydes ved et reent dramatisk Fragment. Men han har, uagtet Bestræbelsen efter at vedligeholde

og overføre meget af den antike Form i Helge*), dog næsten ingensteds bevaret det Gamle i sin oprindelige Charakteer. Overalt er det Haarde og Raae, men tillige gedigne, naturlige, dybt virkende, i de gammelnordiske Sagnfortællinger og Digtninger, beklædt og smykket med et rigt, et omhyggelig udsøgt Draperie; i hvis Prydelser de gnomiske Frugter vexle med det konstige pittoreske Løvværk, og med den modern-sentimentale Blomsterflor, hvis Duft og Farver upaatvivlelig langt lettere finde Indgang hos vor æsthetiske Verden, end de nøgne, eller strengt draperede Marmorformer i antik-nordiske Digte.

Hvorvidt Helge i det Hele fortienet Navn af et saadant Digt, ville vi lade uafgiort. Saameget er klart, at enhver Læser af dette Digt vil finde sig næsten overalt**) bortrykket fra den nærværende Tid, og finde et forunderligt tryllende Liv, en beskuelig poetisk Skabningskraft i disse, ofte i høieste Grad sammentrængte, ordknappe, vægtige og billedrige Sange. Den danske Digters dybe Indvielse i det gamle Nordens poetiske Charakteer, hans forunderlige Fortrolighed og Aandsslægtskab med det hele Liv, der rører sig i hiin gamle Verden, bryder i Helge frem i sin fulde Reenhed og Styrke. Tillige har han i dette Digt for det meste forenet en saa vægtig Fyndighed i Udtrykket med den største Reenhed, og med en henrivende Kraft og Klarhed i det ædle og correcte Sprog:

*) Ved antik Form forstaaes naturligviis ikke en blot metrisk; men Digtets hele Tanke- og Billed-Form. En ængstelig Overførelse af islandske Versformer i dansk eller svensk Poesie, er et Konstleri, som Digteren kan overlade Antiquaren; og at kriticere Riimbogstavers unøiagtige Anvendelse hos vore Digtere, er kun at spilde sin Lærdom og Papiret.

**) Jeg siger næsten overalt; thi nogle faa af Romanzerne i Helge have faaet en, skiøndt ei betydeligt, modernere, og derfor dog ei svagere Colorit, end Mængden af de øvrige.

at Helge altid vil blive et af de mest udmærkede og mest nationale Digterværker i det danske Sprog. — Dette, uagtet det her kan synes overflødigt, troe vi dog at burde yttre, netop fordi Helge, endog i Danmark, skiøndt agtet og berømt, ikke har opnaaet det Bifald, som andre Værker af Digteren, hvilke vi i poetisk Fortieneste ei kunne stille ved Siden af hiint classiske Digt. Denne Omstændighed, langt fra at være paafaldende, forklarer sig meget let og naturligt ved Digtets Charakteer. Faa ere fortrolige nok med det gamle Norden, med Charakteren saavel i den oldnordiske, som i den national danske Poesie, til ganske at fatte de eiendommelige Skiønheder i et Digt af saa antik, og for en stor Deel tillige saa national en Charakteer, som Helge. Langt nærmere ligger os og vor Tid Behandlingen af Frithiofs Saga, saaledes, som Tegnér har givet den; i det mindste indeholder dette Digterværk ikke faa enkelte Partier, der langt mere, end Stoffet og Behandlingen i Helge, vil tiltale den cultiverede Læseverdens Smag — ei at tale om, at den hele Fabel i Frithiofs Saga, ved sin elegisk-erotiske Charakteer, er langt mere skikket til at optages med Velbehag af qvindelige Læsere, end det ulige mere romantiske og colossal-tragiske, men ikke efter vor Tids forfinede Sædelighed indrettede Stof i Helge.

Det er imidlertid langt fra, naar vi yttre den Overbeviisning, at Frithiof, som et nordisk fortællende (episk) Digt, ikke i den Grad som Helge har naaet sit Maal, vi derfor vilde frakiende det svenske Digt betydelige poetiske Fortienester. Vi have fundet disse i Frithiof; men vi have i Særdeleshed fundet dem der, hvor Digteren, saa at sige glemmende sit Stof, overgiver sig til sin eiendommelige lyriske Natur, og dvæler med denne i Følelsens og Tankens Verden, saaledes som han har skabt sig den i Beskuelsen af det nærværende Livs Former. At han har anvendt disse paa et gammelnordisk Stof, der uvilligen bøier sin høie, alvorsfulde Strenghed under det lette Blomsteraag, hindrer dog ikke

Digteren fra at vise os sin elskværdige og indtagende Genius, overalt hvor den føler sig hjemme og kan stige og svæve med egne, af Stoffet uhindrede Vinger. Tage vi til Exempel herpaa den allerførste Romanze i Digtet: Frithiof og Ingeborg, der skildrer de to Elskendes Ungdom, den vaagnende Kiærligheds tidlige, uskyldige Lyst og dens blomstrende Haab: hvormeget Smukt finde vi da ei at Digteren, af sin egen Art og Natur, har udbredt over denne Skildring. At den tilhører ham selv, og dens Farver en høit forfinet Tidsalder, vil ei undgaae den, som kiender noget til den gamle Fortælling, hvor Alt hvad der siges om de to Unges Kiærlighed, er indskrænket til de Ord: at Ingeborg og Frithiof lagde Hu sammen, eller fik Hu til hinanden. Den hele Udmaling og Elskerens Kiærlighedspoesie ere hentede fra det moderne Liv; thi at Frithiof i sin digteriske Skildring af Ingeborgs Skiønhed blander mythologiske Navne og Lignelser, giør Skildringen, ikke mere antik; og hvor ganske finde vi os hiemme blandt vore Dages ømme Elskere, naar vi læse dette Vers:

Men Frithiof skär, hvar han går fram,
ett I, ett F i björkens stam,
De runor gro med fröjd och gamman,
liksom de ungas hiertan, samman.

I samme Tone finde vi i den fierde Romanze: "Frithiofs Frieri," Fortsættelsen af denne Kiærlighedsskildring. Vi see den tungsindige "Heltesøn, der vandrer i Skoven, og seer paa Maanen;" vi see ham atter "saa lykkelig, saa glad," da han har Ingeborg og hendes Brødre til Giæst; og drømme end ikke mere om det gamle Norden, og om de gamle Sagafortællinger, naar vi læse, hvor henrykt

Han satt vid dess sida, han tryckta dess hand,
och kände tillbaka en tryckning ibland,
och såg betagen
alltjemt på de kära, de ädla dragen.

Hon helsade honom från dal och park,
från namnen som grodde i björkens bark,
och från den kullen,
der ekarna frodas i hjeltemullen.

Glemme vi nu imidlertid, ved at læse disse Digte, hvor vi ere — og dette falder jo ved et Emne, som den første Romanzes i Frithiof, ikke saa vanskeligt — hvad hindrer os da fra at finde det Friske, Zirlige, Indtagende i disse Billeder, malede af Digterens konstfærdige Haand paa en glat og lys Grund? — Men det falder andensteds vanskeligere, at rive sig løs fra det gamle Norden; og der, hvor Frithiofs Digter prøver sine Kræfter paa et Stof, hvis nordiske Natur reent modstaaer den moderne Colorit og den lyriske Billedpragt: der er han uden Tvivl mindst heldig. Saaledes forekommer os f. Ex. den fiortende Sang: Frithiof i Landflygtighed, saavel i Behandlingen som i den ydre Form forfeilet, tildeels endog mat og trættende i Læsningen. Frithiof taler ei som den biærve, vilde, i Vrede opblussende Heltenatur; han qvæder i mange, konstlede og vidtløftige Vers om sin Sorg og sin Harme. Hans Farvel til Fædrelandets er ikke Heltens, men den blødhiertede Elskers. Den konstlede Form hindrer ikke Udtrykket fra undertiden at synke til ubetydelig Prosa, eller Poesien fra at tabe sig i Ord- og Riimklang. Tonen hvori Frithiof udtaler sin Harme mod Balder eller sin Foragt for Gudens Vrede, er hverken den bistre Helts eller den Fortvivledes; mere et Slags kiærlingagtig eller drengeagtig Pukken og Trodsighed. I Vers, som følgende, gienkiende vi ikke Frithiofs Digter:

Flyg dit och sqvallra,
så hvalfven skallra,
om tempelrund
förbränd till grund,
om *träbelätet*,
som föll från sätet,
och brände ned,
som annan ved, &c.

Det der, med mer,
som hvar man ser,
glöm ej at föra
till Balders öra
du töckenbud
till töcknig Gud! &c.

Dog, Rummet tillader her ei at gaae videre ind i Enkeltheder, eller at fremhæve Digtets mange Skiønheder, ved Siden af saadanne Partier, som vi regne til de mindre heldige. Hellere bør vi medgive Digtet det paa en upartisk Overbeviisning grundede Vidnesbyrd: at det overhovedet bærer Præg om et ualmindeligt Talent i Versebygning, et udmærket Herredømme over Sproget, saavel med Hensyn til Reenhed og Ziirlighed, som til Velklang, Fylde og Rigdom; og om en lyrisk Digtergenius, der med den største Lethed, og med ikke mindre Ynde og Elegants, forstaaer at smykke enhver poetisk Gienstand med rige Farver og en yppigt svulmende Blomsterflor.

Naar vi overhovedet have erklæret os for den Mening, at disse digteriske Gaver mindre heldigen, end andensteds, ere anvendte paa et oldnordisk Æmne: saa ville vi dermed ligesaa lidt indskrænke disses poetiske Fremstilling til den mere strenge og antike Stiil, saaledes som den f. Ex. hersker i mange Partier af Oehlenschlägers Helge — som vi have overseet den Indvending, der uden Tvivl vil giøres imod disse tvende Digterværkers Sammenstilling: at Æmnets indvortes Natur i begge er høist forskiellig; og at den episke Charakteer og det mere tragiske Stof i Helge kan indbyde til, ja fordre en ganske anden Bearbeidelse, end det mere lyrisk-elegiske i Frithiof.

Dette ere vi villige til at indrømme; men kunne derfor dog ei opgive den Overbeviisning: at et Digterværk, som vil sætte os tilbage i det gamle Nrden, maa være noget andet i Aand og Tone, end et Digt, der har sin Rod og Livskilde i den nærværende Tid. Vil Digteren bevæge sig i denne, og kan han ikke opgive de, i øvrigt meget naturlige Baand, der binde hans Genius til den moderne Tid: da opfinde han selv sit Stof, eller hente det fra den Tid, hvori hans Aand og Phantasie lever. De gamle Skikkelser fra Nordens Fortid, ligesom fra enhver anden, i historiske og poetiske

Mindesmærker om et forsvundet Folkeliv bevaret Fortid, have engang deres Omrids og deres Charakteer, som ikke lader sig omforme og beskære, uden at man derved frembringer noget unaturligt, eller sig selv modsigende. Enhver poetisk Benyttelse af et Fortidsstof bliver dog kun en Tilbagedigtning, en Gienoplivelse af det, som engang levede. Borttage vi Siælen i det gamle Liv, saa borttage vi med det samme Betingelsen for hiin Gienoplivelse. At pryde indvortes døde Billeder med en nok saa rig, nok saa frisk duftende Blomsterfylde: er dog kun at smykke en Grav, at ødsle Kraft og Skiønhed, der kunde være bedre og heldigere anvendt. At laane gamle Navne og gamle Begivenheder til en ny, en lyrisk-eiendommelig Poesie, kan maaskee ei skade dennes Virkning hos Læsere, der aldrig have været uden for deres Tid; men det vil skade den hos enhver, som besidder og ei kan fornegte den æsthetiske Sands, hvorved vi allene ere i Stand til at nyde det Skiønne under enhver Form, følgelig ogsaa de med vor Tid mindst beslægtede Nationers Poesie og øvrige Konstværker.

I at anmelde et fra flere Sider heldigt og udmærket Digterværk i det med vort Modersmaal mest beslægtede Sprog, bør vi ei undlade at giøre opmærksom paa den glimrende Modtagelse, som to eller tre hastig paa hinanden fulgte Udgaver, een eller to tydske, og to danske Oversættelser vidne om. Det vil være overflødigt, at foreholde Anmelderen dette Bifald, som en Giendrivelse; thi det bestyrker kun mere hans Mening om Digtets Art og Beskaffenhed. De danske Oversættelser forbigaaer Anm. uagtet fornemmelig Hr. Sosses i det Hele er tro og let, men ikke overalt reen dansk. Bedst er Frithiof oversat i de enkelte Sange af Hr. A. E. Boye, som findes i Aftenbladet 1826. No. 35 og 36. Men hvad vinder Sprog eller Poesie ved dette Slags — Omskrivninger meer end Oversættelser? Og hindre de ikke snarere endnu mere den hos os saa meget forsømte Læsning af svenske Literaturværker, end de skulde fremme den?

Bref om de förente Staterna, författada under en Resa till Amerika åren 1818, 1819, 1820, af Friherre *Axel Klinkowström*. 1. 2. Del. Stockholm 1824. (I Alt IX. og 496 S. stor 8.)

Den svenske Literatur er forholdsviis langt rigere paa originale Reisebeskrivelser, end den danske; og endeel, baade ældre og nyere, Skrifter af den Art have vundet fortient Bifald saavel i, som udenfor Sverrige. Uden at tale om, at en Linnée allerede for meer end 60 Aar siden bereiste sit Fædreland, og meddeelte sine, med naiv Simplicitet paa Stedet nedskrevne naturhistoriske og ethnographiske Bemærkninger over enhver Plet i Sverrige, hvor han paa sine Reiser dvælede, — have ogsaa andre Svenske i sildigere Tider bereist Strækninger af deres eget Land, og udgivet deres Reisebemærkninger i Modersmaalet; hvoriblandt Sköldebrands Arbeider udmærke sig ved Kobbere og Pragt; og Linnerhielms Reiser (i tre Qvartbind. Stockholm 1797—1811) i det mindste have den Fortieneste, ofte at opholde sig ved det mindre bekiendte Pittoreske, hvis pyntelige Beskrivelse hos denne, som hos andre Forfattere af lignende Art, dog stundom falder noget trættende; hvorimod Forfatterens egne Tegninger og ætsede Plader næsten altid behage ved en utvungen og heldig Udførelse. Mere bekiendte ere endeel svenske Reisebeskrivelser over fremmede Lande. En Kalm, Biörnstål, Thunberg, Sparmann, Agrell, o. fl. have for længe siden vundet Navnkundighed; fra nyere Tider er Broling's ypperlige Reise i England et Værk, som ingen Dyrker af mekanisk og technisk Konst kan være ubekiendt med.

Man kan, i Forbigaaende sagt, ikke andet end undres over, at den danske Literatur slet ikke i dette Fag kan maale sig med den svenske; da vort Land uden Tvivl forholdsviis udsender langt flere, især videnskabeligt dannede Reisende, end Sverrige; og den danske Regiering, lige fra Nordens og Niebuhrs Tid, har med en, over

hele Europa berømt og agtet Liberalitet, understøttet lærde og videnskabelige Reiser. Adskillige bidragende Aarsager til den mindre Frugtbarhed i dette Skriftfag hos danske Forfattere, kunde vel angives, som vi dog her ville forbigaae; men uden at vi just vilde mene, at Videnskab, Literatur og Konst kunde vinde noget betydeligt, om enhver Dansk, der drager over Elben, efter sin Hiemkomst satte Pressen i Bevægelse: kunde vi dog nok ønske, baade at flere danske Reisende gav deres Landsmænd en ligesaa belærende og interessant Læsning, som f. Ex. den her anmeldte Bog af Baron Klinkowström; og at vor Literatur paa den Maade berigedes med flere gode Originalskrifter i et Fag, hvori en ikke tilstrækkelig underrettet Fremmed kunde forledes til at sætte den paa et yderst lavt Trin, hvis han allene bedømte den efter nogle af de nyeste og sletteste herhen hørende Producter.

Forfatteren af ovenanførte Værk er en svensk Søofficeer af høiere Rang, (Oberstlieutenant) der giorde sin Reise i de nordamericanske Fristater paa offentlig Bekostning. Det er saaledes at formode, at nautiske og techniske Undersøgelser og Erfaringer have været Hovedgienstanden for hans fleeraarige Ophold i America; men det større Publikum maa vide ham Tak for at have affondret disse Materier, hvorom han synes at have indgivet særskilte Beretninger til Regieringen, fra et Skrift, hvori han har samlet og fortalt de Bemærkninger over Nordamerica, der kunne interessere dannede Læsere i Almindelighed. Dette har Forfatteren udført paa en heldig Maade, i det han har givet sin Reisebeskrivelse en Mangfoldighed og Afvexling i Indhold, der gior dens Læsning ikke mindre lærerig, end underholdende. Vel gaaer en betydelig Deel af dette Indhold, (især i anden Deel) ud paa egentlig statistiske Materier; men selv disse maa for en stor Deel Læsere have Nyhedens Interesse, og, skiøndt de bære nøiagtige og grundige Undersøgelsers Præg, ere de ingenlunde afhandlede paa en tør eller træt-

tende Maade. Overhovedet har Forfatteren gjennem hele Bogen vidst at blande scientifiske Efterretninger og statistisk-geographiske Noticer med Skildringer af de forskiellige Folkeclassers huuslige og selskabelige Levemaade, og med andre Gjenstande af det daglige Liv, paa en saadan Maade, at denne Reisebeskrivelse vil kunne tilfredsstille Læsere med meget forskiellige Fordringer. Vi troe med Grund at kunne regne den til det bedste, som i de sidste Aar er skrevet over Nordamerica — ikke som om Bogens Indhold bestod af lutter nye Bemærkninger; men fordi Forfatteren overalt viser sig som en opmærksom og tænkende Jagttager, der har brugt egne Øine til at see med, og paa en ukonstlet Maade fortæller hvad han har lært og erfaret. At han ikke betragter Amerika med en Englænders nationale Antipathie, er en Fordeel mere ved hans Bog; om det endog skulde findes, at Forfatteren med Godmodighed havde fremhævet alt det fordeelagtige, han vidste at sige om Amerika og Nordamerikanerne, og saa lidt som muligt opholdt sig ved enhver Skyggeside. At Bogen ikke har en engelsk Forfatter, er ogsaa af den Grund til dens Fordeel, at vi netop derfor erfare meget om Landet og Folket, hvilket Englændere, af hvem de fleste Reiser i Nordamerika beskrives, forbigaae som bekiendte eller lidet paafaldende Gjenstande.

Da en egen Atlas med godt udførte kobberstukne Aftegninger af adskillige mærkelige Bygninger, Maskiner, m. m. giøre Bogen nemmelig dyr, uden at Prisen (4 Specier) egentlig er det, vilde den ei være upassende til at oversættes paa dansk, med Udeladelse af bemeldte Tillæg; saa lidt man endog kan ansee Oversættelser af Svensk i vort Sprog enten for nødvendige eller nyttige.

Pomponio Litta Famiglie celebri di Italia. Fascicolo I-XV, Milano 1819-1825.

Iblandt de europæiske Literaturer af romersk Sprogstamme er Italiens en af de mindst bekiendte og mindst dyrkede — ikke fordi den fortiener en saadan Tilsidesættelse. Men Alperne synes ligesom at være den Muur, der standser Udbredelsen af Sproget paa hiin Side af disse Bierge, og af Bøgerne, som skrives i dette Sprog. Italien besøges næsten allene som et Konstland. Reisende spørge sædvanligen blot efter Antiquiteter og Gallerier. Landet og Folket betragtes af cisalpinske Nysgierrige mere som en Curiositet ved Siden af de andre, end som en Gienstand for Betragtningen af det politiske eller literariske Liv. Man maa tilstaae, det sidste kan ikke indbyde meget hertil. Mere Opmærksomhed fortiener dog Literaturen, som især i Øvre- og Mellem-Italien frembringer mangen et nationalt Værk, der giør Italienerne, som Sprog-Nation, deres Videnskabelighed, deres grundige Studier og deres Patriotisme sand Ære. Tillige er Italien et af de Lande, hvor Typographien og hvad der hører til Bøgers Udvortes, fornemmelig i de sidste 50 Aar, har hævet sig til en Grad af Ziirlighed og Skiønhed, som er hine Bogtrykkerkonstens Værker fra Italienske Officiner i det 15de Aarhundrede værdig, der indtage en saa høi og mærkværdig Plads i denne Konsts tidlige Historie. Ligeledes hører Italien til de Lande, hvor den grundige Bogkundskab og sande Bibliophilie, som i det nordlige Europa er nær ved at uddøe, endnu blomstrer, om ikke saa udbredt, som i Frankrige; dog i adskillige af de vigtigere Stæder, og blandt en Deel af den italienske Adel.

En Forfatter af denne Stand har udmærket sig ved at berige den italienske Literatur med det ovenfor anførte Værk, der ikke blot for Italien er af sand national Vigtighed; men ogsaa er udført, fra Textens Side, paa en mesterlig Maade, og hvad Værkets calcographiske Deel angaaer, med en Elegants og Konstfuldkom-

menhed, der sætter det ved Siden af de bedste lignende Arbeider, som England og Frankrige have at fremvise. Grev Litta, der skal have opofret mange Aars historiske Grandskninger og en betydelig Deel af sin Formue paa dette genealogiske Arbeide, har til Formaal at levere de berømteste italienske, fyrstelige og adelige Familiers Historie i biographiske Slægtregistere. Man kan saaledes kalde hans Stamtavler, der vel, paa den sædvanlige Maade, ere udførte paa den ene Side af et Folio-Ark; men hvori tillige ethvert Medlem af Familien af nogen Betydenhed under Navnet har faaet en kort Levnetsbeskrivelse. Disse ere skrevne i en saa sammentrængt Stiil, skiøndt uden Tørhed, hvor denne ikke følger af Personens eller Stoffets mindre Betydenhed, og med et saa klart, sikkert og frit omskuende Blik paa Historiens Mark, at man snart sporer den alvorlige og grundige Forsker i Historiens Kilder, i Forening med den for sit Fædrelands gamle Ære og Italiens Uafhængighed varmt og dybt følende Patriot.

En saadan Maade, at levere Adelsslægters Stamtavler paa, er at hæve Genealogien fra et tørt og aandløst Studium af blotte Navne og Aarstal til et Slags biographisk Cursus over de vigtigste Optrin i et Lands Historie — særdeles et saadant, og i Tider, giennem hvilke mægtige Familier have blomstret og hersket; i den aristokratiske Middelalder, eller i en Stat, som den engelske endnu i vor Tid er. Man veed, hvor yderst mærkværdigt og liveligt det historiske Skuespil er, som Striden, der førtes af de fyrstelige, adelige og patrizike Slægter i Italien, saavel blandt dem selv indbyrdes, som med de ved Handel rige, ved tidlig borgerlig, selskabelig og videnskabelig Cultur mægtige og betydende Stæder, frembyder i adskillige af Middelalderens Aarhundreder. Det var ingen for Italiens Forfatning lykkelig Opløsning, som disse langvarige indvortes Krige og Adelsfeider tog; men deres Betragtning i Historien hører til det interessanteste Stof, som denne i det nyere

Europa har at fremvise. I de adelige og fyrstelige Huses Slægthistorie seer man Stridskraften paa den ene Side, Grundeiernes eller Aristokratiets Magt, at udvikle sig, og efterat have, meest ved leiede Vaaben, efterhaanden styrtet de fleste Stæders og Fristaters borgerlige Uafhængighed, Frihed og Velstand, inden kort Tid og i faa Generationer selv at blive et Offer for deres egen Politik, eller et Rov for udenlandske Magters Begierlighed efter, i det mindste stykkeviis, at rive det herlige rige Land til sig. Mærkværdigt er med alt dette, at skiøndt vel mange af de i Middelalderen mægtigste italienske Huse ere uddøde: hører dog endnu en stor Deel af dette Lands Adel til den ældste i Europa. Dante omtaler Familier som ældgamle i det 14de Aarhundrede, der endnu blomstre.

Indretningen af Grev Littas genealogiske Værk er, at ethvert Hefte omfatter de Stamtavler og Kobbere, der høre til een eller flere Slægter. Ved Begyndelsen af den første Tavle for enhver Familie er optaget, i en særskilt Pille til venstre Haand, Literaturen over de Skrifter, som afhandle Familiens Historie eller Levnetsbeskrivelser over enkelte Personer af samme. Ligeledes findes paa den første Tavle Familiens Vaaben aftegnet, heraldisk illumineret, og historisk oplyst. Efter Stamtavlerne følge i ethvert Hefte flere Kobbertavler, hvorpaa forestilles de af eller over Familien slagne Mynter og Medailler *), tegnede efter Originalerne og i disses Størrelse; de fra Konstens Side interessanteste ældre og nyere Gravminder og andre Monumenter, og endelig Portraiter af de mærkværdigste Personer i Familien, efter de bedste originale Malerier. Portraiterne ere behandlede som Miniaturer, eller colorerede efter Malerierne, til mere sandselig Oplysning af Dragt og

*) Blandt Samlingen af Mynter, der høre til Huset Sforza, findes ogsaa 2, slagne over Christian den Andens berømte Datter Christina, gift med Francesco II. den sidste Sforza, der herskede over Milano, døde 1535.

Costume. Behandlingen af de i Omrids stukne Monumenter og Portraiter er dette fortrinlige Værk værdig, og mangengang udført indtil de mindste Detailler i ældre og mærkværdige Basreliefs eller andre Decorationer. Overhovedet maa Værket, om ei i den høieste Grad af Luxus og Pragt, dog i artistisk Udførelse, sættes ved Siden af det fortrinligste, som Konsten af lignende Arbeider har frembragt.

Familierne, som de hidtil udkomne Hefter indeholde, ere følgende: I. Attendolo Sforza. II. Ecelini. Sanvitale. III. Simonetta. Gallio. IV. Trivulzio. V. Cesarini. Peretti. VI. Trinci di Foligno. Cavaniglia di Napoli. Giovio di Como. VII. Cesi di Roma. VIII. Castiglioni di Milano. IX. P. 1, 2. Visconti di Milano. X. Pico della Mirandola. XI. Arcimboldi di Milano. Da Camino, della Marca di Trevigi. XII. Pio di Carpi. XIII. Bonacolsi di Mantova. Cavalcabo di Cremona. Valori di Firenze. XIV. P. 1. 2. Scaligeri di Verona. XV. Accolti di Arezzo. (Principe) Da Correggio. — Som en Prøve paa Forfatterens Aand og Foredrag, og paa hans Behandling af mærkværdige Mænds Levnet, meddele vi den berømte første Mailandske Sforzas Biographie.

Francesco Sforza, født i S. Miniato, 23de Julius 1401, den italienske Krigsstands Hæder, og sin Tids største Statsmand. Da han i sit 23de Aar var bleven Anfører for sin Faders Krigshobe *(Bande,)* aabnede han sin glimrende Løbebane med Seieren ved Aquila, hvor Braccio di Montone, Sforza-Slægtens Medbeiler, faldt. Hertugen af Mailand, den Tid ængstet ved en ulykkelig Krig imod Venetianerne, kaldte ham, efter Rygtet om hans første Bedrifter, for at sætte ham imod Carmagnola. Da han derpaa af Hertugen blev overtalt til at falde ind i Marken Ancona, var han neppe trængt ind i dette Landskab, før Eugenius IV, som ikke vilde have ham til Fiende, afstod ham samme som Statholder, (in vicariato) den 25de Marts 1434, i det han udnævnte ham til den hellige Stoels Gonfaloniere. Han vandt da Bologna tilbage, og slog Eugens Fiender, hvorpaa denne Pave i Florents modtog ham ligesom i Triumph

og skienkede ham Districterne Cunio og Barbiano i Romagna, som Francesco længe efter (Aar 1458) indlemmede i Grevskabet Cotignola, hvormed hans Fader siden 1411 havde været forlenet. 1437 var han Florentinernes og Venetianernes Hærfører i Krigen, foranlediget ved Familien Albizzis Fald og ved Begyndelsen til Medicæernes Ophøielse. Under det han jog Niccolo Piccinino paa Flugt og trængte frem imod Milano, lovede Hertugen ham sin Datter Bianca Visconti, til Ægte, et Kierlighedsbarn, og Hertugens eneste Afkom. Han blev nu selv Mægler i Freden, sluttet i Martinengo 1441, og det med saa stor Redelighed, at han gienvandt Viscontis Hierte, og beholdt Venetianernes og Florentinernes Høiagtelse.

Snart glemte dog den utaknemmelige og ustadige Hertug saa stor en Velgierning, og ved hans Rænker blev Francesco angrebet i sit Statholderskab i Ancona, hvor han befandt sig alene mod en forenet Hær, af Neapels Konges Alfonsos, Pave Eugenius den Fierdes, og Sforzas eneste værdige Medbeilers, Piccininos krigsvante Tropper. Forræderi virkede her mere end Magten; men dog udslettes aldrig Erindringen om hans Felttog, som et Mesterstykke i Krigskonsten. Imidlertid uddøde 1447 den hertugelige Familie Visconti, og Mailand forkyndte sin Uafhængighed.

Da den opstaaende Fristat truedes af mange Prætendenter, og Venetianerne angreb dens Lande, kaldte den Francesco, ikke mindre berømt ved sine høie Bedrifter, end ved sin Retskaffenhed, til sit Forsvar. Ærgierrighed vandt nu Seier hos ham over Troskab, og understøttet mere ved Magten, end ved sin Ægtefælles foregivne Rettigheder, vendte han imod Milaneserne, der allerede havde udgydet deres Blod i seierrige Slag ved Piacenza og Carravaggio, de Vaaben, som de havde betroet ham for at forsvare deres hellige Rettigheder; efterat han først havde vundet Pavia ved Hielp af Matteo Bolognini, som han til Belønning tilstod sin Slægts Tilnavn Attendolo; og efterat han havde afbrudt Underhandlingerne i Bergamo med den nye Republik, fordi disse berøvede ham Haabet om Enevælden. Francesco indgik nu Forbund med Venetianerne, og Milano blev beleiret. Friheden forvandledes da til Anarkie. Carl Gonzaga, maaskee endnu mere ærgierrig end Francesco, i det mindste ikke saa klog som han, satte sig i Spidsen for en tøileløs Almue. G. Lampugnani, Theodor og Jacob Bossi, A. Crivelli, Giov. Caimi, Marco Stampa og G. Drombelli maatte, som Offere for Factionerne, ende deres Liv paa Retterstedet. Gesandtskaber til Francesco vare unyttige, og den nedtrykte Stad beholdt ingen

anden Hævn, end at forudsige ham, at det Rige, han begyndte med Rænker, skulde endes hos ham eller hans Sønner med Skændsel. Byen, der var bragt til den grusomste Mangel, maatte den 26de Febr. 1450, underkaste sig Erobreren, som havde den Skam, i Porten til den overvundne Stad, at finde en Trivulzio, der vilde negte ham Indgang, hvis han ikke underskrev en Haandfæstning (convenzione.)

Herre over Hertugdømmet Milano, vægrede han sig ved at modtage den keiserlige Forlening, fordi han havde vundet Landet ved Vaaben. Han forsvarede sin skiønne Erobring mod fremmed Misundelse, og opnaaede ved Tractaten til Lodi (9de April 1454,) at sikkre den sin Afkom. Han sluttede sine Bedrifter med at erhverve Genua, 1464, efter at have udjaget Familien Fregoso, og Corsika, som blev afstaaet ham af Øvrigheden i St. Giorgio; og han døde i Milano den 8de Marts 1466.

Et Træk af Troløshed, understøttet af Vaabenmagt, havde bragt ham paa Thronen, og af Folket, der ved ham tabte sin Frihed, fik han en Underkastelses-Act (atto di dedizione) af 3die Marts, som vel var ældre end hans triumpherende Indtog i Mailand den 25de Marts, men ikke ældre end hans Erobring. Ved saadanne Midler sørgede man for Statens øiebliklige Rolighed, uden at bøde paa Fremtidens Ulykker. Indflydelsen af store Mænds slette Exempel paa Nationernes Moralitet dølger sig blandt de hemmelige, men hurtige og mægtige Aarsager til den Fordærvelse, som bringer Stater til at ryste. Det var virkelig paa denne Maade, at Francesco vante sine nye Undersaatter til Ligegyldighed mod Eed, og kold Beregning af Forræderi, og han benyttede illusoriske Optrins Ulovlighed til at misbruge Folkets Villie. Alt dette fornyedes i Eftertiden til Ulykke for hans Slægt, og for hans Undersaatter — fordi disses Sag, saavel i Forøgelse af Velfærd, som i ulykkelige Omvæltninger, altid er forenet med deres Fyrsters. Det er sandt, Milanesernes Vildfarelse var stor, i det de udsatte Francesco for Herredømmets Tillokkelser, men endnu større var deres Tvedragt, da han erklærede sig for deres Fiende. De private Lidenskaber ende sig med at forraade det Heles Vel. Francesco blev en Fyrste mere i Verden, men aldrig en Helt; dog blandt Fyrsterne i hans Tid den største, og ingen større Lovtale kan holdes over ham, end at sige: at han i en Regiering af 16 Aar kun regierede meget kort; saaledes, at saamange herlige Dyder, som prydede ham, ei kunde efterlade sig noksom dybe Spor (thi langsom er hines Forplantning) og han til sin Ulykke ikke levede længe nok,

for at vaage over Udviklingen af hans Sønners Videnskaber. I hans Statsstyrelse var han værdig det Maadehold, som tydelig viste Overflødigheden af Pagter imellem Nationer og gode Fyrster; men det vil altid være ham til Bebreidelse, at han modsatte sig den Garantie, som hans nye Undersaatter, paa Erobringsdagen, [illegible] ham, som imod hans Efterfølgere, hvis Tænkemaade, han ei kunde forudsee. — Canalen Martesena og det store Hospital ere Mindesmærker om hans høie Sind; han vilde paa ny have opbygget det Castel, der siden allene tiente til hans Families Vanære. Conciliet i Trient har ladet saavel hans Gravminde, som hans Efterfølgeres, borttage af Domkirken i Milano.

Le Roman du Renart, publié d'après les Manuscrits de la Bibliothéque du Roi des XIII, XIV, & XV siècles par *D. M. Méon*, editeur du Roman de la Rose, &c. Tome I–IV. Paris, Treuttel & Würtz. 1826. 8.

Det i meer end tre hundrede Aar (den første Udgave er trykt i Lübeck 1498. 4to.) almindelig bekiendte og yndede plattydske satiriske Digt Reineke de Vos, har, uagtet dets fra Sprogets og Poesiens Side yderst heldige Behandling, hvori neppe noget andet gammeltydsk Digt i den nedersachsiske Dialect kan ligne sig, med Urette hidindtil været antaget eller kunnet gielde for en, i Hensyn til Formen oprindelig, eller original Digtning; da Forfatteren under det maaskee antagne Navn Henrik af Alkmar [1]) i Fortalen selv melder: at han har oversat Bogen af det Walske og Franske Sprog paa Tydsk. Det er endog meer end sandsynligt, at [illegible] Reineke Fos har været bearbeidet i Nederlandene længe før den [illegible] eller saakaldte Henrik af Alkmars plattydske Digt [2]). Man

[1]) Jvf. Flögel. Gesch. der kom. Literatur. III. S. 29–38. 46–50.

[2]) En høitydsk Reineke, forskiellig fra den plattydske, skal, efter Bouterweks Beretning, findes blandt de gammelhøitydske Haandskr. der vare komne til det Vaticanske Bibliothek fra Heidelberg.

har ogsaa en hollandsk Reynart de Vos, ældre end den første Udgave af den plattydske; da hiin er trykt i Gouda 1479 og Delft 1485. 4to. (siden udgivet paa ny af Ludvig Suhl. Lübeck 1783.) En engelsk "Reynard the Foxe" oversatte Caxton, formodentlig efter den hollandske af 1479, og trykte den 1481. Ja Hovedtrækkene af Rævebogens Fabel, som vi kiende den efter disse Bearbeidelser, og efter den meget heldige, nu snart henved 300 Aar gamle, danske Oversættelse af det plattydske Digt (ved Herman Weigere. Kiøbenhavn 1555. 4to.) synes, efter nogle Spor at dømme, at tabe sig saa langt tilbage i Fortiden, at den alt mod Enden af det 9de Aarh. har været i Folkemunde. Det er i det mindste fortalt, at blandt den Tids tydske Folkepoesie skal have været satiriske Riim, hvori man spottede over Begivenheder med en Greve af Østerrige ved Navn Isegrim, og en Hertug Reinard eller Reginhard af Lothringen[3]), hvis Navne efter den Tid tillagdes Ulven og Ræven i de giennem Traditionen forplantede, og i Aarhundreder bearbeidede og omskabte satiriske Folkedigte.

Denne, Digtets tidligste Barndom kiende vi dog kun som et dunkelt Sagn. Mere bekiendt har det vel længe været, at der i den gammelfranske Poesie existerede vidtløftige Bearbeidelser af Reinekes Historie; men dog kiendtes de i det mindste i Tydskland kun efter usikker Beretning. "Allerede i Aaret 1289, hedder det hos Bouterweck (IX. S. 349) skal en fransk Roman om Ræven (Roman du Renard) være forfattet af en vis Jacques eller Jacquemars Gelée de Lille." Man savnede saaledes i det mindste en fuldstændig Kundskab om de i Frankrige tilværende Haandskrifter af denne Roman, indtil pludselig den her anmeldte meget zirlige Udgave bragte den for Dagens Lys — som et nyt

[3]) Schmidt, Geschichte der Deutschen. I. S. 509. Bouterweck, Geschichte der Poesie und Beredsamkeit. IX. S. 45. 349.

Vidne om, med hvilken Iver og Interesse man nu ogsaa i dette Land fremsøger gamle Sprogmonumenter og Literaturværker. Det havde imidlertid vel været ønskeligt, at Udgiveren i sin Forerindring havde givet en noget udførligere literarisk Efterretning, saavel om de Haandskrifter, han har benyttet til Udgaven, og Maaden hvorpaa de ere benyttede, som om deres Forfattere, hvilke i det mindste udenfor Frankrige ere lidet bekiendte *).

Vi læse her, at den franske rimede Roman du Renard har været et berømt Digt allerede i Begyndelsen af det 13de Aarhundrede, da den omtales af Gautier de Coinsi (død 1236) i hans *Miracles de la Vierge*. Udgiveren taler om de adskillige "Grene" af Romanen, og nævner Pierre de St. Cloud, som Forfatter af den første (auteur de la premiere branche de ce roman). Blandt de øvrige Forfattere (i alt 25) er Richard de Lison den eneste, der har nævnet sig. Da Ordenen af disse Grene eller Fortsættelser af Romanen ikke er den samme i alle Haandskrifter, har Udgiveren søgt at forbinde dem i en saadan Følge, der bedst forenede dem til et Heelt. Efter den gamle Rævebog (l'ancien Renard. Tome I–III. 30,362 Vers.) har Hr. Meon ladet aftrykke et nyere Digt: *le couronnement du Renard*, som er fra anden Halvdeel af det 13de Aarhundrede, og som han tillægger den berømte franske Digterinde Marie de France. (Tome IV. p. 1–123. 3398 Vers). Tilsidst følger endnu en større Fortsættelse af den gamle Roman om Ræven: *Renart le Nouvel*. (Tome IV. p. 125–461. 8048 Vers). Dette er det af Bouterweck omtalte Digt, som har Jacquemars Gielée, fra Lille, til Forfatter, og er skrevet omtrent 1289. Fire Haandskrifter, som Hr.

*) Man finder ypperlige Undersøgelser om de gammelfranske Romaner om Ræven af Legrand d'Aussy, i Notices & Extraits de la Bibl. du Roi. V. p. 294—357; som man maa forundres over, at Hr. Meon slet ikke omtaler ved l'ancien Renard.

Meon har benyttet, angive Aaret forskielligt: 1288, 89, 90 og 92. Dette Digt, "som i sin Opkomst ikke giorde mindre Lykke, end det gamle," har aldrig været trykt i sin oprindelige Form; men er oversat i det 15de Aarhundrede i fransk Prosa af Jean Tenessax; ("Le livre de maistre Regnard & de dame Hersant sa femme" &c. trykt i Paris. Phil. le Noir. s. a. 4to.) af hvilken Oversættelse der i det mindste gives to sildigere Udgaver fra det 16de Aarhundrede. — Man vil saaledes af Indledningen til dette vigtige Værk (som Udgiveren har forsynet med et rigt, men desværre i alle 4 Dele adsplittet Glossarium) kunne faae adskillige nye Noticer til Reinekes Literatur, over hvilken vi muligen ved en anden Leilighed skulle meddele en kort Udsigt.

Monumenta Germaniæ historica inde ab anno Christi quingentesimo usque ad annum MDmum, auspiciis Societatis aperiendis fontibus rerum Germanicarum medii aevi edidit *Ge. Heinr. Pertz.* Ser. Brit. et Hann. Reg. Tabularius. Scriptorum Tom. I. Hannover. Hahn. 1826. P. XXVI. & 660. Fol.

Da det, med nærværende Bind begyndte, store Værk hører til de betydeligste og vigtigste Frembringelser paa den tydske Literaturs Mark i vore Tider, vil det ikke være overflødigt, her korteligen at angive dets Oprindelse. De mærkværdige Begivenheder i Aarene 1813 og 1815 havde overalt i Tydskland, i Syden som i Norden, levende gienvakt Interessen for fædrelandsk Historie og Oldgrandskning, og mangen Forsker har siden hine Aar beriget Videnskaben med saare nyttige Arbeider i dette Fag. Men en uvurdeerlig Fortieneste har den, som Statsmand, som Lærd og som Videnskabernes Beforderer, lige udmærkede Kongelige Preussiske Statsminister Friherre v. Stein erhvervet sig, ved at stifte og styre et eget Selskab for tydsk Historiekyndskab i Frankfurt am

Main. For denne aandfulde Mand kunde det ikke blive ubemærket, at en stor Deel af Tydsklands historiske Kildeskrifter henligge utrykte og ubenyttede; at de trykte for det Meste kun ere til i en meget maadelig Forfatning, og tillige adspredte i mange Værker, hvorved deres Studium i høi Grad hindres og gjøres vanskeligt. For nu, ved en saa fuldstændig og omhyggelig bearbeidet Samling som muligt, at afhielpe denne følelige Mangel, hvilket ved Enkeltes Kræfter ei var at opnaae, stiftede han den 19de Jan. 1819 Selskabet for den ældre tydske Historiekundskab, hvis Medlemmer forpligtede sig til ved lærde Arbeider, Pengebidrag eller anden Hielp at understøtte Foretagendet. Den tydske Forbundsforsamling tog Sagen under fortrinlig Beskyttelse, og anbefalede den, som et vigtigt Nationalforetagende, paa det kraftigste til Regieringernes Understøttelse.

For at erholde Kundskab om alle endnu tilværende Materialier og Hielpemidler, foranstaltede Selskabet en Undersøgelse i de vigtigste Archiver og Bibliotheker saavel i Hiemlandet, som udenlands, og gav i et eget Tidsskrift*) udførlig Underretning om deres Bestræbelsers Udfald. Dette Udfald var i kort Tid saa glimrende, som man tilforn neppe havde vovet at haabe; og man besluttede nu ogsaa, foruden Historiens egentlige Grundkilder, at optage Diplomer og Love i Samlingen.

Iblandt alle for Selskabet virksomme Mænd udmærkede sig især Dr. Pertz fra Hannover, en lærd Historieforsker, som Selskabet udsendte paa dets Bekostning, og som i flere Aar, med overordentlig Flid og Held, undersøgte Bibliotheker og Archiver i en stor Deel af Tydskland og Italien, hvor han opdagede, undersøgte og sammenlignede en stor Mængde hidtil ubekiendte eller ufuldkomment benyttede Haandskrifter af Middelalderens historiske Kilder. Han

*) Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtkunde. I—V. Band. 1820—1824.

er ogsaa Udgiveren af det her omtalte første Bind af Tydsklands historiske Monumenter, og han har ved denne Udgave lagt sit Mesterskab i dette Fag for Dagen. Dette Bind indeholder det 8de og 9de Aarhundredes Annalister. I Spidsen har man sat de mindste "Annales Germanorum antiquissimæ", med hvilke Historieskrivningen i Tydskland tager sin Begyndelse, og om hvis Oprindelse af de Geistliges Randbemærkninger ved de i Kirkerne, især de større, bevarede Tidstabeller, Udgiveren i 5te Bind af Archivet har meddeelt en grundig Undersøgelse. Mange af disse Annalister ere her trykte for første Gang, og vare hidtil, endog i Manuskript, ubekiendte. Derved, at meget er stillet ved Siden af hinanden, meget trykket med mindre eller forskiellig Tryk, er Indretningen bleven den bequemmeste og meest skikkede til at lette den hurtige Oversigt. Fortalen og de specielle Indledninger give i sammentrængt Korthed, og i et godt og klart Sprog, den nødvendige Forkundskab. Til Grund for Trykningen er allevegne lagt et af de bedste tilværende Haandskrifter, og dette forbedret og berigtiget ved Hielp af andre gode Codices. Et betydeligt Antal Skriftprøver i gode Efterligninger ere tilføiede. Værkets Udvortes er næsten overraskende prægtigt; Papiret skiønt, Trykken correkt og elegant, og Værket overhovedet en sand Prydelse, ikke mindre for den tydske Typographie, end for Literaturen.

Ved at tilføie Ønsket: at dette Værk maa kunne fortsættes med ligesaa udmærket Held, som det er begyndt; kunne vi ei andet end bringe det ikke mindre hæderlige og ypperligt udstyrede nationale Værk af lignende Art i Erindring, som Danmark eier i de af Langebek og Suhm i 7 Foliobind udgivne Scriptores rerum danicarum. Hvad man nu først i det store Tydskland begynder, have vi i vort Fædreland eiet i meer end 40 Aar. Er Indholdet i de danske Monumenta historica ei af den Betydenhed, som i de tydske, saa er Udgaven derfor ikke mindre en Hæder for Landet,

Regieringen og de Mænd, som i den Skyldes: og det maa glæde ikke blot enhver Dansk, men enhver grundig Dyrker af Historien, at vi snart kunne vente dette Værk fortsat med et Bind, og formodentlig flere Bind. (A.)

Adam und Eva, oder die Geschichte des Sündenfalls. Ein humoristisches Epos in zwölf Büchern, von Jens Immanuel Baggesen. Leipzig, Göschen. 1826. 430 S. 8.

Ved at omtale paa dette Blad, den berømte, nyligen bortgangne danske Digters tydske Svanesang (faa Dage før sin Død overgav han den, i Følge Forordet, til Udgiveren, Boghandler Göschen i Leipzig) tilstaae vi oprigtigen, efter at have begyndt Læsningen af dette Digt med almindelig Forventning — og at have fundet, baade mere, og tildeels noget ganske andet, end vi ventede os. Dersom det nu derhos paa en vis Maade ei var os ukjært, at finde en for længe siden nedskreven Formodning bestyrket: at den tydske Baggesen, som komisk Digter dog neppe vilde vinde Krandsen fra den danske; og dersom vi have kunnet ende dette humoristiske Epos af Baggesen med den Overbeviisning, at det, uagtet sin Mangfoldighed, sit Omfang og sin poetiske Værdi, dog neppe vil overskygge eller fordunkle noget af hans eiendommelige Lunes og Vittigheds ægte Fostre i national Poesie og i hans Fædrelands Sprog: saa maa vi derfor ikke desmindre tilføie, at det langt fra ikke er en let Sag, øieblikkeligen at fælde en sikker eller bestemt Dom over dette besynderlige Digterværk.

Det forekom os, som vi i de fremmede Toner og i denne vidtløftige episke Humor vel ofte maatte gjenkiende Baggesen, som han fordum skiemtede paa dansk i lunefuld Egenhed og rimede i den letteste Poesie, nogen dansk Digter har frembragt, og som han paa mangfoldige Maader blandede Verden og sig selv, Virkelighed og Indbildning, Forstand og Følelse, i en uopløselig komisk

Forvirring. Men, om han endog i sit Epos om Syndefaldet har fra meer end eet æsthetisk Standpunkt drevet hiin Forvirring til det høieste, og derved i visse Maader frembragt en ægte komisk Virkning, skiønner dog, mene vi, dette tydske Digt meget af hiint eiendommelige Præg af Baggesens Digterlune, hvortil han først dannede Stempelet i sit Modersmaal, og hvorved han har givet sin danske Skiemt en Charakteer, som det maatte en anden Baggesen til at efterligne. Man kan maaskee sige, han har efterlignet, og villet overgaae sig selv. Er dette end paa enkelte Steder lykkedes ham, saa er dette Held et sieldent. Dette vil formodentlig en indfødt tydsk Læser ikke, eller langt mindre bemærke; den danske vil det derimod neppe undgaae, at Baggesen, der altid digtede i Modersmaalet med sin fulde individuelle Frihed, her som Komiker har digtet sig ind i et fremmedt Sprog, hvilket han maaskee behersker med ligesaa megen, eller mere Konst, men hvori han ikke saaledes har kunnet giøre Sprogformen identisk med sin hele *Natur*, som hvor han skrev dansk — og skrev det (uagtet de enkelte Germanismer og Skiødesløsheder, man kan bebreide ham) med en sielden, hos faa Forfattere høiere Grad af *Indfødsret*. At man uden Tvivl ogsaa i dette halv-komiske Digterværk, om ei i Formen, saa dog i Aanden, tidt vil spore en ikke saa meget *hiemlig*, som *overført* Charakteer — langt mere maaskee end i andre, alvorlige Digte paa Tydsk af Baggesen — vilde endnu mere bestyrke den Mening: at i det mindste den *komiske* Digter, om han end kan skrive i flere Sprog, dog kun *egentlig*, *fuldstændig* og *heel naturlig* vil existere som Digter i sit Modersmaal.

I øvrigt ville vi paa dette Sted kun med faa Ord foregribe Læserne i deres Dom over Baggesens Adam og Eva. Saameget kunne vi vel forudsige: at ikke mange af dem, der aldrig hørte noget om dets Indhold og Tone, ville giette sig til den poetiske Form, hvori disse Menneskeslægtens mosaiske Forældre fremtræde hos

Baggesen; og ligger der, som vel et unægteligt, en komisk Effect i at lade de ældste og sublimeste poetiske Væsener af menneskelig Natur, som vor Slægts Existents i noget mythisk Sagn har at fremvise, iføre sig en aandelig Klædning af det moderneste Snit, og bære denne i deres paradisiske Nøgenheds og quasi-Uskyldighedsstand — saaledes at de virkelig kunne siges, som Kraka da hun stod for Kong Regner, at være baade nøgne og paaklædte: saa har dette episke Digt allene derved en meget komisk Charakteer, hvilken den ogsaa i mange andre løierlige Contraster og modsigende Sammenstillinger bevarer *). Arbeider man sig igiennem den usigelige Vidtløftighed, hvori Digteren synes stundom kun ved sin Ordkløgt og Snaksomhed at holde sig selv fra at falde i Søvn, (fornemmelig i den første Afdelings senere Sange) og hvori han ogsaa næsten overalt, enten ved sin Vittighed eller ved pudseerlige Skildringer og Contraster hindrer Læseren derfra: saa vil man ogsaa finde de tre Charakterer, som udgiøre Personerne i det episke Drama (thi Jehovah er kun en deus ex machina) fremstillede med et Slags langsomt udviklet individuel Form; skiøndt der kunde anføres adskillige Steder hvor den, om ikke falder i Stykker, dog er maadelig sammenholdt. At man i Digtet hverken savner den Baggesenske Satire (skiøndt den forekommer os paa tydsk mere tam og mindre bitter og rammende, end den danske) eller Digterens evige Dobbelthed, vil ikke være uventet for nogen. Den sidste fremtræder blandt andet mod Slutningen af Digtet, eller i dets sidste Sang; thi fra det Burleske, der hersker i den til et komisk Eventyr forvandlede sublime Skabningsmythe, hvor f. Ex. de skabende Elohim, naar deres "himmelske Sculpturarbeide", trods

---

*) At Adam og Eva (som det siges i Allgemeine Zeitung 1826. Beilage zu No. 313) skulde være et Værk, hvori Digteren har lagt an paa den reneste Alvor, have vi ei været i Stand til at opdage.

al Proportion i Lemmer og Ledemod, er og bliver en død Klump, efter megen Snakken frem og tilbage

"Spazierten sie davon, und sagten im Spazieren
Einander leis' in's Ohr: "Mein Lieber! Koth ist Koth!"

gaaer Digteren tilsidst, da han kommer til Opløsningen, over til en Alvorlighed, hvori han endog finder det nødvendigt at hærde sig og "standse sine Taarers og Følelsers Strøm" for med besindig Rolighed at kunne sige til sig selv:

— "wohlan
Ich will die gar zu weiche Brust mir stählen,
Und ruhig bis zum Schluss den Fall erzählen,
Als ging' er mich nicht weiter an."

(Men man maa derhos tilstaae, at han dog overhovedet ikke har taget sig Faldet meget nær). Denne Stemning bevarer han virkelig (man venter det neppe) temmelig stadig den sidste Sang igiennem; og det synes, som Gienstanden har med en uimodstaaelig Magt tvunget hans udsvævende Snaksomhed til at trække sig sammen. Denne Sang besidder maaskee mere ublandet poetisk Skiønhed, end nogen foregaaende; den forsoner i det mindste dem, der kun have følt sig trættede ved disses Vidtløftighed, ja vel ogsaa dem, der, uden at tænke paa nogen upoetisk Forargelse, dog ei ret kunne finde sig hiemme i det burleske Paradiis, hvor Eva hver Morgen tager Underviisning i det franske Sprog af Slangen; imedens Adam arbeider paa sin store Ordbog over alle Dyrenes Navne. En egen Godmodighed hos Digteren (der heller ikke har kunnet overtale sig til at giøre Slangen til et absolut ondt Væsen) har ogsaa drevet ham til at give Digtet den milde og forsonende Ende, der imidlertid neppe vil tilfredsstille Theologerne*); og hvori vel heller

*) Vi bemærke: at der paa det for theologiske Læsere vigtige Sted S. 424 synes at være en Lacune. I det mindste mangler den tilsvarende Riimlinie til denne: "Doch Er wird Dir den Kopf zertreten und zerbrechen;" ligesom til Subjects-Pronomenet (Er) mangler et Substantiv i Perioden.

ikke enhver, der fra Barndommen er vant til at føle meer end det paa engang Sublime, Ærværdige og Barnlige i den Mosaiske Fortælling, vil kunne finde sig i at see "den unaussprechlich guten Jehovah" selv at klæde Adam og Eva paa. I øvrigt ville vel Æsthetikerne kalde det passende: at Jehovah dog kun er forestillet som "Jordens Gud," eller den i unævnelig Høihed, i unærmeligt Lys hvilende Alfaders Statholder paa den skabte Klode. Saaledes vil man vel ogsaa bedre kunne taale, at denne Gud allene viser sig som en yderst mild og elskværdig Regent, der neppe nænner at sige sine faldne Børn et haardt Ord, paa den kiærligste Maade viser dem ud af det tabte Paradiis, og tilsidst:

"Er reichte Ihnen seine Hand —
Sie wagten, beid' in Thränen, sie zu küssen —
Er schien zum letztenmal noch liebend sie zu grüssen —
Und Er verschwand."

B. Dansk Literatur.

Skildring af Veirligets Tilstand i Danmark, af Joak. Fr. Schouw, Professor. Et Priisskrift belønnet af det Kongelige danske Videnskabers-Selskab og udgivet med dets Understøttelse. Kiøbenhavn 1826. VIII. 567 S. stor 8. med 4 Kobbere.

Disse literariske Anmeldelser af Skrifter, hørende til dansk Literatur, kunde ikke let begynde heldigere end med et Værk, om hvis Værdi og Udførelse der ikke er eller kan være meer end een Stemme. Dets Gienstand ligger vel egentlig indenfor den videnskabelige Kreds, som dette Tidsskrift ikke er bestemt til umiddelbart at berøre; og at bedømme en Bog, som denne, er ligesaa meget udenfor Referentens Kald, som det er langt fra hans Hensigt. Men ligesom der i et Lands egne eller nationale Literatur ikke kan gives noget isoleret Led, eller gives noget ægte videnskabeligt Skrift, der jo griber ind i det Heles Sammensætning, Virkninger og Be-

tydning, saaledes vil heller ikke Stedet her være upassende til, at anføre det ovennævnte Værk som et nyt Beviis paa, at selv i de nærværende, for Literatur og Bogvæsen ikke heldige Tider, bevarer den sande videnskabelige Aand i Danmark sin fremstræbende Iver og Kraft, understøttes af grundig Lærdom og af de Lærdes, med agtværdig Tilsidesættelse af Hensyn paa Pengefordeel forbundne Arbeidsomhed; og frembringer, i Forhold til Landets Størrelse, et ikke ubetydeligt Antal af videnskabelige Originalværker.

Det fortiener at bemærkes, at ligesom den alt længe baade i og udenfor Danmark agtede og berømte Forfatter i sin (1822 udkomne) Plantegeographie har leveret den første videnskabelige og fuldstændige Udvikling af en saa vigtig og interessant Gienstand, som Læren om Planternes Naturhiem under de forskiellige Himmelstrøg og Jordbælter: saaledes er det Værk, han nu har leveret over Veirliget i vort Fædreland, paa en vis Maade ikke mindre nyt eller eiendommeligt, end hiint. Man har nemlig hidtil vel en heel Deel Skrifter, (deres Literatur hos Forfatteren i Anmærkningen S. 1—8) hvori Læren om Naturlovene for Veirligets Beskaffenhed — eller rettere, de samlede Resultater af enkelte Erfaringer og Jagttagelser om dets Forandringer — fremsættes, enten i et almindeligt System, eller i Behandlingen af enkelte meteorologiske Gienstande. Men deels har man hidtil for det meste indskrænket sig til den blotte Fremstilling af empirisk Kundskab og isolerede Erfaringer, uden at vise "den giensidige Virkning af Luftens forskiellige Beskaffenheder," og uden at have sammenlignede Materialier nok, til at kunne nærme sig den høiere Almindelighed, hvorved allene en videnskabelig Bygning kan grundlægges; deels har man i at meddele Jagttagelser, og i at benytte disse til de deraf uddragne og under visse Synspunkter fremstillede Resultater, for det meste indskrænket sig til enkelte Steder eller Egne, eller til særskilte Dele af den almindelige Veirkundskab eller Veir-

lære (Meteorologie). Det er saaledes vel første Gang, at vi i dette Skrift af Hr. Professor Schouw erholde en fuldstændig og videnskabelig Fremstilling af et heelt Lands Veirforhold, og det ikke blot med Hensyn til alle dets Former, og til en historisk Sammenligning af Observationer fra forskiellige Tider og Steder; men ogsaa til den, for Videnskaben ikke mindre interessante og vigtige Sammenligning af Danmarks Veirforhold med andre Landes; hvorved det i Særdeleshed kan bringes til mere Oplysning, hvad der af hine Forhold er en Følge af almindelige Naturlove for Luftens Beskaffenhed og Forandringer, og hvad der kan tilregnes det enkelte Lands specielle Naturstilling eller geographiske Forhold.

Det er ufornødent at giøre danske Læsere opmærksomme paa den forhøiede Interesse, et saadant Skrift derved maa vinde for dem, at det er vort eget Hiemland, hvis Klima vi her første Gang lære at kiende i dets sande Beskaffenhed; nemlig saaledes, som det viser sig i Resultaterne af et længere Tidsrums Phænomener, og altsaa paa en saadan Maade, hvori nøiere Undersøgelser lære os Naturens ordnede Gang, i Stedet for de forvirrede og regelløse Omskiftninger, som vi jævnligen tænke os vort Klima underkastet, fordi vi bedømme det blot efter enkelte Aars Erfaringer; eller endog, som oftest er Tilfældet, over det nærværende eller nærmest forbigangne Veirlig, glemme de fiernere Erfaringer, vi selv kunde have giort. Saaledes, for kun at nævne et eneste Exempel, er intet almindeligere, end at tale om Klimatets Forandring i Henseende til Varmeforholdet, og at forestille sig denne Forandring til det værre; nemlig saaledes, at vi med Vinterens aftagende Kulde have faaet en forringet Sommervarme. Men da selv de, der i naturvidenskabelige Skrifter afhandle Gienstanden om Klimaternes Forandring, have, efter Forfatterens Bemærkning S. 172, "mere giort sig Umage for at forklare Aarsagerne til saadanne

Forandringer, end for at samle og drøfte Beviserne for, at de virkeligen have fundet Sted:" er det mindre at undres over, at man i det daglige Liv bygger Slutninger paa reent manglende, eller høist forvirrede Præmisser. Man erindrer helst de kolde og ubehagelige Sommere, og glemmer de varme; man forblander Luftens Varmeforhold, med det, som finder Sted i Fugtigheden og i Bevægelsen eller Vindene, og disse Forholds gjensidige Indflydelse; man uddrager i det høieste sine Slutninger fra nogle faa, enkelte Aars Erfaringer, og veed ikke eller glemmer, at en sikker Bestemmelse af de virkelig existerende klimatiske Forhold, eller af deres Forandring, maa grunde sig paa en betydelig Aarrækkes stadige Jagttagelser, paa de af disse ved vidtløftige Beregninger uddragne Middeltal, og deres nøiagtige Sammenligninger. Af saadanne er derimod hos vor Forfatter fremgaaet det afgiorte Hoved-Resultat (S. 208.) "At saa langt tilbage i Tiden, som paalidelige meteo-"rologiske Jagttagelser gaae (fra Midten af det 18de Aarhundrede) "er i Danmark og Nabolandene ingen Forandring "skeet i den aarlige Middelvarme; ligeledes er i hiin "Periode Fordelingen af Varmen i Aarstiderne, og "altsaa disses Middelvarme, forbleven den samme; ja denne "klimatiske Uforanderlighed synes endog at strække sig til Extre-"merne af Varme og Kulde." En saa bestemt, paa de nøiagtigste Sammenligninger af henved 60 Aars Observationer (fra 1767 til de sidste Aar) grundet Erfaringssætning, og dog saa lidt overeensstemmende med en næsten almindelig Forestilling eller Indbildning, kan være et Bidrag til at vise, hvor meget nyt, ikke blot den naturkyndige, men ogsaa den videlystne Læser overhovedet kan uddrage af denne Bogs Læsning. Ei overflødigt vilde det imidlertid være, om Forfatteren engang, for hiin Læserclasse blandt Menigmand gav et Udtog af det lærde, med den høieste Omhu og Nøiagtighed udarbeidede, og paa en stor Mængde af de møisommeligste

Beregninger og deraf uddragne Tabeller, byggede Værk. Han vilde, ved at bringe dets Resultater i Forbindelse med dem, man kan fastsætte om flere europæiske Landes Klima og Veirforhold, (ligesom det her allerede er skeet f. Ex. med Edinburgh, Moskow, (omtrent paa samme Brede som Kiøbenhavn) Christiania, Stockholm, og flere Punkter) endnu betydeligt bidrage til at give et saadant, mere populairt Skrift en yderst udbredt Interesse. Hvor ringe; hvor mangelfuld og berøvet al sikker Grund, er dog de Allerfleestes egentlige Kundskab om Materier, der i den Grad ere Gienstand for daglig Omtale, som Klima og Veirlig! Gives der vel i hele Danmark 10 Mennesker, som have tænkt sig, eller med Sikkerhed have vidst: at selv i Halle og Berlin er den aarlige Middelvarme, paa ganske lidt nær, den samme som i Kiøbenhavn, endskiøndt disse Stæder ligge 3 til 4 Grader sydligere? (S. 171.)

Anmelderen tilføier en enkelt historisk Bemærkning. Forfatteren har S. 195 omtalt pavelige Confirmationer paa danske Klosters Privilegier fra det trettende Aarhundrede, hvor der, blandt disse Klostres Besiddelser, nævnes Viingaarde. Han troer, at dette kun har været en Formular i de pavelige Breve, hvoraf man aldeles ikke kan uddrage noget Bevis for, at Viinavl den Tid fandt Sted i Danmark. Anmelderen tilstaaer, ei at kunne have nogen bestemt Mening i denne Sag; men anfører den historiske Kiendsgierning, at Viinavl i det mindste i England var meget almindelig alt i det 11te og 12te Aarhundrede; og at ogsaa vore Konger i det 15de og 16de Aarhundrede havde deres Viingaard i Kiøbenhavn, hvorefter en Gade endnu har sit Navn, og hvorfra Kong Hans 1510 lod sig skikke en Kurv med Viindruer til Kalundborg. (See Ny Danske Magazin V. 2. S. 124. Aftenbladet 1825. No. 48 S. 417. Henderson's History of ancient and modern Wine. p. 268. 272. o. f.)

Holsteens Erobring og Omvendelse til Christendom af Keiser Carl den Store. Et kronet Priis-Skrift af C. H. Visby, Candidat i Theologien. Kiøbenhavn, 1826. IV. 184 S. 8.

Anledningen til dette lille Skrift var et Priisspørgsmaal, som det kiøbenhavnske Universitet udsatte for Aaret 1824. Man forlangte en nøiagtig Udvikling, baade i historisk og geographisk Henseende: hvorledes og indtil hvilke Grændser Carl den Store har indtaget Nordalbingien, ved hvilke Foranstaltninger og Institutioner han har søgt at sikkre sig sammes Besiddelse, og hvor vidt hiin Provindses Tilstand herved er bleven forandret. Vi maa oprigtigen tilstaae, at vi før havde ventet os et saadant Spørgsmaal udsat fra et eller andet Videnskabsselskab, der opfordrede Mænd af prøvet Lærdom til at besvare det, end seet det givet for Kiøbenhavns Studenter, om hvilke man neppe kan formode, at de besidde den udbredte Kildekundskab og den dybere historiske Kritik, som udfordres til en fyldestgiørende Besvarelse. Desto større er Fortienesten hos Hr. Visbye af at have besvaret Spørgsmaalet, og det nemlig paa en i det Hele meget heldig Maade. Anm. maa her nøies med, at fremhæve Resultatet af Forfatterens, for største Deel kritiske Undersøgelser.

Under Nordalbingien, som maa adskilles fra Transalbingien, forstaaes, med Undtagelse af Wagrien, det nuværende Hertugdømme Holsteen. Her boede allerede i ældgamle Tider et saksisk Folk, hvis Religion svarede til Nordens odinske Gudelære, og hvis Statsforfatning var et med demokratiske Former blandet Monarchie. Folket kiendte ingen skrevne Love; det forsamledes paa Thingene, naar Dom skulde afsiges i en eller anden Tvistighed, naar Krig skulde føres eller Fred sluttes. Det var inddeelt i Edle, Fribaarne, Frigivne og Trælle; dets Hovedcharakteer var Kiækhed og Stridbarhed; ogsaa for Kydskhed berømmes det; men enhver videnskabelig Uddannelse var fremmed for Nordalbingerne. Love, Sange, enkelte Sententser og Ordsprog

landets Ubekiendt; og hvi bested Ungdommens eneste Undervisnings Til Steder kiendte de ikke noget; dog skulle Wendsnes og Hammaburg allerede forend Carl den Store at have været til.

I den store Saxerkrig, — som udførligen fra Aar til Aar fortælles, — blev Nordalbingien i Aaret 798 Skuepladsen for Krigen i det nemlig Trasico, Obotriternes Fyrste, slog Sachserne ved Sventinefloden. I Aaret 802 trængte en ny fransk Hær ind i Landet, og 804 bleve 10,000 Mennesker bortførte fra Holsteen og Egnen omkring Bremen; og de bortførte Nordalbingers Land gives til [illegible]. Denne blev saaledes Herre over Holsteen, indtil 808 da Provindsen, som et Lehn, faldt tilbage til Keiseren. Freden til Salz ansees med Rette som en Fabel.

Carl den Stores Overgang over Elben maatte forurolige de Danske. Sigurd Snogøie søgte at bevare Freden (ved Underhandlinger); Godefred vilde fordrive de Fremmede fra sine Grændser. Han angreb først Obotriterne og dernæst [illegible], medens han opførte en Vold paa Grændsen af sit Rige, for at forsvare samme imod Nordalbingien. Men Godefred døde midt under Krigen; hans Efterfølger, Hemming, sluttede Fred med Keiseren, og Eideren fastsattes som Grændseskiel imellem Danmark og det frankiske [illegible] Rige.

Saaledes var altsaa Nordalbingien [illegible] som dersøger nu Grændserne imod Vesten og Norden. Den første gik langs med Delmenaue og Stekkenitzfloden til Traven, fulgte samme indtil Segeberg, og gik nu over Blunken til Plönersøen, hvorfra den fulgte Sventinefloden. Den sidste gik langs med Eideren til Flemhudersøen og derfra indtil Levensauen, som den fulgte til Kielerfiord. — Godefreds Vold synes at have været anlagt paa Hvideryggen imellem Levensaue og Flemhudersøen.

Den Første, som prædikede Christendommen i Nordalbingien, var [illegible], som 811 blev dræbt af Ditmarskerne. En Kirke

opbyggedes 811 i Hamborg, og herfra udsendtes Missionairer; dog blev Christendommen først indført under Carl den Stores Efterfølger. Med Hensyn til Landets verdslige Regiering, da styredes det af Greven, som umiddelbart stode under Keiseren; paa Grændserne havde de Navn af Markgrever. Desuden sendtes fra Tid til anden keiserlige Legater til Nordalbingien, for at undersøge Landets Tilstand. Itzehoe, Hamborg, Hochbuchi anlagdes, forbedredes og befæstedes. At disse Indretninger havde den største Indflydelse paa Culturens Tilstand, er ikke at negte; Forfatteren fremhæver deres Følger med faa, men sande Træk. Carl den Store fremtræder som den, der banede Veien for Ansgarius, og der giorde Gemytterne tilbøielige til at modtage den Sæd, hiin Nordens Apostel med saa meget Held udstrøede.

Omendskiøndt der vel er et og andet i det foreliggende Skrift, hvori Anmelderen ikke er enig med Forfatteren, saa kan han dog ikke andet, end anbefale det til Enhver, der vil skaffe sig nøiagtig Kundskab om Holsteens ældre Tilstand. Selv den Lærde vil finde et rigt Stof til Betragtninger, og med Glæde dvæle ved den, af et dybt Kildestudium udsprungne, fordomsfrie Anskuelse, hvormed Forfatteren har betragtet sit Emne. Det var at ønske, at han fremdeles, ogsaa uopfordret, vilde vandre paa den Bane, som han med Udmærkelse første Gang betraadte. (†)

Absalon, som Helt, Statsmand og Biskop. Et biographisk Forsøg af H. F. J. Estrup. Sorøe, hos F. Holm. Trykt i Kiøbenhavn hos Thiele 1826, 187 S. 8. (med 2 Kobbertavler.)

"Der gives Tider — saa slutter Forfatterens Forord — til hvilke Fortidens store Mænd helst ligesom træde frem af deres Grave, og kræve deres Mindesmærke af en erkiendtlig Efterslægt. En saadan Tid er for Absalon kommen, da et Akademie reiser sig paa hans

Klosters Ruiner. Dette biographiske Forsøg være derfor helliget hans Skygge, og dermed anbefalet til alle Fædrelandet hengivne Borgere." Skriftet trænger heller ei til anden Anbefaling; thi hvilken Dansk, der har mindste Kjerlighed og Følelse for sit Fædreland, vilde ei faae Lyst til at tage en Bog i Haanden, der fortæller om den største og navnkundigste Helt fra Danmarks Heltetid under Valdemarerne? Heller ei er det uden Betydning, at Forfatteren har reist Absalon dette Minde paa en Tid, da Digtere og Talere jævnligen laane hans Navns Glands, for atter at lade Erindringens Straaler falde paa hans Yndlingssted; imedens man paa den anden Side har gjort sig al mulig Umage for, at selv den sidste Steen af hans "Klosters Ruiner" skulde forsvinde over og under Jorden. Lector Estrup har, ved omhyggelig at samle Historiens levnede Træk af Absalons Liv, villet vise os, at Mindesmærker i Skrift og i Bøger ikke saa let undvies til Undergang, som saadanne, der ere Hænders Gjerning, og som derfor andre Hænder, med behørig Tid og Umage, igjen kunne nedbryde. Ja, vist er det, med Bogen i Haanden, med Fortiden i Minde og Hu, trænge vi ikke til Steenbygninger for at ære Absalons Erindring. Men der stod et saadant Mindesmærke, som Tid og Mennesker i 600 Aar havde skaanet, meer end en "Ruin af Absalons Kloster;" det ældste, heel bevarede Bygningsværk i Norden, naar Kirker undtages. Det overflødigen rige Sorøe-Academie burde ei allene have skaanet, men omhyggeligen fredet og beskyttet ogsaa dette Absalonske Monument. Intet Hensyn til ny Glands og Beqvemmelighed — helst da Byggeplads ikke fattedes denne, og Bygningsmidler ikke spaaredes — burde have ledet den nedbrydende Haand; men en passende Restauration af det Gamle vilde have bragt Bygmesterens Navn med dobbelt Berømmelse til Efterverdenen. Vi vide forud, hvad der vil siges for at forsvare en modsat Fremgangsmaade; men vi vide ogsaa, hvad Efterverdenen vil sige og

bamme, og hvad Sagniden ei vil fortie. Ingen, som har skuet de stolte Levninger af det berømte Sorøe Kloster, vil uden Smerte kunne tænke paa, at paa selvsamme Tid, da man i Preussen restaurerede det gamle Marienborg, og da Speyers Domkirke, der henved halvandet hundrede Aar, et Skiendsel for Ludvig den Fiortendes Regiering, var en øde Ruin, blev istandsat, maatte paa Sorøes klassiske Bund et af de ærværdigste og mærkeligste Bygningsmonumenter i Norden forsvinde.

Lector Estrup fortiener Tak af den danske Histories Elskere for at have i den her omtalte Monographie med stor Omhu samlet Alt, hvad der i denne Historie staaer i Forbindelse med Absalons Daad, og med hans Person. Thi i hans Levnet indesluttes næsten hele den danske Historie fra 1157 til hans Død 1201. At beskrive hiint, uden at fortælle denne, lader sig ikke giøre; med mindre man vilde mere charakterisere Hovedtrækkene i Absalons Levnet, end fortælle chronologisk enhver Begivenhed, hvori han meer eller mindre tog Deel; og maaskee havde det første, da dog saameget i de idelige vendiske Krigsscener gientager sig, givet en mere tiltrækkende Læsning. Dog fortiente Absalon ogsaa, at enhver bekiendt Omstændighed i hans Levnet blev fremhævet, og Trækkene i en kort Oversigt samlede; et Arbeide, som ingen hidtil havde paataget sig; og hvorved Forfatteren tillige har faaet Leilighed til nu og da at bidrage til enkelte Punkters nærmere Belysning, eller vække Lyst til deres kritiske Undersøgelse. Da han for det meste fortæller annalistisk sammentrængt, giver han sielden de udførligere Skildringer af Tidsalderens Træk, og af mærkværdige Charakterer, eller Bedømmelsen af Personer, Handlinger og Bevæggrunde, Sted i dette Skrift. Undertiden findes dog enkelte mere almindeligere Gienstande af politisk Vigtighed og Interesse, berørte i korte Hentydninger, f. Ex. Absalons System som Hierarch, (S. 129 o. f.) hans Families Magt og Indflydelse i Staten, og Forandringerne i

Danmarks Feudalforfatning efter Valdemar den Førstes Tid. (S. [illegible])
Om man just kan sige, at der allerede dengang dannede sig "en fuldkommen og arvelig Lehnsadel," er vel tvivlsomt. "Absalon, hedder det, S. 129 hos Forfatteren, træder i disse Begivenheder (det skaanske Opror) frem mere som Kirkens Mand, end som Folkets Ven." Han var vist nok en alvorlig og ikke med Skin af Myndighed nøiet Hierarch, hvilket han ogsaa viste i at tage sig af de mod Kong Sverre ulydige Bispers Sag; og i at hæve sin allerede rige og mægtige Slægt gik han udover de rette Aristokratiets Grundsætninger; men han var tillige [illegible] et ikke almindeligt Forhold, Kongens personlige Ven. "Han vidste, fordi han vilde det, i de fleste Hensender, at giøre den klogeste og bedste Anvendelse af sin Magt." (S. 116.) Havde Valdemars Efterfolgere altid havt en Absalon ved Siden, og paa Sjællands og Lunds Bispestol, vilde de have siddet fastere paa den, allerede 40 Aar efter hans Død vaklende Throne.

Forfatterens Stiil er, som hans Fortælling, sammenhængende, tydelig og uden Ordsvøb. Undertiden bliver Kortheden maaskee mere tør, end en livfuld Fortælling og den biographiske Stiil tillader, og det naturlige Udtryk synes stundom at have lidt under en Bestræbelse for at bruge faa Ord. Høist sielden vil man vel støde paa udanske Ord, som o p b e v a r e S. 160, og o p r i s t i Tropperne S. 98. — Et alphabetisk Register havde Anmelderen gjerne seet i denne Bog; i det mindste Aarstallene udsatte som Marginaler. En interessant Efterretning er tilføiet Skriftet S. 182—187 om Absalons Fødested, Kirkebyen F i e n n e s l e v, en Miil fra Sorøe, i Anledning af den foretagne Eftergravning, hvorved Levninger af en grundmuret Kieldenbygning fandtes under Jorden, i Nærheden af Kirken. Forfatteren har ogsaa ladet den Abildgaardske Tegning af Absalons Liigsteen i Sorøe (1536) stikke i Kobber, og, da den ikke var ganske nøiagtig, er den og efter Stenen nøie copieret)

Afbildning af Hovedet i Brystbillede udbeelt som Titelkobber. Bogens Udvortes er Gjenstanden værdigt.

Henrik Harpestrengs Danske Lægebog fra det trettende Aarhundrede, første Gang udgivet efter et Pergamentshaandskrift i det store Kongelige Bibliothek, af Ch. Molbech. Kiøbenhavn, trykt og forlagt af H. H. Thiele. 1826. VIII. 206 S. stor 8.

Den levende Deeltagelse og opmærksomme Omhu, hvormed man i vor Tidsalder, næsten i alle Europas Lande fremsøger og bekiendtgiør, saavel historiske Monumenter, som Digtere og andre ældre Sprogværker, der ofte, bedre end al Historie, bringe os samtidige Træk af det forsvundne Liv for Os, er saa langt fra at være forsømmed eller ukiendt i Danmark, at den her i det mindste endog har virket ligesaa tidligt, som i de fleste andre Lande, og forholdsviis ikke mindre. (Vi behøve kun at nævne Udgaverne af de islandske Sagaer og mythologiske Digte, Langebeks Scriptores, og de danske med flere nordiske Love). I de sidstnævnte have vi ogsaa det vigtigste og betydeligste, som hidtil er bekiendtgiort af gammeldanske Sprogmonumenter. Af saadanne gives der dog en heel Deel, foruden Lovene, som kan fortiene at fremdrages for Lyset; og vi feile vel ei i den Overbeviisning: at Middelalderens danske Sprog, med dets skriftlige Levninger og disses efterhaanden uddøde, tildeels endnu ikke fremdragne Ordrigdom, maa ved det nærmere Slægtskab, i det mindste have ligesaa megen Ret som islandske Digte eller Sagaer, til den nu levende Slægts Opmærksomhed og Interesse.

Udgiveren, til hvis Yndlingssysler det i en lang Række Aar har hørt, at beskiæftige sig med det danske Sprogs Historie og Lexikographie, og blandt andet med at samle Materialier til et dansk Glossarium, begyndte 1825 Bekiendtgiørelsen af gammeldanske

Sprogmærke ved hans Udgave af Riimkrøniken*); hvis Modtagelse af Publicum var iøvrigt opmuntrende, at han troede ei at burde være med et lignende Foretagende, som i mange Aar har været i hans Agt: at bekiendtgiøre Texten til Henrik Harpestrengs Lægebog, efter det ældste og fuldstændigste Haandskrift af samme, som haves. Dette Haandskrift fra Begyndelsen af det 14de, om ei fra Slutningen af det 13de Aarhundrede, leverer denne Text i sielden Reenhed og Fuldkommenhed; og ligesom Bogen selv tilhører eller tillægges en dansk Medicinus Henrik Canonicus i Roeskilde, der døde 1244, og saaledes i Alder naaer op til den jydske og siællandske Lov: saa har man heller ikke af disse Love noget Haandskrift, enten bedre, eller meget ældre, end det, nu første Gang aftrykte af vor ældste danske Lægebog. — Vi forbigaae dens Interesse for Medicinens Historie. Den kan ei, som noget egentligt Literaturværk, giøre Fordring paa Opmærksomhed. Des større er Interessen, den maa vække, som et hidtil utrykt Sprogmonument, af de ældste vi besidde i vort nuværende Tungemaal, og af et saadant Indhold, at den, foruden dette, frembyder en Mængde Ord, der ikke let forekomme i vore Love eller andre gammeldanske Skrifter, mindst af en saa anseelig Alder. — Man vil bemærke, ogsaa i denne Lægebog, den i Øine faldende Liighed med mangfoldige Ord og deres Skrivemaade i det Islandske; man vil tillige finde et, skiøndt fiernere Slægtskab imellem Dansk og Angelsaxisk bestyrket. Uagtet alle disse enkelte Levninger af forældede danske Ordformer, vil man i det Hele finde: at dette danske Skrift fra det 13de Aarhundrede, naar man først fanger Skrivemaaden og det usædvanlige, sammentrængte Udtryk, er meget let forstaaeligt, og af en saadan

*) "Den danske Riimkrønike, efter Gotfrid af Ghemens Udgave af Aaret 1495, trykt paa ny, med afvigende Læsemaader i sildigere Udgaver og Ordfortolkninger, udgivet af C. Molbech." LI. 324 S. stor 8.

[illegible] det ikke forvildes [illegible] med det paafølgende. Indledningen meddeler en Udsigt over denne Charakteer i grammaticalsk Henseende, og forsaavidt den har usædvanlige og forældede Former. Glossariet, som maaskee kunde have været endnu fuldstændigere, forklarer de ubekiendte, usædvanlige eller i Skrivemaaden meest fremmede Ord. — Det vil ikke feile, at her vil findes adskilligt at tilføie og bemærke. Udgiveren benytter dette Sted, for at giøre opmærksom paa en besynderlig Glemsomhed, eller Uvished, hvori han har været, i at forklare Ordet Birkel i Glossariet til Riimkroniken. At dette Ord virkelig, som det kun er formodet, betegner [illegible], maatte han formeentlig allerede have vidst om, som det forekommer i Nye Danske Magazins iste Bind, Side 311. Kun, at han ogsaa forgieves hos adskillige lærde Sprogkyndige søgte Oplysning om dette Ord, kan noget undskylde egen Glemsomhed.

Bergens Beskrivelse af L. Sagen og H. Foss. Bergen, paa Udgivernes Forlag, trykt hos Chr. Dahl. 1824. XXII. 688 S. 8. (med en kobberstukken Grundtegning.)

Den i Norges Historie, som Handelsstad i Middelalderen, og ved dens fra Hansestæderne hidhen forplantede Kiøbmands-Colonie, mærkværdige Stad, endnu den største og folkerigeste i Norge, har i dette Skrift faaet en ny, udførlig og med megen Flid og Omhu forfattet Topographie. Bergen savnede en saadan, da Holbergs 1737 udkomne Beskrivelse over sin Fødeby, hidtil den eneste, og denne nu maa have mere Interesse fra den historisk-literariske end fra den statistiske Side. Forfatterne af Bergens nye Topographie have til dens historiske Deel havt rige haandskrevne Kilder, især ældre utrykte Beskrivelser og topographiske Samlinger, som neppe nogen anden Stad i Norge besidder saa mange af, som Bergen. Med stor Interesse vil man blandt andet læse Beret-

ningen om den hanseatiske Colonie (den saakaldte tydske Brygge eller Contoret) og det som hører til dens Historie; hvilken imidlertid vel engang kunde fortiene egen Monographie. I Bogens statistisk-topographiske Deel ere Forfatterne udførlige, men ingenlunde for vidtløftige; og Bergen er en Stad af saamegen Betydenhed, saa gammel og saa udbredt en Navnkundighed, at dens fuldstændige Beskrivelse ikke blot i de tre skandinaviske Riger, men selv uden for disse, maa ansees for en sand Berigelse af den geographisk-statistiske Literatur. — Referenten maa i øvrigt henvise til sin udførligere Anmeldelse af Bogen i den danske Literaturtidende 1826. No. 47 og 48. Bergens Folkemængde angive Forfatterne efter den næstforrige Tælling 1815 til 16,908. Efter den 1825 foretagne Folketælling var den derimod steget til 20,844.

Udsigt over Historiens vigtigste Begivenheder, ved Carl Emil Scharling, Candidat i Theologien og Lærer ved Borgerdydsskolen. Kjøbenhavn, Gyldendalske Boghandling. 1826. VIII. 500 S. 8.

At see en ung Mand første Gang fremtræde som Forfatter med en ny Lærebog i Universalhistorien, hører vel ei til de almindelige Optrin i Literaturen. Mærkværdig er Forskiellen i vores fra Aaret 1777 og 1826. Den Tid kunde en historisk Lærebog for Ungdommen ikke tilveiebringes paa anden Maade i Danmark, end ved at lade en af vore lærdeste Historikere oversætte, med enkelte Forandringer og Tillæg, et tydsk Compendium af Schröckh (siden bekiendt under Navn af Kall's Verdenshistorie, og længe den brugbarste og nyttigste Haandbog i Historien paa dansk). Nu har Aaret 1826 beriget vor Literatur med ikke mindre end to nye historiske Lærebøger; een af Hr. Lector Estrup i Soræe, og den anden, hvis Titel ovenfor er anført.

At bedømme en til Lærebog bestemt Haandbog i Historien, vil være et vanskeligt Foretagende for den, som ei har Erfaring i

at underviise i denne Videnskab. Lettere er det altid, at sige en heel Deel om, hvorledes en saadan Bog *ikke* skal være, end at prøve Værdien af det, som virkelig er præstet. Man kunde vel ogsaa til en vis Grad lade det gielde, at *Enhver* Lærebog, der kun er nøiagtig i at opregne Begivenheder, og har en taalelig Orden og Sammenhæng i deres Fremstilling, kan være god under en god Lærer. Anmelderen er selv tilbøielig til at troe, at det ikke kommer i den Grad an paa, hvorledes Lærebogen, som hvorledes Læreren er; thi de vigtige Facta maa Lærlingen under alle Omstændigheder tilholdes at indprente Hukommelsen; og Historiens Aand kan ikke blot læres af et Compendium. Derfor er den dybere og omfattende historiske Kundskab sieldnere, end man skulde tænke sig ved et saa tiltrækkende Studium, fordi den fordrer to Betingelser, der sielden findes forenede; et rigt, fast indpræget historisk Stof i Hukommelsen, og en ved Øvelse og en rigtig dannet Forstand skærpet Evne til at samle, overskue og anvende dette Stof.

Saa lidt nu Overflødigheden paa gode Lærere i Historien er, saa stor, som den maatte være, dersom Referentens ovenanførte Mening skulde blive til mere, end en meget betinget og indskrænket Sætning; saa lidt kan det være Tvivl underkastet, at jo bedre Læreren er, desto kiærere vil en god og hensigtsmæssig Lærebog være ham, og desto mere vil den giøre hans Underviisning frugtbringende. Hvis det nu, som Anmelderen mener, er en Fortieneste ved en saadan Bog, at den ikke blot vil blive anseet af Lærlingen som een af de *Plagebøger*, der kun ere til for at giennemtygges hiemme og drøvtygges paa Skolen; men at den ved en levende, klar, ikke alt for tør og ordknap Fortælling vækker Drengens Lyst til af egen Drift at læse ikke blot *denne* Bog, men flere og flere af samme Slags: da besidder uden Tvivl Hr. *Scharlings* Bog denne Fortieneste. Videre at bedømme dens Værdi som Skolebog, vil Anmelderen ikke indlade sig paa. At den temmelig udførlige Be-

handling, skiøndt neppe overskridende Maalet for en Lærebog, anviser den sin Brug i de høiere Classer, fremhæver hiin Fortieneste saameget mere; thi først i en Bog, der overhovedet kan læses, lader Historien sig læse. Ganske smaa Compendier maa vel have deres Fortieneste af kun at anføre de allervigtigste Navne og Begivenheder, og af den høieste Ordknaphed, forenet med Udtrykkets rette Vægtighed. Men disse ere af et andet Slags. Den foreliggende Bog er alt af dem, hvor Aand, Liv, Fylde og Orden i Foredraget kunne giøre deres Virkning hos den allerede noget aandsdannede Lærling. Sproget er reent, naturligt og uden al søgt Pynt. Fortællingen uden Tørhed, hverken for knap, eller for omstændelig. Anmelderen, hvis ellers hans Stemme heri har nogen Gyldighed, vil tilstaae med Interesse at have læst mange Stykker i Bogen, og at have glædet sig over et Talent for det historiske Foredrag, som Enhver, der har nogen Forestilling om Arbeidet ved at skrive en slig Lærebog, vil erkiende hos en Forfatter, hvis første Skridt paa denne Bane vidner om meer endnu, end den omhyggeligste Flid. — Ved Bogens ydre Indretning behager det ikke Anmelderen, at den reent fattes en Udsigt selv over dens Hoved-Afdelinger; og at den ikke (formodentlig af Sparsomhed i Trykningen) har Aarstal i Randen.

Blandinger.

Universitet i London. Oprettelsen af en fuldstændig Høiskole i Englands colossale Hovedstad er en Begivenhed, der fortiener Europas Opmærksomhed i en Tid, da dette Land, uafhængigt af Fastlandets politiske Systemer og af alle Reactioner mod Aandens frie Udvikling, hævder sin herlige Rettighed: at yde enhver Statsborger Værn og Sikkerhed i Udøvelsen af al lovlig Frihed. At denne nye videnskabelige Stiftelse, ligesom alle store nationale Foretagender i England, udgaaer fra en Forening af Privatmænd, behøver neppe at bemærkes. Man har i en offentlig udstedt Anmeldelse, der indeholder Hovedtrækkene af Planen for Universitetet, anført som Grund for dets Oprettelse: at Staden London i Folkemængde næsten staaer ved Siden af Kongerigerne Danmark, Saxen, Hannover og Würtemberg, hvoraf ethvert i det mindste har eet blomstrende Universitet, og i Kræfter og Rigdom langt overgaaer dem. London havde efter Folketællingen 1821 et Antal af 1 Million og 274,000 Indbyggere; men deres Tal formodes siden den Tid at være voxet til henved 1,400,000 Siæle; hvoriblandt vil findes omtrent 40,000 unge Mennesker i en Alder af 16—21 Aar, som er den sædvanlige for academisk Opdragelse i England. Af dette Antal har man beregnet, at i det mindste imellem 4 og 6000 ere Børn af Forældre, der uden al Vanskelighed kunne udrede Omkostningerne ved at lade een eller flere Sønner studere i London. Saaledes, har man sagt, er London den Stad i den civiliserede Verden, der meest trænger til et Universitet, og den eneste store Hovedstad i Europa, som ingen har.

Foretagendet, at anlægge en Høiskole i den uhyre Stad, har i England selv ikke manglet Modstandere. Disses Indvendinger ere dog med en seirende Veltalenheds Kraft tilbagevíste; og et eneste Blik paa de faa, angivne Data til Londons Folkemængde synes at være nok til at hæve den mindste Tvivl. Hvorledes skulde der i et Land, hvor Salus publica er suprema lex, kunne findes den ringeste tænkelige Grund til, at flere tusinde i London bosatte Forældre skulde nødes til at lade deres til academisk Opdragelse bestemte Sønner modtage denne paa et andet Sted, med ulige større Omkostninger, og maaskee ikke engang saa god, naar den tilbydes dem langt lettere og beqvemmere i London selv? — At gaae ind i den hele, om Universitetets Anlæg i denne Hovedstad førte Strid, er her ikke Sted til. Det hurtige Bifald, som Sagen har vundet, er Beviis nok paa, at den havde den

offentlige Mening for sig; og blandt Stiftelsens tilkommende Bestyrere (Council of the University) tæller man ikke faa høit agtede Navne, tildeels af det saakaldte Oppositionspartie. Den, hvis Opmærksomhed er henvendt paa Tidens historiske Phænomener, vil heller ikke have ladet det være ubemærket: at netop paa samme Tid, som man meest levende har følt Trangen til et Universitet i Englands Hovedstad, har man i Baiern forflyttet Universitetet i Landshut til München. Overbeviisningen om, at en Høiskole ei allene uden Skade, men til megen Fordeel, kan være i en Hovedstad: bliver saaledes mere og mere almindelig.

I den foreløbigen udstedte Plan for Universitetet (af 8de Mai 1826) deles Læregienstandene i følgende 8 Hoved-Classer, med tilhørende Underafdelinger, af hvilken enhver er bestemt for een Professor. I. Sprog. 1. Græsk og 2. Romersk Sprog, Literatur og Archæologie. 3. Engelsk Literatur og Stiil. 4. Orientalsk Literatur. 5. Fransk Sprog og Literatur. 6. Italiensk og Spansk Literatur. 7. Tydsk og Nordisk Literatur. II. Mathematik. 8. Elementar-Mathematik. 9. Høiere Mathematik. III. Physik. 10. Mathematisk Physik. 11. Experimental Physik. 12. Chemie. 13. Geologie og Mineralogie. 14. Botanik og Plante-Physiologie. 15. Zoologie og sammenlignende Anatomie. 16. De physikalske Videnskaber, anvendte paa Konsterne. IV. Aandelig Videnskab. (Mental Science). 17. Philosophisk Kundskab om den menneskelige Siæl. (Philosophy of the human mind; Psychologie). 18. Logik. V. Moralske Videnskaber. 19. Moralsk og politisk Philosophie. 20. Lovkyndighed i Almindelighed. 21. Engelsk Lovkyndighed; maaskee med egne Forelæsninger over Constitutionen. 22. Romersk Lovkyndighed. VI. 23. Historie. VII. 24. Politisk Oeconomie. VIII. Medicin. 25. Anatomie. 26. Physiologie. 27. Chirurgie. 28. Fødselsvidenskab, Fruentimmer- og Barnesygdomme. 29. Materia Medica og Pharmacie. 30. Pathologie og Therapie. 31. Medicinsk Lovkyndighed; og 32. cliniske Forelæsninger, saa snart som et Hospital kan blive forenet med Stiftelsen.

Man har saameget mindre Grund til at indlade sig paa nogen kritisk Undersøgelse af dette videnskabelige Schema for Læregienstandene ved det nye Universitet, som dets tilkommende Styrere, eller de nærværende Formænd for det vigtige Foretagende, selv have erklæret: at det mere er Hensyn til de første Fordringer, man kan giøre til Universitetet og til den beqvemmeste Indretning af Forelæsningerne, end til en fuldstændig eller streng scientifisk Nomenclatur

over Disciplinerne, som har ledet til ovenanførte Classe-Inddeling. — Om Universitetets øvrige Organisation indeholder den foreløbige Plan kun lidet. Vigtig er Bemærkningen: "at Professorerne ved det nye Universitet skulle have deres Indkomster i Begyndelsen fornemmelig, og saa snart det kan skee allene af Betalingen for deres Forelæsninger." Til Actiehavernes Rettigheder høre: at disse (ligesom ogsaa de, der skienke i det mindste 50 Pund Sterling til Stiftelsen) for enhver Actie kunne lade een Student deeltage i Underviisningen ved Universitetet for en fastsat modereret Betaling; der anslaaes omtrent at ville blive 30 Pund St. (300 Rbdlr.) aarligen; hvorimod den "nødvendigen maa blive meget høiere" for de Studerende, der siden, naar Stiftelsen dertil udvides, i Almindelighed eller uden Præsentation af Actiehaverne, tilstedes Adgang. Actierne, der kunne transporteres og afhændes til andre Eiere, skulle, naar Overskud i Indtægten finde Sted, forrentes indtil med 4 Procent. Actiehavere og Velgiørere have fri Adgang til Universitetets Bibliothek og øvrige Samlinger. En Eiendomsgrund i London (Gower Street) er kiøbt til Universitetets Bygninger; og det fuldstændige Overslag til disse (efter Tegninger af Mr. Wilkins) er 87,000 Pund Sterling; men for 30,000 Pund regner man at kunne opføre de Bygninger, som for det første ere nødvendige for Stiftelsen. — Man vil engang faae Leilighed til at giøre en ikke umærkværdig Sammenligning, imellem Bygningen til et Universitet i Storbritanniens Hovedstad og en Bygning, vi nyligen hos os have seet at opføres.

Et dansk Værk over Thorvaldsens Konstnerbane. Dette kunne vi vente os fra Hr. Bibliotheksecretair J. Thieles Haand. Forfatteren (tillige Secretair og Bibliothekar ved det Kongel. Konstacademie) agter, i en Indledning, efter den store Konstners egne og adskillige af hans ældste Venners Meddelelser, at meddele et Omrids af hans Ungdomshistorie, indtil hans mærkværdige Konstnerbane aabnedes med Jason. Den artistiske Deel af dette Afsnit grunder sig paa Konst-Academiets Protocoller og egne Breve af Thorvaldsen. Efter denne Indledning følger Texten, der vil fremstille den chronologiske Række af hans samtlige Arbeider, og ledsages af kobberstukne Aftegninger i Omrids af ethvert Konstværk. Foruden en kort Forklaring over dets Betydning, vil Forfatteren meddele de specielle Omstændigheder ved ethvert af Thorvaldsens Arbeider, eller Konstværkets Historie; og endelig dets Literatur, eller Angivelse af de Notitser eller Bedømmelser

over samme og over Konstneren i Almindelighed, det findes adspredte i en Mængde Bøger og Tidsskrifter i forskjellige europæiske Sprog. Denne chronologiske Række af Konstværkerne, og Texten til samme, afbrydes kun hist og her, ved en kort Beretning om de vigtigste Begivenheder i Thorvaldsens Levnet, der ligge uden for hans Konstnerbane. Værket vil udkomme heftevis, formodentlig i Quartformat, og Kobbertavlernes Antal blive over et hundrede.

Det Rosenholmske Archivs Undergang. Blandt de saare faa private Familie-Archiver i Danmark, eller Samlinger af Papirer og Documenter til enkelte Slægters Historie, som endnu ere til, var den, der i Aarhundreder havde været i Rosenkrantzernes ældgamle Familie's Værge, formodentlig den interessanteste og betydeligste. Den indeholdt blandt andet (efter Registraturen i 55 Pakker) en stor Mængde, tildeels endnu ei uvigtige Skiøder, Adkomstbreve, Markeskielssager og deslige, vedkommende den Rosenkrantziske Families Besiddelser i Jylland (1340 — efter 1600;) mange originale Kongebreve og andre Diplomer saavel til Familiens, som til det danske Riges Historie (det ældste: Kong Christoffer I. Privilegier for Herrested Birk i Fyen af 1268, med 8 følgende Kongers originale Privilegier for dette Birk) hvoriblandt en interessant Samling af 25 originale Documenter om en Feide imellem Lave Brok og Otte Nielsen Rosenkrantz med flere; (1460—1475) Kongebreve og andre Documenter til Familiens fildigere Historie i det 16de og 17de Aarhundrede; en Mængde vigtige Acta publica og originale Brevskaber til den danske Historie under Kongerne Christian III. Frederik II. Christian IV. og Frederik III.; Rigsraad Jorgen Rosenkrantzes og hans Søn den lærde Holger Rosenkrantzes Correspondence (hvoriblandt ogsaa Breve fra Tycho Brahe;) Documenter og Breve Chr. Thomesen Sehested, Kirstine Munk, Corfitz Ulfeld og Hannibal Sehested vedkommende (deriblandt 13 egenhændige Breve fra Ulfeld til Chr. Th. Sehested 1646—49) Breve til den lærde Holger R. fra hans Sønner Erik og Otto; Documenter vedkommende Erik Rosenkrantzes Gesandtskab til England 1652; med mange flere Sager. Archivet gjemtes fra ældgamle Tider i et Skab paa Herregaarden Rosenholm i Aarhuus Stift (Danske Atlas. IV. S. 340) der siden 1559 uafbrudt har været i Rosenkrantzernes Eie; mærkede ved deres lange Levetid, da Gaarden i henved 250 Aar (fra 1559 til henimod 1800) kun havde 5, i lige Linie nedstigende Eiere. — Fra dette gamle Stammesæde var Archivet blevet bortført til Kiøbenhavn: hvor den afdøde

Statsminister Rosenkrantz havde det i sin Værge. Efter hans Død blev det af hans Broder Geheimeraad M. G. Rosenkrantz ført til Norge, og denne ældgamle danske, for Historien vigtige Familie-Skat gik op i Luer ved Ildebranden i Frederikshald 1826.

Ditmarskernes Lovbøger. For at bane Veien til en grundig Undersøgelse af det gamle Ditmarskens mærkværdige og lærerige indvortes Forfatning, har Hr. Dr. Juris A. L. J. Michelsen foretaget sig at besørge en Udgave af alle endnu tilværende ditmarsiske Love, Landretter og Vedtægter. Han har ikke allene paa det store Kongelige Bibliothek og paa Universitetsbibliotheket fundet vigtige Haandskrifter af disse ditmarsiske Retskilder, og i Falck's staatsbürgerl. Magazin VI. 2det Hefte meddeelt en Underretning om samme; men siden i det Hamborgske Statsarchiv sammenlignet 3 Codices af den ældste ditmarsiske Landret af 1447, hvis Alder næsten naaer op til dette Aar. Udgaven af denne meget interessante Lovsamling, ledsaget af adskillige i Kiøbenhavn og i Ditmarsken samlede Diplomer, vil udkomme i Altona i tilkommende Foraar.

Peder Lolles Ordsprog. Af denne vor ældste Samling af oprindelig dansk Folke-Philosophie, (som tillige har den historiske Mærkværdighed, saavidt vides, at være den ældste Ordsprog-Samling, nogen europæisk Literatur har at fremvise) kunne vi vente os en ny Udgave ved Hr. Professor Nyerup, besørget efter den første Ghemenske af 1506, og ledsaget med Peder Lolles latinske rimede Paraphraser.

Baggesens samlede Værker. En Samling af denne berømte Digters danske poetiske og prosaiske Værker er bebudet, som udkommende. Udgaven vil, efter en offentlig Anmeldelse, blive besørget i Forening med den Afdødes Sønner ved Hr. Pastor C. J. Boye; og dens Størrelse er angivet at skulle blive 14—18 Bind, hvert paa henved 30 Ark. (Jvf. Dansk Literatur-Tidende 1826. S. 734). Man har Grund til at haabe, at den vil komme til at indeholde mange hidtil utrykte Arbeider; da, i modsat Tilfælde, meget maatte optages i en Samling af saa stort Omfang, der i det mindste ei vil bidrage til Baggesens Digterhæder.

Baggesen som dansk Digter og Prosaist.

(Et Bidrag til Literaturens og Kritikens Historie i Danmark.)

Nicht bloß was Jedem fehlt, was Jedem bleibt, betrachte.

For tilfulde at forstaae og rigtigt, følgelig billigt, at vurdere en betydende Digter, som har fuldendt sin poetiske Bane, er det ligesaa nødvendigt at betragte hans digteriske Virksomhed i dens historiske Udvikling, som hans Værker baade i deres æsthetiske Heelhed, og i den forskiellige Charakteer, som de kunne besidde. Hvilken Maalestok for Digterens Værdi som Konstner og Forfatter man endog vil anvende, saa kan det ei andet, end lede til en eensidig, ufuldstændig eller partisk Bedømmelse, naar man enten vil betragte ham paa et vist isoleret Punkt af hans Tilværelse og Virken i Tiden; eller man vil forbigaae og oversee de historiske Betingelser for hans Dannelse og Udvikling. — Det Spørgsmaal, hvorvidt en Digter kan overleve sig selv, eller hvorvidt han, under sit physiske Livs Vedvaren, kan ophøre at virke paa den samtidige Verden?, ville vi ganske tilsidesætte; da det egentlig opløser sig selv i Tomhed. Har en Digter eengang virket i Tiden, har han produceret det, der ikke allene overlever Fødselens Dieblik, men ved en eller anden Egenskab modtager et varigt Liv: da kan Digterens Virken ikke ophøre, saalænge hans Værker ere til. Man kan indvende: at han kan ophøre at læses. Men dette vil altid hos enhver

Digter af Fortieneste kun blive en forbigaaende Tidsvirkning, eller en Følge af det, man kalder Mode i Smagen. Denne har intet med en Literaturs, med et Sprogs egentlige Væsen at gjøre; og intet var lettere, end at fylde mange Blade med at lægge for Dagen, hvor ofte det, der i sig selv besidder den aandelige Livskilde og Livskraft, uden hvilken Phænomener i Literaturen ere ligesaa forgængelige, som Alt andet i Tingenes Omskiftning, atter træder frem for Lyset, og ytter sig i levende Virken, efterat det længe havde været overgivet til Glemsels Mørke.

Et andet Spørgsmaal er: hvorvidt en Digter, ligesom en anden Forfatter, kan til en vis Tid, og det især under hans Levetid og af Samtidige, vurderes for høit, og derved virke skadeligt paa Smag og Literatur i hans Fædreland eller Sproghjem. Det er en naturlig, og man kan sige en roesværdig Egenskab hos Nationer, at de i Almindelighed (enkelte Undtagelser omstøde ikke Erfaringen) føle Taknemmelighed imod Forfattere, som ved deres Aands Kræfter, ved deres genialske Herredømme over Tanken og dens Redskab, Sproget, ligesom give hele Nationen en aandelig Existents, eller rettere bringe til Klarhed og Bevidsthed, hvad der allerede lever i Folket. Nationale Digtere, det er saadanne, med hvis Aand og Konstyttringer Nationen føler sig beslægtet, i hvis Værker den finder en harmonisk Gienklang af sin eiendommelige Natur, sin Maade at tænke og føle paa, i hvis Sprogform den hører og nyder sit eget Tungemaal i en forædlet Skikkelse, i et reenere Liv og en renere Fylde: kunne altid være sikkre paa hiin taknemmelige Erkiendelse; og det lader sig vel heller ikke negte, at denne undertiden kan overskride Maalet for den kritiske Strengheds Fordringer. Men hvo vilde dadle en Virkning, hvorom man vel kan sige, at den ei kan være til, uden at gaae for vidt? Al Kierlighed, enhver sand og levende Følelse, kiender ikke til den afveiende Forstands Beregninger. Det, som Beundring og Taknemmelighed

overdriver, taber sig desuden selv i den koldere Betragtning, som Tiden og Vanen medfører.

Men dersom Tiden paa den ene Side ikke sielden formindsker noget af den Glands, hvormed en heel Almeenheds Yndest og Bifald omgiver en Digters Navn, saa er det ogsaa denne, vel strenge, men i Almindelighed ogsaa upartiske Dommer, der opretter hvad Digteren kan have mistet i Hæder eller fortient Erkiendelse, ved enten at oversees og tilsidesættes af sin Samtid, eller ved at glemmes over nye oprindende Stierner. Vi ville ei engang tale om den Skade, som Enkeltes eensidige eller partiske Bedømmelser kunne have tilføiet ham; thi denne er sædvanligen den ringeste. Det er saare sielden, at den individuelle Kritik vil kunne tilføie en Forfatters Ære og Berømmelse noget virkeligt Skaar, hvis den ei i større eller mindre Grad understøttes af den almindelige Mening.

Det er bekiendt nok, at den Digter, til hvis poetiske Charakteers Skildring, især for saa vidt som den fremstiller sig i hans danske Værker, vi her ville forsøge at meddele nogle Træk, ikke blot har været underkastet de mest forskiellige Bedømmelser; men ogsaa har givet Anledning til, ved selv at træde ind paa den polemiske Bane med en skadefro Satires Vaaben, at blive Gienstand for den fiendtlige, nedbrydende Kritik, hvis Svøbe han vilde føre i Literaturen, uden at agte eller indsee: at de samme Vaaben, han paa sin Maade vilde bruge imod andre, maatte vende sig imod ham selv. Saa beklageligt det er, at paa denne Maade en næsten uundgaaelig polemisk Synsmaade for en Deel maa indtræde i Digteren Baggesens Charakteristik: saa fordrer dog netop denne Omstændighed den strengeste Retfærdighed imod en Forfatter, som ved at gaae ud af Konstens Sphære, ved at paatage sig den farlige Stilling, paa een Gang at ville være Digter og Kritiker, bragte sig selv i et dobbelt Forhold, hvis tvende Sider det mangen Gang

er ligesaa vanskeligt at afsondre, som at betragte Baggesens poetiske Charakteer, æsthetisk afsondret fra hans personlige.

At imidlertid den, som nu, da en saa udmærket Mand har fuldendt sin jordiske Løbebane, vil berøre hans poetiske Virksomhed og Frembringelser — hvilke, i hvorledes de end bedømmes, blive i deres Heelhed et af de mærkværdigste Phænomener i vor Literatur og dens Historie — maa være i Stand til at hæve sig over enhver eensidig og blot polemisk Beskuelse af de Baggesenske Arbeider: er noget, der af sig selv er klart. Denne Fordring kan ikke udelukke alt Hensyn til foregaaende Bedømmelser af Baggesen som Digter; men saa lidt vi agte at forbigaae eller undgaae de Punkter, hvori vi indrømme disse Bedømmelsers Rigtighed: ligesaa lidt kunne vi indlade os paa enten at berigtige dem i hver enkelt Post (et ikke mindre vidtløftigt, end ufrugtbart Arbeide) eller fra Elementerne af at forsvare enhver Synsmaade, hvori vi afvige fra samme. Desuagtet vil det vel ikke sielden træffe sig, at vi fremhæve nogle af de Yttringer og Domme, som indeholdes i et bekiendt Stridsskrift mod Baggesen, for, efter vor Overbeviisning, at modsige eller indskrænke dem. — At Indholdet af de følgende Blade derfor ei kan undgaae polemiske Berøringer, vil maaskee være mange Læsere mindre ukiært, end Forfatteren. Han havde hellere udviklet sine Meninger om den, i sin Charakteer og i sin Skiebne lige selsomme Digter, uden alt Hensyn til den Ødelæggelseskrig, der for endeel Aar siden førtes af og imod ham. Men Maaden, hvorpaa det sidste skete, giør det umuligt i Danmark at tale om Baggesen som Digter, uden i det mindste at erklære sig aabent imod dem, der vilde frakskrive ham Alt, lige indtil Digternavnet.

Det var et Par Aar efter Evalds Død, og i Vessels sidste Levetid, at Baggesen først fremtraadte som Digter*). I den

*) I de hos Iversen i Odense udkomne Poesiesamlinger eller poetiske Nytaarsgaver for 1783 og følgende Aar.

danske Poesie, som da endnu neppe havde fuldendt sin første Udviklingsperiode, var dog den dobbelte Grundtone, der lyder i Alvor og Skiemt, nyligen berørt med næsten lige Held. For at kiende og forstaae dens ene Side, maae vi gaae længere tilbage i Tiden; og et kort historisk Overblik maa føre os ned indtil det Tidspunkt, hvor Baggesens Digtervirksomhed begynder.

I hvor ringe endog Udbyttet er, som vi, med Konstens høiere Fordringer for Øie, finde i vort Fædrelands Poesie, ældre end det attende Aarhundrede, (om Folkeviserne er her naturligviis ikke Tale) og hvormeget endog de tidligere danske Digtere, som fortiene noget meer end historisk Opmærksomhed, lide under en raa Formløshed og Mangel paa dannet Smag: saa vil man dog uden Vanskelighed blive vaer, at den danske Digtekonst, for saa vidt den var til, ikke var uden en vis Art af eiendommelig Tone og national Charakteer. Med Evne til at fatte og sætte os ind i denne, ville vi ogsaa finde adskillige af vore ældre Digtere mere Opmærksomhed værd, end de ellers haa vor mere slebne Tidsalder kunde opnaae. Hiin Charakteer, hvis alvorlige Side allene, hvor den fremtræder i den religiøse Poesie, hæver sig over en betydelig Aandløshed og Kivløshed, som, forenet med Formens Raahed, for det meste giør selv en Digter som Arrebo uleselig for en classisk Smag, faaer derimod en bedre og rigere Mark for sin poetiske Virksomhed i den rene Lystighed, den dierve Jovialitet, som ikke sielden ved sin naive Natur bringer os til at oversee det Raae og Udannede i Formen, og at taale den undertiden vel haandgribelige Spøg og for vore Øren anstødelige Licents. Denne, vel ikke lette og spillende, men naive og gedigne Lystighed, denne hiertelige Kiærlighed til Spøg og Latter, med Alt hvad dertil hører, som, hvor den viser sig i sin meest geniale Form, har frembragt saa ypperlige komiske Værker, synes at være ret egen for den danske Nationalcharakteer; i det mindste som den ytrer sig i det 16de og 17de

Aarhundredes Poesie — ja ligesaa længe som denne, ubunden ved Smag og gode Forbilleder, mere var Udbrud af indvortes Trang, mere en behagelig og morende Sysfel med at skrive i bunden Stil, end egentlig Konst. Derfor finde vi ikke blot i ældgamle danske rimede Arbeider (f. Ex. Riimkrøniken, ja endog Hr. Michaels gudelige Værker fra det 15de Aarhundrede) et stærkt Anstrøg af komisk Aand; derfor ikke blot, at ogsaa det 17de Aarhundredes bedre Digtere, f. Ex. Kingo og Bording, ved Siden af deres Psalmer og anden gudelig Poesie, have forlystet sig med spøgende og satiriske Rimerier, som tildeels endnu lade sig læse; men vi finde ogsaa et komisk Mesterværk i den danske Literatur, over 40 Aar forend Tullin begyndte at hæve den alvorlige Poesie frem af sin formløse Raahed, og vandt et Navn, uden Tvivl betydeligt større, end hans poetiske Talent. Vi finde samtidigen med Holberg, en Falster og Reenberg, vel langt under hiin store Mester i komisk Stykke og Rigdom, men dog endnu for gode til at vrages af vor Alvors, skiøndt til Utide kræsne Smag.

Efter Holberg synes det som, i Midten af det 18de Aarhundrede, Spøgens og Lystighedens Aand vilde forlade det danske Parnas, hvor imidlertid den alvorlige Poesie havde begyndt at lægge Grunden til en Bygning i renere og værdigere Stil, end man hidtil kiendte i den danske Literatur. Det er her ikke Stedet at tale om, hvad Gavn eller hvad Skade det, ved hiin Tid oprettede Selskab for de skiønne Videnskaber stiftede; og i sig selv var dette Selskabs Virksomhed dog kun een Yttring af Tidens Trang til Smagens og Sprogets Forædling. Vi kunne dog ei lade den Kiendsgierning være ubemærket: at den danske alvorlige Poesie, fra bemeldte Periode af, antog en renere Skikkelse, og at man i det mindste begyndte at blive fortrolig med de Grundsætninger for Poesiens udvortes Betingelser, en harmonisk og sprogforædlet Form, der var en absolut nødvendig Fordring til danske Digte, som i det

attende Aarhundredes andet Halvdeel vilde finde dannede Læsere. Hvilke Misbrug der fremstod af den, som nødvendig indseete Forbedring af Formen, behøve vi her ei at angive; og det viste sig desuden, at da en Digter med store og mægtige Aandskræfter greb den danske Lyra, vidste han ogsaa, skiøndt Livets fængslende Byrder stundom tyngede og hindrede hans Genius i dens Ørneflugt, at fremkalde Toner og skabe et Sprog, der hidtil ikke var hørt i Danmark; og det uden at gaae i Tidens eller Formernes Ledebaand.

Dog, ved Siden af den høiere Alvor, som det mere og mere blev Tonen at give den første Rang og Anseelse i Poesiens Rige, skulde dog ei Skiemt og Latter ganske tabe sin gamle Indflydelse. Vel arbeidede den forfinede Smags Talsmænd og Lovere paa at giøre et System gieldende, hvorefter en Komiker som Holberg skulde nedsættes i Værdighed. Skuespil, som Ingen kunde udholde enten at see, eller læse, fandt man værdige til Optagelse blandt Smagens Mønsterværker og Priisdigte; imidlertid den forfinede kritiske Skole vel, om det havde været muligt, ville have fortrængt Holbergs nationale Komedier fra deres Plads paa Theatret og i Nationens Yndest. Man syntes endog at ville glemme, at denne rigt begavede Forfatter, allerede længe før man efter 1750 begyndte at polere paa Sproget, havde i Peder Paars leveret et komisk Mesterstykke, hvorpaa selv de vanskeligste Aristarker fra Sprogets Side neppe kunde giøre andre, end ubetydelige Udsættelser. Men den foreliggende Synsmaade for Holberg, som Digter, var dog kun i det høieste en Virkning af et enkelt, ikke meget stærkt Partiets Gallomanie, eller — da dette Udtryk kan være noget for stærkt — af en Hylding af fransk Smag og franske Mønstre, som ikke blev uden Indflydelse paa vor Literatur i det 18de Aarhundredes 6te til 8de Decennium; men dog aldrig blev mere end partiel, og aldrig kunde fortrænge Modvægten af en national Smag, og af den tydske og engelske Literaturs Studium

Hvorledes Holbergs komiske Genie hyldedes af alle dannede Folkeklasser, dette viste sig blandt andet ved det Monument, man reiste ham i den første Qvartudgave af Peder Paars (1772) og ved Modtagelsen, som denne fandt. Netop samme Aar var det, at den danske Literatur blev beriget med et komisk Mesterværk, hvis Lige den ikke, siden Peder Paars digtedes, havde seet. Wessels Kiærlighed uden Strømper tvang endog den mest kræsne og forud indtagne Smag til at erkiende Digterens sieldne komiske Talent; den classiske Sprogform bragte selv Gallomanerne til Taushed; og uhelbigviis for disse var det netop den franske Smag i Tragedien, som ved den vittigste Parodie blev giort latterlig. Denne vandt et umaadeligt Bifald, og Forfatteren en saa almindelig Navnkundighed ved det ene mesterlige Digt, at Evald neppe erhvervede nogen større paa sin hele Digterbane.

Ved at nævne denne store Digter, nævne vi tillige den danske Poesies ypperste Genius i det 18de Aarhundrede, og det høieste Resultat af de forenede Kræfters Stræben, som i Perioden imellem 1750 og 1780 arbeidede paa at lægge Grundvolden til den danske Digtekonsts og den hele Nationalliteraturs nyere Sprogbygning. Uden at kunne indlade os paa en udførlig Udvikling af Grundene, ville vi her bemærke det som en Kiendsgierning: at den alvorlige Poesie, som man kan sige, blev dyrket med saa megen Alvor i hiin Periode, skiøndt den langt fra ei blev uden Virkning paa Nationen og paa den nationale Smag, dog overhovedet ikke fandt i den Grad almindelig Indgang, som f. Ex. Holbergs og Wessels komiske Muse. Ville vi end ei omtale, at en for sin Tid saa betydende Samling, som de af ovennævnte Selskab udgivne Forsøg i de skiønne Videnskaber ikke just fandt noget overvættes Antal af Læsere og Yndere, (hvilket tildeels lader sig forklare af disse Samlingers blandede Værdi og af deres for en Deel unationale Tendents) saa vil det dog neppe undgaae det dybere

Blik, at selv Evald, der var en af de ypperste og meest originale blandt Danmarks Digtere, ikke i sin Tid — skiøndt agtet og hædret af Nationen — blev i den Grad erkiendt og forstaaet, som han 30 Aar sildigere vilde være bleven det. For endeel maa dette vel tilskrives Tidsalderen, hvilken Evald egentlig var ilet forbi, og som han, ved sit Livs og sin Skiebnes tragiske Udvikling, ikke naaede Kræfter nok til at beherske og omdanne. Noget kan vel ogsaa tilregnes de dengang, som i sildigere Tider, herskende Partiers Strid og Modsætning. Men at overhovedet ogsaa Skiemt, Lune og komisk Digtning finder lettere Indgang hos os, og ligger den nationale Smag i Poesien nærmere, end den til det Oversandselige og til Speculationens Enemærker henstræbende Alvorlighed, turde maaskee historisk Erfaring bestyrke. Muligen er dette en Egenskab, fælles for de nordlige Nationer *).

Saaledes havde Baggesen to umiddelbare Forgængere paa det danske Parnas, der begge, hver paa sin Maade, stode paa et saa høit Trin i Nationens Agtelse og Yndest, at der nødvendigen hørte et ualmindeligt Talent til, for ei allene at blive bemærket, men vinde Navnkundighed; imedens hines Laurbærkrandse endnu hang friske paa deres Grave. Vi ville ei sige, at den unge Digters tidligste Arbeider viste enten Fuldendelse i Formen, eller overstrømmende Rigdom paa Phantasie og Ideer; men de røbede strax et eget og naturligt Talent til at behandle Sproget i metrisk Form; som ei allene i den saa ilde udraabte "Periode fra 1785 til 1800" maatte erhverve sin Besidder et udbredt Bifald; men som til enhver Tid vil være sikker paa denne Virkning.

*) Man kan indvende: ethvert Land, ethvert Folk har sine alvorlige og sine komiske Digtere, og har hyldet de udmærkede iblandt begge. Men er det dog ikke saa: at der hos de sydlige Nationer findes en større Tendents til at giøre Speculationen og Abstractionen poetisk, (ja man kunde vel ogsaa sige: giøre Vittigheden selv speculativ og philosophisk) end hos de nordlige?

Baggesen begyndte sin Digterbane med lyriske Poesier, i temmelig blandede Toner. Den erotisk-elegiske vexlede med den lunefulde. Vittighed viiste sig nu og da; men ungdommelig og ikke moden; heller ikke Satirens tidlige Mærker fattedes. En temmelig incorrect Flygtighed, der endnu var langt fra den kritiske Skoles strenge Sprogpolitur, eller dens Omhu for det Glatte i Formen, det Correcte i Versificationen, og det Værdige i Ord og Udtryk, var til Syne i Baggesens første Ungdomsdigte. De bør dog ingenlunde oversees; men ere netop mærkværdige, fordi de i den renere og mere uddannede Form, hvori de ikke meget sildigere (i Ungdomsarbeiderne) fremtraadte, vidne om en omhyggelig kritisk Flid, og om et Talent for den æsthetiske Correctur, der ytrer sig i fiin Sprogtakt og en for udvortes Elegants og Rhythmus meget dannet Smag, hvori man let vil spore den med de Gamles classiske Værker fortrolige Digter*). At baade de nysomtalte lyriske Digte, og de omtrent samtidige komiske Fortællinger, fra deres første Fremtræden giorde udmærket Lykke, og erhvervede deres unge Forfatter et afgiort Navn som en af de heldigste og meest yndede danske Digtere: er et historisk Factum, hvilket vi her kun berøre som saadant. De følgende Bemærkninger ville nærmere udvikle, hvori vi mene, at Grunden laae til dette Bifald, og hvorfor det engang vundne, selv under en meget forandret Periode i æsthetisk Smag og Tone, aldrig ganske kunde tabe sig.

*) Baggesen har aldrig viist sig som en lærd Digter; men umiskiendelig er Indflydelsen af classiske Studier paa hans Arbeider fra modnere Ungdomsaar. Denne Indflydelse var dog ikke saameget en saadan, hvori man (som f. Ex. hos Ramler og Voss) saae en umiddelbar Copiering af de gamle Grækeres og Romeres Poesie; som det var en paa Smag og Sprogtakt overhovedet virkende Aandsdannelse, i hvis Anvendelse Baggesen, som i saameget andet, røbede fortrinlige Naturanlæg, om end ikke fortsatte eller fuldendte Bestræbelser.

Allerede Baggesens tidligste Digte vare saaledes ikke blevne ubemærkede, eller Talentet i dissamme hos Forfatteren blevet miskiendt. Nu fremkom derpaa den første Samling af hans Digterværker: de komiske Fortællinger (1785). Forud havde Wessel paa en Maade banet Veien, og hans [illegible] end [illegible] charakteristiske Mindesmærke til den unge Digter kunde siges at være dennes [illegible]. Vilde vi og saa i vore Dage ansætte Baggesens Talent for komisk Poesie mere efter Enkeltes Anerkjendelse, end efter dets Virkning paa et større Publikum; og vilde vi endog antage at det overordentlige Bifald, som dette Publikum skienkede hans første Arbeider af denne Art, var meer end forbigaaende — idet mindst nu [illegible] Aars Omvexlinger i Smag og Tone have kunnet udslette; kunde vel moderere hiint Bifald — saa maa det dog falde enhver ind, at Wessel*) uden Tvivl var en bedre og mere competent Dommer i disse Materier, end den meste Deel Potentater. Maaske det disse imidlertid have begaaet den Feil, som Baggesens egen [illegible] Stilling og Angrebsmaade fremkaldte: at de deels have forbiseet historiske og æsthetiske Synspunkter i deres Kritik, og deels dertil bedømt baggesenske Digtei, som om det var Afhandlinger i Prosa; deels, ved at ville bevise for meget (nemlig, at Baggesen var saa godt som et Nul i den danske Poesie). Det kunde have [illegible]; saa ville vi dertil dog ingenlunde negte den Retning, hvorved de [illegible] paa deres Side. Heller ikke er det Noget [illegible] at see [illegible] og [illegible] vigtigere efter et Decenniums Forløb end i Øieblikket mest mennesklige Hede.

Man har i hiin Stridsperiode, og i dens polemiske Stræben imod Baggesen som Digter, tillige lagt det danske Publicum og

*) Vi kunde fra nyere Tider tilføie Tode, Oehlenschläger (Erklæring til Publicum om hans personlige Forhold til Justitsraad Baggesen. 1818. S. 9. Anm. **) og flere hædrede Navne. Wessels er dog vel her et af de vægtigste.

Smagen i Danmark hiint ualmindelige Bifald til Last, hvormed Digterens komiske Fortællinger modtoges, "uagtet disse ikke taalte at sammenlignes med Wessels saameget yndede Digte, hvorefter de g a n s k e v a r e d a n n e d e." Dette sidste er dog ugrundet. At Wessel var et af Baggesens Mønstre, eller en af de Digtere, der virkede paa Tone og Foredrag i hans tidligere komiske Fortællinger, ville vi ei benegte; men deres Udførelse i det Hele var dog ligesaa forskiellig, som begge Digteres Aand, om end beslægtet, dog tillige var meget ulig, og Baggesens Vid baade rigere og skarpere, end Wessels; dennes Aand derimod i sig selv maaskee mere reen humoristisk, end Baggesens. "Kierlighed uden Strømper" tilsidesat, som et høiere komisk Digterværk, hvortil Baggesen aldrig gav noget Sidestykke, ere Wessels komiske Fortællinger for den største Deel at betragte som komiske Anekdoter i Riim. De fleste af Baggesens ere derimod en saadan Anvendelse af den spøgende Poesie paa hvilketsomhelst historisk eller fortællende Stof af længere Udstrækning, hvorved dette i Stedet for at være Hovedsag, bliver en blot Bisag, og den morende, vittige Indklædning derimod Hovedsagen. Tillige erindre vi, i Anledning af ovenanførte Sted, om det utaalelige i en Sammenligning imellem begge Digtere, at der blandt Wessels "saameget yndede" komiske Fortællinger findes en heel Deel ret maadelige eller ubetydelige, som i det mindste i en saa almindelig Yttring maatte været undtagne. — Uagtet det nu for Resten letteligt kiennes, at blandt andre Wessel, og vel endnu mere Wieland, have været Forbilleder, som Baggesen har havt for Øie: kan man dog i intet Tilfælde kalde hans komiske Fortællinger blotte C o p i e r; hvilket heller ingen vil falde paa, der ikke ganske glemmer, hvor subjectiv en Digter Baggesen var. Tvertimod, i disse Fortællingers hele Tone og Udførelse, selv i deres Feil — virkelige, eller dem tillagte — sporer man deels Anlæggene til, deels allerede Yttringen af den Charakteer, der blev egen for alle Bagge-

sens komiske, eller, om man vil, spøgende Digterværker, ligefra de første ungdommelige Fortællinger, indtil de sildigste Riimbreve og andre Rimerier.

For at udvikle vor egen Synsmaade for denne Charakteer, maae vi afskrive den allerede anførte Kritikers almindelige Dom over Baggesens komiske Fortællinger *).

"Den første Bemærkning man maa giøre er den: at ikke en "eneste af dem er comisk. Det i dem, som henhører til For- "tællingernes Gang, og det er endog den mindste Deel, er efter sin "Natur, eller efter den Side, hvorfra Digteren har opfattet det, "slet ikke komisk. Det, som skal være det comiske, er intet andet, "end Baggesens Maade, at betragte en Gienstand (ligemeget om "den i sig selv er comisk, eller alvorlig,) fra en latterlig og satirisk "Side. Deraf følger, at tidt de alvorligste Ting maa forekomme "latterlige, og omvendt. Gienstanden for Fortællingen er derfor "oftest ikke comiske Forhold og Situationer, endnu sieldnere rene "comiske Charakterer; og man seer ingen anden Grund til, at en "Ting giøres latterlig, uden den, at Digterens Lune saa bød det. "Denne aldeles upoetiske og forvirrende Adskillelse af Form og "Stof giør, at alle Stykkerne tabe deres Holdning og eiendomme- "lige Charakteer; og om ogsaa, hvilket dog sieldent er Tilfældet (!!) "vittige Indfald og comiske Skildringer i det Enkelte nogenlunde "søgte at raade Bod paa denne Hovedmangel, saa er den dog saa "væsentlig, at Digtene, hvori den findes, aldrig kunne til- "lægges nogen poetisk Værdi."

Vi tilstaae, at denne Dom, saaledes som den her er fremsat og udtrykt, forekommer os saa ugrundet og sig selv modsigende, at

*) Tolv Paragrapher om J. Baggesen; i Maanedsskriftet Athene. VII. Bind S. 91. — Vi henvise her i Almindelighed til dette Stridsskrift, uden ved de følgende ordret afskrevne Steder at spilde Rummet med Citationer.

hvis man ei tildeels kunde skjønne, hvortil Forfatteren har sigtet, og hvad han i sig selv har meent med Ytringer, hvori han har troet ikke at kunne gaae vidt nok, og derfor virkelig er løbet forbi fornuftig Menings Grændser, kunde en saadan Dom ikke fortiene nogen Giendrivelse. — Vi ville imidlertid opholde os nogen Tid ved samme, og for det første indvende: at der i det anførte Sted lægges for megen og for vilkaarlig en Vægt paa det blotte Udtryk *komisk*; og at dets Forklaring lades ligesaa ubestemt, som dets Anvendelse er utilstrækkelig motiveret. Det vil ikke let være muligt, paa en logisk Maade, at bringe nogen anden Definition over det Komiske ud af de anførte Ytringer: end at *det Komiske er noget Alvorligt*: eller at in specie det Komiske i et forstillende Digt maa beroe paa Digterens Maade, at betragte en Gienstand fra en *ikke latterlig* og *ikke satirisk* Side. End videre: at for det komiske Digt, som dog i Følge ovs anførte Slutning gives en *alvorlig* Natur, eller unddrages det Latterliges betingende Indvirkning, maa *Gienstanden* være *i sig selv komisk*, og *ikke alvorlig*, d. e. *Gienstanden* i sig selv maa udgiøre det komiske Digt, uden Medvirkning af Digteren; og dersom i dennes Arbeide en alvorlig Ting forekommer os latterlig, eller en latterlig alvorlig, er Digtet ikke komisk (!!). Endelig maa Digterens Lune i det komiske Digt være reent uden for; og dersom ved Hielp af samme Lune en Ting bliver os latterlig — dersom med andre Ord Digteren bringer os til at lee, uden at vi forud have afgiort med os selv: at her er noget vi tør lee over, det er en Gienstand, som i sig selv har Grund til Latter, og som der hverken behøves en Poet, Genie, Lune eller Vittighed til at giøre latterlig — saa er Digtet ikke komisk; saa ere Form og Stof paa en aldeles upoetisk og forvirrende Maade adskilte; Digtet er uden Holdning, og *aldeles ingen poetisk Værdi kan tillægges det.*

Paragraphernes Forfatter har det ikke meent alt dette; men han burde i det mindste have udtrykt sig rigtigere paa en Tid, da han selv og andre bekæmpede de Baggesenske Sophismer og Ordkløverier i den æsthetiske Kritik. Hans egentlige Mening i det ovenanførte Sted synes at gaae ud derpaa: at kun et vist Slags skiemtende Digte ere komiske; at Forhold, Situationer og Charakterer ere det Væsentlige i disse, og at Digterens Lune, Vittighed og Kraft til at frembringe og føde det Latterlige der, hvor vi mindst ventede det, ere underordnede, ja upoetiske og forkastelige Gaver. Hvorledes han i øvrigt tænker sig Behandlingen af sine i sig selv komiske Gienstande, Charakterer og Situationer, ved en Digter, uden Lunets ubundne Magt og Vittighedens Frihed, kunne vi ei indlade os paa at undersøge. — Vi ville ogsaa helst antage, at det i Grunden kun er en vis begrændset Smag, der ytrer sig i hiin Dom, og at denne ikke vil sige andet: end at Baggesen ikke var en komisk Digter af det Slags, som hans Kritiker især ynder. Han var virkelig ingen Komiker, som Cervantes, Holberg, Tieck o. a. Men fordi vi ei stille ham ved Siden af store Mestere, hvis poetiske Genius var af en heel anden Organisation: derfor berettiger intet os til at frakiende ham det komiske Talent, benyttet paa den Maade, hvorpaa det hos Baggesen kunde ytre sig. Vi maatte da paastaae, at han aldrig havde skrevet noget, der bragte os til at lee — og man maa beklage den, som kan giøre en saadan Paastand; thi hans Nydelse af det Komiske og Latterlige maa være meget indskrænket.

Undersøge vi nøiere hvad det egentlig er, hvorpaa Paragraphernes Forfatter især vil grunde sin Kritik over Baggesens komiske Digte, synes det, i Følge ovenanførte Sted, og hvad derpaa følger, især at være: den saakaldte upoetiske *Afsondring af Form og Stof*; en Mangel paa det sidste, eller paa historisk Indhold i Fortællingerne, og en for hyppig Anvendelse af *Satire*

og Vittighed; i Stedet for humoristisk Aand og Charakterers eller Situationers komiske Effect; (thi at bemeldte Forfatter paa eet Sted ogsaa benegter Vittigheden, staaer ikke allene i Modsigelse med hans egne Ytringer om Baggesen; men er ogsaa en alt for ugrundet Dadbel, til at den kunde fortiene nogen Opmærksomhed). Vi komme i det følgende til at forklare, hvad og hvormeget vi ansee for grundet i den sidste Deel af disse Udsættelser paa Baggesens komiske Digte. Men hvad angaaer Stoffet eller Indholdet i samme, og hvad enten nogle ville finde for lidt eller for meget deraf, saa maae vi gientage, hvad alt er sagt: at det ved Digte af den Art, som disse Baggesenske, kommer langt mindre an paa hvad, end hvorledes Digteren fortæller. At ville fordre den samme Vægtighed i Indhold af et spøgende, som af et alvorligt Digt, er enten Forglemmelse af Poesiens Natur, eller Følge af en indskrænket og mangelfuld Smag. Dersom en komisk Digter morer os, falder det dog neppe nogen ind at spørge: hvormeget har han nu egentlig fortalt i dette Digt? eller hvorledes vilde hans Fortælling see ud i simpel historisk Prosa? — At Lafontaine fortalte Fabler, som utallige Gange før og siden, i den gamle og nye Verden, paa Vers og i Prosa ere fortalte: betager ikke ham noget af hans Fortieneste som Digter. Han fortæller os intet nyt; tvertimod, vi vide forud ved enhver Fabel, hvad der skal fortælles os, og dog læse vi den med Fornøielse, dog morer den os fra først til sidst — mere fordi Lafontaine fortæller den, end fordi vi faae en Repetition af en Aartusinder gammel Æsopisk Fabel; og selv i det vi erkiende og affondre Fabelens eget Værd fra Indholdets Side, ere vi os dog bevidste, at den franske Digter har skienket os en interessant Nydelse ved den eiendommelige Maade, hvorpaa hans naturlige Vittighed og classiske Naivetet har behandlet et almindelig bekiendt Æmne. Kort, vi more os ulige

mere ved Digteren Lafontaine, end over Indholdet af en Fabel, som vi vide udenad.

Tage vi nu f. Ex. Baggesens rimede Fortælling af sit eget Ungdomsliv for os — uden Tvivl et af de vittigste og mest underholdende af hans spøgende Digte, saa veed enhver ret godt, at Indholdet af denne Fortælling lader sig i Prosa fremsætte paa et Par Sider; og dog falder det vel ingen Læser, der ikke just vil skrive kritiske Paragrapher, ind, at dadle dets Udspinding til halvtredsindstyve Sider paa Vers. Baggesen har forstaaet, i denne rimede Biographie at giøre et tilsyneladende Hverdagsstof ikke blot morsomt eller underholdende, men endog tiltrækkende, uden al Brug af den Opfindelsesevne, hvis Mangel dables i hans komiske Digte; og som enhver veed, virkelig var en af hans svagere Sider. Hvad det nu egentlig er, som morer os, om allene "det spillende Vid," hvormed Baggesen skal have "blandet en let bestikkelig Mængde" og det Spil med Ordene, de "snurrige Oppositioner" imellem samme, og den "forvirrende Sammenbyngen af lidet beslægtede Prædicater, hvis Uorden, som alt Urimeligt, engang imellem kan aflokke et Smiil", — eller om det er Baggesens Talent til at fremhæve det Løierlige, at bringe det Alvorlige og Ydmyge til at indgaae en Forening, hvori "Forvirring" og "urimelig Uorden" netop ved Kunsts Magt ophæves — en Magt til at bringe Læseren ud af en alvorlig Tankekreds ind i den lystige og skiemtende, hvori Digtet og Digteren bevæger sig: dette ville vi overlade til Eftertidens Bedømmelse. Thi vi regne det her omtalte Stykke til et af de danske Arbeider af Baggesen, der ville blive læste, saalænge som hans Navn og hans Værker bevares; og ved et Digt, som har denne Egenskab, er det temmelig overflødigt, at anvende megen Umage paa at undersøge, om det er komisk, eller ikke, eller endog paa at bevise, at Digteren, som skrev det, ikke er Digter.

Vilde man endog ikke læse videre, end de første fer eller syv Sider, saa maatte dog enhver, som er fortrolig med det danske Sprog, alene af denne Indledning til den rimede Biographie kunne skionne, at et Talent som det, her møder os, har en Egenskab, der maa bringe enhver fiendtlig Kritik til Fortvivlelse, den nemlig: at indtage alle Læsere, der hellere ville nyde et poetisk Arbeide saaledes som det efter sin Natur kan give en æsthetisk Nydelse, end dadle det, fordi det ikke passer til denne eller hiin æsthetiske Theorie eller Paragraph. — Hvad vil, i et saadant Tilfælde Anvendelsen af den saa tidt repeterede Phrase: at Baggesen ingen komisk Digter er, betyde? Hvad den endnu urimeligere Bebreidelse: "at tidt de alvorligste Ting hos ham maa forekomme os latterlige, og omvendt?" — Er det ikke netop en umistelig, en af de allerførste Betingelser for ethvert komisk Digt, at Digteren nedbryder eller overspringer det Hegn, hvormed Prosa-Livets Alvor vil frede sin Mark imod den overgivne Kyslighed og Latter? — Og hvilken eensidig Forvirring af Begrebetne om disse Digtes Natur, at ville giøre Stoffets, jeg veed ikke hvilken Egenskab til den ubetinget nødvendige Hovedsag i et komisk Digt; og kaste Digterens Vittighed, Lune og Gave til at fremlokke den muntre Stemning hos sine Læsere, hvilken lystig Skiemt føder, tilside, som noget ubetydeligt, der knap fortiener Omtale, eller den ringeste Opmærksomhed.

Denne flet motiverede Kritik over Baggesen, som komisk Digter, kunne vi ei tilskrive andet, end en eensidig, ved det bestandigen polemiske Synspunkt for hine Kritiker frembragte Betragtning af den Digtarts Natur, hvortil saa betydelig en Deel af Baggesens Arbeider, og det vel af de heldigste, henhøre. Man har, ved bestandigen at sætte denne Digter i Opposition og Parallele med andre, ved uafladelig at henvende Opmærksomheden paa hans Feil og svage Sider, og ved udelukkende at fremhæve

de sidste, som han kun alt for meget gav blot i sit Livs sidste og uheldigste Periode, tilsidst reent glemt, at Baggesen besad en eiendommelig Charakteer i sine Poesier — og vel fortrinligen i de komiske — som man, i Stedet for at bortraisonnere, maatte efterspore og forfølge i dens Udvikling, for at kunne vurdere hans Digterværd. Jeg siger, man har glemt og stræbt at bringe andre til at glemme dette; og forstaaer ved dette man de bekiendte polemiske Kritikere, af hvilke i Særdeleshed Paragraphernes Forfatter, som den, der i videste Udstrækning vilde frakiende Baggesen Digternavnet, her maa komme i Betragtning. Thi at en Synsmaade, som den, der i det sidstnævnte kritiske Arbeide er giort gieldende, aldrig kunde blive udbredt, end sige almindelig blandt det Publicum, der stedse har hyldet Baggesens for 40 Aar siden afgiorte Digtertalent, behøve vi neppe at tilføie.

I hiin eiendommelige Charakteer, for saavidt den ytrer sig fra den komiske Side, eller i skiemtende Poesie, fremtræder unegtelig Vittigheden som det stærkeste Element. Nu er det bekiendt nok, og vi have ovenfor hentydet derpaa, at denne Evne, skiøndt den vel behøver et Stof, dog er mere uafhængig af dette for at giøre sin Virkning, end nogen anden af de poetiske Kræfter; og at det Spil med Ordene, som man har bebreidet Baggesen, netop er et af de Midler, hvorved Vittigheden ofte af den ubetydeligste Materie frembringer en Effect, som man forgieves stræber at naae med den rigeligste Ødslen af Stoffet, hvor Gaven til at anvende det fattes. Saa vanskeligt det har været, endog for de med denne Evne selv rigest begavede Æsthetikere, at udfolde dens og det Latterliges Natur, i dennes hele sammensatte Væsen og Virkninger: saa er det i det mindste en afgiort Sag, at vittig bliver man hverken, fordi man har Genie til at opfinde i Poesien, eller Evne til at skabe og fremstille poetiske Charakterer. At ville binde

Vittigheden til visse Materier, til en vis Yttringsmaade,*) eller fængsle den inden for en afpælet Kreds af det Stof, man vil kalde komisk, være sig Charakterer eller Situationer, er at foreskrive Fuglen, hvor høit eller lavt den skal flyve, eller hvilke Træer den skal sætte sig paa; og om de vingestækkede Fugle, for hvilke denne Forskrift slet ikke behøves, er her ei Tale.

Hos Baggesen, sagde vi, var Vittigheden en med betydelig Overvægt fremtrædende Siæleevne. Allerede hans tidligste Digte viste, at selv i en Alder, hvor Forstanden sielden har Kræfter nok til at trænge igiennem den ungdommelige Følelses Blomstervæv; var Vittigheden det Element, hvori Baggesens Digterevne lettest og med mest eiendommelig Frihed bevægede sig. Spørge vi: hvor det er, at man finder denne Digter i sin mest naturlige Skikkelse, i den frieste og fuldeste Udvikling af sin individuelle Existents? da maae vi vel svare: at det er der, hvor han mindst har tænkt paa at lægge noget Baand paa Vittigheden, eller at stræbe efter nogen anden Effect, end denne Evnes uopungne Yttring. Havde den nu, foruden ved sin egen Kraft og sin sprudlende Fylde, ogsaa været

*) Man siger saaledes om Baggesen, at hans Vittighed vår let og spillende, men ikke dyb, han var ikke vittig som den eller den, som Shakspeare, Jean Paul og andre. Dette vide vi meget vel, og sætte netop en Fortieneste i, at han ei vilde være vittig paa nogen anden Maade, end hans egen; thi vi forkaste intet Slags naturlig Vittighed, hverken den, man hos Jean Paul kunde kalde for vægtig, eller den, man hos Baggesen kalder for let; men vi forkaste den unaturlige, den, som efterstræbes, og hvis Uægthed øiebliklig røber sig, hvad enten den bliver paa Overfladen, eller vil gaae dybere. Vi tillægge heller ei (som ovenfor er sagt) Baggesen, som komisk Digter, den objective Charakteer, han aldrig eiede; men vi protestere imod det kritiske Despotie, der vilde udstøde den lyriske Komiker af Digternes Tal, og efter en vilkaarlig Anvendelse af nogle Formler og Konstord forkaste saa godt som Alt, hvad Baggesen har skrevet.

understøttet ved en større Harmonie og Klarhed i de øvrige Sielekræfter, ved en dybere, en mere til Livets og Phænomenernes indre Kiærne, og mindre til deres udvortes, bevægelige Former henvendt Aand — havde den været forenet med en stærkere, mere i sig selv sluttet, paa sig selv beroende Organisme, og ikke uafladelig ligget i Strid med en overalt i Baggesens Digterliv frembrydende Blødhed og Eftergivenhed for Øieblikkets opstigende Følelse, eller for en krafttærende Forfængeligheds blendende Nydelser: da havde uden Tvivl ogsaa det vittige Talent hos ham opnaaet en stærkere komisk Kraft i det Objective. Ved at virke mere consequent og mere sammentrængt, havde det da udsat ham mindre for at forvildes paa de Afveie, som Letheden i at behandle Tankerne og Sproget alt for ofte førte ham ud paa. — Hvis derfor Baggesens ofte anførte Kritiker havde indskrænket sig til den Dadbel: at Digteren brugte hiint Talent for meget, og særdeles, at han brugte det mere adspredt, end concentreret, mere til at omfatte en stor Overflade af de mangfoldigste Gienstande, end til at fastholde og fremstille enkelte i et stærkere komisk Lys; og at han saaledes i sine Fortællinger og lignende Digte mere gav Fragmenter, end hele og fuldendte Værker, mere giorde vidtløftige og lykkelige Streiftog paa den komiske Poesies Territorium, end nøiedes med at indtage og tilegne sig enkelte faste Punkter i samme: da vilde vi heri langt mindre modsige ham, end der, hvor han vil udslette Baggesen heel og holden af Digternes Tal. Det er ikke disse Blades Hensigt, at dække nogen af Baggesens Mangler; men at tilbagekalde en rolig Vurdering af dem Digters poetiske Talenter, som man engang maaskee tilskrev dem, han ikke besad; men tilsidst endog vilde fratage dem, han eiede i en næsten skadelig Rigdom.

Mindre har vel Vittigheden i denne Digters poetiske Arbeider tabt ved hans tidlig yttrede Tilbøielighed til Satiren, som jo

egentlig kun er den spottende Anvendelse af hiin Evne paa det latterlige Object — ikke blot det personlige, men ogsaa det, der fremtræder i enkelte Yttringer af en heel Tidsalder, en vis Charakteer i denne, o. s. v. Men ligesom det ei lader sig negte, at den satiriske Anvendelse af det vittige Talent kan blive farlig for enhver Digter, der saa aldeles hengiver sig til at nære sin subjective Natur, som Baggesen: saaledes maa man i Særdeleshed beklage hos denne, at en alt for løs og ustadig, baade physisk og aandelig Tilværelse, en alt for passiv Modtagelighed for udvortes Indtryk, baade vigtige og uvigtige, sørgelige og glædelige, en alt for ringe aandelig, borgerlig eller videnskabelig Rodfæstelse i et virkende og handlende Liv, førte Baggesen meer og mere ind i et Slags uklar poetisk Existents, hvori han ofte forvirrede det Væsentlige med det Tilfældige, Ideer med Følelser, og Indbildningskraftens Drømmerier med den poetiske Phantasies, med Aand og Væsen begavede Billeder. At under en saadan Existents tillige Digterens egen, ved hans sønderrevne, til intet Land, til ingen borgerlig Virksomhed, til ingen velgiørende Livets Begrændsning bundne Personlighed, maatte faae et i flere Henseender skadeligt Herredømme over hans poetiske Productionsevne, er ikke meer end naturligt. Derfor finde vi, særdeles i den hele sildigere Periode af hans Digterliv og dets Yttringer, en bestandig Blanding af det tragiske Stof i hans egen Tilværelse, med det komiske eller spøgende i hans lette, flagrende, overgivne — ikke sielden ogsaa letsindige Vittighedsspil med sig selv og den hele Verden, hvilket tilsidst, ved den ulykkelige Vending, som hans Aandsretning tog, neppe endog mere taalte Persiflagens Lystighed; men maatte nære sig ved et Overmaal af den bitterste Satire. I en fortærende Kamp med sin, al Ligevægt berøvede Phantasie, fandt han kun i hiin Satire de stærke Pirringsmidler, som hans aandelige Natur behøvede i dens oprørte Giæringstilstand; og kun i enkelte Øieblik frembrød endnu Glimt

af den besynderlig bløde, ungdommelige, erotisk stemte Følelse, som man forgieves vil prøve paa at frakiende selv den alderstegne, bittre og intet skaanende Satiriker.

Langt fra derfor, at nogensinde en rolig, en modnet Betragtning af Baggesens poetiske Frembringelser i hans sidste Levealder kan lede, enten til en saa fiendsk og af Polemiken ene betinget, eller saa lav, saa dybt nedsættende Vurdering, som den, man engang i en lidenskabelig Periode tillod sig mod denne Digter — der, selv intet skaanende, fremkaldte den uskaansomme, i Stedet for den retfærdige Kritik — troe vi, at hiin Beskuelse snarere maa lede til Medlidenhed, end til Had eller Haan. Hvilken ædlere Natur i det mindste kunde vel andet end beklage den mindre heldige Udvikling af de meest udmærkede Talenter? Hvilken renere Sands for det Ophøiede i Digtekonstens Væsen maa ikke føle det Sørgelige i at see saamange Elementer til en stor Digter enten nedbrudte, eller forstyrrede i deres organiske Forening og Samvirkning, eller adsplittede og tildeels anvendte paa at fortære sig selv? — Vi frygte ikke, for at mødes af de hendøde Stemmer, som vilde frakiende Baggesen alt Digterværd. Vi frygte ligesaa lidt Spørgsmaalet: hvor findes hine Elementer hos en Digter, der aldrig besad dem samlede, eller hvis Siæl neppe eiede den Harmonie, i hvilken de samlede kunde virke; der manglede, baade i det Episke og Dramatiske, den opfindende, den rige plastiske Evne, som allene giver objectiv Originalitet — eller i det mindste saare sielden har viist Kraft til at anvende den? — Vi frygte det ikke, og troe, at dets Besvarelse i nærværende Dieblik er overflødigt; ligesaa vist som enhver Dansk, der har læst og forstaaet Baggesens Værker, fra de tidligste til de sildigste, vil vide med sig selv: at hvilken Charakteer, hvilket Værd man end hos Efterslægten vil tillægge hans Poesie, saa har den det eiendommelige Stempel, uden hvilket ingen Digter naaer denne Efterslægt. Lad hans Feil være mange, lad

Værdien af hans Frembringelser være nok saa forskiellig, lad Kritiken fremdrage hine, og Smagen skielne imellem disse, med al mulig Strenghed: det bliver derfor ikke mindre vist, at vi have kun den ene Baggesen, som det danskitalende Publicum aldrig vil frakiende den Plads, han vandt i dets nationale Literatur; om det endog altid vil beklage, at han ei kom til at tilhøre denne allene.

Hiin Plads vandt han alt i en meget ung Alder, ikke blot fordi hans Vittighed morede dette Publicum; men ogsaa fordi han, i Ordets fulde Betydning, var en dansk, en national Digter. Trods al Baggesens legemlige Omflytning og Omplantning i meer end eet fremmedt Folkefærds Jordbund, Levekreds og Sprog, er han vedbleven, med et forunderlig fast Slægtskabsbaand til den fædrelandske Sprogverden, at være Dansk indtil sine sidste Levedage. Derfor var det ogsaa, at skiøndt hans i øvrigt fine og skarpe Sprogtakt ei har kunnet befrie hans danske Sprog fra Pletter — ere disse dog af en saadan Art, at de ingensteds vise nogen Udartning fra det medfødte eller tidlige Borgerskab i Sproget, hvoraf Baggesen med Rette kunde rose sig; at de kun røbe enten en øieblikkelig Ordforvildelse, eller en i Øieblikkets Flugt og Flygtighed tilsidesat Anvendelse af den sikkre og skarpe Prøvesteen, som Baggesen besad for det danske Sprogs Væsen, Reenhed og nationale Eiendom. I det høieste ere nogle af hine, undertiden vanzirende og ilde klædende Pletter en uheldig Indbildning om enkelte selvgiorte eller tydskagtige Ords Brugbarhed, eller en skiødesløs Tilsidesættelse af Smagens Prøve, der undertiden viser sig i lave, upassende og ved deres Trivialitet stødende Udtryks Brug. At Baggesen ogsaa hist og her, fornemmeligen i sine sildigere, ucorrigerede Arbeider, har stødt an imod Sprogets Formlære og Syntax, og brugt enkelte udanske Vendinger og Ordføininger — ville vi endeligen ikke negte. Men den hele Sum af Baggesens Sprogfeil, hvoraf man engang giorde saamegen Støi, betager ham dog ligesaa lidt hans Værdi,

som dansk Digter og Prosaist, som man vil kunne negte den kraftfulde, løvtætte Eeg at være Skovens Prydelse, fordi man hist og her kan afpille den nogle udtørrede Qviste *).

Det er ikke blot en af de mest grundløse og uretfærdige — men man maa sige en af de vrangeste, kun af Lidenskabs Forblindelse udsprungne Beskyldninger, som er giort Baggesen: "at ingen dansk Forfatter saaledes har lagt an paa, af al Magt at forbærve Sproget, som netop han selv." Havde man i Stedet for dette sagt: at ingen dansk Forfatter, efter Evald og i det 18de Aarhundredes sidste Periode, har været udrustet med et rigere strømmende Væld til at danne og udvikle Sproget; ingen med større Kraft til, i sin Sphære, at benytte denne Rigdom; at Ingen i hiin Periode har glimret ved sit Sprogtalent, som Baggesen, og ingen dansk æsthetisk Forfatter fra samme Tid, (med Undtagelse af den ene Rahbek) har virket saa meget paa og for Sproget, som han (af den ganske naturlige Grund, at ingen dansk æsthetisk Forfatter i hiin Periode læstes meer end disse tvende) da sagde man det, som muligen kan modtage en eller anden Modification, muligen udtrykkes paa en nøiagtigere Maade; men som vi haabe, skal i Almindelighed af Efterslægten vorde erkiendt for historisk Sandhed. — Ei vil det være fornødent, nærmere at henvise

*) Vi bemærke det i øvrigt, som et ikke behageligt Phænomen i den nyeste danske Literatur, at man endog finder hos to saa udmærkede Digtere, som Baggesen og Oehlenschläger, en ofte alt for letsindig Forsømmelse af Sprogreenhed. Om man allene bør tilskrive dette Phænomen begge Digteres efterstræbte Borgerskab i et dobbelt Sproghiem (og det i et saa beslægtet Sprog som det tydske), eller flere indvirkende Aarsager, lade vi være uafgiort; men vist turde det være: at man forgieves vil søge Sprogskiødesløsheder, som dem, hine berømte danske Digtere have giort sig skyldige i, hos italienske, franske, engelske eller tydske Digtere af lige Betydenhed.

til det Tidsrum, vi ovenfor angav; for Læsere, der baade ere fornuftige og retfærdige, behøve vi ei at forvare os, eller at indskrænke den ovenfor yttrede Dom ved upassende og overflødige Sammenligninger. For dem, som endnu gaae med Lidenskab eller Fordom til den historiske Betragtning af den bortgangne Digters Frembringelser, skrives dette ikke.

Heller ikke vil det være fornødent, for danske Læsere at bevise denne Digters Rettighed til at tælles blandt de mest udmærkede Forfattere, det danske Sprog har at fremvise; thi enhver saadan Læser, som er noget bevandret i vor Literaturs Historie, veed: at det var Baggesen fornemmelig, der fuldendte Sprogets Uddannelse for det lette, spøgende, lunefulde Foredrag, hvori Udtrykket netop vinder i Bøielighed og Colorit, fordi det ikke fastholdes eller begrændses ved sammentrængt Mængde af vægtige Tanker, eller ved disses ideerige Dybde. Jeg siger, at Baggesen fuldendte denne Dannelse, hvortil Wessel især havde lagt Grunden; uden derfor at ville negte, at Elementer til samme vel allerede findes tidligere; eller uden at mene, at hiin Fuldendelse bør forstaaes anderledes, end som en ny Grundvold, eller et Bygningsværk, hvorpaa mange tilligemed og efter Baggesen have arbeidet. Klart nok er det, at ligesom Holberg i det 18de Aarhundredes første Halvdeel paa en Maade skabte med eet en heel ny og national Literatur i Danmark, som vi saa at sige næsten reent manglede i det 17de Seculum: saaledes fremstod i anden Halvdeel af det 18de en Literatur, der vel skyldte hiin store Komiker og med den sundeste Tænkning begavede Forfatter en betydende Deel af sin Sprogdannelse; men dog tillige udvidede og fremmede denne, ved efterhaanden at tilegne sig en langt større Deel af almindelig europæisk Cultur, end man tilforn havde kiendt eller optaget i Danmark. Blive vi staaende ved det poetiske Sprog, saa vide vi, at den høiere, eller, om man vil, den alvorlige Poesie

fandt i Evald en dansk Mester, der hævede den til en i vort Fædreland tilforn ukiendt Høide, og hvis Aands Rigdom, Kraft og Dybde prægede sig i et Sprog, hvormed ingen tidligere dansk Digters taaler at sammenlignes. Dog vide vi ogsaa, at Evald ikke opnaaede, maaskee heller ei i hiin Tidsalder kunde opnaae sin poetiske Fuldendelse; og det er ufornødent her at berøre, hvorledes det var forbeholdt en i yppigere Rigdom blomstrende Digter i det 19de Aarhundrede, at udvide sin herlige Forgængers Bygning. Den anden Side af Poësien, eller den komiske, kunde vel ei i det forløbne Aarhundrede finde en anden Holberg, og behøvede ham heller ikke; men det danske Sprogs erkiendte rige Dannelsesevne var saa langt fra at være udtømt ved hiin frugtbare Forfatter — hvis komiske Natur har malet sig næsten paa ethvert Blad, som hans Pen berørte — at den, foruden mange andre meer eller mindre ypperlige og fortiente Forfattere fra det 18de Aarhundredes anden Halvdeel, kunde give en Wessel og Baggesen Rum nok til at cultivere det komiske Foredrag, paa en hos os ganske ny Maade.

Det var kun blind Fordom, der vilde kalde den sidste en blot Efterligner af den Wesselske Muse, fordi Baggesen i sin Digternatur, udvidet til et ulige rigere og mere fleersidigt Indhold, havde optaget en Deel af hiin Digters Lune. Det er heller ikke andet, end en fiendtlig Kritik, der vil forekaste Baggesen, at han, uagtet sin Paastand paa komisk Digteraand, aldrig frembragte et saa originalt Arbeide, som Kiærlighed uden Strømper. Enhver, der kiender noget til Baggesens Genius, maa indsee, at et Arbeide i denne Form laae uden for sammes Natur; og hvad havde i øvrigt hans Originalitet, hans eiendommelige Charakter som Digter vundet, om han f. Ex. virkelig havde skrevet en lignende Parodie, der kunde have staaet ved Siden af Wessels? — Ikke i at gaae i andres Fodspor, men i at udvikle sin egen Natur, yttrer sig og virker den originale Digter; og Baggesen var en saadan. Hverken

Danmark eller Tydskland har nogen anden, som han ligner, eller vil faae nogen, der med Held kan efterligne ham. Med sine Feil og sine Fuldkommenheder, med sine svage og for kritisk Dadbel udsatte, ligesom med sine gode og indtagende Sider, er han hverken Copiist af nogen anden Digter, eller Lærling af nogen Skoles Mester — han er og bliver Baggesen.

At man paa en Tid, da der kæmpedes med den mest lidenskabelige Polemik imod denne Digter, og da han selv, desværre for hans poetiske og borgerlige Existents, brugte sin sarkastiske Vittighed til at bøde paa ethvert Hul i hans Kritiker, paa enhver Mangel, som hans æsthetiske Dømmekraft derved især fik, at han i dette Tilfælde forvirrede Skiemt og Alvor, og vilde trække sin Kritik fra den komiske Side over paa den alvorlige — hos ham den langt svagere — at man dengang reent tabte eller bortkastede Erkiendelsen af det Eiendommelige og Charakteristiske hos Baggesen: kan ikke undre os saameget, som at man vilde bygge et heelt kritisk System paa lutter Negationer. Man har saaledes ogsaa, for at kunne benegte eller bortforklare Virkningen af denne Digters Arbeider paa hans Samtidige, taget sin Tilflugt til at negte denne Virknings Realitet, eller fremstillet den som en Følge af Baggesens Gaver til at blende en let bestikkelig Mængde ved spillende Vid (naturligviis uden at berøre, at man selv havde hørt til den blendede Mængde*). Men kun en] vrang og uhistorisk

*) At Paragraphernes Forfatter var i dette Tilfælde, vil ikke undre nogen; thi man vil ikke let negte ham Evne til at fatte det Poetiske i alle Former, naar han vil bruge den. — Men umuligt er det, uden udvortes virkende Grunde, at tænke sig den totale Forskiel imellem hans Domme over Baggesen i det tidt anførte kritiske Skrift, og de ulige retfærdigere, som han fældede et Aar tidligere. Man læse f. Ex. følgende Sted: "Den anden (Baggesen var) langt oftere (hildet i Tidernes Garn, fordi han mere tumlede sig i det nærværende Øieblik) ved

Forudsætning ligger til Grund for en saadan Fremstilling. Man glemte, at den let bestikkelige Mængde fra 1785 dog maatte være en ganske anden, end den samme Mængde i 1815. Nu er det bekiendt nok, at Baggesen endnu i dette og følgende Aar besad det samme Talent til at bestikke den saakaldte Mængde ɔ: det læsende Publicum i Danmark, som da han udgav de komiske Fortællinger og Ungdomsarbeiderne, — uagtet den uhyre Kløft og den hele Generation, der ligger imellem disse to Tidspunkter, og uagtet Alt, hvad det samme Publicum imidlertid med Enthusiasme havde modtaget af danske Digterværker, der høre under en heel anden Kathegorie, end de Baggesenske.

Et saadant Phænomen maatte dog snarere lede til den simple og naturlige Slutning: at en dansk Digter, der kan blive hyldet i to saa grundforskiellige Perioder, som hine — ja man kan med Rette sige: i to Aarhundreder, forskiellige, næsten som om et tredie laae imellem dem — maa besidde en eiendommelig, af Nationens egen Aand udspringende, og med den beslægtet Charakteer; end det kunde lede til den Beskyldning, at denne Nations læsende Deel var en Mængde uden ægte Smag og poetisk Sands. Virkelig, en alt for slet Compliment vilde man i Almindelighed giøre ikke blot det danske Publicum, men ogsaa den Digter fra det 19de Aarhundrede, som har vundet den øverste Plads i dets Bifald, dersom man havde kunnet godtgiøre: at det i at vurdere Vittighed og komisk Poesie stod paa saa lavt, saa barnligt et Trin i Forstand, Aandscultur og Smag, som hine Nedbrydelser af Baggesens Digternavn vilde sætte det. Men Sagen forholder sig

---

Skarpsind og Vid giennemskuede det menneskelige Hierte, og ved sin muntre og mageløs vittige Opfatten og Fremstilling af det reelle Livs utallige endelige Sider, let tabte Sandsen for det uendelige og ophøiede i det ideale Liv." Athene. Jul. 1815. V. S. 90.

anderledes. Der lod sig anføre de mest fyldestgiørende Beviser for, at den almindelige Smag i vore Dage ret godt har forstaaet at skielne imellem det naturlige komiske Vid og det søgte eller efterstræbte; ligesom den ogsaa hos Baggesen har hyldet Vittighedens sieldne Talent, uden at hylde dens vilde Udvæxter. Selv den foregaaende Generation dømte uden Tvivl med mere Sikkerhed om komiske, end om alvorlige Digterværker; endskiøndt der 1785 herskede en overhovedet mindre dannet og udviklet æsthetisk Smag i Danmark, end 30 eller 40 Aar sildigere. Det sidste er ikke allene historisk vist, men paa en naturlig Maade forklarligt, naar vi ved en saadan Smag særdeles forstaae Evne til at fatte, nyde og bedømme nationale Digterværker; og at det først er, ved at forstaae sig selv og sine egne Digtere, at en Nation erhverver en Smag, der kan siges at tilhøre den — lader sig vel ei negte.

Nu er den Forestilling falsk: at det er Æsthetik og Kritik, som frembringe Digterne; da i den virkelige Verden netop et omvendt Forhold finder Sted. Først med den nationale Digtekonsts fleersidige Udvikling fremstaaer en egentlig æsthetisk Kritik, der er meer end blot Gienklang af fremmed Lyd; og allerede Grækerne havde eiet deres Homer, Theokrit, Æschylus, Sophokles m. fl. førend Aristoteles skrev sin Poetik. — At man i Danmark stiftede et Smagsselskab og der kriticerede og belønnede Digterværker, inden man endnu ret havde nogen Digter, var egentlig kun en Virkning af den Trang, man følte til at deeltage i andre Landes aandelige Cultur; uden at man ved de konstige Midler frembragte noget genialsk Digterværk. Ikke saa upassende var derfor Benævnelsen, dette Selskab fra Begyndelsen tillagde de poetiske Arbeider, som det udgav, nemlig Forsøg i de skiønne Videnskaber; men hvor lidt det dog var sig bevidst, at den i øvrigt for sin Tid agtværdige Bestræbelse: at forbedre Sproget og Smagen, var noget andet, end at frembringe en poetisk Literatur, kan man overbevise

sig om, ved at læse Fortalen, hvormed hine Samlinger aabnedes, (1761) og hvoraf bl. a. sees: at man den Tid endnu ei kiendte noget til Forskiellen imellem et Digterværk og "en Afhandling over Søfarten."

Hvor ulige mere, end ved kritiske Selskaber og Præmiedigte, den æsthetiske Smag i Danmark vandt ved en Digter, som Evald — uagtet hans Genie og hans Kraft deels paa en Maade var Tidsalderen overlegen, deels dog uden Tvivl hindredes noget i sin frie og fuldkomne Udvikling, baade ved subjective Forhold, og ved et Slags Modvirkning af de regelbundne Theoretikere — er det unødvendigt at bevise; men vel maa vi fremhæve det urimelige i den Mening: at Evald burde have omdannet de Danske, og at disse burde have foretrukket "en værdig Efterligning" af Evald, "om og blot af hans lyriske Værker" for Baggesens komiske Digte. Hvilken besynderlig Forvirring i Begreber, og hvilken Sammenblanding af de meest ulige Ytringer af æsthetisk Nydelsesevne! — Paa en fornuftigere Maade viste denne sig hos Publicum i Danmark, der hverken bragede det Gode i Skiemt, eller Alvor: lad være at det ikke tilfulde paaskiønnede Evalds Værd, medens han levede, og at der efter hans Død indtraadte en Periode af et Par Decennier, da man meer end billigt glemte det Gode hos de ældre Digtere, uden at faae Erstatning derfor hos mange af de nyere: saa viste sig dog ikke i Danmark en saa stor Mangel paa poetisk Sands mod Slutningen af det 18de Aarhundrede, som man efter ovenanførte kritiske Forfatters Fremstilling skulde troe. Tidens Interesse og Tarv fik i de politiske Begivenheder en Gienstand, der ledede bort fra Poesien; hines Storhed, og en Revolution i Europas hele aandelige Liv, ikke blot i den franske Statsforfatning, gav ogsaa i Danmark Aanden en høiere Stemning, og forberedede en anden Retning i Smagen. Man blev efterhaanden maaskee koldere mod Digtekonsten, forbi

anderledes. Der lod sig anføre de mest fyldestgiørende Beviser for, at den almindelige Smag i vore Dage ret godt har forstaaet at skielne imellem det naturlige komiske Vid og det søgte eller efterstræbte; ligesom den ogsaa hos Baggesen har hyldet Vittighedens sieldne Talent, uden at hylde dens vilde Udværter. Selv den foregaaende Generation dømte uden Tvivl med mere Sikkerhed om komiske, end om alvorlige Digterværker; endskiøndt der 1785 herskede en overhovedet mindre dannet og udviklet æsthetisk Smag i Danmark, end 30 eller 40 Aar sildigere. Det sidste er ikke allene historisk vist, men paa en naturlig Maade forklarligt, naar vi ved en saadan Smag særdeles forstaae Evne til at fatte, nyde og bedømme nationale Digterværker; og at det først er, ved at forstaae sig selv og sine egne Digtere, at en Nation erhverver en Smag, der kan siges at tilhøre den — lader sig vel ei negte.

Nu er den Forestilling falsk: at det er Æsthetik og Kritik, som frembringe Digterne; da i den virkelige Verden netop et omvendt Forhold finder Sted. Først med den nationale Digtekonsts fleersidige Udvikling fremstaaer en egentlig æsthetisk Kritik, der er meer end blot Gienklang af fremmed Lyd; og allerede Grækerne havde eiet deres Homer, Theokrit, Æschylus, Sophokles m. fl. førend Aristoteles skrev sin Poetik. — At man i Danmark stiftede et Smagsselskab og der kriticerede og belønnede Digterværker, inden man endnu ret havde nogen Digter, var egentlig kun en Virkning af den Trang, man følte til at deeltage i andre Landes aandelige Cultur; uden at man ved de konstige Midler frembragte noget genialsk Digterværk. Ikke saa upassende var derfor Benævnelsen, dette Selskab fra Begyndelsen tillagde de poetiske Arbeider, som det udgav, nemlig Forsøg i de skiønne Videnskaber; men hvor lidt det dog var sig bevidst, at den i øvrigt for sin Tid agtværdige Bestræbelse: at forbedre Sproget og Smagen, var noget andet, end at frembringe en poetisk Literatur, kan man overbevise

sig om, ved at læse Fortalen, hvormed hine Samlinger aabnedes, (1761) og hvoraf bl. a. sees: at man den Tid endnu ei kiendte noget til Forskiellen imellem et Digterværk og "en Afhandling over Søfarten."

Hvor ulige mere, end ved kritiske Selskaber og Præmiedigte, den æsthetiske Smag i Danmark vandt ved en Digter, som Evald — uagtet hans Genie og hans Kraft deels paa en Maade var Tidsalderen overlegen, deels dog uden Tvivl hindredes noget i sin frie og fuldkomne Udvikling, baade ved subjective Forhold, og ved et Slags Modvirkning af de regelbundne Theoretikere — er det ufornødent at bevise; men vel maae vi fremhæve det urimelige i den Mening: at Evald burde have omdannet de Danske, og at disse burde have foretrukket "en værdig Efterligning" af Evald, "om og blot af hans lyriske Værker" for Baggesens komiske Digte. Hvilken besynderlig Forvirring i Begreber, og hvilken Sammenblanding af de mest ulige Ytringer af æsthetisk Nydelsesevne! — Paa en fornuftigere Maade viste denne sig hos Publicum i Danmark, det hverken vragede det Gode i Skiemt, eller Alvor! Lad være at det ikke tilfulde paaskiønnede Evalds Værd, medens han levede, og at der efter hans Død indtraadte en Periode af et Par Decennier, da man meer end billigt glemte det Gode hos de ældre Digtere, uden at faae Erstatning derfor hos mange af de sildigere: saa viste sig dog ikke i Danmark en saa stor Mangel paa poetisk Sands mod Slutningen af det 18de Aarhundrede, som man efter ovenanførte kritiske Forfatters Fremstilling skulde troe. Tidens Interesse og Tarv fik i de politiske Begivenheder en Gienstand, der ledede bort fra Poesien; hines Storhed, og en Revolution i Europas hele aandelige Liv, ikke blot i den franske Statsforfatning, gav ogsaa i Danmark Aanden en høiere Stemning, og forberedede en anden Retning i Smagen. Man blev efterhaanden maaskee koldere mod Digtekonsten, forbi

anderledes. Der lod sig anføre de mest fyldestgjørende Beviser for, at den almindelige Smag i vore Dage ret godt har forstaaet at skielne imellem det naturlige komiske Vid og det søgte eller efterstræbte; ligesom den ogsaa hos Baggesen har hyldet Vittighedens sieldne Talent, uden at hylde dens vilde Udvæxter. Selv den foregaaende Generation dømte uden Tvivl med mere Sikkerhed om komiske, end om alvorlige Digterværker; endskiøndt der 1785 herskede en overhovedet mindre dannet og udviklet æsthetisk Smag i Danmark, end 30 eller 40 Aar sildigere. Det sidste er ikke allene historisk vist, men paa en naturlig Maade forklarligt, naar vi ved en saadan Smag særdeles forstaae Evne til at fatte, nyde og bedømme nationale Digterværker; og at det først er, ved at forstaae sig selv og sine egne Digtere, at en Nation erhverver en Smag, der kan siges at **tilhøre** den — lader sig vel ei negte.

Nu er den Forestilling falsk: at det er Æsthetik og Kritik, som frembringe Digterne; da i den virkelige Verden netop et omvendt Forhold finder Sted. Først med den nationale Digtekonsts fleersidige Udvikling fremstaaer en egentlig æsthetisk Kritik, der er meer end blot Gienklang af fremmed Lyd; og allerede Grækerne havde eiet deres Homer, Theokrit, Æschylus, Sophokles m. fl. førend Aristoteles skrev sin Poetik. — At man i Danmark stiftede et Smagsselskab og der kriticerede og belønnede Digterværker, inden man endnu ret havde nogen Digter, var egentlig kun en Virkning af den Trang, man følte til at deeltage i andre Landes aandelige Cultur; uden at man ved de konstige Midler **frembragte** noget genialsk Digterværk. Ikke saa upassende var derfor Benævnelsen, dette Selskab fra Begyndelsen tillagde de poetiske Arbeider, som det udgav, nemlig **Forsøg** i de skiønne Videnskaber; men hvor lidt det dog var sig bevidst, at den i øvrigt for sin Tid agtværdige Bestræbelse: at forbedre **Sproget** og **Smagen**, var noget andet, end at frembringe en poetisk Literatur, kan man overbevise

sig om, ved at læse Fortalen, hvormed hine Samlinger aabnedes (1761) og hvoraf bl. a. sees: at man den Tid endnu ei kiendte noget til Forskiellen imellem et Digterværk og "en Afhandling over Søfarten."

Hvor ulige mere, end ved kritiske Selskaber og Præmiedigte, den æsthetiske Smag i Danmark vandt ved en Digter, som Evald — uagtet hans Genie og hans Kraft deels paa en Maade var Tidsalderen overlegen, deels dog uden Tvivl hindredes noget i sin frie og fuldkomne Udvikling, baade ved subjective Forhold, og ved et Slags Modvirkning af de regelbundne Theoretikere — er det unødvendigt at bevise; men vel maa vi fremhæve det urimelige i den Mening: at Evald burde have ombannet de Danske, og at disse burde have foretrukket "en værdig Efterligning" af Evald, "om og blot af hans lyriske Værker" for Baggesens komiske Digte. Hvilken besynderlig Forvirring i Begreber, og hvilken Sammenblanding af de meest ulige Ytringer af æsthetisk Nydelsesevne! — Paa en fornuftigere Maade viste denne sig hos Publicum i Danmark, der hverken bragede det Gode i Skiemt, eller Alvor. Lad være at det ikke tilfulde paaskiønnede Evalds Værd, medens han levede, og at der efter hans Død indtraadte en Periode af et Par Decennier, da man meer end billigt glemte det Gode hos de ældre Digtere, uden at faae Erstatning derfor hos mange af de sildigere: saa viste sig dog ikke i Danmark en saa stor Mangel paa poetisk Sands mod Slutningen af det 18de Aarhundrede, som man efter ovenanførte kritiske Forfatters Fremstilling skulde troe. Tidens Interesse og Tarv fik i de politiske Begivenheder en Gienstand, der ledede bort fra Poesien; hines Storhed, og en Revolution i Europas hele aandelige Liv, ikke blot i den franske Statsforfatning, gav ogsaa i Danmark Aanden en høiere Stemning, og forberedede en anden Retning i Smagen. Man blev efterhaanden maaskee koldere mod Digtekunsten, forbi

man blev ligegyldig mod en heel Deel Smaadigtere, der skrev smaa Poesier, besang deres drømte eller virkelige Kiærester, tildrede den qvindelige Sentimentalitet med Elegier eller lange Ballader, og nu og da oplivede Selskaber og Baller ved en Vise. Men saa lidt man kan opvise et eneste Exempel paa, at nogen af de mere begavede Digtere fra hiin Periode ei er bleven erkiendt og efter Værdi paaskiønnet: ligesaa lidt kan man undres over, at det danske Publicum vedblev at erkiende: at der i Baggesen, med alle hans Mangler, besad en udmærket Digter, og at han var Digter mere end han selv vidste af — i Fald man vil bedømme hans poetiske Selvbevidsthed efter de underlige og uklare æsthetiske Yttringer, der forekomme i Fortalen til hans Ungdomsarbeider (1791).

At Baggesen overhovedet var mere Digter, end Æsthetiker, at han, uagtet sin rige Vittighed, var mere hiemme i Følelsens og Indbildningens Verden, end i Forstandens og Virkelighedens: kunde maaskee være grundet. Men skulde endog en omhyggelig Prøvelse af alle hans Skrifter føre til dette Resultat, maatte vi dog ingenlunde, med hans ei upartiske Bedømmere, frakiende ham mangen Evne til den æsthetiske Kritik, i enkelte Anvendelser af samme. At han undertiden brugte dem uheldigt, at han blandede mangen skarpsindig og træffende Bemærkning med uklare Ideer eller vrange og eensidige Total-Anskuelser, og at han tilsidst, i en oprørt og lidenskabelig Stemning aldeles gav sin Satire og Vittighed Tøilen, lod sin Phantasie raade endog i Forstandens Enemærker, og glemte alt Maal og al Maade i en blot nedbrydende Kritik: var vel for en stor Deel en Virkning af den samme Mangel paa harmonisk Ligevægt i Siæleevnerne og deres Virksomhed, hvis Følger spores giennem Baggesens hele Forfatterbane*). Men dadle vi med Rette (selv uden Hensyn

*) Forfatteren kiender dem, som ei ere enige med ham i at tilskrive denne Mangel paa Harmonie eller Ligevægt i Siæleevnerne en ufordeelagtig Indflydelse paa Baggesens Digterværker og kritiske

til moralske Drivefiedre) den Feil hos Baggesen, at hans Kritik ofte hverken var reen eller consequent: saa kunne vi heller ikke rose dem, som imedens de lægge ham hine Ufuldkommenheder til Last, giøre sig skyldige i den selvsamme Feil: at ville omhugge Træet, i Stedet for at beskære dets vilde Skud og Vandgrene. — Dette var deres Id, der vilde frakiende Baggesens komiske Digtninger alt Værd, fordi deres Indhold ikke vidner om rig Opfindelsesevne; fordi Stoffets Vægt og Betydning mindre, end man forstrede det, havde sysselsat en Digter, der ikke let var heldigere end der, hvor han glemte al unyttig Stræben efter at skabe et

Arbeider; og som tvertimod mene, at der var mindre at udsætte paa hans intellectuelle Evner og deres Dannelse, end paa hans Misbrug af disse Evner; at det fattedes ham langt mere paa Holdning, Fasthed og Consequents i Charakteren, paa Reenhed og Kraft i Villien, end paa let Indbildningskraft, livfuld Phantasie, sund Dømmekraft, o. s. v. for at blive en lige udmærket Digter og Æsthetiker. Det lader sig vel ei negte, at fornemmelig hos en i den Grad subjectiv Digter, som Baggesen, maa den personlige Charakteer spille en betydende Rolle i Dannelsen af den poetiske. Dog ligger upaatvivlelig altid den intellectuelle Betragtning af Digteren og hans Værker nærmere, end den moralske, hvor Synsmaaden skal bære Navn af æsthetisk. At Baggesen som Konstdommer var inconsequent og ustadig, at han som Digter ofte fattedes harmonisk Rolighed, ofte Klarhed og Bestemthed i Anskuelsen; at han svævede imellem en dobbelt Existents, som han spildte sit Livs Stræben paa at ville forene — disse og andre Mangler kunne vi spore og fremvise i hans Arbeider; men de lade sig deducere, uden at gaae ind i Bedømmelsen af hans moralske Charakteer. Intet er lettere, end at angribe denne; intet vanskeligere, end uden det nøieste og fuldstændigste personlige Kiendskab til en Digter at bestemme Forholdet imellem hans Charakteer og hans Værker; og den Sætning som hos os har fundet et ikke heldigt Forsvar: at Digteren er i Levnet som i Værker, vil i Poesiens og Poeternes Historie paa hvert Blad møde Modsigelse.

Stof, han ei kunde behandle. Man dadlede saaledes egentlig og især, at Baggesen hengav sig til sin egen Natur, i det man, med Forsæt eller uvilkaarligen, oversaae, hvad der, selv under en ofte løs og for vidt udsvævende Form, tilflød hans subjective Digtninger af denne Naturs rige Lune, Vittighed og Talent for den lette Skiemt.

Men det er denne Vittighed og denne Spøgen med Stof og Form i den komiske Poesie, som man fordømmer. Med andre Ord: man vil forkaste et eget Slags Poesie, hvori der gives Genialitet, som i alle andre Konstens Yttringer, — om man endog, med Schlegel, vil kalde Vittigheden "en fragmentarisk Genialitet;" en Poesie, hvori det, som giver det selskabelige Samliv sin høieste Forfinelse, den aandelige Meddelelse blandt dannede Mennesker, som man ikke uden Grund kalder Vittighedens Spil, den pirrende Nydelse, hvori Forstanden er virksom, uden at vi mærke eller trættes ved dens Sysel — hvori alt dette med et sieldent Talent er overført i let henflydende Former, i Vers; som man synes, i det man læser dem, at høre fra den Talendes Læber. Man kunde ligesaa godt paastaae: at Vittighed og Lune vare Egenskaber, der tilhørte indskrænkede Hoveder, og derfor burde forjages af den cultiverede Verden; eller man kunde fordre, at denne, naar den vilde more sig, skulde gaae i Skole hos den tarvelige Hverdagsforstand, som godt begriber, hvad den seer, føler og smager; men aldrig har følt sig besværet af for meget Vid. Det er imidlertid sagt, iblandt den øvrige Mængde af halv sande og heel skiæve Kritiker: "at det var en bagvendt Forestilling hos Baggesen, at agte noget aldeles øieblikkeligt og personligt som Gienstand for en varig, poetisk Forestilling;" og at han tog meget feil i "at ansee sin Færdighed i selskabelig Conversation og sin vittige, muntre Lune for eet med vittigt, eller endog komisk Digtertalent" (man skulde herefter slutte, at denne Kritiker anseer

vittig Lune for en meget underordnet Egenskab hos den komiske Digter; eller at Baggesen aldrig havde viist den og mange andre i sine Digte). Naar saaledes Paragraphernes Forfatter, i et overbærende Øieblik, indrømmer Digteren denne Lune; erfare vi tillige strax efter, at den i selskabelig Conversation saa vittige og lunefulde Digter altid lod sin Vittighed tilbage i Selskabssalene, og naar han skrev sine Vers, var dum. Halvfemte hundrede Sider af disse (de poetiske Epistler) "ere forfattede med liden Vittighed;" ja have "knap et eneste Indfald, som kan sammenlignes med Baggesens ældre og mere solide." Da nu ogsaa disse, efter samme kritiske Forfatters Mening, ere faa eller næsten ingen: saa maae Vittighederne i de rimede Breve blive omtrent minus Ingen, og følgelig saa faa som muligt. — Men vi ville lade den Fugl flyve; og finder nogen Behag i at paastaae, at det er mørkt midt om Dagen, hvorfor skulde man ei tillade ham at have denne Mening, naar han kun ei vil skænde for slemt paa den hele øvrige Verden, der kan see, at det er lyst? — Det maatte vist nok forekomme enhver i denne øvrige Verden underligt, om nogen vilde bevise, at Baggesen var en vittig Digter, da han selv kun alt for rigeligt beviste, at han havde for meget af det, som hans Modstandere som oftest havde for lidt af. Vi ville ei forsvare den undertiden overstrømmende Overflødighed *), da Jean Paul for længe siden har giort det paa den vittigste Maade; og da Alt hvad herom kunde siges, tilsidst dog maatte føre til det samme Resultat, som hos denne mest poetiske af alle Æsthetikere: "at i en Blomsterhave er Overflødighed paa Blomster lige-

*) "Den bedste Prøve og Control paa Vittigheden er netop dens Overflødighed; et Indfald, der allene havde glimret, blegner i ét lysende Selskab; følgelig vil Bebreidelsen af matte og søgte Indfald just træffe den, som kan ødsle med Vittighed." o. s. v. Vorschule der Aesthetik. 2. Aufl. II. 408 o. f.

saa lidt en Dadbel, som Mangel paa Græs." Men naar Bonden kalder Blomsterne Græs, og meier det ene af med det andet, for at giøre det Alt til Hø: saa vil man dog ei kalde ham en Konstdommer, eller hans Lee en æsthetisk Kritik.

Vi ville ligesaa lidt paastaae, at Baggesen, i at benytte sin Vittigheds rige Forraad, altid var lige heldig, som vi i Almindelighed ville forsvare den Brug, han ofte, og særdeles i sin sidste Digterperiode, giorde af denne Evne. At han mere og mere hærdede og spidsede dens Braad, indtil Satirens Salt blev til ædende Gift, og indtil Vittigheden, trykket og hidset af den unaturlige Pirring, stundom nedsank til lav Smudsighed og Grovhed, der forjog Spøgen, afvæbnede endog Satiren, og kun lod den plumpe prosaiske Fornærmelse, som et ureent Bundfald tilbage: hører til denne Digters sørgelige Forvildelser, som endog hans varmeste Beundrere hellere maae glemme, end opfriske. Men er uheldig Brug eller Misbrug af en Evne det samme, som Mangel paa denne Evne? Eller maatte ikke enhver, der vil giøre Fordring paa den ringeste Stemme i æsthetisk Kritik, selv om han hørte til de af den lavere Baggesenske Satire og dens intet mindre end attiske Vittighed mishandlede Individer, undsee sig ved at negte ham en overlegen Evne der, hvor han allermest besad den?

Skulde man i øvrigt falde paa at troe, at vi, ved at udkaste disse enkelte Træk til Baggesens Charakteristik som dansk Digter, havde foresat os allene at fæste Diet paa hans glimrende Sider, for med Flid at oversee de svagere Partier i hans poetiske Charakteer: da tager man mærkelig feil. Man glemme kun ei, at disse svagere Sider have ikke blot for længe siden været temmelig almindeligen erkiendte; men at de mere end eengang have været Gienstand for den skarpeste offentlige Dadbel. Man oversee heller ikke: at Virkningen af den polemisk-satiriske Eruption, hvormed Baggesens danske Digterbane endtes, og af den Kamp, hvori man,

tildeels med Held, opbød alle Vaaben, for imod ham selv at gien= gielde hans nedbrydende Kritik, har været en Stemning mod denne engang saa almindeligt yndede Digter, som længe har baaret Præ= get, i det mindste af fiendtlig Utilfredshed. Det er Tid, ved hans endnu friske Grav at nedlægge ethvert af de Vaaben, der i det høieste i Feidens Tid, og mod den levende satiriske Digter, kunde finde Undskyldning; og det er heller ikke for tidligt for den rolige kritiske Betragtning, at affondre det grundløse i de Angreb, der i Danmark skete paa Baggesens danske Digternavn, fra de Udsæt= telser paa hans poetiske Arbeider, som en streng, men retfærdig Eftertids Kritik uden Tvivl vil kiende gyldige.

Falsk er saaledes den i Almindelighed fældede Dom: at Baggesen ei var komisk Digter — og ugrundede de, paa vrange Forudsætninger byggede Kiendelser: at man maa fraskrive hans komiske Fortællinger alt poetisk Værd, at Riimbrevene ere intet andet end Breve paa Riim, at "de saakaldte poetiske Epistler" ere aldeles upoetiske, med flere af samme Art. — Man maatte, som ovenfor er viist, ihielslaae al vittig Aand i den spøgende Poesie, man maatte i det mindste giøre den episke og dramatiske Komiker til den eneste komiske Digter, ifald man vilde negte Baggesen dette Navn. Han var ingen saadan Komiker, eller var det ikke for= trinligen; men ligesom hans hele skiemtende Poesie gik ud fra en i høi Grad subjectiv eller eiendommelig Lune, saaledes var han ogsaa som komisk Digter aldeles lyrisk; og den, især i hans lettere Spøg, bestandige Indblanding af hans egen Subjectivitet, som man har lagt ham til Last, er intet andet end en nødvendig Følge af hiin Lunes Natur. At kalde den subjective Lune upoe= tisk, er kun at drive et vilkaarligt Spil med techniske Udtryk. Poetisk bliver Alt, hvad der sætter os ind i et af Digteren an= skuelig fremstillet Liv — enten han danner os dette Livs reflecte= rende Billeder i eller uden for sin individuelle Charakteer og per=

saa lidt en Dabbel, som Mangel paa Græs." Men naar Bonden kalder Blomsterne Græs, og meier det ene af med det andet, for at giøre det Alt til Hø: saa vil man dog ei kalde ham en Konstdommer, eller hans Lee en æsthetisk Kritik.

Vi ville ligesaa lidt paastaae, at Baggesen, i at benytte sin Vittigheds rige Forraad, altid var lige heldig, som vi i Almindelighed ville forsvare den Brug, han ofte, og særdeles i sin sidste Digterperiode, giorde af denne Evne. At han mere og mere hærdede og spidsede dens Braad, indtil Satirens Salt blev til ædende Gift, og indtil Vittigheden, trykket og hidset af den unaturlige Pirring, stundom nedsank til lav Smudsighed og Grovhed, der forjog Spøgen, afvæbnede endog Satiren, og kun lod den plumpe prosaiske Fornærmelse, som et ureent Bundfald tilbage: hører til denne Digters sørgelige Forvildelser, som endog hans varmeste Beundrere hellere maae glemme, end opfriske. Men er uheldig Brug eller Misbrug af en Evne det samme, som Mangel paa denne Evne? Eller maatte ikke enhver, der vil giøre Fordring paa den ringeste Stemme i æsthetisk Kritik, selv om han hørte til de af den lavere Baggesenske Satire og dens intet mindre end attiske Vittighed mishandlede Individer, undsee sig ved at negte ham en overlegen Evne der, hvor han allermest besad den?

Skulde man i øvrigt falde paa at troe, at vi, ved at udkaste disse enkelte Træk til Baggesens Charakteristik som dansk Digter, havde foresat os allene at fæste Øiet paa hans glimrende Sider, for med Flid at oversee de svagere Partier i hans poetiske Charakteer: da tager man mærkelig feil. Man glemme kun ei, at disse svagere Sider have ikke blot for længe siden været temmelig almindeligen erkiendte; men at de mere end eengang have været Gienstand for den skarpeste offentlige Dadbel. Man oversee heller ikke: at Virkningen af den polemisk-satiriske Eruption, hvormed Baggesens danske Digterbane endtes, og af den Kamp, hvori man,

tildeels med Held, opbød alle Vaaben, for imod ham selv at giengielde hans nedbrydende Kritik, har været en Stemning mod denne engang saa almindeligt yndede Digter, som længe har baaret Præget, i det mindste af fiendtlig Utilfredshed. Det er Tid, ved hans endnu friske Grav at nedlægge ethvert af de Vaaben, der i det høieste i Feidens Tid, og mod den levende satiriske Digter, kunde finde Undskyldning; og det er heller ikke for tidligt for den rolige kritiske Betragtning, at afsondre det grundløse i de Angreb, der i Danmark skete paa Baggesens danske Digternavn, fra de Udsættelser paa hans poetiske Arbeider, som en streng, men retfærdig Eftertids Kritik uden Tvivl vil kiende gyldige.

Falsk er saaledes den i Almindelighed fældede Dom: at Baggesen ei var komisk Digter — og ugrundede de, paa vrange Forudsætninger byggede Kiendelser: at man maa frakrive hans komiske Fortællinger alt poetisk Værd, at Riimbrevene ere intet andet end Breve paa Riim, at "de saakaldte poetiske Epistler" ere aldeles upoetiske, med flere af samme Art. — Man maatte, som ovenfor er viist, ihielslaae al vittig Aand i den spøgende Poesie, man maatte i det mindste giøre den episke og dramatiske Komiker til den eneste komiske Digter, ifald man vilde negte Baggesen dette Navn. Han var ingen saadan Komiker, eller var det ikke fortrinligen; men ligesom hans hele skiemtende Poesie gik ud fra en i høi Grad subjectiv eller eiendommelig Lune, saaledes var han ogsaa som komisk Digter aldeles lyrisk; og den, især i hans lettere Spøg, bestandige Indblanding af hans egen Subjectivitet, som man har lagt ham til Last, er intet andet end en nødvendig Følge af hiin Lunes Natur. At kalde den subjective Lune upoetisk, er kun at drive et vilkaarligt Spil med techniske Udtryk. Poetisk bliver Alt, hvad der sætter os ind i et af Digteren anskuelig fremstillet Liv — enten han danner os dette Livs reflecterende Billeder i eller uden for sin individuelle Charakteer og per-

eller videre udviklet de faa og korte, men for det meste heldige Træk, hvormed han dengang charakteriserede Baggesen. Da i Almindelighed intet i Literaturen glemmes og taber sig snarere, end Recensioner, er det vel ei til Overflødighed, om vi nedenfor afskrive et Sted af en saadan, (skiøndt fornemmelig berørende den alvorlige Side hos Digteren) der kunde blive Texten til en udførlig Commentar*); og hvad i Særdeleshed angaaer hine "tunge,

*) "Spøgende Vid og en Phantasie, der sædvanligt spiller let paa "Overfladen eller dens nærmeste Lag, ogsaa stundom trænger dybere, men sielden skaber hele og faste Syner, vare Digterens "Grundtræk paa hans hele Vandring. Som oftest er Latteren "blandet med Graad, og Graaden med Latter; men næsten altid, naar Digteren spreder sine Vinger for at flyve mod det "Høie, nedtynger han sig selv ved Betragtninger over Flugtens "Natur, over Jorden, han løfter sig fra, og Himlen, han "hæver sig mod, eller og Flugten taber sig i en spøgende Flagren "hen over de blommede Enge, han ei nænner at forlade. Ofte "følte han, at saaledes vare hans Vilkaar; og han har aldrig "kunnet enes med sig selv, om han skabtes til Graad eller Latter, "til Alvor eller Spøg; netop fordi den lunefulde Natur havde sin "Skiemt af at danne ham til en synderlig Blanding af Alt. "Denne Blanding har giæret og kæmpet med sig selv, og stundom "fik nogle Dele en mærkelig Overmagt; Men i Riimbrevene er "det hartad aldrig saa, fordi her ei var noget, hvori hans "Egenhed kunde tabe sig, da det meget mere var den "allene, som, skiøndt til forskiellige Tider, afstrykte sig selv." Grundtvigs Recension over Baggesens Riimbreve og komiske Fortællinger. Lærde Efterretninger 1809. S. 258. De, som efterlæse denne Recension, og hvad der i Forfatterens bekiendte Verdenskrønike (1812) siges om Digteren, ville i øvrigt erfare, at han, dog med Undtagelser, ikke satte Baggesens komiske Digte meget høit (snarere lavt nok;) ligesom det overhovedet synes, som Grundtvig antager Baggesens egentlige naturlige Digterkald, at være det alvorlige. Forfatteren af disse Bemærkninger er netop af modsat Mening; uden at agte det mindste paa, hvad Baggesen flere Gange forsikkrede om sig selv.

At vi meget ofte i Baggesens komiske Digte lee ligesaa meget over ham selv, som over det, han siger os — eller, at vi ofte ei kunne adskille Digterens Individualitet fra Stoffet i hans Digt — er dog derfor en ikke mindre virkelig Latter, end naar vi hos Holberg lee over Jakob von Thyboe eller Peder Paars. At vi see ham fremstille sin egen Personlighed som Gienstand for den egne Skiemt, og at han, i det uden Maal og Grændser omslagrende og udsvævende Vittighedsspil, ligesaavel trækker sig selv ind, og ligesaa lidt skaaner sig selv, som andre forekommende Gienstande, er saa langt fra at betage hans spøgende Digte deres poetiske Værd, at de netop heraf modtage en stor Deel af det Eiendommelige, der giør det umuligt at efterligne dem. En anden, maaskee med endnu rigere Talent begavet Digter, vil kunne skrive lyrisk-komiske Digte, Riimbreve eller andet lignende i sin Art, og maaskee være ligesaa heldig. Ingen kan eller kunde skrive Baggesenske, uden Baggesen selv. — At udføre dette videre, er unødent. Man vidste det, man kiendte Baggesens Eiendommelighed længe før det blev afgiort ved en æsthetisk Proces, efter Forordninger, der intet manglede uden Lovskraft: at han ikke var Digter. Det er Skade, at man ikke for 17 Aar siden drømte om denne hans Landsforviisning fra det danske Parnas. En bekiendt Forfatter, og selv dansk Digter, havde da maaskee forøget med flere,

---

Former. Til dette sidste Genie besad han vel maaskee flere Elementer; men ikke Kraften til at samle og anvende dem. Derfor, ligesom hans Brug af sit vittige Talent vel ofte er misforstaaet, eller ikke taget fra den rette Side: (thi Dieblikkets Vittighed maa gribes i sin lette Flugt, og nydes i denne; men dens Virkning ikke benegtes, fordi man, i Forventning af en anden, har ladet den flyve forbi) saaledes var han selv maaskee ikke altid i Stand til at forstaae de objectiv-komiske Digtere; eller, i Følelsen af den indvortes Ulighed imellem hans egen og disse Digteres Natur, har han, mindre undskyldelig, miskiendt deres Værd.

eller videre udviklet de faa og korte, men for det meste heldige Træk, hvormed han dengang charakteriserede Baggesen. Da i Almindelighed intet i Literaturen glemmes og taber sig snarere, end Recensioner, er det vel ei til Overflødighed, om vi nedenfor afskrive et Sted af en saadan, (skiøndt fornemmelig berørende den alvorlige Side hos Digteren) der kunde blive Texten til en udførlig Commentar*); og hvad i Særdeleshed angaaer hine "tunge,

*) "Spøgende Vid og en Phantasie, der sædvanligt spiller let paa "Overfladen eller dens nærmeste Lag, ogsaa stundom trænger dybere, men sielden skaber hele og faste Syner, vare Digterens "Grundtræk paa hans hele Vandring. Som oftest er Latteren "blandet med Graad, og Graaden med Latter; men næsten altid, naar Digteren spreder sine Vinger for at flyve mod det "Høie, nedtynger han sig selv ved Betragtninger over Flugtens "Natur, over Jorden, han løfter sig fra, og Himlen, han "hæver sig mod, eller og Flugten taber sig i en spøgende Flagren "hen over de blommede Enge, han ei nænner at forlade. Ofte "følte han, at saaledes vare hans Vilkaar; og han har aldrig "kunnet enes med sig selv, om han skabtes til Graad eller Latter, "til Alvor eller Spøg; netop fordi den lunefulde Natur havde sin "Skiemt af at danne ham til en synderlig Blanding af Alt. "Denne Blanding har giæret og kæmpet med sig selv, og stundom "fik nogle Dele en mærkelig Overmagt; Men i Riimbrevene er "det hartad aldrig saa, fordi her ei var noget, hvori hans "Egenhed kunde tabe sig, da det meget mere var den "allene, som, skiøndt til forskiellige Tider, af-"trykte sig selv." Grundtvigs Recension over Baggesens Riimbreve og komiske Fortællinger. Lærde Efterretninger 1809. S. 258. De, som efterlæse denne Recension, og hvad der i Forfatterens bekiendte Verdenskrønike (1812) siges om Digteren, ville i øvrigt erfare, at han, dog med Undtagelser, ikke satte Baggesens komiske Digte meget høit (snarere lavt nok;) ligesom det overhovedet synes, som Grundtvig antager Baggesens egentlige naturlige Digterkald, at være det alvorlige. Forfatteren af disse Bemærkninger er netop af modsat Mening; uden at agte det mindste paa, hvad Baggesen flere Gange forsikkrede om sig selv.

kiedsommelige Riimbreve, der ikke have den ringeste Interesse for tredie Mand" — saa ville vi nøies med at gientage hvad et talrigt Publicum engang meente, og hvad Grundtvig sagde: "at om ikke alle af disse Breve ere i sag fuldt Maal vittige, som nogle, vil dog neppe selv deres gientagne Læsning fortryde Nogen, som det ei maa fortryde Digteren at læses af."

Vi kunne herved giøre den historiske Bemærkning, at faa Digtere i Danmark ere læste meer end Baggesen, og blandt hans Digte ingen mere, end de spøgende. Langt fra at lægge Smagen dette til Last, ansee vi det snarere for et godt Tegn, at selv i et Tidspunkt, da man ei uden Grund var bleven koldere for Baggesens alvorlige Digte, end man f. Ex. var det i Perioden imellem 1785 og 88, vandt Riimbrevene (1807) et stærkt og almindeligt Bifald — hvorved ikke saameget menes, at de ei skulde være dadlede af Nogle, som at de læstes af Alle. Naar man erindrer sig, at det var netop samme Aar, som Oehlenschlägers nordiske Digte traadte for Lyset, og to Aarefter at vi i dennes poetiske Skrifter havde modtaget den danske Poesies rigeste Gave i det nye Aarhundrede, kunde man vel neppe ventet sig andet, end at hine Øieblikkets og Lunets Fostre vare blevne, om ikke overseete, dog knap bemærkede. Dog langt fra. De Danske havde ikke glemt Baggesen, skiøndt han længe syntes at glemme og forsømme dem. De gienkiendte i hine rimede Breve den samme underlige, vittige, af de stridigste Elementer sammensatte Digter, der siden Vessels Tid havde givet dem mest at lee af; og man morede sig nu saameget mere over hans Vers, som det meer end nogensinde var ham selv, man saae livagtigen at flagre, svæve, stige, synke, snerte, gotte sig og fortvivle — om ikke i det samme, dog i de faa Øieblik, hvori nogle Sider af disse lette og letteste danske Riim løb igiennem Læserens Øre. Mange nøiedes vel hermed, eller med den øiebliklige Virkning, som neppe noget af Riimbrevene forfei-

lede; endeel undrede det maaskee ogsaa, at de ikke ret vidste, hvad der fra Øret var gaaet over i Sindet, eller hvad de egentlig skulde tænke, føle, mene, dømme eller fordømme, naar de havde læst endeel af disse Breve. Men for enhver, som læste dem med meer end Øinene, eller hørte dem med meer end Ørene, fremgik af Riimbrevene ikke allene Vittighedens Incitament, i forskiellige og vexlende Skikkelser; men ogsaa et temmelig fuldstændigt, af Lunet selv udkastet Billede af den meest lunefulde Digter. At en saadan Digter, efter Jean Pauls Udtryk, "i en vis Grad bliver til det, som han selv beleer;" at man meget ofte i hans burleske Sammenblanding af Stort og Smaat, af Graad og Latter, af Verden og hans eget Jeg, maa finde ham lätterlig, netop fordi han med en høi Grad af Naturlighed, med en vis komisk Naivetet blotter alle sine Svagheder; har i det høieste været til Skade for hans Person. Det var maaskee tidt hverken klogt, eller passende; men hvorledes den, der kalder det upoetisk, tænker sig komisk Poesie, er vanskeligt at sige.

Det er derfor langt fra, at vi vilde sætte hans sildigere poetiske Epistler (1814) under Riimbrevene, eller at vi i disse mindre skulde gienkiende den samme Originalitet, hvis Præg er paatrykt ethvert Vers af Baggesen, hvori hans egen Tilværelse fremtræder. Lad være, at denne med Digterens Aar, med hans meer og meer uheldige Livsforhold, med hans stigende Følelse af Tomheden i en stor Deel af hans Aands Virksomhed, blev meer og mere fordærrevet; og at tilsidst Lunets godmodige Vittighed meer og mere maatte vige for Satirens bittre, sarkastiske Vid — der syntes at vinde i Kræfter, ligesom hiin veg tilbage — saa er dog Baggesens Individualitet med ligesaa levende og naturlige Farver aftrykt i Epistlerne (hvoraf endeel ogsaa tilhøre tidligere Aar) som i Riimbrevene. I hine, som i disse, blandt tiltagende Snaksomheds Episoder, stigende Complimenter til Mændene og

synkende Galanterier til Damerne, og blandt en, ofte nok det mere overgivne, end af Hiertet lystige Lune giennembrydende tungsindig Stemning, gienfinde vi dog ret tidt

Hvad han fortydskt, forfranskt, forskemt,
I Livet havde ofte glemt:
Den gode gamle danske Latter,

som en Bekiendt, der aldrig pleiede at svigte, hvor Baggesen, i Digt eller Prosa, var tilstede. Vi gienkiende den Digter, der meer end nogen anden forstod "med forunderlig Lethed at forene Sprogets Eiendommelighed med sin Muses Lune" *); og denne Forening vil, trods Alt hvad der er sagt og maaskee endnu vil siges om det upoetiske, indholdstomme og betydningsløse i de Baggesenske Riimbreve, blive den anden synkefrie Planke, der altid vil holde de lette Blade flydende paa vor Literaturs Strøm.

Naar en saa original, i sin Lunes Sammensætning saa eiendommelig Digter, som Baggesen, aabner os sin Charakteer, med dens hele consequente Usammenhæng og overeensstemmende Modsigelser, med dens af komisk Graad og tragisk Latter blandede Humor, og med en Phantasie, der, mere henvendt paa hans eget Indre, end paa den objective Verden, hialp sig ved overstrømmende Vittighed over enhver mødende Hindring eller Standsning i dens underlige, uordentlige og ustadige Flugt: saa er allerede dette et Phænomen, der i det mindste vil tiltrække enhver Læser, som i Poesien hellere studerer Mennesket og den menneskelige Aand, end beundrer ideale Konstværker **). Med andre Ord: den, som

*) P. L. Müllers Nekrologie over Baggesen. Dansk Literatur-Tidende 1826. S. 727.

**) For i nogen Maade at forebygge den Misforstaaelse, som dette Sted kunde være underkastet, ville vi henvise til Slægtskabet, som Poesien kan siges at have til de afbildende Konster. Ikke ethvert Digt er at ligne med den antike Statue, hvori den materielle Form ligesom er forklaret til Aand, ved den høieste Grad

vil nyde den humoristiske Poesie i dens Anvendelse af Digteren paa sin egen selsomme Personlighed, vil ikke let finde et rigere Emne (uden at det derfor just altid skulde være lige interessant, eller lige bifaldsværdigt) end Baggesen, saaledes som han, bevidst og ubevidst, har fremstillet sig selv i Riimbrevene, ja i den største Mængde af sine spøgende Digte. Men naar en saadan Digter tillige besidder det, af et medfødt Talent udrundne Herredømme over Sproget i dets fleste Former og Elementer, som Baggesen eiede — da først er det at hans Lune, Phantasie og Vittighed kan vinde den overordentlige Frihed og Lethed, hvorved de afkaste ethvert Baand, der skulde hindre eller svække deres fulde Virkning paa Læseren. Man vil ogsaa i enhver Literatur finde, at de bedste komiske Digtere have i en udmærket Grad besiddet hiin Magt over Sproget, i at bruge dets Kræfter og Dannelsesevne. Det er denne Egenskab, der giør dem til egentlig nationale Digtere (thi den samme Magt, som Modersmaalet udøver over Individet, der f. Ex. hører det i et fremmedt Land, hvor dets

af Reenhed, Adel og Harmonie. Nogle Digte ere mere liig Malerier, hvori det Aandelige, Tanken, Følelsen, Phantasien, hersker i større Mangfoldighed, men dølger sig dybere bag Farvernes Tryllespil og bag Lysets og Skyggens uendelige Vexelvirkning; saaledes, at hvor der for den grove Sands kun viser sig en broget Overflade, der aabenbarer sig for det dybere Blik en heel Verden af besjælede Former. Endelig ere nogle Digte musikalske, d. e. deres ubestemte, henflydende, fragmentariske Form vil ikke saameget betragtes, eller nydes allene ved Tænkningens beskuende Virksomhed; som de ville høres, d. e. her: de ville fornemmes ved Følelsen, liig aandelige Toner, lydende for den indre Sandsning. — Nu er det vist, at i alle disse tre Former kan der gives lige fortrinlig Poesie; men det er ikke mindre vist, at Ingen kan fortiene Daddel, fordi hans Smag eller Tilbøielighed leder ham til meer at ynde een Form, end en anden.

Virkning er reen og isoleret, udover det gjennem den i Sproget ret indfødte og mægtige Digter over Nationen) og ingen Digter er mere national, end den komiske. At Baggesen var det, behøve vi ei at sige den danske Nation; men at han var det mest i sine spøgende Digte, er en Bemærkning, der ikke altid nok er fremhævet, skiøndt den let lader sig giøre. En heel Deel af sine Arbeider har Baggesen selv oversat paa Tydsk; men han har ikke prøvet det med noget af sine bedste komiske Digte. Baade disse og hans Riimbreve ere uden Tvivl uoversættelige i ethvert fremmedt Sprog.

Dette mene vi derfor at være Resultatet, som den almindelige Betragtning af Baggesens skiemtende Digterværker giver: at de samlede indeholde en Masse af Vittighed, af eiendommelig Lune, af lyrisk-komiske Udbrud og subjectiv burlesk Pudseerlighed, som man i denne Rigdom vil finde hos faa andre Digtere; og at de, i deres ubundne Form, og i deres stundom udsvævende Formløshed, selv hvor de tabe den egentlig digteriske Eenhed, som objectiv-komiske Værker, ligesaa vel som de alvorlige, maa besidde, have et indvortes Baand, der sammenslynger dem ligesom til een uadskillelig Kiæde, i Digterens egen, af de besynderligste Elementer og af i sig selv komiske, ofte næsten uforklarlige Modsigelser sammensatte Charakteer. De fordre derfor — naar man vil nyde meer end det pirrende Salt, og den morende Lune, der fængsler Læseren ved utallige, i det enkelte komiske, pudseerlige og med hele Livets Overflade spøgende Vittigheder — en meer end øiebliklig Sysselsættelse med hiin psychologisk mærkværdige Charakteer; og dette Studium vil i det mindste medføre den Erkiendelse, at Baggesen eiede et rigt, mangesidigt og kraftigt Talent til komisk Digtninger. Men i en ustadig, til alt for mange, og tildeels for ubetydelige Formaal henvendt Dannelse, saavelsom i Mangelen paa den indvortes Aandsfasthed, hvormed den komiske Digter maa

kunne sætte sig ud over enhver forstyrrende Indvirkning af en blandet og blot subjectiv Følelse, eller af egoistiske Hensyn, laae Grunden til at hiint Talent ikke opnaaede en mere fuldendt og moden Udvikling, eller medførte en mere concentreret Virkning, i Stedet for den, uden Maal og Grændse udsvævende Ødslen med Talentets Kræfter paa en epigrammatisk Vittighed, persiflerende Lune og drøi, eller endog plump literarisk Satire. Hiin forstyrrende Blanding af Følelsens Alvor med den mest overgivne Spøgen, hiin "Latterens Saltning med Taarer," som han eet Sted vil faae os til at troe, han selv holdt for nødvendig*) — lader vel neppe noget af Baggesens komiske Digte sig ganske frikiende for, med Undtagelse af endeel blandt de satiriske; og vi ere langt fra at negte, at den ofte skader Indtrykket, selv i hans bedre Fortællinger. Men saaledes var det, "at den lunefulde Natur havde havt sin Skiemt af at danne ham til en synderlig Blanding af Alt." At vi i denne Blanding, i denne stundom kun alt for synlige Vaklen imellem to forskiellige Elementer af Poesien, og selv i den, som det synes charakteerløse Svæven fra det Høie til det Lave, dog altid mærke og gienkiende en eiendommelig Charakteer — og at der i Baggesens komiske Digte hersker en, ofte endog alt for ubunden Naturlighed og Lethed, der aldrig behøver at søge det Vittige og Pudseerlige, og derfor heller aldrig indbringer det paa tværs eller forkeert, som Digtere, der par force ville være vittige: disse, i Forening med Baggesens Magt over Sprog, Versbygning og Riim, ere Grundene til, at man ikke blot taaler, men ofte glemmer hine Mangler.

I øvrigt fordre man her ikke deres nøiere Analysering, eller deres Paaviisning i enkelte Arbeider. Det er kun almindelige Hovedtræk, vi her vilde udkaste. Vi behøve ei at gientage hvad

*) Poetiske Epistler. S. 144.

enhver veed, og hvad der for 40 Aar siden, og sildigere, er sagt, for at udmærke de bedre af Baggesens komiske Digte fra de ringere. Heller ei kan det her være Hensigten, at udpege f. Ex. blandt Riimbrevene dem, man mindst eller slet ikke vilde savne, eller at fylde Bladene med at anføre Steder, som af en eller anden Grund kunde ønskes bortskaarne; saa lidt som med at give Prøver paa dem, der vise Baggesens Vittighed, komiske Lune og Originalitet i sit mest glimrende Lys. Have vi ved de foregaaende Ytringer bidraget til at henlede Læsernes Opmærksomhed paa enkelte rigtigere Synsmaader for Baggesens komiske Muse, end dem, man for ti Aar siden søgte at giøre almindelig gieldende: da er Hensigten opnaaet med disse Bemærkninger, der, langt fra at ville sige Alt hvad der kunde siges, meget mere vilde opfordre andre til selv at prøve, og at skielne imellem den lidenskabelige og den rolige Kritik.

De foregaaende Blades Gienstand har allene eller fornemmelig været Baggesens komiske Muse. Om hans alvorlige Digte troe vi at kunne være kortere; da han deels i dem hverken er saa eiendommelig, som hvor hans Lune og Vid har faaet Tøilen; og det tillige falder vanskeligere, fra denne Side allene at betragte ham som dansk Digter. Vel har han ogsaa offret de tydske Muser sit komisk-satiriske Talent; men da hans Hovedværker af den Art endnu ere utrykte, lader det sig ikke bedømme, om og med hvilket Held han, ogsaa som Komiker, har bemægtiget sig det fremmede Sprogs Genius. Det, som hidtil er trykt af hans tydske Digte, synes at bestyrke den Mening: at det vel neppe er lykkedes ham, at kunne overføre det medfødte, nationale, med Modersmaalet sammenvoxne Charakteristiske hos hans komiske Muse med lige Eiendommelighed i det fremmede Sprog. Han har oversat enkelte af sine spøgende og lunefulde Digte paa tydsk; men hvad han har digtet i

dette Sprog, saa vidt det hidtil er bekiendt, tilhører, for den største og vigtigste Deel, den alvorlige Poesie*).

Inden vi dog foretage os at tale om Baggesen som alvorlig Digter, maae vi, fra hans Lunes muntre og spøgende Fostre, hvori den vittige Skiemt vel ikke sielden var føleligt pirrende, men dog overhovedet hverken bitter eller saarende, giøre Overgangen til hans satiriske Digte. Det vilde imidlertid ligesaa lidt være passende, da vi ikke skrive Baggesens Levnet, som det hører til disses Blades Formaal, om vi befattede os med en dybere Undersøgelse, en mere detailleret Vurdering af den Baggesenske Satire. Vel kan dens æsthetisk-literariske Natur berettige den til en slig Undersøgelse i enhver Skildring af den danske Literatur i det 19de Aarhundrede; men dens Charakteer var tillige en saadan, at den ikke i sit hele Omfang og i alle sine Sideskud lader sig fremstille, uden paa ny at berøre en Mængde personlige Forhold, som Forfatteren ikke føler noget Kald til at komme nær; i det mindste ikke meer, end det er høist nødvendigt. At han i øvrigt yttrer sin Mening i Almindelighed om den baggesenske Satire ligesaa uforbeholden, som han for Resten omtaler hans poetiske Natur og hans Værker: ville kun de have Grund til at dadle, der mene, at selv den literariske Sandhed maa man, til rette Tid, vide at opoffre for egoistisk Convenients.

Baggesen var en alt for lyrisk, alt for subjectiv — hans personlige Modstandere sige, en alt for egoistisk — Digter, til at

*) Siden dette blev skrevet er Baggesens "Adam und Eva, ein humoristisches Epos" udkommen i Trykken. Det oprindelige Formaal for disse Blade tilsteder ikke at indlade sig paa Betragtningen af et Digterværk, der ikke tilhører Digterens Fædreland. I øvrigt, om dette Arbeide endog modsiger de ovenstaaende Ytringer, saa har det snarere bestyrket, end svækket Forfatterens Overbeviisning: at fuldkommen naturlig, fri og eiendommelig er og bliver den komiske Digter kun i Modersmaalet.

være en fuldendt Komiker af episk eller dramatisk Charakteer. Den samme Egenskab hindrede ham endog tildeels fra at blive en fuldendt Satiriker; thi Satiren taber nødvendigen i sin Virkning, jo mere Digterens eller Forfatterens Person og personlige Egenheder komme tilsyne i hans Domme; den bliver kraftigere, jo høiere og friere han selv staaer over den Verden, han beleer; og atter, jo skarpere og alvorligere Satirikeren revser, jo mere sarkastisk hans Vittighed er, desto mere maa han vogte sig for, i noget Forhold at give sig selv til Priis. Jo mere han stiger ned til det blot Skrøbelige og Daarlige, jo mere godmodig derfor hans Skiemt, jo mere spøgende hans Latter kan blive, desto mindre ville vi fortryde paa, om han ogsaa selv stundom giver os noget at lee over; ja vi taale gierne bedst, at den fremstiller vore Skrøbeligheder, der ikke vil giøre sig selv til en Halvgud.

Den rene Satire kan vel i sig selv ikke, eller sielden, være objectiv poetisk. Den er Forstandens og Vittighedens Revselse af alt det Negative i Uforstandighed, Daarlighed og Dumhed; eller det samme Vaaben, anvendt paa moralske Lyder og Sædeligheds Fordærvelse; men den bliver i sin Totalitet mindre komisk og mere prosaisk, jo mere den gaaer over til en direct, umiddelbar Dadel. I alle individuelle Anvendelser af Satiren er det alene ved Vittigheden, at en Digter er i Stand til at hæve satiriske Træk og Anfald over den tørre prosaiske Kritik, eller endog den personlige Fornærmelse. At den directe Satire desuden, ved sin egentlig upoetiske Natur, er den for Digterens egen Moralitet farligste Anvendelse af Talentet, troe vi at kunne forudsætte; uden derfor at fravige den Overbeviisning, at enhver Stæleevne, der anvendes med Genialitet og efter sin eiendommelige Natur og Bestemmelse, maa antages at være til, for at opfylde en Hensigt. Vilde man endog kalde Satiren med et gammeldansk Ord: en Edderurt, saa have jo ogsaa giftige Urter mangengang de herligste lægende Kræfter.

Vi finde hos Baggesen et afgjort Talent for den vittige og bidende Satire; men vi mene, at han var langt fra altid at anvende det med lige Held eller Kraft. Dertil fattedes han den alvorlige Grundvold i Charakteren, hvorpaa en komisk Digter allene bygger sin egen Selvstændighed midt under alt det, som hans vittige og satiriske Negationer nedbryde. Det er en absolut Nødvendighed, at den, der vil rive ned, selv maa staae fast; og jo skarpere, jo mere alvorlig Satiren bliver, desto mere maa den satiriske Digter vogte sig for, at blande Egoismens flovende og kraftnærende Motiver med Satirens ædlere Grundkræfter: Fornuftens Hylding af de høieste Ideer, den ved Lavhed og Slethed saarede reen moralske Følelse, eller Viddets og Forstandens evige Strid med det Daarlige, Latterlige, Tomme og Forfængelige. Det vilde føre os for vidt, at undersøge, i hvilket Forhold til Digtekonsten Satiren, i alle dens mange Skikkelser, fremtræder. Dette troe vi kun at burde erindre: at den, for saavidt som den overhovedet antager en digterisk Form, kun bestaaer og gjør sin Virkning, deels ved overlegen Aandskraft i det Alvorlige, og deels ved giennemtrængende Kiærnestyrke i det Vittige og Sarkastiske. At begge disse Egenskaber tillige maa være forenede, hvor Satiren gaaer ud paa betydende og omfattende Gienstande, vil maaskee ogsaa findes grundet. Baggesen, hvis hele aandelige Tilværelse viste en bestandig Vaklen og Svæven, "en afvexlende Stigen og Synken, som stedse trykkede og deekte denne Underlige, der næsten i ethvert Dieblik gientog Dioskurernes evige Vexelliv," *) kunde aldrig meer end i korte Perioder eller øieblikkelige Stemninger, opnaae hiin Siælens alvorlige Grundkraft, der allene kan redde Satiren fra at synke til et lavere Standpunkt. Vel besad han i Vittigheden Styrke og Rigdom nok til at træffe og blotte det Latterlige; men henrevet af Ind-

*) Grundtvigs Recension over Gjengangeren. Kiøbenhavns lærde Efterretninger 1810. No. 12.

bildningskraftens Forvildelser, der mangengang ikke tillode ham at skielne imellem det, han virkelig saae og det, han troede at see som virkeligt, hændte det ham kun alt for ofte, at han i sin Satire var løbet Maalet forbi, naar han indbildte sig, at det endnu stod for ham. Hvor ofte fegter han derfor ikke blindt i Luften, og afskyder i umaadelig Overflødighed sine Sarkasmers, med den største Omhu hvæssede Pile imod et Skyggebillede, som de hverken kunne ramme eller saare — uden at mærke til, at han selv var Gienstand for Latteren og Satiren, imedens han giorde andre Objecter latterlige. Det vil ikke undgaae den opmærksomme Jagttager af Baggesens hele satirisk-polemiske Færd i hans sildigste danske Digteraar, at jo mere han fiernede sig fra sin tidligere, sin egentlig naturlige Maade, at lade sit komiske Talent virke og sprede sig i luneful Skiemt, desto mindre reen og digterisk blev hans Spøgen; desto mere forvildedes han af Egoisme og umandige Hensyn til sin Personlighed *); og desto mere stræbte han, med

*) Det kan neppe undgaae den alvorlige og objective Beskuelse af det hele satirisk-komiske Drama, som Baggesen opførte i vor Literatur, og hvori han selv — ikke blot som Digter af dette Drama, men som en af dets Hovedpersoner — spillede en egen, jeg veed ikke om mere komisk, eller tragisk Rolle, at han endog under den heftigste og alvorligste Strid, og i den bitterste og fiendtligste Satire, ikke aflagde noget af sin blandede, imellem to Elementer svævende Natur. Lidenskabelig Sværmer i Phantasie og Følelse, var han kun forstandig-kold i de Dieblik, da hans Vittighed greb Tøilen; han var ligesaa lidt altid sin egen Herre, naar han skrev satiriske Kritiker, som naar han vilde philosophere eller theoretisere over Konst og Poesie. Derfor vandt ikke allene Egoismen saa let Seier over fornuftige Ideer og alvorlige Bestræbelser hos ham; men han blottede den endog ofte paa en næsten barnlig Maade. Han lagde denne Feil med en ligesaa komisk Aabenhed og Naturlighed for Dagen, som han i Riimbreve og andre Digte røber sine øvrige Skrøbeligheder. Kan noget, for at anføre et eneste Exempel, tænkes mere komisk end

Satirens sønderhuggende Slagsværd at bøde paa den sikkert træffende Piil, som ogsaa Komus lader Gratierne indvie. Vi kunne ei frakiende Baggesen, at selv i denne Periode, da hans Indbildningskraft ved uophørlige Angreb og Forsvar sattes i den mest forvirrende Giæring, hvori tilsidst et af ham selv skabt Phantom næsten blev til en fix Idee i hans Hierne, og hvori han omsider neppe kunde skielne imellem Virkelighed og Indbildning — at selv da var det endnu Wittigheden, der især holdt hans Digterevne opreist. Men heller ei kan det negtes, at Wittigheden syntes i Særdeleshed at vinde Liv og Kraft, der hvor den kunde saare med den mest sarkastiske Spot; og at han i hiin Periode udtømte Værmen af denne Evnes engang, som det syntes, uudtømmelige Væld af den finere Ynde. — Vi tale ei engang om hine, ikke sielden Blindhedens Dieblik, hvori den sarkastiske Spotter reent tog Feil af Wittighedsstoffet; og i Stedet for Digtervaaben brugte Pøbelens. Enhver maatte da vel beklage, at denne, "den ene af de Ypperste paa det danske Parnas" *) ligesaa libt i den literariske Satires

den Maade, hvorpaa han røber sin Forbittrelse over et vist ungdommeligt Digt af Oehlenschläger — og røber, hvor længe han har baaret paa denne Forbittrelse, og nu, som et Barn i Vrede, kommer frem med den pukkende Bebreidelse? — Det man, synes mig, nu forekomme enhver næsten utroligt, at man tog den baggesenske Satire fra en blot alvorlig, eller endog fra den blot onde Side. Ride, si sapis! var allerede den Gang Forfatterens Mening; og naar man betragter, hvormeget Baggesen giver sin egen Egoisme til Priis, og hvor skrøbelig Satirikeren ofte selv viser sig, kan man neppe engang faae nogen Tro paa det Alvorlige i hans mest sarkastiske Spot. I det mindste forekommer det mig, som man oftest, selv i det man vredes alvorligen over den Raahed, hvortil Baggesen, den fineste Smags Kiender og Forfegter, nedlod sig, snart igien afvæbnes ved Latteren over ham selv og hans Røben af sine Svagheders inderste Folder.

*) P. L. Müllers Nekrologie over Baggesen. Litt. Tidenden 1826. S. 728.

Alvor, som i den spøgende Vittigheds Humor, kunde finde eller bevare det Ligevægts-Punkt, hvor Digteren allene er sikkret for Synken og Fald. Overhovedet maa Baggesen mangengang i denne Periode forekomme os som en beruset Berserk, der vil forsvare sin poetiske Skandse, som han troer at have opført af den haardeste Klippesteen, imod den saameget omtalte "Hær," han "ene maatte møde." Mod denne Hær fegter han, snart methodisk og konstret, snart med vilde og falske Hug; ikke uden at giøre en heel Deel Ødelæggelse, og bringe mangen Svaghed og Daarlighed til at bide i Græsset. Men Skandsen, han vilde forsvare, og som tildeels var svag og maadelig opført, tildeels alt havde mangen et Storm-hul, besteg man imidlertid bag ham; dette mærkede han ligesaa lidt, som at i Stridens Hede det ene Pandserstykke efter det andet faldt ham brusken fra Livet. Da han tilsidst stod allene med sit skarpe Slagsværd, og fandt at ogsaa dette havde han hugget sløvt, for det meste mere i Steen og Gruus, end i Staal og Jern — kastede han det endelig, og ilede fra Valpladsen — Efterslægten dømme, med hvilket Slags Laurbær.

Men imedens man nu maatte troe, at Baggesen, ved at blande den æsthetiske Kritikers Forstandsværk med den satiriske Anvendelse og Udtømmelse af sit komiske Digtertalent, og ved at hengive sig til en, ikke saameget reen polemisk-kritisk Virksomhed, som til en synkende Fordybelse i en af egoistiske Bevæggrunde styret Polemik, ei kunde andet, end reent gaae til Grunde som Digter: var dog hans blandede Natur stærk nok til at redde og bevare mangen af de ungdommelige Kræfter, der selv i en næsten reent phantasieforvildet Periode af hans Digterliv aldrig ganske forlode ham. Dette er et Phænomen, som vel fortiener at fremhæves; og naar vi endog, i disse flygtige Træk, hvor neppe noget særskilt, individuelt lader sig berøre, aldeles ikke gaae ud paa nogen Analyseren af Baggesenske Digte, maae vi dog i det mindste nævne de forunderlig

skiønne Digte til Nanna, (1816. 1817. Dansana det Bind) der fremsprang midt under Baggesens Omtumlen i sit vilde Satyr-Drama. Enhver, som fornam den rene Klang i nogle af disse erotiske Digte, som maa regnes til de skiønneste og naturligste Blomster af Baggesens lyriske Begeistring, maatte erkiende: at her var mere, end den saakaldte "evige Ungdom" hvormed Baggesen selv drev Spøg: at her var, i det mindste giennfødte Glimt af den poetiske Ungdom, som Ingen kan tillyve sig, der ikke eier den; ja at denne Følelsens Ungdom her endog yttrede sig med en indenfra oplivende Varme, der havde en hos Baggesen ikke almindelig Indflydelse paa disse Digtes Naturlighed og harmoniske Form. Savner man denne i nogle af Digtene, og finder man nogle mattere, end andre, i dem alle maaskee endog kun Brudstykker af et tidligere Livs poetiske Giennfødelse; saa betænke man Digterens Alder, og den lidenskabelige og bittre Siælsstemning, hvori han skrev den.

I de Kritiker, hvori man vilde bevise, at Baggesen, "som Digter knap fortiener Plads i den danske Literatur," har man blandt andet ogsaa villet slutte fra hans egne æsthetiske Troesbekiendelser, til hans poetiske Evner og deres Yttringer; eller man har villet bevise: at den, der mere end engang i sit Liv aldeles modsagde sig selv i at tale om, hvad Poesien er, og hvad en Digter bør være, selv ei kunde være det. Dersom Digtekunst eller Poesie, og Konstlære eller Poetik, vare eet og det samme, kunde man have Grund til denne Slutningsmaade; men det er ligesaa lidt nødvendigt, at en rigt begavet Digter, skal være en god Æsthetiker, som man vil finde denne Hypothese bestyrket ved Erfaring. Naar man, som det i Kritikerne over Baggesen tilstrækkelig er skeet, vil samle hans æsthetiske Grundsætninger, saaledes som han til forskiellige Tider har yttret dem, saa faaer man upaatvivlelig ikke blot den Meningsforskiel ud, som det maa være enhver tænkende Forfatter

tilladt at ytre, saaledes som den i consequent Følge danner sig hos ham; men man faaer et Aggregat af aldeles stridige og modsigende Satninger, der ikke lade sig forene i et tænkende Hoved, om det endog tilhørte Manden med den længste menneskelige Levealder. Dette lærer os imidlertid intet nyt om Baggesen, og det giver os ligesaa lidt nogen Maalestok for hans alvorlige Poesie, som hans Lunes Omsvæven og Udsvæven, eller hans lyriske Subjectivitet, berøver ham Talentet for den komiske. Man behøver allene at gaae tilbage til hans tidligste Digterperiode, at blive staaende ved hans komiske Fortællinger og ved hans første alvorlige lyriske Digte, eller at betragte Stoffet i de tvende Dele af Ungdomsarbeiderne, for at blive den Dobbelthed vaer, der ikke blot deelte sig i hans Natur, men ligesom førte en evig Strid i denne. Dersom det endog er sandt, at Digteren hist fra Himlen saavidt som Sandsningen naaer og Tanken fatter det store Alt, og at han kan

"Til alle Hiørner frit sig vende
Og fare stoltelig i Mag
Fra Verdens ene til dens anden Ende,
Paa en begeistret Ungdomsdag:"*)

saa kan han dog, efter Lovene for al endelig Tilværelse, ikke være paa meer end eet Sted paa een Tid; og hans Aand kan ikke paa eengang "giennem Tiden svinge sig i Rummet," og blive tilbage med Legemet i den Verden, hvor Tiden er Timerne, som Uhret viser og Klokken slaaer, og hvor Rummet maales efter Qvadratfod eller Miil. Men hos Baggesen var det ligesom en organisk Feil, at han ikke allene i to eller flere Sprog, men i to eller flere Verdener vilde være Borger, ja Repræsentant, paa een og samme Tid; han vilde tvinge sig til at lee, naar Følelsens Taare perlede i hans Øie, og han vilde "sälte Latteren med Graad" naar hans hele Væsen loe; han vilde ikke blot forstaae med Følelsen, men [illegible]

*) Oehlenschlägers Digterindvielse.

tiden ogsaa fulgt med Forstanden; og, sielden veiet med det han virkelig følte, eller heel behersket af en Forstand, som han mere skærpede end nærede, overlod han det til sin Indbildningskraft; at sammenblande de forskielligste Aandsyttringer og Livsmomenter i en løs og broget Væv af de besynderligste Modsigelser. Det er upaatvivlelig vist, at som Tænker og prosaisk Skribent forstod Baggesen sielden sig selv, eller var sig sielden klart bevidst, om hans øieblikkelige aandelige Virksomhed havde noget Sammenhæng med en foregaaende, om hans Tanker vare meer end Indfald, eller hans Følelser meer end Lune. Det sidste kunde maaskee synes mindst troligt om den, der ofte har yttret, hvad han sikkert besad, en fiin, levende og varm Følelse; men ogsaa denne Evne var dog, ligesom alle øvrige hos Baggesen, oftest underordnet en utæmmelig Indbildningskraft, der tidt nok, naar han vilde tvinge den hiden for det harmoniske Maal, som den aldrig kiendte, hævnede sig ved at brede Kulde og konstlet Maneer over de Digte, hvor man ventede sig dyb Følelse eller mægtig skabende Phantasie.

Det er i Almindelighed kun alt for sandt, at Baggesens alvorlige Digterværker have givet Kritiken, baade den høflige og den bundtlige, Anledning nok til Udsættelser; og skiøndt det er langt fra at være ligesaa afgiort, om enhver, der har bedømt Baggesen, havde Kald til enten at rose eller dadle en Digter, med et saa rigt og omfattende Talent: saa er det derimod vist, at Anvendelsen baade af Roes og af Dadel overhovedet hos ham falder temmelig let. Den Mangel paa Harmonie og stadigt virkende Kræfter, som hans Digternatur overhovedet var underkastet, og den synderlige Blanding af heterogene Dele i en stor Mængde af hans poetiske Frembringelser, frembyder ofte en dobbelt Side, hvor det, som man har seet, slet ikke er vanskeligt, naar man vil gaae eensidigt tilværks, at nedbryde en stor Deel af Baggesens Digterhæder. Gaaer man saaledes allene ud fra den Forudsætning, at en Poet, som vil

fortiene dette Navn; ikke blot maa kunne lægge i Sang og give den øieblikkelige Sindsstemning, den lyriske Begeistring eller Affect, en poetisk Form; men at han maa kunne opfatte, male og fremstille, i historisk og poetisk Anskuelighed, med lige Fuldkommenhed: da kommer vist nok Baggesen tilkort, i Sammenligning med endeel andre Digtere, og nævnligen med den, hvis Kritiker han blev, da han ikke kunde være hans Medbeiler. Men da Baggesens hele Digternatur, som vi forhen have sagt, var lyrisk, og hans Poesie altid, hvor den viste sig meest eiendommelig, var mindst objectiv: saa var det baade unyttigt og forkeert, at man i den alvorlige Poesie vilde fordre andet af ham, end han var i Stand til at præstere. Man kunde snarest bebreide ham, at han ikke allene vilde prøve paa at producere i det dramatiske Fag, hvortil han var saa lidt skikket; men at han vel endog selv vilde sætte Priis paa maadelige Forsøg af denne Art, hvis egentlige Værd, om han havde havt en anden Forfatter, han sikkert havde vidst at bedømme rigtigere.

Som alvorlig fortællende eller episk Digter kiende vi Baggesen kun i Ungdomsdigtet Emma, i begyndte Fragmenter til større episke Værker, og i enkelte faa Romanzer, hvori dog næsten altid det lyriske Element har en synlig Overvægt. Det først nævnte engang saa yndede og berømte Digt tilhører uden Tvivl den tidligste Periode af Baggesens Poesie, og er formodentlig skrevet imellem 1785 og 1788. Da Paragraphernes Forfatter har sagt alt det Onde, der kan siges om dette Digt, ville vi sige et og andet godt derom; men først anføre, som et Bidrag til den æsthetiske Kritiks Historie i Danmark, hvad der 1792 sagdes af en Mand, der ikke fattedes Dømmekraft eller poetisk Sands, om Emma "dette skiønne, og man tør nok sige skiønneste Stykke af alle Forfatterens Digterarbeider. Den stadige Gang, Fortællingen gaaer, de vakkre Maleriet baade af den synlige Verden og af den usynlige, af

Sjælens Natur; de Sandheder, der uden Affectation ere indstrøede, og sagte med Behagelighed; Tonen, der synes Gienlyd af Oberons Sangers Harpe, blid og for det meste blød Versification, og en heel Deel mere maa række dette Digt Bifald" *). Man lærer af denne Dom i det mindste, at Baggesen iblandt den "let bestikkelige Mængde," som han blændede, endog kunde tælle Mand, som Capitain Abrahamson. I øvrigt regne vi Emma i det Hele virkelig til de blændende Digte; fordi det ingenlunde holder til Enden, hvad den af naturlig Ynde og varm Følelse beaandede, og i en fuldkommen reen, harmonisk Tone digtede Indgang lover. Hvorledes Baggesen, alt for fyrretyve Aar siden, herskede som Digter over Sproget — og hvorledes de klangfulde Melodier i hans Vers, mere en let Sang, end Tale, stemte harmonisk med hans Aand og Følelse, i de Øieblik, da han ligesom kunde glemme sig selv, og tolke en flagrende, udsvævende, sig selv overflyvende Indbildningskraft — kan ogsaa hiin deilige Tilegnelse foran Digtet Emma vise os. — Heller ikke fattes i Digtet selv meget af det, hvorfor det ovenfor berømmedes, adspredt pletteviis, og sikkert ikke overseet af den, hvis naturlige Sands og Smag for det poetiske Skiønne ikke er sløvet eller reent bortaget ved altfor skarpe og bidende Pirremidler. Men Digtet fattes den harmoniske Eenhed, som vi vente os af Tilegnelsen, fortsat gjennem det Hele. Det bærer alt for ofte Præg af den konstlende Haand — thi den lyrisk-komiske Natur hos Digteren, som her vilde være lutter Følelse og Alvor, kunde ikke uden Anstrengelse bindes til adstadig Gang giennem fem hele Sange. Vel bryder ikke sielden ogsaa den samme fine og varme Følelse, som aander i Tilegnelsen, frem i enkelte Toner af Hiertets Sprog, og Gratierne have laant Baggesen deres Pensel i mange enkelte Træk af hans udmalende Skildringer; men den samme

*) Kiøbenhavns lærde Efterretninger 1792. S. 635.

Udmaling efterlader ogsaa tidt en blot prosaisk Kulde hos Læseren; man mærker den anvendte Kunst, og finder Digtet for overlæsset, forøvrigt, ikke reent nok i de indre Tankebilleder, i Smagens indenfra arbeidende, sikkre og ædle Kraft; skiøndt behandlet med den fuldkomneste ydre Sprogpolitur. Tilsidst gjenfinde vi ogsaa endelig den komiske Baggesen, ret letsindig og lystig undsluppen af alle alvorlige Baand, i Fortællingen af den geistlige Dommerfane, hvor

"Electrisk foer en hellig Gysen
Fra Skiæg til Skiæg i Raden om,
Andægtig Skiælven, Troens Frysen
I alle deres Hierter kom;"

og Vittighedens satiriske Svøbehug fattes ikke mod Enden af det erotiske Ungdomsdigt.

At vi have dvælet noget ved dette enkelte Digt, vil Læseren, som det sees, ei kunne tilregne nogen Forkiærlighed for samme, men hellere den Mening, at det vel fortiener Opmærksomhed, saavel med Hensyn til Tiden, da det fremstod, og som et af de i Formen mest fuldendte og i Omfang betydeligste af Baggesens Ungdomsdigte. Man gjenkiender ganske, uagtet den forskiellige Toneart, Forfatteren af de bedre Fortællinger i første Deel af Baggesens Ungdomsarbeider; men man erfarer ogsaa, med al den Umage, som er anvendt, for at glatte det Ydre og jævne Overgangene, at den Horatsiske Regel: denique sit, quod vis, simplex duntaxat & unum, kostede det dengang især Baggesen en Anstrengelse at overholde, som baade blev synlig og uheldig. — I øvrigt ere vi langt fra ikke af den Mening, at Stoffet i Fortællingen Emma skulde være saa absolut romantisk og alvorligt, at det ikke ogsaa tillod en munter Fortælling. Baggesens var maaskee bleven heldigere, dersom han ikke havde ladet den ungdommelige Kiærlighedspoesie og subjective Følelse raade saa meget i Stoffets poetiske Behandling. Man seer i Emma paa sin Viis, som i andre af hans Digte paa,

en anden, at den reen episke Fortælling var det Baggesen næsten umuligt at blive Mester over; og det saameget mindre, jo mere han bevarede af sin oprindelige Digternatur.

Af denne er der unegtelig mindre tilstede i et episk Digt, adskilt fra hiint ved den hele umaadelige Tidskløft, der ligger imellem Ungdomsarbeiderne og Danfana — et Digt, som Baggesen begyndte og fortsatte i en Periode, da hans lidenskabelig oprørte Aandsstemning forjog al episk Rolighed fra hans Phantasie: den ufuldendte Thora fra Hafsgaard. Det synes, som Digteren paa en Tid, da hans Muse ikke aandede andet end Bitterhed, behøvede et Stof fuldt af gruelige Rædsler, for at kunne vække hans Productionsevne. I det mindste er det vist, at man seer, han med et Slags episk Lyst har dvælet ved det Nidsommeds frygtelige Udmaling; uagtet der paa den anden Side ogsaa findes idylliske indtagende Scener; men disse omslørede af den dybere melancholske Stemning, der svæver over hele Digtet. Den almindelige Deeltagelse, hvormed det i sin Tid blev modtaget, og den Begierlighed, hvormed man higede efter dets Fortsættelse, og Sang efter Sang ventede paa Opløsningen af det rædselfyldte Eventyr, tilhører ikke allene dets Fabel. Baggesen havde her virkelig engang forstaaet at opfatte denne fra en objectiv Side; og skiøndt man i den vidtløftige, tidt alt for snaksom-prosaiske Udmaling, især i enkelte Sange, sporer hans sædvanlige Mangel paa Anlæg til reen Fortælling, opdager man dog virkelig en Stræben efter at tilegne sig den episke Behandling; ja man seer til sin Forundring, at han tidt endog har fordybet sig ganske i Stoffet, og langt mere, end han pleier, glemt Indblandingen af det Subjective og Individuelle i hans egen Natur. At han derimod undertiden eller ofte er bleven for vidtløftig, og ikke kan slippe ubetydelige Gienstande, hvilke han mere ligesom aftegner efter Naturen, end maler paa fri Haand, maa vi ikke regne for høit

hos en Digter, hvis anti-episke Natur vi kiende saa vel. At de "lemfældige Fordringer til hans egne Producter," man i Anledning af dette Digt har forekastet ham, her i det mindste kunde godtgiøres med mange skiødesløse, prosaiske Steder, med en heel Deel maadelige og haarde Hexametre, og med en kiendelig Skynding, hvori det Hele er nedskrevet: ville vi ikke negte. Desuagtet bliver dette Digt dog altid et af Baggesens mærkværdigste Arbeider, som et af de faa, hvor vi see ham som objectiv Digter; og i denne Henseende staaer det langt over den ungdommelige Emma. Det besidder i det Enkelte en betydelig Rigdom af poetisk Stof, og Skiønheder af mangfoldig Art; og det havde kun behøvet at fuldendes, om endog saaledes, som de otte Sange vi have, ere udførte, og efter nogle Aars Forløb, med et roligere Sind at giennemarbeides og corrigeres af en Digter, der i det mindste forstod at corrigere, for allene at være en tilstrækkelig Hiemmel for Baggesens udmærkede poetiske Talent. — Det er ufornødent, videre at giendrive den af Partiskhed dicterede Dom, som i Paragrapherne er fældet over dette Digt. I Stedet for, som dannet Æsthetiker, at erkiende det virkelige Poetiske, der skiuler sig endog under en skiødesløs Form, under det flygtige Arbeides alt for kiendelige Spor, og under et Slags barnlig-aldrende Lyst ved den dog langt fra ikke saa trættende, som snaksomt-vidtløftige Fortælling i Thora: har denne Kritiker med magelig Fornemhed casseret hele Digtet. Vi tilstaae ham Fortienesten af at være consequent. Han drømte en kritisk Drøm, i hvilken han omhuggede og afbrændte en heel Lystskov af mangeslags frodige Træer, hvoraf kun et Par enkelte Smaabuske skulde blive staaende paa det øde Brandsted. Ved en saadan Operation skaanes, som man veed, ligesaa lidt den gamle Fyr, som den unge Birk. Skade kun, at Udbyttet af denne kritiske Afsvidning ei kunde blive mere varigt, end Frugtbarheden pleier at være efter Udsæd i Svedeland.

I de Fragmenter, som Baggesen (1808) havde bekiendtgiort af et tydsk episk Digt: Oceania, er Formen behandlet med mere Omhu, end i Thora; men vi tvivle om, at det tydske Digt selv i sin Fuldendelse, vilde have faaet den Interesse, som det danske Eventyr havde kunnet modtage, og som det for en Deel virkelig har. Planen for Oceania var en af disse konstige Bygninger, som med stor Møie og uendeligt Arbeide sammensættes; men som aldrig opnaae Tiendedelen af den tilsigtede Virkning, fordi det er en for den nyere Tid fremmed Aand og Tone, man allene ved Sproget vil skaffe Indgang. At Baggesen var sig selv lig i Alt hvad der hedder Modsigelse, kan dette Træk ogsaa vise, at han spottede over "det befriede Israel" omtrent paa samme Tid, som han selv skrev en Oceania paa tydsk, og begyndte en Odin paa dansk, der vel i det høieste, ligesom hiint Epos, var bleven et Sprogdigt.

Som alvorlig Lyriker har Baggesen havt et næsten ikke ringere Navn, end det, hans spøgende Muse erhvervede ham. Uden at ville betage ham den mindste Deel af hans erhvervede og utabelige Fortienester af dansk Poesie, maae vi dog finde ham i denne Green svagere og mindre eienbommelig, end der, hvor hans heelte Væsens anden Halvdeel, den lunefuldt spøgende Vittighed, rev ham bort fra længere Dvælen i alvorlig eller tungsindig Følelse. Det maa tilstaaes ham, at han forstod ogsaa at aande denne i rene og skionne Digtformer; og enhver, som kiender Baggesens Skiemt, veed, at den neppe i den mest overgivne Lune kan tilbageholde enkelte Udbrud af en slet ikke komisk Tungsindighed. Enkelte deilige lyriske Digte, baade fra Baggesens tidligste og sildigste Aar, modsige tilstrækkeligt ved deres Reenhed og fuldendte Form den Beskyldning: at Følelsen hos denne Digter aldrig var poetisk, og dens Udtryk hos ham i høieste Grad trivielt. Vi agte ikke at giennemgaae hans lyriske Digte, for at fremhæve saadanne Stykker, da de baade

ene bekiendte nok, og desuden ethvert reen og uforvendt Smag med Lethed finder dem. Men det vil tillige ikke undgaae en med denne Smag begavet Læser, at Baggesens Natur var en Blanding af alt for stridige Stoffer, og hans afgiorte Talent for Vittighedens Poesie og Tilbøielighed for en ubunden Lunes sværmende og ustadige Omflagren, alt for overveiende, til at hans Følelse, hvor den skulde bindes i een vedligeholdt Tone, kunde undgaae jævnligen at berøres af konstlende Kulde. At Baggesen manglede Dybde og Fasthed i Characteren, er vel ligesaa almindelig erkiendt, som at begge Egenskaber til en vis Grad ere nødvendige for en Digter, der vil see sit eget Liv og optage Billeder af Verdenslivet, i et alvorligt Lys, eller fra en meer end negativ Side. Hos ham var vel Aanden aaben for store og begeistrende Ideer, men de havde neppe heel giennemtrængt ham; han havde aldrig saaledes optaget dem i sit Indre, at de, rodfæstede i Siælen, kunde fylde og nære hans Phantasie, levende nok til at kunne fatte, men ikke mægtig nok til at skabe det Ideale. Det Sande og Skiønne aabenbarede sig ikke sielden for ham i rene og høie Billeder; han følte det ofte, men han hengav sig kun sielden til den Eenhed i Følelsen, hvorved Kraften og Høiheden kunde blive aandelig levende i hans Digte. Man seer ham derfor mangengang i hans lyriske Værker, enten meest besindig og omhyggelig i Formens Politur, eller sværmende i en Digterruus, hvori hverken Tanken kan trænge sig frem til Klarhed, eller Følelsen bryde ud i sin naturlige Reenhed og Fylde. Det vilde være nødvendigt, paa ny at giennemgaae alle Baggesens lyriske Digte, for nøiere, og meer i det Enkelte, at paavise baade deres Feil og deres Skiønheder; hvilket dog saameget mindre er Hensigten paa dette Sted, som det meer end een Gang og paa forskiellige Maader er giort tilforn. Det har ogsaa længe nok i vor Literatur og blandt dem, som kiendte og kunde bedømme dansk Poesie, været intet mindre end nyt, at der herskede betydelig

Ulighed i Baggesens lyriske Digte, og at de undertiden mere have giort Lykke ved deres fuldendte Form, og ved enkelte poetiske Skiønheder, end ved en lige fuldendt Harmonie imellem Aand og Form, eller ved Tankernes Dybde og Vægt. Men aldeles nyt var det derimod, da man engang omstændeligen berettede den Opdagelse, man havde giort, at Baggesen slet ikke var dansk Digter, eller havde "giort sig uværdig til at bære dette Navn"; foruden andre lignende Phraser. Havde man i Stedet for disse sagt, at Baggesen var en udmærket Digter, der kunde have bevaret sin Berømmelse urørt, hvis han tildeels havde givet sit Liv et andet Maal, og næret eller tæmmet sin urolige Indbildningskraft ved en anden Virksomhed, end blot at lade den udtømme sig i Poesie: da var man bleven mere upartisk, og Sandheden mere tro.

Vi ville, uden at udtømme, hvad der er at sige om Baggesen som Lyriker, indskrænke os til endnu at tilføie et Par enkelte Bemærkninger; den første om den, som man har sagt, falske og overdrevne Værdi, Baggesen lagde paa Sproget i sine Digte. Naar man læser, hvad i den Anledning siges i Paragrapherne, skulde man let kunne falde paa: at det hørte til de nye æsthetiske Opdagelser, at et medfødt Sprogtalent (ɔ: et Talent til med Lethed at bruge Sproget i alle dets eiendommelige Skikkelser, til at giøre alle dets Kræfter gieldende, og benytte alle dets levende Kilder) var en negativ eller uheldig Egenskab hos en Digter. Dette Talent har man nu vel ikke reent kunnet frakiende Baggesen; men Fortienesten af samme har man søgt at nedsætte, ved at giøre det til "en udmærket Grad af Færdighed i det Mechaniske og reent Materielle," som derimod var berøvet al aandelig Genialitet, eller hvorunder en fuldkommen indvortes Tomhed og udvortes Eensformighed bulgte sig. Undersøge vi denne Bebreidelse nøiere, og afklæde den de usammenhængende eller modsigende Talemaader, hvormed den er pyntet, saa gaaer den egentlig ikke ud paa andet, end

at Stoffet hos Baggesen ikke var tankerigt, vægtigt og fyldigt nok; og at, som en Følge heraf, hans poetiske Udtryk ikke var billedligt, ikke aandskraftigt eller malmfuldt i den Grad, som hos andre Digtere; kort, at den Sprogform, hvori hans Poesie klædte sig, stod i et naturligt Forhold til denne Poesies Art og Beskaffenhed.

I sig selv er denne Sætning eller Paastand saa simpel, at den ikke havde behøvet det vidtløftige Apparat til Beviisførelsen. Enhver veed, at Sproget hos Dante er anderledes, end hos Petrark eller Ariost, og at Wieland er ligesaa forskiellig fra Goethe i sit Sprog, som i sin Poesie. At det danske Sprog, ligesom de øvrige af den skandinaviske Stamme, besidder en høi Grad af Dannelighed, og som en Følge heraf ogsaa den Egenskab, at kunne forme sig i meget forskiellig stilistisk Charakteer, eller antage Præget af den Forfatters eiendommelige Aand, som har Kraft og Evner til at behandle det, er ligeledes bekiendt nok. Vil man nu bebreide Baggesen, at hans Sprog ogsaa i det poetiske Udtryk har faaet Præget af en imellem overjordisk Phantasieflugt og Receptivitet for ethvert sandseligt Indtryk ligesom svævende Aand: saa bebreider man ham vel det, som var en naturlig Mangel hos ham; men eensidigen, og uden at erkiende denne Egenskab: at Sprog og Udtryk hos ham ere som et tæt sluttende Klædemon til hans synderlige og med alle dens Svagheder meget individuelle Charakteer, og at hvor det synes løst og flagrende, der er det saaledes, fordi det følger Aandens lyriske Flugt og lunefulde Flagren. Denne Egenskab har netop givet Baggesens Poesie, tilligemed dens Mangler, en høi Grad af Naturlighed — naar vi herved forstaae det, at Digteren hverken vil tvinge sig til at være en anden, end den han for Øieblikket er; eller vil paatage sig Strøg af en fremmed Natur, der aldrig indgaaer harmonisk Forbindelse med hans egen. Man kan have Grund til at sige om Baggesen, som alvorlig Lyriker, at han undertiden er kold og konstlet, hvor han har villet

pslere Følelsen for meget, og svulstig, hvor han har givet efter for en Phantasieruus og ikke beregnet sine Vingers Kraft — men han fløi aldrig med andre, end sine egne; han var aldrig affecteret, aldrig unaturlig i sin Poesie. Den Indvending herimod, man muligen vil hente fra enkelte Digte, hvori Baggesen har copieret andre Digtere, f. Ex. Klopstock i nogle mislykkede Oder, eller fra hans begyndte heroisk-episke Digte, hvori han vel kan siges at have forceret sig til at antage en Form, der ei var ham naturlig: er svag og ugyldig. Thi hine enkelte Digte vare ligesom de øieblikkelige Aandsfraværelser, der kunne hænde den mest besindige Tænker; og disse episke Forsøg — der fra Formens Side uden Tvivl først ere udrundne af hans Beundring for Voss, og fra hans Lyst til ogsaa at forsøge sit Sprogtalent i denne Form — ere kun en enkelt, hos Baggesen lidet betydende Side af hans poetiske Virksomhed; hvori han imidlertid dog er langt fra, blot at være Copiist af andres Maneer, da endog hans egen Art og Natur undertiden, trods den bindende Form, strømmede over alle Bredder.

At nu Baggesen, denne fra sine tidligste Ungdomsdigte indtil sine sidste, tildeels i Aand og Form forvirrede og lidenskabeligt oprørte Digtervirksomhed, i sin Sprogform stedse og i Almindelighed nationale Digter, følte det Talent hos sig, han besad til at bruge og til at udvikle det danske Sprogs Fylde, og til at danne og forfine dets ydre Form: vil kun fiendtlig Eensidighed dadle. Man dadle ham der, hvor han spildte dette Talent paa en literarisk Satire, der meer og mere forvirrede hans Phantasie og bragte hans Aand i en uklar Strid med sig selv; hvor han ødslede det i Leg med de ubetydeligste Hverdagsgienstande, eller paa tomme og smigrende Hyldinger, i komisk Modsætning til den alvorlige Rolle, han vilde spille i Kritiken og Satiren; men man bebreide ham kun ikke hans Fuldkommenheder. Man tale ei om hans "Anstrengelser for at

forbærve det danske Sprog," om hans "forfængelige Indbildskhed" af det Borgerskab, han besad i dette Sprog; thi Udtryk af dette Slags gjøre kun en latterlig Virkning. Man oversee heller ikke, selv ved de mindre heldige af hans alvorlige lyriske Digte, de enkelte Fuldkommenheder, som de mangengang besidde, endog hvor det Hele ikke behager; og endnu mindre oversee man, med mere utilladelig Partiskhed, at Baggesen har skrevet lyriske Digte nok, som en poetisk Sands og en reen Smag ville enes om at give den Hylding, et saadant Digt kan gjøre Fordring paa, for at sikkre sit Digternavn mod overmodig Dadbel.

Overhovedet maa hos Baggesen, særdeles som alvorlig lyrisk Digter, det historiske Hensyn ikke forbigaaes: at han paa en Maade tilhører Overgangen fra een Tidsalder til en anden, og høist forskiellig. Man dømmer ham i denne Deel af hans poetiske Virken maaskee rigtigst og mest upartisk, naar man tænker sig ham som en Digter fra det attende Aarhundredes sidste eller næstsidste Tiaar. Her, med sin opvakte Aand og sin livfulde Vittighed, med sit udmærkede Talent for Versification, med sin Sprogkraft og Sprogfylde, danner han et betydende og mærkværdigt Led imellem den danske Poesie i dens Udviklings første Periode, og saaledes som den viser sig i det nye Tidsløb, der i denne Poesies Historie maa begyndes med det nittende Aarhundrede, med en ganske forskiellig Digterskole, og med dennes berømte Stifter. Man maatte kiende lidet til den menneskelige Natur, og til det, som Individet, selv det fra Aandens Side mest udmærkede og overlegne, modtager af den Tidsalder og den Slægt, hvis Affødning det er, dersom man vilde forudsætte: at det havde været muligt for Baggesen, som Digter i det 19de Aarhundrede, virkelig at aflægge sin poetiske Natur, eller undergaae en Forvandling, som den, han engang faldt paa at forkynde om sig selv. Heller aldrig har han, hvis Phantasie, med dens hele nordnede Kraft, ei kunde vinde Rolighed for den episke eller Klarhed

for den dramatiske Digtning, opnaaet nogen udmærket Charakteer, som objectiv Digter, eller kunnet virke med den aandsfriske Kraft paa den nye Slægt i det nye Aarhundrede, som han virkede paa den ældre, med hvilken han var opvoxet. Hans Virken maatte fra denne Side staae tilbage for en Digters Værker, hvem han selv engang med en Oprigtighed, som man ikke, over hans uklare Udtryk og Talemaader, burde have miskiendt, tilstod en langt høiere Rang. — Men skulde han derfor i sin Indflydelse paa den danske Digtekonst være uden Betydenhed? Skulde det, han har bidraget til denne Poesies Dannelse, om man endog blot vilde see paa hans Sprogcultur, være af saa svag Værdi, som man har foregivet? — Dersom vi skulde troe dette, da maatte man ogsaa kunne indbilde os, at den danske Poesie pludselig, heel færdig og ligesom ved een Støbning, var fremsprungen i det 19de Aarhundrede; eller at Evalds "Balders Død" er et Arbeide uden høi poetisk Aand og Fortieneste, fordi det, som et mythologisk Drama, staaer under "Balder hiin gode."

Den anden Gienstand, vi endnu, inden disse Bemærkninger sluttes, ville berøre, er Forholdet imellem Baggesen som dansk og som tydsk Digter; uden at dette dog skeer anderledes, end i Forbigaaende, og uden at vi, ved en dybere Undersøgelse af den sidstes Værker, skulde indlade os paa en Bedømmelse af Baggesens Fortienester af den fremmede Literatur. Der hører, mene vi, ikke meget meer, end en nogenlunde opmærksom Læsning i chronologisk Følge af Baggesens Digte i begge Sprog, for at overbevises om, at den danske Poesie har tabt betydeligt ved denne Digterens Deling til et dobbelt Sproghiem. Ikke blot er Tabet positivt, i det vi maatte ønske, at endeel af Baggesens oprindelig tydske Digte havde været skrevne paa dansk; men der er Grund til at antage, at hans Digterevne og Productionskraft i Modersmaalet, i det mindste i alvorlig Poesie, snarere har tabt, end vundet, siden han deelte sig imellem

tvende, og det i Aand og Charakteer beslægtede Sprog. Det er i det mindste paafaldende, at siden Aarhundredets Begyndelse, ja man kan sige, siden Ungdomsarbeiderne og Labyrinthen udkom, var Baggesen som dansk Digter i mange Aar næsten taus, (Syngestykket Erik Eiegod er herfra ikke nogen særdeles glimrende eller betydende Undtagelse) indtil han 9 Aar efterat dette Stykke udkom, og 14 Aar efter Labyrinthen, udgav Riimbrevene (1807). Baade i disse, og i hans følgende skjemtende og satiriske Digte viste han uimodsigelig, at i Lunets Mangfoldighed, i Vittighedens Kraft og spillende Liv, og i den hele komiske Halvdeel af hans poetiske Existents, var han endnu den samme Mester i og over Modersmaalet, som i yngre Aar, og inden han gik i tydsk Tieneste. Ja han viste, at saa fuldkommen eiendommelig, saa ganske hiemlig, let og naturlig, som Baggesens danske Skiemt og Vittighed var, kunde den neppe nogensinde blive i det fremmede Sprog, til hvor høi en Grad af Færdighed, (thi her bruge vi med Føie dette Udtryk) han endog drev det i at tilegne sig og benytte dette. Derimod overraskes man næsten ved den Opdagelse, at Baggesen, som tydsk Digter, blev meer og mere correct, meer og meer omhyggelig for Sprogreenhed og Sprogcultur, imedens han i sit Modersmaal blev skiødesløs og hans Øre blev sløvet for de temmelig hyppige Tydskheder, der trængte sig ind i hans danske Sprog. Men hvad der end mere er paafaldende: Baggesen, der længe, som alvorlig Lyriker, i dette Sprog næsten var forstummet, eller kun i enkelte ubetydelige Smaastykker gav svage Livstegn, var derimod ikke blot meget frugtbar som tydsk Digter, men skrev endog ikke faa Digte i det fremmede Sprog, hvis Inderlighed og rene lyriske Harmonie have givet Udtrykket en saa ædel Charakteer og naturlig Skiønhed, at de i poetisk Værdi staae ved Siden af Baggesens bedste alvorlige Digte i Modersmaalet, og overgaae mange

andre af disse *). Dertil kom endnu et fuldendt og et begyndt episk Digt paa Tydsk, (Oceania) som vi dog egentlig ikke meget misunde det fremmede Sprog, og mere end een begyndt eller endog fuldendt vidtløftig satirisk-humoristisk Digtning, hvorpaa Baggesen anvendte meget af de poetiske Kræfter, der vilde have virket med ulige større og udeelt Magt, naar de altid havde virket i Forening med den fædrelandske Digteraand og Sprogkraft, hvis ungdommelige Talent havde lovet den rigeste Blomstring og Modenhed.

Det lader sig derfor ikke negte, at hvormeget endog den danske Poesie skylder Baggesen, saa har han ligesaa lidt som Digter opnaaet den fulde Udvikling, den til alle Sider lige nidt fremmede Aandsmodenhed og poetiske Virkekraft, som nogen Digter vil opnaae dette, der deler sin aandelige Tilværelse imellem det naturlige Fædreland og det ved konstige Midler opnaaede Borgerskab i et antaget. Det lader sig muligen antage, og Baggesens tydske Digte synes at tale herfor, at en Digter kan overføre den største Deel af sin Evne paa det fremmede Sprog; men hans Productionskraft i Modersmaalet vil da svækkes. Det lader sig ikke tænke, at en deelt Kraft skulde være lige stærk i een af Delene og i dens Totalitet. I den komiske Side af hans Poesie, i Vittighed og Lune var Baggesen saa stærk og saa rigt begavet, at Tabet her blev baade mindre, og mindre synligt. Men hvad Baggesen unegtelig i den lange Periode, da han levede, tænkte og digtede som Udlænding blandt fremmede Nationer, havde tabt som dansk Lyriker, dette søgte han tilsidst (thi Tabet har han vel følt) at vinde tilbage, ved en digterisk Virksomhed, der tildeels forfaldt til absurde, ham og Poesien uværdige Formaal. Ei at tale om, at hans

*) Kun i Almindelighed henvise vi Læserne til J. Baggesens Gedichte. Hamburg 1803. 2. Bind 8. og til: Heideblumen, vom Verfasser der Parthenais. Amsterdam 1808.

Humør og Vittighed meer og mere forlod den poetiske Bane for den satiriske; saa forvirredes omsider ogsaa Forstandsbegrebet i den Grad hos Digteren, at han tog udsvævende Phantasiespil og Vittighedsleg for philosophisk Dybsindighed (f. Ex. i hans berygtede *Gaade* eller evige Skyggebillede;) ja at han tilsidst neppe selv var sig ret bevidst, om det, han skrev, var Skiemt og Spot, eller alvorlig Sandhed. Vi indsee i det mindste ikke, hvorledes man anderledes skal forklare sig de største, ja reent ubegribelige Modsigelser og Inconsequentser i det forstyrrede Forfatterliv, som Baggesen førte i sit Fædreland i de sidste Aar han tilbragte i dette. Dets psychologiske Mærkværdighed er stor nok til at opfordre Digterens tilkommende Biograph, om han vil findes en saadan, der baade tilstrækkeligt kiendte hans personlige Forhold, og kan bedømme hans poetiske og literariske, til at skienke det en fuldkommen nøiagtig og upartisk Udvikling.

Det stod tilbage, inden disse Bemærkninger sluttes, at tale om Baggesen som *dansk Prosaiker*, men vi have kun lidet at sige om en Gienstand, som her ei kan være Sted til at detaillere i en stilistisk Undersøgelse, og hvis Grundtræk for længe siden ere almindelig bekiendte. At en i den Grad lyrisk og subjectiv Digter, som Baggesen, i sin Prosa maa beholde en stor Deel af de Egenheder, som udmærke hans poetiske Sprog, er vel ikke anderledes muligt; men egentlig kunne vi ikke, med Hensyn herpaa, bedømme med Sikkerhed om Baggesens prosaiske Stiil, undtagen fra den tidligste Periode i hans Forfatterliv; da det, han i de sildigere har skrevet i ubunden Stiil, er ubetydeligt i Sammenligning med de to Arbeider, der altid ville sikkre ham en høi Plads iblandt de danske Prosaister: den genialske Oversættelse af *Niels Klim* (skreven før Baggesens første Udenlandsreise) og *Labyrinthen*. Ved hiin lagde han for Dagen, hvad han forstod at giøre af den danske Prose, naar hans urolige Indbildningskraft og utæmmelige Vit-

tighed paa en eller anden Maade havde faaet en Tømme, den nogenlunde holdt dem paa den *faste* Sprog-Vei, som fører den prosaiske Stiil til sin Fuldkommenhed — en Vei, der hverken behøver at være en slagen, snorlige Landevei, eller en haard og stødende Steenbro; men som dog, selv i Bugter, maa uden alt for store Omsvøb, føre til Maalet, og det over en fast Jordbund, uden at lede Læseren ned i Sumpe og Hængedynd, forvilde ham i øvelsomme Ørkener, eller tvinge ham til unyttig Luftseilads. At der i Smaating kan udsættes et og andet paa hiin Oversættelse, og at den ikke er slavisk nøiagtig, hindrer den ei fra at læses som en Original; og man kan sige den er omtrent saaledes, som Holberg, hvis han havde levet i Slutningen af det 18de Aarhundrede, vilde have billiget, om ikke skrevet den.

Labyrinthen er Baggesens Hovedværk i Prosa; og det har fra Sprogets Side alle de Fuldkommenheder, som en Bog maa faae, hvori en Forfatter med eiendommelig, indfaldsrig og rigt begavet Aand, lader denne Aand fremtræde i ubunden Frihed, og afpræge sig med reen Individualitet. *Stiil*, i den sande og egentlige Betydenhed, er Konstpræget af en Forfatters Aand; og at tale om Stiil, hvor Aanden mangler, er det samme som at undersøge Coloriten i en Kridtegning. Det er Digteren Baggesen, vi finde i Prosa-Form, med hans hele Vittighed, med alle hans Luner, med den evig vexlende Farve, og uophørligt modtagende, flygtigt meddelende Phantasie, i hiin levende, bevægelige, munsende, lokalfesfulde, tankerige (som end ikke *tankevægtige*) Reiseskildring — et originalt Værk i det danske Sprog, der hidtil staaer allene. Dette maatte man først afbevise, inden man vilde underkiende dets stilistiske Værdi; thi intet er mattere og afmægtigere end det kritiske Raab, der vil fælde en Forkastelsesdom over et Skrift, som bærer Originalitetens Stempel; og især et saadant, hvor Mangfoldigheden i Udtrykket er ligesaa stor, som i Digterens bevægelige Phantasie og

let omskiftende Lune. At man kan udsøge svagstige og paa andre Maader mislykkede Steder i Labyrinthen, og at den allerede har enkelte Smaapletter af Baggesens Tydskhed og Sprogskiødesløshed, berøver den ingen af dens mange ypperlige Lyspartier. Den er det stærkeste, det umiskiendeligste Vidnesbyrd om, hvad en Forfatter kunde være bleven for Sproget, der i sit 26de Aar skrev en Bog, som denne, hvis han var bleven Fædrelandet og Modersmaalet tro. — At enkelte Smaaskrifter i dansk Prosa fra Baggesens sildigere Periode endnu vidne om hans Talent i at behandle Sproget, vil ei kunne negtes; men intet af disse taaler en Sammenligning med Labyrinthen. Om den bebudede Udgave af hans samlede Værker vil bringe noget hidtil ubekiendt, oprindelig dansk prosaisk Arbeide, bedre end hiint glimrende Ungdomsværk, for Lyset, vil Tiden lære. Man kan have nogen Grund til at tvivle herom.

Efterskrift.

Forfatteren af de her meddeelte Bemærkninger anseer det for nødvendigt at erklære: at de ingenlunde ville gielde for nogen egentlig og udført Charakteristik af Digteren Baggesen; men i det høieste for enkelte Brudstykker og Materialier til en saadan, der i Tiden kunne benyttes og forarbeides.

Tillige holder jeg det for passende at møde en Udsættelse, som maaskee flere Læsere ville giøre paa dette Arbeide, denne nemlig, at det hellere maatte have savnet den halv apologetiske Charakteer, og slet ikke taget Hensyn paa et ungdommeligt og lidenskabeligt polemisk Skrift, som man vel burde formode, at Forfatteren selv, ligesom Publicum, havde glemt. (Jeg anfører denne Indvending omtrent ordret, som den er giort mig.) Man har desuden nyligen*) frem-

*) I Ugebladet: Kiøbenhavns flyvende Post, redigeret af Dr. J. L. Heiberg. 1827 No. 3.

stillet Virkningen af de Angreb; der for endeel Aar siden skete paa Baggesens Fortienester af Literaturen, som aldeles forsvunden. Man har sagt: at Publicum nu er kommen til en rolig Erkiendelse af Baggesens Fortrin og Feil, og "at den offentlige Dom over ham i dette Dieblik kun er een;" nemlig til hans Fordeel. Men, dersom herved ei skal forstaaes en sædvanlig Tilbøielighed til at dømme mildere om en nylig afdød navnkundig Mand, end medens han levede: saa vil man, med nogen Kundskab til den herskende Mening blandt det literariske Publicum og til dens Yttringer, finde sig beføiet til, en heel Deel at indskrænke hiin Paastand. Anledningen til at den blev fremsat taler endog selv imod dens Indhold. Det er historisk vist, at Baggesen i den æsthetiske Strid, der førtes af og imod ham, tabte paa een Side meer, end han (maaskee) vandt paa en anden, og meer, end han burde tabe. Tillige var denne Strid det sidste Optrin i Baggesens danske Digter- og Forfatterliv; og intet er siden den Tid skrevet imod de Stemmer, som en Tid lang fradømte Baggesen næsten alt Værd som dansk Digter. De vare ei altid uden hiin Sandhedskraft, som de især mistede ved lidenskabelig Forvildelse. Disse Stemmer vare ingenlunde saa ubetydelige, som man nu vil giøre dem; og det er meget langt fra, at de ganske skulde have forfeilet deres tilsigtede Virkning, om endog denne, som alt andet, hvad der beroer paa Overdrivelse og Overspænding, for en Deel har tabt sig. En offentlig Stemme fra den modsatte Side kan derfor vel ei med Grund siges at komme for sildig; og det saameget mere, som netop denne af flere Aarsager ei kunde høres, saa længe Baggesen levede.

Det er desuden ligefrem sandt: at de foregaaende Blade vare den umiddelbare Følge af en, efter saamange Aars Forløb gientagen Læsning af det Stridsskrift, mod hvis Indhold de for en Deel rettedes. Jeg indseer ikke, hvorfor det ei skulde være rigtigst, at lade dem beholde den Form, som de af sig selv, og uden al forudsat Hensigt, antog. — At negte hiint Skrift al positiv Værdi, fordi Forfatteren selv har berøvet det en stor Deel af samme, er jeg ligesaa langt fra, som jeg, alt da det trykkedes, var fra at underskrive de vrange og eensidige Grundsætninger, hvorpaa det for en Deel er bygget, eller fra at billige den raae og upassende Form.

Jeg er i øvrigt heller ikke af den besynderlige Mening: at med den Døde skal hans Feil begraves, og kun hans Fortienester ophøies. Baggesens have været, ligesom engang maaskee for høit vurderede, saaledes tilsidst for dybt nedsatte. Det første Skridt til igien at bringe

dem paa det rette Standpunkt (thi personlig Følelse, eller overdreven Hylding af et blot Navn, gjør her intet til Sagen) maatte være, at berigtige nogle af de mest ugrundede almindelige Domme over Digteren og hans Værker i polemiske Kritiker, hvis Virkninger unegtelig have overlevet deres Yttringer; men hvis Indhold i det mindste aldrig ganske kan forbigaaes i en historisk Betragtning, saavel af Digterens Værker, som af deres Bedømmelser, hvilken Betragtning nu er den, der maa ligge os nærmest.

Enhver anden Erklæring eller Oplysning, vedkommende Indholdet af dette Bidrag til Baggesens Charakteristik, anseer jeg for utidig og overflødig. De, der mene at trænge til nogen saadan, maa finde den i de foregaaende Blade selv; i Fald disse ellers i nogen Magde opfylde deres Hensigt. At det hos mig ikke er noget nyt, at sætte den tilbørlige Priis paa denne Digter, ville vel nogle Læsere mindes; og efterseer man, til hvilken Tid og ved hvad Anledning jeg for 13 Aar siden nedskrev min Mening om Digteren Baggesen, vil man uden Tvivl aflægge enhver Forundring over, at jeg nu paa en Maade forsvarer en æsthetisk Overbeviisning, som jeg i det mindste er tilfreds med at have bevaret urørt af alle smaalige og egoistiske Indflydelser.

Den 20de Januar 1827.

C. Molbech.

Om de danske Kongers Høihed over Østersøen, og deres Forsøg paa at spærre fremmede Krigsflaader Adgangen til dette Hav, i sidste Halvdeel af det 17de Aarhundrede.

(Af Dr. H. F. J. Estrup, Lector ved Sorøe Academie.)

Verdenshavet tilhører den hele Menneskeslægt; det lader sig ikke som Landjorden udskifte mellem Nationerne, og faste Grændser staae ikke der til at drage, end mindre at forsvare. Ingen Bølge klynger sig til nogen enkelt Strand, og som Havfladen selv befinder sig i en bestandig Bølgegang, saaledes har ogsaa Herredømmet over samme altid været usikkert og ustadigt. De fleste Krige, som have været førte om et saadant Herredømme, ere ogsaa tilsidst bragte til Ende paa Landjorden, det faste Element for herskesyg Tragten. Verdenshistorien beviser dette i en Række af Begivenheder, ligefra den Tid, da Tarentinerne og Carthaginenserne vilde afpæle Grændserne for Romernes Søfart i Middelhavet, indtil den nyere og nyeste Tids Conventioner om at indskrænke Britternes Enevoldsmagt over Oceanet. Da Havet er det forbindende Led mellem Jordens isolerede Dele, og Søfart og Handel de vigtigste Vehikler for Menneskehedens Civilisation, bliver et anmasset Despotie over hiint Element ligesaa stridende mod Culturens Fordringer, som mod Naturens Lov.

Intet Principat over nogen Deel af Verdenshavet kunde lettere hævdes, end den danske Krones Høihed over Østersøen; Historien kiender heller neppe noget, som har bestaaet i længere Tid. Østersøen er — for at bruge disse Udtryk af een af Fædrelandets ypperste Diplomater, i en Anledning, hvor Spørgsmaalet om Souverainetet over Havet fortrinlig kom paa Bane — et

lukket Hav, uomtvistelig saadant ifølge dets locale Beliggenhed. Alle Nationer bør der kunne krydse hinanden i fredelig Samfærsel; men Adgangen til samme bør af den, som har Nøglen, ikke tilstedes krigførende Magters Skibe, for der at øve Fiendtligheder mod hvem det monne være [1]. Den er ligesom en stor Indsø med trende Afløb. Een Nation besad, indtil Handelsjalousien vilde det anderledes, den Række af Lande og Øer, mellem hvilke disse Afløb findes. Denne Nation, vant til at kæmpe med Søen og paa Søen, blev tidlig en Skræk for de dristige Sørøvere, der forstyrrede Havets Fred; den naaede til forskiellige Tider selv Herredømmet over de Lande, som omgive Østersøen. Danmarks Kyster og Sundet ere farlige at beseile: det syntes billigt at indrømme Fordeel og Erstatning for de Omkostninger, som Sømærker, Blus og Fyr til fremmede Søefarendes Sikkerhed medførte. Saamange og saa naturlige vare den danske Krones Fordringer paa Høiheden over Sundet, Belterne og Østersøen. Disse Fordringer ere saa gamle, at Sigrid Storraade blandt andre Grunde, hun anførte for at egge Kong Svend til Strid mod Oluf Tryggveson, ikke lagde mindst Vægt paa den, at Oluf, den danske Konge uafvidende og uadspurgt, var seilet giennem Øresund [2].

Der maatte komme Tider, da denne Høihed maatte blive omtvistet af andre Magter, som stridende mod deres Handelsinteresse og Flagenes Ære. Disse Tider udebleve ikke, og den Ret, som tildeels hvilede paa Sværdet, søgte sin Støtte i Overeenskomster

---

[1]) Det danske Hofs Declaration til de krigførende Magter i Mai 1780. Clausen, recueil de traités conclus par la couronne de Dannemarc p. 138. cfr. p. 161. Den første separate Artikel i Neutralitets-Conventionen mellem Rusland og Danmark af 9de Juli 1780. Frankrige og de fleste europæiske Magter underskreve dette Postulat.

[2]) Suhm, Danmarks Historie. III. p. 313.

og Tractater; den blev conventionel. Det var Besiddelsen af Landene paa begge Sider af Sundet, som gav Rettigheden den største Styrke. Dertil sigter et meget mærkeligt Sted i den Varbergske Tractat af 18de November 1343, hvorved Kong Valdemar IV. afstod Skaane m. m. til Magnus Smek [1]): det hedder der, at dersom nogen af de efterfølgende danske Konger forurolige Magnus eller Eftermænd i Besiddelsen af de afstaaede Provindser „ud over Halvdelen af Øresund (ultra dimidium passagii)," saa skulde dertil beskikkede Voldgiftsmænd undersøge Sagen og bestemme Boderne. Skaane vendte atter tilbage under det danske Scepter, og hermed tillige den fulde Høihed over Sundet. Af denne Høihed fulgte Sundtolden, hvis første Begyndelse er vanskelig at efterspore; den ansaaes allerede i det 15de Aarhundrede for en gammel uomtvistelig Rettighed, som de mægtige Hansestæder selv, der længe tyranniserede de nordiske Riger, maatte erkiende. Tractaten af Aar 1490 mellem Kong Hans og Englands Konge Henrik VII. [2]) foreskriver de engelske Østersøesfarere, at de skulde tage Veien gjennem Øresund, og naar Uveir endelig tvang dem til at gaae igiennem Beltet, da skulde de clarere i Nyborg; men Skippere og Baadsmænd tillige sværge, at dette skete af Nød; og ingenlunde maatte Skibet føre Gods, der tilhørte Danmarks Fiender eller Uvenner. Den samme driftige Konge foreskrev Hansestæderne ved Freden i Nykiøbing Aar 1507 [3]), at deres Seilere skulde, naar de i rum Søe mødte Kongens, stryge og lade deres Certificater see; endvidere ved Tractaten i Malmøe Aar 1512 [4]), at Hansestæderne i Krig indbyrdes ikke maatte under Kysterne af Skaane, Blekingen og Gulland overfalde hinanden, bytte eller parte nogen Deel, men være frie, saalænge Feiden stod paa.

---

[1]) Suhm, XIII. p. 77.
[2]) Hvitfeldts Krønike, II. p. 1002.
[3]) Hvitfeldt, II. p. 1068.
[4]) ibid. p. 1087.

Man vil i disse Tractater finde et fuldstændigt Grundlag for den danske Krones Høihedsret. Det stolte Kronborg betydede og betryggede denne Ret, ihvorvel Freden i Stettin Aar 1570 beseglede Opløsningen af Calmar-Unionen, som under heldigere Auspicier vilde have været det sikkreste Værn for Herredømmet over Østersøen, og just derfor blev undergravet af Hansestæderne. Men da de Svenske, ikke nøiede med den tilkæmpede Frihed, grebe efter Besiddelser og Handel hiinsides Østersøen, saa vare Lybekkerne ogsaa rede til at befæste Scepteret over Havet og Landene paa begge Sider af Sundet i Kong Frederik II. Haand. Hanseforbundet var ikke fast nok; dets Stæder laae altfor isolerede og adspredte under forskiellige Fyrsters tiltagende Indflydelse; det blev ved Nederlændernes Rivalitet og Revolutionerne i Handelsverdenen i det 16de Aarhundrede saaledes rystet, at det ikke længere var i Stand til med Kraft at stride om Herredømmet over Østersøen. De Dage vare forbi, da en Borgemester i Lybek turde udkaste Planer til at sønderlemme det danske Monarchie. Endnu een Magt tragtede i dette Aarhundrede efter Høihed i Østersøen, og dette var Russerne under Czar Ivan Basilievitsch II. Hansestæderne erkiendte den Feil, de havde begaaet ved at give disse Barbarer Vaaben i Hænderne. Deres Politik var i dette Punkt mere oplyst, deres Forsynlighed større, end de nordeuropæiske Cabinetters i det 18de Aarhundrede. Ifølge en samtidig Skribents Vidnesbyrd[1]) meente de: "at dersom Moscoviterne skaffede sig en Flaade, saa satte de sig fast ved Østersøens Kyst; de kunde da med talrige Armeer trænge ind i Tydskland, og hvorledes da modstaae hine Hære af 200,000 Stridsmænd, som Trælleaand holdt i strengeste Disciplin?" Stæderne kom da overeens om at opoffre deres Handelsinteresse for den almindelige Sikkerhed, at spærre Sø- og Land-

[1]) De Thou, citeret af Rulhière hist. de Pologne I, p. 88.

krigens Konster og Hielpemidler Indpas hos disse Barbarer, ja endogsaa at frasige sig al Handel med dem.

Kongerne Frederik II. og Christian IV. giorde Kronens Høihed over Sundet og Østersøen gieldende til en saadan Grad, at ikke blot Sverriges, men ogsaa Englands og Hollands Jalousie kom i heftig Bevægelse og truede med en Krisis; de forhøiede Sundtolden, spærrede deels i egne politiske Hensyn, deels efter andre Hoffers Anmodninger, Sundet for fremmede Skibe, der vare ladede med Krigsfornødenheder o. s. v. Enhver der veed, hvor ubestemt Begrebet om Krigscontrebande til alle Tider har været, indseer til hvilke Yderligheder deres Visitationssystem havde kunnet føre. Den polske Konge Sigismund August udrustede Aar 1570 nogle Krigsskibe for at beskytte Kysterne af Preussen; disse lod Frederik II. opbringe, "fordi den Høihed, at være Østersøens Beskytter, ikke tilkom nogen anden end Kongen af Danmark." Sigismund August giorde ham heller ikke denne Paastand stridig. Da nogle Aar senere Stephan Bathori vilde twinge Dantzig til at hylde sig og spærrede Stadens Havn, sendte Frederik II. Dantzigerne en Hielpeflaade, og hørte ikke op, før han havde befriet deres By og sat Søfarten paa Østersøen i Sikkerhed [1]). Ethvert Forsøg af Polens Konger paa at tilvinde sig Herredømme over Østersøen mislykkedes og maatte mislykkes, fordi Dantzig var den eneste Havn paa Rigets Kyster, hvorfra Forsøget kunde udgaae og lykkes, og denne Stad hævdede endnu ved Sømagters Bistand sin gamle hanseatiske Frihed.

Efter Seieren ved Königslutter Aar 1626 greb Keiser Ferdinand II. med megen Iver den Plan, at bemægtige sig Østersøens Kyster, derfra at beherske Danmark og Sverrige og Havet, tilføje Nederlandenes østersøiske Handel et dødeligt Saar, udrydde Kiæt-

---

[1]) Slange, Christian IV. Historie II. p. 884. seq.

teriet i Norden o. s. v. Den frygtelige Wallenstein var udseet til Redskab for denne Plan. Palle Rosenkrants, dansk Gesandt ved Hoffet i London, udmalede for Kong Carl I. med de stærkeste Farver den Fare, som truede Kirke og Stat, hvis denne Plan kom til Udførelse. Hans Memorial er ikke trykt [1]). Han forestillede Kongen: "at Europa og Christenheden nu laae i det sidste Aandedrag; Fienden, ikke tilfreds med Herredømmet over Landene, truede Havet for at lægge Alt under Enevældets Aag. Han (Wallenstein) havde først af Alle hovmodigen anmasset sig Titel af General over Østersøen, var i Begreb med at bemægtige sig eller befæste de fleste og ypperste Havne og Søstæder; han byggede og samlede Krigsskibe, hyrede øvede Søfolk og vilde nu som et Lyn anfalde Østersøen og Landene omkring samme; snart vilde han vorde Herre over hiint navnkundige danske Sund, og vee da Oceanet selv og dets Beboere! o. s. v." Rosenkrants bad derfor Kongen, nu da Parlamentet snart skulde aabnes, om en skyndsom Hielp. Man lod det ikke fattes paa gode Løfter, men Hielpen udeblev. En Række af heldige Conjuncturer frelste dengang Danmark og Østersøen fra det paatænkte Overherredømme. Restitutionen i Tydskland og den svenske Konge Gustav Adolps Fremskridt i Polen ledede Keiserens Opmærksomhed til en anden Side: han sluttede Fred med Christian IV. i Lybek Aar 1629; eet af Hovedøiemedene for Wallensteins Expedition tabtes af Sigte, og denne Feltherre selv, som havde været Siælen i disse Foretagender, faldt i Keiserens Unaade, eller rettere blev efter sine Uvenners Begiering bortfiernet fra Krigsskuepladsen. Alt dette er bekiendt; men det

[1]) Jeg fandt den blandt de historiske Haandskrifter i det kongelige Bibliothek i Paris under No. 6243. 4to. Hans Gesandtskab omtales flygtig af Schlegel i Oversættelsen af Slange, II. p. 304. Not. og af Lackmann: Schleswig-holsteinische Historie, III. p. 15, 45, 52.

er maaskee mindre bekiendt, hvilken Andeel det spanske Hof havde i denne østersøiske Erobringsplan. Iblandt de historiske Haandskrifter i det keiserlige Bibliothek i Wien (under No. 312) findes et Brev af 1ste Octbr. 1626 (altsaa kun fem Uger efter Slaget ved Königslutter) fra den siebenbürgske Fyrste Bethlen Gabors Gesandt til den svenske Rigskantsler, hvori der berettes, at en spansk Ambassadeur havde forelagt Kong Sigismund III. i Polen de Betingelser, under hvilke han kunde vente sig af hans catholske Majestæt en kraftig Hielp mod Sverrige: han skulde, blandt andet overlade Spanierne en Havn i Preussen, hvor de kunde bygge sig en Flaade og holde fornøden Besætning paa egen Bekostning; Polen skulde forbeholde Spanien sit Korn, og Sigismunds førstefødte Søn ægte en Prindsesse af det østerrigske Huus. De første Betingelser, føier Gesandten til, havde fundet Vanskeligheder ved det polske Hof; men der var dog ingen Tvivl om, at hele Keiserens Hu stod til Østersøen, og man var just nu i Begreb med at undersøge Sandheden af et Rygte, der udbredte sig om en spansk Flaades Ankomst." Spanien syntes overhoved ligesaa interesseret i Planen med Østersøen, som Keiseren; thi ved at lukke dette Hav for Hollænderne, og saaledes berøve dem det vigtigste Marked for deres Fabricata og indiske Vare, meente man sikkerst at kunne betvinge dem. Efter hiint Brevs Datum bliver det næsten rimeligt, at Planen først er bleven udklækket i Madrid, maaskee af Jesuiterne, der endnu ikke havde tabt de braunsbergske Missioner og Sverriges Omvendelse af Sigte. Loyolas Disciple vare lige virksomme ved Hofferne i Madrid, Wien og Warschau. Sigismunds Søn Wladislav IV, ved Svogerskabs Baand nøie forenet med det østerrigske Huus, kom endnu villigere end hans Fader, dettes Hensigter imøde. Ved den 21de Artikel af Vaabenstilstanden i Stumsdorf, sluttet Aar 1635 mellem Polen og Sverrige[1]) havde Wladislav fraskrevet sig

[1]) *Du Mont*, corps dipl. I. p. 115.

Tilladelsen at sende Nogensomhelst Krigsskibe til Hielp, og man forklarede i Sverrige denne Artikel saaledes, at Polen i Almindelighed ikke maatte holde Krigsskibe i Østersøen. Imidlertid anlagde Wladislav dog Aar 1637 en Told ved Weichselmünde, som det synes, for at giøre sig til Herre af Dantzig og dets Havn, og bygge en Krigsflaade, Alt i Medfør af hine Planer og Keiserhoffets Ønsker. Mange meente ogsaa, at den store Expedition, som begyndte at udrustes i Spanien, kunde være bestemt til Østersøen. Kong Christian IV, skiøndt dengang af de Svenske mistænkt med Urette for at gaae Keiseren og Spanien tilhaande, sendte tre Aar i Rad en Escadre til Dantzig og forstyrrede den polske Toldanstalt og Wladislavs formodede Plan [1]). Polen maatte fremdeles taale og ikke modsige Danmarks gamle Herredømme over Østersøen. Sverrige og Frankrige havde ogsaa taget Hensyn til Østersøens Sikkerhed, hvilken i Tractaterne i Berwald Aar 1631 og Heilbronn 1633 udtrykkelig nævnes som eet af Øiemedene for Alliancen mellem begge Magter.

Alt mere nærmede sig den Tid, da den danske Krone ved ganske uventede Conjuncturer skulde nødes til at dele med Sverrige sit hidtilværende Eneherredømme over Østersøen. Den svenske Regiering, allerede i tryg Besiddelse af vigtige Handelslande ved dette Hav, stred nu kun for at udvide sit Principat i Tydskland og Linien af sine Provindser hiinsides Østersøen [2]); den tragtede efter

[1]) Slange, II. p. 885-88.

[2]) Mærkelig er i denne Henseende en Efterretning, jeg fandt i et politisk Manuscript, i det keiserlige Bibliothek i Wien No. 653: at der, ifølge en af Gustav Adolph selv udkastet Plan, blev i Osnabrück og siden i Stockholm af brandenborgske Gesandte indledet en Underhandling om at formæle Dronning Christine med Kurfyrsten af Brandenburg i den Hensigt at forene begges Lande. Oxenstierne skulde af private Hensigter til Fordeel for sin egen Søn have arbeidet mod dette Partie.

at erhverve alle svenske Undersaatter den fuldeste Frihed i at passere Sundet og Belterne, og efter at gienerobre de Lande paa den østlige Side af Sundet, som, efter dens egne Udtryk, Gud og Naturen havde bestemt Sverrige. Den første Attraae fra Sverriges Side foranledigede Modbestræbelser af Christian IV. ved Underhandlingerne om den vestphalske Fred; den sidste voldte Krigen fra 1643–45, der ikke vilde have faaet et saa sørgeligt Udfald for Danmark, naar ikke Christian IV. ved sit Told- og Visitationssystem tillige havde giort sig Hollænderne til Fiender. Ved Fredsmødet i Brømsebroe talte de danske Ministre i saa stærke Udtryk om deres Konges Høihed over Sundet, at de vilde giøre ham til absolut Herre over Skibsfarten i Østersøen. Deres Memorial af 6te Marts 1645 [1]) mishagede i høi Grad de svenske og hollandske Underhandlere, og selv den franske Mægler de la Thuillerie: man ansaae den fornærmelig for alle Nationer; Kongen af Danmark havde vel, yttrede man, hidtil higet efter den Art af Souverainitet, men aldrig vovet udtrykkelig at reclamere den. Dette var dog ikke saa; men de danske Ministre, istedetfor at føre historiske Beviser for deres Paastand, saae sig meget mere nødte til at nedstemme Tonen og i Fredsslutningen at indrømme de Svenske fuldkommen Frihed for Told og for Visitation, selv Vaaben og Krigsmunition ikke undtagne; dog maatte ikke svenske Krigsskibe i større Antal end fem paa Gangen passere Sundet og Beltet, uden at have underrettet den danske Regiering derom tre Uger forud [2]). Ogsaa Generalstaterne droge Fordele af deres Forbindelse med Sverrige paa den danske Krones Bekostning. Hvad der indrømmedes dem ved Tractaterne i Christianopel Aar 1645 og Haag 1649 [3]) maatte nødvendig have lignende Concessioner til Følge for

[1]) Schoell, histoire des traités XII. p. 148 sqq. Hofs's Ulfeld p. 50 sqq.
[2]) Kerdtz, Repertoire des traités p. 91.
[3]) Samme, p. 92 og 97.

andre Magter, som maatte være stærke nok til at giøre Fordring derpaa, og hvis Handel vilde lide under Begunstigelsen af en enkelt Nation. Glandsen af Kronens gamle Høihed blev nu ikke lidet formørket; man havde seet, hvad man kunde udrette og tilegne sig, uagtet gammel Hævd. De la Thuillerie, som havde mæglet Freden i Brømsebroe og meget bidraget til at mildne Sverriges Fordringer, var den første, som førte sig Exemplet til Nytte. I den Tractat, han afsluttede mellem Frankrige og Danmark Aar 1645 [1]), er ogsaa den 12te Artikel at mærke: Frankrige forbandt sig ved samme med Danmark til at holde ogsaa i Østersøen over den gamle og gavnlige Ligevægt og Tingenes Tilstand, hvorved Frihed i Handel, Fred og offentlig Rolighed bedst bestod. Hvor ganske anderledes vilde denne Artikel have været affattet i Frederik IIs og i Christian IVs lykkelige Dage. Paa lignende Maade og i lige Hensigt deelte Ludvig XIV. med Sverrige Garantien for Østersøens Sikkerhed og for Handelens og Skibsfartens Frihed paa dette Hav [2]). Den egentlig tilsigtede Ligevægt var neppe den gamle, men et nyt Ligevægtssystem, som skulde forebygge, at hverken Danske, Svenske eller Engelske, og allermindst Hollændere, tilegnede sig noget Overherredømme over Østersøen. Den frygteligste, og stedse frygteligere Medbeilerinde til et saadant Herredømme blev dog altid Sverrige. Dette Rige omspændte stedse mere af Østersøens Rand, og det syntes at ligge i Carl Gustavs Plan at ville omspænde den Hele. De europæiske Sømagter, navnlig de forenede Nederlandene, vare for meget interesserede for Handelens Skyld i at holde Ligevægten imellem Danmark og Sverrige, til at

[1]) Reedtz, p. 94. Flassan, histoire de la diplomatie française, III. p. 109, hos hvem Tractaten har en noget forskiellig Datum og noget forskielligt Indhold.

[2]) Artikel 10 af Tractaten i Fontainebleau 1661, og Artikel 2 af Tractaten i Stockholm. Flassan, III. p. 261 og 396.

denne Plan fuldkommen skulde været lykket [1]). Carl Gustav behandlede ikke Hollænderne med den Klogskab og Skaansomhed, som en saa dristig Plan krævede. Ei heller samstemmede Cromwel med ham i dette Punct. Imidlertid saae begge Sømagterne ikke ugierne, at Sundet ligesom deeltes mellem tvende rivaliserende Naboer, eller at den danske Krone overleverede til Sverrige een af Hovednøglerne til Østersøen. Saaledes skete det, at Danmark, ifølge Fredsslutningerne i Roeskilde og Kiøbenhavn, maatte afstaae til Sverrige Provindserne Skaane, Halland og Blekingen.

Begge Naboer vare lige misfornøiede med Hollænderne. Hvad Danmark ikke kunde hævde ene, stræbte det at hævde i Ening med Sverrige. Man vilde ikke dele Herredømmet over Østersøen med endnu flere fremmede Magter. Endnu Aar 1653 havde Kong Frederik III. paataget sig for Hollænderne den Forpligtelse, at spærre Sundet og Østersøen for engelske Skibe [2]). Ved 3die Artikel af den roeskildske Fredslutning, kom Kongerne af Sverrige og Danmark overeens om, ved fælleds Kræfter at spærre disse Farvande for fiendtlige Flaader [3]). Denne Artikel kunde, efter den Betydning, man vilde lægge i Ordet "fiendtlige," faae en meget viid Udstrækning; ogsaa meentes ikke begge Rigers fælleds Fiender alene, men hvert Riges respective Fiender. Artikelen antydede overhoved de nordiske Magters Souverainetet over Havet, og stred saameget mod Principet af fri Fart i Østersøen, at den ikke kunde betragtes som en almindelig Sikkerhedsforholdsregel. Den mødte derfor strax en levende Modstand af den hollandske Ambassadeur van Beuningen. Da Krigen snart efter udbrød igien mellem Danmark og Sverrige, blev det ved de tre saakaldte Concerter i Haag Aar 1659, mellem Generalstaterne, Englands Protector og Ludvig XIV,

[1]) Cfr. Art. 3 i Tractaten af 28de Juli 1657 mellem Frederik III. og Johan Casimir. Du Mont, T. VI. P. II. p. 189.

[2]) Reedtz, p. 97.

[3]) Samme, p. 103.

som vilde tvinge Nordens Konger til Fred, udtrykkelig stipuleret, at hiin tredie Artikel i den roeskildske Fred skulde udslettes eller forandres i en tilkommende Fredstractat [1]): "Havet, sagde man, var fælleds for alle Nationer, og man maatte ikke betage nogen fremmed Søemagt Frihed til at sende Flaader ind i Østersøen, naar man fandt for godt." Virkelig lykkedes det ved den 26de Artikel af Fredsslutningen i Kiøbenhavn 1660, at faae hiin Artikel udelukket, idet man iøvrigt stadfæstede Freden i Roeskilde [2]).

De tvende nordiske Magter vedbleve efter denne Fred at være misfornøiede med Hollænderne og navnlig med det Aag, hvilket disse, som man sagde, havde lagt paa Skandinaviens Handel; de ønskede intet hellere end at knytte det projecterede Forbund til Opretholdelse af Herredømmet over Østersøen. Den svenske Regiering havde ligeledes Aarsag til deels at være ilde tilfreds med den Rolle, som den store Kurfyrste Frederik Wilhelm havde spillet i sidste Krig, deels at være opmærksom paa hans stigende Magt og Indflydelse. Denne Fyrste underhandlede mellem Aarene 1662 og 1666 om en Alliance med Sverrige; under disse Underhandlinger vilde de svenske Ministre tractatmæssig begrunde Herredømmet over Østersøen og afdisputere Kurfyrsten, som Hertug i Preussen, Ret til at have Krigsskibe. De paastode: "at Sverriges og Danmarks Eiendomsbesiddelse af dette Hav, grundede sig paa Hævd; Kongerne af Polen havde erkiendt Sverriges Høihed over Østersøen ifølge Art. 21 af Tractaten i Stumsdorf 1635, og da Hertugdømmet Preussen dengang var et Lehn af Polen, saa gialdt Retsfraskrivelsen i Stumsdorf ogsaa Preussen." Kurfyrstens Gesandt Lauritz von Crocau svarede hertil: "at Ikke-Brugen af en Rettighed, der tilkom alle Stater, som grændsede til Havet, ei kunde begrunde Hævd til Fordeel for en anden, og at Polens Renunciation ikke

---

[1]) Du Mont, l. c. p. 244–262.

[2]) Reedtz, p. 110.

kunde være Preussen hinderlig i Rettighedens Udøvelse, efterdi dettes Souverainer havde havt jus armandi, ogsaa til Søes, før Hertugdømmets Forening med Polen." Dette forholdt sig ogsaa saaledes, thi de tydske Riddere i Preussen stode i nøie Forbindelse med det hanseatiske Forbund, og havde i sin Tid ogsaa krydset paa Havet. Kong Frederik III. blandede sig, uagtet Indbydelsen af den svenske Regiering, meget lidt i denne Dispute mellem Sverrige og Preussen; han skaanede sin troeste Allierede Kurfyrsten, og denne lod sig den omtvistede Ret saa lidet betage, at man nogle Aar i Løbet af den Krig, som endtes ved Freden i S. Germain 1679, endog saae hans Flag paa Atlanterhavet.

Da Sverrige og Danmark Aar 1679 havde gienoprettet Freden mellem sig ved Tractaterne i Fontainebleau og Lund, saa giorde deres Ministre, som havde afsluttet sidste Tractat, Udkastet til en anden, der blandt andet havde til Øiemed at sikkre de nordiske Riger Herredømmet over Østersøen, saaledes, at dersom den ene af de contraherende Magter vilde formene nogen Nation Fart og Handel paa dette Hav, da skulde den anden være forpligtet til at føie sig efter deres Ønske. Ministrene anmodede Marquis Feuquieres, som havde været Mægler ved Underhandlingerne i Lund, om at foreslaae Ludvig XIV. at tiltræde det Forbund, hvilket de nordiske Hoffer vare i Begreb med at indgaae med hinanden. Men da de forklarede sig nærmere om deres Hensigt hermed, og yttrede, at deres respective Herrer vare lidet tilfredse med Hollænderne, og at de agtede at forene sig om at ødelægge disses Handel paa Østersøen; saa vilde Ludvig XIV. ikke, at Generalstaterne skulde troe, han havde nogen Deel i Skridt mod deres Interesse til samme Tid, som han havde foreslaaet de forenede Nederlande at fornye Alliancen med sig. Han gav derfor Feuquieres Ordre til at eludere Forslaget om hiin Triple-Alliance, ved at henvise

Underhandlingerne derom til Paris [1]). Planen blev heller ikke udført, og var kuns yderst svagt udtrykt i den defensive Alliance-tractat mellem Sverrige og Danmark af 7de October 1679 [2]). Temmelig overeensstemmende med denne Plan er Tankegangen i en Dialogus historico-politicus de rebus septentrionalibus, som findes blandt de historiske Haandskrifter i det keiserlige Bibliothek i Wien [3]); den er skrevet i Kiøbenhavn paa Tydsk, og tilegnet Kong Christian V. og hans Ministre. Den nederlandske Krig, som endtes ved Freden i Nimwegen, foranledigede Forfatteren til at lade tvende Personer, kaldede Simplicius og Candidus, debattere adskillige politiske Materier. Der foreslaaes i Dialogen et evigt Forbund mellem de skandinaviske Riger, som et Surrogat for Calmar-Unionen. Begge Riger skulde dele alle Fordele indbyrdes, holde i lige tvungen Priis de Varer, som de europæiske Magter da nødvendig maatte hente fra Norden; ved at moderere Sundtolden, skulde man ødelægge Handelen paa Archangel [4]); de skulde holde tilsammen en Flaade og staaende Hær o. s. v. Forfatteren mener, at en saa nøie Forening var mulig uden egentlig Sammensmeltning af de skandinaviske Riger, og at den under Europas daværende Forhold vilde være den allerønskeligste, giøre de forenede Magter til Dommere i de vigtigste politiske Anliggender og tilveiebringe den Ligevægt, hvilken paa den ene Side Frankriges og Portens Overmagt, og paa den anden Side det tydske Riges, Østerriges, Spaniens og Polens, deels Svaghed og Uenighed, deels falske Politik, syntes ganske at maatte ophæve. Candidus bestyrker sin politiske Mening om Amalgamationen med et yngre historisk Exempel: han

[1]) See mine Bidrag til Kundskab om Danmarks, Frankriges og Sverriges politiske Forhold, p. 37. o. f.

[2]) Reedtz, p. 135. [3]) Under No. 653.

[4]) See den første separate Artikel i ovenmeldte defensive Alliance-tractat.

fortæller, at Carl Gustav, endelig bragt ud af sin Drøm, om at kunne sætte de tre Kroner ikke blot i sit Vaaben, men ogsaa paa sit Hoved, paa lignende Maade nærmede sig Kong Frederik III. og gav ham Ideen om at giøre sig til absolut Enevoldsherre: han troede bedre at kunne komme til Rette med een selvstændig Monark, end med mange aristokratiske Hoveder.

Hvorledes disse ældre Tilnærmelser førte fra Aar 1690–93 til en nøiere Forbindelse mellem Danmark og Sverrige, der havde det hæderlige Øiemed, at forsvare det neutrale Nordens Flag og Handelsrettigheder mod den engelske Konge Wilhelm IIIs despotiske Fremgangsmaade under Krigen, som endtes ved Freden i Ryswik, dette er allerede sat i Lys af en med Fædrelandets diplomatiske Historie velbekiendt Forfatter [1]). Disse Forbindelser angik vel ikke Østersøen nærmest, men bleve Basis for adskillige paafølgende. Dog opnaaedes vel ikke Hensigten af den sidste Tractat til Handelens Forsvar af 17de Marts 1693, saa aldeles og saa hurtigt, som Forfatteren antager. Beviserne herfor findes i den franske Ambassadeur Grev d'Avaux Depecher fra Hoffet i Stockholm, mellem Aarene 1693 og 1698 [2]). Disse Depecher ere Kilden til alle de følgende Efterretninger. Juel, den danske Gesandt i Stockholm, var ikke bleven ubelønnet for sin heldige Negotiation; han fik 6000 Rdlr. i Foræring af Kong Carl XI. ligesom han paa sin Regierings Vegne honorerede de svenske Commissarier hver med 4000 Rdlr. Denne Gesandt vedblev endnu efter 17de Marts 1693 at klage over Fornærmelser, tilføiede det danske Flag, ikke blot af hollandske, engelske og spanske Krigsskibe, men ogsaa af franske; han truede med Repressailler og foreholdt d'Avaux Nødven-

[1]) Reedtz, om Danmarks og Sverriges Forbindelse til neutrale Handelsrettigheders Beskyttelse i Aarene 1690–93. Skand. Litt. Selsk. Skrifter, XXI. Bind. p. 99.

[2]) I Haandskrift under No. 595 i Arsenalsbibliotheket i Paris.

vigheden i, at den franske Regiering ved Subsidier satte Danmark i Stand til at udruste de nødvendige Skibe for at hævde en bevæbnet Neutralitet. D'Avaux meente, at det vilde være en overflødig Udgift for Frankrige, og kun tiene til at giøre en tom Parade med danske Orlogsmænd, og baade han og den franske Minister ved Hoffet i Kiøbenhavn, Bonrepaus, beklagede meget, at den danske Regiering, efter Juels Yttringer, vilde sætte Frankrige i Classe med England og Holland, hvad hine Fornærmelser angik og Erstatningen for samme. Det varede meget længe, inden Hollænderne vilde bequemme sig til at lade Danmark drage Fordeel af deres Represaille- og Reparations-Tractat med Sverrige. Endnu i December 1693, da Carl XI. saae, at Liquidationen af Sverriges Handelstab nærmede sig sin Afgiørelse, uden at man tænkte paa Danmark, gav han sine Commissarier Ordre til at erklære den hollandske Gesandt van Heekeren, at han ikke vilde modtage nogen Erstatning for sine Undersaatters Tab, med mindre man til samme Tid fyldestgiorde den danske Krone, og at han i alle Dele vilde med Troskab opfylde sin Tractat med Danmark. Hollænderne ønskede intet hellere, end eensidig og separat at forlige sig med Sverrige. Virkelig blev den danske Krone ikke tidligere fyldestgiort, end ifølge Alliancetractaten mellem Christian V. Wilhelm III. og Generalstaterne af 3die December 1696, dens separate Artikel [1]), og dog kun ved at forbyde danske Undersaatter al Handel med Frankrige — sønderligt nok, hiint tvungne Forbud havde netop foranlediget Neutralitets-Conventionen med Sverrige; nu gav man efter, vist ikke uden Nødvendighed, om ikke anden, saa dog den, at erholde sin Erstatning for lidte Tab. I Julii Maaned 1697, Krigens sidste Aar, opbragte den engelske Admiral Rook en Handelsflaade under svensk Convoi. I samme befandt sig ogsaa danske Handelsskibe.

[1]) Reedtz, Repertoire. p. 160.

Dog meente man sig i Sverrige vel underrettet om, at denne Handelsflaade var bleven opbragt efter de Danskes egen Angivelse og Anmodning, fordi de ikke kunde taale, at Sverrige drev en Handel paa Frankrige, som var dem selv forbuden. Imidlertid havde dog visinok Danmarks og Sverriges Forbindelse til den neutrale Handels Sikkerhed megen Frugt, og giorde disse Magters Flag agtet; de gave ogsaa Anledning til Nærmelser, som muligen vilde have viist Europa Phænomenet af en Ligue mellem Nordens Fyrster til Østersøens Sikkerhed, naar ikke den store nordiske Krig havde voldet saa betydelige Revolutioner i det nordeuropæiske Statssystem.

Kong Johan Sobieski i Polen døde Aar 1696. Det var Ludvig XIV. dengang meget magtpaaliggende at løsne enhver Forbindelse mellem Østerrige og Polen; han beordrede derfor den bekiendte Abbed Polignac, Ambassadeur i Warschau, til at lede det nye Kongevalg hen paa den franske Prinds, Frants Ludvig af Conti. Det lykkedes ogsaa Polignac, ved sin Veltalenhed og Løfter om betydelige Pengesummer, at bestikke en Deel af Valgherrerne, som den 26de Juni 1697 temmelig eensidig udraabte Conti til Konge. Men dennes Medbeiler til den venale Krone, Kurfyrste Frederik August af Saxen, sparede mere paa Løfter og mindre paa den reelle Kiøbesum, og skaffede sig et endnu større Partie. Formedelst Opsættelsen af de lovede Remisser og af Contis Ankomst til sit Rige, strandede omsider Ludvig den XIVs Plan ganske. For silde kom Conti i Øresund med en fransk Escadre, anført af den bekiendte Søhelt Jean Bart. Christian V. skiøndt interesseret i August den IIs Seier over Medbeileren, lod dog Escadren passere uhindret og styre til Dantzig. Men denne Bye erklærede sig aabenbart mod Prinds Conti, og vilde ikke engang tilstede hans Udskibning; han saae allerede Kronen befæstet paa sin Rivals Hoved, vilde intet yderligere vove, og begav sig i December 1697

tilbage til Frankrige. August den IIs Anmodning til Christian V. om at tilbageholde ham i Sundet paa hans Hiemreise, naaede for silbig sin Bestemmelse, og vilde vel heller ikke, med Hensyn til Ludvig XIV., være bleven opfyldt. Man viste tvertimod Prindsen al Ære i Kiøbenhavn. Disse Begivenheder gave imidlertid Anledning til et nyt Udkast til en Forbindelse mellem Danmark og Sverrige, hvis Øiemed var Østersøens Sikkerhed, eller rettere det, at hindre fremmede Krigsflaader fra at passere Sundet og Belterne, uden de nordiske Hoffers Tilladelse. Først yttredes i Sverrige Misfornøielse over, at den franske Escadre opholdt sig saalænge i Østersøen, uden at anmelde sit Ophold der, og da Rygtet gik i November 1697, at Ludvig XIV. vilde sende endnu 15 Krigsskibe, som skulde understøtte Conti og straffe Dantzigerne for den slette Opførsel, de havde viist mod Prindsen, medens han laae for deres Bye; saa benyttede den svenske Minister, Oxenstierne, altid mistroisk mod det franske Cabinet, Leiligheden til at give dette Rygte, der snart viste sig at være ugrundet, megen Vægt. Imod den svenske Regierings Ønske lod han Leyonklo, svensk Gesandt i Kiøbenhavn, sætte det danske Ministerium i Bevægelse: "man maatte modsætte sig et Foretagende mod Østersøens Sikkerhed, der kunde geraade de respective Souverainer til Skam og Skade. Leyonklos Forestillinger allarmerede Hoffet, og i Slutningen af Aar 1697, blev Juel igien afskikket som overordentlig Gesandt til Stockholm. Dog var vel egentlig Hensigten af hans Sendelse der at udforske, hvorvidt den svenske Regiering vilde antage sig Hertug Frederik IV. af Holsten-Gottorp, i hans vidtudseende Strid med Christian V. og at neutralisere Hoffet ved en Alliance med Danmark. Dertil syntes nu en Forbindelse til Østersøens Sikkerhed at kunne være en passende Indledning. Imidlertid kunde det heller ikke være det danske Hof ligegyldigt, om Ludvig XIV, der var Garant for Fredsslutningerne i Kiøbenhavn og Fontainebleau med Hensyn til

Hertugen af Holsten-Gottorp, betragtede den projecterede Ligue som rettet mod sig. Juel vilde derfor gierne overtale d'Avaux til at troe, at man ved deslige Forbindelser til Østersøens Sikkerhed, egentlig vilde forebygge, at ikke Englænderne og Hollænderne skulde giøre sig til Herrer over Havet. De sidste havde sendt flere Krigsskibe gjennem Sundet, end Tractaterne tillode, og Kongen af Storbrittannien havde for kort siden forundt Stæderne Lübeck og Bremen en Protections-Act til deres Beskyttelse, hvis Kongen af Danmark skulde ville giøre sine Fordringer gieldende mod Lübeck, og Kongen af Sverrige sine mod Bremen. D'Avaux troede, efter sin ikke fordeelagtige Mening om Juels Oprigtighed, kun lidet af dette: han ansaae det mere for Paaskud, end for den virkelige Aarsag. For endvidere at erfare, hvorledes Ludvig XIV. vilde optage en Ligue, som maatte berøve Conti det sidste Haab om Polens Krone, gik Juel i Februar 1698 til d'Avaux, og fortalte, at Grev Polus nylig havde betroet ham, hvorlunde han ikke saae anden Udvei til at betrygge Østersøen, end at Kongerne af Sverrige og Danmark forenede sig om, skriftligen at anmode hans allerchristeligste Majestæt, ikke at sende flere Krigsskibe ind i Østersøen, hvis han muligen endnu skulde ville tage Hævn over Danzigerne. D'Avaux svarede hertil: at hans Herre upaatvivlelig vilde betragte en saadan Skrivelse som et mageløst Manifest om et Forbund imod ham, og ikke med Ligegyldighed vilde finde sig heri. Dette Svar bragte Juel til at forandre Tonen; han svarede, at han ogsaa havde sagt til Polus, at Kongen af Danmark ikke vilde samtykke, uden i almindelige Sikkerhedsregler, uden at nævne, end sige skrive til noget kronet Hoved i Særdeleshed. D'Avaux søgte nøiere Underretning om denne Sag, og erfarede da ved Grev Gyldenstolpe, at der i det svenske Cancellie aldrig var tænkt paa at udfærdige et saadant Brev, og at Polus formodentlig heller aldrig havde ladet sig forlyde dermed; det maatte være et Paafund af

Juel, for at udforske den franske Minister. Juel benyttede overhoved meget snildt Projectet, Østersøen angaaende, og de protestantiske Hoffers Uro over den bekiendte Ryswikske Clausul, til at stemme den svenske Regiering, (der, som Protestantismens Beskytter i Tydskland, især ansaae sig fornærmet over Clausulen) for en Alliance med Danmark. I øvrigt, da Ludvig XIV. ikke havde i Sinde at lade nogen Flaade afgaae til Østersøen, saa ansaae han ikke Juels Forslag som stridende mod sin Interesse; han vilde derfør ikke, at d'Avaux skulde arbeide imod det, saameget mindre, som Liguen til Østersøens Sikkerhed engang i Tiden snarere kunde krydse Englands og Hollands, end hans egne Planer. I Marts 1698 foresloge de svenske Commissarier, som vare beordrede til at underhandle med Juel, at man af 3die Artikel i den roeskildske Fred, (hvor det hedder, at man ikke vilde tilstede nogen fiendtlig Flaade Farten giennem Sundet) skulde udslette Ordet "fiendtlig" og ikke tillade nogensomhelst Flaade, at trænge ind i Østersøen. Juel billigede Forslaget, og lovede derom at ville tilskrive sit Hof. Ludvig XIV. befalede ogsaa i denne Anledning d'Avaux, ikke at tilkiendegive nogen Urolighed over denne paatænkte Rettelse i den roeskildske Fredstractat, forbi saadant vilde give Formodning om, at der var noget i Giære med at sende en Flaade til Østersøen, og Afslutningen af den projecterede Tractat, kunde saaledes fremskyndes; Forandringen i 3die Artikel kunde blive en gyldig Grund, af hvilken man kunde forbeholde sig Brugen, naar de nordiske Konger engang i Tiden appellerede til Frankriges Garantie af den roeskildske Fred, og man da ikke fandt det tienligt at opfylde samme; naar Tractaten var forandret, maatte Garantien ophøre. Det er muligt, at den gottorpske Strid indskød Ludvig XIV. denne Betragtning; var den roeskildske Fred rystet, saa var med det samme Tractaten i Fontainebleau, der hvilede paa denne Basis, rokket, og intet forhindrede da Frankrige, som ikke havde garanteret

Forliget i Altona, fra at tage hvilket Partie, det fandt for godt, og maaskee begunstige Danmarks Interesse, for at benytte dette Riges Kræfter i paakommende Tilfælde. Snart vilde jo Spaniens Throne blive ledig og omtvistet.

Det synes ikke, at Underhandlingerne om den projecterede Ligue nogensinde kom videre end til disse løse Udkast. Danmark og Sverrige nøiedes med, den 22de December 1698 at forlænge den simple defensive Alliance af 1ste Februar 1690. Danmarks Forbindelser med Polen og Rusland, og den store nordiske Krig, løsnede ganske de Baand, der kun hængte i svage Traade. Danmark selv forhialp Peter den Store til Besiddelsen af østersøiske Provindser. Han skaffede sig en frygtelig Sømagt, som han, hvis han længe havde overlevet Freden i Nysted, formodentlig vilde have brugt mod sin fordums Allierede; han viste, ved Fordringen paa Frihed fra Sundtold for sine nye Provindser, at han turde blive en farligere Participant i Herredømmet over Østersøen, end Kongerne af Sverrige havde været. Man indsaae meget tidligere Følgerne af Petersborgs Anlæg i Sverrige, end i Danmark; men man var ogsaa der meget nærmere til denne Indsigt. At Rusland ikke blev den farlige Gienbomagt mod Danmark, som det truede med at blive i Peter den Stores Tid, er mest at tilskrive dets Rivalitet med Sverrige og deraf flydende Vigtighed af en god Forstaaelse med Danmark; dernæst ogsaa Revolutionen, der førte til Resultater, som den skarpsindigste Politik ikke kunde forudsee. Paa den Maade kunde det da mage sig saaledes, at Danmark, netop i Samfund med Rusland, i Aarene 1780 og 1800 paatog sig og fyldestgiorde det værdige Kald, at være Frihedens Forsvarer paa Havet.

Udsigt over Denhams, Clappertons og Oudneys Opdagelser i Afrikas Indre.

Af Professor J. F. Schouw.

(Med et Landkort over det indre Afrika.)

I ingen Verdensdeel har Europæernes Videlyst, deres Tilbøielighed til at slutte Forbindelser med alle Jordens Folkeslag og skaffe sig Besiddelser i alle Jordens Dele, mødt saa mange og vedholdende Hindringer som i Afrika; i ingen Verdensdeel ere saa mange modige, enthusiastiske Reisende faldne som Offere; over ingen have de Lærde saaledes anspændt deres Tænkekraft, for af ufuldstændige, modsigende Efterretninger at danne dem en rigtig Forestilling. — Medens Amerika, skiøndt sidst opdaget, næsten aldeles er besat af Europæere eller deres Afkom, og mange af dens Egne giennemreiste, medens Halvdelen af Asien er under europæisk Herredømme og den øvrige Halvdeel, med Undtagelse af det lidet bekiendte midterste Høiland, meer eller mindre har aabnet sig for Europæernes Grandskninger, — saa indskrænke deres Besiddelser i Afrika sig til nogle smaa Forter paa Vest- og Østkysten indenfor Vendekredsene og den noget mere udstrakte Cap-Colonie i den sydligste Deel, og over $\frac{3}{4}$ er aldrig betraadt af nogen Europæers Fod.

En Opdagelsesreise, hvorved nogle kiække Europæere trænge ind til Hiertet af Afrika og vende tilbage med heldige Udsigter for fremtidige Opdagelser, — en Reise som endeligen hæver Tæppet, der saa længe har skiult denne Verdensdeel — kan da ikke sammenlignes med de i den nyere Tid saa hyppige, med faa Vanskeligheder forbundne, Verdens-Omseilinger, eller med Opdagelsesreiser i de andre Continenter, der vel væsentligen forøge vor geographiske Kundskab, men ikke, som hiin, sætte os ind i en næsten ganske ny Verden. Flere Aarhundreder maae vi derfor gaae tilbage for i

Geographiens Historie at finde Reiser af den store Betydning, som hiin, hvilken Denham, Clapperton og Oudney have foretaget i Afrikas Indre.

Allerede Afrikas Form leder til, at denne Verdensdeel meer end de øvrige maatte hindre Undersøgelsen; her er ikke som i Asien, og især i Amerika, de dybe Indskiæringer af Havet, ikke heller de uhyre Flodsystemer, hvilke begge saa meget lette Adgangen til det Indre; det ydre Omrids er meget mere tilrundet, og paa de fleste Steder lægge Biergsystemer, i Nærheden af Kysterne, Hindringer i Veien for at trænge videre frem. En anden stor Vanskelighed frembyder den uhyre golde Ørken i det nordlige Afrika; en endnu større det usunde Klima, som hersker især paa de tropiske Kyster. Foruden disse physiske Hindringer, bliver Afrikas Undersøgelse ogsaa vanskelig ved Negernationernes raae Tilstand og deres Adsplittelse i mangfoldige Smaastater — og ved Arabernes og de øvrige nordafrikanske Folkeslags Intolerance og deres Ulyst til at aabne Europæerne Adgang til en Handel, som de selv ere i udelukkende Besiddelse af.

Det er især siden Oprettelsen af det afrikanske Selskab i London, (1788) at Ønsket om at trænge ind i Afrika blev saa levende, Anstrengelserne og Offrene for at naae dette Maal saa betydelige. Med Understøttelse af dette Selskab, reiste de mange enkelte Mænd, deels Englændere, deels Tydskere, og Selskabet søgte desuden paa andre Maader at indhente Efterretninger om Afrika. Senere vaktes ogsaa den engelske Regierings fulde Interesse for Sagen, og store Expeditioner udrustedes i dette Øiemed. De første af det afrikanske Selskabs Udsendinge vare Ledyard og Lucas[1]); hiin, en nordamerikansk Eventyrer, vilde fra Ægypten af giennemstreife Afrikas Indre fra Øst til Vest, men døde allerede i Cairo

[1]) Proceedings of the association for promoting the discovery of the interior parts of Africa. Vol. I. London 1810, 8vo.

(1788); Lucas, der i sin Ungdom havde været Slave i Marocco, men siden i 16 Aar engelsk Viceconsul sammesteds, vilde (1789) med to Scherifer (Descendanter af Mahomed) fra Tripoli trænge ind i Afrika, men kom ikke længer end til Mezurata. Disse mislykkede Forsøg paa at trænge ind Norden fra, henledte Opmærksomheden paa Vestsiden. Major Houghton naaede ad denne Kant til Bambouk (1791), men da han derfra vilde vandre til Tombucto, forsvandt han, uden at man senere erholdt nogen sikker Efterretning om hans Skiebne[2]). Watt og Winterbottom gjorde fra Sierra Leone en Undersøgelsesreise mod Øst (1794), men naaede ikke længer end til Laby og Tembee i Foulahernes Land[3]). — Langt vigtigere var Mungo Parks første Reise; denne Mand, hvis Enthusiasme for Opdagelser har skaffet ham et stort Navn, begyndte (1795) sin Reise fra Gambia; han var den første Europæer, som naaede Joliba eller Nigerfloden; men legemlig udmattet, udplyndret og berøvet alle Hielpemidler, kunde han ikke komme længer end til Silla, noget Norden for den betydelige Stad Sego i Bambarra, og vendte tilbage til Vestkysten[4]). Imidlertid var Browne, (1793–96) fra Ægypten af, reist med en Caravane til Darfur og havde opholdt sig der i 3 Aar; ved sin Tilbagekomst gav han ikke blot Oplysning om dette Land, men ogsaa, efter indhentede Efterretninger, om andre Dele af Afrikas Indre[5]). Efter Blumenbachs Anbefaling blev Tydskeren Hornemann antaget af det africanske Selskab; han lærte arabisk, lod sig

[2]) Proceedings of the association &c. Vol. I.

[3]) See *J. Leyden*, Historical account of discoveries and travels in Africa, enlarged by *H. Murray*. Edinburgh 1817. Vol. I. p. 315.

[4]) *Mungo Parks* Travels in the interior districts of Africa in the years 1795–97. London 1799. 4to.

[5]) *W. G. Browne*, Travels in Africa, Egypt and Syria, 1792–98. London 1799. 4to.

omstiære og tog i 1798 med en Caravane fra Cairo giennem den lybiske Ørken til Fezzan; herfra begav han sig for en kort Tid til Tripoli, hiemsendte sine Dagbøger, og vendte tilbage til Fezzan. I 1800 reiste han med en Caravane, som skulde til Bornou; men siden erholdt man ingen Efterretninger fra ham. Efter de senere Rygter, er det rimeligt at han har naaet længere end nogen anden Europæer, nemlig til Nyffee, hvor han, efter at være blevet anseet som en mahomedansk Helgen, skal være død [6]. — I Cairo indhentede den bekiendte Reisende Seetzen nogle Efterretninger om det Indre [7]; — men den næste Reisende, som Selskabet antog til at bereise Afrika, var Nicholls; han skulde fra Calabar i Benin-Bugten trænge videre frem, men døde paa Kysten af Feber (1805) [8]. Jackson, som opholdt sig mange Aar i Mogadore, leverede i et Appendix til sin Beskrivelse over Marocco nogle Oplysninger om Tombucto [9].

Mungo Park var imidlertid ikke bleven afskrækket ved de Besværligheder og Faren, som hans første Reise medførte; han vilde ikke opgive sin Yndlingsplan, at forfølge Nigerfloden til dens Udløb, og da Maxwell, en Kiøbmand, der længe havde opholdt sig i Congo, meddeelte ham Oplysninger om de Floder, som her udløbe i Havet, fattede han den Tanke, at en af disse maatte være

---

6) *Fr. Hornemann*, Journal of his travels from Cairo to Mourzouk. London 1802. 4to. Fr. Hornemann, Tagebuch seiner Reise von Cairo nach Mourzouk; nach der teutschen Handschrift, herausgegeben von C. König. Weimar 1802. 8vo.

7) See en Skrivelse af ham til J. v. Hammer, indrykket i Fundgruben des Orients, 1ster Band; samt Geographische Ephemeriden. 45 Bd. S. 78. og om hans Død i Arabien (Sept. 1811) ib. 48 Bd. S. 248.

8) Proceedings of the Association &c. Vol. 2.

9) *J. G. Jackson*, Account of Marocco and Suez; to which is added an interesting account of Tombucto, the great emporium of central Africa. London 1809. 4to. (New Edit. 1812. 4to.)

Nigerens Udløb. Han blev nu sat i Spidsen for en Expedition og reiste i 1805 med 38 Mennesker fra Goree; de maatte udholde mange Besværligheder og leed meget af Sygdom, især fordi Mungo Park ikke havde oppebiet Regntidens Udløb; det var kun med 7 af sit Følge, han endeligen naaede Nigeren. I Bambarra blev han vel modtaget, byggede sig en Baad og sendte nogle af sine Folk med Efterretninger tilbage til Gambia. Derefter hørte man ikke fra ham; efter de senere indhentede Efterretninger skal han med sit Følge være omkommen i Nigerfloden [10].

Mungo Parks og Hornemanns Skiæbne afskrækkede dog ikke fra nye Foretagender. Roentgen, en Tydsker, blev antaget af det afrikanske Selskab, til fra Mogadore at reise til Tombucto; ligesom Hornemann, udgav han sig for Mahomedaner, og forlod 1809 Mogadore, for at slutte sig til en Caravane, men kort efter fandt man hans Lig i Nærheden af denne Stad [11].

I de nærmest paafølgende Aar erholdt man nogle Efterretninger fra tre Sømænds, der hver for sig havde lidt Skibbrud paa Vestkysten af den store Sandørken. Adams, en americansk Matros, strandede 1810 ved Cap Blanco og blev taget til Fange af Maurerne; disse, tilligemed ham selv, overrumpledes af et Partie Negere, der førte dem til Tombucto; her opholdt han sig i ½ Aar, men blev derefter udløst tilligemed Maurerne; flere Gange solgt som Slave, løskiøbtes han endeligen af Consul Dupuis [12]. En anden Matros, Alexander Scott, strandede 1811 mellem Cap Nun og Cap Bojador, og blev i 6 Aar ført

---

10) Journal of a mission to the Interior of Africa in the year 1805, by *Mungo Park*, with an account of his life. London 1815. 4to.

11) *Leyden*, Historical account. Vol. I. p. 434.

12) *R. Adams*, Nouveau voyage dans l'interieur de l'Afrique fait en 1810–1814, traduit de l'anglais. Paris 1817. 8vo.

omkring af sine mauriske Herrer i Ørkenen Sahara [13]). Riley, en Americaner, leed Skibbrud 1815 ved Cap Bojador, blev udplyndret af Maurerne, solgt til en maroccansk Kiøbmand, Sidi Hamet og siden udløst. Sidi Hamet meddeelte endeel Oplysninger om Tombucto [14]).

Mungo Parks Idee om Niger- og Congo-Flodens Identitet, var ikke opgivet i England, og Ønsket, at faae Afrika undersøgt, var ved de mange mislykkede Forsøg snarere tiltaget end aftaget. I 1816 udrustede den engelske Regiering den betydelige Expedition under Capitain Tuckeys Anførelse, som skulde gaae op ad Zaire-Floden i Congo; og denne talrige Expedition, hvori Normanden Christen Smith deeltog, maatte efter at have forfulgt Floden noget op i Landet, formedelst Sygdom og Besværligheder vende tilbage til Kysten; Tuckey, Smith og den største Deel af Expeditionens Deeltagere bleve bortrevne af Sygdom og Strabadser [15]). Ligesaa ulykkelig var en anden stor Expedition, som omtrent samtidigen under Major Peddie gik fra Rio Nunez mod Øst, for at naae Nigerfloden; Peddie døde, hans Efterfølger Capitain Campbell ligeledes, og Foulaherne lagde Hindringer i Veien for at rykke videre frem [16]). En tredie Expedition under Major Gray gik det ikke bedre; den naaede fra Vestkysten af ikke længer end til Bondou; en af Expeditionen, Chirurgen Dochard kom dog til Nigerfloden, men maatte derfra vende tilbage (1818-1821) [17]). Franskmanden Mollien undersøgte

[13]) Account of the captivity of *Alex. Scott*, among the wandering Arabs, &c. Edinb. Phil. Journal. 1821. No. 7 & 8.

[14]) *J. Riley*, Loss of the Americ. Brig Commerce &c. Lond. 1817. 4to.

[15]) *J. K. Tuckey*, Narrative of an expedition to explore the river Zaire in 1816; to which is added the Journal of Prof. *Smith*, London 1818. 4to.

[16]) Larenaudière: Fortale til Laings Reise, p. 43. (See nedenfor.)

[17]) Voyage dans l'Afrique occidentale pendant 1818-21, par le Major *W. Gray* & feu *Dochard*, traduit de l'anglais. Paris 1826. 8vo.

1818 de østlige Dele af Senegal, men han formaaede ikke at overstige de høie Bierge, som adskille Senegal- og Niger-Floden [18]). Bowdich indhentede i Ashanteernes Land nogle Oplysninger om Afrikas Indre (1817); men da han siden tænkte paa, selv at trænge derind, døde han ved Gambia 1824 [19]). Samme Skiæbne havde Belzoni, da han i 1823 fra Benin vilde reise i samme Retning. Heldigere var Major Laing i 1822, men hans Undersøgelser indskrænkede sig til Soulimana og nogle andre Land-Strækninger Østen for Sierra Leone [20]).

De mange uheldige Forsøg paa at trænge ind i Afrikas Midte fra Vestsiden, henvendte igien Opmærksomheden paa Nordsiden. Burckhardt, som havde bereist Overegypten og Nubien, blev udført til fra Ægypten at trænge ind i Soudan, men han døde 1817 i Cairo [21]). I 1819 blev Ritchie udnævnt til engelsk Consul i Mourzuk, Hovedstaden i Fezzan, og med ham forenede sig Capitain Lyon; de bleve vel modtagne af Paschaen i Tripoli, og reiste derfra til Mourzuk, hvor Ritchie blev erkiendt som Consul; han havde besluttet at følge med Sultanen paa et Tog mod Tibboerne, men døde allerede i samme Aar. Lyon, der blev hans Eftermand som Consul, fik Leilighed til at undersøge Fezzan indtil dets sydligste Grændser, og at indhente Efterretninger om det Indre [22]).

---

18) *G. Mollien*, Voyage dans l'interieur de l'Afrique aux sources du Senegal & de la Gambie fait en 1818. T. 1–2. Paris 1820. 8vo.

19) *T. Bowdich*, Mission from Cape Coast castle, to Ashantee &c. London 1819. 4to.

20) *Gordon Laing*, Voyage dans le Timanni, le Kouranko & le Soulimana fait en 1822, traduit de l'anglais. Paris 1826. 8vo.

21) *J. L. Burckhardt*, Travels in Nubia, London 1819. 4to.

22) *G. F. Lyon*, Narrative of travels in Northern Africa 1818–20. London 1821. 4to. — Hvo, som uden at gaae til Kilderne, ønsker en udførligere Udsigt over Opdagelsesreiserne i Afrika, kan efterse: Proceedings of the association for promoting the discovery

Disse Beretninger om Bornou og Soudan og de Efterretninger, som den engelske Consul i Tripoli sendte om Paschaens gunstige Stemning for saadanne Foretagender, gave den nærmeste Anledning til den Opdagelsesreise, hvis Hovedresultater vi her ville fremstille, og ved hvilken det endeligen lykkedes, at trænge ind i Afrikas Indre og derfra at vende tilbage [23]).

Det var til Major Denham, en engelsk Landofficeer, Capitain Clapperton af den engelske Marine og Lægen Doctor Oudney, dette Hverv blev overdraget. I Malta tiltraadte Skibstømmermand Hillmann Expeditionen, og i Tripoli antoge de endeel Folk i deres Tieneste, hvoriblandt Adolphus Sympkins, født paa St. Vincent og i Almindelighed kaldet Columbus; saa at Reiseselskabet, som den 5te Marts 1822 forlod Tripoli, bestod af 13 Personer. Ikke blot giennem Paschaens Stater, men paa den hele Reise, vare de iførte deres engelske Dragt og Uniform, og de lagde aldrig Dølgsmaal paa at de vare Englændere og Christne, eller paa Hensigten af deres Reise; de reiste ikke destomindre i fuldkommen Sikkerhed, og bleve overalt vel modtagne, hvortil Paschaens gode Anbefalingsbreve ikke lidet bidroge. At forklæde sig som Araber, at udgive sig for Musselmand, som Hornemann og flere havde giort, ansaae de for langt farligere; da man dog vanskeligen for bestandig kan forblive uopdaget, og i al Fald ofte vil mistænkes for skiulte Hensigter. Denne aabne Frem-

---

of the interior parts of Africa. Vol. 1-2. London 1810. 8vo. *J. Leyden*, Historical account of discoveries and travels in Africa; enlarged by *H. Murray*. Vol. 1-2. Edinburgh 1817. 8vo. *Walckenaer*, Recherches sur l'interieur de l'Afrique septentrionale. 1821. 8vo. C. Ritter, Erdkunde, 1 Th. 1 B. Berlin 1822. 8vo. og *Larenaudière's* Fortale til den franske Oversættelse af Major Laings Reise. Paris 1826. 8.

[23]) Narrative of travels and discoveries in nothern and central Africa in the years 1822-1824, by Major *Denham*; Captain *Clapperton* and the late Doctor *Oudney*, &c. London 1826. 4to.

færd synes at have været en af de væsentligste Aarsager til Reisens heldige Udfald. Fra Tripoli gik Reisen, for største Delen gjennem Ørkener, til Mourzuk, Hovedstaden i Fezzan, hvis Sultan er Paschaen af Tripoli undergiven. Ligesom man med Ritchie og Lyon her havde giort Vanskeligheder for at trænge videre frem, saa søgte Sultanen ogsaa at afværge deres Reise til Bornou, og foregav at den ikke kunde skee før næste Foraar; men da de Reisende mærkede dette, begav Denham sig strax til Tripoli og klagede hos Paschaen; da denne nu ikke syntes at tage sig varmt af Sagen, forlod han Tripoli og reiste til Marseille, som om han vilde gaae tilbage til England. Nu sendte Paschaen ad flere Veie Bud efter ham, kaldte ham tilbage, tilbød ham ved hans Tilbagekomst til Tripoli en Eskorte af omtrent 200 Arabere, der skulde føre de Reisende til Bornou, under Anførsel af Boo Khaloom, og med dette Følge kom Denham den 30te October tilbage til Mourzuk. Boo Khaloom var en Kiøbmand, der ved sine store Rigdomme, sin Gavmildhed og Tapperhed havde saa stor Anseelse og var saa afholdt, at han næst Sultanen ansaaes for den vigtigste Mand i Mourzuk, hvorfor ogsaa den halve By modtog ham, da han her, som ogsaa ellers paa Reisen, holdt sit Indtog med fyrstelig Pragt og Anseelse. Major Denham (hvis Dagbog udgiør den største Deel af det her benyttede Værk) beskriver ham som en Mand af elskværdig Characteer, tapper, klog, sindig og ædel. Han viste sig som en sand Ven af Englænderne, og søgte paa alle Maader at befordre deres Tarv; han var ikke blot selv tolerant, men naar stundom Musselmændene yttrede Tvivl om Englændernes Tro, negtede han vel ikke at de vare Christne; men søgte ved at rose deres Tænkemaade at vise, at de vare meget forskiellige fra andre Vantroe, (Kafirs) "de vare saa gode, at de næsten vare Musselmænd" — og stræbte saaledes at bortfierne Virkningen af Religionshadet.

Mourzuk er et meget usundt Opholdssted; Denham fandt ved sin Tilbagekomst alle sine Reisefæller angrebne af Feber; Oudney havde faaet en Koldfeber, som aldrig forlod ham, og som i Forening med hans tidligere Disposition til Brystsyge, blev Aarsagen til hans Død. Dog havde de i Denhams Fraværelse giort en Side-Excursion mod Vesten til Tuarikernes Land. I Slutningen af Nov. forlod Reiseselskabet med dets talrige Eskorte Mourzuk, og reiste ud igiennem Ørkenen, indtil de i Begyndelsen af Februar naaede den store Søe Tchad. Ørkenen mellem Tripoli og Mourzuk er allerede bekiendt af de tidligere Reiser, og Ørkenen mellem Mourzuk og Tchad, der ikke tilforn er giennemreist af nogen Europæer, ligner i det væsentlige de øvrige Dele af den store nordafrikanske Ørken; saa at denne Deel af Reisen frembyder mindre Nyt. Imidlertid læser man dog med Interesse Denhams simple, men livfulde Beskrivelse af disse Ørkener, af det eiendommelige i disse Tog af reisende Arabere, af disses og de Folkeslags Characteer, der beboe Oaserne i de giennemvandrede Strækninger; og vi ville derfor i Korthed søge at meddele Hovedtrækkene i denne Skildring.

Den østlige Deel af den store nordafrikanske Ørken synes vel at være mindre uafbrudt, end den vestlige, men Oaserne og de sunde Dele, som hist og her frembyde nogen Beklædning af Jordbundens Overflade, indtage dog en yderst ringe Deel; ofte saae vore Reisende i flere Dage, stundom i 8 ja 14 Dage, intet Spoer til Vegetation. Snart gik Reisen over uhyre store Flader, bedækkede af løst Sand, der stundom optaarnede sig i Bakker, hvis Form Vinden ideligen forandrede; snart over aldeles nøgen Klippegrund, eller over løse Smaastene, uden et Græsstaa eller en Urt. Mange Steder havde Sanden en Saltskorpe og Veien saae derfor ud, som om den var belagt med Iis. Paa den vestlige Side-Excursion fandt Oudney en Sø, som aarligen afgiver 4—500 Kameelladninger Trona (kulsurt Natron) der udføres til Barbariets

Kyster. Daddelpalmen, (Phœnix dactylifera) der groer frodigen i Oaserne, er Karavanernes Trøst; dens Frugter ere det eneste Fødemiddel, Ørkenen selv frembyder, og derfor det vigtigste Næringsmiddel paa Reisen; dens ranke høie Stamme tiener som Landsmærke, og redder de Reisende fra at fare vild, og dens vidtudbredte store Blade give Skygge mod den brændende Hede. I Dalen Kharaik skal voxe 340000 Palmetræer. Lidt Syden for Mafras, paa 21° nordre Brede begynder Doum-Palmen [24]). Brønde og Kilder findes vel hist og her, men ofte skjules de af det bevægelige Sand, ofte er Vandet salt, bittert eller muddret. Regn falder paa mange Steder slet ikke, paa andre rigtig nok undertiden i voldsomme Regnskyl, men uden regelmæssige Perioder, ofte med 5 til 8 eller 9 Aars Mellemrum, hvorfor man selv der ikke kan tænke paa nogen Agerdyrkning. Ørkenen mellem Mourzuk og Bornou synes at ligge en Deel høiere over Havet, end de vestligere Dele af Sahara; thi i en Note i Slutningen af Værket bemærkes, at Barometeret paa denne Strækning for det meste stod ved omtrent 28,5 engelske Tommer, hvilket forudsætter en Høide af 1428 Pariser Fod [25]).

Den trættende Eensformighed, den besværlige Vandring gjennem Sandet, den brændende Hede som Dagreisen frembød, afløstes paa en behagelig Maade ved de livfulde Scener, som Arabernes Munterhed og deres Hang til Poesie og Historie gave Anledning

---

[24]) Cucifera thebaica, som ogsaa findes i Overegypten og Arabien.

[25]) Sammesteds angives Middelstanden i Tripoli, under de Reisendes Ophold der, til 30,39 engelske Tommer (28″ 6‴, 18 Pariser Maal); lægges denne Middelstand til Grund for Beregningen, og forudsættes Temperaturen at være 16° Reaumur (Middel af Temperaturerne i Kouka og Algier for December og Januar), saa bliver Høiden = 1708 Pariser Fod. Giøres Beregningen derimod efter den almindeligen forudsatte Middelstand ved Havet, 28″ 2‴, 2 ved 10° Reaumur, som vel er rigtigere, saa faaes kun 1428 Fod.

til, naar Karavanen om Aftenen leirede sig. Araberne fortalte da Fortids Hændelser og beskreve i extemporale Sange Dagens Begivenheder; de have megen Anlæg til Poesie; deres Sange som aldeles ere Udbrud af Øieblikkets Følelse, ere meget naive og skiønne; og Anmelderen kan derfor ikke tilbageholde et Par Prøver. Den første Sang blev digtet paa Denhams og Clappertons Hiemreise, i Anledning af et Møde med en anden Karavane, som man først havde anseet for en Skare af Tuarikker, der vilde plyndre; den anden er en Sørgesang over Arabernes Anfører Boo Khaloom, da han var falden i et Slag med Fellataherne.

"Araberen hviler paa sin Flint; knap er hans møisomme Vandring begyndt giennem den rædsomme Ørken; udstrækkende sit Blik vidt ud over Sandet, troer han i Taagen at skiønne en Skare af Røvere. Nu tænker han paa sit Hiem og sin Stamme, paa sine Forældre og paa sin arabiske Mø, bestemt ham fra tidligste Aar; men høit over sit ragede Hoved hæver han sin Flint, der alt gav et Halvthundrede Døden, og spotter over Kameraternes Frygt. Yeolad boo, yeolad boo! Sønner af Eders Fædre, hvo af Eder vil Fegtningen skye? Hvo vil skye? De styrte frem med flinnende Vaaben, og dæmpe nu hans Vaabenraab ved Løftet om at døe. — Lyden af Mænd kommer nær og træffer den lyttende Arabers Øre, lagt tæt ned til Sandet; han hører sin Fædrene-Ørken-Sang, og styrter frem blandt sine Venner, at trykke den udstrakte Haand. Asalam? Asalam? lyder fra hver Mund; hvad godt? hvad godt? fra Nord og Syd, saa spørger enhver med Iver; og Dadler og Vand, Ørkenens Kost, bredes ud paa Sandet, medens alle fortælle Nyt fra Hiemmet. Men snart, for snart bryde Karavanerne op; de skilles ad igien, for at see hvor øde Landet er; dog tøvende de skilles ad, enhver søger Forhaling, og frygtende stedse Dagens Ende, trykke de hinandens Haand." — Følgende er Boo Khalooms Dødsfang:

"O! sæt ei Lid til Flint og Sværd! den Vantroes Spyd seirer. Boo Khaloom, den gode, den tappre, er falden! hvo skal nu være tryg? Som Maanen skinner blandt de smaae Stierner, saa var Boo Khaloom blandt Mænd! hvor skal Fezzan nu søge en Beskytter? Mændene sænke deres Hoveder i Sorg, Qvinderne vride deres Hænder og fylde Luften med deres Skrig. Som en Hyrde for sin Hiord, saa var Boo Khaloom for Fezzan. Giv ham Sange! giv ham Musik! hvilke Ord kan udtrykke hans Mod? Stort som Ørkenen var hans Hierte. Hans Gaver vare som den overflydende Melk af Hunkameelens Yver, nærende og qvægende Alt hvad der omgav ham. Som Blomsterne paa Marken visne uden Regn, saaledes ville Fezzanerne visne hen; thi Boo Khaloom vender aldrig meer tilbage! Hans Legeme ligger i Hedningernes Land; den Vantroes forgiftede Piil seirer. O! sæt ei Lid til Flint eller Sværd! Hedningens Spyd seirer. Boo Khaloom den gode den tappre er falden; hvo skal nu være tryg?"

Disse Sange gaae til Hiertet og sætte Følelserne i Bevægelse. Denham fortæller, at han har seet en Kreds af Arabere ved saadan Lejlighed i eet Øieblik briste ud i Latter, i et andet smelte hen i Taarer, og trykke hinandens Hænder i den største Extase af Sorg og Medfølelse.

Til Araberens fortrinlige Egenskaber høre ogsaa hans uforfærdede Mod og hans Giestfrihed. Den sidste Egenskab er ikke indskrænket til Araberne af høi Byrd; Denham har seet den fattige vandrende Beduin udvise en Giestfrihed og Barmhiertighed, som langt overskreed hans Evner. Den værste Bebreidelse, man kan gjøre en arabisk Horde er, "at deres Mænd ikke have Hierte til at give, deres Qvinder ikke til at afslaae." Feighed straffes med den største Foragt. Troskab er et andet fortrinligt Træk hos Araberne; deres Ord holde de meget samvittighedsfuldt, og de Kiærligheds- og Venskabs-Forbindelser, de have sluttet, holde de

fast ved. Deres Lyst til det omflakkende Nomadeliv, og til at reise, deres Ulyst til faste Boliger characteriserer dem ogsaa; Fædrelandskierlighed kiende de derfor ikke, den er forandret til Kierlighed til deres Stamme. — Skyggesiderne af deres Characteer ere især deres Lyst til at plyndre, deres Hevngierrighed og deres Blodtørst i Krigen. Mod Negerslaverne ere de ofte grusomme; de troe, at disse som Hedninger ingen Rettigheder have. Rædsomme Spor af Slavehandlen saae vore Reisende i Ørkenen; ved Bedestederne og paa Veien laae Skeletter i hundredeviis, sørgelige Levninger af Slaver, for det meste omkomne af Hunger og Tørst. En Negerinde var som Slave bortført med et diende Barn, dette blev revet fra hendes Bryst og bortkastet i Sandet, fordi det hindrede hendes Reise.

Karavanens Tog fra Mourzuk til Bornou, deraf tildeels Tuarikernes Land, Vest og Sydvest for Fezzan; og i Denhams Fraværelse havde hans Reisefæller, som alt er nævnt, giort en Side-Excursion derhen. De henhøre ikke til Arabernes Folkeslag [26]), tale et fra det arabiske forskielligt Sprog, ere meget mere alvorlige og yndе ikke Sang; Qvinderne have en langt større Frihed, end Arabernes. Derimod have de ganske Arabernes Lyst til det omflakkende Liv og til at plyndre, og de ere derfor meget frygtede af Nabofolkene, af Tibboerne i Øst og Sydøst for Fezzan, men især af de sydligere boende Negernationer. Reisen mellem Mourzuk og Bornou bliver formedelst deres Plyndrerier usikker, naar man ikke er forsynet med en stor Eskorte.

Efter den eensformige Vandring giennem Ørkenen, naaede vore Reisende i Februar den store Indsø Tchad, hvor Naturen antager et ganske forskielligt, langt fordeelagtigere Udseende. Denne store Sø ligger mellem omtrent 12½ og 14½ Grad nordre Brede,

[26]) Maaskee ere de Berber. Jvf. Ritters Erdkunde, 1ster Theil. S. 1034, og de der citerede Reiser.

og mellem 14 og 17° østlig Længde for Greenwich; den strækker sig altsaa omtrent 82 geographiske Mill fra Nord til Syd, og 45 fra Øst til Vest; og er følgeligen en af de største Indsøer i Verden. Ikke destomindre er det først nu, at den er bleven bekiendt. Paa vore Kort staaer den enten slet ikke, eller som en Flod, der gieres til Fortsættelse af Nigerfloden, eller og som en til visse Tider af Aaret oversvømmet Landstrækning, under Navn af Wangara [27]), dog under en anden Brede og Længde. Tchad har ikke som det caspiske Hav salt Vand, men Vandet er efter Denham, fuldkommen ferskt og velsmagende; den er meget riig paa Fisk; ved dens Bredder groer Siv og Græs frodigen, Opholdssteder for talrige Skove af Vandfugle. Store Hiorder af Hornqvæg græsse omkring den, og Skarer af Antiloper og Elephanter i Hundredetal, men ogsaa af Hyæner, Løver og andre Rovdyr, have her deres Opholdssted. Acacier, Tamarinder og andre Træsorter findes i dens Nærhed. — En uhyre Mængde af Moskitos, gier Opholdet paa mange Steder næsten umuligt. I Regntiden gaaer den meget over sine Bredder, og de vilde Dyr drives da mod de beboede Egne, for hvilke de blive meget farlige. Denham har selv bereist en stor Deel af Søens Omkreds, og ikke fundet noget Udløb, hans Plan at forfølge dens Grændser i dens hele Omfang lykkedes ikke, men Bornou Sheikens General, Barca Gana, der havde bereist den heelt, forsikkrede at den intet Udløb har; efter en anden Efterretning skal der i Fortiden paa den østlige Side have været et Udløb til Floden Bahr el Gasal, hvilket nu er udtørret. Derimod optager den adskillige Floder, blandt hvilke Shary og Yeou ere de betydeligste; hiin kommer fra Syden, denne fra Vest, men den sidste er paa ingen Maade en Fortsættelse af Nigerfloden. I Midten og i den østlige Deel af Tchad ligge

[27]) Efter Denham betyder Wangara et Guldland, og er ikke noget Eiendomsnavn for en vis Landstrækning.

endeel Øer, som beboes af Biddomahere, et eget Folkeslag (Negere, som det synes). De ere aldeles uafhængige og skulle eie 1000 Baade; engang under Denhams Ophold i Bornou kom et Partie af 200 Baade, hver med 10–15 Mand, til Bornou-Staten, og udplyndrede de nærmeste Egne ved Søens Bredder. Det er en sand Sørøver-Nation, og de lade sig ingenlunde ikke nøie med Gods, men tage ogsaa Personer, hvorfor de fordre en stor Løsesum; betales denne ikke, saa blive Fangerne Slaver; dog behandles disse ikke slet; de give dem Koner og tillade dem at nedsætte sig som frie Mennesker iblandt dem. Bornouserne formaae ikke at giøre Ende paa disse Plyndringer; de sige, "hvad skulle vi giøre dem? de have jo Vandet." Biddomaherne ere Hedninger, men troe dog paa een Gud.

Vesten for Tchad ligger Bornou, et af de mægtigste Riger i det Indre af Afrika, hvortil ingen Europæer før havde naaet. Det var kun ubestemte, usammenhængende, ofte modsigende Efterretninger, som havde giort Europæerne bekiendte med dets Tilværelse; og saa lidet overeensstemmende vare disse Efterretninger, at vore Reisende, da de leirede sig i Nærheden af Hovedstaden Kouka, endnu ikke vidste, om de i Sheiken af Bornou skulde finde en af de sædvanlige Smaakonger i Afrika, siddende under et Træ med et Par nøgne Negere omkring sig, eller en Fyrste, der befalede over en velordnet og velbevæbnet Hær af mange Tusinder. Med meget spændt Forventning nærmede de sig derfor Hovedstaden, og da Denham var redet lidt foran Toget, og kom til et Sted hvor Skoven blev mere aaben, overraskedes han ved at see for sig et Corps af flere tusinde Mand til Hest, med Spyd i Hænderne og i fuldkommen militairisk Orden. Anførerne vare iførte Jernharnisker og Hielme. Dette Corps omringede pludseligen vort lille Reiseselskab og deres arabiske Eskorte, sluttede sig under bestandigt Tilraab: "værer velsignet, værer velsignet, Sønner af Eders Land!"

og svingende deres Spyd over Hovedet, stedse tættere omkring dem saa at de bleve klemte sammen [28]), og allerede begyndte dette Møde at blive ubehageligt, da Barca Gana, Sheikens første General, en Neger af ædelt Udseende, giorde Plads for dem, og førte det hele Tog mod Hovedstaden. Kun de 4 Englændere, Boo Khaloom, og nogle af de fornemste arabiske Anførere, fik Tilladelse at komme ind; Gaden var paa begge Sider lige til Sheikens Pallads, besat med Krigsfolk til Hest og Fods. Efter at Boo Khaloom først havde faaet Audients, bleve Englænderne indladte. De traf Sheiken Alameen=Ben=Mohammed El Kanemy i et lille mørkt Værelse, han var iført en blaa Kappe og en Shawls=Turban; to med Pistoler bevæbnede Negere stode ved hver Side. Det var en Mand paa 45–46 Aar, med et meget udtryksfuldt Ansigt og et velvilligt Smiil. Han spurgte paa arabisk om Hensigten af deres Reise, og da de svarede, at de ønskede at kiende Landet, bød han dem velkommen, sagde at han havde sørget for at der var indrettet Hytter til dem, og at det vilde være ham kiært at see dem igien, naar de havde udhvilet dem efter Reisen.

Bornou=Staten, hvori de Reisende opholdt dem i 18 Maaneder, udstrækker sig efter Denhams Angivelser, fra 10 til 15 Grader nordre Brede, og fra 12 til 18° østlig Længde fra Greenwich [29]); dog synes det, efter de øvrige Oplysninger, Værket indeholder, at han herunder ogsaa har indbefattet Landstrækninger, over hvilke Sheikens Herredømme ikke er afgiort. Landet er for største Delen

---

[28]) Denham meente, at dette skeete for at vise de ankomne Fremmede, at de havde Overmagten, hvis Araberne ikke vilde fortsætte det venskabelige Forhold.

[29]) Hvor urigtige de ældre Efterretninger om Bornous Beliggenhed vare, kan sees deraf, at det paa Kortene ligger paa 20° nordre Brede, (altsaa over 75 geographiske Mile for nordligt) og paa nogle og 20° østlig Længde fra Greenwich.

fladt, men ligger dog 1094 Fod over Havet, hvis man kan stole paa en Angivelse i Slutningen af Værket, at Barometerstanden i Kouka varierer mellem 28,72 og 29 engelske Tommer, hvoraf Middelstanden er 28″,86 (27″ 0‴,96 Pariser Maal); og dette bliver nok omtrent ogsaa Høiden af Søen Tchad. Denne Høide over Havet kan ikke opveie den Indflydelse, som den store Sandørken og den betydelige Afstand fra Havet har paa Varmeforholdene; thi efter de 11 Maaneders Iagttagelser i Kouka, som leveres i Appendix til Reisen, bliver dette Steds aarlige Middelvarme 22°,64 Reaumur, en Middelvarme, som er liig med eller overgaaer den, der finder Sted ved Havets Niveau i andre Egne indenfor Vendekredsene, og navnligen den, som finder Sted paa Vestkysten af Afrika [30]. Høist mærkelig er endvidere Varmens Fordeling i dette Land, thi medens vi ere vante til i den hede Zone at finde en saare ringe, næsten umærkelig Forskiel mellem de forskiellige Maaneders Middelvarme, saa er derimod i Kouka denne Forskiel betydelig. Den varmeste Maaned (April) har en Middelvarme af 27°,07, den koldeste (December) kun af 17°,11, altsaa er Forskiellen mellem disse to Maaneders Middelvarme omtrent 10 Grader, medens den i Kystlandene i den hede Zone kun er 2–3 Grader [31]. Endnu større Modsætning frembyde Extremerne; thi i Kouka blev i April observeret +34°,2, i December +11,5, og paa Reisen til Soudan i Bedee-Landet ved Bornous vestlige Grændse, i den samme Slettestrækning, fandt Clapperton og Dudney en Morgen

[30]) I Cumana er Middelvarmen 22°,16, i Madras 20°,96, Batavia 21°,52, Calcutta 20°,96, Manille 20°,28, Senegambia 21°,20, paa de danske Besiddelser i Guinea, (efter Iserts Iagttagelser) 21°,86. Cottes Angivelser af 23°,7 for Pondichery og 26°7 for Chandernagor i Bengalen, ere paa Grund af Instrumenternes Beskaffenhed og Maaden at observere paa, upaalidelige.

[31]) I Cumana: varmeste Maaned 23°,28, koldeste 20°, 98; i Guinea, hiin 23°,01 og denne 20°, 08.

Vandet frosset i Katrene; Lædersækkene vare stivfrosne som et Bræt, Heste og Kameler rystede af Kulde [32]). Saaledes viser sig ogsaa her den Indflydelse, som de store Continenter have paa Varmeforholdene; nemlig at tilveiebringe en stor Forskiel i Aarstidernes Temperatur i deres Indre, noget, vi hidtil ikke have haft Exemplet paa fra den hede Zone selv; men vel fra nogle af de nærmeste Egne i den varmere tempererede Zone, i Persien og dets Nærhed, og i Overegypten, hvor Vinterkulden i Forhold til de hede Sommere ikke er ubetydelig [33]). Ved at sammenligne de enkelte Maaneders Middelvarme [34]), sees det, at Bornou har to Sommere om Aaret, hvilket man ogsaa maatte formode efter den geographiske Beliggenhed, som medfører at Solen to Gange staaer i Zenith.

Ligesom Abyssinien og den tropiske Vestkyst, har Bornou en Regntid; denne begynder i Midten af Mai Maaned med voldsomme Tordenveir, og vedvarer indtil October [35]); Luften er paa

[32]) Dette hændte sig den 27de December. Man har draget denne Beretning i Tvivl, hvortil jeg dog ingen Grund seer; saameget mindre, som Thermometerstanden for den 31te December om Morgenen er angivet + 4°,4.

[33]) I Bagdad er Vintertemperaturen + 8°,32, Sommertemperaturen 26°,96 Reaumur, i Cairo er Vintertemperaturen 11°,76, Sommertemperaturen 23°,60; hvorimod paa Teneriffa Vintertemperaturen er 14°,56, Sommertemperaturen 19°,84.

[34]) Middelvarmen af de 11 Maaneder i Kouka, uddraget af de to daglige Observationer, Klokken 6 om Morgenen og Klokken 3 om Eftermiddagen, ere følgende:

Marts	25°,04.	Jul.	22, 70.	Nov.	21, 18.
April	27, 07.	Aug.	20, 87.	Dec.	17, 11.
Mai	25, 25.	Sept.	22, 77.	Jan.	19, 19.
Jun.	24, 75.	Octbr.	23, 67.		

[35]) Efter Isert, indbefatter den store Regntid i Guinea, April, Mai og Junius, den lille Regntid October; andre Efterretninger afvige herfra og stemme mere med Erfaringerne i Bornou. I Abyssinien synes Regntiden at indtræffe omtrent paa samme Tid som i Bornou, thi Nilen stiger i Egypten fra Begyndelsen af Julius til Slutningen af September.

denne Tid af Aaret skyfuld, mørk og fuld af Dampe; Koldfeber og andre Febre bortrykke hvert Aar mange af Indbyggerne; Moskitos, tilligemed sorte og hvide Myrer ere en stor Plage for dem; Floder og Søer gaae over deres Bredder, og foranledige at de vilde Dyr komme nærmere til Byerne; Elefanterne bortæde Kornet paa Marken, Hyæner, Løver og andre Rovdyr anfalde og dræbe Mennesker og Dyr. Men fra October af, afkøles og opklares Luften, forfriskende Vinde gienbringe Beboerne deres Sundhed, Floder og Søer begynde at trække sig tilbage, og de vilde Dyr med dem. Efter den meteorologiske Journal, som ledsager Værket, blæste i Kouka fra Midten af Marts til Midten af Mai uden Undtagelse N. O. og O. N. O. Vinden (Passaten), fra Midten af Mai (Regntidens Begyndelse) til Udgangen af Julius derimod uafbrudt S. V. og V. S. V.; — efter den Tid er Vindens Retning ikke dagligen optegnet; paa et Sted i Denhams Beretning hedder det: at i December og Januar herske kolde Vinde fra N. og N. V.

Om Vegetationen i Bornou ere Efterretningerne i denne Reisebeskrivelse meget sparsomme og utilfredsstillende. Dr. Oudney, der var Expeditionens Naturforsker, var bestandig syg og efterlod sig ved sin Død kun faa Optegnelser, meest af geognostisk Indhold og kun fra Reisens Begyndelse. Den lille Samling af Planter, som Denham og Clapperton medbragte, og som Robert Brown undersøgte, indeholder kun 77 Plante-Arter fra Bornou, et alt for lidet Antal til at give noget rigtigt Begreb om Vegetationen i denne Deel af Afrika. Brown bemærker, at blandt de nævnte Planter fra Bornou, ligesom og blandt de 16, Clapperton medbragte fra Soudan, gives der kun meget faa Arter, som ikke allerede ere bekiendte fra andre tropiske Egne af Afrika. Dette, og de, rigtig nok ubestemte og usikkre Angivelser af Træer og Planter som Denham, uden botanisk Kundskab, har givet, synes at lede til den Slutning: at det Indre af Afrika, eller i det mindste den her

omhandlede Deel af samme, i Henseende til Planteverdenen, ikke frembyder saa stor Forskiel fra Kysterne, som det Indre af andre Continenter i den hede Zone; ligesom atter Kystvegetationen i Afrika (f. Ex. i Guinea, Congo) har mindre Eiendommeligt, end andre Verdensdele indenfor Vendekredsene; en mærkelig Modsætning mod det, som det sydligste Afrika frembyder, der maaskee er den Deel af Jordkloden, som har baade den rigeste og meest eiendommelige Flora [36]. I det sydlige af Bornou ved Floden Shary, fandt Denham Vegetationen særdeles frodig, Træerne rigt beløvede, og omvundne af en Mængde Snylteplanter med aromatiske Blomster, og her ligesom i Biergegnene af Mandara, Syden for Bornou synes Floraen først fuldeligen at faae det Anstrøg, som characteriserer de tropiske Egne. Blandt Træsorter omtales især Acacier (Mimoser) en talrig tropisk Planteslægt, hvoraf man ogsaa fra Afrikas tropiske Vestkyst, fra Overegypten og Nubien kiender endeel Arter [37]) og Tamarindetræet, som ogsaa er alminbeligt i andre tropiske Egne. Derimod er Ørkenens characteristiske Væxt, Dadbelpalmen forsvundet; de sidste findes ved Woodie, 4 Dagsreiser Norden for Kouka. I Floderne findes Bambusrør, ligesom i andre tropiske Lande og Papyrus-Planten, der forekommer i Egypten, paa Vestkysten af Afrika og i Sicilien. En Græsart Pennisetum dichotomum Delile, som indtager store Strækninger, er en sand Landeplage; dens Involucrum er besat med en Mængde spidse Naale, der hænge fast ved Mennesker og Dyr, og smerte meget føleligt. — Dens Frø spises og kaldes Kascheka.

---

[36]) Vor Anagallis cærulea findes i Bornou, ligeledes Samolus Valerandi, der er en af de meest udbredte Plantearter, da den voxer i de fleste Egne af Europa, i Nordamerika, Sydamerika, Nyholland, paa Cap, i Barbariet.

[37]) Acacia vera (Mimosa nilotica Lin.) som giver Gummi arabicum, Acacia Senegal, hvoraf Senegal-Gummi, Acacia arabica, gummifera o. s. v.

Agerdyrkningen er ikke betydelig i Bornou. Den vigtigste Kornsort er hvad Indvaanerne kalde Gussub, efter Denham en Hirse (*Millet*, Panicum); det saaes i Junius i Regntidens Begyndelse og høstes i Slutningen af September. Det eneste Agerdyrknings-Redskab er en Hakke, hvormed Jorden hakkes lidt op, og Markarbeidet udføres fornemmelig af Slavinder. Da der er saa stor Overflødighed af udyrket Land, saa besaae de aldrig det Stykke, de benyttede det foregaaende Aar. Gussub-Kornene fortæres enten raae eller tørrede, eller de koges til en Grød; Brød laves ikke deraf. Ogsaa Kreaturene fødes dermed. — Hvede dyrkes sparsomt, og Brød deraf sees kun paa de Stores Bord; ogsaa Byg dyrkes kun lidet; de knusede Bygkorn bruges fornemmeligen til at borttage Smagen af brakket Vand. Riis mener Denham før har været mere dyrket; nu indføres det fra Soudan. — Af Yams saae vore Reisende kun nogle faa, som Sheiken engang sendte dem. Grønt og Frugter ere saa godt som aldeles ukiendte i Bornou; Løg og falske Elskovs-Æbler (Bastard Tomatoes)[38]) vare de eneste Kiøkkenurter de saae, og af Frugttræer kun 2–3 Limontræer og ligesaa mange Figentræer i Sheikens Have. — Mango-Træer[39]) fandt de kun i Nærheden af Mandara og ligeledes paa de vestlige Grændser. Fire Slags Bønner dyrkes i stor Mængde og spises især af de Fattige og Slaverne. De kostbareste Producter, Jordbunden frembringer, ere Mais, (Indian corn) Bomuld og Indigo; de to sidste voxe vildt ved Tchad og de oversvømmede Landstrækninger; ogsaa Senna-Planten[40]) findes vildt i Overflødighed. Indigoen er af fortrinlig Slags og leverer en mørkeblaa Farve, som neppe nogensteds frembringes bedre.

[38]) Det engelske Navn Tomatoes betegner Elskovs-Æbler, Pommes d'amour, Pomi d'oro, (Solanum Lycopersicum); ved Bastard Tomatoes menes formodentligen en anden Art af Solanum.

[39]) Mangifera indica.

[40]) Cassia Senna (C. obovata Decandolle) eller en beslægtet Art.

Langt betydeligere end Agerdyrkningen er Qvægavlen, som især beskiæftiger Shoua-Araberne, en indvandret Stamme. Man seer talrige Hiorde af ypperligt Hornqvæg, af Faar og Geder. Shouanerne ved Bredderne af Tchad have sandsynligviis 20000 Oxer, og ved Floden Shary findes vist nok dobbelt saa stort et Antal. Ogsaa Heste findes i Mængde og af et godt Slags. Til Lastdyr bruges fornemmeligen Stude og Asler; paa dem føres Varene til Markederne. Stundom seer man en riig Shouaners Kone eller Datter i Spidsen af Lastdyrene, ridende paa en Stud, og iført sin bedste Stads, rigeligen prydet med Rav, Sølv-Ringe, Koraller, Haaret dryppende af Fidt, og en sort Ring af en Tommes Brede malet omkring hvert Øie. Kameler finder man kun hos de Fornemste og de tilreisende Fremmede. — Høns (the domestic fowl) haves i overordentlig Mængde, og ere saa godt Kiøb at man kan faae 40 for en engelsk Dollar; de ere smaa, men velsmagende. Ogsaa Hunden er her Huusdyr.

Til de vilde Pattedyr i Bornou høre Gazellen, flere Arter af Antiloper og Aber, Haren, Bøflen, Elefanten, Giraffen, Løven, Tigeren, Pantheren, Hyænen, Jakalen, Ræven og Nilhesten; baade af denne og Elefanten spiser man Kiødet. Af Fugle gives Strudsen, Guinea-Fuglen (Numida meleagris), Vildænder, Vildgæs, Pelikaner, store Agerhøns, adskillige Heire-Arter o. s. v. Crocodiler findes i Floderne, og deres Kiød er meget velsmagende; af Slanger adskillige Arter, hvoraf een er 14-16 Alen lang. — Talrige Sværme af Græshopper ødelægge ofte hele Landstrækninger; naar Indbyggerne see dem nærme sig, søge de at afholde dem fra at komme ned, ved at skrige og larme; de spises ristede og kogte. — Bier findes ogsaa i Mængde, men Honningen indsamles ikke meget. — Skorpioner, hvide og sorte Myrer, og Tusindbeen falde Indbyggerne til Besvær, ligesom især Moskitos.

(Slutningen følger.)

Om Ouvrards Memoirer og Spaniens politiske Tilstand.

Ligesom Spaniens naturlige Grændser og Beskaffenhed altid vilde tildele dette Rige en særegen politisk Charakteer i det vestlige europæiske Statssystem (i høi Grad uafhængig, dersom Staten var, hvad den maatte kunne være:) saa gives der heller ikke lettelig nogen europæisk Stat, der saa tidt og i den Grad har skuffet og omstødt Politikens Beregninger i de sidste 20 Aar, som Spanien. Udseet af Napoleon til at være en Hiørnesteen for den gigantiske Statsbygning, til hvis Kiærne han vilde giort Frankrige, blev det, midt under en tilsyneladende Afmagt, deelt ved Factioner, og berøvet en stor Deel af dets bedste Stridskræfter, dog det farlige Skiær, hvorpaa hans Lykke strandede og hans Seiersvogn knuste et af dens Hiul.

Sex Aar efterat Spanien, til Trøst for Tabet af næsten en heel Verdensdeel paa hiin Side af Oceanet, havde faaet det Bourbonske Dynastie tilbage, udviklede sig pludseligen et neppe ahnet Giæringsstof, og i faa Dage fuldendtes en militair Revolution, ei allene uden Blod; men, som det syntes, uden Voldsomhed. Med det friske Billede af den franske Revolution for Øie, drømte man nu om intet mindre end en heel Regeneration af Spanien som Stat og Nation, forudsaae og forudsagde Udviklingen af nye og overordentlige Kræfter hos begge, og spaaede, da Politiken havde kastet Lodbet over den spanske Nations Uafhængighed, i det mindste en Gientagelse af de Krigsoptrin, hvis fordærvelige Udgang for de franske Vaaben selv det største militaire Genie i Europa ei havde kunnet afvende. Men ogsaa denne Beregning (som man vist nok kun giorde langt fra Skuepladsen, og uden Kundskab til Maskineriet bag Scenen) blev i langt kortere Tid, end Napoleons Planer

med Spanien, giort til Skamme. Den spanske Revolution var heller ikke, som den franske, Udbruddet af en Vulkan, hvis længe i Dybet nærede Ild, naar den først havde brudt sig en Aabning, maatte udgyde sine Lavastrømme med uimodstaaelig Magt, saalænge til Kraften var udtømt og Krateret udbrændt. Hist var det et pludselig antændt og opblussende Fyrværk, der langt fra syntes forfærdeligt og farligt; men manglede Stoffet til at holde Ilden vedlige, og maaskee havde slukket sig selv, om man endog ikke indenfra og udenfra havde anvendt alle mulige Midler dertil *).

Det er os endnu i frisk Minde hvorledes Krigen imod Cortes-Regieringen løb af, og hvorledes de Franskes Tog i Spanien paa deres Side mere lignede et Indtog, end et Felttog; ligesom Krigen paa Spaniernes Side vilde omtrent have seet ud som en eneste uafbrudt Retirade i nogenlunde Orden, fra Pyrenæerne til Cadix, hvis ikke Mina i Catalonien havde viist, at Spanien endnu havde store Mænd, og at en eneste General undertiden betyder meer end

*) Det er vel sandt, at den spanske Revolution var forberedet langt tidligere end Opstanden i Cadiz 1820. Fra det Øieblik, at Kongen 1814 forkastede Constitutionen og opløste Cortes, dannede sig det Parti, der 1820 benyttede det heldige Øieblik, som Armeens Misfornøielse med Expeditionen mod Amerika frembød. Men allerede i det første Aar af Cortes-Regieringen saae man, at denne Revolution havde en heel anden Charakteer, end den franske. Den havde ikke blot Geistligheden imod sig; men den manglede Kraften til at vinde og beherske Nationalaanden, til hvilken den snarere stod i en fiendtlig Modsætning. Massen af det spanske Folk havde aldrig følt det Tryk af de høiere Stænders Forrettigheder, som den franske Nation. At bringe et Folk, der ikke umiddelbart fornemmer Byrden af overdrevne og ulige fordeelte Afgifter, til at indsee Trangen til en forbedret Statsforfatning, eller til at føle det Ydmygende i en dyb politisk Fornedrelse, er aldrig let; og endnu vanskeligere i et Land, hvor ei allene Præster og Munke herske over Nationens Meninger, men hvor Kirken har Eiendomsret maaskee over ⅓ af hele Landet; og det er bekiendt nok, at den catholske Geistlighed aldrig var en haard eller umild Grundeier.

en talrig Armee. Imidlertid fattes vi endnu en tilstrækkelig oplysende Historie, saavel af dette Felttog (hvis Resultat blev en betydelig Tilvæxt i Frankriges politiske Vægt, og Spaniens end dybere Fornedrelse) som af den hele sørgelige Revolution, hvori saamange ædle Kræfter spildtes, og hvis eneste Virkning syntes at være det afgiørende Stød, som bibragtes den spanske Krigsmagt, hvorved ethvert alvorligt Forsøg paa, med betydende Kræfter at angribe de nye Stater i Amerika, blev giort umuligt.

Til de Skrifter, som give, om ikke mange og udførlige, dog enkelte interessante Bidrag til Historien af Felttoget 1823 og Tingenes Stilling under Cortes-Regieringen i Spanien, hører de af Ouvrard udgivne Memoirer over hans Levnet og financielle Operationer *). Denne Mand, hvis hele Liv og Virksomhed især har gaaet ud paa Operationer i det Store, hørende til Krigshæres Forsyning med Levnetsmidler, og hvis egen Skildring (mod hvis Sandruhed hidtil ingen Stemme af Vægt er hørt) viser ham som et virkeligt Genie i det Slags Foretagender, har havt den besynderlige Skiebne, at blive paaført en ærerørende Proces, at berøves Friheden i et langvarigt Fængsel, og trues med Tabet, maaskee af meer end hans Formue, efterat have, som man af hans Memoirer seer, bidraget overordentlig meget til det heldige Udfald, som de Franskes Felttog mod Spanien 1823 fik. Den berygtede Proces mod Ouvrard var egentlig en Følge af vedkommende Betientes Forbittrelse over at Armee-Leverandeuren havde gaaet sin egen Vei i sine Operationer, havde berøvet hine en stor Deel af de Fordele, som de formedelst det lovlige Snyderi alt troede at have i Lommen, og tilsidst ei engang vilde beqvemme sig til at dele Udbyttet af sine Speculationer med rovgierrige Vandbier. At

*) Memoires de *G. J. Ouvrard* sur sa vie & ses diverses operations financières. 1. Partie. 3me Edition. Paris 1826. 2. Partie. ib. 1826.

desuden personlig Animositet hos regierende Ministre havde en væsentlig Deel i Stormen, der udbrød over Ouvrard, saasnart Krigen var forbi, og den Fyrste, der førte Overbefalingen over den franske Armee i Spanien, ikke længere kunde beskytte ham: er tydeligt nok. Denne Proces, hvoraf man giorde saa uhyre Ophævelser, og skuffet i sine Beregninger, da Sagen blev bragt for Pairernes Kammer, tilsidst maatte nøies med at beskylde Ouvrard for at have villet bestikke høie Embedsmænd — naturligviis, uden at Nogen havde villet modtage de giorte Tilbud — har omsider opløst sig til en tom Chicane af et mægtigt Parti mod en Mand, som man vilde giøre til et Offer for Andres Vindesyge. Dens vidtløftige Gang og det for Ouvrard triumpherende Udfald, da selv en mindre uafhængig Domstol, end Pairernes Kammer, frikiendte ham, vedkommer os ikke her, hvor vi blot ville giøre opmærksomme paa hans udgivne Levnetsbeskrivelse og Forsvarsskrift, med Hensyn til de enkelte charakteristiske Træk til Tidshistorien, som disse Memoirer indeholde.

Naar man erindrer sig, hvorlænge Angrebet paa Spanien i Aaret 1823 var forberedet, hvilke Midler dertil anvendtes, og til hvor høi en Grad af Fuldkommenhed den hele militaire Administration i Frankrige var hævet under Keiserregieringen: forbauses man over en historisk Fortælling, der lægger for Dagen, hvor nær det hele Foretagende mod Spanien har været ved at strande paa en saa dybt sunken Usselhed, Skiødesløshed og Vindesyge i hiin Administration, at kun Ouvrards Genie og Speculationsaand, og Hertugen af Angoulemes Tillid til en Mand, man siden forfulgte som Forbryder, reddede Armeen fra Hungersnød — eller fra den ligesaa fordærvelige Yderlighed, kun at undgaae denne Nød ved at plyndre Landet, hvor man ikke som Fiende rykkede ind, og saaledes, foruden den constitutionelle Armee, at væbne den hele spanske Folkemasse imod sig.

Det var først den 8die April, at Duvrard, der havde paataget sig Leveringen af Slagteqvæg til den franske Armee, ankom til Bayonne. Her var Alt i Forvirring, og lydeligt talte man om Administrationens usle Foranstaltninger til det Tog, der skulde gaae for sig. Her fandtes hverken Levnetsmidler, Hestefoder, Magaziner eller Transportmidler. Man havde sanket endeel Hvede sammen; Hæren kunde maaskee fødes i 10 Dage; men bagt Brød var der kun for 2 eller 3 Dage; intet Meel — og hvad der var ligesaa slemt, ingen Møller. Havde man endog kunnet male alt det Meel, som behøvedes, saa fandtes der i Bayonne kun 2 Sigteværker (blutoirs) og ved hele Armeen 4 af saadanne Maskiner. Endnu bedre, man havde hverken Bagerier eller Feltbagere. For 8 Maaneder siden havde man betænkt at ville opbygge endeel nedlagte Bagerovne i Castellet ved Bayonne. Men man maatte dertil have Krigsministerens Tilladelse. Paa denne havde man ventet 2 til 3 Maaneder; for 14 Dage siden var den kommen; og nu, da Armeen stod paa Grændsen, lavede man sig til at bygge Ovnene, hvori det Meel, man ikke havde, skulde bages. Med Rytteriet var det ikke bedre bestilt. Der var Hø og Havre til 4 eller 5 Dage. Man havde høiere oppe i Frankrige anlagt Magaziner; men saa klogt, at i Sletterne (f. Ex. i Orthez) havde man opdynget Korn, og der lagt Rytteri; paa Biergene, i Oleron og Navarreins, var der ført Havre og Hø sammen, og der var Infanteriet sendt hen. Med uhyre Bekostninger vare de sletteste Foranstaltninger udførte. Artillerie førtes fra de nordligste Grændser af Frankrige til Pyrenæernes Fod; 27 Munitionsvogne (Caissons) kom med Postheste til Bayonne; men da denne gode Indretning nu ophørte, kunde man ikke faae dem videre. Af Kanoner var der samlet en stor Deel; de fattedes intet andet, end Heste og Stykkudske. Saa stor var den overalt herskende Uorden og Forvirring, at man stod i Begreb med at give Befaling til Rytteriet, at trække sig tilbage fra

Grændsen, indtil Sletterne ved Tarbes; og vare Spanierne vaagnede af deres Søvn, havde de i det rette Øieblik angrebet, eller endog kun besat Defileerne i Guipuzcoa, vilde Felttoget sandsynligen have begyndt under ganske andre Auspicier.

Hertugen af Angouleme indsaae Faren, og at der var intet Øieblik at tabe. Dagen efter Ouvrards Ankomst lod han denne kalde til sig, og foreslog ham at paatage sig hele Armeens Proviantering. I 24 Timer maatte han tage sin Beslutning, og give et bestemt Svar. Enhver maatte finde det umuligt og utroligt, at en enkelt Mand paa et Par Dage skulde kunne udrette, hvad et heelt Krigsministerium i flere Maaneder ikke havde kunnet bringe i Stand. Ouvrard havde i Øieblikket intet andet at bygge paa, end at han i Forveien, som øvet Handelsmand, havde ladet opkiøbe og oplægge i Bayonne al den Riis, der var at faae i det sydlige Frankrige. I øvrigt var hans rigtige Blik som Speculant hans eneste Leder. Ikke paa det forrige Aars, men paa den tilkommende Høst i Spanien giorde han sin Regning. Han forespurgte sig hos flygtede Spaniere, hos Soldater og Officerer i Troeshæren, hvorledes Veirliget i dette Foraar havde været i Spanien. Overalt fik han til Svar: meget slet! uophørlig Regn i et Par Maaneder! — "Godt! tænkte Ouvrard; dette er netop som det skal være;" han begyndte nu sine Underhandlinger med General Guilleminot, Armeens Intendant en chef Hr. Picard og andre Vedkommende; Klokken 2 om Morgenen den 6te April sluttedes Contracterne; Kl. 10 underskrev Hertugen af Angouleme; og en Time efter gav han Befaling paa hele Linien, at Hæren skulde gaae over Bidassoa.

Først i Tolosa skulde Ouvrards Forretning som Munitionnaire général begynde. Soldaterne skulde, da de rykkede ind i Spanien, være forsynede med Proviant paa 6 Dage. Det fandt sig, at nogle havde for en eller to Dage; de fleste slet intet. Mistillid

og Misfornøielse begyndte at udbrede sig i Regimenterne. General Molitor, som havde faaet Befaling at rykke mod Saragossa, erklærede, at hans Corps maatte forsynes med Levnetsmidler paa 10 Dage. I Tolosa holdt man Krigsraad, lod Ouvrard kalde, og spurgte ham: Hvor ere Deres Magaziner? Hvad for Midler har De til fra i Morgen af at føde Armeen? Hvorledes vil De skaffe det andet Armeecorps Levnetsmidler paa 10 Dage? — Ouvrard nøiedes med at svare: at de Forpligtelser, han havde indgaaet, skulde han vide at opfylde. Han skuffede heller ikke den overordentlige Tillid, som Hertugen af Angouleme havde viist ham; og Middelet, som han brugte til at overbevise Spanierne om, at man virkelig vilde kiøbe og betale Armeens Fornødenheder, var ligesaa sindrigt, som det, efter hans egen Yttring, var simpelt og let.

Ouvrard lod i Tolosa sammenkalde Øvrigheden, de fornemste Geistlige, Kiøbmænd og andre anseelige Borgere. Han erklærede dem: at Armeen i Spanien skulde underholdes paa den franske Regierings Bekostning; og at det allene stod til dem at udvirke, at Indbyggerne erholdt nøiagtig og rigelig Betaling for Alt, hvad de frivillig leverede til Hærens Fornødenheder. Han opfordrede dem til øieblikkelig at bekiendtgiøre ved Ilbud i Omegnen, at han med rede Penge betalte Alt hvad der den følgende Dag og fremdeles tilførtes Armeen af Brød, Kiød, Frugter, Havre, Hø, Heste, Vogne, m. m. "Men jeg vil giøre endnu mere — lagde han til — Alt hvad der leveres mig i Morgen tidlig inden Klokken 8, betaler jeg med den tidobbelte Priis af Tingenes Værdi; det, der bringes mig inden Kl. 9, betaler jeg nidobbelt; ottedobbelt hvad der skaffes inden Kl. 10, og fremdeles i et med hver Time en Tiendedeel aftagende Forhold." — Beregningen slog ikke feil; thi man troede Ouvrard, hvis Navn var vel bekiendt i Spanien, mere end de franske Armee-Intendanter. Neppe gryede Dagen, før man rundt omkring saae Bønderne ile ned fra Biergene med Alt hvad

der kunde opdrives af Levnetsmidler m. m. i en Omkreds af 8 eller 10 Miil. Man kunde ikke hindre, at de allerførste Transporter, der ankom til Leiren, plyndredes af de sultne og utaalmodige Soldater; men ligemeget; Ouvrard betalte Eierne den Priis, han havde lovet. Siden gik det mere ordentligt; den hele Dag var et uafbrudt Marked; Armeen blev rigeligt forsynet — vist nok med uhyre Opoffring af Ouvrard; men en Opoffring, der snart betalte sig. Rygtet om den første Dags rigelige Vinding for de Sælgende fløi Landet om; snart strømmede Fornødenheder til fra alle Sider; og Antallet af Sælgere blev saa stort, at Priserne i faa Dage sank endog under den virkelige Værdi. Men det vigtigste var, at man havde faaet Troen i Hænderne. Spanierne tvivlede ikke mere om, at de Franske vilde betale; den tilstrømmende Overflødighed af Levnetsmidler og andre Fornødenheder standsede ikke under hele Felttoget; og saaledes lykkedes det Ouvrard, at underholde den franske Armee uden Magaziner, uden Depots, og hvad det vigtigste var — uden Requisitioner.

Der kan ei være mindste Tvivl om, at denne Forholdsregel har havt de vigtigste Følger for det franske Tog i Spanien; og skiøndt den vel fra Begyndelsen af laae i Krigsplanen, giver Ouvrards Skildring af Armeens Tilstand paa Grændsen det øiensynligste Beviis paa, at det franske Ministerium ikke havde været i Stand til, da Hæren rykkede over Grændsen, at forsyne den med Krigsfornødenheder efter det slette System; at ville slæbe disse efter Armeen over Pyrenæerne. Der hører saare lidt til at begribe, at en Armee, som paa Stedet og rigeligt betaler Alt hvad den behøver, ikke allene maa finde en ganske anden Modtagelse i det fiendtlige Land, end den, som lever af de Plyndringer i det Store, man kalder Requisitioner; men at hiin endog hos Massen af Folket maa vinde det Fortrin over den egne Hær, at denne altid i Landet selv, paa en eller anden Maade, maa leve paa Landets Bekostning. —

Hertugen af Angouleme havde indseet dette, og vidste, at jo mere en Krig i Spanien gaaer i Langdrag, desto farligere bliver den. Hans, eller hans Raadgiveres Plan gik derfor ud paa, at bringe Felttoget saa hurtigt som muligt til Ende. Ouvrard, hvis Provianterings-System var ganske overeensstemmende med Hertugens Krigsplan, vandt derfor vel denne Fyrstes Bifald, og erholdt et offentligt Vidnesbyrd om hans Tilfredshed i en Armeebefaling af 14de November 1823 *). Men Ministeriet var af en anden Mening. Den korte Krig havde kostet uhyre Summer; for Anvendelsen af mange Millioner kunde man ikke saa let aflægge offentligt Regnskab, som man, da Liquidationen med Ouvrard skulde skee, kunde fordre et Afslag paa hans Regninger af 18 Millioner Francs; og da han ikke vilde finde sig heri, formere ham en Proces og sætte ham i Conciergeriet, hvor han dog havde Mod og Kraft nok til at holde det ud med Ministrene indtil Enden.

Ouvrards berygtede Proces, og Fortællingen af denne i anden Deel af hans Memoirer, vedkommer egentlig mere den franske Regieringshistorie, end Historien af Felttoget i Spanien 1823. Men dog oplyses mangen enkelt, ei uvigtig Omstændighed i denne Krigs Historie, og i Spaniens politiske Tilstand, ved hiin Beretning af en Mand, der overalt havde været Dienvidne, og i mange Tilfælde kunde see dybere end Generaler og Officerer, der toge Deel i Felttoget. Uden at vi hos Ouvrard finde alle de Problemer løste, som den spanske Revolution, i dens Afsnit under Cortes-Regieringen, frembyder (thi med Grund kan man vel sige, at den er langt fra at være forbi) finde vi det dog ogsaa ved ham bestyrket, at det, for saa mange overraskende Udfald, som Felttoget 1823 fik, var ligesaa naturligt, som det uden Tvivl i Frankrige har været vel beregnet og forudseet. Krigen var denne Gang paa Spaniernes Side ikke national, som

*) Memoires d'Ouvrard. T. I. p. 315.

Kampen mod Napoleon; og netop den sidstes Langvarighed gav Spanien med hvert Aar en forstærket Kraft. Krigen mod de Franske 1823 var et Felttog af en overlegen Magt imod et politisk Parti, som hverken havde den spanske Nationalstolthed eller religiøse Enthusiasmus paa sin Side. Dette Felttog var neppe begyndt, før det viiste sig, at den constitutionelle Forfatning, som havde endeel Tilhængere blandt Adelen, de fleste i Middelstanden, og i den dannede og mere velhavende Borgerclasse, ikke blot var Massen af Folket ligegyldig; men at Almuen endog næsten overalt var imod den Sag, som Armeen skulde stride for, og at denne derfor stod isoleret i en Kamp, hvori blot Folkets Deeltagelse kunde giøre Udslaget.

Tænke vi os nu Cortes-Regieringen, overladt til sig selv, langsom og vaklende i Beslutninger, omgiven af indvortes Fiender, uden tilstrækkelige Midler til Udrustning, uden styrende Hoved, i aabenbar Kamp med den spanske Geistlighed, som vidste hvad den vilde, som styredes af eet Princip, og hvis samlede Kræfter kunne siges at overgaae Statens *) — saa maa der kun blive lidt tilbage af

---

*) Den nyeste Forfatter over Spanien, der i 13 Aar levede i dette Land, tillægger Geistligheden en Indtægt i det Hele (Messer og alle øvrige Accidentser iberegnede) af omtrent 1100 Millioner Realer eller 55 Millioner Piastre. Statsindtægterne udgiorde efter den samme Forfatter før Krigen 1808 omtrent 838 Millioner Realer eller henimod 42 Millioner Piastre. (Gesch. der Revolution Spaniens und Portugals, vom Obersten von Schepeler. I. Berlin 1826. S. 43. 45). Den af ham meddeelte Tabel over Geistligheden giver en Hær af 184,802 Individer; (hvoriblandt 46,800 Munke). Antage vi dette Tal (hvoriblandt Forfatteren har regnet 43,200 af alle Slags, ogsaa verdslige Betiente ved Kirker og Klostre:) saa kommer der en aarlig Indtægt paa hvert Individ af 300 Piastre. Er derfor hiin Beregning over den spanske Geistligheds Indtægter paalidelig: (Antallet stemmer temmelig nøie overeens med andre Statistikeres Opgivelser) saa behøve vi ikke mere, for at forklare os denne Geistligheds Magt i en Stat, hvis Finantser ere i den Tilstand som Spaniens.

Forundringen over, at hvad der i 5 Aar ikke kunde lykkes Napoleon, og hvad der i disse Aar kostede Frankrige henved en halv Million Mennesker, udrettedes nu i ligesaa mange Maaneder, og det med langt mere Tab af Penge, end af Folk. Heller ikke kan vel Nogen endnu, efter Begivenhederne i Aaret 1823, være af den Mening, at den ved Revolutionen 1820 bevirkede Forandring, eller en Regiering, der var uden Eenhed og uden Støtte i Nationalaanden og den almindelige National-Interesse, kunde have været i Stand til at hæve Spanien af den ulykkelige og forvirrede Tilstand, hvori Carl den Tredies eller Godoys usle Regiering, med dens Følger i Aaret 1808, Napoleons Invasion, Amerikas Frafald, og Restitutionen 1814, have sat denne Stat. Paa den anden Side maa enhver, der har nogen Følelse tilovers for et høimodigt og ædelt Folks Lidelser, dybt beklage, at den franske Invasion af Spanien, som, ledet af en oplyst Politik, kunde blevet en Velgierning for en Stat, hvis sønderrevne og kraftløse Tilstand ogsaa den ulykkelige Krig i 1823 lagde for Dagen, ikke faldt ud til andet, end Omstyrtelsen af det Parti i Spanien, hvis humane Grundsætninger den foregaaende Revolution i det mindste havde lagt for Dagen; naar man endog maa tilstaae, at det hverken viste den Energie, den Selvopoffrelse, eller politiske Klogskab, hvoraf man kunde spaae den nye Forfatning enten Fasthed eller Varighed. Hvorledes derimod det modsatte Parti har benyttet sin, ved fremmede Kræfter vundne Seier: dette have vi, med al den Afsky, som Troløshed, Grusomhed, Pøbel- og Munkeherredømme, Religionens Fornedrelse til et Redskab for Hevngierrighed og hierarchisk Egennytte, maae opvække, erfaret af de seneste Aars Begivenheder i Spanien. Tidlig lærte denne Erfaring, at det vel var den franske Regierings Alvor, at benytte Spaniens Stilling for at befæste sit eget politiske System; men ikke at virke noget giennemgribende for det Riges Velfærd, hvor man ei vilde eller turde overlade Partiernes Kamp til sig selv.

Det herlige Monument, som Hertugen af Angouleme reiste sig ved Decretet i Andujar, tillod man den spanske Geistlighed at træde under Fødder; og denne Fyrste maatte med dyb Krænkelse erfare, at ei engang hans kongelige Ord kunde skaffe de helligste Forpligtelser Agtelse. Neppe var derfor Cadiz overgivet, før den spanske Revolutions Rædselsperiode egentlig tog sin Begyndelse. Hvilke dennes umiddelbare Virkninger vare, dette har ogsaa Ouvrard skildret i de faa Træk, hvormed han beskriver, hvorledes Spanien saae ud, da han fra Cadiz reiste tilbage til Frankrige: "De fleste Steder vare givne til Priis for Anarchiet; det seirende Parti mættede sin Hevngierrighed; hele Landet frembød det sørgeligste Syn, man kan tænke sig. I Stæderne en Mængde øde og forladte Huse, paa hvilke Spor af Plyndringer og Voldsomheder vare synlige, opreiste Galger, opfyldte Fængsler, en med Pialter bedækket Pøbel, hvis vilde Skrig hørtes i alle Gader; Øvrighederne enten virksomme Tilskuere, eller endog handlende Deeltagere i Voldsomheder, som de selv vare for svage til at afværge eller straffe; paa Landet ulykkelige Flygtlinge, Bønder i Oprør, udyrkede Agre: dette vare de Gienstande, der viste sig for mig paa min Reise; dette var nu Tilstanden hos et Folk, der havde kunnet reddes ved Decretet af Andujar; dette var Resultaterne af en Intervention, hvis Øiemed skulde være Spaniens Lykke og Rolighed."

Denne Rolighed (thi om Folkets Lykke var der ikke Spørgsmaal) har man dog været saa langt fra at kunne fremtvinge ved den franske militaire Occupation af endeel Punkter i Spanien, at det samme Gjæringsstof, hvis Udbrud frembirkede Revolutionen i 1820, endnu er til, og det undertrykte Parti, langt fra at gjøres kraftløst og uskadeligt ved de anvendte haarde og grusomme Midler, derved snarere styrkes i sit politiske Had, og den længe existerende Affsondring gives en ny Næring. Imidlertid frembyder den spanske Stat det samme Phænomen, der saa længe er betragtet

med Forundring af alle dem, der ei uden Grund finde det næsten vidunderligt, hvorledes et stort Rige, hvis Kræfter og Velstand man har seet at forfalde og synke giennem Aarhundreder, og som nu snart henimod 20 Aar har været i en meer eller mindre desorganiseret Tilstand, endnu stedse bestaaer, uden Kraft og politisk Liv hos Regieringen, uden Credit og Orden i Finantserne, uden Flaade- og næsten uden regulair Krigsmagt. Dette Phænomen, hvis Mulighed Theoretikeren vilde negte, naar det ei var virkeligt, beviser i det mindste at Spanien er en Stat, hvis indre Forfatning tildeels er meget ufuldkommen bekiendt; og for nogenlunde at forklare sig naturligen, hvad der i ethvert andet Land maatte synes ubegribeligt, er det nødvendigt at adskille Spaniens Vanmagt og Afkræftelse, med Hensyn paa Statens udvortes politiske Betydning, fra den indvortes Forfatning. Denne, der ved første Diesyn maa forekomme os i høi Grad bedrøvelig og beklagelig, er dog neppe meget slettere nu, end for 80 Aar siden; ja en eneste Kiendsgierning kan lære os, at den spanske Nation i dette Dieblik, med alle de uhyre Tab, den og Staten har lidt, dog staaer paa et langt høiere Trin i national Velstand (om ellers Befolkningen kan afgive en Maalestok for denne) end ved Successionskrigens Slutning 1714. Man regner (formodentligt noget overdrevet) at Spanien endnu under Ferdinand den Catholske, og før Maurernes Fordrivelse, havde 20 Millioner Mennesker *). Fra

*) Uden Tvivl med mere Grund anslaaer Laborde Spaniens Folkemængde ved Enden af 15de Aarhundrede, før Jødernes og Maurernes Fordrivelse (1492 og 1614; et Tab af 2,800,000 Mennesker) til henved 15 Millioner. 1715 udgiorde den, som anført, kun 6 Millioner. I 53 Aar (1715–1768) tiltog den 3,300,000. I de derpaa følgende 20 Aar (1768–1788) 736,000; og fra 1788–1808 derimod over 2 Millioner; imedens Geistlighedens Antal, i Følge Laborde, fra 1768–1808 skal være formindsket med meer end 50,000 Individer. — Paa en mærkværdig Maade stod endog Udbyttet af Amerikas Miner i Forhold til Statens Forfald under

Carl den V. og Philip II. begyndte Statens Forfald, og Landets Tilstand var i uafbrudt Synken, indtil den sidste østerrigske Konges, Carl den Andens Død i Aaret 1700, da Folkemængden var bragt ned til 8 Millioner. I de 14 Aar, Successionskrigen varede, forringedes den til 6 Millioner. Til Forundring hævede derimod Spanien sig igien i det 18de Aarhundrede, og især under Carl den Tredies Regiering — en Konge, der virkede meget for Spaniens Vel, og vilde have giort endnu mere, om han var kommen tidligere til Regieringen. Da han døde 1788, var Folkemængden i Spanien steget til 10,409,000 Mennesker. En almindelig Tælling 1797 gav et Folketal af 10,541,000; og man regnede at Spanien 1808 havde over 11 Millioner Mennesker; efter nogle endog over 12 Millioner *). Betydeligst var maaskee Folkeformerelsen i Kongeriget Valencia, hvor man 1718 kun talte 318,850 Mennesker; 1805 derimod 1,200,000 **).

Under Carl den Tredie vare ogsaa Statsfinantserne komne i nogenlunde Orden; og det var først denne Konges upolitiske Deeltagelse i den americanske Uafhængighedskrig, som en Følge af den Bourbonske Familiepagt, der gav dem det uheldige Stød ved Indførelsen af Papiirpenge, (Vales reales) som under Godoys æreløse Regiering blev Kilden til grændseløs Ødselhed og en fuldkommen Tilintetgiørelse af al Statscredit. Carl den III. havde arvet en

Carl II. og Opblomstring under Carl III. I Aaret 1700 var dette Udbytte sunket til 3,379,000 Piastre. 1775 var det steget til 14 Millioner, og 1798 til over 24 Millioner. (*Laborde*, Itineraire descriptif de l'Espagne. 2. Edit. 1809. T. IV. p. 504–6.)

*) Rehfues, Spanien II. S. 484. Jvf. Mone's Fortale til Bory de St. Vincent's Gemälde der Iberischen Halbinsel. Heidelberg 1827. S. XIII. hvor et Folketal af 12 Millioner i Spanien antages som rimeligt. En Tælling i 1820 gav over 11 Millioner; og man giør sig i Provindserne al Umage for at bringe et ringere Folketal ud, end det virkelige, med Hensyn paa Afgifterne.

**) Crome, allgemeine Uebersicht der europ. Staatskräfte. S. 267.

Gield af 1260 Millioner Realer, (60 Millioner Piastre) og ved hans Død var den formeret med omtrent 804 Millioner. Under Carl den Fierdes 20aarige Regiering steg Gielden i en uhyre Progression, og uagtet man hvert Aar anvendte Krongodser og andre Nationaleiendomme til Udgifterne, var det aarlige Deficit allerede 1797, eller 9 Aar efter denne Konges Thronbestigelse, voxet til henved 982 Millioner Realer, (49 Millioner Piastre) *), altsaa meget meer, end den hele Forøgelse af Statsgielden under Carl den Tredies 30aarige Regiering. Dette ene Træk er tilstrækkeligt til at give et Begreb om det spanske Finantsvæsen under Carl den Tredie, og man maa mere forundre sig over, at Statsregnskabet for 1822 kun gav et Deficit af omtrent 10 Millioner Piastre **), end over de Summer, der angives som den spanske Statsgields nærværende Beløb. Da disse Angivelser ere meget forskiellige, og de betydelige udenlandske Laan under Cortes-Regieringen endnu svæve uden Sikkerhed og uden Erkiendelse, vil det være meget vanskeligt at give noget paalideligt Resultat af Spaniens nærværende Finantstilstand, eller Finantsforvirring. Men, en vigtig og væsentlig Omstændighed, der ei maa oversees, er denne: at naar man endog vil antage den høieste Sum, der findes angivet for den spanske Statsgield, er denne langt under de Hielpekilder, som Staten kunde udvikle under en kraftfuld Regiering

*) Schepelers Geschichte der Spanischen Revolution S. 53.

**) Efter Hassels statistischer Umriß 1824. II. Heft. S. 115.

***) Efter Schepeler, l. c. var den spanske Statsgield under Carl den Fierde steget til 7,194 Millioner Realer. Ved Slutningen af 1817 udgiorde, i Følge offentlig bekiendtgiorte Efterretninger fra Spanien, den consoliderede og rentebærende Gield 5,904 Millioner (omtrent 295 Millioner Piastre) og de Statspapirer, som ingen Renter give, henved 5253 Millioner (eller omtrent 262½ Million Piastre.) Crome, l. c. p. 294. I det anførte Værk af Hassel er Angivelsen for 1822 i den Grad mindre, at den rentebærende Gield kun anslaaes til 3,490 Millioner.

og ordnet Forfatning. Dette bliver allene deraf indlysende, at Værdien af de Besiddelser, der i 1822 vare erklærede for national Eiendom, udgiorde efter en maadelig Beregning over 800 Millioner Piastre *); og at Geistlighedens Indkomster ere saa rigelige, at de, foruden at underholde denne Stand, maatte allene kunne udrede Renterne af hele Statsgielden, hvoraf ikke meget over Halvdelen er rentebærende; den øvrige Deel derimod, eller de saakaldte Vales, egentlig kun Papirpenge.

Hvad der fattes den spanske Stat, er saaledes langt mere den indre Livskraft, der maa udgaae fra en Regeneration i Statens hele politiske Væsen, end det Stof til national Velstand og til en ny Opblomstring af alle dennes henvisnede Grene, som allene ved hiin Kraft kan sættes i Virksomhed. Hvad en fornuftig Regiering maatte kunne giøre af Spanien, dette lærer intet bedre, end Carl den Tredies Historie; og Tabet af Amerika kommer her saa lidet i Betragtning, at det meget mere maatte blive en Velgierning for Spanien, der i 3 Aarhundreder var den Canal, hvorigiennem den nye Verdens Guld og Sølv strømmede ud over Europa, uden at efterlade andet end Dorskhed, aandelig Søvn og Slaphed i al Næringsdrift; imedens de spanske Kongers Politik næsten udelukkende var henvendt, deels paa udvortes Forhold, der ikke stode i den mindste Berøring med Landets Velfærd; deels paa at vogte de uhyre Colonier, hvis Indbyggere man saa længe behandlede som trælbaarne Redskaber for den lade Vindesyge, indtil den Følelse endelig vaagnede hos dem: at Amerika har en anden Bestemmelse, end blot at være en Guld- og Sølvmine for Spanien.

Imidlertid see vi, at selv medens dette var Tilfældet, kunde de uhyre Skatte af ædle Metaller, der aarlig indførtes i dette

*) Hassels statistischer Umriß. II. S. 115. Efter Crome l. c. skal Spanien endog før Revolutionen 1820 have havt Krongodser eller Statseiendomme til en Værdi af over 500 Mill. Piastre.

Land, ikke engang sætte Kongerne i Stand til at føre deres egen, mindre endnu Statens Huusholdning med Anstændighed. Forfatningen i Spanien, da den svage og ulykkelige Carl den Anden døde, (1700) var endnu langt uslere end den er i nærværende Dieblik, og Regieringen ligesaa pengeløs, som den i vore Dage kan findes. Man maa læse denne Konges og hans Efterfølgeres Historie, og giennemblade den Tids Memoirer (f. Ex. Marquis de Louvilles*), og den nylig udkomne Brevvexling under Successionskrigen imellem Madame Maintenon og Madame des Ursins) for at overbevise sig om, at en stor Deel af de Ulykker, Spanien i vore Dage har giennemgaaet, maattet dette Land udholde 100–120 Aar tidligere; da Staten endnu havde betydelige Levninger af dens fordums politiske Glands tilbage, og da Solen endnu ei gik ned i den spanske Konges Riger.

*) Memoires secrets sur l'établissement de la maison de Bourbon en Espagne, extraits de la correspondence du Marquis *de Louville*, Paris 1818. 2. Vol. Det er stor Skade, at Udgiveren, af overdreven Discretion, ikke har ladet Brevene aftrykke i deres Heelhed. Naar man læser Skildringen af Spanien i Aaret 1700, troer man at læse om den nærværende Tid. "Point d'Armée ni d'Argent, point de justice ni de police, point de libertés, & point de freins. — Le gouvernemt, une véritable oligarchie, composeé de gens unis par l'orgeuil, divisés par l'ambition & endormis par la paresse. Un Episcopat trop riche & trop dépendant de Rome; des milliers de moines, &c." T. I. p. 68. 69. Den hele Krigsmagt i Spanien, der var i Stand til at giøre Tieneste udgiorde 6,000 Mand; Flaaden bestod af 13 Galeier. De Fornemme lønnede hele Skarer af Banditter og Røvere (coupe-jarrets) til deres Forsvar. Ingen Tyrefegtning løb af uden blodige Slagsmaal. "Ethvert Menneske i Madrid var bevæbnet, undtagen Kongen." Kiørte denne ulykkelige Monark engang ud, forfulgtes hans Vogn giennem Madrids Gader af Pøbel og Drenge, der udøste de grøveste Skiældsord over Dronningen, og raabte Marricon! efter Kongen. Hans Garde paa Slottet af 3 Compagnier, bestod af Skoflikkere og andre fattige Haandværksfolk i Madrid, som, naar de afløstes, gik hiem til deres Værksteder. Finantsbestyrelsen og

Hvor ødelæggende Kongernes Politik og slette Regieringer i det 17de Aarhundrede, i Forening med den langvarige Krig i Begyndelsen af det 18de, virkede paa Tilstanden i Spanien, have vi seet i den, til henimod det Halve af det nærværende Antal sunkne Folkemængde. En lignende Virkning vil heller ei udeblive, hvis den nærværende ulykkelige Forfatning endnu skulde vedvare en Række af Aar; uagtet man vel kan antage, at hverken Napoleons sexaarige Krig i Spanien, eller Krigen 1823 egentlig kan have bidraget noget til at forarme Landet. Den første var i det mindste et kraftigt Middel til at vække Nationen af en lang og tærende indvortes Søvn; og begge Krige ere, hvad de pecuniaire Midler angaae, førte ikke paa Spaniens, men paa fremmede Staters Bekostning; hvilket, efter Landets Forfatning, maa være Tilfældet med enhver Krig paa hiin Side af Pyrenæerne. At Spanien overhovedet, som Stat betragtet, maa have en i høi Grad udholdende (med et physisk Udtryk, seilivet) Organisation, viser sig tilstrækkelig af de Rystelser, det nu henimod 20 Aar har giennemgaaet; og ligesom dette Land mere end eengang i disse Aar skuffede alle politiske Forudsigelser: saaledes vil maaskee den Mening, at en saa kraftløs, forvirret, mod alle Begreber om Statskonst og Statsvelfærd stridende Forfatning, som Spaniens nærværende, ikke kan vare længe, befindes ligesaa urigtig, som mange andre Meninger, man har yttret om denne i høi Grad særegne Nation. At hiin Forfatning for den ædlere og oplyste Deel af Folket er yderst sørgelig, og at den med hvert Aar, under et System, som det nærværende, maa sætte Nationens høiere Cultur tilbage: hin-

Regieringens Grundsætninger lærer man at kiende af det eneste Træk: at efterat man længe havde slaaet Mynten af en meer og mere forringet Gehalt, lod Hertugen af Medina-Celi 1679, paa en Tid, da Skatkammeret var tomt, pludselig alle Guld- og Sølvmynter over hele Landet nedsætte til deres virkelige Værdi; og giorde ved denne Finantsoperation sin Lykke som Minister. l. c. p. 74.

dere ikke den større Masse af Spaniens Indbyggere fra at leve i den samme, uden for dette Lands ukiendte, nøisomme Stolthed, og utrængende Tarvelighed, som det har levet giennem Aarhundreder. Hvad man i et andet Land vil kalde Armod, Nød og Usselhed, føler den stolte Spanier ei engang som en Besværlighed eller Ubeqvemmelighed i Livet. At et saadant Folk i et Land, som Naturen tillige forsvarer, er uovervindeligt, saa ofte det angribes i en Krig, der truer den nationale Tro og den nationale Uafhængighed: vil findes ligesaa forklarligt, som at en Regiering i Spanien, der ikke kommer i Strid med de Ideer, enhver Spanier fødes med, længe kan bestaae i en vegeterende Tilstand, der i et andet Land maatte synes at føre til en hastig Opløsning af alle borgerlige Forhold og alt politisk Liv. "Det spanske Folk — siger Duvrard — lever uden Fornødenheder og uden Luxus. Middelclassen i Stæderne besidder i Almindelighed en Indkomst, tilstrækkelig for dens Maadelighed; Adelen og Geistligheden have meer end nok af Godser og Rigdom, for længe endnu at kunne vegetere. Armeen lever af Requisitioner, der leveres in natura, og afdrages i Afgifterne; Embedsmændene handle med Privilegier og Monopoler. Kongehusets Udgifter bestrides især ved Paalæg eller frivillige Contributioner, som Geistligheden udreder; og af dette Slags Almisser, samt af endeel Domainer, lever den kongelige Familie fra en Dag til den anden, saaledes at den spanske Regiering, uden absolut Trang, ikke er i en Stilling, der giør det muligt, som hos andre Regieringer, at forudsige den Epoche, da den maatte finde sig tvungen til at give efter for Nødvendighedens Lov."

En utrykt plattydsk Krønike fra første Halvdeel af det XVde Aarhundrede, i det store Kongelige Bibliothek.

Denne Lybekske, eller rimeligviis i Lybek skrevne Krønike, hører til de ved sin Ælde og sit Indhold mærkelige, ligesom til de hidtil, om ei ganske ukiendte, dog lidet benyttede Kilder til Nordens og Danmarks Historie i den sildigere Middelalder (særdeles under Christoffer II, Valdemar III. og Margaretha). Thi, skiønt den vel nærmest tager Hensyn paa Lybek, Hansestæderne og Holsten, og er udførligst i at fortælle Begivenheder, som umiddelbart vedkomme samme, medtager den dog, ligesom alle den Tids Krøniker, endog over enkelte Stæder, en stor Deel Tildragelser i andre Lande; og som en Følge af de mange Berøringer, hvori Danmark og det øvrige Scandinavien giennem flere Aarhundreder stod til Hansestæderne, og disse igien til de holstenske Fyrster, kan en saadan Krønike, der i sig selv har historisk Værd, ei andet end give mange og betydende Bidrag til den danske Historie. En Beskrivelse over dette Haandskrift vil derfor kunne tiene til at fremme, saavel dets Undersøgelse og Benyttelse i historisk Henseende, som dets Sammenligning med andre Codices af gamle Lybekske Krøniker, hvorved, om ei vort Haandskrifts Forfatter, dog dets Herkomst og Forhold til hine kan blive oplyst.

Det her omtalte Haandskrift er en Papirs-Codex i liden Folio, der indeholder 228 Blade, af hvilke Krøniken indtager 218. Papiret, som ei er stort, men meget svært og tykt, har Oxehovedets Vandmærke. Siderne ere beskrevne i dobbelte Piller; Liniernes Antal som oftest 35 eller 36, dog verlende imellem disse og 39 og 40; Haanden er heel igiennem den samme — en tydelig, grov og tyk, mere rundagtig end kantet nedersaxisk Skrift,

ningen uden Forkortninger; som man ogsaa efter Anseelse vilde tillægge den første Halvdeel eller Midten af det 15de Aarhundrede. Da Krønikens Fortælling slutter i Aaret 1430, og ikke allene har en Endeskrift, men ogsaa et Tillæg af gudelige og moralske Betragtninger, som optager 10 Sider af de ledige Blade, der have været i Bogen, er det baade tydeligt, at Krøniken, saaledes som den her findes skrevet, er bragt til Ende, og sandsynligt, at Haandskriftet ikke er meget yngre end det Aar, hvori de sidste Begivenheder det omtaler, forefaldt.

Til Sammenligning med andre Codices af denne Krønike, der maaskee kunne findes i Bibliothekerne, vil jeg hidsætte Begyndelsen og Slutningen af vort Haandskrift:

"In nomine patris & filii & spiritus sancti Amen! In deme jare na godes bort dusent hundert seuen vnde vertich do vart vte olden boken vn uthe velen anderen scriften to samende bracht in dese schrift van der ersten begripinge der stad lubeke dar van mennich langhe begheret heft to wetende vnn ok is dar mede in ghebracht van mennighen dyngen de schder geschen synt beth an desse tijd By Bischop bertoldes tijden de dat stichte van oldenborg legede to lubeke do was een helmoldus kerkhere to Bozowe in deme suluen bischopdome de van den wenden ene Cronicam bescreef in latino to gunsten deme nygen Capittulo to lubeke De heft vnder vele reden van lubeke bescreuen dat by keyser hinrikes tijden de ueerde van deme namen en here was der wende in nordalbingia dat is nu norden der elue de hete Crito en bose uoruolgher der cristenheit De ersten hadde buwet ene borch twisschen de trauene vnde der wakenitze in der stede dar nu de stad is de in wendeschen tunghe do hete bobutu," rc.

Krøniken slutter midt i den anden Pille paa første Side af Bl. 218, hvor der endnu handles om Begivenheder fra Aar 1430, paa følgende Maade:

Do sulues vinghen de van bremen eren borgermeister Johan vasmar geheten de vorvluchtich was geworden vn deme leten se syn houet af slan.

Sit laus & gloria Christo.

Paa Bagsiden af dette Blad, og paa 5 følgende, findes de ovenmeldte gudelige Betragtninger, i Sprog af Bibelen, af Kirkefædrene m. m. paa Plattydsk.

I den ældre Kongelige Manuskriptsamling findes (under No. 682 in folio) en Afskrift paa Papir af denne Krønike fra 17de Aarhundrede, som nøiagtigen stemmer overens med det her omtalte Haandskrift, der vel ei usandsynligen har været dens Original. Afskriften er med de Gottorpske Haandskrifter kommen til Bibliotheket. Den originale Codex har været i Langebeks*), efter ham i Suhms Eie, og blev med dennes øvrige Haandskrifter indlemmet i det Kongelige Bibliothek. At Suhm kiendte dens Værd, beviser ikke blot en Seddel med Auctionsnummeret, der findes i Bogen, og hvorpaa han har skrevet pretiosus liber; men ogsaa flere Steder i hans Danmarks Historie, hvor han fordeelagtigen omtaler den.

Ved at sammenligne denne plattydske Krønike med Herman Corner's Chronica novella (Eccardi corpus histor. med. aevi. T. II.) som naaer indtil 1435, og hvis Forf. levede i det mindste endnu 1437, vil man paa mange Steder finde Overeensstemmelse; uden at dog hiin skulde være en Oversættelse eller et blot Udtog af denne, eller omvendt; da begge, (skiøndt Corners Krønike i det Hele er vidtløftigere i udenlandske Sager), fortælle hver for sig Begivenheder, som den anden mangler. At een af Forfatterne har benyttet den anden, kan være rimeligt. Som et Exempel paa, at der ved Siden af Overeensstemmelsen, ogsaa findes Afvigelser imellem dem, kan det anføres, at Hermann Corner, ligesom vore ældre Annaler, (paa Riimkrøniken nær) lader Kong Christoffer II. døe 1333 (Eccard. l. c. col. 1041). I den plattydske Krønike hedder det derimod under A. 1332:

*) Bibliotheca Langebekiana. p. 540. No. 146. Auctionsprisen var 3 Rdlr. 2 Mark.

In der tiid starf konynk cristoffer uppe lalande vnn wart to ønuestede begrauen in sunte laurentius daghe.

Det maa synes besynderligt, at Suhm slet ikke berører denne, fra de øvrige saa afvigende Beretning, hvor han omtaler Kong Christoffers Død, (Danm. Hist. XIII. S. 238–40.)

Til Exempel paa Steder, hvor begge Kroniker fortælle een Begivenhed, dog ikke uden betydelig Forskiel i Udtryksmaaden, vil jeg hidsætte følgende om den falske Kong Oluf under Margaretha, af den platt. Kronike v. A. 1402:

"Des suluen iares leet Margareta konynghinne vap dren riken eynen tusscher bernen vppe valsterbode, de syk heelt vor konyngk Olaue eren sone de langhe vorstoruen was. He konde vele hemelkes segghen dat der konynghynnen allene wytlik was van ereme sone, ok hadde he etlike tekene an syne lyue also men sede der ghelyk ere sone Olef ghehad hadde. Darvmme meneden vele lude vnde spreken dat he ere rechte sone were, ok segghen vele luden dat vmme des mordes willen god ghenomen heft deme lande de groten selde des hetinghvanghes, wat dar wares ane is dat in Gode allenen bekant."

Hermann Corner, l. c. col. 1185, har følgende:

"Margaretha trium regnorum regina, cremari fecit publice in Valsterbode *quendam*, qui pro filio suo Olauo se gerens, plura signa & conditiones veri filii sui in se habere ostendit; *instructus* forte, ut dicebatur, *per quandam mulierem*, quæ tempore dicti Olaui, filii reginæ, apud ipsam reginam existens cariæ servaverit."

Literatur og Bibliographie.

Fremmede Sprog.

Försök att upplysa Publiken om föremålet och beskaffenheten af den elfvaåriga Tvisten inom vår Litteratur. (Af *P. A. Wallmark*). Stockholm 1821. IV. 161 S. 8.

Uagtet dette polemiske Skrift er saa gammelt, at det maaskee i Sverrige allerede er glemt, (en Skiebne, der hastigt pleier at tilfalde de allerfleste Stridsskrifter) er det dog formodentlig ubekiendt dette Land saa lidt bekiendt, at en Anmeldelse deraf endnu ikke er for silde. Skriftet fortiener nemlig Opmærksomhed i literarisk Henseende, og hos udenlandske Læsere med Interesse for ethvert Folks eiendommelige Yttringsmaade i dets nationale Literatur og Poesie, fordi det giver adskillige Bidrag til nærmere Kundskab om den i Sverrige saa længe førte, og endnu vedvarende Strid imellem to fiendtlige og fiendske æsthetiske Partier.

Disse Partier syntes i Begyndelsen af Striden, og endnu længe efter, at have lagt an paa intet mindre end en Kamp paa Liv og Død, en giensidig total Ødelæggelse af Modstandernes literariske og æsthetiske Existents. Ja endnu i Aaret 1821, som man af bemeldte Stridsskrift erfarer, var den Kløft, der adskilte Partiernes Hovedmænd eller Anførere, og deres literariske Politik (om dette Udtryk kan tillades) saa dyb, at man neppe i de fredelige Yttringer og Tilbud, hvormed Hr. Wallmarks "Forsøg paa at oplyse Publicum" slutter, kan see andet end et hverken usædvanligt eller uklogt diplomatisk Konstgreb, at søge Freden saa billigt som muligt, eller i det mindste tilbyde Vaabenstilstand, naar man mærker, at det med Krigslykken gaaer for stærkt tilbage. Slutningen af Forfatterens saakaldte "Ultimatum," er ogsaa aldeles i den vel bekiendte diplomatiske Stiil. Hans "Position er endnu alt for god;" han "føler sig endnu alt for stærk til noget Øieblik at ophøre med at forsvare den værdigste Sag;" han vil, hvis hans Fiender ikke indgaae paa de yderst billige Vilkaar, han foreslaaer (nemlig at lade sig af Hr. W. oplære i Philosophie, Æsthetik og Poesie) "bevise den Troskab, han har svoret bemeldte værdige Sag,

(ↄ: det Svenske Academies Lovbøger for Smagen og Digtekonsten i Sverrige) ved det yderligere Mod, hvormed han vil træde i Kamp mod Sagens Fiender. Ja skulde Striden "ved Maalet af hans Bane endnu ei være udkæmpet" vil han, en anden Winkelried, "gribe om Massen af Fiendernes Spyd og fattende trykke dem i sit Bryst," for at den gode Sags yngre Stridsmænd kunne over hans Liig trænge frem i Aabningen "og seirende hævne hans Fædrelands æsthetiske Ære, Fornuften, Sandheden, og Smagen."

Hvilken heroisk Opoffring for Literaturens gode Sag; men hvor utaknemmelig maa denne Sag tillige være. Det hele Parti, for hvilket Hr. W. vil udgyde sin sidste Draabe Blæk, synes med østerlandsk Indolents at sove paa drømte Laurbær; imedens han allene maa vaage og kæmpe. Længe har han i en "Almindelig Journal" (Almänna Journalen) maattet repræsentere en heel Almeenhed, eller i det mindste den hele saakaldte gamle Skole i Stockholm, i dennes Krig mod det nye Upsala. Nu lover han endog i sit "Ultimatum" at ville døe Heltedøden for den gode gamle Smag allene (thi hvor findes de "yngre Kæmper," for hvilke hans Fald skal blive Seierens Bane?) Virkelig, en alvorlig og uegennyttig Iver for det 18de Aarhundredes academiske Guldalder i Sverrige, kan man neppe frakiende Hr. Wallmark.

Det er ogsaa langt fra, at vi (med det her anmeldte Stridsskrift for Øie) vilde frakiende ham al Ret til den noget vel stærke Tillid, han yttrer til sine egne Kræfter. Han har i det mindste dog øvet og styrket dem, ved troligen at bruge dem; og vi kunne ei andet, end finde en Art af agtværdig Selvstændighed og Consequents i den Vedholdenhed, han har viist i at fegte for det literariske Parti, som i Striden unegtelig har været i det mindste det uheldigste, fordi det ubevægeligt er blevet staaende paa eet Punkt, og har hengivet sig til den Indbildning, at det var nok at hylle sig i de forældede Former, og med ubøielig Stivhed at holde over disses Forplantning, for at kunne imponere; ligesom og at denne passive Fornemhed, denne Tro paa det Imponerende i en udvortes anseelig Stilling og laant Glands, skulde være tilstrækkelige Vaaben imod en ny Tidsalder, en med ungdommelige Kræfter, i et friskt Liv virkende Slægt.

At nu disse Kræfter, i den første Gjæringsperiode af en ganske ny literarisk Stræben, ikke med eet kunde frembringe et fuldstændigt og fuldkomment Heelt, at de jævnligen maatte virke paa en stridende eller polemisk Maade, og undertiden i Stridens Hede gik for vidt i Selvtillid, eller med vel meget Overmod have ført deres Vaaben imod saadanne af deres Modstandere, der ei våre uden en vis historisk ɔ: for sin Tid gieldende Fortieneste af den svenske Literatur: dette, om det befindes saaledes, kan dog ingenlunde berøve den nærværende Generation af dette Lands nationale Forfattere den Berømmelse, at de alt have virket meget til aandelig Oplivelse af en Literatur, der særdeles fra Gustav den Tredies Død indtil mod Enden af vort Aarhundredes første Decennium, nedsank meer og mere i Ubetydelighed og Tomhed. At denne Oplivelse begyndte med et Slags æsthetisk Revolution, hvori man, som i de politiske, ikke altid fulgte Maadeholdsprincipet, og hvori begge stridende Partier, omtrent i lige Forhold, tilsidesatte Høfligheds, ligesom heller ikke sielden Billigheds, gjensidige Fordringer: dette var i Sverrige en Nødvendighed. I et Land, hvor man endnu (1827) aarlig med en vægtig Guldpenge belønner det Digt eller Rimeværk, der nøiagtigst stemmer overeens med det Svenske Academies Love for Poesien, eller med andre Ord, som har det rette Tilsnit efter den franske Smag fra Siècle de Louis XIV. — i dette Land kunde der vel neppe tænkes nogen anden, end en polemisk Begyndelse, naar man vaagnede af en langvarig literarisk Dvale, og endelig engang kom til den Overbeviisning, at det ikke mere var Tid for et nordisk Folk, at gaae i franske Ledebaand.

Hr. Wallmark forsvarer naturligviis endnu (i anden og tredie Afdeling af sit Stridsskrift) dette Ledebaand, hvor han dog tillige vil bevise, at man ikke just altid gik i dette; ja han anfører endog Steder af Leopolds Skrifter, hvor denne Forfatter dadler den franske Poesie for "en vis abstract Eensformighed, en vis Tomhed paa sandseligt Indhold, en vis Mangel paa Farver og Skabelser, der indskrænker den indenfor Kredsen af almindelige Udtryk og rhetoriske Former." Han drister sig imidlertid ei til at undersøge, om bemeldte Poesie virkelig fortiener denne Bebreidelse (S. 46); thi han finder den upaatvivlelig noget for haard —

men at modsige en Leopold, tør han ikke vove sig til. Han vedbliver derimod med at citere flere Steder af denne Forfatters Skrifter, hvori han ikke allene dadler, men endog spotter med den slaviske Copiering af en eensidig Smags Mønstre, og med den Indbildning: at Poesie bestaaer i den Færdighed at skrive correcte Vers m. m. Vi behøve heraf allene, men netop *imod* Hr. Walmark, at afskrive det af ham selv anførte Sted af Leopold (S. 54), hvor denne handler om de Aarsager, "der længe have været mægtige nok til at *qvæle den svenske æsthetiske Literatur i sin Fremvæxt.*" Disse ere nemlig intet andet, end netop de slaviske Copieringer af fremmede Mønstre, og et overdrevent, udelukkende Fortrin, som man i Sverrige, under et langt Tidsløb, gav et fremmedt Sprog. "Et saadant Sprog — siger Leopold 1786 — er endnu hos os det *Franske*, hvilket man næsten *kan ansee som Modersmaalet for den høiere Selskabsverden*, og hvis Forfattere derved ere blevne ophøiede til Rangen af *faste Mønstre* for æsthetiske Konstværker af ethvert Slags." Hinc illæ lachrymæ! Hr. Wallmark fører her Vaaben mod sig selv — og det vægtige; thi hvilket Vidnesbyrd kan i denne Sag gielde meer end Leopolds? — Havde kun ikke denne vittige Forfatter med en Selvfornegtelse, som vel neppe var Følgen af æsthetisk Overbeviisning, selv bøiet sig for disse *faste Mønstre*, og opoffret sit Digterværd for Hofgunst og Celebritet i den samme *svenske Selskabsverden*, hvor *Fransk* var Modersmaalet!

Naar vi nu endog ville tilstaae Hr. Walmark, som den gallicanske Skoles Ordfører og Talsmand i Sverrige, al den Ret til at forfegte sin eller det svenske Academies eensidige æsthetiske Smag, som i det mindste en udvortes Consequents og en vedholdende, uforfærdet Iver i at forsvare en Parti-Sag, som Partiet selv synes om ei at have opgivet, dog at behandle med stor Lunkenhed, kan give ham: saa maa vi dog finde hans Stridsmaade ligesaa uvidenskabelig, som den, med Hensyn paa den hele yngre Generation af svenske Forfattere og Digtere, hvis Stræben han allene vil fremstille fra en tom eller latterlig Side, er upatriotisk. Have maaskee disse yngre Forfattere, blandt hvilke man (med Hr. Walmarks Tilladelse) tæller ikke faa Mænd, der ved Aand, Talenter,

Lærdom og Indsigter giøre deres og hans Fædrelands Ære, baade inden og udenfor dets Grændser, henrevne af ungdommelig Iver og polemisk Lidenskabelighed, stundom gaaet for vidt i deres Angreb paa ældre svenske Digtere: saa er det kun liden Ære for den af deres Modstandere, som vil give sig Skin af at behandle Striden videnskabeligt, og hvem i det mindste Alderen burde have givet Sindighed, Modenhed og Upartiskhed, at efterligne dem i den samme Feil, han dadler hos dem.

Naar vi læse Hr. W.s Stridsskrift fra Aar 1821, og finde ham i sildigere Yttringer og Kritiker staaende paa det selvsamme Punkt, som dengang; maa en Udlænding nødvendigen, i Følge hans Fremstilling antage: at den hele nu levende og blomstrende Generation af svenske Digtere og Æsthetikere (hos ham indbefattede under Partienavnene: Nya Skolan og Nya Secten) er sunken til den Grad af Barbarie, Smagløshed og Ubetydelighed, at denne Green af vore Naboers Literatur man ansees for at være sin Undergang nær. Dette maatte man udenlands saa meget snarere troe, som de af Hr. W. som Stierner af første Rang paa Literaturens Firmament ophøiede Navne, udenfor Sverrige nuomstunder ere lidet synlige; eller man i det mindste, for der at kiende dem, maa opsøge dem i de lærde Stierne-Cataloger, eller Literaturhistorier. — Skulde da virkelig, som denne gallicanske Kritiker anstrenger sig for at bevise, den hele svenske æsthetiske Literatur siden de Herrer Gyllenborg, Oxenstierne, Rosenstein, Kellgren, Leopold og nogle flere ophørte at skrive, være gaaet reent under, eller bestaaer den blot i de Præmiedigte og Mindetalet ell. desl. som det svenske Academie aarligen belønner med nogle og tyve Ducater? — Neppe findes der noget blandt disse, som i eet Aar har oplevet flere Udgaver, to danske og ligesaa mange tydske Oversættelser — hvilket Tilfældet er med Tegnérs Frithiof, som Hr. Wallmark med al sin Konst ei vil kunne giøre til et academisk Digt. — Hr. Tegnér vil vel formodentlig ogsaa frabede sig, at regnes af Hr. W. til Nya Skolan, og denne upaatvivlelig strax skrive ham ud af samme. — Men vi, som ere udenfor Sverrige, spørge hverken om Sect eller Academie (ei engang dette Tidsskrifts Udgiver, som i Følge Hr. W. S. 144 er inspirerat af nya Skolan.)

Vi læse gjerne Frithiofs Saga, Geyers Historie og Romanzer, ja ogsaa Digte af Kellgren og Leopold — naar vi kun maae være frie for Oden og Virginie; thi franske Tragedier læser enhver dog hellere paa Fransk, end paa Svensk. — Men vi bede Hr. Wallmark tillade os ligeledes at læse Bellmanns Viser, Digtninger af Atterbom og Stagnelius, med andet mere, som det svenske Publicum bifalder; og vi haabe han tillader os, nu og da at overbevise dette Tidsskrifts Læsere om, at den svenske æsthetiske Literatur ikke staaer i Fare for at gaae under, selv om det Winkelriedske Experiment ei vilde lykkes ham.

Vida de Miguel de Cervantes Saavedra, escrita e ilustrada con varias noticias y documentos ineditos, pertenecientes a la historia y literatura de su tiempo, por D. Mart. Fern. de Navarete, publicalà la R. Academia Española. Madrid 1819. 643 p. 8.

Cervantes, denne den comiske Muses udkaarne Yndling, er i nærværende Værk bleven reist et værdigt Minde. Skiøndt et af sin Tids største Genier og sin Nations Hæder, formaaede han dog ei at vække sin Samtids Opmærksomhed saaledes, som han fortiente det. Vel blev Don Quixote læst med den høieste Begierlighed, hvorom de ofte gientagne Udgaver i Spanien og de spanske Nederlande vidne; men avindsyge Fiender nedsatte Cervantes' udødelige Digtninger, og Armod og Dunkelhed blev hans Lod. En Udlænding, Lord Carteret, var den første, der besørgede hans Levnetsbeskrivelse udarbeidet ved Mayans *), til at pryde den Pragtudgave af Don Quixote, som udkom i London 1738. Dette Stød af en fremmed Nation vakte Spaniernes Følelse for, hvad de skyldte deres udmærkede Landsmand. Med Iver og Interesse stræbte Sarmiento, Rios, Pellicer og Flere at samle Alt, hvad der kunde tiene til at oplyse Digterens, ved afvexlende Skiæbner og dyb Indgriben i hele Tidsalderens Cultur-Udvikling, saa interessante Liv. (En kritisk Udsigt over Alt hvad der er skrevet over Cervantes, leverer Na-

*) Denne er oversat af Jomfrue C. D. Biehl, i første Bind af hendes danske Don Quixote.

varete S. 202–22). Dog manglede ham mange vigtige Documenter og Efterretninger, hvilke senere Forskere have opdaget, og flere Biomstændigheder bleve forbigaaede. Dette bevægede nærværende Forfatter, Medlem af det spanske og flere Academier, til paa ny at beskrive Cervantes's Levnet med den muligste Nøiagtighed og Fuldstændighed; og for Maaden, hvorpaa han har udført dette, maa vistnok enhver Ynder af Digteren være ham Tak skyldig.

Værket deler sig i tvende Dele. Den første Halvdeel indeholder Fremstillingen af Cervantes's Levnet. I et ligesaa simpelt, som ædelt og værdigt Foredrag skildrer Forf. hans første Dannelse, indtil han traadte i Krigstieneste; hans her udførte hæderlige Bedrifter og ulykkelige 5 Aars Fangenskab i Algier; hans borgerlige Virksomhed, hvorfra indtrufne uheldige Omstændigheder fiernede ham, for i stille Affondring at hellige sit Liv til Musernes Tieneste. Med megen Grundighed udvikler Forfatteren hans Fortienester af det spanske Sprogs Renselse og Berigelse, Smagens og Sædernes Forbedring og Fordommes Udryddelse, især ved hans udødelige Don Quixote. Interessante Oplysninger gives her om forskiellige Stykker i dette Værk, om Oprindelsen til hans Galatea, flere af hans Noveller og andre Arbeider. Med Kraft og Varme giendriver Forf. Digterens uædle Modstandere, blotter det Ugrundede i deres Dadbel og Uværdige i deres Fremgangsmaade. Dog, med den høie Følelse for Cervantes's store Genialitet, som besiæler hans Pen, er han langt fra at være blind for hans Ufuldkommenheder og Feil; men ved en kort Critik over Digterens Værker, viser han, hvorledes hine deels vare nødvendige Følger af Tidsalderen, deels findes i større Grad hos en Lope de Vega og andre udmærkede Samtidige. Hans Fremstilling af Cervantes's Charakteer som Menneske og Borger, af hans Forhold mod Medbeilere og Avindsmænd, tiener til end meer at forhøie den Interesse, vi maae have for ham som Digter. — Den 2den Deel indeholder historiske Data, Documenter og Tillæg til nærmere Oplysning og Bekræftelse af de i Biographien anførte Facta, og mange interessante Bemærkninger for den Tids literaire og borgerlige Historie. Tillige meddeles udførlige literariske Efterretninger om de forskiellige Udgaver og Oversættelser af Don Quixote. Et rigt alphabetisk

Register er til Slutning tilføiet; ligesom og Bogen er prydet med Digterens kobberstukne Portrait, et fac simile og 3de Stamtavler. Saaledes opfylder dette Værk, efter Referentens Mening, enhver billig Fordring, og maa opvække det Ønske, at man maatte erholde andre af den spanske Literaturs udmærkede Forfatteres Levnetsbeskrivelser, bearbeidede med samme Fuldstændighed og smagfulde Flid.

(P.)

Tillæg af Udg.

Uagtet Don Navarete (p. 497) erklærer det for umuligt, at kunne optælle alle Udgaver af Don Quixote; har han dog beskrevet af 1ste Deel alene 8, af anden Deel alene 5, af hele Digtet paa Spansk 43, i Alt 56 Udgaver. Han har bl. a. oplyst, at der virkelig af 1ste Deel gives 2 forskiellige Edd. principes eller Udgaver af 1605, i 4. hos den samme Forlægger (Juan de la Cuesta.) Af samme A. haves desuden en Udg. Valencia i 8; og en fierde: Lisbon, i 4. Af 1ste Deel er desuden mærkværdig den anden, af Cervantes selv giennemseete og tildeels forandrede Udg. Madrid. Juan de la Cuesta 1608, som efter Navarete er et Octavbind; efter Brunet og Ebert derimod trykt i Qvart. — Af Udgaver, der indbefatte begge Dele samlede, anfører Navarete ingen tidligere end: Madrid (Franc. Martinez) 1637. 2 T. 4. hvilken ikke nævnes af Ebert; hvorimod Udgaven Madr. 1655. 2 T. 4 (der findes i det Dresdenske Bibl.) savnes hos Navarete. Det fortiener at bemærkes, at to Qvartudgaver skulle være udkomne i London 1701 og 1706; begge i 2 Bind; (Navarete anfører Indice de Faulder 1785 p. 80.) ligesom at den første egentlige Pragtudgave af Don Quixote (Londres por J. Tonson. 1734. 4 T. 4to) bekostedes af den engelske Lord Carteret. En nyere engelsk Udg. med Varianter, Registere og Anmærkninger af Dr. J. Bowle udkom i 6 Qvartbind. Lond. 1781. — Tidligere endnu, end den berømte Ibarra trykkede det spanske Academies Hovedudgave af 1780 (bekiendt som et typographisk Mesterværk, Cervantes og Spanien værdigt) havde han trykket en Udg. i 4 Octavbind. (Madr. 1771.) Af Udgaver efter Academiets af 1780 ere de fortrinligste: Pellicers, med nye oplysende Anmærkninger m. m. (Madrid 1797. 5 Bd. 8. og 1798. 9 Bd. i 12.) og Massons (Paris 1814. 7 Bd. 8.) som med Hensyn til Anm. og Tillæg er meget fuldstændig. De første Oversættelser af D. Quixote vare en paa Fransk af Cesar Oudin (1. Deel. Paris 1620. 8. Jvf. Navarete. p. 516 og 576) en Italiensk,

af Lor. Franciosini. (Ven. 1622. 8.), og en paa Engelsk af Shelton Lond. 1620. 2 Vol. 4. (siden 1652 og 1675. Folio, og ofte gientaget). En senere af J. Phillips udkom i London 1687. Fol. Desuden af Ozell, Durfey, Jarvis, Motteux, Smollet o. fl. Don Quixote har saaledes ikke i noget fremmedt Land giort Lykke i den Grad, som i England.

Italienische Forschungen, von C. F. von Rumohr. Erster Theil. Berlin u. Stettin 1827. X. 355 S. 8.

Konsten er for den historiske Betragtning, eller i Efterspøringen af dens Oprindelse, dens tidligste Fremskridt, de forskiellige Konst-Epokers Slægtskab og Udvikling af hinanden, ikke mindre mærkværdig, end i Beskuelsen af dens fuldendte Værkers Ypperlighed. Ville vi beundre denne, maa det hvert Øieblik falde os ind at tænke: hvorledes opstod denne uendelige Fylde af Fuldkommenhed, og af hvilke Elementer har den dannet sig? — Ved at gaae tilbage i Tiden, og giennemløbe endog kun en kort Periode af Omskiftninger i Konstens udvortes Former, mødes vi idelig af Phænomenet, der kun paa den historiske Vei lade sig opløse; og ethvert Skridt paa denne Vei fører os dybere ind i Undersøgelser, der tilsidst maa tabe sig i Konstens tidlige Barndom. At den nyere Konsthistorie, der saa længe var forsømt og tilsidesat, og hvis videnskabelige Studium saa sildig er begyndt, endnu behøver en stor Mængde af dybere Undersøgelser og Anvendelsen af en fordomsfri Kritik, for at vinde Vished og Klarhed i mange vigtige Punkter: er ligesaa vist, som at det mindre fattes den paa Stof og Materialier, end paa dygtige Arbeidere. Praktiske Konstnere have til dette Foretagende sielden de Forkundskaber, den Tid og Taalmodighed, som dertil udfordres; lærde og theoretiske Grandskere af Konsthistorien fattes ofte den ægte Konstsands, det klare Blik, den sunde Smag og den ved langvarige Studier dannede, til alle Sider omfattende og af intet Slags Fordomme indtagne Kritik, uden hvilken de kun let blive staaende ved afbrudte, usammenhængende Iagttagelser, eller forvilde sig i phantastiske Combinationer, uden sikker og fast Grundvold.

I Forfatteren af det her anmeldte Værk, har Konsthistorien uden Tvivl vundet en af de grundigste, lærdeste og smagfuldeste

Forskere i det 19de Aarhundrede. De tvende Hovedbetingelser for den, som theoretisk og historisk vil skrive over Konsten: et klart og dannet Øie til at see, og et rigt Forraad af Kundskab, hentet ikke blot af Bøger, Kobberstykker eller andre Efterligninger, men af Konstværkernes umiddelbare Beskuelse, forener Hr. v. Rumohr i en udmærket Grad. Derfor, at hans Arbeider allevegne bære Præget af det, som ei uden Grund er fremhævet i Bogens simple (men noget for korte) Titel: egen Forskning og egen Tænkning. Denne Bog hører vist nok ikke til de Skrifter, som vi i de sidste Decennier kun have faaet alt for mange af, og hvis Forfattere enten afførdige Materien og afspise Læserne med fornem Snak og afgiørende Domme, uden al Beviisførelse; eller indhylle sig i klingende Talemaader og en saakaldet philosophisk Konstlære, der slet nok dølger Mangelen paa det fornødne Studium, og Erfaringens sikkre Grund. Ere saadanne Skrifter undertiden ligesaa lette at giennemløbe, som lette af Indhold: saa ere de igien til andre Tider mere tunge af Ord, end vægtige af Tanker og Lærdom. Winkelmanns klassisk-dannede Stiil er bleven udvandet nok af hans Copiister. Her have vi en Forfatter for os, der bærer sit eget Præg; og koster det endog undertiden Umage at følge ham i et meget sammentrængt, af Stoffets Rigdom behersket Foredrag: saa lønnes Umagen rigeligt saavel ved det, Forfatteren lærer os, som ved den Drift til selv at tænke og forske, som hans Bog er aldeles indrettet til at vække og nære. Dens første Afdelinger med Overskrift: "Konstens Huusholdning" og "Om Forholdet imellem Konst og Skiønhed" ere ypperlige Forberedelser, og ville lede enhver tænkende Læser paa Veien til en klarere Anskuelse af Ideerne, der ligge til Grund for de saa tidt gientagne, saa sielden klart fattede Udtryk: antik Konst, ideal Skiønhed, Stiil i Konsten, det Naturlige, m. fl. At Forfatteren erkiender Naturen for Konstens skabende Genius, eller med andre Ord, at det er hans Grundsætning: at Alt hvad Konsten stræber efter og Alt hvad den formaaer, snart finder sit Motiv, sine fiernere Elementer i Naturens Former, snart ved disse udtrykkes paa en uovergaaelig Maade: vil nu vel møde mindre Modsigelse, end for en Tid siden. Bogens tredie Afdeling "Om Oprindelsen til den nyere Konst," viser os hen til Levningerne af den antike Konst hos Romerne, og Overgangen fra disse Levninger til den italiensk-christelige. Den 4de til 7de Afdeling leder det overskuende Blik

gjennem de mørkeste Perioder i Middelalderens Konsthistorie, ned til det 12te og 13de Aarhundrede; og disse Afsnit vidne paa hvert Blad om Forfatterens udbredte, ved egne Erfaringer erhvervede Lærdom i Faget.— Med disse faa Ytringer om en Bog, hvoraf et udførligt Uddrag, som Rummet ei tillader, kunde give en meget interessant Læsning, vil Anm. i Særdeleshed henvise til Bogen selv — ei uden Frygt for, at et Ord mere, end hvad enhver Læser vil erkiende, kunde udlægges som Fordring paa Adkomst til at bedømme en Forfatter, af hvem Anm. kun har søgt at lære.

Blandinger.

Moderne Thorsbilleder. Det er bekiendt, at forige Antiquarer i de næste 6, 7 Aar have opdaget, beskrevet, forklaret, ladet aftegne og afstøbe en heel Deel smaa Metalfigurer, hvilke dernæst ere komne til Ære og Værdighed som ældgamle Billeder af Guden Thor. Neppe var den første af disse ærværdige nordiske eller germaniske Idoler kommen for Dagens Lys, før deres Antal Aar for Aar voxede, saaledes at Büsching nyligen har optalt ikke mindre end 19. Som bekiendt, ere vi ogsaa i Kiøbenhavn fra Tydskland af begavede med et saadant Malmbillede, der ligeledes er erkiendt for en ægte Thor. (Schorn's Kunstblatt 1824. No. 57). Vi frygte imidlertid meget for, at det ikke vil gaae disse Thorsbilleder af Malm bedre, end den i Upsala Domkirkes Sacristie giemte Truncus af et Helgenbillede af Træ, som man paa Grund af Kirkens Inventarium kalder Guden Thor*), og som i Dahlbergs Svecia antiqua & hodierna er aftegnet med den Underskrift: Vera effigies idoli Thor; skiøndt selv den ukritiske Peringskiöld ikke har kunnet faae nogen Tro paa denne hedenske Reliquie. Den som lærd og kritisk Archæolog berømte Hofraad Dr. Dorow i Berlin har i det mindste nyligen meddeelt en offentlig Erklæring over disse Billeder, der giver deres Alder og Ægthed et stærkt Stød (uægte maa man dog kun kalde Navnet, som de i den antiquariske Daab have faaet; thi de ærlige Giørtlere, som støbte dem, have neppe engang kiendt Thor af Navn). Hofraad Dorow omtaler især et 3 Tommer høit Malmbillede i det Kongl. Konstkammer i Berlin, som ved Prof. Rauchs Omsorg er blevet paa det nøiagtigste afstøbt og

*) S. Molbechs Breve fra Sverrige i A. 1812. II. S. 282.

Köplen sendt til Breslau, og som derefter (i Kunstblatt 1829. Nr. 74) er bleven erklæret for et gammelt og høist mærkværdigt Billede af Guden Thor, omgiordet med Styrkens Bælte over sin Dragt, der ligner den saakaldte spanske Dragt fra det 15de Aarh. Hofraad Dorow beskriver det derimod som en pyntet Soldat eller Krigsknegt i spansk Dragt, med dygtig Knevelsbart, i korte, vide Buxer med zirlige Knæsløifer, et Taskebælte uden om Trøien, Pufærmer og en rund spansk Hue — kort en Dragt fra 30 Aars Krigen. Dog vil han dermed langt fra ikke udgive dette Messingbillede for at være saa gammelt; men tillægger det i det høieste en Alder af 50–100 Aar. I den udstrakte høire Haand findes et Hul, hvori Karlen formodentlig har holdt sit Korsgevær. — I Rhinlandene, og især i Hofraad Beckers Samling i Offenbach, har Hr. Dorow bl. a. seet mange lignende Billeder, som Eieren, "en af de mest udmærkede Oldtidskiendere" selv ikke ansaae for andet end nye Fabrik-Arbeider, uden al antiquarisk eller Konst-Værdi. — Dr. Dorow lover, i det snart udkommende 2det Bind af "Denkmäler alter Sprache u. Kunst", flere Oplysninger om disse Malmbilleder; og fortæller imidlertid en charakteristisk, herhid hørende Anekdot. I Pater Fuchs' "Alte Geschichte von Maynz" finder man en saadan Bronze-Figur aftegnet, som Forf. vil giøre til en Vulkan, Büsching derimod til en Thor. Følgende oplyser Oprindelsen til endeel Oldsager i Pater Fuchs' Samling. Den brave Mand, der var bekiendt i hele Mainz som en ivrig Samler af slige Rariteter, vilde engang have sig en Ovn opsat, og gik til en Pottemager, som tillige var en dygtig Metalarbeider, og bl. a. giorde smukke Zirater til Kakkelovne. Han finder ikke Manden tilstede, men kun hans 7 Aars gamle Søn. Fuchs vil endelig have at vide, hvor Faderen er henne; og efter megen Fritten siger Drengen: "Ja, naar De ikke vil fortælle det igien, skal jeg sige Dem, hvor han er; han er oppe i Kammeret og giør smaa Billeder, som skal være til Hr. Pater Fuchs." — Interessant er den Efterretning, som Dr. Dorow ved samme Leilighed meddeler, at Directoren ved den Kgl. Samling af Antiker i Berlin, Professor Levezow, har allerede 1825 giort en Reise til Strelitz, for at undersøge de meget problematiske af Masch og Potocki beskrevne Vendiske Oldsager, der skulle være fundne ved Prillwitz; og hvorpaa man har bygget en heel Vendisk Mythologie, der ogsaa hos os ganske nyligen er bleven ikke allene i et Digt benyttet, men endog efter Masch prosaisk forklaret. (Jvf. Schorn's Kunstblatt 1826. S. 383. 84.)

Forskiel i det nordlige og sydlige Frankriges Civilisation og Cultur. Af et Foredrag, hvormed den af sin statistiske Reise i England bekjendte Dupin d. 29. Nov. f. A. aabnede sine Forelæsninger over Mechanik og Geometrie (i Conservatoire des Arts & metiers i Paris) fremgaaer følgende interessante Resultater, der give et vigtigt Bidrag til Frankriges moralske og intellectuelle Statistik. Trækker man fra Genf til St. Malo en Linie, der deler det nordlige og sydlige Frankrige, saa faaer den nordlige Deel kun 32 Departementer, med 13 Mill. Indbyggere, den sydlige derimod 54 Departementer med 18 Millioner. Af hine 13 Mill. vare 740,846 Børn og Ynglinger Skolesøgende; af disse 18 derimod kun 375,931. Af en Million Indbyggere sender altsaa det nordlige Frankrige 56,988 Børn i Skole; det sydlige derimod kun 20,885; Skoleundervisning er saaledes i det første omtrent tre Gange saa udbredt, som i det sidste. Hermed staaer den vigtige Kiendsgierning i Forbindelse: at i det nordlige Frankrige, hvis Jordbund er ulige mindre frugtbar end Syd-Frankriges, besidder dog Folkemassen en i den Grad større Driftighed og Konstflid, og vinder en saameget betydeligere reen Indtægt af sin Production, at den i Nordfrankrige af omtrent 18,692,000 Hectarer Land kan betale 127,634,000 Franker i Grundskat; hvorimod de 54 sydlige Departementer af 34,841,000 Hectarer kun betaler 125,412,000 Fr. Saaledes erholder Regieringen af det nordlige Frankrige, hvor, tilligemed den intellectuelle Cultur, ogsaa Production, Konstflid og Handel ere større, af en Million Hectarer Land 6,820,000 Fr. i Grundskat; af det samme Areal i Syden kun 3,599,700 Franker — eller ikke meget meer end det Halve! Og dog er Forskiellen i Fordelingen af hiin Skat saa ubetydelig, at det nordlige Frankrige kun betaler omtrent $\frac{1}{10}$ mere, end det, ved en fuldkommen lige Fordeling af Afgifterne i Norden og Syden, skulde betale. — Forholdet bliver end mere tydeligt ved Afgiften af Patenter og Privilegier for Opfindelser, Fabrikanlæg, Næringsbrug o. d., der over hele Riget hæves efter een og samme Maalestok. Saaledes betale de 32 nordlige Departementer i Patentskat 15,274,000 Fr. men de 54 sydlige kun 9,623,000. En Million Indbyggere i Nordfrankrige erlægge de aarligen 1,174,958 Fr. i Industrie- og Nærings-Skat til Regieringen; imedens en Million i Sydfrankrige kun betaler 534,652 Fr. Mærkelig i den politiske Arithmetik er ogsaa den Beregning: at den større Grundskat, som Indbyggerne i Nordfrankrige betale, naar den divideres med Antallet af de skolesøgende Børn, bliver 10 Fr. 31 Centimer paa hvert Barn;

og netop samme Sum kommer ud for det ringere Antal Børn i Sydfrankrige, i Forhold til Grundskatten. Dupin har fortsat disse Beregninger over Forskiellen imellem den aandelige og industrielle Udvikling i det franske Riges to Halvdele, med ikke mindre mærkværdige Resultater. I det nordl. og mere oplyste Frankriges 32 Departementer har Regieringen i A. 1791—1825 udstedet 1689 Patenter for nye Opfindelser; i de 54 sydlige Departementer i samme Tidsrum kun 413 Patenter. Af de Præmier, som Universitetet i Paris aarligen uddeler til Studerende i Collegierne i Paris og Versailles, har Dupin fundet, at (med Udeladelse af Seinedepartementet, for ei at drage Paris ind i Beregningen) ere i en vis (ikke angiven) Tid blandt 37 Præmier de 33 vundne af Studerende, fødte i de nordlige Departementer, og kun 3 af Studerende fra det sydlige Frankrige; ligeledes have af hine et Antal af 74 vundet Accessit, af disse kun 33. Dette Forhold er et af de meest paafaldende i den hele Beregning. Endvidere finder man, at i det franske Videnskabersselskab (Academie des Sciences) et Samfund, bekiendt for den Uafhængighed og Upartiskhed, hvormed det vælger sine Medlemmer, tilhøre blandt 67 Medlemmer 48 det nordlige og kun 17 det sydlige Frankrige. Endelig ville vi endnu anføre Forholdet af de Belønninger, som Regieringen i A. 1819 uddeelte, i Anledning af den offentlige Udstilling i dette Aar af franske Industrie-Arbeider. Her erholdt

	De 32 nordlige Departementer:	De 54 sydlige Departementer:
Guldmedailler:	63	26.
Sølvmedailler:	136	45.
Medailler i Bronze:	94	36.
	293.	107.

Der udfordres kun et eneste Blik over disse Beregninger for at see den mærkværdige Forholdsliighed, der heel igiennem finder Sted imellem Folkemængde, Skoleunderviisning, Jordbundens Cultur, Industrie og Aandsdannelse i det nordlige og sydlige Frankrige, og for at overbevises om, hvor betydelig en Overvægt i Statskræfter hiin Deel af Riget i alle disse Henseender har over denne. (Effets de l'enseignement populaire sur les prosperités de la France, par *Ch. Dupin*, eftrykt i Revue encycl. Janv. 1827. p. 40-63.)

Universitet og Pinacothek i München. Forflyttelsen af Universitetet i Landshut til Baierns Hovedstad, og denne Høiskoles Forbindelse eller Samvirkning med det allerede længe blomstrende Videnskabers-Academie i München, hører til de for Videnskabeligheden vig-

tigste Begivenheder i Tydskland, som det 19de Aarhundrede har at fremvise. Under en Konge, hvis personlige Yndest for alle Konstens Grene og Frembringelser viser sig forenet med en høi og levende Følelse for den aandelige Culturs, Videnskabers og oplyst Lærdoms Vigtighed for enhver Stat, der vil deeltage i Menneskehedens almindelig fremskridende høiere Udvikling, kan Baierns Kongestad vente at blive et lige saa vigtigt og betydende Centralpunkt i videnskabelig Henseende for det sydlige Tydskland, som Berlin er og bliver for det nordlige. Historien vil bevare det i Sandhed en Konge værdige Svar, som denne Fyrste gav paa Rectoren, Professor Dresch's Tale, da Universitetets Senat, nogle Dage efter dets høitidelige, med ædel Pragt udførte, af Kongen selv bivaanede Indvielse, (15. Nov. 1826) stedtes til Audients. Hvad Meningens, Tænkningens og dens skriftlige Ittrings Frihed kan vente sig i et Land, hvor Kongen selv vedkiender sig for en Fiende af al aandelig Tvang, og erklærer, at kun Frihedens Misbrug har han baade Villie og Evne til at undertrykke, er ikke mindre, end det, som ogsaa den religiøse Frihed tør love sig i et catholsk Rige, hvis Monark offentlig udsiger de mærkværdige Ord: "Jeg vil have Religion; men jeg vil have den i Hiertet, i Tænkemaade og Handlinger." — At det nye Universitet i München, under saa meget lovende Auspicier, neppe oprettet, fik et Tilløb af Studerende endog langt over Forventning, er ikke forunderligt. Man havde for det første Halvaar giort Regning paa 6 til 800 Studenter, især da Prælectionscatalogen (der anmeldte 132 Forelæsninger) først udkom i Begyndelsen af November. Men allerede da Collegierne begyndte (20. Nov.), vare over 1000 Studerende inscriberede; og ved Aarets Slutning talte den nye Høiskole 1369 academiske Borgere.

En anden ny Stiftelse, der vil blive en i sin Art ikke mindre udmærket og frugtbringende Prydelse for Bayerns Hovedstad, er Indretningen af et med Udvalg af de forskiellige kongelige Maleri-Samlinger (i München, Schleisheim, Augsburg, Nürnberg, Bamberg ꝛc.) udvidet, efter en bedre Plan, end hidtil ordnet, i et nyt og værdigt Locale offentlig udstillet Billedgallerie i München. Planen til dette var udkastet under den afdøde Konge Maximilian Joseph; men Udførelsen forhaledes ved forskiellige Hindringer, og først efter H. M. den nuregierende Kong Ludvigs Thronbestigelse blev den 7de April 1826 (Rafaels Fødselsdag) Grundstenen lagt til den Bygning, som under Navn af Pinakothek (Billedgiemme) skal indslutte hiin for Malerkonsten vigtige Samling. Denne kommer til at udgiøre, deels omtrent

halvandet tusinde Oliemalerier, ordnede efter Skolernes og chronologisk (begyndende med de nyere og ældre tydske Mestere, paa hvilke skulle følge Nederlændere, Flamlændere, Franske, Spaniere og tilsidst Italienerne;) deels af Haandtegninger og Kobberstik; og endelig en, under H. M. Kongen af Bayerns egne Øine dannet Samling af græske Vaser, og antike Mosaik- og Vægmalerier.

Bygningen, der kommer til at giemme disse Konstskatte bliver en fuldkommen isoleret, paa en fri Plads (i Nærheden af Glyptotheket) beliggende Hovedmasse af 520 Fods Længde, 92 F. Brede og 92 F. Høide, med to Ende-Fløie, hver 42 F. lang og bred, og 72 F. høi. Den hele Udstrækning i Længden bliver saaledes 686 Fod. I Bygningens Ydre bliver Alt, hvad der angiver en architektonisk Form, Søiler, Stylobat, Gesims, Vinduer, Dørkarme, m. m. af en smuk huggen Steen; alle lige Flader af lysegule brændte Steen uden Kalkdække, (mærker dette, vor Tids Kalk-Elskere!) og Taget af Kobber. I den underste Etage bliver, foruden Vestibuler, Trapper, Magazin og Malersal, Værelser til Kobbersamlingen, til Haandtegningerne og til Vasesamlingen, m. m. I Hoved-Etagen: en Vestibule, 7 store Sale med Belysning ovenfra og een med Sidelysning; paa Nordsiden 23 Cabinetter med Lysning fra Siden for de mindre Malerier, en Restaurationssal, Værelser for Director og Inspectorer, m. m. Trapper, Søiler og Dørkarme blive af Marmor; Gulvene af venetiansk Terrazzo, Væggene beklædte med Silkestof (en maaskee ikke gavnlig Pragt) og Lofterne prydede med Stuccatur og Forgyldning. Paa Sydsiden bliver en 400 Alen lang Omgang, (Loggia) der skal males med Arabesker, og give særskilt Udgang til enhver Skole i Galleriet. Af Salene er den første, med 3 Cabinetter, bestemt for den nyere, den anden med 4 Cabinetter for den ældre tydske Skole*); den 3die, 4de og 5te med 9 Cabinetter for de nederlandske Skoler; den 6te med 4 Cabinetter for den spanske og franske; den 7de med 3 Cabinetter for de ældre italienske Skoler, og den 8de Sal for den nyere. Salene faae forskiellig Længde, men alle een Brede (40 Fod) og Høide (50 Fod;) dog skal intet Maleri hænge høiere end 27 Fod. Høiden af Salenes hvælvede Loft og Lysets Straalefald er saa omhyggelig beregnet, at al Speillysning (Spiegellicht) undgaaes. Man har

---

*) Denne vil nu, da H. M. Kongen af Bayern har tilkiøbt sig den saa længe berømte Boisserésske Samling (Allg. Zeit. 1827. S. 255), blive den meest frembydende, som nogensteds er at finde.

endog i den Hensigt bygget en Model af Træ til en saadan Sal, hvorved Prøven faldt ud efter Ønske. — Denne Bygning, der vil blive et værdigt Sidestykke til det med ædel architektonisk Pragt udstyrede Glyptothek (Museum for Statuer) i München, som ligeledes skyldes den nærværende Konges Kiærlighed for Konsten, regnes ei at ville blive fuldført i kortere end 6 Aar. (jvf. Schorn's Kunstblatt, 1826. No. 35.)

Det Hamborgske Domcapitels Archiv. I forrige Hefte af dette Tidsskrift berettedes om et fædrelandsk Archivs Undergang. Her kan Udg. meddele den for Historiens Elskere behageligere Notice, at Archivaren ved Hamborgs Stadsarchiv, Hr. Dr. Lappenberg, har været saa heldig for et Par Aar siden at opdage det gamle, 1803 ophævede Hamborgske Domcapitels Archiv, som fra den Tid, eller formodentlig endnu meget længere, havde staaet paa et Loft, i endeel tillaasede Kister, hvis Indhold Ingen kiendte. Fundet er af Vigtighed, da Archivet indeholder mange Diplomer, vedkommende Holstens ældste Kirkeforfatning, og overhovedet de ældste holstenske Diplomer, som ere levnede, og hvoraf nogle ville godtgiøre: at endeel holstenske Kirker ere stiftede henved 100 Aar tidligere, end man i Almindelighed antog. Hr. Lappenberg agter med det første at udgive en for Holsten vigtig Diplomsamling af dette Archiv.

Hans Brüggemanns Altertavle i Husum. Dette Konstværk af den samme ypperlige Mester, som (1521 og følg. Aar) har forfærdiget den berømte, i Træ udskaarne Bordesholmske Altertavle (der siden 1666 pryder Slesvigs Domkirke) har paa een Maade deelt Skiebne med den samtidige prægtige Altertavle fra Graabrødre Kirke i Odense, et Arbeide af Lybekkeren Claus Berg; paa en anden været mere uheldig. Dens nærværende Sted og Vilkaar ere af den Art, at de i høi Grad opfordre offentlige Auctoriteters Opmærksomhed, for at redde et saa mærkværdigt Konstværk fra Undergang, eller bevare det for Fædrelandet. Man nedbrød i Marts 1807 den eneste Kirke i Husum, fordi en Raadmand og Tobaksspinder i Byen havde Frygt for, at Taarnet skulde falde ned paa hans Huus; og Husum, den Stad i Hertugdømmet Slesvig, hvor Reformationen tog sin Begyndelse, har siden ingen Kirke havt. Ved Kirkens Nedbrydelse solgte man i Brüggemanns Fødeby hans længe berømte

Altertavle, en konstrig Monstranz af samme Mester (D. Atlas VII. 778) og endeel gamle Oliemalerier og Portraiter (hvoriblandt Reformatoren Hermann Tast's) paa offentlig Auction. Monstranzen blev sønderbrudt og et af samme udtaget Madonnabillede skal staae i en Giestgivers Have. (Schlesw. Holst. Lauenb. Provinzialber. 1826. IV. 613. 615.) Altertavlen, 5 Alen høi, 3½ Alen bred, men med opslaaede Døre 7 Alen, har udvendig paa de indre Døre to Oliemalerier paa Lerred. Det Indre af Altertavlen, et Værk af Brüggemann, viser Optrin af Christi Lidelse, i Midten som Hovedforestilling Korsfæstelsen, (hvor ogsaa Jordskiælvet i Christi Dødstime er angivet) paa begge Sidestykkerne, eller de aabnede Døre, de 12 Apostlers Billeder — Alt udskaaret i Egetræ, liig den Slesvigske Altertavle. Hiin Husumske Tavle eies nu af en Borger der i Staden, som engang maatte modtage den for en Gieldsfordring, og nu offentlig udbyder den til Salg. (Provinzialber. l. c. S. 615.) Hvis man ikke redder den for Fædrelandet, vil dens Skiebne enten blive at ødelægges, eller at vandre ud af det Land, hvor den blev til, og hvor den i 300 Aar har været beundret af Indfødte og Fremmede. At man i Udlandet vil blive opmærksom paa et Værk af Brüggemann, kan saameget mindre tvivles om, efter de Bedømmelser, som hans Bordesholmske Altertavle (efter det litographerede Værk over samme af Böhndel, hvoraf 2 Hefter i Folio ere udkomne) har fundet af Goethe (Kunst u. Alterthum. V. 2. S. 72 o. f.) og Schorn (Kunstblatt. 1825. No. 69). Da man i Slesvig eier denne Mesters Hovedværk, i Odense har et lignende, ikke mindre mærværdigt Værk af Billedskærerkonsten, kunde det vel være ønskeligt, at den Husumske Altertavle maatte fra den By, hvor man har viist saa ringe Agtelse for en indfødt Konstners Arbeide, finde Veien over til Siælland.

Orientalisten Ch. Lassen i Paris. I forrige Hefte meddeeltes en Udsigt over et vigtigt fransk Skrift om Pali-Sproget af Hr. Dr. Burnouf og Hr. Chr. Lassen. Om den sidste kunne vi tilføie den Notice, at han er f. i Bergen i Norge, hvor hans Fader var Toldinspecteur; hans Moder lever som Enke i Altona. Hr. Lassen har i flere Aar studeret i Heidelberg og i Bonn, hvor han især, under A. W. Schlegels Veiledning, lagde sig efter Samskrit. For nærværende Tid opholder han sig, med Understøttelse af den preussiske Regiering, i Paris, for at dyrke den indiske Literatur.

Clappertons
Opdagelser
... Africa
Kortet
... Beskrivelse.

MIDDELHAVET
C. Mesurata
Store Syrte
Tripoli
T R I P O L I
Sockna
F E Z Z A N
Murzuk
Tegerhy
Gatrone
S A H A R A
T W A T
T U A R I K E R S L A N D
T I B B O E R N E S L A N D
Bilma
Dibla
Aghadem
Tintuma
Grændse for Tropisk Regn og Tører
Gunda Tibboer
Klippe Tibboer
Ag. dass
Asdar
Traita Tibbaer
Tchad S.
K A N E M
Tangalia
Bornou
Kouka
Angornou
Affagay
Mora
Loggun
B E G H A R M I
Hausa
Soccatou
Zirmie
Kano
Katsena
Zegzeg
Nyffee
Zaria
Jacoba
Umburn
efter Bello's Kort
Adamowa
Funda
Rakah
Cap Formosa
Formosa el. Benin
Calabar F.
Bonny F.
Fernando Po
Cameroons F.
B U G T E N
Ost for Greenwich

U
P.
fo
bl
i
18
m
C
B
fe
er
A
A
be
w
S
b
o
B
h
A
a
C
b
v
S
g
l

l

Udsigt over Denhams, Clappertons og Oudneys Opdagelser i Afrikas Indre.

Af Professor J. F. Schouw.

(Slutning.)

Bornou-Staten er vel befolket, de vigtigste Stæder beløbe sig til tretten. — De egentlige Bornouesere eller som de kaldes, Kanowry, have store intetsigende Ansigter, tykke Neger-Næser, store Munde, gode Tænder og høi Pande [41]). De ere fredelige, rolige og høflige; de hilse hverandre med Artighed og Varme, og der er en vis godmodig Tungsindighed [42]) ved dem, som interesserer. De ere ikke Krigere, men yderst frygtsomme, og lade sig skræmme naar en Araber blot tiltaler dem haardt; derimod ere de hævngierrige, og endog de bedste af dem hengivne til smaa Rapserier saasnart Leiligheden frembyder sig. — I Levemaade ere de yderst nøisomme; deres Klædebragt bestaaer i Almindelighed kun af en eller flere Tober (store Skiorter); kun Personer af Rang bære blaae Huer, de andre gaae barhovedet; Mandfolkene rage Haaret af

[41]) Denham erklærer sig, saavel i Henseende til disse, som flere Folkeslag, ikke bestemt om til hvilken Menneskerace de henhøre; mulign er dette ogsaa vanskeligt at afgiøre, da der sandsynligviis i det Indre af Afrika finder betydelige Blandinger Sted. Bornoueserne synes dog at være Negere, eller komme dem nærmest.

[42]) I Originalen staaer heaviness, som baade betyder Tungsindighed og Phlegma; — jeg er uvis om hvad Forfatteren har meent.

Hovedet, men Fruentimmerne opsætte deres paa en ikke meget klædelig Maade. De bære en stor Knippel i Haanden og skride meget gravitetisk frem, fulgte af to eller tre Slaver. — Tattouering, som er fælles for alle Negernationer, er ogsaa i Brug her; Bornoueserinderne have 20 Snit eller Linier paa hver Side af Ansigtet, trukne fra Mundvigerne til Vinklen af Underkjæben og Kindbenet; desuden et Snit i Panden, 6 paa hver Arm, 4 paa hvert Bryst, 9 paa hver Side over Hofterne, og 6 paa hvert Been og Laar. — De ere deres Mænd i høieste Grad underdanige, nærme sig dem med bøiede Knæe, og tale aldrig med noget Mandfolk uden knælende og med bedækket Hoved og Ansigt. — Bornoueserne have sielden mere end 2 eller 3 Koner ad Gangen, men de skille sig ved dem, naar de lyste, imod at tilbagebetale Medgiften; de fattigere lade sig nøie med een Kone. — Pigerne gifte sig sielden før de ere 14 eller 15 Aar. Ægteskabsbrud er usædvanligt og straffes meget haardt.

Byerne ere i Almindelighed store, vel byggede, og omgivne af Mure (walls) 35 til 40 Fod høie og næsten 20 Fod tykke; de have fire Indgange, hver med tre Porte og stærke Planker. De bedre Huse bestaae af flere Gaarde med Boliger for Slaver, en særskilt Bolig for hver af Konerne, og inderst et Slags Terrasse med to Taarne, hvortil man stiger op ad en bred Trappe; Murene ere af rødagtig Leer og Loftet hvælvet i smagfulde Buer af Grene, indvendig og udvendig tækket med en Græsart. — Mænd af Anseelse have undertiden 4 af disse Terrasser og 8 Taarne ved deres Bolig. Men dette Slags Huse ere dog ikke de sædvanligste; mange Boliger ere blot Straa-Hytter, (Coosie) eller cirkelrunde Leer-Hytter med Straatag (Bongo) eller simple Matter af en Græsart, der voxer ved Søen (N'geim kolumby). Huusgeraadet er saare ubetydeligt og indskrænker sig til Leer-Potter til at koge i, og Træskaale til at spise af; til Drikkekar bruges en stor Calabas, som voxer vildt ved

Hindernes. — Deres Sengesteder ere Maatter, bedækkede af Oxe-Hud. — Læderhynder bringes fra Soudan, men bruges kun af Personer af høi Rang. — De Fornemmeste gaae til Sengs ved Solens Nedgang, bruge de i Almindelighed ikke konstigt Lys; en Jernlampe med Oxefedt regnes til Luxusartikler; Olie kiende de ikke. De deres Faar have lange Haar, saa er Uld dem ubekiendt. — Af Metaller bringes Jern deels fra Mandarabiergene, deels, og det af bedre Slags, fra Soudan, bearbeidet som Kar og Kiedler. — Kobber og Messing bringes i smaa Quantiteter fra Barbariet; en stor Kobberkiedel har samme Værdi som en Slave. — Stykker af Bomuldstøi, som frembringes i Landet, af 18 Tommers Bredde og en Alens Længde, ere Landets Mynt eller almindelige Omsætningsmiddel; det kaldes Gubkak.

Folkets Fornøielser bestaae i, at de om Aftenen forsamles i Gaarden af een af de Størres Huse eller paa de offentlige Pladser, paa Steder, der omgives af Maatter for at skaffe Skygge, og hvor Bønnen til bestemte Tider fremsiges af Imanen eller Præsten. Her tale de sammen, eller spille et Spil, som ligner Skak, og spilles med tolv Bønner og tolv Huller i Sandet. — Der gives ti forskiellige Sprog, eller Dialecter af samme Sprog, i Bornou. — Lovene ere vilkaarlige og Straffene exequeres summarisk. Mord straffes med Døden; den Skyldige overleveres til den Dræbtes Slægtninge, som hævne Mordet med deres Knipler. — Gientaget Tyveri straffes med Tabet af Haanden eller med at nedgraves i Jorden med Hovedet over samme, vel indsmurt med Honning og udsat i 12 eller 18 Timer for den brændende Sol, Moskitos og Fluer. — Dog sættes ofte andre mildere Straffe istedetfor disse strenge; og Dommeren viser i Almindelighed Medlidenhed med den Skyldige. — Naar en Skyldner ikke betaler sin Gield og han har Midler, saa sætter, efter Creditorernes Forlangende, Kadi sig i Besiddelse af hans Eiendomme, betaler det Skyldige og tager selv gode Procenter for sin Umage. —

Er han derimod ude af Stand til at betale, saa siger Dommeren "Gud sende dig Midler," de Tilstedeværende sige "Amen" og den insolvente Debitor er da fri og kan handle; men finder hans Creditor ham siden med to Klædninger paa eller en rød Hue, saa føres han for Kadi, og alle overflødige Klæder tages fra ham og anvendes til at betale hans Gield. Af nogle Retsacter, der ere indrykkede i Reisen, især angaaende en Sag mellem Englænderne og Boo Khaloums Brøder, som nægtede en Fordring, hiint havde paa ham, seer man, at Processen ikke er aldeles simpel eller uden Formaliteter. — Bornoueserne bekiende sig alle til den mohamedanske Religion; de overholde strengt at bede, og vaske dem fem Gange om Dagen. De ere mindre tolerante end Araberne. Denham har erfaret, at en Bornoueser nægtede at spise med en Araber, fordi han ikke havde iagttaget denne Ceremonie; og ved en Domstol blev et Vidne forkastet, fordi han havde spiist Brød med Englænderne. Da den, mod hvem Vidnet skulde have erklæret, giorde denne Beskyldning imod ham, indrømmede han vel at han havde giort det; men sagde, at han ikke andensteds havde kunnet faae Arbeide, og at han derfor ikke hadede de Christne mindre. "Før ham ud" sagde Dommeren, "Gud forbyde, at een som har spiist med de Christne, skal bære Vidnesbyrd efter Mohameds Lov." — En tilstedeværende Bornoueser, en Ven af Englænderne, spurgte Kadi om de Christne virkeligen vare saa slette Folk, "de synes dog gode, og hvis de vare saa meget slemme, saa havde vel Gud ikke tilladt dem at være saa rige og at vide meget mere end vi." "Tal ikke om dem" svarede Kadi "tal ikke om dem! Gud vil give, at alle som ere her tilstede, maae døe som Musselmænd; hvad Rigdommene angaaer, saa lad dem have dem; Gud har givet dem denne Verdens Goder, men til Musselmændene har han givet Paradiis og Evighed, "Sandt! Sandt!" raabte alle eenstemmigen. Fasten holdes meget strengt i Bornou.

blandede med Bornoueserne, boe Shouaanerne, et arabisk Folkeslag; det taler deres Fædrenes Sprog (egyptisk-arabisk); de ere deelte i Stammer, og bære endnu Navne efter nogle af de meest frygtede Bedouiner-Horder i Egypten. De have store Øine, Ørn og Næse; ere kobberfarvede, og ligne ikke meget de nordlige Araber. Fruentimmerne ere smukke og hvide i Sammenligning med Negerinderne. Deres Antal maa være betydeligt, thi det paastaaes, at Bornou kan stille 15000 Shouaaere i Felten. De ere Nomader og drive en meget udbredt Qvæg- og Heste-Avl; de udføre aarlig til Soudan 2–3000 Heste og meget Qvæg til Begharmierne. De er et stolt, modigt, listigt og klogt Folkeslag; de paastaae at kunne spaae, og faae derved Adgang i de Stores Huse i Byerne, hvor de ofte ogsaa tilfredsstille deres Lyst til at røve. — Denham fandt en mærkelig Lighed i Udseende og Skikke mellem dem og nogle Zigeuner-Horder i England.

Et tredie Folkeslag, som hører under Sheiken, er Kanemboerne, som fornemmeligen boe Norden og Østen for Tchad; det er smukke Folk og udgjøre Sheikens bedste Tropper; de ere nøgne, med Undtagelse af et Bælte og nogle Strimler Bomuldstøi om Hovedet, og ere bevæbnede med Spyd og Dagger; de bære store, men meget lette Skjolde af Træ, liig Døre og af Form som gothiske Vinduer; men Infanteriet ere til Hest, og disse have ogsaa Lobe og Turban. Da Sheiken engang i Denhams Nærværelse mønstrede 9000 Kanemboer, var den gjensidige Velvillighed mellem Sheiken og disse hans Yndlings-Tropper tydelig; han spordede sin Hest, red ind iblandt dem og talte med dem, som flokkede sig omkring ham og kyssede hans Fødder og Stigbøiler. Han syntes at sige, at han skylder dem sine Seire og sin Ophøielse, og de bære den største Hengivenhed og Tillid til ham.

Bornou-Staten blev indtil den nyeste Tid regeret af Sultaner, som uindskrænkede Monarker; de understøttedes ved Begr

Sin dog ikke gik udenfor Familien. Men i 1808 blev denne Stat erobret af det mægtige vestlige Nabofolk, Fellataherne, og den daværende Sultan Achmet Ali afsat. El Kanemy, dengang Kjøbmand, udkastede en Plan til at befrie Landet fra dette Aag; han henvendte sig til Kanemboerne og holdt en kraftig Tale til dem, hvori han paastod, ved et Syn at være kaldt til Landets Befrier. I Begyndelsen fik han kun 400 Mand til at følge sig, men slog med denne lille Skare af tappre Kanemboer en Hær af næsten 8000 Fellataher; med kraftig og rask Beslutning forfulgte han sin Seier, og erholdt i mindre end 10 Maaneder 40 [illegible] Seier-vindinger. Man vilde udnævne ham til Sultan, men han afslog Tilbudet; satte Achmets Broder Mohammed paa Thronen, byggede en ny Residents, Ny Birnie, istedetfor den ødelagte, Gamle Birnie; men beholdt dog Diktator-Værdigheden indtil videre. — Hele Folket strømmede nu til hans Faner; et af de første Tilbud, det gjorde ham, var at levere 30 Heste daglig, indtil en mere regulair Magt var bragt istand; og dette vedblev i 4 Aar; nu plantede han det grønne Flag, Profetens Fane, afslog ethvert andet Tittel end den af "Guds Tjener," fordrev alle Fellataherne, straffede de Nationer, som havde staaet dem bi, og belønnede sine tro Kanemboer og andre Tilhængere med de Slaver, han havde gjort til Bytte. Selv hos adskillige af de ellers saa tilbageholdne Bornueserne, vakte Krigens heldige Udfald Lyst til Erobringer. Hans mere hede Sheik førte blodige Krige med Sultanen af Begharmi, som beherskede et mægtigt og talrigt Folk, Syden for Bornou og den Tsadsøens østlige Bredder; skjøndt han undertiden var mindre heldig, ja engang endog i disse Krige mistede sin ældste Søn, skjøndt var meget afholdt af Folket, saa fulgte Lykken ham dog i det Hele taget; og man paastod, at han havde dræbt eller fanget mere end 30 Tusinde af Beghamis Sultanens Undersaatter, foruden at have afbrændt hans Byer og bortført Kvæget. — Sultanen Moh-

hamed, som sidste Udsagede Sheiken paa hans Felttog, mistede Livet i disse Krige, og Aarsagen til hans Død var hans umaadelige Størrelse og Vægt; thi da hans Hest engang ikke var istand til at bære ham længer, faldt han i Fiendens Hænder, skiøndt han ikke var længer end 500 Alen fra Angalas Porte. Han døde med Værdighed, og 6 Gildinger og ligesaamange af hans Slaver, der ikke vilde forlade ham, deelte hans Skiebne. En Sultan af Bornou bærer ingen Vaaben, og det er under hans Værdighed at forsvare sig; Mohamed modtog derfor sine Fiender, siddende under et Træe med sine Folk omkring sig; han skiulte sit Aasigt med det Shawl, der bedækkede hans Hoved, og blev giennemboret af hundrede Spyd. Hans Broder Ibrahim blev hans Efterfølger; men Sultan-Værdigheden er nu kun et tomt Navn, da Sheiken er den egentlige Hersker. Dog vedligeholder Sultanen et pragtfuldt og talrigt Hof, og holder strengt over den vedtagne Etiquette, som staaer i en latterlig Modsætning til den Simpelhed og Ligefremhed, man træffer hos den egentlige Regent. Da vore Reisende ankom til Nye Birnie for at giøre Sultanen deres Opvartning, sendte denne og hans Harem dem 70 Retter Mad; Dagen efter fik de Audients; Sultanen sad i et Slags Buur, omgivet af 260–300 Hofmænd; disse, saavelsom han selv, vare indhyllede i 8–10, ja 12 Klædninger af Silke og Linned, den ene oven paa den anden, og af forskiellig Farve; da det hører til Etiquetten at have uformelige store Hoveder og Maver, saa maae de, som Naturen nægtede disse Fortrin, bære udstoppede Maver og omhylle deres Hoveder med mange Klædningsstykker; dette vanskabte Udseende giver hele Forsamlingen et høist latterligt Præg. Fremmede maae ikke nærme sig Sultanens Buur uden i en Afstand af 70 til 80 Alen, og hans Ansigt er bedækket. — Paa et Tog mod den oprørske Munga-Nation, hvori Denham deeltog, fulgte Sultanen, som bestandig, Sheiken, skiøndt han aldrig deeltog i Fegtningen; Sultanen havde

5 Gange saa stort et Følge som Sheiken; denne havde kun 8 Koner med sig, hiin det tredobbelte Antal. Ogsaa ved denne Leilighed viste Hoffolkene sig med deres vatteerte Hveder og store Maver, som hang ud over Sadelen; baade de selv og deres Heste vare desuden behængte med Amuletter, indsluttede i Læder-Futteraler af rød, grøn og hvid Farve; og det hele Optog lignede mere en Maskerade end et Krigstog.

Sheiken El Kanemy er ikke blot Kriger og Helt; han sørger ogsaa for hvad der kan befordre Landets indre Vel. Før var Bornou meget plaget af Røvere, som plyndrede Reisende tæt udenfor Hovedstaden; nu reiser man giennem Sheikens Stater ligesaa sikkert som i England. Handelen, især med arabiske og mauriske Kiøbmænd fra Mourzuk, har han meget begunstiget, og den er meget tiltaget i hans Regieringstid. Han tager virksom Deel i Retsplejen og udøver en streng Retfærdighed, skiøndt han dog slet ikke er utilbøielig til Mildhed, hvor Retfærdigheden ikke derved tilsidesættes. En Shoua-Araber havde engang saaret en Araber, som døde derefter; dennes Broder fordrede hos Kadi Blod for Blod; men under Sagen blev det oplyst, at den Anklagede tre Gange forgiæves havde opfordret den Saarede at gaae fra hans Dør, hvis han havde Tro paa Profeten. Kadi dømte: at da denne ikke var gaaet, uagtet saadan Paakaldelse var skeet, saa havde han viist at han ikke var troende, men en Kiætter, og han maatte derfor ligge paa sin egen Gierning. Anklageren appellerede til Sheiken; og denne svarede, at Skriften rigtig nok krævede Øie for Øie, Tand for Tand og Liv for Liv, men han raadede dog til at lade sig nøie med en Pengebod; men da Araberen vedblev sin Paastand, erklærede Sheiken, han kunde giøre hvad han vilde, Loven var i hans Haand; hvorefter den Skyldige blev udleveret og dræbt af Anklageren. Da Munga-Folket, ophidset af en Fighi (et Slags Præst eller Hexemester), havde giort Oprør, og man

under Krigstoget imod dem, bragte 800 Koner og Børn som Fanger, frigav han dem alle, udraabende: "Gud forbyde at jeg skulde gjøre Koner og Børn af Muselmænd til Slaver; det er de slette Anførere, jeg vil straffe, men ikke de Uskyldige og Hielpeløse." Og da kort efter Mungaerne frivilligen overgav sig, tilgav han ikke blot dem, men ogsaa Hovedmanden for Oprøret. Derimod bleve 8 Kanembo-Chefer, som engang havde mishandlet Folket, strangulerede i hans Nærværelse. — Sheiken er ikke blot selv meget religiøs, men holder ogsaa meget strengt over den Mohamedanske Religions Forskrifter, f. Ex. over den strenge Faste. Han vaager ogsaa over Sædeligheden, men hans Strenghed i denne Henseende gaaer ofte for vidt. En Mand, som man under Rhamadan-Fasten havde truffet i Omgang med en andens Kone, blev dømt til 400 og Konen til 200 Slag med en Pidsk af Flodheste-Skind, en Straf som undertiden medfører Døden. En Slave havde havt Omgang med en fri Mands Kone; begge bleve af Sheiken dømte til at hænges. Slavens Eier paastod Erstatning for Slavens Værdi af den fornærmede Mand, og da denne negtede det, udredede Sheiken selv denne Erstatning. To unge Piger under 17 Aar bleve for Løsagtighed dømte til at hænges; da Folket beklagede dem og en Fakih forsikkrede Sheiken, at denne Straf var for høi efter Prophetens Lov, der vel paabød Revselse og offentlig Stempling af saadan Forbrydelse, men ikke Død, og at det, at anvende saa haard Straf selv var Synd; saa forandrede han denne efter lang Betænkning til at kronrages offentligen. Han havde bestandig Spioner ude for at opdage Forbrydelse af dette Slags; og da han engang lukkede Stadens Porte og lod 20 berygtede Fruentimmer paa engang straffe, nogle endog med at hænges, saa opvakte dette almindelig Misfornøielse hos Folket, og meer end 100 Familier forlode Kouka og begave sig til andre Egne, hvor en mindre Strenghed herskede. — At Sheikens Strenghed imidlertid ikke er en Virkning af Had til

Mandarafolket, sees blandt andet deraf, at han i det nys omtalte Tilfælde, da han dømte en Kone, som havde staaet i utilladelig Forbindelse med en Slave, udraabte: "ak! hvor ofte bringer Konen sin Mand i Ødelæggelse; og dog er hun Roden eller Grenen til al hans Lykke."

Sheiken er uindskrænket Hersker, og kan som saadan uden Lov og Dom straffe sine Undergivne. Et mærkeligt Exempel herpaa, som tillige paa hans blidere Følelser, afgiver en Begivenhed med hans General og Yndling, Barca Gana, en Mand som var Gouverneur over 6 Districter og eiede 50 Slavinder og over 100 Slaver. Sheiken forærede ham en Hest, uden at erindre, at han alt i Forveien havde givet den til en Anden; da han nu affordrede Barca Gana Hesten, sendte denne ham i Vrede alle de Heste tilbage, som han havde foræret ham, med det Tillæg, at han for Fremtiden vilde ride paa sine egne Heste eller gaae til Fods. Sheiken kaldte ham strax for sig, lod ham afklæde, give et Læderbælte om Lænderne, og befalede at sælge ham som Slave. Barca bad kun for sine Koner og Børn; men de forste Mandelukker og Shoua-Cheferne bade indstændigen for ham, skjøndt han havde viist sig overmodig i sin Opførsel mod dem. Da den Skyldige nu kom for at tage Afsked med Sheiken, inden han blev bortsendt som Slave, faldt denne i Graad, tillod Barca at omfavne hans Knæ, tilgav ham, og udraabte til de forsamlede Anwesende: "I ere dog alle mine Sønner!" Dette er kun eet af mange Exempler paa El Kanemys blidere Følelser. Vore Reisende havde selv tilstrækkelige Prøver paa hans hjertelige Deeltagelse for dem. — Ingen civiliseret Fyrste, siger derfor ogsaa Denham, kan elskes mere af sine Undersaatter, og han er i Sandhed et mærkeligt Exempel paa Tappenhed, Dyd og Simpelhed.

I Begyndelsen af Englænderernes Ophold i Bornou var Sheiken, skjøndt eftertænksom og venlig, dog tilbageholdende og mistænksom, og vilde ikke tillade dem at reise udenfor hans Stater;

at vilde alle ønske at see dig igjen
Hjemmed?"

Een Dagen efter sendte ha
Landbus? "Du har" begyndte Sh
Klancend; hvorfor siger du ikke li
Paradis vil da aabne sig for dig?
han staaer over, saa vil det
Døden er nær; dog tænker jeg sti
og er i Hiertet en Troende; maaski
bed til Gud at den skiært maa komme
vort (det Navn, som de gave Den
dig, og jeg tænker du vil sige mig
ningen med Thaleb's Ønske, at rei
han er min Ven; og at alle Engle
eget Hoved er stedse hans bedste M
at fuldkaste Muselmændenes Mi
verd, have de ikke nogen sandan
Freide-Landet og dets Indbyggere, og
det, ville de siden være meget stolte
derfuldt! ingen Guide tror det; inge
men jeg troer det, fordi de sige det,

En anden Gang faldt Talen
Annuis; Sheiken yttrede, at han
kunde bestaae med deres venskabelige
Denham søgte at forklare ham: a
Gavmildhed og Blodsudgydelse, hos h
Slaber; han bemærkede, at de ofte fo
Byrder, og befriede Fanger af hv
Krydsere traf dem paa deres Fiende
lertid paa, at han vilde, hans mor
var bleven understøttet af en tilskede

Englændernes Skyld, men siden indrømmede han, ytrede Sheiken for en af sine Folk: "det vidste jeg nok; thi Englænderne giøre ikke mange Ord, men hvad de sige er sandt; men Araberne lyve ikke, som du veed." Da de ikke havde flere Raketter, lovede Denham ham at skrive til England om en ny Sending, og da T y r w h i t t med Slutningen af deres Ophold, bragte nye Forsyninger fra England, og deriblandt ogsaa nogle Raketter, udbrød Sheiken, som alt var henrykt over det øvrige: "hvad! foruden alle disse andre Rigdomme ogsaa Raketter; der er ingen Mennesker som ligne dem; de ere Sandheden selv; og jeg seer af Bogen, at hvis Profeten blot havde levet lidt længer, vilde de alle været blevne Moslems." Det er imidlertid naturligt, at der hos en saa klog Mand undertiden ogsaa maatte opstaae nogen Tvivl om Englændernes Hensigter, især da Rygter om Englands Krig med Ashanti, om Grækernes og Tyrkernes Krige, og om hvorledes Englænderne efterhaanden vare blevne Herrer over Indien, naaede til hans Øren. — Denham ytrede engang det Ønske for Sheiken at giøre en Reise mod Østen; denne svarede, at det ikke stod i hans Magt at sende ham mod Østen, ellers skulde han ikke savne hans Beskyttelse; han ønskede selv meget at have en direct Vei til Ægypten, for at ikke Pilegrimmene til Mekka behøvede at reise gjennem Paschaen af Tripolis Stater; men han meente at det vilde være lettere for Englænderne, der havde saa mange Venner i Ægypten, derfra at bane sig Vei til Bornou. Denham sagde, at naar han ikke kunde komme den Vei han nu ønskede, saa vilde han enten følge Sheikens Raad, at søge at trænge ind fra Ægypten, eller ogsaa oppebie gunstigere Tider. Kongen af England vilde vel da sende nogle andre til Bornou, og anmode ham om hans Bistand for at trænge frem til Sennaar. "Gud bevare dig for ondt!" svarede Sheiken, "men bed din store Konge at sende dig igien; du er kiendt her og elsket af mit Folk; du kiender dem og deres Sprog.

vi vilde alle ønske at see dig igjen; hvad skulle vi gjøre med vor Fremmed?"

Næste Morgen efter sendte han Bud efter deres Tolmer, Columbus. "Du har" begyndte Sheiken "længe levet blandt Musselmænd; hvorfor siger du ikke la illa illalah, ahed, ahed, og Paradis vil da aabne sig for dig?" — Columbus svarede: "hvis saa staaer skrevet, saa vil det vel ogsaa skee!" "Sandt, men Døden er nær; dog tænker jeg stedse du holder af Musselmænd og er i Hjertet en Troende; maaskee er Tiden endnu ikke kommen; bed til Gud at den snart maa komme, baade for dig og for Khali-beyl (det Navn, som de gave Denham); jeg har sendt Bud efter dig, og jeg tænker du vil sige mig hvad Sandt er; hvad er Meningen med Khaleils Ønske, at reise til Ægypten? Jeg tænker, han er min Ven, og at alle Englænderne ere det, men en Mands eget Hoved er stedse hans bedste Ven. Jeg frygter for, de ønske at kuldkaste Muselmændenes Magt aldeles." "Saa vidt jeg veed, have de ikke nogen saadan Hensigt; de ønske at see og beskrive Landet og dets Indbyggere, og hvis de ere de første, der gjøre det, ville de siden være meget stolte deraf." "Og er dette altsaa Underfuldt! ingen skulde troe det; ingen her vil troe det uden jeg — men jeg troer det, fordi de sige det, og de ikke lyve."

En anden Gang faldt Talen paa Englændernes Krig med Tunis; Sheiken yttrede, at han ikke kunde see, hvorledes dette kunde bestaae med deres venskabelige Forhold til alle Musselmænd. Denham søgte at forklare ham: at Englænderne vare Fiender af Grusomhed og Blodsudgydelse, hos hvem de endog fandt disse Egenskaber; han bemærkede, at de ofte forhindrede Grækere fra at dræbe Tyrker, og befriede Fanger af hvilkensomhelst Tro, naar deres Krydsere traf dem paa deres Fienders Skibe. Han tvivlede imidlertid paa, at han vilde have overbeviist Sheiken, hvis han ikke var bleven understøttet af en tilstedeværende Maurer, Shrief Hass

Er han derimod ude af Stand til at betale, saa siger Dommeren "Gud sende dig Midler," de Tilstedeværende sige "Amen" og den insolvente Debitor er da fri og kan handle; men finder hans Creditor ham siden med to Ørenringe paa eller en rød Hue, saa føres han for Kadi, og alle overflødige Klæder tages fra ham og anvendes til at betale hans Gield. — Af nogle Retsacter, der ere indrykkede i Reisen, især angaaende en Sag mellem Englænderne og Boo Khalooms Broder, som negtede en Fordring, hine havde paa ham, seer man, at Processen ikke er aldeles simpel eller uden Formaliteter. — Bornoueserne bekiende sig alle til den mahomedanske Religion; de overholde strengt at bede, og vaske dem fem Gange om Dagen. De ere mindre tolerante end Araberne. Denham har erfaret, at en Bornoueser negtede at spise med en Araber, fordi han ikke havde iagttaget denne Ceremonie; og ved en Domstol blev et Vidne forkastet, fordi han havde spiist Brød med Englænderne. Da den, mod hvem Vidnet skulde have erklæret, giorde denne Beskyldning imod ham, indrømmede han vel at han havde giort det; men sagde, at han ikke andensteds havde kunnet faae Arbeide, og at han derfor ikke hadede de Christne mindre. "Før ham ud" sagde Dommeren, "Gud forbyde, at een som har spiist med de Christne, skal bære Vidnesbyrd efter Mohameds Lov." — En tilstedeværende Bornoueser, en Ven af Englænderne, spurgte Kadi om de Christne virkeligen vare saa slette Folk, "de synes dog gode, og hvis de vare saa meget slemme, saa havde vel Gud ikke tilladt dem at være saa rige og at vide meget mere end vi." "Tal ikke om dem" svarede Kadi "tal ikke om dem! Gud vil give at alle som ere her tilstede, maae døe som Musselmænd; hvad Rigdommene angaaer, saa lad dem have dem; Gud har givet dem denne Verdens Goder, men til Musselmændene har han givet Paradis og Evighed." "Sandt! Sandt!" raabte alle eenstemmigen. Fasten holdes meget strengt i Bornou.

blandede med Bornoueserne, og Shouaerne, et arabisk Folkeslag; der taler deres Fædrene-Sprog (egyptisk-arabisk); de ere deelte i Stammer, og bære endnu Navne efter nogle af de meest frygtede Bedouiner-Horder i Egypten. De have store Øine, Øren og Næse; ere kobberfarvede, og ligne ikke meget de nordlige Araber. Fruentimmerne ere smukke og hvide i Sammenligning med Negerinderne. Deres Antal maa være betydeligt, thi det paastaaes, at Bornou kan stille 15000 Shouaere i Felten. De ere Nomader og drive en meget udbredt Qvæg- og Heste-Avl; de udføre aarlig til Soudan 2–3000 Heste og meget Qvæg til Begharmierne. Det er et stolt, modigt, listigt og klogt Folkeslag; de paastaae at kunne spaae, og faae derved Adgang i de Rigeres Huse i Byerne, hvor de ofte ogsaa tilfredsstille deres Lyst til at røve. — Denham fandt en mærkelig Lighed i Udseende og Skikke mellem dem og nogle Zigeuner-Horder i England.

Et tredie Folkeslag, som hører under Sheiken, er Kanembouerne, som sædvanligen boe Norden og Østen for Tchad. Det er smukke Folk, og de udgjøre Sheikens bedste Tropper; de gaae nøgne, med Undtagelse af et Bælte og nogle Strimler Bomuldstøi om Hovedet, og ere bevæbnede med Spyd og Dagger; de bære store, men meget lette Skjolde af Træ, lidt convexe og af Form som gothiske Vinduer; kun Anførerne ere til Hest, og disse have ogsaa Kobe og Turban. Da Sheiken engang i Denhams Nærværelse mønstrede 9000 Kanembouer, var den gjensidige Velvillighed mellem Sheiken og disse hans Yndlings-Tropper tydelig; han spoerede sin Hest, red ind iblandt dem og talte med dem; flere stimlede sig omkring ham og kyssede hans Fødder og Stigbøiler. Han syntes at føle, at han skyldte dem sine Seire og sin Ophøielse, og de bare den største Hengivenhed og Tillid til ham.

Bornou-Staten blev indtil den nyeste Tid regieret af Sultaner, som uindskrænkede Monarker; de udnævnedes ved Valg;

sin dog ikke gik ud af sin Familie. Men i 1808 blev denne Stat erobret af det mægtige vestlige Nabofolk, Fellataherne, og den daværende Sultan Achmet Ali afsat. El-Kanemy, dengang Kjøbmand, udkastede en Plan til at befrie Landet fra dette Aag; han henvendte sig til Kanemboerne og holdt en kraftig Tale til dem, hvori han paastod, ved et Syn at være kaldet til Landets Befrier. I Begyndelsen fik han kun 400 Mand til at følge sig, men slog med denne lille Skare af tappre Kanemboer en Hær af næsten 8000 Fellataher; med kraftig og rask Beslutning forfulgte han sine Seier, og erholdt i mindre end 10 Maaneder 40 Slag-Seire vundet. Man vilde udnævne ham til Sultan, men han afslog Tilbudet; satte Achmets Broder Mohammed paa Thronen, byggede en nye Residents, Nye Birnie, istedetfor den ødelagte, Gamle Birnie; men beholdt dog Dictator-Værdigheden indtil videre. — Hele Folket strømmede nu til hans Faner; et af de første Tilbud, de gjorde ham, var at levere ham Heste daglig, indtil en mere regulair Magt var bragt istand; og efter vedblev i 4 Aar; nu plantede han det grønne Flag, Profetens Fane, afslog enhver anden Titel end den af "Guds Tjener," fordrev alle Fellataherne, straffede de Nationer, som havde staaet dem bi, og belønnede sine tro Kanemboer og andre Tilhængere med de Slaver, han havde gjort til Bytte. Selv hos adskillige af de ellers saa troe Tilgivne Bornuesere, vakte Krigens heldige Udfald Lyst til Erobringer. Siden har Sheiken ført blodige Krige med Sultanen af Beghirmi, som behersker et mægtigt og krigersk Folk, Syden for Bornou og den Sharyflodens østlige Bredder; skjøndt han undertiden var mindre heldig, ja engang endog i disse Krige mistede sin ældste Søn; skjøndt var meget afholdt af Folket, saa fulgte Lykken ham dog i det Hele taget; og man paastod, at han havde dræbt eller fanget mere end 30 Tusinde af Beghirmi-Sultanens Undersaatter, foruden at have afbrændt hans Byer og bortført Kvæget. — Sultanen Mon-

hammed, som stedse ledsagede Sheiken paa hans Felttog, mistede Livet i disse Krige, og Aarsagen til hans Død var hans umaadelige Størrelse og Vægt; thi da hans Hest engang ikke var istand til at bære ham længer, faldt han i Fiendens Hænder, skiøndt han ikke var længer end 500 Alen fra Angalas Porte. Han døde med Værdighed, og 6 Gildinger og ligesaamange af hans Slaver, der ikke vilde forlade ham, deelte hans Skiebne. En Sultan af Bornou bærer ingen Vaaben, og det er under hans Værdighed at forsvare sig; Mohamed modtog derfor sine Fiender, siddende under et Træe med sine Folk omkring sig; han skiulte sit Ansigt med det Shawl, der bedækkede hans Hoved, og blev giennemboret af hundrede Spyd. Hans Broder Ibrahim blev hans Efterfølger; men Sultan-Værdigheden er nu kun et tomt Navn, da Sheiken er den egentlige Hersker. Dog vedligeholder Sultanen et pragtfuldt og talrigt Hof, og holder strengt over den vedtagne Etiquette, som staaer i en latterlig Modsætning til den Simpelhed og Ligefremhed, man træffer hos den egentlige Regent. Da vore Reisende ankom til Nye Birnie for at giøre Sultanen deres Opvartning, sendte denne og hans Harem dem 70 Retter Mad; Dagen efter fik de Audients; Sultanen sad i et Slags Buur, omgivet af 200–300 Hofmænd; disse, saavelsom han selv, vare indhyllede i 8–10, ja 12 Klædninger af Silke og Linned, den ene oven paa den anden, og af forskiellig Farve; da det hører til Etiquetten at have uformelige store Hoveder og Maver, saa maae de, som Naturen nægtede disse Fortrin, bære udstoppede Maver og omhylle deres Hoveder med mange Klædningsstykker; dette vanskabte Udseende giver hele Forsamlingen et høist latterligt Præg. Fremmede maae ikke nærme sig Sultanens Buur uden i en Afstand af 70 til 80 Alen, og hans Ansigt er bedækket. — Paa et Tog mod den oprørske Munga-Nation, hvori Denham deeltog, fulgte Sultanen, som bestandig, Sheiken, skiøndt han aldrig deeltog i Fegtningen; Sultanen havde

mænds Hænder!" hvortil hele Forsamlingen raabte "Amen." En anden Gang stræbte Malem Chabily, i Barca Gana's Overværelse, at omvende Denham: "Rais, du har nu seet et Mirakel (han havde nemlig skrevet nogle Ord af Alkoranen, som ikke lode sig udslette, fordi han havde trykket Blyanten stærkt paa Papiret, medens andre Ting, som bleve skrevne derpaa, lode sig udviske) jeg vil vise dig hundrede andre, allene udførte ved Ord af denne underfulde Bog! Du har ogsaa en Bog, siger du, men den maa være falsk! Hvorfor? fordi den ikke melder noget om Mohammed; det er nok! Vend om, vend om, og siig; Gud er Gud og Mohammed er hans Prophet; vask dig, bliv reen, og Paradiis vil aabne sig for dig. Hvad andet kan frelse dig fra den evige Ild? Intet, O! fra den tredie Himmel skal jeg see dig midt i Flammerne, raabende til din Ven Barca Gana og til mig selv: Ven! giv mig en Drik Vand, en Draabe Vand; men et Svælg vil da være imellem os, og det vil være for silbigt." Hans Taarer flode stærkt under denne Tale, og enhver syntes rørt ved hans Veltalenhed.

For Denham var denne Scene meget ubehagelig; Barca Gana, som saae hans Forlegenhed, kaldte ham allene ind i sit indre Telt "Fighi er en brav Mand." — "Vel muligt, men han burde lade mig have min egen Tro, ligesom jeg lader ham blive ved sin." — "Gud forbyde! sammenlign dem ikke." — "Det gjør jeg ikke, det veed Gud; men du, Kaschella (Anfører), burde beskytte mig for saadanne gientagne Krænkelser!" — "Nei, heri kan jeg ikke blande mig. Malem er en hellig Mand. Give Gud at du maa blive oplyst; jeg veed at ogsaa Sheiken ønsker det, han holder af dig, og hvis du vilde blive iblandt os, saa vilde han give dig et halvt Hundrede Slaver af stor Skiønhed, bygge dig et Huus, liigt det han byggede for sin Søn, og give dig Koner af hvilke Familier blandt hans Undersaatter du ønskede det!". — "Men, om du nu reiste med mig til England med Sheikens Tilladelse, som du ung

dertiden taler om, vilde det da ikke være en Ulykke for dig at omvende dig til Christen, og blive der? Om jeg nu giorde hvad du ønsker, hvad skulde jeg svare min Sultan, som sendte mig?" — "Gud forbyde, nu sammenligner du atter din Troe med min. Jeg foreslaaer dig det evige Paradiis, og du vil føre mig til —" "Ikke et Ord mere, God Nat!" — "Fred være med dig! jeg haaber vi skulle stedse forblive Venner." — "Gud give det!" — "Amen."

I Nærheden af Mora, Mandaras Hovedstad, kom Sultanen Mohammed Bucker dem selv i Møde, ledsaget af 500 Mand til Hest, prægtigen klædte, og Hestene bedre end Bornouesernes; især udmærkede hans 30 Sønner sig; de vare klædte i Silke, og red paa udmærkede Heste med Skaberaker af Tiger- eller Leopard-Skind. — Sultanen, en lille kløgtig Mand paa 50 Aar, med et Skiæg, som var farvet himmelblaat, modtog dem derefter den følgende Dag i sit Pallads, omringet af 200 Personer, klædte i Silke og farvet Bomuldstøi. Da han fik at vide, at Denham var Christen, opvakte dette hans Misfornøielse, og han gav ham ikke tiere Audients.

Boo Khaloom og hans Arabere ønskede at angribe et af de hedenske Negerfolk, som boe paa Biergene, der omgive Mora, og at giøre Slaver; men disse sendte Foræringer til Sultanen for at blive frie for saadanne Anfald. Denham mener ogsaa, at hverken Sheiken af Bornou eller Sultanen af Mandara, hans Allierede og Svigerfader, i Grunden ønskede at sende dem mod Hedningerne; men hellere vilde føre dem mod deres fælles Fiende Fellataherne, maaskee det meest krigerske Folkeslag i Midten af Afrika, for at indgyde dem Agtelse for Spyd og Pile og revse deres Overmod, som de selv i Sheikens Overværelse ikke kunde dølge. Saaledes yttrede de, da de bade Sheiken om at sende dem et Sted hen, hvor de kunde giøre Slaver: "Antallet giør intet til Sagen. Pile

ere ingen Ting. Vi tusinde Spyd gielde ikke noget, vi have Gevæ-rer, Geværer! vi ville øde dem op, de Hunde! de ere Negere alle-sammen!" (en Beskyldning, der ogsaa træffer Sheikens eget Folk). Fellataherne havde flere Gange indtaget Mandara, der var forenet med det Sydvest derfor beliggende Karowa; men den nærværende Sultan erobrede det tilbage, og byggede den nye Residents Mora, som har en fordeelagtig velbeskyttet Beliggenhed. Denham besøgte nogle af de Høie, som omgive Mora, og som han antager, ikke overstige 2500 Fod, men han havde endeel Uleiligheder af Sultanens Mistænkelighed; Heden var derhos utaalelig, (om Middagen 36° Reaumur) og Myrer og andre Insekter foraarsagede ham stor Plage.

Efterat Araberne tydeligen havde yttret deres Misfornøielse, deels over at de ikke fik Lov til at gaae ud paa Plyndring, og deels fordi Sultanen ikke forsynede dem med Proviant, marscherede Hæren, forøget med Sultanens Tropper, som han selv anførte, endeligen Sønder efter, ind i Biergene. Denham yttrer, at skiøndt disse Bierge i Høide staae tilbage for Alperne, Apenninerne og Jurabiergene, saa ere de ikke mindre pittoreske end disse. De kom igiennem et meget snevert Pas ved Horza; de lodrette, ofte overhængende Klipper havde en Høide af 2500 Fod; deres udspringende og indgaaende Vinkler svarede nøiagtigen til hinanden. Vegetationen var meget riig; her viste sig Gubberah-Træet, hvis Stamme er 12–13 Alen i Omfang, og hvis vidtudbredte Grene undertiden bedække en halv Acre af Land, Mango-Træer, gigantiske Figentræer og mange Snylteplanter.

Ved Musfeia stødte de endeligen paa Fienden; i en Biergkløft havde Fellataherne forskandset sig med Pallisader, bag hvilke deres Bueskytter stod, medens Cavalleriet holdt sig bag en Høi og Byen. Stillingen var stærk. Ikke destomindre angreb Araberne dem modigen, men bleve kun understøttede af Barca Gana med

omtrent hundrede Spydbragere; den øvrige Armee, hvoriblandt alt Rytteri, blev staaende ubevægelig. Araberne og Barca Gana's faa Tropper bleve nu, skiøndt de i Begyndelsen havde nogle Fordele, snart drevne tilbage og flygtede i Uorden; den hele Hær af Bornouserne og Wandalaserne, og Sultanen selv, fulgte strax deres Exempel; Fellataherne forfulgte de Flygtende. Tre Heste styrtede under Barca Gana; Boo Khaloum blev saaret af forgiftede Pile og døde paa Flugten. Denham kom i den største Livsfare; paa Flugten styrtede Hesten under ham, Fellataherne indhentede ham, han blev saaret og udplyndret; men medens de trættede om Byttet, sneg han sig, under Bugen af en af Fiendernes Heste, gandske nøgen bort giennem Buskene, naaede en Aa, og kom med stor Møie over til den modsatte Bred; men vilde været omkommet, om ikke den troe Neger Maramay havde seet ham, taget ham bag paa sin Hest, og saaledes ført ham fra de stedse forfølgende Fiender. Efterat han, under en Standsning i Flugten, havde faaet en kort Søvn, fortalte Maramay ham, at han havde bedet Barca Gana om en frisk Hest til ham, og at denne havde i sin Vrede svaret: "Lad ham blive; der er død saa mange Troende i denne Dag; der ligger da vel ikke stor Magt paa en Christens Død;" men Malem Chadily havde ved denne Leilighed sagt: "nei, Gud har frelst ham; lad os da ikke forlade ham." — Negeren, hvis Hierte, som han udtrykte sig, sagde ham hvad han havde at giøre, vendte tilbage til Denham, hialp ham op paa den slette Hest, og flygtede saa godt han kunde med ham. Efter 45 (engelske) Miils Tilbagetog, naaede de endeligen Sultanens Territorium; saaret, udmattet og uden Klæder, leed Denham meget. En gav ham dog en Skiorte, en anden et Par Beenklæder, og Maramay var utrættelig i at pleie ham og skaffe ham Fødemidler, hvorpaa der var stor Trang. Da de ankom til Angornou, fik Barca Gana et Brev fra Sheiken; denne omtalte Denham med megen Deeltagelse, og sendte

ham noget Lænned. Næste Morgen naaede de Kouka; Sheiken forærede ham en Hest til Erstatning for den han havde mistet; han skiød Skylden for det uheldige Udfald af Toget paa det slette Exempel, Mandareserne havde givet.

Mandareserne ere smukkere end Bornoueserne; Mandfolkene ere livlige og kloge, Panden er høi, flandt flad, Øinene store og funklende, Haaret kruset; Næsen nærmer sig til Ørnenæsen, og Ansigtstrækkene ere mindre flade end Bornouesernes. Fruentimmerne ere ansete for smukke, og ligesom Hottentotinderne bekiendte for deres meget udstaaende Bagdeel.

Den næste Expedition, som Denham giorde (i Mai og Junius) og paa hvilken Dr. Oudney, der nu befandt sig lidt bedre, ledsagede ham, var til Munga og Gambarou, Vesten for Kouka. Munga-Nationen, som aldrig tilfulde havde erkiendt Sheikens Overherredømme, havde nu dræbt 120 af hans Shouaer og begyndt at plyndre paa Grændsen. Han besluttede derfor, netop da Denham kom tilbage fra det ulykkelige Tog til Mandara, at drage imod denne Nation, og han indbød Denham at følge med: ”han skulde see at hans Tropper kunde fegte, naar han selv anførte dem.” — Hæren bestod af 8-9000 Kanemboer og 1000 Shouaer og Bornoueser. Det blev afgiort, at Denham og Oudney skulde giøre en Omvei til Floden Yeou og siden støde til Hæren; og Sheiken medgav dem Omar Gana, en af hans Slaver til Ledsager. Ved Floden Yeou kom de giennem store og tykke Skove, som contrastere meget med de flade, skovløse Strækninger omkring Kouka. De besaae Ruinerne af det gamle Birnie, den forrige Hovedstad, som Fellatahberne have ødelagt, og som skal have havt 200000 Indbyggere; ikke langt derfra laae Gambarou, den forrige Sultans Yndlings-Opholdssted. Ruinerne viste, at denne Stad havde været betydeligere og mere pragtfuld, end hvad de hidtil havde seet i Afrika; der fandtes Ruiner af Palladser og af en stor Mosquee. I Nær-

heden af Kabshary, som var deres Stævnested med Sheiken, fik de at vide at denne By var udplyndret af Mungaerne, og at disse paa alle Kanter vare i Nærheden. Af Frygt for at falde i deres Hænder, besluttede de at vende tilbage til Kouka-Veien; men Reisen igjennem Skoven var meget farlig; deels formedelst Fienderne og de vilde Dyr, som her vare i stor Mængde; deels fordi Skoven var fuld af skiulte Faldgruber. Deres Tiener Columbus faldt med sin Hest i en saadan, og havde derved nær sat Livet til; endeligen naaede de lykkeligen Hæren. Hvorledes Sheiken frigav de fangne Qvinder og Børn, og siden tilgav Mungaerne og deres oprørske Anførere, er alt ovenfor blevet omtalt.

Fra Junius til henimod Udgangen af Aaret (1823) opholdt vore Reisende dem i Kouka; den meste Tid nødte den usunde Regntide og de dermed forbundne Oversvømmelser Denham til at indskrænke sine Excursioner til den nærmeste Omegn; siden blev han opholdt ved Mangel paa Penge. Clapperton, som den hele Tid havde lidt af Feber, blev nu især stærkt angreben og faldt i Vildelse; Oudney var yderst svag, og Hillmann laae ligeledes syg. De forfriskende Winde, som indtræffe efter Regntidens Ophør, forbedrede deres Sundheds-Tilstand, og i Midten af December troede Clapperton og Oudney sig istand til at begynde en Reise imod Westen. Forsynede med Anbefalingsbreve fra Sheiken, afreiste de med en Karavane af 27 arabiske Kiøbmænd og 56 Bornouesere; denne Reise har Clapperton beskrevet, og derved giort os bekiendt med Haussa, en Stat, der i Udstrækning og Styrke maaskee overgaaer Bornou, og som hidtil har været ligesaa ubekiendt.

Paa denne Reise døde Dr. Oudney i Murmur, ikke langt fra Katagoom (den 12te Januar 1824) efter at han længe havde lidt af Tæring og Koldfeber. Den strenge Kulde, som de udholdt engang paa denne Reise (see ovenfor S. 279) paaskyndede maaskee hans Død. — Han var 32 Aar gammel, og efter Clappertons

Vidnesbyrd høist beskeden, behagelig, uforsagt og standhaftig, og derhos en Mand af Kundskaber, Retskaffenhed og Religiøsitet; hans Tab maatte derfor, især under disse Omstændigheder, være meget føleligt for Clapperton.

Grændserne for Haussa eller, som det ogsaa benævnes i Reisebeskrivelsen, Soudan, kunne ikke fuldstændigen bestemmes; mod Østen grændser dette Rige til Bornou, dog ligger der en Landstrækning imellem, Bedee-Landet kaldet, hvis Indbyggere, beskyttede af Skove og Moradser, ere uafhængige, men forfølges og ødelægges af Nabofolkene, der betragte dem som fredløse, fordi de, skiøndt oprindeligen Bornouesere, endnu ere Hedninger; man paastaaer, de leve fornemmeligen af Hunde, som de besaarsag føde. — Mod Vesten naaede Clapperton til Hovedstaden i dette Rige, Sec-katoo, Sultan Bellos Residents; Samina Kora nævnes som en af de nordlige Grændsesteder. Landet har, som det synes, ingen betydelige Bierge, men er dog meget mindre fladt end Bornou, og Clapperton saae her førstegang fast Klippe igien; det er tillige meget stærkere befolket og meget bedre dyrket end Bornou; man træffer meget udstrakte Kornagre, Bomulds- Tobak- og Indigo-Anlæg, og Rækker af Kornhuse. Byerne ligge tæt ved hinanden; Veiene ere fulde af Mennesker og Kreature, og paa nogle Steder sidde langs Veien Qvinder, som sælge allehaande Forfriskninger. Disse spinde Bomuld og have et lille Spil hos dem, hvori de af og til bestue deres egne Yndigheder. De vigtigste Kornarter ere Gussub, Mais, hvoraf haves 4 Afarter, og Hvede, hvoraf man, saavelsom af Riis, laver Brod. Efter at man har høstet Hveden i Regntiden, forskaffer man sig, ved Hielp af Vanding, not en Afgrøde i den tørre Aarstid. Uagtet denne betydelige Agerdyrkning kiender man dog ikke Ploven, men bearbeider Jorden med Hakke. Frugter, der ere saa sieldne i Bornou, findes her i større Mængde; Clapperton omtaler Figener, Lemoner, Vand- og Moskus-

Meloner, Mangofrugter, Papaier, (Carica Papaya) Caschu-Nødder, (Anacardium occidentale) og Pisangfrugten (Musa [43]); tilforn skal man ogsaa have havt Viinranker; men Fellataherne lod dem omhugge da de erobrede Landet.

Blandt de vildtvoxende Træer, der forekomme i Haussa, ere Kouka-Træet (Boabab: Adansonia digitata), som ogsaa voxer paa Vestkysten af Afrika, og udmærker sig ved sin tykke Stamme; Clapperton fandt dem indtil 20–25 Fods Omfang [44]). Frugten har en behagelig Smag og blandet med Vand, giver den en syrlig Drik. Micadania eller Smør-Træet, formodentligen Mungo Parks Shea-Træ, hvis Frugt giver en Olie, der brændes i Lamper, og Doura-Træet (Inga biglobosa, Mungo Parks Nutta-Træ); Kjernerne i denne Frugt ristes og bruges til Saucer, og den meelagtige Substants, som omgiver dem, giver en behagelig Drik.

Fædriften er ogsaa betydelig, og man laver fortræffeligt Smør. Det er vanskeligt at faae frisk Melk, da det menes at bringe Ulykke med sig, naar man sælger Melken inden den kiernes [45]); dog fik Clapperton den ikke sielden til Foræring, især fordi man vidste at han reiste til Sultanen.

Indbyggernes Industrie er ogsaa langt større end i Bornou; især virkes her meget Bomuldstøi, som udgiør en af de vigtigste

[43]) Dog bemærker Clapperton, at man ikke træffer moden Pisang-Frugt nordligere end Zegzeg; de han fik i Sackatoo, vare fra Nyffe. Andre af de nævnte Frugter, f. Ex. Papaher og Caschu-Nødder ere maaskee ogsaa indfarte.

[44]) Adanson fandt det paa Vestkysten indtil 77 Fods Omfang.

[45]) En lignende Fordom finder Sted hos Hyrderne i Abruzzerne; paa mine Biergvandringer i Apenninernes høiere Dele, negtede de mig frisk Melk, fordi Producterne ikke vilde lykkes naar de solgte den. Det hialp ikke at jeg fortalte dem, at Hyrderne paa Alperne og i Norge ofte havde ladet mig faae Melk, uden at dette havde skadet deres Smør og Ost. "Costume del paese!" var Svaret.

Udførsels-Artikler. Deres Farvning med Indigo er fortræffelig; de forstaae ogsaa at garve, og bruge hertil den melkeagtige Saft af en Plante, som paa arabisk kaldes Brumbugh. Handelen er meget betydelig. Saaledes er i Kano, en By med 30–40000 Indbyggere, et stort og meget vel indrettet Marked, som besøges af mangfoldige Reisende fra alle Egne af Afrika, fra Sennaar til Ashantee, og fra Middelhavet indtil Maanebiergene. Markeds-Sheikhen udleier Boderne; de forskjellige Slags Varer sælges i forskjellige Afdelinger af Markeds-Pladsen; i det Indre ere Boder af Bambusrør, hvor de finere Varer sælges, saasom Knive, Gafler, Papir, Søm, Knapper, Bomuldstøier, Silketøier, Sværd; større Varer falbydes i Udkanterne; Ved, Hø, Straaet af Bønner til Foder, Kornsorter, Bønner &c. i eet Qvarteer; Geder, Faar, Heste, Æsler, Oxer, Kameler i et andet; Leertøi, Indigo i et tredie; Grønt og Frugter i et fierde, o. s. v. Ogsaa af Slaver er her et vel forsynet Marked. En Mægler sætter Mærke paa de solgte Varer, og maa indestaae for samme, om det siden skulde findes at de vare af ringere Slags. — Man har Koge-Steder i fri Luft, hvor man opvarter med Spiisning; alt er reenligt og net. Musikanter med Trommer, Fløiter og et Slags Guittarre opmuntre de Markedsøgende. Selv europæiske Varer forekomme paa disse Markeder; de Sværd som Cavalleriet bruger, komme fra Malta, og ere de selvsamme, som før bleve baarne af Malteser-Ridderne; Clapperton kiøbte for en paafaldende billig Priis et engelsk Regnskierm, som var kommen over Tripoli; i Hovedstaden Sackatoo sendte Sultanen ham Mad paa Tintallerkener med londonsk Stempel, og engang fik han en Ret i et engelsk Vandfad. En vigtig Handels-Artikel er Gooroo-Nødder (Soudan Caffe[46]) en meget yndet Frugt, som i Tripoli endog betales med 2 Dollars en Snees;

46) Maaskee Frugten af Sterculia acuminata.

de avles imidlertid ikke i Landet, men komme fra Ashanteernes Land og andre Egne i det vestlige Afrika. Raa Antimonium sælges ogsaa meget, og bruges til at farve Øienhaarene med; det kommer fra Høiene i Jacoba, et mod Syden beliggende Land, som ogsaa frembringer Sølv. Det almindelige Omsætningsmiddel er her ligesom paa Vestkysten af Afrika, Cowries, en lille Conchylie (Cyprea moneta), hvorimod man i Bornou til dette Øiemed benytter sig af Strimler af Bomuldstøi.

Indbyggernes Vaaninger synes ogsaa i det Hele at være bedre end i Bornou; i Kano ere Husene af Leer, to Etager høie, noget større, end de i Bornou, og forsynede med Vinduer og Trapper. Gouverneurens Residents er meget stor og ligner en befæstet By; den indeholder en Mosquee og adskillige Taarne paa 3 til 4 Etager med Vinduer. — I Sackatoo stod en Mosquee under Bygning, som var 800 Fod lang og ligesaa bred. Loftet var fladt og hvilede paa Buer, der bares af 7 Rader Piller, med 7 Piller i hver Rad. Denne Bye var den meest befolkede, Clapperton saae i Afrikas Indre; Husene ere ikke adsplittede som i de andre Byer, men ordnede i regelrette Gader; Muren, som omgiver den, er bygget 1818, og har 12 Porte.

Under Clappertons Ophold i Haussa grasserede Smaakopperne meget stærkt; to af Vezirens Sønner bleve bortrevne deraf. Blindhed er i Kano en meget herskende Sygdom, og der er i denne By et eget Qvarteer for de Blinde. Lægerne ere tillige Barbeerer, og besidde i det mindste i den sidste Konst megen Dygtighed. De Døde begraves under de Huse, hvori de have boet, med Undtagelse af Slaverne, hvis Lig kastes ud for de vilde Dyr.

I Haussa-Staten ere Fellataherne for nærværende Tid den herskende Nation; de erobrede den under den nærværende Sultans Fader, Bello den Første eller Sheik Osman. De høre ikke til Negerracen, ere meget smukke, have smekkre, fine Lemmer,

en mørk kobberfarvet Hud, store Øine og smuk Næse; de ere nu meget udbredte i Afrikas Indre, thi ved Nigerfloden skulle de udgiøre den største Deel af Befolkningen, og vi have ovenfor seet, at de ogsaa findes Syden for Mandara. Clapperton bemærker, at de i Henseende til Ansigtstræk og Maaden at bære deres Turban paa, meget ligne Indbyggerne af Tetuan i Marocco; og en Fellatah, som havde været i Mecca, forsikkrede ham, at Wahaberne i Arabien vare samme Folkeslags og talte samme Sprog. De ere høflige, opvakte, vidbelyste og bekiendte for deres Retskaffenhed.

Medens Clapperton opholdt sig i Kano, fik Gouverneuren Ordre fra Sultanen, at sende ham til Sackatoo og sørge for hans Reise til Zirmie, og da han ankom hertil, blev han modtaget af en Eskorte af 150 Mand til Hest med Trommer og Trompeter, og denne ledsagede ham til Hovedstaden. Ogsaa paa Hiemreisen fik han Eskorte, og overalt blev han af Gouverneurerne viist den største Opmærksomhed.

Sultan Mohammed Bello er en Mand paa 44 Aar, med store sorte Øine, græsk Næse, lille Mund, smuk Pande og et kort krollet sort Skiæg; han har en ædel Anstand og viste særdeles megen Velvillie og Godmodighed i sine Samtaler med Clapperton. Han er ikke blot Statsmand og Kriger, men ogsaa berømt for sin Lærdom; han har skrevet et Værk over Afrikas Geographie og Historie, hvoraf en Oversættelse ledsager Reisebeskrivelsen. — Ved den første Audients bød han Clapperton hierteligen velkommen, og giorde strax adskillige Spørgsmaal om Europa og om religieuse Materier. Han var bekiendt med adskillige af de gamle Sekter, og spurgte om Englænderne vare Nestorianer eller Socinianer. For at rede sig ud af den Forlegenhed som han derved kom i, svarede han kort, at de vare Protestanter. "Hvad er en Protestant?" Clapperton søgte at giøre det begribeligt for ham, men han vedblev at giøre theologiske Spørgsmaal, indtil Clapperton var nødt

til at tilstaae, at han ikke var tilstrækkeligen hiemme i de religieuse Subtiliteter, for at afgiøre saa vanskelige Punkter. Sultanen lod nu bringe adskillige Bøger, som tilhørte Denham, og som denne havde mistet paa Toget mod Fellataherne; han begyndte at tale med nogen Bitterhed om Boo Khaloom, der havde giort dette Indfald i hans Stater; han var sikker paa: "at Paschaen af Tripoli aldrig havde meent at slaae med den ene Haand, medens han tilbød Foræringer med den anden; i det mindste vilde det være en underlig Maade at behandle sine Venner. Men hvad vilde din Ven giøre der?" Clapperton forsikkrede, at Denham ikke havde havt anden Hensigt, end at giøre en kort Excursion til dette Land. Sultanen leverede nu Bøgerne, hvoriblandt Denhams Journal, meget høfligen tilbage; men Clapperton maatte forklare Indholdet af enhver af dem, og læse noget for ham, for at han kunde høre hvordan Sproget lød, hvilket forekom ham meget behageligt.

Samme Dag overleverede Clapperton de for Sultanen bestemte Foræringer, som glædede denne meget. Der var et Compas derimellem, hvis Brug Clapperton forklarede ham og bemærkede, at han derved til enhver Tid af Dagen kunde vide hvor Østen var, for at vende sig derimod, naar han giorde sin Bøn. Dette fornøiede ham meget. "Enhver Ting er underfuld! men du selv er dog det mærkeligste af Alt; hvad kan jeg give som er Kongen af England behageligt?" — "Den behageligste Tieneste du kan vise ham, er at forene dig med ham om at afskaffe Slavehandelen paa Kysten. Kongen af England sender hvert Aar store Skibe, som krydse blot for at optage de Skibe, som bruges til denne Handel, at befrie de ulykkelige Slaver og give dem Huus og Hiem paa et af vore Anlæg i Afrika." — "Hvad! have I ingen Slaver i England?" — "Nei, naar en Slave sætter sin Fod paa engelsk Grund, er han fra det Dieblik af fri." — "Men hvor faae I da Tienere fra?" — "Vi fæste dem for en bestemt Tid og mod en

bestemt Betaling; det er i England ikke heller tilladt en Person at slaae en anden, og Soldaterne klædes, fødes og lønnes af Regieringen." — "Gud er stor! I ere et vakkert Folk!" — Efterat have læst Sheikens Brev, lovede han, at Clapperton skulde faae Alt at see i hans Stater, og ligeledes i Youri og Nyffe. En Sextant interesserede ham meget; en Planisphære over Himmellegemerne forstod han strax; han kiendte Dyrekredsen, adskillige Constellationer og mange Stierner ved deres arabiske Navne.

Faa Dage efter forestillede Sultanen for Clapperton, at det vilde være forbundet med mange Vanskeligheder at komme til Nyffe; der var to Veie; den korteste var besat af Fienden, den anden var sikkrere, men meget længere; i ethvert Tilfælde vilde han i Regntiden blive opholdt i et Land, som nu befandt sig i aabenbar Oprørstilstand. Clapperton forsikkrede ham, at han hverken frygtede for Regn eller Farer. "Overlæg den Sag med Klogskab!" svarede han da de skiltes ad, og Clapperton mærkede paa Tonen og den hele Fremstillingsmaade, at det var et Forbud paa at hans Reise derhen ikke vilde komme istand. Han havde stærk Mistanke om, at her var en Intrigue med i Spillet fra de arabiske Kiøbmænds Side, som vel frygtede at lide i deres Handel, hvis Englænderne fik aabnet en direct Handelsvei.

Clapperton beklagede sig derover hos Mohammed Gomsoo, Arabernes Anfører, og yttrede at det var første Gang han havde erfaret, at en Konge lovede eet een Dag, og brød sit Løfte den næste Dag. Denne bragte disse Ord strax for Sultanen, som lod Clapperton kalde, modtog ham venlig, og sagde, at kun Omhu for hans Sikkerhed havde bevæget ham til at fraraade denne Reise; en Krigshær ødelagde nu det Land, giennem hvilket han maatte drage, og det vilde være usikkert at reise inden han fik Efterretning derfra, som han dog ventede om 3–4 Dage. Han spurgte, om Kongen af England vilde sende ham en Consul og en Læge, som

kunde blive i Soudan, og Kiøbmænd, som kunde handle med hans Folk, og han vilde vide hvilke Varer Englænderne vel vilde kiøbe. Clapperton omtalte igien Slavehandelens Afskaffelse som en nødvendig Betingelse for, at Kongen af England skulde sende en Consul og en Læge derhen. Senna, arabisk Gummi, Vox, Indigo, Elfenbeen og raae Huder vilde være de meest søgte Artikler; Soudan vilde være bedst skikket til saadan Handel, hvorved baade Sultanen og hans Folk vilde beriges. — "Jeg vil give Kongen af England et Sted paa Kysten for at bygge en By; jeg ønsker blot at en Vei maa giøres til Racka, hvis Skibene ikke kunne komme op ad Floden." Clapperton spurgte: om det Land, han lovede ham, tilhørte ham selv? "Ja! Gud har givet mig alt det Land, de Vantroe besidde." Flere af de fornemste Indbyggere af Sackatoo kom for at fraraade ham Reisen; han erfarede at man ogsaa begyndte at virke paa Tienerne, ved at beskrive dem Reisens Farlighed; og han troede bestandig mere at mærke, at der var lagt en formelig Plan til at forebygge denne Reise.

Ved en senere Audients spurgte Sultanen, om Kongen af England vilde give ham et Par Kanoner med tilhørende Ammunition og nogle Raketter. Clapperton forsikkrede, at han gierne kunde erholde disse Foræringer, naar han vilde ophæve Slavehandelen; han forestillede ham atter de store Fordele, som vilde flyde af en Handel med Vestkysten; han kunde da ogsaa sende Folk til de engelske Besiddelser for at lære at bygge Skibe, hvorved de langt hurtigere kunde reise til Mecca. Sultanen meente at disse Foræringer kunde sendes ham over Tripoli og Bornou; hvortil Clapperton svarede: at Sheiken vel neppe vilde tillade det, og at Sultanen i al Fald kun maatte tænke paa Forbindelse med Englænderne fra Kysten af. Sultanen lovede, at naar Regntiden var forbi, vilde han sende ham til Gouverneuren af Zegzeg, med Ordre at føre ham til Kysten. Han spurgte, om Grækerne bleve under-

skottede af andre Christne: et Spørgsmaal, hvis Besvarelse Clapperton søgte at undvige; han yttrede endvidere: "I førte jo Krig med Algier og dræbte mange af Algiererne." — "De ere et vildt Folk," svarede Clapperton, "som ikke engang holdet Fred indbyrdes; i en Maaned have de dræbt tre af deres egne Deier; de vedblive at gjøre Europæere til Fanger, og vi gjøre os derfor Umage for at faae dem til at forlade denne Uskik." — "I ere et stærkt Folk, det stærkeste af alle Christne; I have undertvunget hele Indien!" — "Vi have ikkun taget det under vor Beskyttelse og givet det gode Love; selv mange mohamedanske Stater have givet sig under vor Beskiermelse, og Kongen af England har ligesaamange mohamedanske Undersaatter, som Storsultanen; han blander sig ikke i deres Religion og Skikke, og hans Skibe føre Mohamedanere til Mecca."

Efter at Sultanen var kommen tilbage fra et Krigstog, talte Clapperton atter med ham om Forbindelsen med Kysten; Sultanen ønskede at baade Clapperton selv, en Consul og en Læge maatte komme fra Vestkysten, bad ham, at underrette ham om hvad Tid han kunde vente dem paa Kysten; han vilde da sende en Eskorte til at modtage dem; han forsikkrede derhos, at han var istand til at ophæve Slavehandelen. En anden Gang talte han om det gamle mauriske Rige i Spanien, bad Clapperton at sende arabiske Bøger og et Verdenskort, og lovede til Gjengield at ville beskytte de Lærde, som maatte have Lyst at besøge hans Land; han gav ham et Kort over Nigerfloden, og bad ham overlevere et Brev til Kongen af England fra ham.

Clapperton besluttede nu at vende tilbage til Bornou, og afreiste den 4de Mai efter at have taget Afsked med Sultanen, som viste sig meget venskabelig imod ham og gientog sin Anmodning om at han, en Consul og en Læge maatte komme fra Vestkysten til hans Stater. Den 8de Julius kom Clapperton tilbage til Kouka. I Sultanens Vezir og Svoger fandt han en meget ret-

Bassen Mand; af blide Sæder; han viste sig stedse velvillig og tjenstagtig mod ham, og Clapperton forsikkrer, at han skiltes fra ham som fra en af sine bedste Venner i England.

Næfekonsten øves meget i Haussa-Staten; Clapperton lod engang nogle Boxere kalde, men da en saadan Kamp sielden ender uden Død, saa forbød han strengeligen alt Slagsmaal for Alvor. Tilskuerne sloge en Kreds og Trommeslagerne begyndte at tromme lystigt; derpaa fremstod en Boxer, ganske nøgen, med Undtagelse af et Skind om Lænderne, stillede sig i Position og gik derefter rundt omkring i Kredsen, viste sine Arme frem og sagde: "Jeg er en Hyæne! jeg er en Løve! jeg er istand til at dræbe enhver Modstander." Tilskuerne sloge ham nu paa Skulderen og gientoge: "Guds Velsignelse være over dig, du er en Hyæne, du er en Løve!" Derpaa fremstod en anden, og gik Kredsen rundt paa samme Maade, og saaledes omtrent 20 Kæmpere, den ene efter den anden; derefter bleve de førte parviis frem; hændte det sig nu, at de vare Venner, saa lagde de to Gange deres venstre Bryst til hverandre og sagde: "vi ere Løver, vi ere Venner"; den ene af dem forlod da Kamppladsen og en ny traadte frem. I Begyndelsen af Kampen stode de længere fra hinanden, sloge med den høire og parerede af med den venstre Haand; men efterhaanden blev Striden varmere, og Clapperton maatte flere Gange befale at skille dem ad.

Paa Hiemreisen var Clapperton Vidne til en besynderlig Maade at opdage Tyveri paa. En Tiener havde stiaalet noget Desmer og Guld fra en af Araberne, men nægtede haardnakket Gierningen. Med megen Formalitet bleve nu Navnene paa alle Personer i Karavanen skrevne, hvert paa en Strimmel Papir; disse Strimler kastede man i en tom Skindpose, og enhver Person blev opfordret til at blæse Posen op, hvilket man forudsatte at alle undtagen Tyven kunde giøre. Prøven kom dog i dette Tilfælde ikke til Udførelse, da Tyven bekiendte under Forberedelserne.

Strax efter at Oudney og Clapperton vare reiste fra Kouka, ankom til Bornou en ny Deeltager i Expeditionen, nemlig Fændrik Toole, en fyrig og uforsagt Yngling. I den korte Tid af 3½ Maaned var han reist giennem Ørkenen; han medbragte Penge-Understøttelser, og ankom fuldkommen sund og rask. Kort efter hans Ankomst giorde han og Denham en Reise til Loggun-Nationen ved Shary; Sheiken medgav dem en Neger Bellal, som han sagde, han vilde betroe sit Liv, eller hvad der var ham kiærere, sine Børn. Loggun styres af en egen Sultan, men som er Sheiken undergiven; han modtog dem med mange Ceremonier. Ved dette Hof medfører Etiquetten at hviske, saa at man kun lige kan høre hvad der tales. Loggun omgives af Shoua-Araberne, som forsyne Indbyggerne med Øxer og Melk; hvorimod de levere Bomuldstøier, hvilke her frembringes i Mængde, da man næsten i hvert Huus seer en Vævestol. Man har her en Jern-Mynt af Form som en Hestesko; dennes Værdie fastsættes offentligen ved Begyndelsen af hvert Marked, som holdes ugentligen, og denne Foranderlighed i Værdien giver Anledning til Cours-Speculationer. Indbyggerne, især Qvinderne, ere meget smukkere og klogere end Bornouerne, men tillige mere usædelige; Denham anseer dem for den sletteste Neger-nation, han har truffet paa. Deres Sprog nærmer sig Begharmiernes. Sultanens Fader levede endnu, og giorde ogsaa Paastand paa Regieringen; Fader og Søn laae i dødelig Strid med hinanden, og begge sendte Bud til Denham efter: "en Gift, der ikke feiler." Den unge Sultan sendte 3 Slavinder under 15 Aar til Foræring, og da Denham sendte dem tilbage, blev han kaldet en Nar. Et Indfald af Begharmierne nødte dem til at flygte, hvortil Sultanen selv raadede; Toole som alt var bleven syg, døde paa denne hurtige Tilbagereise den 26de Februar.

Ved Denhams Hiemkomst modtog Sheiken ham med sin sædvanlige Velvillie; om Toole talte han med megen Deeltagelse,

spurgte om han havde Forvildet, og yttrede: "hvor kunde de dog finde ham saa langt bort?" Begharmierne nærmede sig, men Sheiken drog ud imod dem, og slog dem aldeles ved Angala; han tog mange til Fange og giorde stort Bytte; 7 af Begharmi-Sultanens Sønner faldt. Men blandt de Døde var ogsaa Denhams troe Ledsager og Befrier paa Toget til Mandara, Maramay.

I Mai Maaned ankom Englænderen Tyrwhit med nye Foræringer til Sheiken; ogsaa denne Mand blev et Offer for Expeditionen; han døde kort efter at Denham og Clapperton vare reiste hiem, og havde efterladt ham som engelsk Consul i Bornou.

Da Barca Gana i Junius og Julius giorde et Streiftog mod nogle Oprørere, benyttede Denham Leiligheden for at undersøge Tchads østlige Bredder. Her traf han paa Dugganah-Araberne, som leve i Læderteltе, og hvis Føde næsten allene bestaaer i Kameel-, Koe- og Faaremelk; med Undtagelse af noget Gussub, som de tilbytte sig; de hade Negrene, men ere dog underkastede en eller anden Negernation. Deres Anfører Lahr var en meget smuk Mand, som kunde tiene til Model for Billedet af en Patriarch.

Da Denham var kommen tilbage fra denne Excursion, og Clapperton ligeledes fra sin Reise, besluttede de at vende tilbage til Europa og at afreise med en Karavane, der kom fra Soudan. Denham forlod Kouka tidligere, fordi han først vilde undersøge Tchads nordre Bredder. I September stødte han paa Karavanen, hvorefter begge Englænderne giennemreiste Ørkenen, og ankom den 25de Januar 1825 til Tripoli. Paschaen modtog dem meget vel, og deeltog selv i den Fest, som den engelske Consul foranstaltede i Anledning af Reisens lykkelige Udfald.

Kaste vi et Tilbageblik paa denne mærkværdige Reise, saa see vi at en betydelig Deel af Afrikas Indre, Syden for den store Ørken, ved den er bleven os bekiendt, især de to mægtige Stater Bornou og Haussa. Imidlertid er endnu, selv i det Bre-

Debælte, hvori disse Stater ligge, meget ubekiendt. Saaledes er det saameget omtvistede Spørgsmaal om Nigerflodens Udløb ingenlunde afgiort.

Nordafrikanerne have stedse været enige i, at Nigeren giennemstrømmer hele Afrika fra Vest til Øst, og forener sig med Nilen. Denne Mening have de fleste europæiske Geographer ikke villet antage, fordi de meente at Tombucto laae lavt, den øverste Deel af Nilen og dens Bifloder derimod temmeligen høit; efter hvilken Forudsætning Forbindelsen er physisk umulig. To andre Meninger ere derfor efterhaanden blevne de meest herskende; den ene gaaer ud paa, at Nigeren, efter at være løbet forbi Tombucto, længere østlig falder i en Sø eller et oversvømmet Land, og saaledes bortdunster uden at have Udløb til Havet; og denne Mening er bleven understøttet af adskillige Efterretninger om Wangara og andre Søer eller oversvømmede Landstrækninger; den anden Mening lader Nigeren, efter at være løbet i Øst indtil Tombucto, dreie sig mod Syd, og tilsidst mod Vest eller Sydvest, og falde paa Africas Vestkyst i Havet; dette Udløb skulde da enten være Congofloden, som Mungo Park meente, eller en af de Floder, der løbe ud i Guineabugten, hvilket er Reichards og nu ogsaa Clappertons Hypothese. Major Laing antager Voltafloden for Nigerens Udløb.

Nærværende Reise viser, at de Flodsystemer, som ligge mellem Tchad paa den ene og Tombucto paa den anden Side, ikke, som man efter de ældre Efterretninger kunde ledes til at forudsætte, ere Nigerens østlige Fortsættelse. I Haussa-Staten er et Vandskiel; Floden Yeou flyder derfra mod Øst i Tchad, Quarrama derimod strømmer mod Vest, og skal efter Sigende flyde ud i Nigeren. Men bestemte Data til at opløse Gaaden leverer Reisen os ikke. Vel fortalte Sultan Bello Clapperton, at Nigeren (eller Kowara) løber ud i det salte Hav ved et Sted, som han navngav Fundah, og andres Udsagn stemte ogsaa hermed; men det Kort, som Bello

medgav Clapperton, staaer i aabenbar Strid hermed; thi paa dette dreier Kowara, efter at være løbet mod Syd mellem Tombucto og Racka, sig mod Østen, og forener sig efter den tilføiede Bemærkning med Nilen. Nogle Efterretninger, som Denham indhentede, gaae ud paa, at Floden Shary, foruden den ene Green, som løber ud i Tchad, udsender en anden, der forener sig med Bahr el-Abiad, Nilens vestlige Biflod; og saaledes kunde Shary maaskee være en Fortsættelse af Nigeren. Man indvender mod denne Fremstilling, at Niveauet ikke tillader saadant Løb; men saalænge vi ikke vide hvor høit Tombucto ligger, ei heller om maaskee Biergene Syden for Mandara have betydelige Indsænkninger, og endeligen heller ikke kiende Høiden af Bahr el Abiad: saa kunne vi ikke bestemt forkaste denne Forestillingsmaade, om den end ikke er meget sandsynlig. Paa den anden Side kan man heller ikke tillægge de fra Araberne og andre Nordafrikanere indhentede Efterretninger megen Vægt, eftersom de ikke ere grundede paa egne fuldstændige Erfaringer, og de maaskee feilagtigen kunne antage to Flodsystemer, hvis Kilder ligge nær, for eet sammenhængende Flodsystem. Mod den Mening, at Nigeren flyder ud i Havet i Guineabugten, kan indvendes: deels, at man ikke kiender noget Sted der ved Navn Fundah, deels at Floderne i denne Bugt ikke synes betydelige nok, og endeligen at Nigeren da maatte giennembryde Kong-Biergene; dog ere disse Grunde heller ikke afgiørende; Sultan Bello kiendte maaskee hiint Sted ved Kysten under et andet Navn end Europæerne; i et saa hedt Klima kan en Flod, især naar den udvider sig til Søer, tabe meget ved Uddunstning, og derfor ved Udløbet være mindre betydelig; og om Kong-Biergenes orographiske Forhold have vi ingen sikker Kundskab *).

*) Man jævnføre, angaaende Nigerfloden, og Bidraget til Opløsningen af den store geographiske Gaade, som Denhams og Clappertons Reise have givet, de Bemærkninger angaaende denne Gienstand, som

Carl Ritter har antaget, at et sammenhængende Höiland begynder i Afrika omtrent paa 10° nordre Brede og udstrækker sig fra

---

findes i Quarterly Review. No. LXVI. 1826. p. 518-49, og Edinburgh Review. No. LXXXVII. 1826. p. 208-14. Begge Anmeldere ere enige i, at den sikkre Udvidelse af vor Kundskab om den saa ivrigt efterspurgte Flod, som hiin Reise giver, kun har været ringe. Vi have lært at kiende den store Sø Tschad og to Floder, Shari og Yeou, som have Udløb i denne Sø; men om Søen selv har et Afløb mod Østen, eller om dens Vand forbunster, vide vi ikke. Det første, (eller i det mindste et underjordiskt Afløb,) antager Rec. i Quarterly Review (p. 547) for rimeligst. En Sø med fuldkommen fersk Vand (a lake perfectly fresh) maa nødvendigen, (?) føier han til, have Afløb; og søger dernæst at vise, at Forbindelsen imellem Tschads Vand-System og Nilen ikke allene er muligt, men rimeligt. "Hvad Nigeren angaaer — siger Rec. i Edinb. Review — da kan denne Flod i det mindste nu ikke antages at være den umaadelige Strøm, som man længe tænkte sig, at giennemløbe den hele største Brede af Afrika. Ja, man kan vel endog med Grund tvivle om, at der, egentlig talt, gives en saadan Flod, som Nigeren" — et Navn, som Rec. mener, at Nordafrikanerne have tillagt, ikke saa meget en virkelig, individuel Flod, som en ideal Sammensætning af alle de Floder, der giennemløbe Africas Centrallande. Af saadanne enkelte Floder, som man til forskiellige Tider har anseet for at være Nigeren, eller Dele af "the mighty ideal stream of interior Africa" optæller Rec. (p. 210. 11) fire: 1) Senegal, som man fra Arabernes Tid til det 18. Aarh. holdt for Nigerens Udløb. 2) Floden, som Mungo Park opdagede, (med en Længde af henved 400 geogr. Mile), som hos Europæerne nu almindeligviis gielder for Nigeren, og som de Indfødte kalde, snart Joli(ba), snart Quolla, Quorra, Quarra eller Kowara 3) en Flod, kaldet Quarrama, som vi først ved D.s og C.s Reise have lært at kiende, som løber vestlig, giennem Soudan, og falder tilsidst i Quolla. 4) Floden Yeou, der har et østligt Løb, og falder i Tschad (og som Rec. antager for at være Herodots: vestlige Nil). Hertil kommer endnu 5) Floden Shary, som efter Rec.s Mening kan være den af Ptolemæus omtalte "Green af Nigeren, som kommer fra Mandrus-Bierget og falder i den store Sø i Nigritien."

Anm. af Udg.

Habyssiniens Alpeland indtil Kongbiergene. Denne Mening faaer noget Medhold i nærværende Reise; thi Denham fandt Syden for Mandara til sammenhængende Biergsystemer, og saae længere mod Syd høiere Punkter, og efter de adspredte Efterretninger, som Clapperton indhentede i Haussa, synes Landet ogsaa at hæve sig Syden for denne Stat, f. Ex. i Jacoba.

Det er at haabe, at vi snart ville faae flere Oplysninger om disse geographiske Punkter, og om Afrikas Indre i det Hele. Clapperton er fra Vestkysten af atter reist ind i det Indre. Efter de sidste Efterretninger fra ham i et Brev af 22de Februar 1826, skrevet i Hio eller Eyo, Hovedstaden i Yourriba, vare alle hans Ledsagere døde, men han selv kommen til den nævnte Stad, 2 Dagsreiser Vesten for Nigerfloden; han er kommen over en Kiede af Høie, hvis Tilværelse var ganske ubekiendt, og har giennemreist et stort Kongerige, hvorom Europæerne slet ingen Kundskab havde. I dette Riges Hovedstad var han bleven vel modtaget og havde opholdt sig der i 2 Maaneder. — Han yttrer, at det ikke kan være mere tvivlsomt, at Nigeren løber ud i Beninbugten. (See Tidsskriftet Hertha IX. Bd. Geograph. Zeitung. 1827. S. 71.) Major Laing er derimod fra Tripoli reist mod Tombucto. Efter et Brev fra førstnævnte Sted af 1ste Januar 1827 skal han være kommen til Provindsen Tombucto, og efter en senere, dog mindre sikker Efterretning til Staden selv. (Annales des Voyages. 1827 Mars). I Følge en Avis-Efterretning fra Tripoli af 22de Februar 1827, skal han have truffet Clapperton i Tombucto, og vilde i Forening med ham vende tilbage til Tripoli.

Saaledes har da det gaadefulde Mellem-Afrika aabnet sig for os, og det under meget gunstige Omstændigheder. De Folkeslag, vi her lære at kiende, ere ikke raa Barbarer, men have opnaaet en vis Grad af Cultur; de beherskes af tvende Regenter, der ikke blot ere mægtige og kloge, men tillige af en ædel og liberal Tæn-

kemaade. Det er da ikke usandsynligt, at Englænderne her ville aabne en Handelsvei, og Markedet for de europæiske Industrievarer derved udvides. Maaskee vil en saadan Handel, i det mindste i disse Egne, standse eller dog formindske den skiændige Negerhandel; Sultan Bello syntes ikke utilboielig til at bidrage dertil, og naar Kiøbmændenes Vindesyge kunde fyldestgiøres ved andre Handelsartikler, saa vilde Iværksættelsen vel blive lettere. Mere tvivlsomt er det, om europæisk Dannelse og Christendommen ogsaa snart vil bane sig Vei til Afrikas Indre; vel kunde det synes, at den større aandelige Udvikling og den renere Lære, som Islamismen har forud for Hedenskabet, maatte forberede Folkene dertil; men paa den anden Side er Mohamedanernes Intolerance ogsaa en større Hindring.

Anmærkning.

I Henseende til Steders og Personers Navne er her i dette Udtog fulgt samme Orthographie som i Originalen. Vist nok er denne lempet efter den engelske Skrivemaade; men man frygtede for, at en ny Omdannelse efter den danske kunde lede til større Vilkaarlighed, og holdt sig derfor overalt til Forfatternes Orthographie.

Indledning til Forelæsninger over den antike Malerkonst, holdne i afvigte Vinter for Konst-academiets Elever.

Af Cand. Phil. N. L. Høyen.

De Levninger, som vi endnu have tilbage af antik Skulptur, ere saa talrige, at der neppe findes noget Land i Europa, som ei besidder flere eller færre af dem, eller i al Fald har søgt at tilegne sig dem i gode Afstøbninger. I hvor ubetydelige end disse Rester maatte forekomme os, dersom vi kunde sammenligne dem med den uhyre Masse af Skulpturarbeider, som fandtes i Grækenland og Italien i disse Landes meest blomstrende Tider; i hvor lemlæstede de endog tildeels ere blevne ved Tid og Menneskehænder, saa er der dog kun een Mening om deres høie Værd, saavel for ethvert dannet Menneske, som især for Konstneren. Selv de moderne Billedhuggere, der meest have fiernet sig fra de Grundsætninger, som ved disse Levninger lægges for Dagen, have vidst at vurdere den mægtige Aand, hvis Præg de bære. Endnu er Jorden i hine lykkelige Egne rig paa disse Skatte, og med Iver og Omhyggelighed giennemsøges nu det samme Forraad, for at tilfredsstille Kiærlighed til Konsten og Lyst til Sieldenheder, som til andre Tider er blevet opvakt af Raahed og Uvidenhed, for at behandle livsfulde Aandsfrembringelser som et dødt Materiale.

Ikke saa heldige have vi været med Hensyn til de Gamles Malerkonst, hvor jo ogsaa den mindre Grad af Stoffets Varighed betydeligen maatte bidrage til at give de skiønneste Konstværker til Priis for Forgængeligheden.

Endskiøndt vi derfor, med Hensyn til Mængden af det Bevarede, kunne opregne et betydeligt Antal af Vasemalerier, Decorationsstykker, udførte paa Kalk, graverede Sager, Mosaiker og

malede Glaskar: saa kunne vi alligevel ei herved danne os et fuldkommen klart Begreb om den Høide, som de Gamles Malerkonst kan have naaet, da disse Levninger deels kun give os blotte Omrids af maleriske Compositioner, deels bære Præget af en for Konsten mindre heldig Periode, og vi desuden ei ere istand til med Vished at udpege en eneste Efterligning af et af hine Malerier, som vi finde omtalte med saa stor Beundrelse hos de gamle Forfattere.

For altsaa at erholde et saa fuldstændigt Billede som muligt af hine Alders store Mestere, maae vi raadspørge de græske og romerske Skribenter. Hos dem finde vi omtalt en Række af Malere, der sattes ved Siden af deres Billedhuggere; Stormænd, Fyrster, ja hele Stæder beundrede og belønnede dem, og ansaae sig selv som forherligede ved at eie endog kun eet af deres Arbeider. Men vor Glæde over det store, herlige Billede, som her synes at træde os imøde, bliver snart forbittret, naar vi bemærke det vaklende, usikkre i Efterretningerne, de Modsigelser, som vi ei sielden stöde paa, og det Almindelige og derfor intetsigende i den hyppigen udbredte Roes.

Men, kunde De sige, m. H., hvortil nytter os da denne Fremstilling af den græske Malerkonst? Selv det grundigste Raisonnement, selv den rigtigste Skildring af et Maleri formaaer dog ikke at frembringe den mindste Deel af et Konstværk, og overhovedet, hvad Magt ligger os paa at vide, hvorledes de Gamle have malet, da vi jo have hele den nyere Konst?

De have Ret til at giøre disse Spørgsmaal, og det er fuldkommen sandt, at De herved ei ville bringes et Skridt fremad paa Deres Bane som Malere. Men dette er heller ikke min Hensigt. Til at naae dette Maal, have De som Lærlinge deres Mestere, og som selvstændige Konstnere, Naturen og hyppigen Forgængeres Arbeider.

Men troe de da, m. H., at Nutiden ikke fordrer mindre af dem, end Færdighed i at føre Penselen? — Enhver Tidsalder gjør sine Fordringer til Konstneren, og kun den Konstner kan fortiene Navn af stor, som kiender sin Tids Trang, og, i det han tilfredsstiller denne, ei bliver en Slave af, men en Hersker over sin Tidsalder. Rigtig nok findes der kun saare liden Harmonie imellem det frie Liv, som Konstneren bestandig higer efter, og det borgerlige Samfunds Vedtægter; alle de utallige Klager, som han udstødet, alle de Lidelser, som saa ofte nedtynge ham, fødes næsten ene af den uendelige Kamp imellem hans Idealer og den ham indskrænkende Virkelighed. Og dog kan han ei undvære denne, og Kilden til den største Deel af hans Qvaler bliver tillige Kilden til den største Deel af hans Glæde og Lykke. Jeg er vis paa at Konstneren, henflyttet paa en øde Øe i Oceanet, ei vilde ophøre at være Konstner; at hans fyrige Aand ei vilde hvile, før den fik sine Skabninger virkeliggiorte; men Længsel vilde snart fortære hans Kraft, og maatte han endog, omgivet af sine egne Hænders Gjerninger, synes sig selv en Gud, saa vilde hans Gudbomstilstand allersnarest erindre ham om, at han dog var et Menneske, der trængte til en Broder, som kunde dele hans Glæde og hans Kummer. Nei, en bestandig Eensomhed dræber Konstneren; han maa see Mennesker, thi selv af det brogede, dagligdags Menneskeliv fremstaaer en ny Verden for ham; han maa leve som Borger, thi netop den afvexlende Strid og Spænding mellem Borgerlivets forskiellige Forhold lærer ham at kiende og at fremstille Siælen og alle dens Bevægelser, fra dens dybe, dunkle Grund, og til dens glatte, mangfoldig farvede, spillende Overflade. Og hvad var endelig Konstnerlivet uden gjensidig Kappen, uden Berømmelse? — Er det ei Lysten til at overgaae sine Forgængere og sine Samtidige; er det ei den skionne Stræben efter at høre sit Navn udtalt med Roes af de værdigste Læber, som vi skylde Fortids og Nutids fortræffe-

ligste Arbeider? — Tag Muligheden bort til at vorde berømt, og Spiren til hundrede herlige Konstværker tilintetgjøres.

Konstneren kan altsaa ikke undvære det borgerlige Samliv, og dette kan ligesaa lidt undvære Konstneren. Dog er dets Trang til Konsten snart større, snart mindre.

Saalænge som Staterne kun fremstille et større, mere udstrakt Familieliv, saalænge som Guddommen kun fremtræder som den stærkere, let fortørnelige Magt, hvis Vrede og Hevn ei engang altid kan afvendes og forsones ved de dyreste Offere, saalænge som Mennesket kun med Møie aftvinger Naturen de Frugter, som den ei frivillig yder: saalænge dvæler den dannende Konst i Barndomsalderen, og leger blot med Farver og de besynderligste Skikkelser.

I denne Periode, da Mennesket, udrevet af sin dybeste Slummer, ligesom opvaagner til Bevidsthed, er det, at Guderne nedstige blandt Menneskene og at Heltene fremstaae, disse Gudesønner, der kraftigen undertvinge den raae Natur. Mennesket føler allerede levende Guddomsgnisten i sit Indre; han seer dens mægtige Virkninger; men han forbauses selv derover, og enhver udmærket Bedrift, enhver mere omfattende Plan, ja ethvert større, vellykket Forsøg paa at betvinge eller frit at behandle det raae Stof, betragter han som en Virkning af den mægtige, usynlige Guddom. Digteren fremtræder alt og synger om Heltenes Bedrifter; men den dannende Konst spores kun i raae Idoler, i Lysten til at give Klæder, Vaaben, Redskaber afvexlende Former, og til at udsmykke disse med Metalglands og brogede Farver. Architecten, Billedhuggeren, Maleren maa grunde deres Konst paa en langt besindigere Skuen, og paa en langt større Erfaring i Stoffernes Behandling og Anvendelsen af hensigtsmæssige Redskaber.

Men have Staterne først overskredet Familielivets indsnevrende Grændser, ere Strenge Love traadte istedet for overleverede

Nedtægter, har Mennesket erhvervet sig prøvede Midler til paa en sikkrere og lettere Maade at tilegne sig Naturens Rigdomme, staaer Guddommen ei længer ene som den frygtelige, misundelige Magt, men seer den med Velbehag ned paa dens Skabnings Gierninger: da hæves Hiertet af en uendelig Fryd, da vaagner en uimodstaaelig Længsel efter at skue den velgiørende Guddom under bekiendte Træk; og i hellig Begeistring fremkalder Konstneren af den haarde Steen, af de døde Farver, de saa længselsfuldt forventede Skikkelser. Barnet, der, næsten ubemærket, havde leget gjennem Aarhundreder, fremtræder pludselig som en rask fremadilende Yngling, for snart at staae ved Maalet som den fuldendte, kraftige Mand.

Tvende Gange viser Historien os Konsten saaledes at fremstaae, og i det korte Tidsrum af halvtredie hundrede Aar at opnaae en Fuldendelse, som senere aldrig er bleven overgaaet, ja ei engang vedligeholdt.

I en saadan Periode gjennemtrænges hele Livet af en konstmæssig Stræben. I Agerdyrkningen, Handelen, Videnskaben er det ei allene Stræben efter at erhverve Rigdomme, efter systematisk at ordne og begribe Naturen, der tvinger fremad; men det er tillige den stedse stigende Følelse af sit eget Værd, den indre Jubel over bestandig at kunne udfolde friske Kræfter, den al Forventning overstigende Belønning af ethvert nyt Forsøg, som opmuntrer og opfordrer til stedse dristigere Foretagender. Og hvor finder nu denne Lyst til at skabe en skiønnere, en mere tilfredsstillende Fyldestgiørelse, end i den nye Verden af de dannende Konsters Frembringelser?

Og kunde Menneskene i deres Fryds og Lykkes Alder vel glemme det mægtige, men usynlige Væsen, ved hvis Godhed alt dette blev fuldbragt? Maatte ikke den strenge Guddom nu forekomme dem mild og kiærlig, maatte de ikke selv, som begunstigede Skabninger, føle sig den Evige nærmere? — Og hvad maatte da vel blive naturligere, end at de, henrevne af den mest brændende

Taknemmelighed, ei allene opbyde alt for at bringe de rigeste Offergaver, men at de tillige inderligen maatte attraae at skue den Usynlige; og hvorledes kunde denne aabenbare sig, uden under den skjønneste, værdigste, betydningsfuldeste Form, Menneskeformen? — Dog til at fremkalde denne af det døde Stof, dertil hørte visselig den inderligste Trang, den meest gjennemgribende Begeistring.

Og hvorledes vilde det ogsaa have været muligt, i et saa kort Tidsløb at fuldføre en saa uhyre Masse af Konstværker, for en stor Deel af et betydeligt Omfang, dersom blot det, som vi i vore Dage kalde Konstsands og Konstinteresse, skulde have frembragt det? — Eller kunne vi maaskee udlede den Energie, hvormed vi see hele Stæder at deeltage i Udførelsen af dette eller hiint Konstværk, blot af den let henblussende Enthusiasmus, som vi nu kalde Konstbegeistring? — Nei, det var en virkelig, levende, dybt følt Trang, der fremkaldte hine evige Værker. Det var de meest glødende Funker af religiøs Følelse og begeistrende Skaberkraft, som blussede op i denne Alt gribende Flamme. Derfor var Udskjærelsen af Konstnere, Udførelsen af Konstværker et offentligt Anliggende, derfor hørte hellige Steders Udsmykkelse, offentlige Bygningers værdige Udførelse, til hine Tiders store Nødvendigheder.

Dog, ere først saa mange Kræfter satte i Bevægelse, saa mange Evner udviklede, da ville snart andre Længsler opstaae, og nye Veie betrædes. Man var ikke længer tilfreds med at føle, skue og frembringe, man vilde ogsaa engang nyde de samlede Skatte; den uhyre Anstrengelse, hvormed alle Kræfter vare blevne forenede for at naae et Maal, der indeholdt en saa stor Mangfoldighed, som Konsten, havde tillige aabnet Udsigten til andre vidtstrakte, rige Egne, som man nu skyndte sig med at tage i Besiddelse. Man havde lært at kjende saa meget Nyt, at Lysten til at kjende Alt nu ret blev levende. Nyt vilde man danne og skabe, man indlod sig i den heiligste Væddestrid med Naturen, og dennes Kræfter

bleve først herved ret kiendelige. At undersøge, at prøve disse, at søge Erfaringer, for om muligt at naae de Grændser, som stedse vege tilbage jo længere man trængte frem: dette blev nu det Maal, for hvis Skyld de ædelste Kræfter anvendtes. Men ogsaa Staterne antoge nu en ganske anden Charakteer. I enkelte store Magter oploste de mange mindre Riger. Paa tusinde forskiellige og hidtil ukiendte Maader berørte disse større Magter hverandre, og ei alene deres indre Udstrækning, ogsaa deres ydre Forhold maatte behandles med en hidtil unødvendig Omhu og Forsigtighed. Staten betragtedes nu som et uhyre Legeme, der hurtigen vilde lammes og adsplittes, dersom ei en eneste kraftig Villie giennemtrængte og bevægede de store Ledemod. Herskeren blev nu den eneste, som frit kunde bevæge sig, og enhver enkelt Borger maatte betragte sig som et uselvstændigt Led af det Hele. Andre Tider maatte nu komme, i hvilke Konstkraften maatte vige for nye Nødvendigheder. Alle Kræfter maatte nu forenes for at give Statsstyrelsen Liv, og Konsten blev derfor blot en skiøn Blomst, som man fryddes ved, men ei længer trængte til som før. Privat Lysthaveri traadte nu istedet for almeen Interesse og Mæcenatgunst blev nu den Sol, som især skulde opvarme Konstneren.

Den sørgeligste Følge for Konsten var imidlertid den Vægelsindighed, den Flygtighed, som efterhaanden giorde sig gieldende. Efterat man havde vant sig til at betragte ethvert Konstværk blot som et Middel til at fornøie og adsprede, maatte det jo blive naturligt, at enhver ønskede at mores og adspredes paa sin Maade. Konstnerne, afhængige af den Riges og Mægtiges Lyst og Ønsker, stræbte, ofte alt for underdanigen, at tilfredsstille disse, eller søgte at erhverve sig Gunst og Guld ved en afstikkende Nyhed i Fremstillingen og ved en pralende Virtuositet. Konsten udartede nu; dens simple, men stærke Grundvold: Alvor og Sandhed, rokkedes; en Gemeenhed i Grundsætninger og en Lavhed i Anskuelser, som

vare og ere Konsten og Konstneren lige underdige, tage Overhaand, og de findes, skiøndt langt sieldnere, endnu.

Thi hvad vil vel Konstneren, naar han ei vil stræbe efter at skildre det, som han inderligst føler og klarest seer, paa den meest fuldendte, den værdigste Maade? — Er den Sikkerhed i at føle reent, i at skue klart, som maa blive Resultatet af et vel anvendt Konstnerliv, da en saa ringe Løn, at den ei skulde fortiene den største Anstrengelse? Eller ere da Mængdens Beundring og den Fornemmes Gunst saa meget værd, at man ei hellere skulde tragte efter at erhverve sig en fortient Roes af sin Samtids og Efterslægts værdigste Mænd?

Men Veien, der fører til dette ophøiede Maal, er lang og besværlig, og Tiderne ere trange; derfor overveie Enhver, som betræder Konstnerbanen, vel sit Foretagende, og føler han ei Mod og Kraft til at prøve og udholde selv det Bitterste, saa træde han heller i Stilhed tilbage, for at han ei i senere Dage skal beklage sin haarde Skiæbne, eller vel endog blive sin Stand uværdig.

Hvilket Held havde ikke ogsaa hine lykkelige Tiders yngre Konstnere, fremfor vor Tiders! Hvor langt mere samlet og levende var dengang Konstnerlivet; hvor hurtigen maatte Lærlingen ikke dengang udøve det Lærte; hvilken Leilighed, til at lære at kiende og rigtigen anvende sine Kræfter, havde han ei dengang, og hvor umærkeligen og snart uddannedes ei hans Erfaring, selv imedens han var Lærling. Hvilken uberegnelig Virkning maatte ei den hyrige Deeltagelse have paa ham, og hvor simpelt og lidet var det Apparat, han behøvede. Den græske Konstner hyllede jo de ærværdige Guddomsskikkelser i saadanne Klædebon, som hans Øie dagligen mødte paa Gader og Torve; vi gienkiende jo de florentinske Dragter og Bygninger i Massaccios, Ghirlandajo's og Benozzo's Fremstillinger af den hellige Skrift; i Rafaels Stanzer er jo Pave Julius den Anden Øienvidne til Heliodors Kirkeran, og i Albrecht

Dürers Himmelglorie fremtræde de Hellige i prunkende geistlige Dragter og i tydske Rustninger. — Saaledes kunde altsaa hine Tiders Konstnere umiddelbart knytte de fierneste Begivenheder, det Høieste og Helligste, til deres Samtid. Der behøvedes ingen Commentar for at giøre Konstværkerne forstaaelige, ingen Lærdom for at nyde dem.

Efterat Konsten derimod var bleven mere fremmed for Borgerlivet, efterat dette havde modtaget nye Former, der bedre passede til den forandrede Retning, som Statslivet tog: saa traadte ogsaa stedse nye Vanskeligheder Konstneren imøde, som maatte overvindes, dersom en stor Virkning skulde opnaaes. En strengere, mere bestemt Linie blev nu draget mellem Livets Poesie og Prosa. Det beqvemmere, det mere stille og fortrolige, men tillige mere smaalige, forfængelige, stundom sygelige Familieliv fortrængte det friere og større Borgersamqvem, der betragtede Torvet som en Familiesal og Borgerskab som Slægtskabsbaand. Statsmanden virkede nu stærkere og mægtigere end før, men tillige hemmeligere og med en Anstand, som ganske skiulte de store Lidenskabers Spil for Mængdens Øine; vellagte mathematiske Planer og store mechaniske Massers velberegnede Bevægelse afløste i Kampen Krigerens heroiske Mod og glimrende personlige Tapperhed; og jo mere enhver fri og kiæk Livsyttring indskrænkedes inden faste Skranker, jo mere ubrugbar blev Samtiden til at smelte sammen med den friere og i sine Bevægelser mere afvexlende Fortid. Nu blev derfor den livløse Natur og det snart rørende, snart overgivne Spil af Lidenskaber og Characterer i Hverdagslivet, et Tilflugtssted for Konstneren; her søgte og fandt han Stof til en ny Konstverden, der snart vakte Deeltagelse fordi den blev forstaaet, og fordi den mødte Gienklang i Beskuerens Bryst.

Men hverken Konstner eller Beskuer kunde tilfredsstilles alene ved denne nye Kreds af Fremstillinger; jo mere Samtiden fiernedes

fra hine Tider, jo hellere søgte man tilbage til dem, og jo mere contrasterende de bleve mod det Nærværende, desto ivrigere udmalede Phantasien dem med al den Glands, den formaaede. Men istedet før, at man forhen havde søgt at sammensmelte Fortid og Nutid, saa søgte man nu en Nydelse i ret at see de skiærende Modsætninger. Vilde Konstneren altsaa virke, da maatte han ei allene ville fremstille store Charakterer, stærke Lidenskaber; men han maatte tillige søge at fremstille hine Perioders ydre Eiendommelighed. Dog, hvilke Vanskeligheder optaarnedes her, eftersom Fordringerne til Maleren, Billedhuggeren, ja selv Architekten bleve større! Et løst Kiendskab til de mest bekiendte Mindesmærker og Sædvaner fra svundne Dage, var ei længer tilstrækkeligt for heldigen at løse mangen Opgave; men et grundigt Studium af mange, hist og her adspredte, ofte høist sieldne Værker blev til en uundgaaelig Betingelse.

Hvilken Lettelse vilde nu ei Videnskaben og den Lærde have været istand til at yde den dannende Konstner, dersom ei det Baand, som engang saa venligt forenede Konst og Videnskab, efterhaanden var blevet saa slappet, at man ofte neppe kunde ahne det Slægtskab, som forbinder disse tvende velgiørende Kræfter.

Her er ikke Stedet til at udvikle den Gang, Videnskaberne havde taget til samme Tid; dog saameget være sagt, at ligesom Konsten traadte tilbage og blev mindre nødvendig, i samme Grad banede Videnskaben sig Vei giennem alle Egne, til alle Stænder. I mange Forhold høist nyttig for de nye Statslegemer, understøttedes den kongeligt, medens Konsten mangen Gang behandledes stedmoderligt. Stedse udviklende nye Kræfter, stedse aabnende nye Udsigter for de mest frugtbringende Granskninger, antog Videnskaben efterhaanden en strengere, mere systematisk afsluttet Charakteer, for bedre at kunne ordne og anvende de uhyre Masser af Erfaringer og Resultater, hvormed den uafladelig berigedes. Saa nyttig den endog blev for Staten, saa nedsank den dog aldrig til blot at

forrette Trællearbeide; men snart søgte den, fri og dristig, nye, ukiendte Egne; snart bestræbte den sig for at bortrive det Slør, som Tiden havde kastet over den henrundne Alder, og med lige Interesse søgte den at udkaste Billedet af en ny, vordende, og en gammel længst forsvunden Verden. Kun Skade, at dens Dyrkere Kundom med saa mange og saa store Fortienester forbandt en vis Fornemhed i Behandlingen af Konst og Konstnere, som maatte være høist krænkende, og som blev giengieldet med en Ligegyldighed, ja med en Ringeagt, der mest skadede Konstneren selv.

Dog, det er at haabe, at den Periode er forbi, hvori den Lærde hovmodig skuede ned paa Konstneren, og denne til Giengield troede at kunne undvære hiin, naar han blot forstod at haandtere Pensel og Meisel. I en saa mærkelig Tid som den nærværende, da saa mægtige Kræfter giære, og da et nyt Liv synes at ville reise sig af Graven, vil vistnok enhver ægte Videnskabsmand indbrikke Liv af Konstens begeistrende Bæger, og til Giengield bære den lysende Fakkel foran Konstneren ind i Oldtidens Nat, for at den sidste klart kan skue de herlige Skikkelser og forstaae de store Idrætter. Længselfuldt søger Sindet Trøst og Opmuntring i Erindringens vidtstrakte Rige; men vil Konstneren fremmane os Hellenes udødelige Aander, da maa han vel kiende Trylleordene, for at ikke phantastiske Spøgelser skulle skuffe ham med betydningsløst Bizarrerie.

Men, kunde man spørge, udstrækkes ei Konstens Grændser for vidt, naar man i dens Værker ei allene vil see technisk Færdighed, grundet paa mathematiske og anatomiske Kundskaber, men tillige fordrer en historisk og archæologisk sand Fremstilling? — Maa ei det egentlige Konstnerliv herved tabe sig i en vel mangesidig, men tillige mangelfuld, og altsaa skadelig Retning?

Det vil vistnok neppe kunne negtes, at Konstneren i det mindste let kunde forvilde sig paa en af de mange krydsende Stier, og maaskee tilsidst blive noget ganske andet, end Konstner. Det kunde

(25*)

vel ogsaa hænde sig, at ligesom der alt ofte har været Konstnere, hvis Værker blot indeholdt en tom Brammen med Muskelstudiet af døde Kroppe, saaledes ogsaa nu Værker kunde fremkomme, hvis hele Fortieneste var en død Sammenstilling af antike Dragter og Manerer. Men saadanne Tilfælde ville jo blot blive den sædvanlige Skyggeside af alt Menneskeligt, og kunne altsaa ei afskrække, saafremt rigere og mere frugtbare Resultater kunde følge af et saadant Studium.

Vi have hidindtil betragtet Konstneren blot som virkende i sit Fag, samt de forskiellige Fordringer, som Konsten og Livet kunne giøre til ham i de forskiellige Perioder; men dette er kun den ene store Side af hans Liv; endnu staaer tilbage at fæste Blikket paa den anden lige saa store Side, og betragte ham som Menneske; thi ogsaa fra dette Standpunkt betragtet, kræves der meget af ham, og skulle hans Arbeider fremstille et harmonisk Heelt, og ei blot glimrende Dele deraf: da maa ogsaa hans Siæl være harmonisk uddannet, da maa hele Universet afspeile sig i hans Indre som et eneste uhyre Konstværk, der er for stort, for mægtigt, til at nogensinde menneskelig Evne skulde formaae at fremstille det i hele dets Fylde, men som dog afpræger sin dybe Sandhed, sin uendelige Harmonie i ethvert af hans Arbeider.

Naar nu altsaa Konstneren kaster sin Arbeidsdragt, forlader sit Værksted og træder ud i den levende Natur, i det myldrende Menneskeliv, hvad er det da, som giør ham kiendelig fra enhver anden, dersom det ei er den dybere, mere levende Følelse, hvormed han opfatter Alt? — Opdraget til overalt at søge det Charakteristiske, til at see Form og Farve paa en mere bestemt Maade, tiltales han tydeligen af ethvert Øie, bliver enhver Bevægelse ham mere udtryksfuld, enhver Farve rigere paa Afvexling. Selv det stillere Liv i den vide Natur aabenbarer sig for ham langt mere levende; Vindene, Biergene, Skovene, Strømmene træde ham imøde som

uhyre, mægtige Dæmoner, og den rolige Sommeraften, den susende Vinterstorm, tiltale ham som venlige eller lunefulde Yttringer af deres umaadelige Kræfter. Men, forholder dette sig nu saaledes, med hvilken Følelse maa han da betragte Minderne om Fortidens Konst og Konstnerliv? — Dvæle vi ikke alle gierne ved Erindringen om vore Fædres og Forfædres Liv, og bevare vi ikke med from Omhu ethvert Minde om dem, som formaaer at gienkalde os deres Billeder? — Men hvor langt inderligere maa da ei Konstnerens Følelser være, naar han staaer for et af hine Konstværker, som alt have seet Sekelrader henrulle! Knyttes han ei til dets Frembringer ved endnu ædlere, endnu fastere Baand, ved et aandeligt Slægtskabs? Har ei denne forlængst hedenfarne Konstbroder villet det samme som han, har han ei redeligt stræbt at skue Sandhed og Skiønhed Ansigt til Ansigt? Har ei den samme Aand tiltalt ham, og dog, under hvor forskiellig en Farve! — Her er meer end et kiært Familieminde, her er et betydningsfuldt Leed af den store Kiæde, som rækker uafbrudt op til Tidernes Morgen, og knytter os til den Evige!

I Konstens fagerste Alder dvæledes vel sielden ved Fortidens Minder; men det behøvedes ei heller som nu. Konstneren levede dengang i Kreds med den Lærde, med Helten, med Statsmanden, hædredes og belæredes af disse; Kræfterne havde dengang endnu ei fuldendt deres Kredsløb, og Konstnerens ophøiede Maal stod i Fremtiden; did skuede han stadigt, did styrede han sine Skridt. Men den Tid er svunden, Kræfterne havde giennemløbet den, dem tilmaalte Cirkel, og Konstneren søger forgiæves sit Maal i Fremtiden; tilbage maa han vende Blikket, for at see dette Maal i hele dets Høihed. Ei længer lyder Samtidens levende Ord til ham; han maa selv fremkalde Livsgnisterne af Fortidens Minder og lade sig giennemgløde af disse.

vel ogsaa hænde sig, at ligesom der alt ofte har været Konstnere, hvis Værker blot indeholdt en tom Brammen med Muskelstudiet af døde Kroppe, saaledes ogsaa nu Værker kunde fremkomme, hvis hele Fortieneste var en død Sammenstilling af antike Dragter og Manerer. Men saadanne Tilfælde ville jo blot blive den sædvanlige Skyggeside af alt Menneskeligt, og kunne altsaa ei afskrække, saafremt rigere og mere frugtbare Resultater kunde følge af et saadant Studium.

Vi have hidindtil betragtet Konstneren blot som virkende i sit Fag, samt de forskiellige Fordringer, som Konsten og Livet kunne giøre til ham i de forskiellige Perioder; men dette er kun den ene store Side af hans Liv; endnu staaer tilbage at fæste Blikket paa den anden lige saa store Side, og betragte ham som Menneske; thi gosaa fra dette Standpunkt betragtet, kræves der meget af ham, og skulle hans Arbeider fremstille et harmonisk Heelt, og ei blot glimrende Dele deraf: da maa ogsaa hans Siæl være harmonisk udbannet, da maa hele Universet afspeile sig i hans Indre som et eneste uhyre Konstværk, der er for stort, for mægtigt, til at nogensinde menneskelig Evne skulde formaae at fremstille det i hele dets Fylde, men som dog afpræger sin dybe Sandhed, sin uendelige Harmonie i ethvert af hans Arbeider.

Naar nu altsaa Konstneren kaster sin Arbeidsdragt, forlader sit Værksted og træder ud i den levende Natur, i det myldrende Menneskeliv, hvad er det da, som giør ham kiendelig fra enhver anden, dersom det ei er den dybere, mere levende Følelse, hvormed han opfatter Alt? — Opdraget til overalt at søge det Charakteristiske, til at see Form og Farve paa en mere bestemt Maade, tiltales han tydeligen af ethvert Øie, bliver enhver Bevægelse ham mere udtryksfuld, enhver Farve rigere paa Afvexling. Selv det stillere Liv i den vide Natur aabenbarer sig for ham langt mere levende; Vindene, Biergene, Skovene, Strømmene træde ham imøde som

uhyre, mægtige Dæmoner, og den rolige Sommeraften, den fnysende Vinterstorm, tiltale ham som venlige eller lunefulde Yttringer af deres umaadelige Kræfter. Men, forholder dette sig nu saaledes, med hvilken Følelse maa han da betragte Minderne om Fortidens Konst og Konstnerliv? — Dvæle vi ikke alle gierne ved Erindringen om vore Fædres og Forfædres Liv, og bevare vi ikke med from Omhu ethvert Minde om dem, som formaaer at gienkalde os deres Billeder? — Men hvor langt inderligere maa da ei Konstnerens Følelser være, naar han staaer for et af hine Konstværker, som alt have seet Sekelrader henrulle! Knyttes han ei til dets Frembringer ved endnu ædlere, endnu fastere Baand, ved et aandeligt Slægtskabs? Har ei denne forlængst hedenfarne Konstbroder villet det samme som han, har han ei redeligt stræbt at skue Sandhed og Skiønhed Ansigt til Ansigt? Har ei den samme Aand tiltalt ham, og dog, under hvor forskiellig en Farve! — Her er meer end et kiært Familieminde, her er et betydningsfuldt Leed af den store Kiæde, som række uafbrudt op til Tidernes Morgen, og knytter os til den Evige!

I Konstens fagerste Alder dvæledes vel sielden ved Fortidens Minder; men det behøvedes ei heller som nu. Konstneren levede dengang i Kreds med den Lærde, med Helten, med Statsmanden, hædredes og belæredes af disse; Kræfterne havde dengang endnu ei fuldendt deres Kredsløb, og Konstnerens ophøiede Maal stod i Fremtiden; did skuede han stadigt, did styrede han sine Skridt. Men den Tid er svunden, Kræfterne have giennemløbet den, dem tilmaalte Cirkel, og Konstneren søger forgiæves sit Maal i Fremtiden; tilbage maa han vende Blikket, for at see dette Maal i hele dets Høihed. Ei længer lyder Samtidens levende Ord til ham; han maa selv fremkalde Livsgnisterne af Fortidens Minder og lade sig giennemgløde af disse.

Men for at opnaae dette maa han forstaae det Sprog, som de tale, og det er heel ofte dunkelt, og blot løsrevne Sætninger, eller det er haardt og frastødende, indesluttende Kiærnen med en tyk Skal. Hvad der engang stod som et samlet, organisk udviklet Heelt, er nu adsplittet som Fragmenter over hele den dannede Jord. Det er ei heller en ordnende Haand, der i bestemte Forhold har tildeelt hvert Folk, hver Egn en sammenhængende Række af disse Minder; nei, det blinde Tilfælde henkastede dem vilkaarligt, bevarede ofte det Slettere, sønderslog det Fortræffelige, og udsaaede Forvirring overalt, og, for at giøre denne fuldkommen, traadte Fordomme og Mode til, og vanderede lunefuldt de kostbare Levninger.

Til rigtigen at tyde disse Minder, til hensigtsmæssigen at benytte dem, hører derfor mere, end blot at kiende deres techniske Værd, eller den almindelige Sandhed, som de udtale. Alt for ofte har blind Enthusiasmus for, eller død Efterligning af den antike Tids og Middelalderens Konstværker dræbt alt Liv, og enhver eiendommelig Anskuelse i de nyere Mesteres Arbeider. Overhovedet er den Sandhed allerede ofte udtalt: at al blind Copiering og egoistisk Afbenyttelse af Fortids Konst er skadelig. Men at uddanne sin Følelse ved det grundigste Studium af det skiønneste og betydningsfuldeste, som er os levnet, at skærpe sit Øie ved at bemærke de forskiellige Veie, som lede til samme Maal, at giøre sig fortrolig med de afvexlende Anskuelser af Skiønhed og Sandhed: alt dette stiller Konstneren paa et større og friere Standpunkt, hvorfra han lettere overseer den henbølgende Tidsstrøm, for efter egen Villie at kunne styrte sig i de Bølger, som synes ham stærkest og renest at afspeile den dunkle Himmelhvælving og den straalende Sol.

Men ei allene disse dyrebare Minder, ogsaa Fortidens Religioner og Historie have Krav paa at blive bemærkede af Konst-

neren; og hvorledes skulde han ogsaa rigtigen kunne forstaae hine, uden ved Hielp af disse? Er ikke ethvert betydeligt Konstværk det meest levende Billede af sin Tids religiøse og borgerlige Liv? Ikke som om Konstneren her skulde arbeide paa samme Maade som Historikeren og Archæologen, hvis Formaal jo ene er at udforske disse Gienstande lige indtil den sidste og dybeste Grund. For Konstneren vilde de sikkerste Resultater, det endelige Udbytte af disse Forskninger være tilstrækkelige.

Herved vilde da tillige Baandet mellem Konst og Videnskab paa ny blive knyttet fastere og inderligere. Den Lærdes Klager over Konstnerens Uvidenhed, dennes Harme over at Bogstavet vil beherske Formen, vilde ganske bortfalde; thi skal virkelig noget Fuldendt levendes som Resultat, da maa begge arbeide i nøieste Forening. Templer og antike Billedstøtter, Kirker og Helgenbilleder, miste først den dunkle Fernis, som Mystik og Alder have overtrukket dem med, tiltale os først da som rene Konstværker, naar den Lærde af sine Pergamenter og Bøger har viist det dybttænkte, det betydningsfulde i deres, ofte for det uvante Øie besynderlige Fremstillingsmaade; men Pergamenternes Bogstaver faae derfor ogsaa mere Liv, større Klarhed, naar det skarpere Konstnerblik har affondret det Fortræffelige fra det Middelmaadige, Tilsætninger og Forfalskninger fra det Oprindelige eller Originale, det Nødvendige fra det blot Forskionnende. Men i det nu enhver af dem saaledes beredede sig og sit Fag nye Fordele, i det Konsten blev mere universel, Videnskaben mere levende, vilde vist nok tillige en Deel af hiint kraftigere, ungdommeligere Konstliv atter opvaagne, og mangen bitter Klage forstumme.

Lader os ei oversee den Tolerance, som vilde være en af de skionneste, meest velgiørende Frugter af en slig Konstnerstræben. Kun en liden Kreds kunne vi opfatte af det uendelig store Naturliv; jo mere vi lære at kiende denne Kreds, jo fortroligere vi

vi blive med dens Former, desto kiærere bliver den os; thi stedse opdage vi nye Skiønheder, og friske Afvexlinger. Dog, jo mere vi indspinde os i en saadan Cirkel, jo mere vi søge ret at nyde og beundre hver Enkeltheb, desto mere fremmedt og paafaldende bliver ethvert Phænomen fra Universet, som indeslutter vor Cirkel. Vi faae ligesom en Art Had med Alt, som ei fremstiller sig under de os bekiendte Former, og vi blive uretfærdige, forbi vi ei gide løsrevet os af den Mageligheb og Beqvemheb, som vi have vant os til i vort snævre Rige. Alt Nyt, alt Fremmedt kalde vi derfor styggt, construere hovmodigen et selvskabt Skiønhebs-Ideal, danne os en Maalestok efter vor egen lille Verden, og twinge nu despotisk enhver ny og kraftig Livsyttring til at ligne vor Skiønheb, til at passe efter vor Maalestok; eller forkaste den som slet, naar vi hindres heri. Og mærkeligt nok, jo tommere dette Ideal bliver, jo mere kraftløst de gamle Former synke sammen, desto vilkaarligere bliver Despotismen, desto høiere raabes paa Skiønheb og Aand.

Men vil dette kunne blive Tilfældet, naar Konstneren skuer ud over de forskiellige Kredse, som saaledes danmede sig i Kartusinders Rad? Naar han seer hvorledes Chinesere og Hindnere, Egyptere og Grækere, Italienere og Tydskere, hver have kiendt sin Skiønheb og udgivet denne for den eneste og sande? — Naar han seer at der virkelig findes Spor af den samme Kraft, den samme Stræben i dem alle, og at selv de mest bizarre Former ere udsprungne af samme Rod? — Skulle vi da ei omsider erkiende vor barnagtige Hovmod, bortkaste enhver daarlig Tanke om at kunne lænke Skiønhebens uendelig bevægelige, evig ungdommelige Liv i forgængelige, indsnevrende Kiæder, og derimod aabne Brystet for enhver levende Følelse og skærpe Diet til at søge det Skiønne, selv under de selsomste Former?

Overføre vi nu disse Anskuelser paa den græske Malerkonsts Historie, da kan det vel ei længere blive Spørgsmaal: om det vilde

være nyttigt at lære at kiende de Betingelser, under hvilke den udviklede sig, og de Grundsætninger den fulgte. Saa faa og saa ringe endog de Levninger ere, som vi have tilbage, saa mangelfuldt endog det Billede maa blive, som vi danne os af Grækernes største Konstnere, da vi blot eie Beskrivelser af deres Arbeider, og det som oftest yderst ufuldstændige: saa ere vi dog istand til at fremstille en sammenhængende Skildring af det græske Maleri i dets skiønneste Periode, og forfølge dets Gang lige indtil de Tider, da det gienfødes i den moderne Malerkonst. Saa forskiellige end vore Begreber om Maleri ere fra de Gamles, saa have dog de ældste moderne Konstnere umiddelbart hentet deres Konst fra de sidste svage Mestere af den græske Skole.

Neppe er nogen Deel af Konsthistorien bleven seet med et mere forskielligt Øie, og snart hævet indtil Skyerne, snart nedsat i en saadan Grad, som om den var enhver nøiere Undersøgelse uværdig. Overdreven Begeistring for de Gamle, støttet paa en eensidig, fast afgudisk Beundring af den antike Skulptur, tildeelte det græske Maleri en Fuldkommenhed, som satte det uendelig høiere end den moderne Konst. Ugrundede Fordomme og indsnærpede Begreber om Skiønhed hvilede til Giengield ikke, førend de troede at have beviist, at den antike Malerkonst var høist ufuldkommen, da den manglede Perspectiv, var indskrænket i Coloriten, uvidende om Oliemaleriet og kun en Tienerinde af Plastiken. — For nu, saa meget som muligt, at undgaae disse Feilgreb vilde det vel være rigtigst, om vi ved en historisk Fremstilling, grundet paa de gamle Forfattere, søgte at danne os et klart Begreb om Tidsfølgen, hvori denne Konst udviklede sig, om dens geographiske Udbredelse, og den Kreds af Fremstillinger, hvori den bevægede sig, og om det Værd, som den almindelige Mening havde tildeelt de bedste Konstnere. Vi ville saaledes i det ringeste faae et Begreb om

hvorledes de Gamle selv have betragtet og vurderet deres Maleri og deres Malere. Betragte vi derpaa de Levninger, som endnu ere tilbage, saaledes, at vi stille Vægmalerierne, Vasemalerierne og Mosaikerne paa deres dem tilkommende Plads, med Hensyn til det Diemed, man har havt med dem, og til den Tid, hvori de ere blevne udførte; sammenholde vi dem, saavidt muligt, med lignende Dele af den nyere Konst og med de Resultater vi alt have faaet, ved at giennemgaae Forfatterne: saa ville vi maaskee, i det ringeste tildeels, blive satte istand til at bedømme den gamle Malerkonst efter vore Begreber, og trække en Paralele mellem det Antike og det Moderne.

Dette Resultat ville vi vistnok i al Fald udbringe: at Grækernes Maleri neppe har været deres Skulptur og Architectur uværdigt, og at man altsaa med ganske andre Begreber, end de nu herskende, og med en ganske anden Fremgangsmaade, dog vil kunne blive istand til at frembringe Værker, hvis Roes, ei ufortient, formaaer at giennemtrænge en Række af mere end to tusinde Aar.

Kort Fremstilling af Normannernes Tog til Frankrige og Erobringer i dette Land.

Uddrag af og Udsigt over Deppings historiske Værk om denne Gienstand, ved F. H. Jahn.

Da en Materie, der synes at ligge de nordiske Historieskrivere nærmest, første Gang med Fuldstændighed og i et eget Værk er behandlet i det franske Sprog, af en Forfatter, som paa en Maade halv tilhører den tydske, halv den franske Nation: kunde dette Værk vel saa meget mere fortiene en noget udførlig Omtale i nærværende Tidsskrift, som den afhandlede Gienstand baade i sig selv har megen historisk Mærkværdighed, og som den dog vel særdeles maa interessere Læsere i Norden, hvorfra de krigerske Skarer uddrog over Havet, der giorde Erobringer i Frankrige og Italien, og undertvang England, ikke længe efter at dette Rige igien havde ombyttet danske Konger med saxiske. Ikke desminbre har denne Gienstand (naar vi undtage hvad Pontoppidan derom har samlet og meddeelt paa Latin, og Suhm, men adspredt, i sin Historie) hidtil kun lidet sysselsat vore Historieskrivere; hvorfor man vel maa give Lector Estrup Ret, hvor han erindrer: "at Ingen endnu har behandlet Normannernes Oldtidshistorie med de Hensyn, der mest interessere Nordens Beboere." *).

Man kan ved den Leilighed giøre en Bemærkning, som ikke sielden maa opstaae hos enhver Dyrker af den nordiske Historie: at vore lærde Historikere (hvis Tal ikke er stort) i den nærværende Tid som oftest mere lægge sig efter bestandigen at samle Materialier, end de tænke paa Opførelsen af en egen historisk Bygning, eller paa at behandle Historien i saadanne Værker, som kunne give det større Publicum en baade grundig og interessérende Læsning.

*) Bemærkninger paa en Reise i Normandiet. Kbh. 1821. Indledn.

Det kan fra een Side være roesværdigt, at de foretrække aldeles at tie, for at levere noget, der ikke i enhver Henseende kunde udholde den strengeste Prøve. Men førend et Arbeide modnes til denne Fuldkommenhed (og hvor yderst faa ere de i ethvert Land, som naae den!) er Livet som oftest henrundet, under en berømmelig Virksomhed, under Anvendelsen af en utrættelig Flid; men hvis Frugter ikke sielden berøves baade Samtid og Efterverden.

Selv med Hensyn til historiske Kilders og Materialiers Samling synes nu en mindre heldig Stierne, end tilforn, at lyse over vor Literatur. Vel ere Fortsættelsen af det danske Magazin, Udgivelsen af de sidste Dele af Suhms Historie og den vigtige Samling af vore gamle Love berømmelige Undtagelser herfra; men tillige synes det, som endeel af vore Lærde ansee norske og islandske Sagaers Udgivelse for at være en os langt mere magtpaaliggende Sag, end at fremme den danske Histories Bearbeidelse, og andet, som dermed staaer i Forbindelse, og som unegteligen ligger os, som Danske, nærmere. Derfor kunne vi da nu ogsaa om en kort Tid vente os en ny Udgave af Saxo's latinske Original, besørget ved en hamborgsk Boghandling, skiøndt det hverken er hæderligt for Danmark, eller gavnligt for Historien, at dette Foretagende ikke udførtes i Danmark, af en indfødt, med Saxos Kilder og med de nordiske Sprog fortrolig Historiker. Ikke anderledes vil det maaskee gaae med Knytlinga Saga, den eneste egentlig danske Saga, vi besidde; og billigen maa man forundre sig over, at det nordiske Oldskrift-Selskab, opstaaet i Danmarks Hovedstad, og for den største Deel vedligeholdt ved danske Mænds Pengebidrag, ikke valgte bemeldte, for vor Historie saa vigtige Saga til den første Gienstand for Selskabets Virksomhed.

Det kan da saa meget mindre forundre os, at vi nu see Normannernes Tog og disses Resultater første Gang at blive hi-

skrift fremstillede af en Fremmed og i det franske Sprog *); og omendskiøndt Værket, hvori dette er skeet, har sine væsentlige Mangler, bør vi dog yde Hr. Depping vor Tak for det, han har givet os. Jeg vil her ikke indlade mig paa at fremdrage disse Mangler; men holder det for mere passende, at meddele et meget sammentrængt Udtog af den Deel af Indholdet, der fornemmeligen angaaer Normannernes Nedsættelse i Frankrige, samt, til Slutning, en kortet Oversættelse af det 12te Capitel, indeholdende en Udsigt over Normandiets Tilstand, i de tre første Aarhundreder efter dets Erobring. Jeg troer paa denne Maade bedst at kunne opfylde det Diemed: at giøre den danske Læser bekiendt med den for ham mest interessante Deel af Skriftet, og tillige at give en Prøve af Forfatterens ret livelige, men ogsaa noget flygtige Fremstillingsmaade. Maaskee paatager en fædrelandsk Lærd sig engang at berigtige og supplere Hr. Deppings Værk; et lønnende og, ved det franske Forarbeide, ikke saa vanskeligt Foretagende.

Værket selv deler sig i en Indledning, i tolv Capitler, og i Slutningsanmærkninger, som optage næsten Halvparten af anden Tome. — I Indledningen meddeles en Udsigt over Literaturen til Normannernes og Normandiets Historie. Forfatteren har været meget nøie bekiendt med samme, og tildeels charakteriseret Kilderne ret træffende. Især dvæler han længe ved de islandske Sagaer, eller, rettere sagt, ved Müllers Sagabibliothek. Desuden nævnes, af nordiske Skribenter: Verelius, Peringskiöld, Torfæus, Suhm, Schønning, Dalin, Lagerbring, Mallet, Thorlacius, Finn Magnussen, Vedel-Simonsen, Nyerup, Werlauff, Oluffsen, Dahlmann, Estrup, Wåström og flere Andre. I vor

*) Histoire des expéditions maritimes des Normands, & de leur établissement en France du dixième siècle, par *G. B. Depping*. Ouvrage couronné en 1822 per l'Acad. des inscriptions & belles-lettres. Paris 1826. Tom. I. LI. 464. p. Tom. II. 348. p. 8.

Literaturhistorie fortiener det vel at bemærkes: at det er første Gang man i en fransk, i Paris udkommen Bog, finder en saa stor Mængde af danske Bøger citerede. Af franske og normanniske Kroniker, som Forfatteren omtalet, ere Robert Wace's og Benoit de Saint Maure's de mindst bekiendte. Den førstnævnte Kronike har han havt Lelighed at afbenytte heel og holden — vi kiende kun de af Professor Brøndsted meddeelte Brudstykker — af den sidstnævnte, som giemmes i det brittiske Museum, har ligeledes Hr. Brøndsted meddeelt Forfatteren de vigtigste, til hans Diemed hørende Fragmenter. Endelig har han ogsaa giennemgaaet de engelske, franske, spanske, arabiske og italienske Skribenter, og neppe er nogen væsentlig Kilde undgaaet hans Opmærksomhed.

I de første tre Kapitler sysselsætter vor Forfatter sig med en historisk (?) Udsigt over Nordens Tilstand, indtil Carl den Store, altsaa indtil den Tid, da vi i Grunden først fik en Historie. Den herved opstaaede indvortes Modsigelse er kun alt for kiendelig i Arbeidet; thi omendskiøndt Forfatteren, i Indledningen, følgende Müller, meget vel skielner imellem Sandhed og Digtning i de islandske Sagaer; omendskiøndt hans Dom over Saxo er en Gientagelse af Dahlmanns Anskuelser; omendskiøndt han selv om Suhm meget træffende siger: at han tidt satte for stor Tillid til de Gamles Beretninger, og af Beskedenhed ikke vovede at modsige dem, eller selv at have en Mening: saa finde vi dog i disse trende Kapitler en Blanding af alle mulige Sagnefterretninger, uden Hensyn til deres indre Værd eller Uværd. En Skildring af det gamle Nordens Sæder, hvilken de skulde indeholde, er det ikke; en sammenhængende Historie endnu mindre; hist og her findes vel vore Oldgrandskeres Arbeider afbenyttede, men uden at Forfatteren ret har kiendt deres Værd; thi Peringskjöld og Verelius ere hos ham ligesaa gyldige Vidner, som Thorlacius og Werlauff; Schøning og Schlözer vurderer han,

som nordiske Historikere, omtrent lige høit. At man derved undertiden maa støde paa forunderlige Ting, er ganske naturligt. En komisk Skiødesløshedsfeil er den, at Forf. skildrer Braavallaslaget som et Søslag, og tillige lader Harald Hyldetand kiøre paa en Stridsvogn.

I det fierde Kapitel nærmer Forfatteren sig sin Gienstand. I Midten af det 5te Aarhundrede landede for første Gang en Hob Sørøvere i Loireflodens Munding; med Slutningen af det 6te Aarhundrede havde de Besiddelser ved Loiren og i Egnen ved Bayeux. Disse Sørøvere hørte til Saxsernes Folkestammer. Imellem dem og Frankerne kom det snart til blodige Krige. Saxserne kaldte deres nordiske Brødre til Hielp, og en jydsk Konge, Hamleth, tilførte dem Understøttelse, men blev slaaet af Clothar.

Carl den Stores Krige med Saxserne bragte ogsaa de Danske i Bevægelse. For at angribe ham, udsendtes talrige Flaader, som i Aaret 800, første Gang landede paa Kysten af Flandern. Vel indgik Hemming, efter Godefreds Død, Fred med Carl den Store; men da ogsaa Keiseren havde maattet betale Naturens Gield, oversvømmedes Kysterne igien af danske Fribyttere. Omtrent ved Aar 817 løb deres Krigsskibe ind i Seinefloden Munding; 827 plyndrede de allerede paa de spanske Kyster; 830 angreb og plyndrede de Øerne Noirmoutier og Ré, Sønden for Loirefloden Munding, og fortsatte deres Ødelæggelser indtil Grændsen af Aquitanien. Fra nu af gientoges disse Indfald Aar for Aar; kun sielden mødte Sørøverne alvorlig Modstand — iblandt andet 835 — og den ringe Modstræben, som de fandt, giorde dem stedse flækkere. I Aaret 842 saae man dem allerede at lande i tvende Afdelinger, den ene i Seinen, den anden i Loirefloden. Den første Afdeling lagde Rouen i Aske, den anden Amboise og Tours.

At man i Førstningen under Benævnelsen Normanner, forstod en Blanding af alle nordiske Folk: Danske, Svenske, Nor-

mænd, Sakser o. s. v. indrømmer vor Forfatter. Imidlertid kommer han, ved at omtale de førnævnte Tog, til, nærmere at adskille dem. Anføreren for den sidste Bande nemlig var en vis Hasting eller Habding. Schønning, der, som bekiendt, stræber efter at giøre enhver af Oldtidens kraftfulde Mænd til en Normand, erklærer Habding uden videre for sin Landsmand; den beskedne Suhm, giør ham til en Jarl af Østgothland; vor Forfatter fremsætter, efter normanniske Skribenter og efter nyere Undersøgelser over Habdings Fødeland, den Formodning, at han var dansk. Overhovedet er han meget tilbøielig til at underskrive Dr. Estrups Hypothese *): at nemlig Hovedsværmene af de franske Normanner kom fra Danmark; ligesom ogsaa, at den største Deel af de Skandinaver, som hiemsøgte Skotland og Irland, vare Normænd; at derimod de Folk, som anfaldt og giæstede Rusland, vare Svenske. At de ofte blandedes sammen, er vel ingen Tvivl underkastet, og det vilde være en lige saa unyttig, som ufrugtbar Undersøgelse, at bestemme hver udmærket Vikings oprindelige Fødeland.

I Forening med Biørn Jernside gientog Habding snart sine Indfald, og bemægtigede sig, efter mange Plyndringer, Øen Noirmoutier, hvor han opslog et Slags fast Bopæl. Herfra giorde han en Expedition mod Gallicien, men blev slaaet; dog løb han, paa sin Tilbagereise, ind i Garonnefloden, landsatte sine Tropper, og lod dem streife rundt omkring, indtil Bayonne og Toulouse. Tatilius, Hertug af Gascogne vovede vel at modsætte sig ham; men han blev slaaet og hans Land ødelagt. Kun een Afdeeling blev, ved Torbes, i en meget biergfuld Egn, omringet af Indbyggerne, og indtil sidste Mand nedhugget. Man høitideligholder endnu den Dag i Dag i Torbes, den 21de Mai, til en Erindring om Normannernes Nederlag.

*) Reise i Normandiet, Indledning. S. V-XV.

Det synes, som om Hadding nu ogsaa tog en fast Punkt ved Garonnefloden Munding, og herfra udrustede en Expedition imod Syden. Med 54 Langskibe afgik han om Foraaret til Lissabon, forblev der i 14 Dage, og styrede dernæst omkring Cap St. Vincent. Han gik op ad Guadalqvivirfloden, angreb og indtog Sevilla. Araberne, som dengang endnu vare i Besiddelse af det sydlige Spanien, rykkede dem imøde, og, ved et forunderligt Tilfælde, maatte Spanien blive Skuepladsen for en Krig imellem Afrikaner og europæiske Nordboer, som maaskee aldrig havde hørt tale om hinanden. Araberne bleve slaaede, og Normannerne udbredte sig nu, fra Sevilla af, over hele Andalusien, ja, streifede endog til henimod Alicante. Deres Fraværelse afbenyttede Fienden til at angribe Haddings Flaade, som for en Deel tilintetgiordes: Normannerne bleve nødsagede til at vende tilbage og indskibe sig igien.

I Aaret 845 trængte en Skare Normanner, under Anførsel af en vis Regner, atter frem paa Seinefloden, streifede indtil St. Omer og besatte en Deel af Paris. Carl den Skaldede betalte 7000 Pund Sølv til Regner, imod at denne lovede, aldrig meer at angribe hans Rige.

Efterat have fortalt Normannernes samtidige Indfald i Friesland, vender Forfatteren tilbage til Frankrige. I Aaret 852 angrebe de, under Godefred, Seinens Bredder paa ny, og toge deres Vinterleie der i Landet. I det følgende Aar hiemsøgte de Loirefladens Egne, hvor de imidlertid ikke havde synderligt Held; men 6 Maaneder derefter giorde den føromtalte Hadding et nyt Angreb paa Tours, indtog og plyndrede Byen, og streifede indtil Orleans, Fleuri, Chably og Auxerre. Men imedens han saaledes hærjede Landet, bleve Normannerne indbyrdes uenige. Det kom endog til Fegtninger imellem dem; og Sydroc, Anfører for det ene Partie, lod sig omsider ved Penge bevæge til, at

forlade Loiren og derimod at vælge Seinen til Skuepladsen for sine Røverier. Han blev slaaet og gik tilbage til Danmark. Aaret derefter forsøgte han Lykken paa ny, men blev ligeledes slaaet, og hans Skare adspredt.

Ødelæggelserne vedvarede imidlertid langs med Loire- og Garonnefloden. Samtidige, af vor Forfatter anførte Skribenter skildre os Tilstanden i disse Egne med de mørkeste Farver. Byerne vare ødelagte, Klostere og Kirker udplyndrede, Indbyggerne adspredte, eller de havde giort fælles Sag med Hedningerne, som de endog overgik i Grusomheder. Kysterne laae øde og udyrkede, Viinbiergene vare forstyrrede; paa Veiene mødte man hverken Kiøbmænd eller Pillegrimme. En frygtelig Taushed herskede over Markerne; Hedeurter bedækkede det frugtbare Jordsmon.

Hadding forlod Stationen ved Garonnefloden, og vendte sig, i Aaret 857, igien til Paris. Landet blev hærjet indtil Soissons; en Sum af 685 Pund Guld og 3250 Pund Sølv, bevægede ham endeligen til at forlade Frankrige for en Stund. Han udrustede igien en Expedition mod Sønden, som man siger i den Hensigt, at giæste Rom. Formodentlig havde han hørt tale om denne Stad, men vidste ikke hvor den laae; imidlertid afgik han med 100 Langskibe imod Sønden. Hele den spanske og portugisiske Kyst blev plyndret; de baleariske Øer havde samme Skiæbne; endeligen landede han i Havbugten af Spezzia. Her laae en fordum blomstrende By, Luna, hvilken Hadding antog for Rom. Indvaanerne rustede sig til Modværge, og Hadding, som frygtede for med Magt ikke at kunne opnaae sit Øiemed, tog sin Tilflugt til Forstillelse. Han lovede Fred og Venskab, og yttrede, da dette ikke førte til Maalet, det Ønske, at antage Christendommen. Virkeligen lod han sig døbe, men bortfiernede selv ved denne Handling ikke Indvaanernes Mistanke, der tvertimod vedbleve at holde deres Porte lukkede. Hadding foregav at være falden i en

Bygdom, og lod efter nogen Tids Forløb udsprede det Rygte, at han var død. Hans Ledsagere bade om, at deres Anførers Liig maatte bisættes i en af Byens Kirker; noget, som man ikke vel kunde negte dem, forbi Hadding var christnet, og hans Legeme derfor burde hvile i viet Jord. Men da man var i Begreb med at nedsænke Liigkisten, stødte han Laaget fra sig, anfaldt tilligemed sine Ledsagere Præsterne, indtog og udplyndrede Byen, og slæbte et stort Bytte, hvoriblandt Luna's skiønneste Ungdom af begge Kiøn, med sig tilbage.

Medens Hadding paa denne Maade udbredte sine Tog til Middelhavet, ankom en anden Skare af Normanner til Seinen, og bemægtigede sig Øen Oscelle, i Egnen af Paris. Det er, som bekiendt, en Gienstand, som de franske Antiquater, især i nyere Tider, have skienket deres Opmærksomhed: at undersøge hvor Oscelle har ligget, og under hvilket Navn denne Øe nu existerer. Vor Forfatter fremsætter den ikke urimelige Formodning, at Navnet selv er en fordærvet Udtale af det nordiske Øsel; Beliggenheden af samme sætter han i Nærheden af den nuværende Pont de l'Arche.

Imidlertid gav Besiddelsen af Oscelle Anledning til nye Indfald i Frankrige. Normannerne forskaffede sig endog Heste, for hurtigere at kunne komme afsted. Carl den Skaldede forsamlede vel en Hær, og blokerede en Tidlang Normannerne paa deres Øe; men et Oprør iblandt hans Tropper tvang ham til at ophæve Blokaden og dagtinge med Normannerne.

I denne Tid vendte Hadding tilbage fra Italien. Han løb ind i Rhonefloden og ødelagde Nimes og Arles, samt hærjede Kysten fra Appenninerne til Pyrenæerne. Den spanske Kyst tiente ham til Vinterleie. Saaledes vedvarede Ødelæggelserne i flere Aar, indtil man, ved ny Pengeopoffrelse, maatte kiøbe sig Fred.

Endeligen, i Aaret 866, forlode Normannerne, med Undtagelse af en eneste Afdeling, der var stationeret i Loirefloden's Munding,

Frankrige. Omendskiøndt man adskillige Gange angreb denne sidste Afdeling, vidste den dog at forsvare sig i flere Aar, og bemægtigede sig 873 Angers, hvilken By de udvalgte som et Slags Depot. Men her bleve de beleirede af de Franske, og tvungne til at capitulere. Normannerne lovede, at forlade Frankrige, men betingede sig dog endnu Vinterleie i deres gamle Station. At de desuagtet, om Foraaret, ikke forlode de franske Kyster, var saare naturligt, især da indvortes Uroligheder i Riget heri kom dem til Hielp.

Hidindtil havde Normannernes Expeditioner kun havt Plyndring, ingen Erobring til Formaal. I Aaret 876 derimod ankom en Viking fra Norden, som fattede og omsider fuldførte Planen, at stifte et selvstændigt Rige paa de franske Kyster. Dette var Rolf, i Almindelighed Gangerrolf kaldet. Normandiets Historieskrivere fortælle, at han var dansk af Fødsel, men af Kongen forjaget af sit Fædreland og flygtet til Skotland. Herfra angreb han Engelland; men besluttede, ifølge en Drøm, at vende sine Vaaben mod Frankrige. Han sluttede derfor Fred og Forbund med den engelske Kong Alfred, og tilbragte Vinteren med at udruste en Flaade i de engelske Havne. Da den, om Foraaret, løb i Søen, blev den overfaldet af Stormvinde, adsplittet og for største Deel kastet paa Strand paa Øen Walcheren, hvor Indvaanerne angreb de fremmede Giæster, og bibragte dem et føleligt Tab. Imidlertid samlede Rolf sine Folk igien, angreb Greverne af Friesland og Hennegau, der vare komne Walcherens Beboere til Hielp, og slog dem. Grev Regnier af Hennegau faldt levende i Rolfs Hænder og maatte ei alene betale en stor Løsesum, men endog indgaae et Forbund med ham.

I November Maaned 876 eller 877 trængte Rolf ind i Seinefloden; Carl den Skaldede indlod sig i Underhandlinger med ham, betalte en vis Pengesum, og Rolf vendte med sine Normanner tilbage til England. Her bragte han den affatte Kong Alfred

igjen paa Thronen, og forlod derefter Landet. Endeel Normanner bleve tilbage i England og lode sig døbe; en anden Deel begyndte igjen de sædvanlige Sørøverier, under Anførsel af Hadding, en Søn af den føromtalte Viking af samme Navn. Denne Skare plyndrede Flandern og Artois, trængte frem paa Rhinen, ødelagde Coblenz, Trier, Mainz, Lille, Bonn og Achen, og kastede sig endeligen, med en Styrke af 10,000 Mand, paa Paris. En langvarig Beleiring opstod; Paris blev vel reddet for Indtagelse, men Landet hærjedes rundt omkring. Det var ved denne Tid, at man satte den bekiendte Bøn: "for Normannernes Raserie, frels os, o Herre Gud!" i Litaniet.

Nødsflerne vedvarede over 10 Aar, førend Rolf lod sig see igjen. Vor Forfatter antager, efter de norske Sagaer, at han var gaaet til sit Fødeland Norge, hvor han imidlertid drev Strandhug, og derfor blev jaget i Landflygtighed. Han begav sig derpaa, i Fællesskab med flere Vikinger, igjen til Frankrige, gik op ad Seinefloden og indtog Jumieges. Her mødte ham en Deputation fra Rouen, hvilken Stad underkastede sig ham frivilligen. Rolf lod sig derefter udraabe til Hertug af Rouen, anlagde et lille Fort ved Byen, og satte Fæstningsværkerne igjen istand. I Frankrige strede dengang tvende Prætendenter om Kronen; begge søgte at drage Rolf ind i deres Interesse, og befæstede derved hans Herredømme. I Aaret 900 giftede han sig med Greven af Bayeux's Datter, Popa, og opnaaede saaledes et Slags Legitimitet iblandt de franske Store.

Imidlertid var Rolfs Besiddelse endnu ingenlunde erkiendt af den franske Konge eller af dette Riges Fyrster. Carl den Eenfoldige henvendte sig selv til Erkebispen af Rouen, og bad ham om at formane Rolf til Fred og Udsoning. "Jeg taber," skrev han, "med hver Dag flere Undersaatter; mit Rige er ødelagt; man saaer og arbeider ikke mere. Jeg vil give udstrakte Lande og kostbare Foræ-

tinger til Rolf, dersom han vil lade sig døbe og slutte en Vaabenstilstand." Rolf bevilgede det Sidste; han lovede Vaabenhvile i tre Maaneder. Men Hertugen af Bourgogne og Greven af Poitiers vare meget utilfreds med denne Vaabenstilstand; de angrebe endog Rolf, og fornyede derved Krigen, som med afvexlende Lykke, men til Tab for Kongen, vedvarede indtil 911. I dette Aar kom det til Underhandlinger og Fred. Carl den Eenfoldige tilbød Rolf først Neustrien, som et fransk Lehn, samt sin Datters Haand (thi Rolf havde forskudt Popa), dersom han vilde antage Christendommen. Rolf svarede i den stolte Seierherres Tone: at han ikke agtede at adlyde noget Menneske; at Neustrien var et ødelagt Land og ikke var nok for ham. Kongen tilbød ham Flandern; men Rolf fandt dette Land for sumpigt; endeligen lagdes, efter nogle Skribenter, hele Bretagne, eller, i det mindste Lehnene Rennes og Dol til Neustrien, og det Hele blev overdraget til Rolf, som et Lehn, hvilket efter hans Ledsageres Benævnelse kaldtes Normandiet. Vor Forfatter kommer nu til meget interessante Undersøgelser om Freden til St. Clair og Normandiets Grændser. Fredsinstrumentet nemlig findes ingensteds, og Historieskriverne tale meget overfladeligt om det nye Hertugdømmes Bestanddele; kun den sicilianske Annalist Malaterra anfører Grændserne, saaledes som de vare i hans Tid, eller mod Slutningen af det 11te Aarhundrede. Dengang laae Normandiet imellem Havet, Ponthieu, Bretagne, Chatres, Maine, Vexin og Beauvais.

Saaledes var da det første Maal for Rolfs Ærgierrighed opnaaet; et skiønnere Øiemed vinkede ad ham, det, at ophielpe det aldeles ødelagte Land. Rolf indførte et til Tidernes Tarv svarende Feudalsystem; han opmuntrede sine Normanner til at gifte sig med de Indfødtes Døttre, og gav passende Love, i hvilke nordiske Vedtægter saaledes blandedes med franske Institutioner, at det er

vanskeligt at sige, om han mere fulgte disse eller hine. Mer mærkeligt er hvad Forfatteren anfører, at man i Normandiet har det samme Sagn om den offentlige Sikkerhed under Rolf, som man i Danmark har under Frode, og i England under Alfred, at nemlig Kongen kunde henlægge en Guldring paa Landeveien, uden at Nogen vovede at røre samme. Den hele Fortælling er maaskee paa det ene Sted, som paa det andet, kun en Allegorie, for at betegne den Kraft, store Fyrster vide at give Lovene.

Frankrige følte snart Følgerne af denne Udsoning med Normannernes fornemste Anfører; thi da de ved Loirefloden tilbageblevne Hobe, i Aarene 918 og 919 fornyede deres Indfald, drog Rolf selv imod dem, og tvang dem til Rolighed og Underkastelse. Dog lykkedes det ham først 921 aldeles at betvinge disse hans urolige Landsmænd.

I det samme Aar 931 døde Rolf*); unegtelig en af de mærkværdigste Fyrster og Helte, som det gamle Norden har frem-

*) Om hans Grav i Domkirken i Rouen, s. *Dawson Turner's* Tour in Normandy. Lond. 1820. I. S. 149. Estrups Reise. S. 14. I Følge en Indskrift i Kirken, ere hans Been flyttede til Stedet, hvor de nu hvile 1063. Den samme Indskrift lader ham blive døbt 913 og døe 917. Man seer der endnu Rolfs og hans Søns Billeder, udhugne i Steen, og hvilende paa Sarkophager; dog er Arbeidet, efter Stothards Mening, ikke ældre end det 13de Aarhundrede. Den anførte Reise af Turner findes ei at være benyttet af Depping. Et Par andre nyere Værker over Normandiet, som han ei heller synes at have kiendt, ere: The architectural antiquities of Normandy, in a series of 100 etchings, &c. by *John Sell* and *Catmann*. Lond. 1820–22. 2 Vol. Fol. og Archives annuelles de la Normandie, historiques, monumentales, literaires & statistiques; par *Louis du Bois*. 1. Année. Caen. 1824. Det sidste Skrift, der indeholder adskillige interessante antiquariske Afhandlinger, er maaskee udkommet sildigere, end Deppings Priisskrift blev forfattet; dog ikke sildigere, end det tryktes. Anm. af Udg.

bragt. Hans Søn Wilhelm, (med Tilnavn Langsværd) fulgte ham i Regieringen. Denne Prinds var opdragen hos Munkene, elskede Fred og Rolighed, og agtedes derfor kun lidet af Normannerne, der ikke strax kunde aflægge deres vilde Natur og kun af en kraftfuld Mand lode sig beherske. Under et Oprør, som nogle Store giorde imod ham, havde han allerede besluttet at forlade Landet, og vilde ogsaa have udført sin Plan, dersom ikke Bernhard den Danske havde forhindret det. Paa hans Forestilling angreb han Oprørerne og slog dem aldeles. Kort derefter tog han Deel i de for og imod Kong Ludvig Outremer opstaaede borgerlige Uroligheder. Han blev dræbt ved Snigmord i Pecquigny under en Sammenkomst med Grev Arnold af Flandern 943 (eller 944, som det siges paa hans Gravminde). Hans Søn, Richard, var alt som Barn hyldet som hans Efterfølger; men Leiligheden syntes Ludvig Outremer al for beqvem til igien at inddrage Normandiet under Kronen. Under Paaskud af at sørge for den unge Prindses Opdragelse tog han Richard til sig; dog snart mærkede man hans Hensigter; den unge Prinds blev bortført, og en heftig Krig brød ud. Det var i denne Krig, at den danske Kong Harald Blaatand ilede sine Landsmænd med en Flaade til Hielp, slog i Aaret 949 den franske Konge, og tvang ham til at erkiende Normandiets Uafhængighed *).

*) Efter Kroniken af Wilhelm fra Jumieges L. 3. c. 9. kom Harald Blaatand under Wilhelm Langsværds Regiering til Normandiet med 60 Skibe, fik Grevskabet Coutances til Lehn, og Cherbourg til Opholdssted. Stedet, hvor Harald vandt den for Normandiets Skiebne saa vigtige Seier over den franske Kong Ludvig, der selv blev fangen paa Flugten, finder Dr. Estrup i en Dal i Landskabet Pays d'Auge, hvor Landsbyen Danestal og flere Navne synes at giemme nordiske Erindringer. (Estrups Reise i Norm. S. 100 o. f. Jvf. Suhms Danm. Hist. III. S. 31, som sætter Tildragelsen i A. 945.)

Richard døde 996. Hans Søn, Richard, avlet med en dansk Kone, fulgte ham i Regieringen. Under ham blev Normandiet meer og meer indviklet i Nabostaternes større politiske Liv; og den sidste Expedition af Normanner, udrustet i Norden, hiemsøgte Frankrige, i det nemlig Oluf Trygvesøn paa sine Vikingstog, ogsaa landede paa Normandiets Kyster. Normanniske Historieskrivere fortælle, at han blev døbt i Rouen; som bekiendt, skal han derimod efter de engelske Annalister, være døbt i London; efter de islandske Sagaer derimod, som den Ene beretter, paa Syllingøerne, som den anden vil, i Rusland. Vor Forfatter fremsætter den høist rimelige Formodning, at han, af politiske Aarsager, kan have modtaget Daaben paa alle de nævnte Stæder; thi vist var det for ham forbundet med mange væsentlige Fordele, at afsværge Hedenskabet.

Richard den Anden døde 1024; hans Søn, Richard den Tredie regierede kun to Aar. Efter ham fulgte en yngre Søn af Richard den Anden, ved Navn Robert, i hvilken alle Dyder, men ogsaa alle Laster hos de gamle Normanner syntes at være fornyede. Greven af Alençon havde negtet at aflægge Lehnseden til ham; han tvang ham til at giøre det, med en Sadel paa Ryggen; Hertugen af Bretagne behandledes paa en lignende Maade, og det er ingen Tvivl underkastet, at de Udvandringer, som under hans Regiering fandt Sted, for en Deel foraarsagedes ved hans Haardhed. Ogsaa deri lignede han sine Forfædre, at han ikke vilde indlade sig i et ordentligt Ægteskab; men med en Frille avlede en Søn, som han tvang sine Vasaller til at hylde, da han, i Aaret 1034 vilde tiltræde en Reise til Jerusalem. Paa denne Reise døde han, 1035, i Nicea.

Neppe var Efterretningen om Roberts Død ankommen til Normandiet, førend flere Lehnsmænd negtede at erkiende hans Søn, Wilhelm, som Landets Hertug. Det kom til blodige indvortes

Krige; men Wilhelm var seiersæl og betvang efterhaanden alle sine Modstandere. Nu henvendte han sine Tanker til England. Han lod sig til den Ende først give Kong Eduards Løfte, om at succedere ham; bevægede dernæst Paven til at bekræfte dette Løfte, og angreb endeligen 1066 England. Et eneste Slag satte ham der paa Thronen.

Efter hine Tiders Regieringsmaximer deelte Wilhelm sine Besiddelser blandt sine Børn: Robert og Wilhelm; men den Sidstnævnte, som havde erholdt England i Delingen, angreb sin Broder, tog ham til Fange og forenede paa denne Maade Normandiet igien med sit Kongerige. Denne Forening vedvarede under de følgende trende Konger: Henrik den Første, Henrik den Anden og Richard Løvehierte. Johan uden Land derimod, som fulgte paa Richard, opirrede baade sine engelske og franske Undersaatter imod sig: han blev i Aaret 1204, fradømt Herredømmet over Normandiet, og dette Land forenedes igien med Moderstaten, Frankrige.

Som en Episode, og meget kort, fortæller vor Forfatter Normannernes Nedsættelse i Italien mod Slutningen af det tiende Aarhundrede.

Det 12te Capitel indeholder en Udsigt over Normandiets Tilstand i de tre første Aarhundreder efter Skandinaviernes Nedsættelse i Landet. Da denne Gienstand, er nærmere beslægtet med den nordiske Historie, og hidindtil kun fragmentarisk fremstillet af nordiske Historieskrivere, synes det ei uhensigtsmæssigt, her at meddele dette Capitel. Først ville vi anføre Slutningsanmærkningerne i Hr. Deppings Værk. Disse, som endog tildeels ere af betydeligt Omfang, afhandle følgende Materier, eller meddele følgende for den franske — tildeels ogsaa for den nordiske — Læser ubekiendte Beviissteder til Texten.

1. Undersøgelse om Normannernes Navn og oprindelige Fædreland.
2. Vidnesbyrd med Hensyn til Ungdommens Udvandringer fra Norden.
3. Et Udtog af Benoit de St. Maures haandskrevne normanniske Kroniker.
4. Undersøgelse om det saakaldte Clameur de Haro.
5. Trende utrykte Breve fra Schlegel, Suhm og Mallet, (1766) angaaende Harald Blaatands Expedition til Frankrige.
6. Udtog af Robert Waces Roman de Rou, angaaende Oluf Trygvesøns Tog til de franske Kyster.
7. Udtog af Oluf Trygvesøns Saga (Snorros Recension i Folio-Udgaven) over samme Gienstand.
8. Undersøgelse om nogle af Normandiets topographiske Navne, hvis Oprindelse kan antages at være nordisk.

Udsigt over Normandiets Tilstand i de tre første Aarhundreder efter Skandinaviernes Nedsættelse i Landet.

Rolf og hans Ledsagere ligne de Meteorer, som forsvinde i den med Hurtighed giennemskaarne Luft, uden at efterlade sig noget andet Spor end en lang Ildstribe, som Diet følger med Forundring. Normannerne, som nedsatte sig i Neustrien, tabte sig efterhaanden i den franske Nation, en Blanding af Galliere og Romere, Franker og Burgunder, Vestgother og Romere, Venner og Fiender, Barbarer og dannede Folkeslag. Ti Slags Sprog, ti Slags Religionslærdomme tabte sig maaskee med dem i Befolkningens store Masse. Franske og Fremmede have giennemreist Normandiet, for at gienfinde Spor af de gamle normanniske Colonier, eller for at opdage, i det mindste, nogle Vidnesbyrd om deres lange Ophold, nogle synlige Prøver paa dette kiække Folks Character. Alle have beundret Velstanden i en Provinds, lige riig ved Jordbundens

Frugtbarhed, og ved Manufacturer og Handel; men de have forgjæves søgt Spor til de oprindelige Normanner blandt Landets nuværende Beboere, og, med Undtagelse af nogle svage Overeensstemmelser, mødte dem intet Skandinavisk; Alt forekom dem fransk eller fra en nyere Tid. Vi ville da, fra vor Side, undersøge Normandiet, dets Monumenter, Sæder, Krøniker og Regieringsformer, dets Sprog og Poesie: opdage vi da heller ikke mange skandinaviske Spor, saa lære vi dog bedre at kiende Civilisationens Historie.

Paa Orkenøerne, Shetlandsøerne, de hebridiske Øer og i det nordlige Skotland, seer man endnu Levninger af gamle Befæstninger, anlagte for største Deel paa en saadan Maade, at de synes at have været bestemte til at dække Landgangsstederne. De kaldes der danske Forter, Duns eller Borge, ligesom Islænderne kalde de gamle runde Taarne paa deres Øe, der tiene dem til Faarehuse, (hos Forf. Kornlader!) Borgar. Paa Orkenøerne kaldes de Wart eller Wardhills (Vagthøie, Warder). Man finder hele Rader af saadanne gamle Taarne, af hvilke nogle ere omgivne med Grave. Det gamle Fort Snaborg, paa Øen Unst, var omgivet af tvende Grave, af hvilke den ene endog var udhuggen i Fieldet. Omkring nogle af disse Forter vare anlagte lignende smaa Bygninger, som formodentlig tiente Øens Befolkning til Tilflugtssted, naar Vagterne forkyndte Nærmelsen af en Sørøverflaade. Den store Mængde Byer og Gaarde, som endnu bære Navn af Borg, giør det sandsynligt, at der i ældre Tider gaves langt flere Borge. Et ringe Antal af disse gamle Bygninger ere opførte efter en særegen Plan: de ere runde og have i det Indre en ligeledes rund Gaard, omgiven med en Muur, der, i Forening med den ydre Muur, danner et lukket, rundt Mellemrum, deelt i smaa Celler eller Gallerier, som af og til ere anlagte, den ene over den anden. Disse Celler ere overmaade snevre og Gallerierne meget lave; nu og da helder

Muren noget mod den ene Side. En lav og snever Port, som let lader sig lukke med en stor Steen, var den eneste Indgang til disse Forter, i hvilke man sandsynligviis, ved Fiendens Nærmelse, flygtede Qvæget og Levnetsmidlerne.

Normandiet tilbyder os ingen Levning af lignende Monumenter; man finder dem heller ikke i Normannernes Fædreland, i Danmark eller Norge. Desuden er det langt fra ikke afgiort, at disse Forter ere anlagte af de nordiske Fribyttere; thi det Hele beroer paa skotske Folkesagn; og selv om det var Tilfældet, at de ere anlagte af Sørøvere: saa kan man dog ikke forundres over, ei at finde dem i Normandiet. Sørøveriet ophørte i Frankrige 200 Aar førend i Skotland, hvor desuden de i Fieldene udhugne Befæstninger maatte holde sig langt længere, end paa Seinefl odens Bredder.

I Treguier, i Bretagne, seer man, imellem Cathedralkirken og Bisskoppens Baaninger, et gammelt fiirkantet Taarn, som man kalder Hastings-Taarn, og som, efter de nyere bretanniske Skribenter, skal være Levningen af et gammelt, ved Hasting anlagt, Fort. Men man behøver blot at see dette Taarn, for at begribe, at det ei kan være bygget i det niende Aarhundrede; og at det aldrig har tient til nogen Befæstning; det synes tvertimod at være det gamle Klokketaarn fra Klosteret Trecor, som Hasting afbrændte paa et af sine Streiftog.

Imidlertid finder man i Normandiet Levninger af gamle Leire, baade paa Kysterne og ved Flodbreddene; men det er vanskeligt at bestemme, om de hidrøre fra Normannerne; thi meer end eengang have Sørøverne vist betient sig af Romernes gamle Leire. Den eneste militaire Post, som synes at være en Levning af Normannerne, er Forskandsningen ved Haguedike, paa den nordvestlige Pynt af Halvøen Contentin, hvis vidtløftige Omrids indeslutte Gravhøie og Taarnlevninger, anlagte tæt ved Havet.

Hvad vi her have sagt om Leirpladsene, gjelder ogsaa om Gravhøiene, eller de ved Konst frembragte Høider, der, som de saakaldte mottes d'Aupegard, maaskee dække Asken af den ene eller anden Anfører. De nordiske Lande frembyde et stort Antal af slige Monumenter, som ere mærkværdige ved deres Alder. Imidlertid findes de ogsaa gjennem hele Frankrige og i mange andre Lande, og det er saaledes langt fra ikke afgjort, om de saakaldte mottes d'Aupegard, og de andre Gravhøie i Normandiet ere af normannisk Oprindelse eller ei. Et Gravsted, tegnet af Ducarel, blandt Normandiets Oldsager, og beliggende imellem Evraux og Vernon, ligner, efter danske Lærdes Udsagn, de i deres Fædreland fundne Gravsteder meget; men de Gamles Begravelser ligne hverandre næsten over hele Europa.

Man maa ikke søge Sands for de skiønne Konster hos de normanniske Sørøvere: Folk, der tilbringe deres Liv med at forstyrre, kunne ikke have Konst-Smag. De havde ikke engang nogen egentlig Mynt; man finder denne ei engang hos de første Hertuger af Normandiet. Colossale Bygninger, mere stærke og massive, end konstigt byggede Forter: dette var de eneste architektoniske Værker, som de forstode at opføre. Saalænge de vare Hedninger, holdt de formodentlig deres Gudstieneste, ligesom Gallierne, under aaben Himmel, eller i Skyggen af ældgamle Egetræer, foran store Steenblokke, som nu og da lagdes paa hinanden. Man seer dem endnu i de nordiske Lande; men man veed ikke, om Oprettelsen af nogle af de Altere af lignende Form, som man finder i Normandiet, bør henføres til Normannerne. Efterat de vare blevne christnede, havde de Umage med at udrydde Navnet af Ødelæggere, omendskiøndt de byggede Kirker og Capeller i stor Mængde. Hertugen af Normandiet havde i Aaret 1001 indbudet Abbeden af Dijon, den hellige Benignus, at komme til ham, for at reformere det vanslægtede Kloster i Fecamp; han undslog sig

derfor, med det Svar: at han havde hørt, Normannerne vare meer villige til at nedrive og ødelægge Templer, end til at opbygge og vedligeholde dem. Denne Skik aflagde de dog snart; og der blev ingen i Frankrige saa ivrige til at bygge Kirker og Klostere, som Normannerne. Ved Aflad opmuntrede Geistligheden dem til at bidrage til Bygningsomkostningerne; den stiftede endog Vognmandsgilder (confréries de charretiers) til Kirkernes Opbygning. Man tog Sacramentet; man udsonede sig med sine Fiender; man forenede sig endeligen og valgte en Forstander, under hvis Styrelse man førte Materialier til Byggepladserne. Maaskee havde man ogsaa lignende Murergilder.

Der existerer i Normandiet ingen Kirker mere fra det tiende Aarhundrede, i hvilke man forresten kun saare lidet afveg fra den romerske Architectur, som dengang var den herskende i Frankrige. I det ellevte Aarhundrede byggede man endnu i en barbarisk Stiil, hvilket den lille Kirke af St. Julien og Taarnet Klerkekamret i Raadstuehaven i Rouen tilkiendegive. Men omtrent ved denne Tid udvidedes Ideerne, Architekturen blev fuldkomnere, og man opførte dristige Bygninger i den saakaldte gothiske Stiil, der, forskiønnet og uddannet, endnu tildeels fortiener vor Beundring. "Dersom vi ere fattige, paa Bygninger fra det niende Aarhundrede, siger en normannisk Forfatter i sit interessante Værk, over Middelalderens Bygningskonst *), saa er vort Land maaskee det rigeste paa Bygninger fra det ellevte. I Arrondissementerne Caen, Bayeux og Valognes, kan man neppe reise en halv Miil, uden at støde paa dem. Den Steenart, som man finder i disse Egne, er let at bearbeide, og lader sig uden Vanskelighed bruge til Sculpturarbeider. Denne gunstige Omstændighed forklarer noksom, hvorfor disse Steder ere rigere paa gamle Monu-

*) *De Caumont*, Essay sur l'architecture religieuse du moyen âge, particulièrement en Normandie, Caen 1825. 8.

menter, end andre." Jeg henviser fornemmelig, med Hensyn til Kirkernes Beskrivelse og til Historien af den gothiske Stiils Uddannelse i Normandiet, til bemeldte Værk, og bemærker kun, at den gothiske Stiil, omtrent til samme Tid, var herskende i den religiøse Bygningskonst over hele Europa, uden at man endnu veed, hvorfra den har sin Oprindelse. Normannerne have hverken bragt den til Frankrige, eller opfundet den her; men de have meget tidligen bygget i denne Stiil; det være nu fordi de stode i Søforbindelser med de sydlige Folk, eller af andre ubekiendte Aarsager *).

Efter Englands Erobring indførtes der en Bygningsmaade, som Englænderne kalde normannisk, (eller den anglo-normanniske) uden dog at tillægge Normannerne Opfindelsens Ære. Efter nyere engelske Konstkiendere, skulle de ikke have giort andet, end udvide og forskiønne den saxiske Bygningsmaade, som de forefandt i England. Saxerne byggede deres Kirker langagtige, og understøttede dem med tykke Mure, der ikke behøvede Strævepiller

*) I England, hvor man, tidligere endnu end i Tydskland, har skienket den saakaldte gothiske Bygningskonst en høi Grad af Opmærksomhed, i Forbindelse med ikke mindre Omhu for at bevare dens Værker, og hvor man i vor Tid næsten hvert Aar seer kostbare Arbeider over denne Architektur at udkomme, har man heller ikke forsømt at beskrive og aftegne de gothiske Kirker og andre Bygninger i denne Stiil, som findes i Normandiet; saameget mindre, som disse baade ved Overeensstemmelser i Architekturen, og ved den Plads, som Normandiet og dets Hertuger indtog i den brittiske Historie, dobbelt maa interessere Englænderne. Foruden et Par ovenfor anførte, herhen hørende Værker, kan endnu bemærkes det nyeste: *Pugin* and *Le Keux's* engraved Specimens of the architectural antiquities of Normandy, attended to illustrate by plans, elevations, and views the various Styles and features of the ancient buildings of that province. Lond. 1827. (60 Plader i Median-Qvart; med tilhørende Text. 2 L. 10 Sh.)

Anm. af Udg.

gros-boutans). Disse Kirker havde, i Almindelighed, faa Zirater; Buerne vare rundhvælvede (à plein cintre). Normannerne forstørrede og forhøiede Kirkerne; de gave dem Form af det græske Kors, understøttede dem ved lange, smalle Søilerader og Stræbepiller, og forskiønnede dem med Udhugninger og Sculpturarbeide. Det var først længe efter Erobringen, at de betiente sig af Spidsbuerne (ogive), istedet for den runde Hvælving (cintre).

De Fæstninger, som Normannerne anlagde i England, udmærke sig ved en Donjon af flere Etager, opført enten paa Enden af Værket, eller paa en Høide i Midten. Vi vide ei, om de af Normannerne i Frankrige anlagte Forter, besad denne Særegenhed: det Slot, som de første Hertuger beboede i Egnen af Fécamp, er aldeles tilintetgiort, og man kan neppe gienfinde Stedet, hvor det har staaet. Hertugerne pleiede ogsaa at opholde sig i det gamle Juliobona, nu Lillebonne, hvor de maaskee afbenyttede Levningerne af de derværende gamle romerske Bygninger; Ruinerne, som nu findes der, tilkiendegive imidlertid ingen høiere Alder, end fra Hertug Wilhelm. Ikke langt fra Lillebonne, seer man det gamle Slot Tancarville, som tilhørte Familien Harcourt, Efterkommere af en dansk Høvedsmand, der ledsagede Rolf til Normandiet. Men dette Slot er heller ikke fra Normannernes første Tider; og der gives liden Udsigt til i Normandiets gamle Bygninger at opdage noget af nordisk Oprindelse.

Geistligheden havde ikke saa megen Indflydelse i Normandiet, som i de andre franske Provindser. I de første Aarhundrede efter Normannernes Nedsættelse, holdtes intet Concilium i Normandiet, og Landets Bisskopper besøgte ikke de Møder, som holdtes uden for samme; man adskilte endog den oprindelig normanniske Geistlighed fra den franske. Den var underkastet Landets Love og Domstole, og tog, under de første Hertuger, ingen Deel i Herredagene. Men i hvor langsomt den end opnaaede sit Herredømme, saa blev dette

dog ikke des mindre sikkert og varigt. I Aaret 1096 decreteredes at Præsterne, istedet for at aflægge Hylding til de verdslige Herrer, ikke skyldte dem meer end Troskabseden; en Anordning, som dog Wilhelm Erobreren igien tilintetgiorde *).

Ved at indskyde sig under Paven, havde Geistligheden lidt efter lidt vidst at unddrage sig den verdslige Jurisdiction, og Kirkehistorikerne betragte Edictet af 1190, hvorved Cleresiet kun i Tilfælde af Hovedforbrydelser skulde staae under den verdslige Ret, som en stor Seiervinding. I flere Synoder og Kirkemøder fornyede den høie Geistlighed Befalingen til Præsterne, ikke at efterkomme de verdslige Domstoles Stævning; Biskopperne, Abbederne og Capitlerne vare de eneste Dommere over Præster og Kirkens Folk. Loven eller Vedtægten, bekiendt under Navn af clameur de Haro, forpligtede alle Indvaanere til at staae tidlig op om Morgenen; Præsterne ansaae sig fritagne herfor; derimod fordrede de Tienden, som en ved Evangeliet foreskreven Lov.

Paa flere Concilier og Synoder gientoges det Forbud, at Præsterne ikke maatte holde Friller, eller ansætte deres uægte Sønner i geistlige Embeder. Da Provincial-Conciliet i Rouen indskærpede Kydskhedslovene for Præsterne, brammede deres Friller med en skammelig Luxus, og Præsterne havde en Mængde Børn, som, til stor Forargelse for de Rettroende, trængte sig ind i Kirkens Tieneste. Tidt modtoge endog Prælaterne Penge, for at tie til disse Uordener. Paa Synoden i Rouen, 1119, bebreidede Erkebisp Godefred Præsterne deres ryggesløse Levnet i meget stærke Udtryk; en lydelig Murren tilkiendegav, at man var meer opirret end rørt over disse Bebreidelser; en Præst stod frem og svarede Prælaten med Heftighed. Erkebispen lod ham gribe og kaste i Fængsel; men Forsamlingen blev nu saa støiende, at en af Prælaterne

*) *Houard*, anciens loix des François conservées dans les Coutumes anglaises. Rouen 1766. I. p. 117.

lod sit Følge komme ind i Kirken og adsprede Forsamlingen med Stokkeprygl. Præsternes Friller ophidsede nu Borgerne; Geistlige og Verdslige angrebe Kirken: de bleve slaaede tilbage, og med dette blodige Optrin endtes Synoden. Flere Gange maatte man reformere Capitlerne og Klosterne for de slette Sæders Skyld, som da havde indsneget sig; Prælaterne gave Forargelsens Exempel, og faa Provindser have havt saa slette Biskopper, som Normandiet.

Klostrene bleve ofte til Skuepladsen for de skrækkeligste Uordener. Abbediet af Grestain var især berygtet over hele Landet. Munkene paastode at kunne forrette Underværker; de udspredte det Rygte, at Isen paa de til Klosteret hørende Indsøer, havde en undervirkende Helbredelseskraft, naar den Syge dyppedes syv Gange i Vandet. En fattig Kone var lettroende nok til at underkaste sig Prøven, men døde under Munkenes Hænder. Udsvævelser, Forfølgelser, Blodhævn, besmittede Klosteret; flere Munke bare Ar af Saar, som de havde tilføiet hinanden med Knivstik. Kokken blev dræbt af en Munk, fordi han havde beskyldt ham for utovlig Omgang med hans Kone; Klosterets Procurator saarede i Drukkenskab tvende Munke i Spisesalen, og blev paa Stedet slaaet ihiel af dem. Da Erkebispen af Rouen 1073 efter gammel Skik vilde holde Messe i en Klosterkirke, slæbte Munkene ham fra Alteret, ringede med Stormklokken og ophidsede Folket imod Prælaten, som maaskee var bleven dræbt, hvis ikke den verdslige Magt havde beskyttet ham.

Man misbrugte Bandsættelsen, et farligt Vaaben i et uvidende og fanatisk Clerefies Hænder. Capitlerne satte deres Erkebisper i Band; Prælaterne excommunicerede Lehnsmændene, endog i [illegible] borgerlige Stridigheder. Man har endnu en naiv Erklæring fra Greven af Auges, hvori han siger, at han nu var kied af at høre Præsterne bandlyse ham hver Søndag fra Prækestolen, og truer dem alvorligt, hvis de ikke i Fremtiden vilde opføre sig bedre. (Gallia Christiana. IX. p. 294.)

Uordener og forargelige Optrin fandt Sted, ei allene blandt Geistligheden, men i alle Classer. Man maatte i Rouen og Bayeux forbyde Dandsene i Kirken og paa Kirkegaarden; Paven bemyndigede Capitlet i Rouen til at indvie Domkirken, hvor der dagligen læstes 90 Messer, paa ny, naar den var bleven vanhelliget ved blodige Slagsmaal eller endnu mere skammelige Udsvævelser af den tilstrømmende Folkemængde. (Bessin Concil. Rothomag. p. 91). Allerede under Hertug Roberts Regiering var der en Opsynsmand over Skiøgerne i Bordellet i Rouen, og det var Hertugens Marskalk og Overforstmester Baudry, som tillige havde hiin Bestilling *). Landet ødelagdes af Røverier og Voldsgierninger; man kunde kun standse dem ved religiøse Forbud, og indførte Gudsfreden, eller den Lov, som under Bandsættelses Straf og 50 Aars Poenitentse og Landflygtighed, forbød at overfalde Indbyggerne fra Onsdag Aften indtil Mandag Morgen, ligesom og i Adventtiden, i Fastetiden og paa Bededagene. Denne Lov maatte man, allene i det 11te Aarhundrede, 3 til 4 Gange fornye. I det sidste Concilium, 1096, blev, foruden de nævnte Dage, endnu flere Helligdage optagne i Gudsfreden, og Enhver, som havde fyldt sit tolvte Aar, maatte sværge at ville overholde denne Anordning.

Dersom Geistligheden, paa den ene Side, ofte foregik Folket med saa slette Exempler, saa var det dog, paa den anden Side, ogsaa ved den, at Folkets Opdragelse blev ledet, at Sæderne bleve formildede, og Smagen for Konster og Videnskabelighed befordredes. Iblandt de mange Klostere, som enten anlagdes eller fornyedes

*) "Prædictus *Baldricus* — custos meretricum publice venalium in lupanari de Rothomago, & marescallus meus." cf. Glossar. manuale med. ævi. Halis 1773. s. v. *Custos meretricum.* At en Afgift var paalagt Skiøgehusene seer man af Chartrier des archevêques de Rouen. Jvf. *Houard*, traité des Coutumes anglo-normandes. I. p. 19.

under Hertugernes Regiering, vare flere, som udmærkede sig ved boglige Konster. Jumieges, Saint-Evroult, Le Bec, Saint-Wandrille og Fecamp, vare Planteskoler for lærde Mænd. Thi lige indtil Vilhelm Erobreren, siger Ordericus Vitalis, var det ikke Lægfolks Sag i Normandiet, at dyrke Videnskaberne. At føre Krig forstod man; men ikke at læse og skrive.

Hertugernes Hof, omendskiøndt det ingenlunde manglede udvortes Glimmer, var dog langt fra at være en Skole for de finere Sæder, og da Ludvig Outremer søgte at faae den unge Hertug af Normandiet til sit Hof, skete det under Paaskud af at han der bedre kunde opdrages. Dudo omtaler ved den Leilighed saa vidtløftigen det smukke og forfinede Sprog, som man lærte den unge Hertug i Laon, at man vel maa troe, det var en stor Sieldenhed i Normandiet. — Qvinderne synes heller ikke at have havt nogen Indflydelse ved Hoffet i Rouen. Hertugerne lededes for en Deel af Geistligheden: de havde som oftest Friller istedet for Gemalinder.

I disse raae og anarchiske Tider var det et stort Skridt fremad til borgerlig Cultur, naar man begyndte at dyrke Videnskaberne, og taknemmeligen bør man erindre de Mænds Navne, som i Normandiet vare de første, der lagde sig efter boglige Konster. Munken Lanfranc i Klosteret Le Bec, kan siges at have brudt Banen. Fra alle Sider ilede man didhen, for at høre hans Foredrag over Theologien og Lovkyndigheden. I det samme Aarhundrede bragte Richard af Annebaut, Justinians Justitutioner i Vers. Anselmus, der fulgte efter Lanfranc, forskaffede Klosteret Le Bec en Samling af medicinske Bøger; en Abbed af Fecamp, ved Navn Johan, var, omtrent ved Aaret 1028, berømt for sine Indsigter i Lægekonsten.

Abbediet som St. Evroult stiftede (Uticum) bidrog heller ikke lidet til at udbrede Smagen for Videnskabelighed, og var,

fra sit første Anlæg af et Middelpunkt for Oplysningen i Normandiet. Saint-Evroult, af en adelig Slægt ved Chlotars Hof, havde valgt en rædsom, af Røvere og vilde Dyr opfyldt Skov, til Opholdssted. De, ved hans Fromhed omvendte Røvere, vare de første Munke. Men Normannerne ødelagde Klosteret; Egnen blev atter til en vild Skov; alle Culturens Spor udslettedes, og kun den hellige Stifters Navn bevaredes i en Kildes Benævnelse. Først under Vilhelm Erobreren blev Klosteret paa ny oprettet ved nogle gudfrygtige Mennesker. Theodoric, den første Abbed i det nye Kloster, besad lykkeligviis megen Iver for Videnskabernes Udbredelse, og skrev en smuk Haand — et stort Fortrin i hine Tider. — Han forsamlede Egnens uvidende Præster og adskillige Lægfolk omkring sig; anlagde en Skriveskole, lod Bøger afskrive og oprettede saaledes et lille Bibliothek. Unge Mennesker underviistes af disse duelige Afskrivere, og Bøgernes Antal i de andre Klostere tiltog derved. Theodoric fortalte sine Lærlinge en Legende om en Munk, der havde begaaet mange Synder, men afskrevet en tyk Bog om de guddommelige Love. Efter sin Død blev han fordømt; men Englene fremlagde for enhver af hans Synder et af de smukkeste Bogstaver i Bogen for den øverste Dommer. Heldigviis traf det sig, at der var eet Bogstav mere, end Syndernes Antal, og Munken blev derved reddet fra den evige Fordømmelse. Uafladelig sagde Theodoric til sine Munke og Disciple: "Flyer Dovenskab, som den værste Gift, beder, læser, synger og skriver!" Hans Efterfølgere viste næsten alle den samme Nidkjærhed; en af dem udmærkede sig, ikke mindre end Theodoric, ved sin Skrift og sine Malninger i Haandskrifter, som man endnu i Orderic Vitalis Tid fremviste. Osbern, den tredie Abbed, forenede med sin Færdighed i Skrivekonsten, Indsigt i Musik og Billedhuggerkonsten, og bibragte sine Munke disse Færdigheder, ikke blot ved Formaninger, men ogsaa ved Tugtelser, (Verbis & ver-

berilius). Rainer, den fierde Abbed, var vel bevandret i Grammatiken, Rhetoriken og Dialektiken. Han havde 90 Munke under sin Bestyrelse, og lod bygge Kirken. Serlo, hans Efterfølger, havde allerede 115 Munke, eller ligesaa mange Disciple. Klosteret underholdt tillige et Slags Hospital for syv Spedalske, det var en af de første af dette Slags Indretninger. En af Munkene, Rudolph, som havde opholdt sig i Salerno, var ei allene erfaren i Grammatiken, Dialektiken, Astronomien og Musiken, men besad tillige gode medicinske Kundskaber. Overhovedet synes det, som om Skolen i Salerno, giennem Normannerne i Neapel, har virket paa Medicinens Studium i Normandiet. Man nævner flere normanniske Lægekyndige fra hiin Tid, og Wilhelm Erobreren oprettede 4 Hospitaler i de fornemste Stæder i sit Hertugdømme.

Historien blev meget tidligen dyrket i Klostrene. Dudo af Quentin, Wilhelm af Jumieges, Ordericus Vitalis, Wilhelm af Poitiers (født i Normandiet, men opdragen i Poitou) beskiæftigede sig med Nationalhistorien. Man seer, at de have villet efterligne Oldtidens store Historieskrivere; men deres Tidsalders Barbarie nedtrykkede dem: deres Stiil, istedet for at være simpel og ædel, blev høitravende og vidtløftig. Dog forstode de tet godt at smigre deres Fyrster, og der gives ingen Hertug af Normandiet, som jo, under deres Pen, er bleven til et Mønster paa Storhed og Dyd. Heller ikke fattedes enkelte af de geistlige Ordensbrødre poetiske Anlæg. Men naturligviis anvendtes Virgils og Horatses Sprog kun til at lovsynge Englerne og de Hellige. Aimar, Abbed i St. Pierre-sur-Dive, som ei allene digtede, men ogsaa satte sine Vers i Musik, skrev Hymner til St. Kilian og til den hellige Catharina. Thibaud fra Vernon besang den hellige Robert og andre Anachoreter.

Disse Forsøg i den religiøse Poesie maatte imidlertid snart give Plads for en Folkepoesie, som, i det den afbenyttede det nye

franske Tungemaal, for at udtrykke nationale Ideer og Følelser, udbredte Digtekonsten og gav Normannernes Aand et ganske nyt Sving. Allerede under den anden Hertug var det normanniske Sprog ikke mere det, som var medført fra Norden; det vil sige, det islandske Sprog var gaaet under i Normandiet, og taltes kun endnu i Bessin og Cotentin, hvor Indbyggerne længst vedbleve at være Hedninger, og altsaa Normanner. Paa Landet har det nordiske Tungemaal uden Tvivl ligeledes endnu længe vedligeholdt sig, hvilket kan bevises af den Mængde Stednavne, som røbe deres nordiske eller islandske Oprindelse. Mange Byers Navne endes paa en fleur (Depping [illegible]) paa tot eller gard (By eller Gaard) o. s. v. Vandløbene kaldes ofte bek (Bæk); Fiskerne Calaisis. Nogle Øer have beholdt den gamle nordiske Benævnelse af Houlmes eller Holme*).

I de store Byer og i de Landskaber, som grændse til Frankrige, bidroge Forbindelserne med dette Rige, Giftermaalet med franske Fruentimmere, og frem for alt Geistlighedens Indflydelse, meget

*) Ordet Crique, hvormed mange Byers Navne i Normandiet ere sammensatte (f. Ex. Criquebœuf, Criquetot, Criqueville) holder Huet for at være det nordiske Kirke (Anf. Estrups Reise, S. 100). Endelsen tot i mange Byers Navne i Normandiet, antager Depping for det velbekiendte danske Toft eller Tofte. I Egnen af Hodarville, især (Seine-inferieure) har næsten enhver By denne Endelse. Endvidere endes mange Bynavne paa bec (Bolbec, Caudebec, Carbec, etc.) andre paa boeuf (Marbeuf, Criquebeuf, Quillebeuf, etc.) som Depping antager for det nordiske Bo eller By; og dette bestyrkes endnu mere derved, at endeel af disse Byer i ældre Documenter virkelig have Endelsen boe (f. Ex. Kilboe i St. f. Quillebeuf, Penteboe for Paimbeuf o. s. v.) Flere andre Endelser af nordisk Oprindelse anfører Depping i Bilaget §. IX, hvor denne Materie dog neppe er udtømt.

Anm. af Udg.

til at udbrede det franske Sprog, hvilket efterhaanden blev almindeligt. Vel fortælles der om en normannisk Greve Henrik, som i det 11te Aarhundrede kom til Wilhelm den Førstes Hof paa Sicilien, at han der gjorde Undskyldninger, fordi han ei kunde tale fransk; men denne Greve var netop fra Bessin eller Cotentin*). I Rouen talte man sikkert allerede dengang fransk. Historien lærer os, at Edvard Bekjenderen, da han bragte en Mængde Folk fra Normandiet med sig til England, derved først indførte franske Sæder og fransk Sprog i Storbritannien. Dette Sprog var saaledes allerede almindeligt i Normandiet i den første Halvdeel af det 11te Aarhundrede; og man veed, at det under Wilhelm Erobreren efter blev herskende i England, hvor det, blandet med det gamle angelsachsiske, dannede et nyt Tungemaal**).

Forgjeves søger man hos Digtere fra Normandiet Efterligninger af den gamle islandske Poesi eller Hentydninger til den skandinaviske Historie og de nordiske Sagaer. Uden Tvivl hersker der et Slags Overeensstemmelse imellem de nordiske Sagaer og Ridderromaner, thi begge ere opfyldte med vidunderlige Eventyr, og i begge spille Heltegjerninger og Skjønhed Hovedrollen; men denne Lighed tillader dog ikke at antage, at de anglo-normanniske Poesier skylde de nordiske Skjalde deres Oprindelse. Der gives

*) *Bonamy*, Dissert. sur les causes de la cessation de la langue *tudesque* en France. Memoires de l'Acad. des Inscript. T. 24.

**) Da det følgende hos Depping om Literatur og Poesie i Normandiet, saavel som en Deel af det foregaaende, kun er et Udtog af Lector Estrups langt rigere og fuldstændigere Afhandling: Bidrag til Normannernes Culturhistorie fra 10de til 13de Aarhundrede. (Skandinav. Lit. Selskabs Skrifter. XVII. p. 285–330) udelades det her; og Læseren henvises til denne Afhandling, ligesom til Heerens: Ueber den Einfluß der Normannen auf die französ. Sprache und Literatur. Histor. Schriften. 2ter Th.

ikke det mindste Spor til; at en eneste Saga har været kiendt af de anglo-normanniske Digtere. Erindringen om den nationale Poesie var aldeles udslettet hos Normannernes Efterkommere i Frankrige. Denne fuldkomne Forglemmelse af de oprindelige Sæder findes ligeledes hos Vestgotherne, som heller ikke i den castilianske Poesie have efterladt noget Spor af deres nationale Vedtægter og Meninger. Aarsagerne til dette Særsyn maa uden Tvivl søges i det lave Culturtrin, hvorpaa Normannerne stode, i deres Giftermaal med Landets Indfødte, og Børnenes derved foranledigede fremmede Opdragelse. I Normandiet var desuden Geistligheden meget virksom for at udrydde enhver Levning af den gamle nordiske Religionscultur og Gudelære. Det synes dog, som Thors Navn og Minde i nogen Tid er vedligeholdt; hvis, det er sandt, hvad Robert Wace fortæller, (Roman de Rou. v. 9109.) at Raoul Tesson, en normannisk Hovedsmand, i Slaget ved Dunes havde valgt det Feltraab: Tor-je (Thor hielp!) medens Wilhelm paakaldte Gud: Dex-je.

Paa Shetlandsøerne og overhovedet i det nordlige Skotland have Sørøvere udbredt Troen paa Trolde og Biergnisser; den findes der endnu. Ogsaa til Frankrige synes den at være kommen med Normannerne; men den vedligeholdt sig ikke der. Robert Wace fortæller, at Erkebispen af Rouen, Mauger, en Mand, som Historieskriverne beskylde for Usædelighed og Trolddom, havde en Gaardnisse ved Navn Toret, at han adlød dennes Befalinger, men at Ingen kunde see den. Maaskee var dette en dansk Trold, forplantet paa den franske Jordbund! Derimod behøvede de skandinaviske Folk ikke at indføre Troen paa qvindelige Halvguder i Normandiet; thi den existerede der allerede. Digterinden Maria af Frankrige, sætter deres Opholdssted i Bretagne, og Robert Wace forsikkrer i sin Troskyldighed, at han var reist derhen, for at see, om det ogsaa var sandt, hvad man fortalte om Feerne i

Skoven Brecheliant. Det skulle, efter Middelalderens Romaner, de fleste Feehistorier have tildraget sig; og Hr. de la Rue har søgt at bevise, at man allerede i vor Tidsregnings første Aarhundrede har troet der paa Feerne: at man altsaa hverken fra Araberne eller Normannerne har erholdt de hertil sigtende Sagn*).

De i Frankrige nedsatte nordiske Folk glemte deres særegne Skrivemaade, som de glemte deres Modersmaal. Runer findes ingensteds i Normandiet. Ingen af Normannerne har i det nye Fædreland bevaret Navnet af sin Fader eller sit Fødelands Helte; i Frankrige synes han at have glemt alle nationale Minder. Normandiet udslukkede Erindringen om Norge og Danmark; det oprindelige Sprog tabte sig; hvortil skulde da Runerne tiene, som Præsterne nødvendigen maatte holde for Trolddomsciffre, og følgelig for et Værk af Dievelen?

Da Normandiet fik sine Historieskrivere, var man allerede bleven ligegyldig for Folkets Oprindelse; man skildrede det hedenske Norden som en stor Røverhule. Inden to Aarhundrede vidste man ikke mere, hvad der havde bevæget Normandiets Stifter til at forlade sit Hiem; man vidste ikke engang hvor Danmark og Norge laae. Benoit de St. Maure begynder sin normanniske Riim-Krønike med en geographisk Udsigt, hvori han forvexler Danmark med Dacien, og henlægger det ved Donauflodens Munding.

Agerdyrkningen kunde ikke blomstre under Overtæggelsens Herredømme; senere hen kiende vi dens Tilstand kun af Diplomer, som overdrog den største Deel af Jordbundens Rigdomme til Kirker og Kloster. Man dyrkede forskiellige Slags Korn, Hør, Hamp, Haveurter og Frugter. De store Ege- og Bøgeskove frembøde et mærkværdigt Næringsmiddel for Svinene, som der ogsaa meget ofte er Tale om i Diplomerne. Snart tillader en Godseier et eller andet Klo-

*) Recherches sur les ouvrages des Bardes de la Bretagne armoricaine. Caen 1815. 8.

fik at slide 60 eller 100 Sviin i sine Skove; snart bevilger han Munkene Tiende af disse Dyr paa sine Gaarde. Mindre omtales Horngvæget; det synes som om Svinekiødet i den ældre Tid var det meest afholdte. Viindyrkningen turde have været mere udbredt i Normandiet, end den er selv i vore Tider. Man seer af Diplomer, at næsten ethvert Abbeddie var i Besiddelse af Viinbierge. Uden Tvivl kiendte man denne Green af Agerdyrkningen allerede førend Normannernes Ankomst, og det bidrog maaskee ikke lidet til at giøre dem Landet behageligt. Da man omsider bortgav Alt til Kirkerne, saa blev Viinen til en udelukkende for Munkene bestemt Drik; Øl og Most overlodes til Folket. De Franske have endog tillagt Normandiets Indbyggere Ogenavnet: Oldrankere (Bigots, Drechiers.)

Omendskiøndt man dyrkede Æbletræet i Haver, synes det dog ogsaa, at man af vilde Æbler har tilberedt Most; i det mindste bevilger et Diplom af 1185 Munkene i Jumieges, at lade samle Æbler i de Greven af Meulan tilhørende Skove, for deraf at tilberede Drikkevarer til deres egen Brug (ad proprium potum eorum). Honning indsamledes ligeledes i Skovene, formodentlig af vilde Bier.

Jagten var saa indbringende, at man snart lagde Tiende paa alt Vildt. Kaningaarde og Dyrehauger udgiorde en Deel af de Stores Eiendomme. Man havde ogsaa Saliner, eller rettere Salt-Sumpe paa Havbredden, hvor Søvandet trængte ind ved Flodtiden. Det vilde nu være umuligt, at indsamle Salt paa alle de Steder, hvor man fandt det i det 11te og 12te Aarhundrede, fordi Havet har trukket sig tilbage.

Man fiskede i Floderne og paa Kysterne; men de bedste Slags Fisk vare bestemte til Geistligheden. I et Diplom af 1036 overdrager Greven af Eu alle Marsviin, som fangedes, til Abbeddiet Treport, og hvergang man fangede en fed Fisk, den ene Side

og Halen af samme. Sild fangedes baade i Floderne og Havet; der gaves Klostre og andre religieuse Stiftelser, som aarligen fik tusinde Sild leverede, især i Fastetiden. Om man nedsaltede dem, vides ikke. Sildefangstens Historie er nøie forbunden med Handelshistorien, og det vilde være interessant at vide, om Normannerne have indført dette Slags Fiskeri, og Konsten at nedsalte Sildene, eller ei. Nogle Lærde have bestemt erklæret sig for den første Mening, fordi, som de paastaae, Sildefiskeriet langt tidligere fandt Sted i Norden, end i Frankrige. Ogsaa beretter den nordiske Historie allerede ved Aar 888 om en Forsendelse af Sild til England *). Men alle andre Documenter over Fiskeriet og især over Sildesaltningen ere af en sildigere Tid; det ældste Document herover, med Hensyn til Østersøen, er af det 14de Aarhundrede **). Da Silden gik op i Seinefloden, vilde det slet ikke være urimeligt, at man kan have kiendt den forend Normannernes Ankomst; men det er sandsynligt, at man først begyndte at fange den i Havet, efterat et søfarende Folk havde nedsat sig ved Seinefloden Udløb. Smag for Fiskeri og Søvæsen gik i Arv hos dets Efterkommere, og i de følgende Aarhundreder var det netop fra Normandiet at der udgik en stor Mængde Søfarende, som udbredte de Franskes Handel, Cultur og Magt. Dieppe blev først anlagt i det 10de Aarhundrede; indtil den Tid vare Harfleur, Cherbourg, Barfleur og nogle andre Stæder de Havne, som besøgtes af fremmede Skibe, eller hvorfra de normanniske udløb. Senere hen toge ogsaa flere Stæder Deel heri. I de første urolige Aarhundreder omtales Handelen kun saare lidet; man stod i Forbindelse med Flandern og England, men ikke ved de nordiske Folk;

*) Schönnings norske Historie. II. S. 139 og 455.

**) Forfatteren anfører blot: Willebrandts Hansische Chronik. 1 Th. Jvf. ogsaa Euanders Afhandling om Sildefiskeriet i Sverrige. Witterhets Acad. Handlingar VII. D. 1802.

ogsaa den indenlandske Handel var kun ringe og indskrænkede sig til Besøg af nogle Markeder.

Erobrere pleie at paatvinge de overvundne Folk deres Love; og man skulde derfor troe, at der i den første normanniske Lovgivning maatte findes mange Spor af skandinaviske Vedtægter. Men denne ældste Lovgivning er os ubekiendt, og omfattede vist heller ikke meget. De Normænd, der nedsatte sig paa Island, dannede en Republik; i Normandiet derimod indførtes et nyt Aristocratie, sammensat af Rolfs med Forlehninger udstyrede Ledsagere, og maaskee tillige blandet med Levningen af det ældre Aristocratie, eller de Herrer, som besad Grundeiendomme i Neustrien, og beholdt i det mindste en Deel af samme. Der gaves en Borgerstand, en arbeidende Classe, en geistlig Stand; man havde gamle Love og Vedtægter, som for en Deel havde deres Udspring fra Frankrige, for en Deel ogsaa lignede de nordiske. I ethvert Tilfælde vil det være yderst vanskeligt, at skielne imellem de Lovformer, som indførtes af Normannerne, og dem, der allerede fandtes i Landet, førend deres Ankomst. Den gamle Coutumier de Normandie, den ældste Lovbog fra dette Landskab, man kiender, uden at dens Alder med Vished kan angives, fortæller: at Rolf lod samle de gamle Vedtægter, og da han stødte paa Modsigelser, lod sammenkalde de viseste Mænd i Landet, for at erfare, hvad der havde været gieldende tilforn; thi det maatte for ham være langt simplere, at lade Indbyggerne beholde deres gamle Indretninger, især naar disse ikke vare stridende mod Normannernes Sæder, end at give nye Love. Vi see ogsaa, at fra det 11te Aarhundrede af styredes Normandiet omtrent som det øvrige Frankrige. Grever og Vicomter forestode Retspleien i Byerne og Districterne, først i Hertugens, senere i deres eget Navn. Overherrens Rettigheder, Vasallernes Forpligtelser, Feudal-Aanden og Trældommens onde Følger: Alt var omtrent paa een Fod i Kongeriget og i Hertugdømmet.

Politiestoven, bekiendt under Navn af Clameur de Haro; var, som forhen er bemærket, i Brug ogsaa hos Frankerne og Angelsaxerne; det var en Lov, paalagt af Nødvendigheden i Lehnsvæsenets anarkiske Tider.

Folket, især Landmanden, var ikke lykkeligere i Normandiet, end paa andre Steder. Siden den uheldige Opstand mod Baronerne, under Richard den Anden *), vovede det ikke tiere noget Forsøg paa, at afkaste Aaget; det blev fængslet til Jordpletten og man bortgav Mennesker ligesom andre Ting, til Kirker og Klostre **). Bonden maatte følge sin Herres Banner og udgyde sit Blod i hans fremmede Krige og Stridigheder; han betalte Tiende til Kirker og Herremændene; han spiste med Uro det Brød, der levnedes ham, og Intet sikkrede ham Frugterne af sit Arbeide og sin Sved, omendskiøndt Lovbogen indeholdt en Mængde Anordninger, for at værne om den personlige Sikkerhed. Efter Houard vare strenge Domme allerede i Brug i Normandiet fra Begyndelsen af det 12te Aarhundrede; altsaa næsten 200 Aar førend i den øvrige Deel af Frankrige. Jernbyrd var almindelig, og det viede Jern (ferrum judicii), hvormed Forbrydelser skulde afbevises, var i Præsternes Værge. Det var en sand Herlighed for Kir-

*) Houard vil fremstille denne Opstand som en Følge af den friere Forfatning, og de Rettigheder, som Rolf havde ladet Bønderne i Normandiet beholde; og som hans Sønnesøn Richard II. vilde indskrænke. Anciens loix des Francois. I. p. 177.

**) Man finder ofte i Gavebrevene fra hans Tid Udtrykket: "Unum hortulanum cum terra sua.... duos homines & mensuras duas, o. s. v. (S. Neustria pia). Saaledes finder man i vort Norden, da Lehnsvæsenet havde naaet sin største Høide, ofte i Kiøbecontracter den udtrykkelige Bestemmelse, at Sælgeren indtil Godsets Overlevering til Kiøberen, ikke maatte hugge i Skovene eller sælge Bønder. Ufrihed var overalt Middelalderens Charakteristik, og den saa tidt paaberaabte Folkefrihed en Drøm af godmodige Historieskrivere.

kerne, at være i Besiddelse af et saadant Jern og den dermed forbundne Jurisdiction, som de lode sig stadfæste af Hertugerne, og hvorom der ikke sielden opstod Strid imellem Prælaterne indbyrdes. Bedre svarede imidlertid Tvekampene til Normannernes krigerske Aand, og i ingen Provinds af Landet sloges man maaskee saa meget i lukkede Skranker, som der. Det var de nordiske Holmgange, forplantede paa fransk Jord.

Vanskelighederne for Normannerne af at enes med de Franskes Skikke og Sædvaner, og deres Modbydelighed imod denne Nation fremlyser af deres ældste Historieskriveres Kroniker. Efter Robert Wace, beklagede Normannerne sig over Franskmændene i deres Sange og Sagn; han selv hengiver sig til denne Anskuelse, og beskylder sine Naboer for enhver Uretfærdighed. Denne Modbydelighed vedvarede formodentlig ligesaa længe som deres nationale Physiognomie, deres blonde Haar og deres andre, dem eiendommelige Træk. Vilhelm Erobreren, som kiendte sine Landsmænd meget nøie, skildrer dem (hos Robert Wace) som stolte, vanskelige at beherske, og trættekiære. Malaterra, som studerede deres Characteer paa Sicilien, fandt dem snilde, hævngierrige, vindesyge og herskelystne, rede til at forlade deres Fædreland, for at giøre Erobringer i fremmede og rigere Lande; for Resten hverken ødsle eller gierrige; veltalende, haardføre, Elskere af Jagt, Heste, Vaaben og Luxus i Klæder; et Folk, der trænger til at tøiles ved Lovene *).

*) Stedet fortiener vel i sin Fuldstændighed at afskrives: "Est quippe gens astutissima, injuriarum ultrix, spe aliàs plus lucrandi patrios agros vilipendens; quæstus & dominationis avida; cuiuslibet rei simulatrix; inter largitatem & avaritiam medium habens. *Principes* vero delectatione bonæ famæ largissimi; gens adulari sciens, *eloquentiæ in studiis inserviens*, tantum ut etiam ipsos pueros quasi rhetores attendas; quæ quidem, nisi jugo justitiæ prematur, effrenatissima est. Laboris, inediæ, algoris, ubi fortuna expedit, patiens. Venationi accipitrum exercitio inserviens; equorum, cæterorumque militiæ instru-

Det berømte vævede Vægbetræk i Bayeux, et Arbeide af en Prindsesse Mathilde — man veed ikke ret, om Vilhelm Erobrerens Dronning, eller Henrik den Førstes Datter, gift med Keiser Henrik V.*), er det ældste authentiske Monument, som lærer os at kiende Normannernes militaire Dragter. Man finder paa dette næsten de samme Vaaben og Costumer, som ere fremstillede i et Missale fra Knud den Stores Tid, der giemmes i det brittiske Museum; man seer nemlig Ringbrynier, simple Jernringe, syede paa Klæder eller Kyrasser af Læder, Jernhatte i deres forskiellige Former, Landser, Kaarder, Buer, Stridskøller, o. s. v. Disse Vaaben fandtes dengang omtrent allevegne i Europa. Muratori antager, at Italienerne have lært Krigskonsten af Normannerne; bedre havde han maaskee sagt, Konsten at skiære godt; thi deri vare de Mestere, og det indbragte dem Kongeriger og Hertugdømmer.

---

mentorum & vestium luxuria delectatur," *Carusii* Bibl. histor. Siciliæ. Panormi 1723. F. p. 161. T. I.

*) Striden om dette mærkværdige Monuments Alder er i den seneste Tid ført med megen Iver i England, i Anledning af de la Rues Afhandling, hvori han vil fraskrive den ældre Mathilde Arbeidet (Archæologia Brit. T. XVII. p. 85). Imod de la Rue har Hudson Gurney skrevet. (ib. T. XVIII. p. 359). En tredie Afhandling om samme Gienstand leverede C. Stothard. (ib. XIX. p. 184). Endelig har Th. Amyott igien vindiceret Kong Vilhelms Dronning Æren for det gamle Haandarbeide. (A defence of the early antiquity of the Bayeux Tapestry. Archæol. Vol. XIX). Jvf. i øvrigt (foruden de ældre Beskrivelser af Montfaucon og Lancelot, i Mon. fr. T. I. og Mem. des Inscr. T. VI og VII. *Stuckely* Palæographia Brit. No. XI. 1746. 4to. *Turners* Tour in Normandy. II. p. 234-242 (med en Afbildning). Estrups Reise i Norm. S. 90. o. f. *Dibdin's* bibliographical Tour. I. p. 375-386. Han har bl. a. den Fortieneste, at have meddeelt et coloreret Facsimile af den for Harald antagne Figur, som viser, hvor lidt vi af Montfaucons Afbildning kunne faae noget Begreb om dette vævede Arbeide.

Anm. af Udg.

Man har tillagt Normannerne Indførelsen af Ridderaanden i Frankrige. Det er heller ikke at negte, at i hvor raa og barbariske Nordens Sæder end vare, et Slags Ridder-Aand dog laae til Grund for Nordboernes Begeistring med Hensyn til Tapperhed og Hæder, deres Fostbroderskab, deres Qvindeæren, deres Sang for den heroiske Poesie og deres stærke Lidenskaber; men det samme fandt ogsaa Sted hos Maurerne; ogsaa der fandt man den samme Lidenskabelighed, som frembragte Heltegjerninger, og det er vanskeligt at sige, om Ridderaanden er udgaaet fra Norden eller Syden. Maaskee have lignende Aarsager frembragt lignende Resultater hos Nordboen og Sydboen; men Christendommen paatrykte denne Aand sine eiendommelige Former, hvorved den adskilte sig i Frankrige fra de barbariske Folkeslags vilde Tapperhed.

Saa fordærveligt Lehnsforfatningen end virkede paa Folkets Stilling, saa kunde den dog ikke aldeles bøie Normannernes stolte Sindelag; selv i Perioden af deres høieste Undertrykkelse gaves der større Frihed, end i de andre franske Provindser. Houard siger: "i de andre Provindser trænger Folket til en Herremands Beskyttelse for at betrygge sin Frihed; efter Loven er, i Normandiet, enhver Mand og enhver Jordeiendom fri; kun Hertugen har et umiddelbart Herredømme over sine Undersaatter, Adelen besidder ingen Magt til at forandre de frie Bønders Stilling, eller fratage dem deres Grundbesiddelse." Der dannede sig, man veed ikke naar, en Overret, under Navn af Echiquier, sammensat af Seneskallen, Hertugen, andre dertil af Fyrsten Udvalgte, og de fornemste af Adelens Retsbetiente. For denne Overret stævnedes alle Sager, som angik Hertugens Domainer, Utroskab i Embedsførelse, Misbrug af den betroede Myndighed o. s. v. Den modtog tillige alle Stævninger fra Underretterne.

Den største Deel af Nationen berigede sig ved Handel, Vindskibelighed og Søfart; den vidste meget vel, hvad den gjaldt.

Communerne fordrede deres Rettigheder, eller lode sig dem stadfæste under Navn af Privilegier. De ældste af Normandiets Frihedsbreve kiende vi ikke; det ældste Charte, som er bevaret, er fra Aaret 1315. (S. l'Hist. du Duché de Normandie par Goube. T. II. og andensteds). I samme fastsættes, at enhver fri Mand i Normandiet kun skal giøre Hertugen Tieneste, og betale de bestemte Afgifter; at han ikke maa underkastes Tortur uden i Tilfælde af Drabssager; at fyrgetyve Aars Besiddelse gav lovlig Hævd; at Undersaatterne kun skulde dømmes af deres egne Dommere o. s. v. I disse og lignende Bestemmelser bestod Normannernes Friheder, (Charte aux Normands), som til forskiellige Tider bleve stadfæstede, tillige med deres øvrige Vedtægter; som oftest, efter at man fra Regieringens Side havde giort Vold paa dem, og efter de alvorligste Klager fra Undersaatternes Side. Men da de franske Konger vare blevne mægtigere, da de mere raadspurgte deres Villie, end Rigets Stænder, glemte de ogsaa de udtrykkelige Betingelser, under hvilke Normandiet havde underkastet sig Kong Philip; de udgave deres Forordninger, med den udtrykkelige Slutningsformular: uden at agte paa Normannernes Rettigheder. (Non obstant clameur de Haro & Charte Normande). Imidlertid har, ved Indførelsen af det sidste constitutionelle Frihedsbrev i Frankrige, ogsaa denne Provinds vundet meer, end den havde tabt, naar vi undtager dens gamle Municipalfrihed.

Anmærkning.

I Anledning af Hr. Deppings her omhandlede Skrift, kan det endnu bemærkes, at der nogle Aar tidligere er udkommet et andet, over samme Gienstand og i samme Anledning: Essai sur les invasions maritimes des Normands dans les Gaules &c. Ouvrage qui a obtenu une mention honorable de l'Institut de France; par *B. Capefigue*. Paris. Impr. Royale 1823. p. 443. 8vo. Denne Forf. har

behandlet Materien kortere, og uden den Kundskab til nordiske Kilder, som Depping har lagt for Dagen. Det er derfor let at begribe, at han er svagest overalt, hvor han berører Normannernes Slægtskab med det gamle Norden og dets Indretninger; skiøndt det maa tilstaaes, at hvad man historisk veed om Normannernes tidligste Nedsættelse og Forfatning i Frankrige er saa lidet, at selv de lærdeste Sammenligninger med nordiske Institutioner ikke ville føre til noget stort Resultat. De franske og normanniske Kilder har han derimod flittigt nok benyttet og anført; og en og anden, hos Depping forbigaaet Notice, kan man finde hos ham. Hans Fremstilling af Normannernes Historie i Frankrige, og af deres Indflydelse paa Sprog, Love, Sæder og Literatur i dette Land, er kortere end hos Depping, men ikke uinteressant. Til de Punkter, hvori han yttrer egne Meninger, hører ogsaa Normannernes Sø-Tog ind i Middelhavet, som han ganske vil forkaste. Han troer, man har blandet Normannerne med Saracenerne, og holder Fortællingen om Lunas Indtagelse ved en Krigslist af Hasting for et blot Eventyr. (p. 137. 240. o. f.) At der i øvrigt uden Tvivl endnu maa kunne findes enkelte utrykte Bidrag til Normannernes Historie i Frankrige, viser det af Capefigue iblandt Bilagene til Skriftet meddeelte Fragment af en Skildring af Normannernes Indfald i Frankrige, især i Aquitanien; (Ms. du Roi. No. 10,307. 5.) skrevet i det 12te Aarhundrede; men Afskrift af en ældre Original i den sydfranske Dialect. Det meddeelte ei uvigtige Fragment indeholder en Fortegnelse over alle de Steder, hvor man af Frygt for Normannerne havde nedgravet Kirkeskatte og Reliquier.

Nogle Bidrag til Skildringen af Sæder, Levemaade, Finantsvæsen og Hofholdning under Kong Hans og Dronning Christina, (fra Aarene 1487-1508).

(Af samtidige Kilder.)

Det anmeldte Forsæt, nu og da at indrømme utrykte Documenter eller Actstykker, samt andre originale Bidrag til den nordiske Historie en Plads i dette Tidsskrift, har Rummets Indskrænkning og andre Aarsager hidtil ikke tilladt at udføre. Om det i Fremtiden hyppigere, og i videre Udstrækning, vil skee, beroer saa meget paa Tidsskriftets usikkre Skiebne og tilkommende Skikkelse, at ogsaa dette maa endnu henstaae i Uvished. Imidlertid vil Udgiveren her, som den første Prøve af de ovennævnte Bidrag, meddele nogle Udtegnelser af en utrykt original Regnskabsbog over Kong Hanses Indtægter og Udgifter for A. 1487, ført af en af Kongens Renteskrivere; og af fire lignende Bøger over Dronning Christinas Udgifter for Aarene 1500 til 1508 m. m.

Af disse Regnskaber er det første en liden, vel bevaret Bog, af 93 Blade i Octavformat, skrevet temmelig ordentligt, men med en hastig, ofte utydelig, nu og da ved de hyppige Forkortninger neppe læselig Haand. Dette Regnskab gaaer fra Tirsdagen før Palmesøndag, da Renteskriveren opgiorde sin Regning med Kongen indtil bemeldte Dag, og blev 73 Mark 3 Skilling og 2 Album (Hvide) skyldig, indtil Torsdagen før St. Mikkels Dag, da han førte 2135 Mark til Indtægt; samt med Hensyn til Udgiftsposterne, indtil Tirsdagen næst efter Simonis et Judæ ɔ: 28de October. Hele Indtægtssummen for denne Tid (af 6–7 Maaneder) angiver Regnskabsføreren til 16,803 Mark 6 Sk. 2 Alb. Udgiften til 16,742 Mark.

Vi finde i dette Regnskab (som af de nedenfor meddeelte Prøver vil erfares) de meest forskjellige Udgifter anførte, ligefra Hofmænds, Krigsfolks og Skibsfolks Lønninger, indtil de Penge, som Kongen tabte i Kortspil, og indtil Confect og Nødder, eller Embser-Øl (Embst-Øll) som kiøbtes til ham. Dog synes alle slige Smaaudgifter kun at have været til Kongens personlige Fornødenheder, eller i Følge hans udtrykkelige Befaling. Bogen indeholder vel desuden mange betydeligere Udgifter, f. Ex. til Lønninger; men derimod slet ingen Udgiftsposter, som vedkomme Kokkenet eller Huusholdningen *); undtagen til Viin og fremmedt Øl. Hvilke Bidrag denne Regnskabsbog kan give til Kundskab om Pengenes daværende Værdi, om Lønningsmaaden for Hoftienere og Krigsfolk, m. m. vilde bedst udvise sig, naar den fuldstændigen blev aftrykt, og oplyst ved Sammenligning med andre samtidige Documenter. Her kan allene være Sted til enkelte, hist og her udtagne Poster af Regnskabet, som jeg nedenfor vil meddele, tillige med lignende Prøver af Dronningens Udgiftsbøger. Dersom disse Uddrag maaskee tildeels ville synes ubetydelige, og ganske sielden berøre noget af den politiske Histories Kreds: saa kunne de derfor ikke desmindre i andre Henseender fortiene Opmærksomhed. En Alder af meer end 3 Aarhundreder, og Sieldenheden af samtidige Bidrag til vort Fædrelands Culturhistorie og indvortes Forfatning i hiin Tid, giver mangen i sig selv uvigtig Omstændighed Krav paa at blive bemærket. Ja mangt ubetydeligt Træk, tegnet af en samtidig Haand, faaer derved høiere Værdi, at det for et Dieblik giver os den levende Beskuelse af en forsvunden Tid, som er en af Historiens største Tillokkelser.

---

*) Derimod findes et eget Kokken-Regnskab over alle Madvarer, som ere forbrugte til Slotshuusholdningen i A. 1493, hvilket nedenfor nærmere vil blive omtalt.

Iblandt de historiske Omstændigheder, der forekomme og kunne oplyses af Regnskabet for 1487, er ogsaa Kong Hanses Tog til Gulland i dette Aar. Vi finde her Benævnelsen paa forskiellige Skibe, som brugtes til dette Tog (f. Ex. Kuffen, Axels Kraveel, Holken, Dukkeren, Skytternes Kraveel, Christoffer, Barcken, der ogsaa førte Soldater m. fl.) I Maanedslen anføres til en Hovedbaadsmand eller Høibaadsmand, (Houetzbodzmann) til Tammermanden og til Stegeren (Kokken) 4 Mark; til Skibmænd (Matroser) 3 Mark, Skibdrenge 2 Mark. Der nævnes af andre Folk paa Skibene: Skipper, Styrmand, "Pøtken og Knegt," Dugesvend, Keldersvend, Skriveren, to Knegte i Bagerset, en Knegt i Stegerset. — At man den Tid havde Bageri til Skibs, er maaskee en ubekiendt Omstændighed *) ligeledes er det vel i dette Regnskab, man første Gang finder Kortspil omtalt i Danmark; hvori Kong Hans ikke lader til at have været heldig, og som det her synes han har brugt, for at faae Ende paa Tiden, da han laae med Flaaden for Modvind ved Drager.

I de ovenmeldte fire Regnskabsbøger over Dronning Christines Udgifter forekommer en endnu langt større Mangfoldighed af forskiellige Udgiftsposter, end i Kongens Regnskab, og man vilde af dem kunne uddrage en fuldstændig Tarif over Priserne paa de allerfleste Varer og Fornødenheder, som de vare i Danmark ved Begyndelsen af det 16de Aarhundrede. Deres Vidtløftighed tillader os dog kun her at meddele faa og adspredte Prøver. Om den, vore Tiders Begreb næsten overstigende Simplicitet, og Tillid til Vedkommendes Ærlighed, hvormed saadanne Regnskaber førtes for 300 Aar siden, kan man blot ved nøiere Undersøgelse af deres

*) Muligt kan det være, at disse Bagersvende have bagt til Skibsfolket i Land; men de nævnes i det mindste iblandt Matroser og andre Skibsfolk.

Beskaffenhed overbevise sig. Hist og her, skiøndt meget sielden, findes et Bilag over et eller andet betalt Udlæg paaberaabt. Dette bestaaer da i en lille bitte Seddel, sammenfoldet og stukket ind imellem de sammenheftede Blade. Mærkværdige ere disse Regnskaber bl. a. til at vise, hvor betydelige Dronningens Indtægter, og hvor vidtløftig og talrig hendes Hofstat har været. Af de første udgiorde, som vi ogsaa af Hvitfeldts Krønike vide, den hende tillagt Øxentold i Jylland en Deel*); om denne erfare vi adskilligt i Regnskabet for 1504 f. Ex. at den betaltes til visse Tider paa Aaret, naar Markeder holdtes i Ribe og Colding; og tillige, at Told ikke blot svaredes til Dronningen af Øxen og Heste, men ogsaa af Fisk og "andre Smaavare;" ja endog af Kramvare, der indførtes i Kister eller Fade ("Kramfade.")

Til Kundskab om den Tids Levemaade i Mad og Drikke, Klædedragt for Personer af forskiellig Stand, Maaden at reise paa m. m. forekomme en Mængde Bidrag. Kong Hans synes meget at have yndet det saakaldte Embst- (Embser?) Øl. Foruden Udgifter til Viin, findes ogsaa nogle faa Gange Brændeviin nævnet. Fisk, Haveurter, undertiden ogsaa fersk Kiød, forekomme jævnligen blandt Udgiftsposterne i Dronningens Regnskaber; da saadanne Fornødenheder vel ikke altid fandtes paa Slottene, eller de kongelige Gaarde. I Stæderne, hvor ingen saadanne vare, betaltes for Hoffets Natteleie og Fortæring, og for Hestefoder. Paa Husene eller Slottene, hvor Kongen eller Dronningen laae, blev altid ved Afreisen givet Drikkepenge i Fruerstuen, i Kielderen, til Pigerne o. s. v. For Vognleie forekommer ikke sielden Udgifter, hvoraf sees, at ikke altid Hoffets Befordring skete ved Kongeægt. Ogsaa Renteskriveren, naar han reiste i Dronningens Ærende, maatte betale sin Befordring. Ligeledes betales for Overfart ved Færgeste-

*) Den blev først afskaffet af Frederik I. 1529. Hvitfeldt. II. S. 1317.

derne. Foræringer til Hoftienerne bestaae for det meste i Penge til Klæder, Skoe, Støvler o. d. Adskillige fremmede eller lidet bebekiendte Navne paa Klædningsstykker forekomme. Nu og da forærede Kongen en Hest (bl. a. til Renteskriveren selv) men fik ogsaa, især i Jylland, endeel Heste til Foræring. Allerede denne Konge havde ogsaa en egen Hestelæge.

Til Dronningens personlige Charakteristik henhøre de uendelig mange Beviser, som Regnskaberne give saavel paa hendes Godgiørenhed mod Fattige og Nødlidende, som paa hendes Gudfrygtighed og Andægtighed efter Tidens Skik. I Følge denne har Dronningen meget ofte, og overalt hvor hun kom hen, ladet Messer læse for sig; og Udgifter i den Anledning til Præster, Munke og Messedegne, saavelsom Almisser til Pilegrime og omvandrende Munke, Offer i Kirkerne og Foræringer til Klostrene, baade af Penge og Fødevarer, forekomme næsten paa hver Side i Bøgerne; derimod findes meget sielden noget lignende i det ene Regnskab over Kongens Udgifter for 1487, som er levnet os. Vi see ogsaa, at Dronning Christina, efter sin Befrielse fra Fangenskabet i Sverrige, har giort en Valfart til Tydskland; og finde hende jævnligen reisende omkring i Danmark og Sverrige, med temmeligt Følge, og tildeels, som det synes, uden at ledsage Kongen.

Inden vi af de forskiellige, ovenfor nævnte Bøger meddele (efter Aarenes Følge) endeel Udtegnelser, som en Prøve paa de Bidrag til Tidens Skildring, disse nu over 300 Aar gamle originale Regnskabsbøger kunde afgive: synes dette Udgiveren at være et ei upassende Sted, til at samle de faa Efterretninger, vedkommende Dronning Christina, som ved denne Leilighed af trykte og utrykte Kilder kunde udledes; uden at han i øvrigt udgiver dem for ganske fuldstændige, omendskiøndt neppe meget mere af Betydenhed vil findes.

Christina, ældste Datter af Churfyrsten Ernst af Saxen (Meissen) og Elisabeth, Prindsesse af Bayern (München) blev født i Torgau, den 24 Dec. 1461. (Beviist af Lingen og Møllmann. S. Werlauffs Beskrivelse over Gravmindet over Kong Hans og Christina. S. 4. Derimod: Anno 1462 in vigilia S. Michaelis, efter Annales Torgau. Menckenii Scriptores. II. p. 582.)

1477 i hendes sextende Aar blev hun forlovet med Hertug Hans, Christian I. ældste Søn, som da alt af Stænderne var samtykket til Faderens Efterfølger. Sendebudene til Saxen vare Albert Krummedige, Biskop i Lybek, Erik Ottesen Rosenkrands, Danmarks Riges Hofmester, og Albert Klitzing, Domherre i Hamborg. Hendes Brudeskat var 20,000 Rhinske Gylden. (Hvitfeldt II. S. 995. jvf. D. Riimkrønike V. 5061 o. f.)

1478 førtes hun ind til Danmark af hendes Farbroder, Hertug Albert af Saxen, med mange Grever, Riddere og Svende; og var hans Følge, efter Hvitfeldt, 800 Heste og 42 Vogne, foruden forgyldte Karme og Vogne, hvori Fruentimmerne reiste. (I en haandskreven Aarbog af Rostgaards Samling hedder det: "Hertug Albret, Ernesti Broder, førde hende hiid ind i Danmarckis Rige, oc haffde han otte sinds tyuge (160) Reysetøyg (Ryttere) mett seg. Offueruættis riig war hun paa guld og sølff, oc andre dyrebare tingester oc klenoder)." Bruden reiste til Lands til Wernow, hvor hun blev modtagen af Erkebispen i Lund, Jens Brostrup og Marsken Claus Rønnow. Her gik hun til Skibs, og landede ved Stubbekiøbing. Uden for Kiøbenhavn red Kong Christian hende imøde med 500 Heste; hans hele Følge vare i brune Klæder, med hvide og blaa Striber; efter ham fulgte Hertug Hans med 700 Heste, og var hans Følge klædt i grønne Klæder, med brune, blaa og hvide Striber. Brylluppet stod paa Kiøbenhavns Slot, Søndagen den 6te September 1478, og Vielsen, som Erkebispen forrettede, skete i Frue Kirke. Til Hertug Albert og hans Følge,

som drog bort Fredagen derefter, skienkede Kong Christian hermed 100 danske Heste, foruden andre Gaver af Pelsværk. (Hvitfeldt. S. 956.)

1481 den 2den Jul. 6 Uger efter Christian I. Død, fødte Christina i Nyborg sin første Søn, der siden blev den ved sin Regiering og sine Ulykker saa navnkundige Konge, Christian den Anden. (Jvf. om Dagen Grams Meursius p. 660.)

1483, Pintsedag den 18de Mai, kronedes Dronningen tilligemed Kong Hans i Frue Kirke af Erkebispen i Lund. (Hvitfeldt. p. 974.)

1485 fødte Dronningen i Nyborg sin Datter Elisabeth, som 1502 *) blev gift med Joachim II. Churfyrste af Brandenburg. (Jvf. Hvidtfeldt S. 1240. Om den Forfølgelse, hun maatte lide af hendes Mand forbi hun antog Luthers Lære, og hendes Flugt til Saxen 1528 s. G. Spalatini Vit. Elector. Saxon. i Menkenii Scr. R. Germ. II. p. 1116. Gram Not. ad Meurs. p. 731. 32. Jvf. Holbergs D. H. I. 853). Hun døde i sit 70de Aar i Spandau den 11. Jun. 1555. (Nic. Leuthingeri Comm. de Marchia Brandenb. l. IX. §. 8. Den hende af Leuthinger tillagte Alder stemmer overeens med det her meddeelte diplomatiske Beviis).

Dronningen holdt sin Kirkegang, og Prindsessen blev døbt i Nyborg, Søndagen næst for St. Olufs Dag, ved hvilken Leilighed Kongen giorde adskillige af sin Moders Hof-Jomfruers Bryllup. Herom haves følgende originale Brev af Kong Hans til Hr. Bent Bilde, Ridder, Hovedsmand paa Næsbyhoved Slot:

Johannes dei gracia, &c. Premisso nostro fauore. Wii acthe meth gudś hielp at gøre wor kære husfrues Kirckegang oc lade crisne wor unge Datter, oc at gøre nogre wor kære frwe moders Jom-

*) Dette Aar angiver Chytræus og Hvitfeldt. S. 1240. Andensteds S. 1029 har han derimod 1501.

frwers brølopp then søndag nesth fore sancte Oleffs dagh nestkommendes vdi nyborg. Bethe wii ether kerlige at i wele ware ther till stede paa samme dagh meth ether kære hustrue at gøre ether glade meth oss, oc flere wenner, wii ther till haue forscreffuit, Oc at ether Hustrue retter sig effter at redhe Jomfrw berthe, effther thii som wor kære modher henne ther om ydhermere haffuer tilscreffuit. Thet forskylde wii gerne meth ether. In Christo valete. Ex Castro nostro Haffnensi vigilia Apostolor. Petri & Pauli. Anno 1485. Nostro sub Signeto.

Sincero nobis dilecto Dno *Benedicto Bilde*, militi, advocati castri nostri Nesbyhowet.

1486, da Kong Hans giorde en betydelig Udskrivning af Folk, saavel af Lehnene, som af Kiøbstæderne, i den Hensigt at giøre et Tog til Norge (den bestemte Samlingstid for Folket var 14 Dage efter Paaske) og Kongen selv vilde begive sig ud af Riget: udnævnedes i Januar en Styrelse for hvert af de danske Landskaber. Saaledes skulde Skaane være betroet til Erkebiskoppen i Lund, Hr. Johan Oxe, Hr. Knud **** og Hr. Laxmand; Siælland til Biskoppen i Roeskilde og Hr. Henrik Meynstrup; Fyen til Dronning Christina og Hr. Claus Bryske; Jylland til Biskoppen i Ribe, Hr. Anders Nielsen og Hr. Ole Mortensen. (Et Brev af K. Hans, dat. Lund feria secunda post Epiphaniam.)

1497, medens K. Hans var i Sverrige, fødte Christina en Søn, blev kaldet Franciscus, die divisionis Apostolorum (ɔ: 15. Jul. Efter en haandskreven Aarbog). Han var den yngste af Kong Hanses fire Sønner (om de to, som formodentlig ere døde ganske unge, vides for Resten intet andet, end at een skal have hedt Hans, den anden Ernst. Deres Tilværelse har Gram oplyst efter tydske Kilder. Notæ in Meursium. p. 731. Jof. Christiani, G. der Herzogth. u. d. Oldenb. Kon. I. 253. Werlauff l. c. p. 3. Not. m. p. 7. Not. b.) Prinds Frands døde d. 1ste April 1511 i Kiøbenhavn. (Hvitfeldt. S. 1081. S. Rer. Dan. VII. p. 239.)

1499, otte Dage før Fastelavn, blev Christina kronet i Upsala, til Sverriges Dronning. (Hvitfeldt. S. 1024.)

Tamperonsdag efter Pindsen, forlenede Kongen Dr. Christina i Stockholm med Orebro Slot og Lehn, og dertil Nericke, Nordenskov, Værmeland og Dal, til Morgengave og Livgedinge, som ogsaa var givet Dr. Dorothea af Kong Christoffer. (Hvitfeldt. p. 1016.)

Samme Aar kom Dronningen Dagen før Kong Knuds Dag (10. Jul.) til Vadstena Kloster, hvor hun, som sædvanligt, med megen Hoitid blev modtagen ("more consueto cum magna reverentia est recepta." Diarium Wazstenense p. 157. Scr. Rer. Suec. I. p. 204).

1500, tidlig om Foraaret, har Dronningen været i Sverrige, da man af hendes Renteskrivers Udgiftsbog for dette Aar seer, at en Kiole sendtes hende fra Kiøbenhavn til Orebro, tilligemed Brev fra hendes Datter. (S. nedenfor). Efter den 13de Jul. var hun endnu i Stockholm; i det mindste sendes hende under den Datum Urter fra Kiøbenhavn. I Slutningen af denne Maaned maa hun være reist ned til Danmark, da hun allerede den 9de August foer fra Vordingborg over til Falster, og opholdt sig nogen Tid der, og i Lolland. Den 14de Sept. synes hun at have været tilbage i Kiøbenhavn; og er derpaa atter reist til Sverrige; da Renteskriveren den 28de October udbetaler 200 rhinske Gylden, som skulde sendes Dronningen til Sverrige.

1501 i Januar afreiste Kong Hans, efter en Indbydelse af Steen Sture, til Sverrige, (Søndag efter H. Tre Konger var han i Helsingborg; den 20. Marts i Stockholm) og efter Hvitfeldt (II. S. 1036) og Andre tog han da Dronningen med sig; skiøndt adskillige Data kunde giøre det ei usandsynligt, at hun er bleven der i Landet fra foregaaende Aar. Kongen, som paa en Reise til Enkøping havde erfaret Steen Stures Hensigt, at giøre

Opstand, og, som det synes, at bemægtige sig Kongens Person, undgik Faren ved en hurtig og hemmelig Reise til Stockholm, hvor han blev indtil Julii Maaned, da han begav sig paa Hiemveien til Danmark. I Nykøping erfarede han, at Opstanden var udbrudt, og at Steen Oxenstierne havde dræbt een af de kongelige Fogeder i Upland. Kongen vendte da paany om til Stockholm, hvor han den 10de August modtog Steen Stures Opsigelsesbrev; og to Dage efter skal han være afseilet til Danmark. (Olai Petri sv. Kron. S. Rer. Suec. I, p. 333. Den 8de Sept. var han i Westergarn paa Gulland, hvorfra man har et Brev fra Kongen til Henrik Krummedige).

Dronning Christina lod han blive tilbage i Stockholm, med en Besætning af 1000 Mand; (Olaus Petri l. c.) hvoriblandt maaskee har været endeel bevæbnede Borgere. I Begyndelsen af October kom Steen Sture for Staden med sin Hær; nogle Udfald, Dronningen lod giøre, bleve tilbageslaaede, og Borgerne aabnede den 17de October Stadens Porte. Dronningen maatte nøies med at kaste sig ind ind i Stockholms Slot, hvilket hun med en Besætning paa nogle hundrede Mand forsvarede hele Vinteren igiennem under en streng Beleiring.

Da det om Foraaret 1502 rygtedes, at Kongen vilde undsætte Slottet, lod Steen Sture den 27de April foretage en Storm, som dog blev afslaaet. Men Skiørbug og smitsomme Syger havde bortrevet Dronningens Folk; saaledes at hun omsider kun skal have havt 80 Mand tilbage (Hvitf. p. 1040). Endog til denne ringe Besætning fattedes Levnetsmidler; og man maatte tilsidst nøies med Hestekiød. Taarne og Kieldere fyldtes med Liig, der forpestede Luften. (Svenske Riimkrøn. Hadorphs Udg. S. 564. De Dødes Antal angives her til 390 Mand). Dronningen saae sig da medtvungen til at overgive Slottet ved Capitulation den 6te

Mai (ikke den 27de Marts, som Hvitfeldt skriver*). I Følge denne skulde Slottet overgives Mandagen efter, den 9de Mai; Dronningen, med hendes Capellaner og andre Embedsmænd, Kokke, Fyrbødere, Læge, Staldmester, og alle dem, "der dagligen pleiede at følge med Dronningen" samt nogle faa Smaasvende, (Tienere, Pager) skulde uhindrede drage ud med deres Eiendomme, og Alt hvad der hørte til Dronningens Indebuur. I Sortebrødre Kloster i Stockholm skulde de have deres Opholdssted, indtil nærmere Aftale kunde skee om at føre dem til Danmark, enten til Søes eller til Lands. . . . .

Steen Sture fandt for godt at bryde disse Betingelser. Dronningen med hendes Følge lod han, efter et Ophold i Sortebrødre og Graabrødre Klostre i Stockholm, føre til Vadstena Kloster, hvor hun holdtes fangen henved halvandet Aar. Tre Dage efter Capitulationen ankom den til Undsætning afsendte danske Flaade**)

*) Capitulationen, sluttet Fredagen næst efter hellig Torsdag (ↄ: Christi Himmelfartsdag) 1502, findes i Langebeks Diplomatarium. Paaskedag indfaldt i dette Aar den 27de Marts; Christi Himmelfartsdag altsaa den 5te Mai. Den næste Mandag, eller Mandagen før Pintsedag, var saaledes den 9de Mai (hvilket ogsaa stemmer overeens med Beretningen hos Olaus Petri og i den danske Riimkrønike. S. min Udgave S. 279.)

**) Efter en mig af Hr. Capitain John meddeelt Notice er det meget tvivlsomt, om Kong Hans virkelig (som Hvitfeldt og vore andre Historieskrivere ere enige i at fortælle) fulgte med denne Flaade. I et Brev til Jørgen Rud (dat. Vordingborg dominica passionis ↄ: Langfredag, som var den 25 Marts 1502) overdrager han Befalingen over Flaaden og Underhandlingen om Dronningens Frigivelse til Poul Laxmand, Niels Bosøn, Jørgen Paarsberg, Hans Bilde og Jørgen Rud. Onsdag efter Paasken, d. 30. Marts ("Mittewaken in de Paschen") var Kongen i Segeberg, hvor han stadfæster Rheinfeld Klosters Privilegier. Mærkeligt er det i øvrigt, at Kongen i Mai Maaned har udstedt et Brev, hvori han ratificerer den af Dronningen sluttede Capitulation.

for Stockholm; men Steen Sture vilde ei engang modtage Kongens Brev, hvori han fordrede Dronningen udleveret. (Olaus Petri i S. Rec. Suec. p. 334. Hvitfeldt. S. 1040.)

1503 paa St. Josephs Dag (ipso die S. Josephi nutricis Domini ɔ: den 15de Jan.) var Dronning Christina i Vadstena overværende ved en Nonnes Indvielse ("Virgo quædam, nomine Gyrid, neptis fratris Johannis Matthiæ, nobis in sororem consecrata est per Dn. Brynolphum, Episc. Scarensem, præsente illustrissima regina, Domina Christina. Diar. Vazstenense. p. 159.")

1503. Da den pavelige Legat i Tydskland og Norden, Cardinal Raymund, havde meglet Fred imellem Kongen og Hansestæderne, indledede Sendebud fra Staden Lybek, og, som det synes, ogsaa fra Cardinalen (Krantzii Dania. L. VIII. c. 41. Trithemii Annales Hirsaugienses. II. p. 598.) Underhandlinger med Steen Sture om Dronningens Frigivelse. I Følge disse blev hun endelig løsladt, og tiltraadte i Begyndelsen af October*) til Lands Reisen til Danmark. Steen Sture, Svante Sture, Hemming Gad og et Følge af 100 Personer ledsagede hende til Grændsen. I Halmstad blev hun høitidelig modtaget af Prinds Christian og den danske Adel. Aaret efter, St. Severini Episcopi Dag (ɔ: 23 October) udstedte det svenske Rigsraad et Vidnesbyrd om, at Dronningen, saavel under Beleiringen, som under sit Ophold i Vadstena, havde opført sig christelig og vel (jvf. Cranzii Dania. L. 9. c. 3. Olaus Petri i S. R. S. I. p. 335;) hvilket Document her meddeles efter en Afskrift i Langebeks Diplomatarium af Originalen paa Pergament i Geh. Archivet:

*) I en Udtegnelse af en haandskr. Aarbog ved Langebek hedder det, at Dronningen "kom hiem fra Sverrige af sit Fængsel til Danmark S. Francisci Dag (ɔ: d. 4. October) og samme Aar lod hun bygge S. Clare Kloster i Kiøbenhavn;" men Aaret er urigtigen sat til 1505.

Wy Jacob med gwdz naadhe Erchebiscop i Wpsala, Mathias i Strengnes med samme naade Biscop, Swante Nielsson Riddere, Swerigis riges Forstandere, Knwth Eschelsson, Eric Trolle, Sten Twrsson, Bencht Kyningh, Eric Johansson, Twre Jensson, Folche Gregersson, Sten Cristersson, Nils Kynyngh, Acke Hansson, Karll Larsson, Cristiern Benctsson Riddere, Knwt Ericsson, Axel Posse Wepnere, Swerigis raad oc men her nw forsamblede i Stocholm, Gøre witthérligiid med thetta waart opne breff oc fulchomlige tilstaa, at Høgboren Førstinne Drotningg Cristin aff Danmarck epter sins Herres Hosbondes Høgboren Førstes Konnwngh Hansses afferdh hædhen aff Stocholm, beuiste sigh swa trolige och Erlige i alle maatthe med sin Herre Hosbonde, ferdeles i then bestalningh, ther hon war wtj stadh her oppaa Stocholms Sloth Huilchit Hennes Nade hulth till hans Handh i stora twaangh och wedhérmøde, medh flere gode mæn, Swenske, Dansche och Tysche ther oppaa ware, thet lengiste Hennes Nade kwnne, ythermere æn Hennes Nades och theres macht ware kwnne, Swa och seden Hennes Nade kom aff fornempde Stocholm Slott och Swartbrødre och Graabrødhre Closter her i Stocholms Stadh, thesligist och till wadzstena haffuer henne Nade sigh hafft ecke anners æn gudelige cristelige och erlige, som en høgboren førstinne. Dess till ythermere wisse laathe wij alle henge waare Secret och Incigle nedhen for thetta breff, som giffuit och scriffuit er i Stocholm oppaa Sancti Severini Dagh Episcopi & Confessoris A. D. 1504.

Om Dronningens Frigivelse kan endnu bemærkes, at Lybeks Historieskrivere tilregne Stadens Mægling allene Æren for samme. Reimer Kock i sin utrykte Krønike melder (efter Beretning af en anden og samtidig Lybekker, Johan Godendorp Vicarius ved Domkirken, hvis Krønike ikke haves) at Lybekkerne, efter Begiering af Kong Hans, da Freden med Lybek var sluttet, affendte to Underhandlere, Borgemesterne Herman Westmann og Bernt Bomhafer til Stockholm, hvor Sten Sture lod sammenkalde Rigsraadet, og man besluttede, allene for at føie Lybekkerne i deres Ønske, at frigive Dronningen, hvilket ogsaa offentlig blev forkyndt fra Raadhuset i Stochholm. ("Hr. Steen Sture, Gubernator, unde de gantze Rikes Radt, hebben oppenbar von deme Radthuus

vom Holm vthropen laten, dat se de Koniginn vamm Dennemarcken fry vnde loes gegeuen, nicht vth jemandes Mynsken fruchten, ock nicht van jeniges Herrn vnde Fursten edder ander Prelaten willen, sen allene dem erbaren Rade vnde der erliken Gemene tho Lübeck willen.")

1504 giorde Dr. Christina, i Anledning af hendes Befrielse af Fangenskabet en Valfart i Paasken til det hellige Blod i Wilsnack eller Wilsenach i Mark Brandenburg *) ledsaget af et temmelig betydeligt Følge; hvoriblandt ogsaa var hendes Læge Dr. Carl. Af Regnskabsbogen for dette Aar sees, at ligeledes en Søster af Dronningen har fulgt hende, i det mindste paa en Deel af Reisen, som gik fra Holsten over Lybek, Gadebusk, Nyenstadt, Perleberg (her var Dronningen Palmesøndag); tilbage over Sternberg, Wismar, Lybek o. s. v. I Odense var hun Dom. Jubilate, og i Slagelse Philippi og Jacobi Dag ɔ: d. 1ste Mai.

1513 var Dronning Christina med Kong Hans (og Hertug Christian) i Ribe (paa Kongens sidste jydske Reise) da Bisskop Iver Munk sang sin første Messe; og Dr. Lave Urne, Electus til Roeskilde Stift, blev viet til Bisskop. (Langebeks Optegnelse af en haandskreven Aarbog. Jvf. Hvitfeldt. S. 1099, hvor Lave Urne ved en Feil giøres til Bisskop i Ribe Stift.)

*) Denne By ligger i Prignitzer Mark i Nærheden af Elben. Det saakaldte Wilsenacker Blod, eller hellige Blod i Wilsnack, foregav en Præst 1384 at have fundet paa Alteret i den afbrændte Kirke, hvor tre viede Hostier paa denne Maade skulde være forvandlede. Det giemtes siden i et Chrystalglas, og trak i henved 200 Aar Skarer af andægtige Pilegrime til Wilsnack, indtil i A. 1552 en ivrig Præst slog Glasset itu og kastede Blodet i Ilden, hvorfor han dog maatte bøde haardt, da han af sin lutherske Fyrste blev afsat og landsforviist. Johan Hus skrev en egen Afhandling om Bedrageriet med dette Blod, hvorom desuden nok er skrevet, ja en heel Bog af M. Ludecus i Havelberg 1586. (Jvf. bl. a. Ludwig, Reliqu. Ms. VIII. p. 293. 348. Universal-Lexikon. 54. Bd. p. 1611. 57 Bd. p. 340 o. f.)

Samme Aar, efter Kongens Død (den 20de Febr.) fik Enkedronningen følgende Lehn at beholde til St. Mortens Dag over et Aar: Næsbyhoved, Tranekær, Rudgaard, Rugsiø-Herred og Hiitzherred, med al kongelig Rente og Rettighed. Af Kolding, Ribe og Varde aarlig Byskat og Told. Af Randers Byskat og Sagefald, og en Lavegaard, som Kronen tilhør, liggende op til Byen. Viborg, Odense, "Swyneburgh," Bogense, Kærteminde og Nykiøbing paa Mors. Tolden i Assens. (Siell. Tegnelser under Christian II. Suhms Saml. II. 1. S. 164.)

Efter Kongens Død har Christina formodentlig meest opholdt sig i Fyen, paa Næsbyhoved Slot, som hun meget yndede, og ved hvilket hun skal have ladet giøre adskillige Anlæg, (Vedel Simonsens Borgruiner. II. S. 36. o. f.) og i Odense, hvor hun ogsaa, (ligesom i Kiøbenhavn, efter hendes Hiemkomst fra Sverrige) stiftede et St. Clara Kloster, som dog synes først at være blevet færdigt samme Aar, som hun døde. (Jvf. det anf. Skrift af Werlauff. S. 11. S. R. Dan. V. p. 514. Hvitfeldt S. 1090. D. Mag. I. 24). Dronningen havde i øvrigt ogsaa, som af hendes Regnskaber sees, en Gaard i Odense. Hun lod indkalde den berømte Billedhugger Claus Berg fra Lybek, og lod ved ham forfærdige den kostbare Altertavle til Graabrødre Klosterkirke i Odense, (D. Mag. l. c.) som nu bevares i Frue Kirke i denne Stad. Dette synes dog at maatte være skeet tidligere end Kongens Død, siden Dronningen har holdt en Søn af Claus Berg, født i Odense og kaldet Franciscus, over Daaben, som hun siden "holdt i Skole og derefter til Studium i Rostock," og vilde havt ham i Kloster eller til den geistlige Stand. (D. Mag. l. c.)

1517 lod Christian II. fange Bisp Jens Andersen (Beldenak) i Fyen, blandt andet fordi han giorde Kongen, "og besynderlig hans Moder, Dronning Christina stor Forhaanelse og

Forsmædelse, mest at han lod slaae hendes Foged ihiel, som var af Adel." Den anf. haandskrevne Aarbog. — Denne Dronningens Huusfoged paa Næsbyhoved var Otto Porsfeld, som 1504 var bleven ihielslaaet i Odense, af Bisskop Beldenaks Folk; og som der meentes efter Bisskoppens Befaling. Om de Følger, dette havde for Bisskoppen, s. bl. a. Hvitfeld S. 1121. 22. Pontoppidans Ann. II. S. 440. Vedel-Simonsens Borgruiner I. S. 39. 40. Jvf. ogsaa Regnskabet for 1504.

1519 har Dronningen skienket Reliquier til et Minoriterkloster i Roeskilde. ("Reliquiæ quas misit nobis inclita principissa Christina, regina Dacie A. 1519." Langebeks Optegnelse af Reliquiar. Minor. Roeskild. ms.)

1521 den 8de December døde Dronning Christina i hendes 60de Aar (uden Tvivl i Odense) den 8de December. (Hvitfeldt. II. S. 1099. 1174. Jvf. Werlauffs Monument over Kong Hans ꝛc. S. 4. q.) Hun blev begravet, efter hendes egen Anordning i Franciscaner-Nonnernes Dragt, ved Siden af Kong Hans og Prinds Franciscus, forved Alteret i Graabrødre Kirke i Odense, hvor hendes Been, tilligemed Levningerne af de øvrige der jordede Kongelige Liig, 1804 bleve optagne, nedlagte i en Blykiste og hensatte i St. Knuds Kirke. Efter den herom fra vedkommende Øvrighed meddeelte Beretning skal hendes Liig have været nedlagt i Kalk. (S. det oftere anf. Skrift af Werlauff. S. 6. o. f.)

1487.

Uddrag af Regnskabet over Udgifter for Kong Hans i dette Aar.

It. 100 marck mesther hans puluermester i sin Løn, samme dag oc steth. — (Et andet Sted forekommer: Niels jude puluermester.)

ii mark per tøsing till j arbørst.

(Denne Priis forekommer ofte.)

viij ß till embstøll till myn Herre.

xxvj mark iiij St. skipper tønnes att giffue skibmenn till theres løn for theres thieneste paa Kuffwen.

x mark Hans janssen som skal wære styrmann pa crauelen meth skytterne.

vlij mark styrman: pa Holchen.

ij C xlij marck forre ix lest salth, xviij thunner i lesthen oc thunnen till xx ß.

ij C rhinske gl. myn herres scriffuere till at fare hæden till mekelborg meth, at henthe nogher soldenere til myn herrrs behoff (Tirsdag næst efter Johannis ante portam latinam ɔ: den 6te Mai.)

36 mark gaff jeg henrick S . . . af lubeck fore j helt harnesk, myn herre købte aff hannom.

38 mark gaff jeg Jacob van calcar fore yrther, Aker brock oc kort lodenbecke hade købt aff hannom til myn herres behoff. (En næsten lige betydelig Sum til samme Brug forekommer et andet Sted.)

Annammede 500 marck aff hr. Hans walkendorp, som han gaff myn herre at han matthe beholde eskebergh gard i sin oc sin husffrues tiid.

vj marck for vj pd. confecht, som jacob cammersweun hade vtthagen till myn herres behoff aff apoteken.

It. x marck bogebinders *) husfrue, myn herre haffuer bath (badet) ther i thette aar, oc jeg engen penge haffuer giffuen henne ther fore.

xxv ß for i thunne tyß øll till myn herres behoff till boggebinders, myn herre badede ther samme dag oc steth **).

It. xxxvj mark for ij fad embst øll til myn herres behoff, Fadheth for xviij marck.

vj marck then tweterske, myn herres clæder toer, for thette halffue forledne aars løn; iiij mark, som henne egenstod af sin løn.

---

*) Formodentlig den bekiendte Hans Bogbinder, hos hvem Christian den Anden var sat i Kost i sin Barndom, som levede endnu 1532, (Behrmanns Chr. II. Fængsels Hist. S. 14.) og 1543 skal være henrettet af de Svenske. (Hvitfeldt S. 1532). Han nævnes nedenfor S. 450.

**) Man seer af denne og et Par nedenfor forekommende Optegnelser, at det har været Skik, naar Kongen gik i Bad, at lade Hoffolket, som ledsagede ham, giøre sig tilgode med en Tønde Øl eller to.

It. iiij mark sende jeg myn herre at korte meth samme dag oc steth. (paa et andet Sted: vj mark sende jeg myn herre at korte meth i skibet med drakør. — x marck myn herre at korte meth i skiibet thiisdagen ther nest. (Paa Toget til Gulland.)

It. xvj marck myn herre at korte meth i skibet othensdagen ther nest.

It. xv mark sende jeg myn herre at doble meth, meth walkendorp torsdagen nest fore pintzdagh.

It. xx mark sende jeg myn herre at doble meth, meth hardenbergh i skibet fredaghen ther nest.

It. xiij mark fore i stycke rød clæde som kom till theth pallatz i wiisby myn herre worde hyllet ther samme dag oc steth. (tamper lørdagh i pintzdaghe.)

ix mark fore i stykke grønt clæde som kom till forskreffne pallatz.

It. i gl. (Gylden) bødelen som hengde ij karle i haffnen (ved Wisby) samme dagh oc steth.

It. iiij mark fick jeg atzer brock at giffue hr. sten stures bud som førde myn herre nogher øxen oc lamb, hr. sten gaff myn herre wedh nørre slandz addhe, mandagen nest effther Joh. baptiste dag mitzommer.

ij marck hr. stens bud som baar myn herre fersk fisk.

viij ß myn herres staldswen, han redh till myn gamble frwe *) meth breff.

iij marck fick jeg anders hack, som han lod hente embst øll fore till bogebinders, myn herre badethe ther samme dagh. — It. iij mark iiij ß for ij tunner tytz øll som ther oc worde vddrugne samme dagh oc steth.

It. iiij C xxvj mark iiij ß gaff jeg junker alff till at løne sine Ryttere aff meth, fore ij manetz thieneste til lx personer huer vij marck vj ß, oc hade han ij quartermester, the finge ij mantz bydhe (sic) samme dagh oc steth.

iiij alb. atzer brock at købe nødher for til myn herre i aarss, sti. laurenci affthen. (kort efter andensteds: v album myn Herres smasuend jenss, som han hade købt nødher for till myn Herres behoff.)

---

*) Enkedronningen Dorothea.

iij marck gaff jeg for i arborst pa schandelborg, myn herre fick.

xxv rh. gl. (Rhinske Gylden) Cantzeleren som han skulle betale bort fore i skimblet hest, myn herre købte i aars pa kalls mandagen nest fore assumpcionis marie.

xxxviij for i tunne tyß øll som wor uddrucken i bastuugen i Aars, myn herre badede ther, ther myn herre ther wor.

xiij marck fore i stke rødh clæde som kom till theth omhang pa landzthinghet i wiborgh, ther myn herres søn wor ther samtyckt samme dag. (Løuerdag næst efter assumptionem marie.) iiij alb. til søm ther till samme dag. (Kongen blev der til næste Tirsdag.)

Kongen fik i Viborg 2 Heste af Erick Ottesen (Rosenkranz) af Oluf Friis og Anders Christiernsen, hver 1 Hest, 2 andre Adelige, hver 1 Hest, endvidere 2 andre hver 1 Hest, 1 Hest af Bispoppen i Aars. Hr. Niels Høgh 1 Hest i Snede.

ij mark i fruerstwen pa hintzegagell, ther myn herre ther affoer.

ij marck then karll som løb hoss myn unge herres cammervagn *), till hoser oc sko.

ij marck en ferghemann, som forde myn herre over fran nyborg till korsør.

i gl. fick jeg myn unge herre at offre i korsør wor frue nativitatis dagh. (den 8 Sept.)

it. ij marck anders myn herres hestelæge**), myn herre gaff hannom i foer tiisdagen ther nest.

Torssdag, hellge korss dagh i Rosskilde (paa Reisen fra Jylland) xxvij marck v ß j alb. betalede jeg i myn herres herberg fore mad, øll haffre oc høø, som ther thaghet oc tæret word till myn herres behoff samme nath over. (Desuden: xxvj ß for embst øll. ij marck werdinnen. j marck møerne. d. 14. Sept.)

*) Benævnelsen Kammervogn, (tilligemed Kammerdriver ɔ: Vogndriveren eller Kudsken ved Kammervognen, og Kammerheste) forekommer jævnligen i disse Regnskabsbøger. Uden Tvivl forstages derved en stor, lukket Vogn, eller saakaldet Rustvogn.

**) Et Skiøde til Esrom Kloster af denne Kong Hanses Hestelæge, 1485 d. 22. Januar, s. Ny Danske Mag. V. S. 126.

lx mark for en hest, myn herre købte af jørgen Marckmann i Lund.

lx ß jenss myn herres smasvend till eeth skioldlæder.

xl rh. gl. fick jeg myn herre, han doblede meth hertug magens paa haderslene om afthenen løuerdagen nest efter ste luce dag. (18 Oct.)

xx rh. gl. henrich van aleuelde han hade lenth myn herre at doble meth samme affthen.

1493.

Huusholdnings-Regnskab over Indtægten af Lehnene og Udspiisningen til Hoffet og Andre.

Paa de første Blade i Bogen anfører Skriveren hvad efterhaanden er modtaget i Afgift af Lehnene, m. m. Her forekomme følgende Lehnsmænd og Tolderе: Bengt Bilde, Erik Ottesen, Mauritz Nielssen, Hr. Laxmand, Pouell Thomessen, Tollere paa Skaffwen, Hans Perssen (Tolder) i Helsingør, Niels Clementsen i Nykøbing, Ebbe Munk paa Vardberg, Jens Holgertsen (28 Skippund Kobber, 9 Skippund Vox, 1800 Rafter &c.) Oloff Perssen i Malmø, Hans Matzen, Skriver paa Vordingborg. Desuden adskillige enkelte og mindre Indtægtsposter, især af Siælland, hvoriblandt ogsaa forekommer: "Item annammede jech aff Anders scriffuere." — De opregnede Indtægter kunne dog, som man let seer, ikke være det Hele, som af alle Rigets Lehn leveredes til Hoffets Fornødenhed.

Den daglige Fortegnelse over det, som udspistes eller udleveredes til Hoffets Brug, begynder med Paaskesøndag: Dominica Pasche, Dominus & domina presentibus; og udgiør for denne Søndag følgende: 11 Sider Flesk, 2½ røget Nød; 5 Fierdinger fersk Kokiød, 5 Fierdinger saltet Kokiød, saltet Faarekiød, 3 tørre Faar, saltet Vildbrad, 9 Tønder Havre. — Udspiisningen paa

Søgnedagene er noget mindre; paa en af Fiskedagene (Onsdag, Fredag og Løverdag) er den følgende: 1000 Hvidlinger, 18 Kabliau og Kulmuler, 18 Islandzfisk, 9 Bergefisk, it. Rosker (Rødskiær?) it. Flønder, 1 Tønde Sild, 7 Tønder 1 Skieppe Havre. For hele Paaskeugen er Udspiisningen: 32 Sider Flesk, 13½ røgede og saltede Øxen, 4 ferske Øxen, 2½ Tønder Faarekiød, 27 røgede Faar, 2 Tønder Vildbrad, 4 Tønder Kokiød, 2500 Hvidlinger, 5 Vorder (?) Kabliau og Kulmuler, 32 Islandsfiske, 20 Bergefiske, 1 Tønde Rosker, 2 Tønder og 1 Fierding Sild, 9 Pund Meel, 1 Læst Malt; 57 Tønder og 3 Skiepper Havre. — I øvrigt er Mængden af de forbrugte Fødevarer høist forskiellig, men undertiden dog temmelig eens til Dagene i den samme Uge. Med Dominica Invocavit begynder Fasten, og i de 6 paafølgende Uger findes aldeles ingen Kiødvarer udspiste ved Hoffet. Iblandt de forskiellige Slags Fisk, som i denne Tid fortæredes, forekommer ogsaa Hvalspæk. Med Løverdag for Paaske 1494 slutter Regnskabet; hvorpaa følger Hovedsum over Alt det, "som er spiset til Stegerset i dette Aar." Hernæst: Ugekostbogen uden Slotthet. Her opregnes det, som af Fødevarer og andre Ting, som havdes i Oplag, (f. Ex. Jern) er udleveret saavel til Mandskab paa et Par Skibe, der holdtes i Søen, som til mangehaande andre Folk i Kongens Tieneste. Til Exempel paa den Tids Proviantering kan anføres:

"Spiisning vti een Kreyer tiil Wismer met 10 karle vti 6 Uger efther Steen: 10 sider flesk. ½ røget nød. 1 Tønde Kookiød. ½ Tønde smør. 1000 Hvitliing. ½ Tønde sild. ½ lest brød. 1 lest Malt. gryn. salt."

Peer hermannsen i kødmangerstredet 1 fad jern tiil vinduger i thet ny huss paa slottet.

(Til denne Slotsbygning forekomme mange Udleveringer; Kalksteen brødes paa Saltholm og i Stevnsherred af Bønder, som fik Kost; meget Bly forbrugtes, formodentlig til Taget.)

Item fingge the Kibnien, som førde Swainen fra Engeland met myn herres Cantzeler :c.

Thømbermenna, som arbeyde paa fogdeboden i Dragwor.

Blandt Udrustningen til et Krigsskib forekommer:

4 Fyrbolde. 3 Fyrpiil. ½ Tønde Lodbøssekrud. 1 Tønde Stenbøssekrud. 1½ T. Skerpentinekrud. 40 Polloxer. 30 Stenbicker (?) 2 Tønder Dalepiill (?) 56 Bøsser. 200 Blylod. 400 Terningge (?) 2 Forslaw. (?) 12 Bøsser aff sølffkammeret.

Kotmer. Kat spisningh tiil 80 karlle 1 Manet: 150 sider flesk. 1½ lester kookiød. 4 Tønder Smør. ½ lest sild. 6000 hwidlingh. 2 Td. saltet Cabelaw. 4 lester brød. 2½ pund miell. 1 Td. ædicke. 1 Td. liws. ½ Td. pulffuer.

Thette er thet som bøssestøberne haffuer annammet: Tiil en slange 5 Skippund 9 Lispund kaabber. It. 6 Lispund 4 Skolepund Then, oc ½ Side flesk. Item tiil 2 Triger 6 Lispund kaaber.

It. Jorgen barsker tiil blaff (Galler) 3 Lispund 4 skolepund vox.

For at give et Begreb om Mængden af de Fødevarer og andre Ting, som i et Aar forbrugtes ved Hoffet, anføre vi følgende Poster af Hovedsummen over det, "som er spiset til Stegerset" og tilsætte tillige Tallene ved adskillige af de samme Artikler efter den endelige Sum over det, som er spiset baade til Stegerset og "uden Slottet."

1036 (2283) Sider Flesk. 266 (463) Øxen og Køer. 19 (30) Læster saltet Kokiød. 1423 (1437) Faar og Lam. 1 (1½) Læst (saltet) Vildbrad. 7 (16) Læster Smør. 88,400 (169,590) Hvidlinger. 68 (74) Vorder Kabliau og Kulmuler. 1106 (1322) Islandsfisk. 312 (462) Bergefisk. 3½ (4½) Læster Rosker. 1½ Læst 3 Tønder Raff. 4 Knipper Reglinge. 1 Læst 2½ Fd. Aal. 3 Læster saltet Kabliau.. ½ Tønde Bergøre (?) 4 (11) Læster Sild. 4 Tønder 2 Fd. Hvalspæk. 20½ (45) Læster Rug og Meel. 29 Læster 8 Pund (88 Læster) Malt. 1157 Tønder Havre. — Desuden af det, som udenfor Slottet og Stegerset er forbrugt:

26 Læster 5 Tønder Brød. 88 Læster Øl. 1 Tønde Miød (forekommer slet ikke i Stegers-Regnskabet.) 24 Stene Hamp. 7 Tønder Gryn. 19 Læster Baiesalt ("foruden det, som her er saltet paa Slottet.") 10 Deger Oxehuder. 53 Skippund Kobber. 1 Skippund 7 Lisp. Tin, m. m.

1498.

Følgende Document vedkommer ikke Dronning Christinas Regnskabsbøger, men fandtes liggende i en af samme; og da det oplyser Omstændigheder ved et ellers ikke bekiendt Capel, som Dronningen maaskee har stiftet, meddeles det her:

Thette efftersckreffne annammede Andhers peerssen paa amager j vllerup aff Stranghe Truelssen i ordorp efther mætte, som var i Sancte Anne Capell vedh Skows Howet, oc nw høret til samme Capell, oc forne Andhers peerssen skall stande wor nadhigæ frwæ til swars oc Regnskab fore.

Først tywo lub. marck rede penninge. Item xvij lod smot sølff offer: item iij lod sølff i eet patz (Pathen?)

It. ij Coralle bynd, veye vj lod, oc iiij Raffbond, smaa oc store.

It. eett mæssercde for uthen Calck oc disk, men samme Calck oc Disk som ther tilstæde er, er aff thin.

Acta haffnie die Cecilie virginis Anno D. 1498.

1500.

Udtog af Dronning Christinas Regnskabsbog for dette Aar.

Foruden dette Regnskab findes i Bogen 16 Blade, der ikke vedkomme ovennævnte Aar, men indeholde ældre Optegnelser over Dronningens Hoftieneres Løn med Overskrift:

Swenelons Registher paa wor nad. Frwes wegne;

hvoraf omtrent erfares, saavel hvor stor hendes Hofstat har været, som hvormeget endeel Lønninger formodentlig halvaarligen have udgiort. Vi udtegne deraf følgende:

Anno domini 1496 ad festum micaelis.

Swenelon.

Anders Perssen 20 Mark. Jens Falster 20 Mark. Otte Porsfeldt 20 Mark. (S. om ham ovenfor S. 440). Lauritz Westeny 20 Mark. Jorghen brockenhuess 20 M. Niels valkendrop 20 M. Lasse nagell 20 M. — 4 andre Hoftienere, hvis Løn var 10 Mark. Jens Lykesen 17 Mark. Hans Bardskærer og andre, hver 6 Mark. Baltzer Kock og Oleff Kock hver 6 Mark. Tønnis og Hans Smed voghendrifuere (Kudske) hver 6 M. Stalden. 3 Personer, hver 6 Mark.

Anno 1497 ad festum micaelis forekommer:

Fru Cicilie Howmesterinnen. 20 Mark. Frwe Margrete Lassen(?) frøweckes (Prindsessens) Howmesterinne 20 Mark. "Hans Smed i Stallen for helt aar 30 M." 3 Kokke. Ambrosius Cammerswen 12 Mark o. s. v.

Anno 1498 ad festum pasche opregnes i alt 27 Hoftienere. Samme Aar til Mikkelsdag forekomme følgende 8 Hoffrøkener:

Jomfru Karine Hartwigs Datter. Jomfru Etle Michels Datter. (S. om hende nedenfor S. 449.) Jomfru Anna Bildes Datter store. Jomfru Anna Bildes Datter lille. Jomfru Karine pedersdatter. Jomfru Karine Matzdatter. Jomfru Anna Sested. Jomfru Hille pedersdatter. — For dem anføres ingen Løn; men for hver ½ Stykke Leydisk (Klæde). Her forekommer ogsaa: Tyghe Jomfrwdreng (Hof-Jomfruernes Opvarter) og Gerd Jomfrudreng, hver 4 Mark. Hans perlesticker 20 Mark, 2 Kammersvende, Bager, Kieldersvend, 3 Kokke, 2 Stegherdrenge, o. s. v.

Item løsde jeg en guldringh met en Saffiir fran Ser ..... wintapper fore lx mark, som min frwæ war hannom skuldig.

Item fik jeg Staffen gamble Cammerswen en mark i gudz naffn at løbe till Rom met.

Onsdagen effter marci ewangeliste dag (25. April) paa købnehaffn fick jeg Marthinus Jwngherman vj mark at tære, then thiid han han redh vp till swerige till min frwes nade met hennes kiorttill at føre henne till Ørebro, oc met min frøwekes breff.

Sancte Margarete dag (13 Jul.) vdi Købnehaffn fick jeg Andhers Hønekøper 14 mark 6 ß. fore yrther *), Ambrosius ther wttogh oc sende min frwes nade vp till Stockholm, met Hans Guldsmedh Cammerswen.

Item fick Morthin folswen (Folesvend) ij marck till lægeløn, ther Jomfrw Edles **) Hæst haffde hannom slaget.

Sancti Joh. Dag ante portam latinam (d. 6. Mai) fick jeg katarine wernersdather 100 mark till Sancte Clare bygningh paa min frwes weghnæ.

It. S. Bartholomei dag fick jeg oc Per fyerbøtther mwlestøder ***) iij mark till thærepenge i gudz naffn till Trondhiem.

*) Ved disse Urter menes Krydderier. Saaledes paa et andet Sted: "28 mark fore yrther han haffde sendt min frwe effther som then strefft wtwiser, her innestungen er." Den tydske Seddel lyder paa: 1 Pund Saffran: 9 Mark. 3 Pd. Peber, Pundet 24 Sk. 1 Pd. Paradiiskorn 24 Sk. 1 Pd. Nelliker 4 Mark. 3 Pund Kummen 1 Mark. 8 Pd. Sukker. "It. noch 8 Pd. Sucker vnd 1 fandel (?) dat Pfd. 6 Sch."

**) Denne Jomfru Edele var en af Dr. Christinas Hof-Jomfruer, i hvis Selskab Kong Hans fandt Behag, fordi hun var munter og skiemtsom. Ved at omtale Kongens og Dronningens Reise til Sverrige 1498, siger den svenske Riimkronike:

Min Drottning Christin följde och tå,
Jungfru Eddela giorde och så;
Alltijd skulle hon aka med mig i Släda,
Thet giorde jag för lust och gläde.
Hon kunde väl skämpta med sin ord,
Och Tärning kasta öfwer Tafvelbord.

Dalin i sin svenske Historie (II. p. 805) har af dette Sted, som ikke med et Ord sigter dertil, efter sin historiske Skik, giort denne adelige Frøken til Kongens Frille; og i hans Fodspor kalder Udgiveren af Scriptor. Rer. Suecicar. I. p. 198 hende: Regis amasia. Vore Tiders Hofdamer vilde dog med billig Indignation protestere imod saa bagvaskende en Maade, at udlægge gamle Krønikeskriveres Ord.

***) Dette ellers ubekiendte Ord forekommer i Christian den Andens saakaldte verdslige Lov. Rosenvinges Danske Recesser og Ordinantser. S. 116.

(S. Egidii Dag. d. 1 Sept.) Sett abbatissens budh aff maribo som førde walnøder till min frwæ vj ß.

Item fick hr. Knwt min frøweckes Capellan*) ij marck at købe wox fore till smaalywss, oc iiij ß arbeydsløn at lade snoo them fore.

It. leordagen nest effther wor frwæ dag assumptionis (15. Aug.) fick jeg Hans Bogebinder**) paa matis Wylingß wegne vdi then gield som min frwes nade wor hannom skildig ij C xxxi marc v ß oc en hwidh.

S. Luce Evangel. Dag (d. 18. Oct.) paa Købnehaffn fick jeg Anna min frwes møø vij marck at betale iij skindkiortle met, en till sigh sielff, en till Amen, oc en till lille Kirstine.

Simonis & Jude Apostolor. aften (28 Oct.) vdi Roskilde fick jeg ambrosius kammersven 200 rh. gylden att føre Melchior min frwes Smaasven, som han sende Budh effther paa min nadh. frwes weghnæ oc skulde føre hennes N. up till Swerige.

Leordagen fore martini fick jeg hr. Knwt min frøweckes Capellan 2 Mark at stifte eblan 8 peblinghe, som hulde blwff over Peder Olobs graff. (Han var en af Dronningens Hofmænd i dette Aar.)

It. Sancti martini Dag fick jeg Diegnene som siwnge Discant fore slottet v ß.

It. wor frwæ dag præsentationis (21. Nov.) fick jeg Gertrud fadesburdz møø paa Københaffn vj mark vi ß 1 alb. som hun haffde wtlagt fore gess, graapenbradhe oc annen ferst madh, som hun købte paa gaden oc sende i graabrødre (Kloster) paa min frwes weghne.

It. fick hwn oc vij ß i alb. som hwn gaff wt fore fattige folck ware borne aff hellige gesthws***) oc till badstwen vdi Closthersträdet.

*) Dronningens Capellan nævnes Hr. Niels Erikssen.

**) Uden Tvivl den af Christian den Andens Historie bekiendte Mand, hvis egentlige Navn var Hans Metzenheim. Han findes 1500 som Raadmand, 1503 til 1511 som Borgemester i Kiøbenhavn. (Orig. Hafn. S. 175. 178. Behrmanns Chr. II. Hist. 2. D. S. 4-6.)

***) Det bekiendte Kloster og Sygehuus i Kiøbenhavn, hvis Kirke endnu er tilovers, og hvis Munke antages at have været Duebrødre eller Fratres ordinis Spir. Sancti. (Pontoppidan. Orig. Hafn. S. 161.) Man bemærke i øvrigt Skrivemaaden: Hellig Gest Huus. Om Badstuen i Klosterstrædet. l. c. S. 200.

It. Sancte barbare afften (3. Decbr.) paa københaffn gaff jeg vj fattige folk hwer en ß at købe faste kaast fore oc faste fore min frwes nade*), som min frwe migh sielff befaell.

It. giorde jeg begengelse fore Jens falsther**) strax han slagen bleff vdi Domkircken vdi Købnehaffn, oc lodh offre for hannom allt folck ther i Kircken war, oc begengelse vdi graabrødre fore hannom oc i hellige gesthws, oc fore vox ther till stodh alle sammen lij marck.

(Fortsættes)

[De her udskrevne Stykker anføres overalt med Originalernes Skrivemaade. Kun Tallene ere undertiden forandrede fra Romertal til Arabiske.]

*) At denne Skik i hiin Tid ei var ualmindelig, see vi deraf, at ogsaa Frederik den 1ste Gemalinde brugte den. "1512. Sin F. G. (Hartoch Frederich) fastede facken upen Friedach, de Furstin facken upen Sonavend, edder Se leth arme Lüde vor ehr fasten hir in Karspel, de belonede Se darvör." Anmærkninger til Nordstrands Historie. Suhms Saml. II. 2. S. 194.

**) En af Dronningens fornemste Hoftienere. S. ovenfor. S. 448.

Om Aabningen af Erkebiskop Absalons Grav.

(Med en og anden Bemærkning, Sorøe Klosterkirke vedkommende.)

Gravmindet over den navnkundige danske Helt og Statsmand fra Valdemarernes Tidsalder, i hvem Sorøe Kloster ærede sin anden Stifter og faderlige Velgiører, og som havde valgt dette Klosters Kirke til Hvilested for sine og sine Forfædres Been, har nyligen, ved en høitidelig Leilighed, oplevet en ny Epoke i dets Historie. En af de mærkeligste antiquariske Undersøgelser, som i vore Dage er skeet i Danmark, har givet Anledning til at oplyse og berigtige endeel, tildeels ufuldkommen bekiendte eller uklart fremstillede Omstændigheder, som vedkomme dette Gravminde og Absalons Levninger, hvis Skiebne har været denne.

Efter Absalons Død i Sorøe, den 21de Marts 1201, blev hans Liig "med stor Andagt jordet af Brødrene i Sorøe foran Høialteret"[1]) i den ældre Klosterkirke, som maa have ligget paa et andet Sted, end den nuværende. Hiin brændte ved Vaadeild, tilligemed en Mængde af Klosterets Bygninger, den 18de Mai 1247[2]); og efterat en ny og større Klosterkirke, som er den nuværende Sorøe-Kirke, var opbygget, og formodentlig 1285 indviet, lod Abbeden Nicolaus den Tredie den 8die November i bemeldte Aar ikke blot Absalons, men ogsaa hans Forfædres og mange af hans Slægtninges Levninger optage og flytte til den nye Kirke[3]), hvor de sidste nedlagdes paa 3 Steder: en Deel i Høialterets Chor paa høire Side af Absalons Grav[4]), (rettere maaskee paa

[1]) Conditus est ante altare b. Dei genetricis Mariæ fratrum devotione magna. Chron. Siælland. Scr. Rer. Dan. II. 624.

[2]) Jvf. især Stederne i S. R. D. I. 391. IV. 535. V. 457.

[3]) Translata fuerunt de *antiqua ecclesia* — *in ecclesiam majorem* & reposita in tribus locis. S. R. D. IV. 540.

[4]) In presbyterio summi altaris, ad dexteram Domini Absalonis.

begge Sider) en Deel i St. Johannis Evangelistens, og en Deel i St. Johannis Døberens Chor (Presbyterio). . .

Saa tydeligt dette fortælles i Beretningen om de i Sorøe Kirke begravede Klosterets Velgjørere og andre berømte Personer (en Deel af den Sorøiske Tavle), saa gives der dog i denne, af ældste Kilder ved Aaret 1524 samlede Fortegnelse [5]) enkelte Steder og Udtryk, hvis Forklaring synes vanskeligere. Da ingen hidtil har berørt denne Vanskelighed, ville vi her forsøge at oplyse den. Samleren af den Sorøiske Tavle fortæller først, at Absalon flyttede sin Farfader Skialm Hvides og sin Farbroder Tokes Levninger fra Fiennesløv til Sorøe (in ecclesiam nostram) og begrov dem "i den søndre Muur" (in pariete australi) imellem St. Johannes Evangelistens og St. Benedicts og Bernhards Altere. Den første Deel af denne Fortælling maa nødvendigen forstaaes om den ældre Kirke (skiøndt det slet ikke siges,) og disse Levninger maa dernæst være med de øvrige flyttede fra denne til den nyere Kirke, hvor de som bekiendt bleve fundne 1774, indmurede,

[5]) "Scripta atque hic in unum *ex vetustis libris* collecta sunt — circa Annum Domini 1524". S. R. D. IV. 545. Det kan herved erindres, at Munkene i Sorøe bl. a. have brugt, at skrive deres historiske Optegnelser bag i Bøgerne; hvoraf et Exempel endnu er tilovers i den Absalonske Justinus. Men netop af den i samme indskrevne Annal lære vi, af hvilken Kilde Samleren af Tabula Sorana uden Tvivl har taget den nøiagtige Efterretning om Klosterets Brand 1247; thi det hedder her: A. 1247 Monasterium de Sora *fere* totaliter incendio periit, *sicut invenies in libro Excerpta Patrum*. S. R. Dan. V. 457. Vi see i øvrigt, saavel af dette Sted, som af bemeldte Codex selv, at Bøger maa være reddede i Klosterbranden. Endnu maa vi i Anledning af dette *fere* bemærke, at Suhm (D. Hist. X. S. 82) har en besynderlig Feiltagelse, i det han opregner nogle af de ved Ilden ødelagte Bygninger som reddede, hvortil Hovedstedet (S. R. D. IV. 535) ingen Anledning giver.

snavidt vides, i den samme Pille imellem to Capeller, hvor de siden paa ny giemtes; i en Deel af Kirken, der ligger til høire Side af Absalons Grav, og som jeg antager at være det i Fortegnelsen nævnede Presbyterium Johannis Evangelistæ. — Man kan derfor neppe tænke sig andet, end at Forfatteren, i det han nedskrev ovenanførte, i Eftersætningen har forblandet den første Flytning af Skialm Hvides Been med den sildigere, i Henseende til Angivelsen af Stedet i Kirken; og at Udtrykkene: & ea in pariete australi &c. sepelivit, maa forstaaes om det Sted, hvor Abbed Nicolaus i den nyere Kirke lod indmure de flyttede Levninger *).

Vi finde nemlig, at umiddelbart herpaa fortsættes Fortegnelsen saaledes: "Men i Choret, paa begge Sider af bemeldte E. B. Absalon, ere følgende begravede;" hvorpaa opregnes Asker Riig og Inge, Absalons Forældre, Ebbe Skialmsen og hans Hustru Ragnild, deres Datter Gyde, og Ebbes Søn Toke, med hans Moder Gyde (Ebbes første eller anden Hustru). Efter Udtrykket kan man slet ikke antage, at her er Tale om nogen Begravelse i den ældre Kirke. Forfatteren taler bestandig i den nærværende Tid (sepulti sunt, jacet, quiescit); og hvor han der-

*) Vil man holde en saadan Tankeløshed for usandsynlig, saa gives der neppe nogen anden Forklaring, end at Forfatteren eller Samleren af bemeldte Fortegnelse maatte have begaaet en anden, omtrent lige stor Forvirring, ved at udskrive Stedet S. R. D. IV. p. 540: "Idem vero Reverendissimus Pater inbtil Domina Gydhe jacet ibidem" af en gammel Optegnelse, hvor Talen var om Begravelser i den ældre Kirke, og som altsaa maatte være skrevet før 1247; uden at bemærke dette, hvor han gaaer over til Fortællingen om det, som foregik 1285, og til at opregne de sildigere Begravelser. Mig forekommer dette sidste mindre rimeligt; og jeg bemærker, at det i ovenanførte dunkle Sted nævnede Altare Sanctorum Benedicti & Bernhardi virkelig forekommer længere hen, hvor Forfatteren kommer til Begravelserne i den nyere Kirkes søndre Sidechor.

med gaaer over til Beretningen om Ligenes Flytning 1285, hedder det historisk: Istorum tamen omnium ossa — translata *fuerunt* de antiqua ecclesia. Nu følger Angivelsen af de 3 Steder, paa hvilke Ligene i den nye Kirke vare blevne jordede, og denne troer jeg saaledes bør forklares: "en Deel lagdes i Høialtrets Chor ved Absalons høire Side, som vi alt have seet" (ut jam patuit; nemlig af de foregaaende Linier). De øvrige i ovennævnte tvende Sidechor, og foruden dem, som udtrykkelig nævnes, endnu mange andre (mindre betydende) Personer, som Forfatteren ikke navngiver, men nøies med at sige, at "deres Navne ere skrevne i Livsens Bog" (cum multis aliis, quorum nomina in libro vitæ scriptæ sunt).

Nu fortsætter han dernæst sin Fortegnelse over de i Kirken begravede, af hvilke han først omtaler dem af den Absalonske Slægt, der, foruden hans ovenanførte Forfædre, laae i Høichoret (Presbyterium summi altaris). Derefter opregnes de, der vare begravede i de mindre Sidechor, foran sammes Altere, og i de øvrige Afdelinger af Kirkens Chor; da Forfatteren slet ikke omtaler nogen, der var bleven jordet i den øvrige Deel af Kirken, og, efter hans egen Anmærkning, ingen, der var død sildigere end omtrent A. 1200, med Undtagelse af fyrstelige Personer. Men heller ikke, naar disse undtages, nævner han nogen, der var jordet i Kirken, uden Personer af Absalons Familie; og tilføier kun tilsidst: "tilligemed meer end 30 adelige Mænd og Qvinder (i et af de mindre Chor) foruden utallige andre, begravede hist og her i Kirken og paa Kirkegaarden." — I Fortegnelsen over de Navngivne, i Choret begravede, finde vi i øvrigt overflødige Beviis paa, at den 1285 foretagne Flytning af Ligene ikke har været indskrænket til Absalons nærmeste Forfædre. Her nævnes mange af hans Slægt, som ere døde sildigere end Absalon, og tidligere end 1247. Disses Grave i den brændte Klosterkirke have derfor ligesaa lidt været ødelagte, som Absalons. Deres Gravsted i den nyere Kirke,

tildeels ved Siden af yngre Grave (Sune Ebbesen f. Ex. laae juxta Mausoleum Waldemari Regis) angives med den storste Noiagtighed [7]); og en opmærksom Giennemlæsning af denne Fortegnelse er nok til at overbevise os om, at den ældre Klosterkirkes Brand 1247 ikke har kunnet skade nogen af de Absalonske Familiegrave. Hiin ældre og mindre Kirke har rimeligviis været en massiv Steenbygning (man kan tænke paa den samtidige Biernede Kirke [8]), hvoraf intet uden Træværket er ødelagt ved Ilden. Jeg holder det endog for sandsynligt, at den efter Branden er istandsat og benyttet, medens den nye byggedes, da Klosteret dog ikke i henved 40 Aar kunde være uden Kirke. Det hedder heller ikke at Ligene flyttedes de ecclesia combusta, desolata, o. desl., men de *antiqua* ecclesia in ecclesiam *majorem*.

Efter den omtalte, 1285 skete Flytning af Absalons Liig, var Graven urørt i 250 Aar. At han indtil 1536, eller under en Deel af hiint Tidsrum, har havt et Slags Gravminde af Træ over Jorden, synes at kunne udledes af nogle Udtryk, (fra en silbigere Tid) der findes forved et Par af de i Afskrift bevarede Gravskrifter, man har over Absalon [9]); hvoraf een synes at have

[7]) Jeg har efter disse Angivelser udkastet et Gravkort, eller en Grundtegning af Sorøe Kirke, med Betegning af de gamle Graves Sted, som jeg, med faa Undtagelser, troer at kunne paavise overalt i Choret.

[8]) Beskrevet i mine Ungdomsvandringer i Fædrelandet S. 280 o. f.

[9]) Det hedder ved No. 6 af de ved Langebek, tildeels af skriftlige Optegnelser, samlede og meddeelte gamle Indskrifter, som deels endnu dengang fandtes og findes, deels i ældre Tider have været i Sorøe Kirke: "*Sepulchrum* Absalonis, quod primus *ligneum* fuit *in medio Chori superioris.*" S. R. D. IV. p. 570. Ligeledes ved No. 9 af samme: Epitaphium prædulcis memoriæ ac cum omnia reverentia nominandi Domini Absalonis — sub hoc *ligneo sacro* tumulati. ib. p. 571.

Hoc Absalonem tumulo post fata reclusit
Ultimus humanæ conditionis honos, &c.

været virkelig anbragt over Graven, men uden Tvivl længe efterat den var forfattet. At man heller ikke har nogen Grund til, med Suhm's Udtryk at kunne sige: "at Absalons Grav kun var af Træ indtil 1536:" dersom man ved Grav forstaaer Gravsted: vil af det følgende, eller af den virkelige Gravs, nu oplyste Tilstand, vorde klart.

I Aaret 1536 lod Christian III. i sin egen og Abbed Henriks Nærværelse Absalons Grav aabne. Da dette var skeet, fandt man Erkebispen liggende i sin Ornat, og paa hans Finger en Guldring med en kostbar Saphir, (Annulus cyano pretiosus & auro) som Kongen, da han havde beseet den, (lustratum lumine) skienkede Palladius, som var overværende. Bispoppen derimod sagde: "det var Udaad at rane de Frommes Grave;" og kastede Klenodiet i Graven, sigende ved sig selv: Han skal beholde sin Ring! — Kongen befalede nu, at Graven skulde tilkastes, og en Steen med Indskrift lægges over den [10]).

Denne Gravskrift antager Hr. Lector Estrup at være Fortsættelsen af en anden i 4 Linier, som er anført af Forfatteren til den saakaldte Siællandske Krønike (S. R. D. VI. 624) og som begynder med Linien:

Absalon hic specie, Samson re, mente Salomon, og det er unegteligt, at bl. a. Linierne 3 (Terrarum terror &c.) og 11 (Pax patris patriæque parens &c.) ere fuldkommen i een Stiil. At derimod Indledningen til bemeldte Gravskrift No. 9. (Epitaphium prædulcis memoriæ &c.) er langt sildigere end Gravskriften selv, antager jeg. Ved Absalons saakaldte Trægrav (Sepulchrum ligneum, Sacrum ligneum) maa man vel tænke sig et Slags Liigtræ, med udskaaren Gravskrift, som tilforn brugtes paa Kirkegaardene, og endnu kunne findes i vore Landsbyer.

[10]) — Pius antistes monumenta piorum
Affirmat spoliare nefas; mox projicit orbem
In tumbam, secum dicens: *suus annulus esto!*
Christianus tumulumque monet mox claudier atque
Huic superimponi signatum carmine saxum.

Chytraus.

Saaledes beretter, i et endnu utrykt historisk Digt [11]), en af vore ældste danske Oldgrandskere, Hermann Chytræus fra Bæ i Skaane, Rector i Halmstad, der levede i anden Halvdeel af det 16de Aarhundrede. Hans Beretning (hvis Indhold vel jævnlig er bleven anseet for et tildeels uhiemlet Sagn) stemmer ikke blot overeens med det, som Bartholin efter en Samtidigs, den ældre Svanings Haandskrifter, melder om denne første Aabning af Absalons Grav [12]); men er ogsaa nu, hvad Ringen angaaer, bekræftet ved Diesyn og Erfaring. Det er allerede af Absalons nyeste Historieskriver bemærket: at ogsaa hiin Yttring af Palladius om Ueilladeligheden af at plyndre Gravene, maatte giøre det meget tvivlsomt, at enten de for Absalons Levninger udgivne Been, eller at de øvrige Sager, der udgives for at have tilhørt ham, skulde, som man længe har sagt, være fundne og udtagne af hans Grav, da man aabnede denne. Urimeligheden af, at man skulde have givet Absalon et saa vidtløftigt Apparat, hvoriblandt endog et stort Drikkehorn, en Hielm, to Sværde, og tre Bispestave, med i hans Grav; maatte for længe siden have været indlysende. At desuden en Deel af disse Sager, i Følge deres Beskaffenhed, ei kunne være fra Absalons Tid, er ved nyere Undersøgelser oplyst; uden at det derfor kan bevises, at slet intet af de øvrige Stykker kan have været Absalons, eller have været giemt i Sorøe Kloster; hvor man dog finder Spor til, at Ting, som udgaves for at have tilhørt ham,

[11]) *Chytræi* Wæjani Daniadum Libri VIII. No. 848 i Quart af de Magnæanske Manuscripter paa Un. Bibliotheket, (Catal. Bibl. Rostgaardianæ. Ms. No. 651). Dette Haandskrift (som Suhm løselig har kiendt, men A. Kall ikke) meddeelte Nyerup til Hr. Prof. Estrup, der først benyttede og anførte det i Absalons Levnet S. 180. (Jvf. Kiøbenh. Skilderi 1827. No. 45).

[12]) "Absalonis Archiepiscopi sepulchro, A. 1536 aperto, *corpus eius procerum* cum *insignibus sepulchralibus integrum* repertum est." Bartholin. Annales eccles. dan. Mss. ad A. 1201. Han citerer Svaningius. I. 349.

henregnedes endnu 1653[13]), og hvor der, 30 Aar tidligere, omtales et Værelse i Klosterbygningen under Navn af Absalons Kammer[14]).

Ligesom man nu af ovenfor anførte Udtryk i Gravskrifter over Absalon har taget Anledning til at yttre sig om hans Gravsted saaledes, som om dette i ældre Tider havde været af Træ, følgelig over Jorden, og ingen muret Grav i Jorden: saa har ogsaa Beretningen om Forflyttelsen af Absalons og hans Families Levninger fra den ældre Klosterkirke til den nyere foranlediget urigtige Forestillinger om denne Flytning, og om Tilværelsen af Absalons Been. Man har, i det mindste i meer end halvandet til to hundrede Aar, i den kongelige Samling af Konstsager og Sieldenheder (Konstkammeret) fremviist en Hovedskal og tvende (umage) Laarbeen, som udgaves for at være af Absalons Been. I den Anledning er det sagt, ligesom med historisk Vished: at ved Kirkens Brand 1247 kom de jordede Levninger af den Absalonske Slægt i saadan Uorden[15]), at man allene deraf maatte faae Tvivl om Ægtheden af bemeldte, for Absalons udgivne Hierneskal. Jeg bemærker, at der

---

13) Et Sølvbæger, kaldet Biskop Absalons Bæger, fandtes 1653 paa Sorøe Academie iblandt andet gammelt Sølvtøi, der efter kongelig Tilladelse, paa Bægeret nær, maatte omgiøres. (Tauber om det ældre Academie i Sorøe. Bilag S. XXXV.)

14) Det maa have havt dette Navn, enten fordi det endnu virkelig har været tilovers af den ældre Klosterbygning, som brændte 1247 (hvorom jeg paa et andet Sted kommer til, nærmere at yttre min Mening); eller fordi man der fordum har giemt Efterladenskaber eller andre Erindringer om Klosterets store Velgiører. 1623 brugtes det til Archiv. (Tauber l. c. Bilag S. XIII.)

15) "1247 da hele Sorøe Kloster brændte af, kom man i saadan Vilderede med Begravelserne og de Afdødes Levninger, at det siden er uvist, hvem hver Pandeskal hører til." Nyerups Udsigt over Fædrelandets Mindesmærker fra Oldtiden. S. 237.

ikke findes et Ord i de gamle Kilder om nogen saadan Forvirring, eller om nogen Skade, som Graven havde taget ved Ilden. En for Sorøe Kloster saa sørgelig Begivenhed havde uden Tvivl Annalisten, der omstændelig fortæller Ildebranden, ikke glemt at berette med den øvrige Skade, Klosteret led. At Absalon og hans Fædres Grave ogsaa i den ældre Klosterkirke have været saa dybe og vel forvarede, at Ilden ikke kunde skade nogen af dem, er ei alene troligt, men i Følge Fortællingen om Flytningen, og i Følge den nyeste Undersøgelse, høist sandsynligt. Man bisatte ikke dengang Ligene i aabne Hvælvinger; men jordede dem dybt under Kirkegulvet, eller nedsænkede dem i svære Steenkister over Jorden. Havde Gravene været ødelagte af Ilden, da havde man ei kunnet optage og flytte Ligene; og i Beretningen herom forekommer ikke det Udtryk, "at Abbeden Nicolaus lod Absalons Levninger samle saa godt som muligt"[16]). Endnu i Begyndelsen af det 16de Aarhundrede (1524) beskrives, som vi have seet, med stor Orden og Nøiagtighed, hvor dengang ethvert Individ af den Absalonske Slægt, tilligemed alle fyrstelige Personer, havde deres Grave, og hvorledes disses Beliggenhed var i Kirken. Da først ere vel disse Grave tildeels forstyrrede, da man (i det 17de Aarhundrede), indrettede nyere hvælvede Begravelser, og da man underkastede den gamle Kirkes Gulv og Jordbund en heel Omvæltning og Fornyelse; hvilket sidste Gang fandt Sted midt i anden Halvdeel af det 18de Aarhundrede.

Enhver Uvished, der endnu hvilede over Absalons Gravsted, og over Uægtheden af de Been, man udgav for hans Reliquier, er nu forsvundet. Hans Majestæt Kong Frederik VI. befalede, med Kongesind og høi Følelse for det Ærværdige i saa stor en Mands jordiske Levninger, at disse, om de ved Gravens omhygge-

16) Estrups Absalon S. 178. Den urigtige Læsemaade *potuit* (for patuit) i Pontopp. Ann. I. S. 296 har formodentlig vildledet Forf.

lige Undersøgelse skulde befindes at være udtagne af denne, atter skulde nedlægges her, hvor de for 289 Aar siden vare betroede til Jorden under Sorøes Kirkehvælving. 291 Aar efterat Christian III. i Reformationsaaret første Gang havde ladet Absalons Grav aabne, lod Frederik VI. det anden Gang skee, d. 22. Mai 1827, Dagen efterat Hans Majestæt ogsaa med Sin Kongelige Nærværelse havde benaadet det fornyede Sorøe Academie ved dets Indvielse.

Efter mundtlig Meddelelse kan følgende berettes om denne, for enhver dansk Borger, som ærer Absalons udødelige Minde mærkværdige Undersøgelse: Efterat den nyere Gravsteen, som 1536, da Graven første Gang var aabnet, blev udhugget og lagt til Minde over samme, var optaget, fandtes under denne og under Chorgulvet nyere Jordfyld i en Alens Høide, som her er bleven lagt, da man i sildigere Tid har foretaget de ovenomtalte Hovedforandringer i Kirken, og i den Anledning forhøiet Chorgulvet. Da denne Fyldning var giennemgravet, stødte man paa et ældre Kirkegulv af brændte Steen, og fandt her Spor til Gravstenens Leie, inden Gulvet forhøiedes. Saaledes havde man nu alt en stærk Sandsynlighed for, at Absalons Gravsted var at finde paa sit oprindelige Sted. Det gamle Gulv blev optaget og under dette maatte graves omtrent to Alen dybt i en muret Indfatning, inden man stødte paa en Matmorsteen, af 8 Tommers Tykkelse, som befandtes at være den gamle eller oprindelige Liigsteen, der var lagt over Graven til dens Beskyttelse. Denne var, formodentlig da den 1536 blev optaget, slaaet i tre Stykker, som dog igien med Kalk havde været forenede; men nu kunde særskilt saameget desletters optages. Denne Steen fandtes hvilende paa Randen af en henved 4 Alen lang og forholdsviis bred Steenkiste, opmuret af brændte Steen; og inden i denne stod, velbeholden i Sidestykker og i Laaget, den Blykiste af ældgammel, og ved et Slags Udsnit til Hovedets Leie paa en Maade forsdannet Form, og af

Legemets Størrelse, hvori Absalons Liig har været nedlagt. Laaget, sluttende som et Affelaag om Kisten, blev uden Vanskelighed heelt afløftet, og var indeni styrket med Jernstænger. I det Øieblik, da Kisten aabnedes og ved den umiddelbart paafølgende Besigtelse, var man i Stand til tydelig at kiende Leiet af enhver Legemsdeel i de endnu overblevne Levninger; ja ei allene de faste til Skelettet hørende Been, men endog Levninger af den indtørrede Hud, af Klædningsstykker (et betydeligt Stykke af et bruunligt Linklæde (?) med Levninger af Guldspening, et Kors i Midten, kunde optages) som og af Bispestaven og Sandalerne, fandtes bevarede. Ved Luftens Paavirkning, endnu mere ved Berøring, som man dog indskrænkede til den allernødvendigste, faldt en Deel af dette sammen i Støv. De større, faste Been vedligeholdt sig. Hovedskallen var vel ikke heel ulovers; men betydelige Stykker saavel af Baghovedet med Spor af Haar, som af Underkiæven med Skiæg. Saa fuldkommen var endnu Skelettets Leie bevaret, at man kunde kiende, hvorledes Ligets Hænder have været korslagte, og at Erkebiskoppen i disse, efter Middelalderens Skik, har holdt den Sølvkalk, som fandtes aldeles ufortæret i Graven. Da denne blev optaget, fandt man — Tak være Palladius! — inden i samme en massiv Guldring med en efter dens Tids Brug indfattet Saphir.

Endnu manglede ikke Tvivl: "Hvad beviser, at den Bisp, man her har jordet, med Kalk og Stav, virkelig har været Absalon? Den mægtige Gravsteen har ingen Indskrift. Man kunde saaledes endog i Christian den 4des Tid have taget enten Biskop Skialms eller Biskop Peders Liig for deres store Slægtnings." — Saavel det langvarige, anstrengende Arbeide, som den usunde, qvælende Luft, der herskede i den henved 4 Alen dybe Gravhule, tillod ikke samme Dag at fortsætte Gravens Undersøgelse, indtil den mindste Deel var efterspøret. Saaledes lykkedes det endnu følgende Dag at giøre en vigtig Opdagelse. Blandt

de meer eller mindre opløste Levninger, som fyldte en stor Deel af Kistens indre Rum, blandede med de forkalkede Dele af den ved Fugtighed aldeles opløste Bund af Blykisten, fandtes ei ubetydelige Stykker af den Blyplade med Gravskriften, som efter en ikke ualmindelig Skik i Middelalderen [17]) var bleven nedlagt med Liget i Kisten. Efterat saameget af denne Plade, som endnu var i

[17]) "The oldest funeral Inscriptions, after those on stone *Cippi*, were on leaden plates." *Gough's* Sepulchral Monuments in Gr. Britain. Lond. 1786. Fol. Vol. II. Introd. p. 239. Et af de ældste Exempler, man kiender, er maaskee Blypladen med Indskrift, som laae paa St. Dunstans Bryst (d. 988), da hans Grav i Canterbury aabnedes 1508. I Sarkophagen fandtes en Trækiste, og inden i denne to Blykister, den inderste næsten fortæret. En linned Dug, som laae over Liget, var derimod vel bevaret (pannus lineus nitidus valde atque integer). Man fandt hans Hierneskal, Armbeen, Ribbeen, Levninger af hans Skrud, ja endog af Kiødet (ac etiam nonnullæ massæ de carne). Den nøiagtige samtidige Beretning om Aabningen læses i *Somner's* Antiquity of Canterbury. 2. Ed. 1703. Fol. Append. p. 24. — En Gravskrift paa Blyplade omtrent fra 1092, funden i Lincoln, er aftegnet i Sep. Mon. Vol. II. p. 1. Tab. XIV. — Keiser Lothars Grav (d. 1137) blev aabnet 1618, og hans Gravskrift paa en Blyplade skal findes i det Wolfenbüttelske Bibliothek. (*Slevogt* de sepulturis Imperator. p. 60.) Gravskrifter paa Bly over Elmer, en lærd Munk i Canterbury (d. 1137) og Erkebiskop Theobald af Canterbury (d. 1161) begge fundne ved deres Been, ere aftegnede i Archæol. Brit. Vol. XV. p. 294. En lignende fandtes over Biskop Wilhelm af Coventry og Lichfield d. 1223. Han laae i en Steenkiste i Lichfield, og Graven aabnedes 1662. (Sepulchr. Mon. II. Introd. p. 240.) Da man 1774 fandt Skialm Hvides og Tokes Been i to Træskriin, indmurede i Sorøe Kirke, laae en Blyplade med denne Indskrift: Hic Jacet Schelmo Avus Domni Absalonis Archiepiscopi, ved den førstes Been. (Suf. Scr. R. D. IV. 570.) Et Fac-simile af Indskriften haves af Abildgaard. En lignende Gravskrift fra 1232, som skal være funden 1567 i Roeskilde, anføres i Marm. Dan. I. S. 20. Dens Ægthed er maaskee tvivlsom.

Behold, skiøndt i yderst skrøbelig Tilstand, var bleven samlet, læste man af Indskriften med velbarnede Uncialbogstaver følgende:

Hic iacet Absalon Archiepiscopus Asceri filius Vir (bo)nus & pius qui hoc claustrum fundav(it) — — (do)nis locupletavit Habuit — — (Roeschil)densi An — — Archi — — Annos X — — ti Ann — — et — est in die Dominice MCC —

Saaledes er nu Uægtheden af de foregivne Absalonske Levninger beviist. Det er bragt til Visshed, hvor Absalon 1285 er jordet i Sorøes nyere Klosterkirke; og til en høi Grad af Sandsynlighed, at den fundne Blykiste endog kan være den, hvori man 1201 har begravet ham i den ældre Kirke. Havde Ilden der kunnet naae Absalons Grav, havde Kisten ikke i hiin ældre Kirke, saaledes som nu i den nyere, været beskiermet ved Jorden og ved en muret Steenkiste: da havde intet Been af Absalon mere været tilovers; mindre havde man 1536 kunnet finde ham heel og holden i sin Ornat, og endnu efter 600 Aars Forløb finde saa betydelige Levninger, og det hele Skelet i sit Leie. Det er unødvendigt at giøre opmærksom paa, hvorledes denne Opdagelse bekræfter de Beretninger, der haves om Gravens Aabning 1536; hvorledes den lærer os, at Absalon aldrig har hvilet i en Træ-grav; og at der ved Flytningen af hans Liig 1285 ei kan være Tale om nogen Opsamling af hans adsplittede Been.

En udførligere Beretning om Gravens Aabning og Undersøgelse vil man kunne see i Møde. Bestyrelsen af de til dette Foretagende fornødne Arbeider, umiddelbart ledede ved en af vore Oldtidsminders Samling og Bevaring høist fortient Mand, lader neppe et eneste Ønske tilbage, om ei maaskee dette: at en duelig Tegner i det Øieblik, da Kistelaaget opløftedes, havde udkastet en Skizze af Skelettets og de øvrige Levningers hele synlige Form og Leie; med eet Ord, af Graven, som man fandt den.

Literatur og Bibliographie.

A. Fremmede Sprog.

Svea. Tidsskrift för Vetenskap och Konst. 1. Häfte. Upsala 1818. 230 S. 8. 2. Häfte. ib. 1819. 326 S. 3. H. 228 S. 1820. 4. H. 230 S. ib. 1821. 5. H. ib. 1822. 267 S. 6. H. 193. S. 1823. 7. H. (i to Afdelinger, ligesom de følgende.) ib. 1825. 316 S. 8de H. ib. 1826. 132 og 158 S. 9de H. ib. 1826. 144 og 200 S.

Siden den svenske Literatur, omtrent med vort Aarhundredes andet Decennium begyndte en ny Epoke, udmærket ikke saa meget ved en eller flere enkelte Forfattere af universel eiendommelig Aand, og en derfra udgaaende almindelig herskende Indflydelse paa den hele Nation og Nationalliteratur, som ved en opvaagnet livelig Interesse for Aandsdannelse, Videnskab og Konst overhovedet, og en ivrig Samvirkning af flere aandrige og talentfulde Digtere og Tænkere til at oplive hiin Literatur — siden den Tid ere ogsaa adskillige Tidsskrifter, af meer eller mindre eiendommelig Art og videnskabelig Værdi, fremstaaede i dette Land, hvoraf dog intet hidtil, med Undtagelse af den svenske (Upsalske) Literaturtidende, har havt den Varighed, der behøves for at frembringe en udbredt og vedvarende Virkning. — Det ovenfor navngivne nyeste svenske Tidsskrift, der tillige paa en Maade er traadt i Stedet for den med Aaret 1824 ophørte Literaturtidende, synes ligeledes at tegne sig til at kunne deeltage i bemeldte Undtagelse. Det har alt vedvaret i adskillige Aar, og udgiør (indtil forrige Aars Slutning) en Række af 9 Hefter, eller rettere Bind.

Skiøndt Rummet her slet ikke tillader nogen fuldstændig Anmeldelse af Svea, holder Udg. det dog for ei overflødigt at bidrage noget til at giøre dette, allerede ved sit mangesidige Ind-

hold interessante Tidsskrift, det vigtigste af alle lignende Frembringelser i Sverriges nyeste Literatur, mere bekiendt for danske Læsere. Saameget mere anseer han det for Pligt, som det er hans paa Erfaring grundede Overbeviisning: at man endnu bestandigen i Danmark, og selv i Hovedstaden, skienker den svenske Literatur mindre Opmærksomhed, end den fortiener. Der kunde opregnes en heel Deel Aarsager hertil, som vi imidlertid ville forbigaae, og kun giøre opmærksom paa een, i sig selv uvæsentlig, og efter Anseelse meget ubetydelig; men som hos en stor Deel af det læsende Publicum i Danmark ingenlunde er uden Følger. Dette er, at man i Sverrige trykker de allerfleste Bøger, med Undtagelse af dem, der skulle være Almuesslæsning, med latinske Bogstaver. Et Sprog, der er saa yderst nær beslægtet med vort, som det svenske, faaer netop derved for danske Læsere et ulige mere fremmedt Udseende, end det ellers vilde have. Mange indbilde sig Vanskeligheder ved at forstaae det, som ikke existere. Tilbøieligheden til at ville læse, hvad der er skrevet i Modersmaalet, eller i et med dette nær beslægtet Sprog, trykket med de saakaldte gothiske Skrifter, er i Danmark (ligesom vel ogsaa i Norge) meget almindelig; og vi have nylig erfaret, at man fandt sig nødsaget til at love Publicum, at Hr. Prof. Rafns danske Oversættelser af islandske Sagaer skulde trykkes med danske Bogstaver og efter dansk Skrivebrug, for ei at skade sammes Afsætning.

Af den korte og vel skrevne Forerindring til dette Tidsskrifts 1ste Hefte hidsætte vi følgende: "Ethvert Tidsskrift forudsætter nødvendigen en Literatur, ligesom al Handel og Vandel forudsætter Production: thi et Tidsskrift, hvad enten det regner sin Udødelighed efter Dagens, Maanedens eller Aarets Skifter, har egentlig at giøre med Udbredelsen af den literaire Production, Omsætningen af Ideernes Capital. Vi forudsætte saaledes dristigen, at der findes en saadan i Sverrige, hvilken vi efter Evne ville

bidrage til at bringe i Omløb. Enhver, der ikke er ganske ubekiendt med Lovene for menneskelig Virksomhed, veed, at dette Omløb forøger Productionen, hvortil alligevel først og fremmest hører, at den, som vil befordre det, selv eier en productiv Fond; det modsatte var, at drive Handel uden Capital. Vi ville saaledes bestræbe os for, selv at eie Ideer, uden hvilket man forgieves søger at give dem Liv og Virksomhed hos Andre. Egne Afhandlinger skulle optage den største Deel af Rummet i vort Skrift; dog udelukke vi ikke ganske Oversættelser, naar de svare til vor Hensigt; ei heller Recensioner, nemlig over Arbeider af Vægt; thi den middelmaadige Literatur er selv blot en Recension af sig selv i Almindelighed." Om de Materier og Fag, Sveas unævnte Udgivere ville foretage sig at behandle, hedder det: "Da ethvert menneskeligt Foretagende, formedelst Evnen, tidligere eller sildigere sætter en Grændse for sig selv, have vi ei bekymret os om, med ængstelig Nøiagtighed at afpæle Omraadet for vort; saa meget mindre, som i en Literatur, der, ved Mangel paa Arbeidere, endnu lidet kiender eller tillader Arbeidets Fordeling, vort Foretagendes Natur fordrer en vis ubestemt Udstrækning. Vor Mark er Videnskab og Konst i Almindelighed; men især deles for saa vidt som de gribe ind i det store practiske eller nationale Liv; hvorfor Alt hvad der bidrager til Kundskab om, eller til at oplive Følelsen for Fædrelandet, fortrinligen vil blive vort Øiemed." Saa nær beslægtet er Planen for Svea med den Idee, Udg. af nærværende Tidsskrift giorde sig Haab om at kunne udføre (saaledes nemlig, som alle menneskelige Forsætter udføres, med flere eller færre Savn og Mangler). Til Forskiellighederne imellem begge hører den noget større Begrændsning af Indholdet, som bestemtes for det nordiske Tidsskrift, og som tildeels Mængden af periodiske Skrifter og Samlinger af forskiellig Art i Danmark, tildeels andre Grunde, maatte giøre tilraadelig.

Udgiverne af Svea have heller ei villet udelukke: "poetiske Compositioner af større Omfang." Vi mene, at endog saadanne ikke ret ere paa deres Plads, hvor det dog fornemmelig er theoretisk, at Videnskab og Konst ville fremtræde. Digtene, som Svea hidtil har meddeelt, ere heller ikke mange. Blandt dem vil neppe noget i den Grad kunne vække danske Læseres Deeltagelse, som den hiertelig-skiønne Mindesang, hvori Atterbom har bragt Danmarks og Siællands Naturskiønhed en reen og poetisk Hylding. Det Personlige som maatte fremtræde i Digtet *), har vel ei ladet dette faae den fulde objective Selvstændighed; men saa meget mere viser sig Digterens elskværdige Natur, og han har vidst at give det Tilfældige et sandt poetisk Liv for meer end Dagen og Dieblikket. Heller ikke have vel mange Fremmede saa smukt opfattet og saa klart tegnet den siællandske Skov-Natur i sin friske og yppige Sommerpragt, som det her i nogle Stropher er skeet. Anm. foretrækker dog at afskrive de to sidste, hvori Digteren (som heri maaskee ikke altid var sig selv liig) poetisk udtaler det sande aandelige Princip for en skandinavisk Eenhed: gienſidig Erkiendelse af særegent Værd. Dette Princip, betragtet fra Politikens Standpunkt, og overført hertil, vil eengang, troe vi, stifte en Foederation i Norden, varigere og stærkere end hiin unaturlige Union. Da først vil det, om endog tredeelte Skandinavien vinde den politiske Vægt, som det saalænge ikke besad; og hvad mægtigere politiske Interesser nu maaskee vilde modsætte sig, det vil Europa engang komme til at erkiende for en nødvendig nordlig Formuur mod den colossale Magt i Østen, hvis stedse stigende Kræfter intet uden en alt for uhyre Udstrækning kan bryde. — Dog her er ikke

*) Dets Overskrift er: Til Peder Hiort, d. 19. Jul. 1825, og Digtets Anledning en Fødselsdag, som feiredes i Egnen ved Nasbyholm og Tystrup-Sø, en af de skiønneste i Siællands rige Fyldehorn af Naturskiønhed.

Stedet til politiske Drømme, og vi ville længe nøies med at gientage Digterens Ord: . . . . . .

När våra Mödrars skaldesöner sjunga,
På hvar sin strand, om Kärlek, Ära, Dygd,
Skall fram och åter Diktens luftskepp gunga
På gyllne moln, i evig sämjas skygd.
Den danska sångarlundens blida toner
Lätt hitta vägen upp till Fyrisvall,
Och glad hör Svea, på granitens throner,
Från Leires blomsterslätt hvart harposkall.

Nu väl! Vid alla glasens klang vi svärje
På nytt vårt gamla, heliga förbund:
Frid mellan våra mödrar, Danmark, Sverige!
På *själens* landkort finns ej Öresund.
Af trogen syster-vänskap hämte stödet
De tvenna Hälfter, slutne till ett Helt:
Oc göre Snillet, starkare än Ödet,
Till ett i Gud, hvad Menniskor fördelt! *)

Ved at omtale den vigtigere, prosaiske Deel af Tidsskriftet Svea, maa Anm., indskrænket af Rummet, nøies med at opregne de, ogsaa for udenlandske Læsere, betydeligste og interessanteste Stykker, som de angivne Hefter eller Bind indeholde. Egentlig kunde ligefrem hele Indholdet afskrives; thi med faa Undtagelser af Literatur-Noticer, og Fortegnelse over svenske Bogtitler (og selv disse ere for Literatoren uden for Sverrige kiærkomne) kan næsten enhver Afhandling i Svea mere eller mindre giøre Krav paa dannede Læseres Opmærksomhed. Nogle (f. Ex. Om indenlandske Sølvgrubers Drift. II. H. Om Forberedelserne til et Corpus Juris Sveogothorum. VI. H. Anekdoter af Sverriges financielle Historie. VII. H. Om en ny

*) I Stedet for Mennesker burde upaatvivlelig i denne Linie læses: Naturen.

Lovgivning i Sverrige. VIII. H. Om svensk og engelsk Jerntil-virkning IX. H.) have vel en mere speciel og indenlandsk Tendents; men svare netop derved til Tidsskriftets Plan og Formaal. Andre igien (f. Ex. Wahlenbergs ypperlige Afhandling: om den svenske Folkebunds Dannelse. I. H. Om Hinduernes gamle Literatur af Palmblad. II. H. og Udtoget af C. Ritters Skrift: Die Vorhalle europäischer Völkergeschichten von Herodotus; med Anm. og Tillæg af Palmblad. V. H.) ere fornemmelig beregnede for lærde Læsere af Faget. Dette vil ligesaa lidt kunne synes fremmedt i et Tidsskrift, indviet til Videnskab overhovedet.

Den største Deel af Sveas Indhold er, som vi have sagt, saadanne Arbeider, der hos et Publikum med almindelig literarisk og videnskabelig Dannelse maa skaffe et saa grundigt og vel udstyret Tidsskrift den mest opmuntrende Indgang. Hertil høre saaledes: Feudalvæsen og Republicanisme, en historisk Undersøgelse af Geijer. I. II. H. Skandinavernes fordums Opdagelsesreiser til Nordamerica; af J. H. Schröder. I. H. Oversigt af Philosophiens nærværende Tilstand af Grubbe. III. IV. H. Undersøgelse, hvorvidt en dømt Forbryder bør have Rettighed til at vælge imellem den af Regenten, under Skikkelse af Benaadning fastsatte Straf, og den idømte; af J. H. Vogt (i Christiania; oversat af Norsk ɔ: Dansk, ved P. J. Odman.) III. H. Breve fra Rom af Atterbom. III. og VII. H. Forberedelser til en Æsthetik af Atterbom. IV. H. Linné og hans Videnskab, af Wahlenberg. V. H. Om falsk og sand Liberalisme. VI. H. (Denne Afhandling gav Anledning til en Polemik i den Upsalske Literaturtidende, som i Sverrige giorde meget Opsyn). Skildring af de nordamericanske Fristaters Tilstand, (et interessant og gedigent Uddrag af det lærdeste og paalideligste, som er skrevet over Nordamerica.) VII. IX. H. Bidrag til en Udvikling af Statslærens (Samhälls-lärans) Grundbegreb af Prof. Grubbe. VIII. m. m. Mindre Artikler,

Notiser om den nyeste svenske Literatur, om svenske Konstneres Arbeider, om private Malerisamlinger i Sverrige m. a. m. maae vi her forbigaae.

Et Tidsskrift, som dette, det første i sit Slags i Sverrige, udstyret med Bidrag af dette Lands fortrinligste Forfattere, og hvori man under eet samler, hvad der i den danske Literatur maa søges adspredt paa flere Steder (f. Ex. i det Skandinaviske Literaturselskabs Skrifter; Juridisk Tidsskrift af A. S. Ørsted; Tidsskrift for Naturvidenskaberne, udg. af H. C. Ørsted o. fl.; Collins Samlinger for Statistik og Historie; Statsoeconomisk Archiv af Dr. N. David; o. a. fl.) kunne vi ei andet end ønske al den Varighed og Fremgang, som dets heldigt aabnede Bane, og vedligeholdte Værd, synes at maatte love det.

Illustrations of Anglo-Saxon Poetry, by *John Josias Conybeare*, edited with additional notes, introductory notices &c. by his brother *Will. Dan. Conybeare*. London 1826. XCVI. 286 p. gr. 8.

Det angelsaxiske Sprog og dets Literatur har, foruden den Interesse, det besidder, som den udvode Hovedkilde til et af de rigeste og mest udbredte europæiske Tungemaal, en særskilt Vigtighed for os; ikke blot fordi det, som en lærd Sprograndsker har sagt, "Af de Ældre har været anseet for Kilden til de nuværende nordiske Sprog, i det mindste til Dansk;" men fordi det uden Tvivl paa den ældre Dannelse af vort Modersmaal, det nærværende danske Sprog, virkelig har havt en ei ubetydende Indflydelse. At ville giøre det Sprog, vi nu tale, til en umiddelbart og allene fra det Islandske eller gammelnordiske Tungemaal nedstammende Datter, er vel en ligesaa urigtig Anskuelse, som at ville giøre det til en tydsk Dialect. Forholdet imellem begge er derimod temmelig ligt det, som finder Sted imellem det Angelsaxiske og det nuværende Engelske.

Dette har i hiint sin ældste Rod eller sin Hovedstamme; men det har i en sildigere Periode modtaget en ombannende Indblanding af fremmede Bestanddele, først af den skandinaviske, siden af den romersk-franske Sprogstamme. Det danske Sprog, som i sin grammaticalske Bygning har bevaret ei ubetydelige Levninger af det nordiske Stammesprog, er derimod vel aldrig, som det engelske, bleven indpodet latinske Bestanddele (i det mindste ei før i en saa sildig Periode, at de altid beholde deres fremmede Charakteer;) men det bærer derimod baade i sin ældre og nyere Udvikling de kiendeligste Spor af en mere beslægtet, nemlig den germaniske Sprogstammes, Indflydelse. En saadan har uden tvivl fra ældgamle Tider fundet Sted paa Sproget, der taltes i den største Deel af det nuværende Danmark, nemlig Halvøen Jylland. I en sildigere Periode have de i meer end et Aarhundrede varende Krige og Erobringer i Britannien, der endtes med Englands Undertvingelse af de Danske, virket paa Erobrernes Sprog. Endelig har, og det vel især fra Valdemarernes Tidsalder, da krigerske og fredelige Berøringer med Nordtydskland bleve saa hyppige, den der herskende nedertydske, eller saakaldte plattydske Sprogart, hvis Slægtskab til det Angelsaxiske og Engelske falder saa let i Øinene, bragt en meget betydelig Deel af det tydske Sprogstof ind i vort nuværende Tungemaal; der saaledes, ligesom vore engelske Frænders, ikke fornegter nogen af begge sine Forældre, og af det dobbelte Slægtskab har draget dobbelt Fordeel; uden at miste den, at Blandingen altid har været homogen, og at intet ganske fremmedt Sprog ved Erobring eller paa andre Maader voldsomt har indvirket paa Sprogdannelsen.

Saalidt vi derfor kunne unddrage de gammelnordiske Sprogmonumenter og den islandske Literatur noget af den levende Deeltagelse, som dette Sprog altid maa vække og beholde hos os, som en af vort Modersmaals ældste, og endnu en af dets nærmeste

Hovedkilder: saa kunne vi heller ikke berøve det Angelsaxiske den Interesse, det maa have for os, ved sit mangesidige Slægtskab til hiint Skandinaviens gamle Tungemaal, og ved de Spor, vi finde af saxisk Rod og saxisk Frændskab i saa mangfoldige danske Ord. — Dog er dette kun den ene Side af det angelsaxiske Sprogs Mærkværdighed. Det har i sig selv et mere almindeligt Krav paa den nordiske Sproggrandskers Opmærksomhed ved den høie Alder, som dets tidligste skriftlige Mindesmærker (fra det 9de Aarhundrede) naae op til, og hvori disse overgaae selv de ældste islandske Digte i den Form, hvori vi besidde dem; ligesom den angelsaxiske Literatur vel i Indholdets Interesse staaer tilbage for den islandske, men i Omfang kan sættes ved Siden af, eller endog overgaaer de ældste skriftlige Levninger, vi have af andre germaniske Sprogarter.

Det er et oftere gientaget Klagemaal, at man i England selv meer end billigt har forsømt at dyrke og oplyse det gamle Tungemaal, hvoraf saa betydelig en Deel er tilovers i det nyere engelske Sprog *); og det er bekiendt, at Danmark kan tilegne sig Æren af at have første Gang bragt det vigtigste og største, tillige et af de ældste overblevne angelsaxiske Digterværker for Lyset; og at en dansk Lærd var den første, der i det 19de Aarhundrede bragte den angelsaxiske Sproglære i videnskabelig Form. Man kan imidlertid ikke beskylde Englænderne for, altid at have været ligegyldige imod denne Deel af deres nationale Oldsager. Hvad den lærde Georg Hickes for 120 Aar siden i sit berømte Værk: Linguarum veterum septentrionalium Thesaurus grammatico-criticus (tilegnet

*) Indblandingen i dette af franske eller latinske Ord er mindre betydelig, end man, efter løselig Betragtning, kan fristes til at antage. Turner antager, som Middeltal at der i det Engelske, der tales eller skrives ved almindelige Leiligheder, ere af 10 Ord de 8, eller i det mindste af 20 de 15 af angelsaxisk Rod. Forholdet bliver altsaa 8: 2 ($\frac{4}{1}$) eller 15: 5 ($\frac{3}{1}$) *Turners* Anglo-saxons. I. p. 578.

den danske Prinds Georg) tilveiebragte, fortiener endnu taknemmelig Erkiendelse, skiøndt Forfatteren i sin Grammatik især derved var uheldig, at han under eet vilde afhandle det moesogothiske og angelsaxiske Sprog. (Jvfr. Rasks angelf. Sprogl. Fort. S. 36.). Ikke mindre Fortieneste erhvervede Humphred Wanley sig ved sin historisk-kritiske Catalog over alle i hans Tid bekiendte angelsaxiske Haandskrifter (tilføiet bemeldte Værk af Hickesius, som dets anden Afdeling, eller 3die Bind. Oxoniæ. 1705. Fol.) et Arbeide, der vidner om sielden Flid, og er udført med den Omhu, Fuldstændighed og bibliographiske Nøiagtighed, at det endnu i vor Tid hører til de bedste Manuskriptcataloger, som gives. Denne Fortegnelser, der beskrive 300 Codices, som enten ganske eller for en Deel indeholde angelsaxiske Sprogmonumenter, giver imidlertid det tilstrækkeligste Beviis paa, hvormeget der vil findes i denne rige Skat, som enten i linguistisk eller historisk Hensyn fortiente at undersøges, udgives og oplyses. At man ikke engang i England har udgivet en fuldstændig Samling af alle overblevne Diplomer fra den angelsaxiske Periode, maa ikke mindre forundre os, end at man i 100 Aar ikke har tænkt paa en ny og mere kritisk Udgave af de Saxiske Love, end den 1721 af Wilkins besørgede *).

For at give et hastigt Overfsyn af det vigtigste, som hidtil i England er skeet for den angelsaxiske Literatur, ville vi her tilføie følgende korte literariske Noticer. Den første Grammatik over dette Sprog udgav Hr. Hickes i Oxford 1689. 4., hvilken siden, forøget og omarbeidet, udgiør den første Part af 1ste Afdeling i hans Thesaurus. Et Udtog af Hickesii Grammatik er *E. Thwai-*

*) I Tydskland er 1826 anmeldt som udkommende: Die Gesetze der Angelsachsen; in der Ursprache, m. Uebersetzungen und Erläuterungen von Reinhold Schmidt. (i hvilken Udg. dog er bestemt til kun at optage de verdslige Love, og det uden ny Benyttelse af Codices.)

tas; Gramm. Anglosax. ex Hickesii Thesauro excerpta. (Oxon. 1711. 48 p. 8. uden Forfatterens Navn.) En engelsk Dame gav den første angelsaxiske Sproglære paa Engelsk; The Rudiments of Grammar for the English-Saxon Tongue, with an apology for the study of Northern antiquities, by *Elisabeth Elstob*. Lond. 1715. 4. Edw. Lye føiede en A. S. Grammatik til hans Udgave af *Junii* Etymologicum Anglicanum. Oxon. 1743. Fol. Et lignende Arbeide gav O. Manning, som Tillæg til hans Udg. af Lye's Dictionarium. Lond. 1772. Et blot Udtog af Hickesii og Mannings Arbeider er *I. L. Sissons* Elements of A. S. Grammar. Lond. 1819. 84 p. 12. Den første i England udarbeidede angelf. Grammatik, hvilken Forfatteren ikke, som hans Forgængere, vilde bygge paa latinske Sprogformer, men paa det angelsaxiske Sprogs særegne Charakteer og Skikkelse, er *J. Bosworth's* Elements of Anglo-Saxon Grammar. Lond. 1823. p. 330. 8. (hvoraf p. 258–330 indeholde en angelsaxisk Chrestomathie, saa meget mere brugbar, da Oversættelse i nyere Engelsk er tilføiet.) Forfatteren har siden udgivet et mindre Udtog af denne Sproglære.

Af angelsaxiske Ordbøger er den ældste: *G. Somner's* Dict. Saxonico-latino-anglicum. Oxon. 1659. Fol. Rigere, og skiøndt langt fra ikke fuldstændig, som et blot Ordregister ret brugbar, er *T. Bensons* Vocabularium Anglo-Saxonicum. Lond. 1701. 4. Det nyeste lexicalske Værk af denne Art: *Edw. Lye* Diction. Saxonicum & Gothico-latinum; ed. O. Manning. Lond. 1772. 2 Vol. Fol. behøvede, ogsaa for Sieldenhedens og Dyrhedens Skyld, en ny, forøget Udgave, hvori det Gothiske vel burde udelades.

De hidtil i England udgivne Angelsaxiske Sprog-Monumenter (hvorom i Almindelighed kan bemærkes, at de alle høre til de kostbare literariske Sieldenheder) ere i chronologisk Orden følgende: 1. The Gospels of the four Evangelists, translated in the olde

Saxons tyme out of latin into the vulgar tongue (published by *John Foxe.*) Lond. 1571. 4. (med en nyere engelsk Overs. ved Elben.) 2. Psalterium Davidis latino-Sax. vetus, ed. *J. Spelmann.* Lond. 1640. 4. 3. *Bedæ* Hist. eccles. Anglorum c. paraphrasi Anglos. Alfredi regis, ed. *Abr. Wheloc.* Cantabrig. 1643. fol. 4. Archaionomia, s. ant. leges Anglorum, ed. *Guil. Lambardo.* Cantabr. 1644. fol. 5. Cædmonis paraphrasis poetica. ed. *Franc. Junio.* Amst. 1655. 4. (den allersieldenste af disse Udgaver.) 6. IV Evangeliorum versio Gothica & Anglosaxonica; ed. *Th. Mareschallus.* Dordr. 1665. 4. 7. Chronicon Saxonicum, a Christo n. ad A. 1154. Saxon. & lat. ed. *Edm. Gibson.* Oxon. 1692. (En ny og forbedret Udg. ved J. Ingram. Lond. 1823. 4.) 8. Heptateuchus, liber Job, & Evang. Nicodemi Anglos. ed. *Edw. Thwaites.* Oxon. 1698. 4. 9. Boethii consolationis philos. Libri V. anglosax. redditi ab Alfredo rege. ed. *C. Rawlinson.* Oxon. 1698. 8. 10. Leges Anglosax. eccles. & civiles, ed. *Daw. Wilkins.* Lond. 1721. fol. 11. Ælfreds anglosaxon Version of Orosius, w. an english translation. (by *D. Barrington.*) Lond. 1772. 8.

Forfatteren af det her anmeldte nyeste Bidrag fra England til den angelsaxiske Literatur har ikke oplevet dets Udgivelse, og tildeels efterladt Værket ufuldendt. Det er blevet af den omhyggelige Udgiver beriget med adskillige Tillæg; og til dets vigtigste Fortienester hører uden Tvivl, at det baade meddeler en fuldstændig Udsigt over de overblevne Levninger af Angelsaxernes Poesie (til hvilken Deel af Literaturen det indskrænker sig) og at det har leveret en, som det synes, nøiagtig Collation af det eneste beliendte Haandskrift af det vigtige Beovulfs-Digt med den Thorkelinske Udgave; hvorved de af Grundtvig meddeelte Forbedringer til denne Udgaves Text have faaet en mærkværdig Bestyrkelse. Af den ved Udgiveren tilføiede Fortegnelse over de os levnede Angel=

satiske Digte (p. LXXVI-LXXXVI) ville vi meddele følgende korte Liste over disse Digte, efter Conybeares Inddeling:

I. Fortællende (episk eller historisk) Poesie. 1. Digtet om Beowulf; i den Cottonske Samling i Britt. Musæum. Udgivet af Thorkelin. Kbh. 1815. oversat paa dansk og oplyst af Grundtvig. Kbh. 1820. 2. Fragment om Slaget ved Finsborough; i det Lambethske Bibliothek. "The original Ms. appears to be now mislaid." Trykt hos Hickesius, og hos Conybeare, med Oversættelse. p. 173. 3. Fragment om Beorthnoths Død; var i den Cottonske Samling, men Haandskriftet er brændt. Et mærkeligt Stykke, fra Slutningen af 10de eller Beg. af 11te Aarh. Trykt i Hearnes Udg. af Joh. Glastoniensis Chronicon; en Oversættelse hos Conybeare p. XC. o. f. II. Fortællende Poesie, grundet paa den hellige Skrift. 4. Judiths Historie, et Fragment. Cottonske Samling. Trykt ved Enden af Thwaites's Udg. af den angelf. Heptateuch. Oxf. 1699, uden Oversættelse. 5. Den Cædmon tillagte Paraphrase af Genesis, Exodus, Daniels Historie, m. m. i det Bodleyske Bibliothek. Udg. af Junius. Amst. 1655. Jvf. Conybeare p. 183. III. Fortællende Poesie, grundet paa Legender. 6. St. Julianas Levnet og Martyrdom. Exeter Ms. Book VII. Aldrig udgivet. 7. Eremiten Guthlac's Visioner. Exeter Ms. Book IV & V. Heller ikke udgivet. IV. Lyriske Digte og Gravsange. 8. Hertil høre følgende Stykker i den Saxiske Krønike: Qvad over Slaget ved Brunanburh. A. 938. Ingram's Udg. p. 141. Qvad om Edmund Ædlings Seire. A. 942. S. 146. Qvad over Kong Edgars Kroning. A. 973. S. 158. Sørgeqvad over Edgars Død. A. 975. S. 160. Sørgeqvad over K. Edwards Død. A. 1065. S. 255. V. Elegisk Poesie. 9. Den Landflygtiges Klage. Exeter. Ms. Trykt med Oversættelse hos Conybeare. p. 244. (Hertil regner C. ogsaa endeel af Digtene i Alfreds Boethius.) VI.

Moralsk og didactisk Poesie. 9. De gnomiske Digte i Exeter Ms. (Jvf. Conybeare p. 204 o. f.) 10. Sielens Klagemaal over Legemet. Exeter Ms. Utrykt; Prøver deraf hos Conybeare. S. 232. 11. Dødens Tale; et Fragment i en Samling af Homilier, i det Bodleyske Bibl. Trykt hos Conybeare. S. [illegible]. Sildigt og ubetydeligt som Sprogmonument; men af en reen poetisk Skiønhed. 12. Et allegorisk Digt om Phoenix. Exeter Ms. Book VI. Prøver hos Conybeare S. 224. Lignende Allegorier om Panterdyret og Hvalen. Exeter Ms. Book IX. (Jvf. Conybeare S. 207.) 13. K. Alfreds Ordsprog. I et Haandskrift i det Cott. Bibl., men en fordærvet og modern Omskrivning fra Richard I. Tid. Trykte i Alfreds Levnet af Spelmann. VII. Blandede Digte. 14. Den Reisendes Qvad, et for sin Alder og sit Indhold mærkværdigt Skialdeqvad, hvori Personer og Steder, som forekomme i Beowulfs-Digtet, og næsten alle nordiske Folkefærds Navne, omtales. Exeter Ms. Book IX. Trykt hos Conybeare p. 9–22. 15. Samtale imellem Salomon og Saturnus. I et Haandskrift i Corpus Christi College i Cambridge, hvor Runer ere indblandede i den angelsaxiske Skrift. (Jvf. Wanley p. 114.) Hr. Conybeare har ikke havt Leilighed til selv at undersøge Haandskriftet. Et lignende Digt, som findes i "the red Book of Derby" omtaler C. S. LXXXIV, hvor en ham meddeelt Prøve er aftrykt. 16. Mørke Taler. Exeter Ms. Book X. Jvf. Conybeare S. 219. 17. Poetisk Forklaring over Runernes Betydning. I et Haandskrift i den Cottonske Samling. Trykt i Hickesii Thesaurus. I. 135. "It is evident, siger Conybeare, that the Runes, intermixed in several Saxon Ms. (e. gr. the Exeter Ms. Beowulf, &c.) are used not as alphabetical letters, but as monographs denoting entire words." 18. Et Digt om Staden Durham og de der bevarede Reliquier. Hickesii Thesaurus. I. p. 178. 19. Metriske Fortaler til adskillige angelsaxiske Værker, f. Ex.

til Alfreds Boethius (Conybeare S. 257), til Alfreds Oversæt. af S. Gregorius de cura pastorali. — Wanley. p. 70; med flere lignende hos Wanley p. 72. 110. 114 og 226. 20. En Saxisk Calender; trykt hos Hickesius. I. p. 203.

Ved denne Fortegnelse over angelsaxisk Poesie maa i øvrigt bemærkes, at Hr. Conybeare i samme langt fra ikke har anført alle de poetiske Arbeider, som det saakaldte Exeter-Manuskript indeholder. Denne mærkværdige Codex, omtrent 130 Folioblade (en Gave af Biskop Leofric, imellem 1046-1073, til hans Stifts-kirke i Exeter) beskrives derimod p. 198-255 i Bogen, hvor og-saa endeel Prøver findes aftrykte. Den er inddeelt i 10 Bøger, og hver af disse indeholder igjen flere Afdelinger. Med Undtagelse af de enkelte, ovenfor bemærkede Stykker, og af de mørke Taler eller Gaader, som fylde en betydelig Deel af de sidste 30 Blade, ere alle øvrige Digte i Haandskriftet af gudeligt og moralsk Indhold. Dog forekommer endnu (10. Bog. Blad 100) et Skialde-qvad (a Scaldic Poem), især mærkværdigt, fordi Personer i Vaulunds berømte Eventyr (Weland, Nidhad, Beadohild) forekomme deri. Naar i øvrigt Bogens Udgiver siger (p. 243) at Exeter-Haandskriftet, om det endog ei var ældre, end Biskop Leofrics Tid (som vel ikke er usandsynligt), er i det mindste 3 Aarhundreder ældre, end den ældste Codex af den Sæmundske Edda: saa maa Anm. tilføie, at denne Mening formodentlig giør den ældste Edda-Codex i det mindste et Aarhundrede yngre, end den er.

Med en kort almindelig Udsigt over Værkets Indhold ville vi slutte dets Anmeldelse. I. En Indledning (p. I-XCVI) beskæftiger sig allene eller fornemmelig med den angelsaxiske Metrik, og bestaaer deels af et Par forhen trykte Afhandlinger af J. J. Conybeare, (Archæologia Britann. Vol. 17) deels af adskillige Tillæg ved hans Broder; hvoriblandt et kort Begreb af Hovedtrækkene i den angelsaxiske Verslære. Adskillige Strofer af

det deilige eddiske Qvad om Gudruns Sorg over Sigurds Lig, har Bogens Udgiver (p. XLII-XLVI) oversat i Angelsaxisk, i ligemange Verslinier, med de samme Riimbogstaver, og saa godt som overalt med de samme Ord: "eller, maa jeg snarere sige, en "Udgave af Digtet i denne (den angelsaxiske) Dialect; thi Forskiellen bestaaer, for den største Deel, allene i en "afvigende Stavemaade." I et Stykke viser Udg. (med et og andet Tillæg til Percys bekiendte Afhandl. Relics Vol. II) at det angelsaxiske Allitterationssystem vedligeholdt sig, ogsaa i den nyere Engelske Poesie, lige til ned i det 16de Aarhundrede; hvilket vi her kun bemærke med Hensyn til vore danske Viser og øvrige faa Digte fra Middelalderen, hvor Bogstavrimene vel ogsaa have vedligeholdt sig, men hverken saa længe, eller saa hyppigt, som i England, og særdeles i Skotland.

Efter II. den ovenfor anførte, og i Udtog meddeelte Fortegnelse over de os levnede angelsaxiske Digte, følger III. Oplysninger til den angelsaxiske Poesie, saavidt som de endnu i Forfatterens Levetid vare fuldførte til Trykningen, og for en Deel alt aftrykte inden hans Død. De vedkomme kun disse 3 Stykker: a) Cædmons Hymne i Alfreds Beda, og et hidtil neppe bemærket angelsaxisk Vers af Beda selv, som hans Discipel Cuthbert fortæller, at han digtede paa sin Dødsseng "in nostra quoque lingua, hoc est anglicana; *ut erat doctus in nostris carminibus.*" (Bedæ Hist. eccl. ed. *Smith.* p. 792). b) Den Reisendes Qvad. (S. ovenfor S. 478). c) Det episke Digt om Beowulf. p. 30–167. Haandskriftet af dette berømte Digt "det ældste Epos, som noget af Europas nyere Sprog har at fremvise," tillægger Forfatteren det 10de Aarhundrede; og tilføier, at med faa og ubetydelige Beskadigelser, som det fik i den bekiendte sørgelige Ildsvaade, "it is perfect and legible throughout." Digtet selv er han (ligesom ogsaa Grundtvig) tilbøielig til at

tilføgge samme Tidsalder som Cædmons Arbeider, med hvilke det i Sprog og Construction har megen Lighed (p. 34). Med Berømmelse omtales Thorkelins Fortjenester af at bringe dette mærkværdige Monument for Lyset. "Imperfect as the publication certainly is, it is still a very valuable accession to our limited stock of information in this branch of our national antiquities." Forf.s Oplysning af Digtet bestaaer i en udførlig Angivelse af dets Indhold, blandet med Fragmenter, metrisk oversatte paa Engelsk. Disse Stykker meddeler han derefter i Originalsproget, med ordret latinsk Oversættelse. S. 137-155 følger den vigtige Collation af den Kiøbenhavnske Udg. med Originalhaandskriftet, som dobbelt vil interessere den Sagkyndige, ved Sammenligning med de Rettelser til den af Thorkelin givne Text, der findes efter Grundtvigs Fordanskning af Digtet. S. 156-167 meddeles nogle faa og lidet betydende Anmærkninger, hvor vi af et Tillæg af Udgiveren S. 160 erfare, at han, enten selv, eller snarere giennem andre, har kiendt Grundtvigs Biowulfs Drape, som dog kun paa det ene Sted, og i Forbigaaende, nævnes.

IV. Den sidste Afdeling i Bogen er et Tillæg, der indeholder efterladte Materialier af Forfatteren til et Slags Chrestomathie af angelsaxiske Digte, hvoriblandt Digtet om Slaget ved Finsborough, Prøver af Cædmon og af Exeter-Manuskriptet, af Alfreds Boethius, m. m. Udgiveren har samlet dette af hans afdøde Broders Papirer, og deels af disse, men for det meste af egen Udarbeidelse tilføiet Indledninger, stundom endog poetisk Oversættelse. Da Forfatteren døde under Bogens Trykning, var denne Deel af dens Indhold ikke af ham selv bleven udført saaledes, som han havde bestemt det; og de Materialier, han efterlod, bestod for en Deel i blotte Udtog og Afskrifter af Digtene. Udgiveren, der med saa megen Omhu har sørget for sin afdøde Broders literariske Efterladenskab, har derfor i Særdeleshed ved denne Afdeling

Fortienesten af at have ordnet og oplyst de her meddeelte Stykker. Interessant er i Sanderlesbed den meddeelte Efterretning om det ovenfor omtalte Exeter-Haandskrift, hvorom vi her faae en fuldstændigere, og tildeels rigtigere Kundskab end af Wanleys Catalog; ligesom ogsaa første Gang trykte Prøver af Digtene i dette vigtige Haandskrift.

Ligesom Udgivelsen af det her anmeldte Værk, uagtet det vil ikke er uden et og andet Savn, maa være kiærkommen for Dyrkere af den angelsaxiske Literatur: saaledes vil det ogsaa interessere disse at erfare, at det synes som en mere heldig og frugtbar Periode vil oprinde for denne Literatur i dens Fædreland. Foruden den vel og prægtigt udstyrede nye Udgave af Saxer-Kroniken, kunne vi af Hr. W. D. Conybeare vente os en ny Udg. af Cædmon, med Oversættelse og Anmærkninger. (Indledn. S. LXXVIII). Ligeledes bebudes (S. LXXXVII) et eget nyt Værk over den angelsaxiske Poesie af Hr. Price, bekiendt ved sin med saa stor kritisk Flid besørgede nye Udgave af Wartons Værk over den engelske Poesies Historie.

Italienische Forschungen, von C. F. von Rumohr. Zweyter Theil. Berlin u. Stettin 1827. VIII. 420 S. 8.

Saa overraskende hurtigt, som Forfatteren har ladet anden Deel af dette lærde og for Konsthistorien yderst vigtige Værk følge paa den forhen omtalte 1ste Deel, (ovenfor S. 315.) ligesaa meget bestyrker denne Fortsættelse enhver, med historiske Undersøgelser ikke gandske fremmed Læser i den Agtelse for Forfatterens alvorlige, dybt grandskende Stræben, ledet af en lærd og smagfuld Kritik, som allerede den første Deel af dette Værk maatte indgyde os. Med Rette kan Forf. selv sige om sit Arbeide: "At han tør smigre sig med, i de følgende Afhandlinger at have fremstillet et nyttigt Exempel paa redelig, møisommelig og, efter Omstændighe-

derne endog udkommende Forskning, som man tør haabe, et til blive uden Efterligning." Ved sine fortsatte Undersøgelser af den italienske Konsthistorie i Middelalderen og i dennes Overgang til den nyere Tid (fra Duccio di Buoninsegna og Cimabue indtil Pietro Perugino, 1250 til henimod 1500) har Forf., som her bevæger sig i en mere historisk Tid, med den utrætteligste Flid anvendt det hidtil i Konstens Historie ubegribelig forsømte Hielpemiddel: at give den sikkre og uomstødelige Støttepunkter ved diplomatiske Beviser. I Undersøgelsen af de til dette Diemed vigtigste italienske Archiver er han gaaet ulige videre og dybere, end nogen anden før ham; og hans Bog faaer derved, endog fra det reen historiske Synspunkt, en Værdi og en tiltrækkende Interesse, som det maa tillades en Læser, der er mere hiemme i historiske, end artistiske Studier, at giøre opmærksom paa. Den Bane, paa hvilken Forfatteren paa en vis Maade kan siges at have brudt Isen, vil upaatvivlelig føre til langt sikkrere, langt mere egentlig historiske Resultater i hiin Deel af Konsthistorien, end den paa blot Tradition og paa en, man kan vel sige mageløs Dristighed og Selvtillid i at stole paa det saakaldte Kienderblik, byggede Fremgangsmaade, der i 3 Aarhundreder, eller siden Vasari's Tid har været i Mode. Anm. er, i at nævne dette berømte Navn, langt fra at ville berøve den nyere Konsthistories Herodot den mindste Deel af hans Fortienester. Men det synes ham, at endog blot den Maade, hvorpaa Vasari fortæller en saa godt som samtidig Mesters, den udødelige Correggios Levnet, maatte, efter de Oplysninger, vor Tids Grandskninger have givet, i det mindste giøre enhver, der vil behandle en Green af Maleriets Historie, forsigtigere i at vurdere Vasari, som Historiker, end det endnu i vore Dage skeer.

Hvor maa det ikke forundre enhver at erfare, hvorledes man endnu ganske nylig kan tillade sig at opregne den største Deel af

de gamle Malerier, der findes i den berømte Kirke St. Francesco i Assisi, som Cimabues Værker, og paa dem at grunde en heel ny Charakteristik af denne Maler, og med Vasari sætte ham i Spidsen for den nyere Konst! — Vi overlade til konstkyndige Læsere, der have vandret i de mørke Hvælvinger i Assisi og i en tilstrækkelig Tid undersøgt de mere eller mindre afblegede Billeder, at bedømme den declamatoriske Beskrivelse over samme, der læses i det Tübingske Kunstblatt. 1827. No. 28. 34. 35, hvor de med afgiort Vished tillægges Cimabue "denne nye Herkules i Malerkonsten," der sædvanlig "neppe veed at finde Plads til den Vrimmel af Skikkelser, som hans umaadelig rige og skabende Phantasie meddeler ham." Ved at beskrive et af de Christusbilleder, her findes (paa en af den øverste Kirkes Sidevægge), tvivler Forf. endog paa: "at den hele Konst nogensinde har frembragt en saadan Christus; det maatte da være en af Duccio, Cimabues Lærling". (?) Jam satis est!

At nu Cimabue hverken var den tidligste Maler blandt de nyere Italienere, eller den ældste Efterligner af de nygræske Forbilleder, har Hr. v. Rumohr tilstrækkelig og diplomatisk beviist i 1. D. af sit Værk. I 2. D. gior han det tillige klart (S. 19 o. f.) at han neppe engang (uagtet Stedet hos Dante, Purgatorio XI. 94 — det eneste, hvor Cimabue nævnes i ældre Kilder) har været den bedste Maler i sin Tid. I øvrigt bemærke vi blot, at Forf. antager de to berømte, Cimabue tillagte Billeder i Florenz for at tilhøre denne halv-mystiske Maler, hvis Navn ingensteds i noget Archivdocument er forekommet Hr. v. Rumohr. Om de ovenfor omtalte, pompeust beskrevne Frescomalerier i Assisi er hans korte Dom: "at de ere malede i raa Efterligning af den byzantinske Maneer"; og derfor ikke vel kunne være yngre end 1300; ligesom de ei kunne være ældre end 1220, da Kirken ikke før var til. "Hvo der vil gaae videre, og i Malerier, fremgaaede

af en tvungen Efterligning af ældgamle Forbilleder og Manerer, i hvilke der følgelig i det høieste kan findes en ganske almindelig, for Stedet og Tiden egen Charakteer, allerede vil see en bestemt Mesters Eiendommelighed: han spilder sine Anstrengelser, og forvilder sig i et frugtløst, og ofte skadeligt Selvbedrag." (S. 37).

Tvungen af en nødvendig Indskrænkning, maa Anm. forlade et Værk, overstrømmende rigt paa eiendommelig Grandskning og nye Resultater. Lykkes det ham nogenlunde, at kunne gjengive Forfatterens originale og sammentrængte Stiil, vil maaskee et følgende Hefte levne Plads til en Oversættelse af Bogens sidste Afdeling, — der i Hovedtræk meddeler Forfatterens historiske Bemærkelse af den nyere Konst i dens paa flere Maader hindrede Udvikling og i dens tidlige Forfald.

B. Dansk Literatur.

Nye Danske Magazin, indeholdende allehaande Smaastykker og Anmærkninger til Historiens og Sprogets Oplysning. 5te Bind. Udgivet af det Kgl. Danske Selskab for Fædrelandets Historie og Sprog. Kbh. 1827. 332 S. 4to.

Endskiøndt langt silldigere i Tiden, er det nye Danske Magazin, eller Fortsættelsen af de 6 Bind af Danske Magazin, som ovenmeldte Selskabs Stifter og Forstander, den af vor Historie udødelig fortiente Langebek, udgav i A. 1745 til 1752, tildeels mindre bekiendt og udbredt, end disse dets ældre Forgængere. Hertil har vel især bidraget, at det Nye Magazin er udkommet i et meget længere Tidsrum, og med langt større Mellemrum imellem hvert Bind (en Følge, deels af den større Vanskelighed i at skaffe Materialier til Fortsættelsen af disse historiske Samlinger, end Langebek i sin Tid havde, deels af andre Omstændigheder) og at det tillige for en Deel udkom i en Tid, da Interessen for fæ-

drelandsk Historie, og hvad dermed staaer i Forbindelse, var svagere, end i Langebeks Tid. Denne Deel af vor Literatur, vore nationale Oldsager, historiske Kilder, Sprogets ældste Mindesmærker, og hvad der hører til sammes Oplysning, have derimod atter paa nogen Tid baade vundet flere Dyrkere, og en mere udbredt Deeltagelse. Saaledes kan man vente sig, at ogsaa det nye Danske Magazin efterhaanden vil blive ligesaa bekiendt og benyttet, som det ældre har været læst og yndet.

Overhovedet kan man vel kalde det nu af 11 Quartbind bestaaende Magazin af originale Bidrag til vort Fædrelands Historie, en af de fortrinligste, mest gedigne og interessanteste Samlinger af lignende Art, som noget Land har at fremvise. Hertil bidrager ikke mindre den exemplariske Omhu, hvormed ethvert Actstykke er aftrykt (for det meste efter aldeles nøiagtige Afskrifter tagne af Originalerne selv eller i det mindste, og dette kun i meget faa Tilfælde, efter gode Copier paa anden Haand;) end Valget af de meddeelte Stykker, og Mangfoldigheden af deres Indhold. Efter den oprindelige af Langebek lagte Plan for Magazinet (som ogsaa efter hans Død, eller i det nye Magazin, i det Hele er bleven overholdt) skulde dets Indhold indskrænkes til Meddeelingen af umiddelbare Kilde-Skrifter, eller Actstykker, Brevskaber, og andre originale historiske Bidrag til Fædrelandets Historie; eller i al Fald til Uddrag af saadanne, og andre Oplysninger af denne Historie, hentede umiddelbart af Kilderne selv. Herved gik Langebeks Hensigt fornemmelig ud paa at oplyse Landets indvortes Historie og Forfatning, i Forening med Sproget. Egentlige Diplomer, (især ældre og latinske) og hvad der ellers, skrevet i andre fremmede Sprog, tiente til den ældre og nyere udvortes eller politiske Histories Oplysning, tog han mindre Hensyn paa; da han deels dertil havde bestemt et eget Opus diplomaticum, deels indskrænkede Magazinets Hovedbestemmelse til Meddeling af

Historiens og Sprogets danske Kilder, og herved gav det en høi Grad af ægte national Værdi. Ingen kiendte bedre, end denne mageløs arbeidsomme danske Historiegrandsker, Vigtigheden af eget Kildestudium for den, som vil opnaae en baade sikker og beskuelig Kundskab om Fortidens Skikkelse og Begivenheder. Men han vilde, at dette Studium ikke blot for de Lærde skulde være tilgængeligt. Han vilde aabne Adgangen til vor Histories Kilder for enhver dansk Mand, i det mindste fra den Periode, da man begyndte at skrive Brevskaber og Documenter i Modersmaalet. Han vilde vække Interessen for dettes historiske Undersøgelse, og bidrage til at bevare dets ældre Monumenter fra Undergang og bringe dem til offentlig Kundskab. Derfor anlagde han denne Samling af danske historiske Documenter, af de interessanteste Bidrag til Kundskab om Forfædrenes Levemaade, Skikke, Sæder, Klædedragt og hele Privatliv, af de ældste danske Smaaskrifter, aftrykte efter Haandskrifter eller yderst sieldne trykte Exemplarer, som vi besidde i det danske Magazin — et Værk, der kun i England har et Sidestykke i den bekiendte Archæologia, som dog kun tildeels følger en lignende Plan; da den tillige indbefatter en stor Mængde antiquariske Undersøgelser og Afhandlinger.

I Langebeks Fodspor gik det af ham stiftede Selskab; og skiøndt han, for hvem alle Kilder stode aabne, med den ham egne utrættelige Flid, arbeidede paa at udtømme dem, overgik dette dog eet Menneskes Kræfter, og andre Sysler kaldte ham fra det danske Magazins Fortsættelse, som efter hans Død længe maatte hvile. (Jvf. dets Historie i Fortalen til 1ste og 4de Bind af Nye D. Mag.) En rig Skat til dets Fortsættelse er endnu tilbage; især naar Selskabet, efter de samme af dets høilovlige Beskytter, høisalig Kong Frederik V., meddeelte Privilegier (jvfr. det K. Danske Selskabs Begyndelse og Tilvæxt i Aarene 1745-47, ved Langebek. Kbh. 1748. S. 45-54.) tilstedes en fri og af vedkom-

mende Opsynsmænd understøttet Adgang til alle offentlige Archiver i Landet.

Ved at omtale det nylig udkomne 5te Bind af Nye D. Magazin, maa Anm., i Henseende til de foregaaende 4 Bind indskrænke sig til at meddele den Efterretning: at der i det 6te Bind, hvis Trykning i Aar begyndes, vil blive meddeelt en fuldstændig, hidtil savnet Udsigt over hele Indholdet, saavel af disse 6 Bind, som af det ældre danske Magazins 6 Bind, ledsaget af et chronologisk Register over de egentlige Diplomer og Brevskaber til vor Historie, som Magazinet indeholder. Da alle 5 Bind af det nyere Magazin endnu ere tilfals *), vil imidlertid enhver have Lejlighed til at giøre sig bekiendt med deres Indhold.

Det 5te Bind, afdeelt ligesom det 4de, i fire Hefter, indeholder i Alt 31 større og mindre historiske Artikler. Vi kunne her blot angive nogle af de vigtigste. Af disse er det vidtløftigste de hidtil ubekiendte og ubenyttede Rigsdagsforhandlinger i Aarene 1523 til 1530. (No. II. IX. XXIII. og XXXI.) Dette er et vigtigt Bidrag til Frederik den Førstes Historie, til Oplysning af denne Konges tvungne og spændte Forhold til Adelen, af hvis Haand han havde modtaget den hans Brodersøn frarövne Krone; og af den under samme Konge i Danmark begyndte Giæring og Forandring i Religionssager.

Et Bidrag til Elefantordenens Historie (No. III.) viser at denne Orden af Christian II. er givet en fransk Gesandt, som 1518 var her i Landet. Frederik den Andens Hof-Mandtal og Spise-Ordning 1564 (No. IV.) indeholder en Fortegnelse over alle til Hoffet hørende Embedsmænd og Betiente (i Alt 235) til-

*) 1ste Bind 392 S. 4. Kbh. 1794. 2 Bd. 376 S. 4. ib. 1806. 3 Bd. 246 S. ib. 1810. 4 Bd. 334 S. ib. 1823. og 5 Bd. ib. 1827. sælges tilsammen i den Gyldendalske Boghandling for den billige Priis af 9 Rbdlr.

ligemed andre Personer, der havde en vis aarlig Kost eller Deputat af Slottet; og hvilke Reductioner Kongen heri i bemeldte Aar foretog. — Tre mærkværdige Breve af Christian IV. af 1645, lægge Forholdet imellem Kongen og Aristokratiet klarere for Dagen, end mangen et vidtløftigt Raisonnement. Træffende og sarkastisk er især Slutningen af det første Brev. "Det kommer Os og heel underligt for, at naar de (Adelen) med Penge deres Herre til deres Fædrenelands Defension skal undsætte, ere de ikke ved Middel; Men naar de Kronens Gods til brugeligt Pant eller under deres Birk kan bekomme, dertil at være Penge forhaanden." Tempora mutata sunt!

Et Brev fra Leonore Christine til en Borgemester i Odense, angaaende en Liigprædiken over hendes afdøde Moder (No. VIII.), er et ikke umærkeligt Bidrag til den navnkundige Kongedatters Charakteristik. — Et Tingsvidne paa Landstinget i Fyen 1497 (No. XVI.) indeholder en offentlig Erklæring af Almuen i Fyens Stift, imod urimelige og latterlige Beskyldninger, som man i Sverrige havde paasagt Kong Hans. Til Qvægavlens Historie i Danmark giver det et Bidrag, hvad her berettes: at der i hiin Tid sædvanligen af Fyens Land udførtes 2 til 3000 Oxer hvert Aar. — Et Brev fra Biskop og Capitel paa Orkenø 1426 (No. XII) beviser, at en aarlig Afgift af 200 Nobler skulde, i Følge en sluttet Tractat, betales af Kongen i Skotland til Erik af Pommern. En Samling af Documenter til Grev Christoffer af Oldenborgs Historie (No. XV og XXIV) indeholder 37 Breve til Oplysning om den saakaldte Grevens Feide. — Professor Nyerup har i dette Bind meddeelt, efter Originalen fra det 14de Aarh. paa Universitetsbibliotheket, den ældste og udførligste (hidtil utrykte) danske Annal eller Aarbog, bekiendt under Navn af Kong Eriks Krønike — en vigtig Berigelse af vor gamle Sprog-Literatur.

Til Sprogets nyere Historie gives her ogsaa et temmelig udførligt Bidrag (No. XXX.) i den historiske Udsigt over de danske Ordbogsarbeider i det 17de og 18de Aarh. ved Geheimeraad M. Moth, F. Rostgaard og J. Langebek, som nærværende Tidsskrifts Udgiver efter Kilderne har meddeelt;

tilligemed nogle biographiske Efterretninger om Moth — en under Christian V. mægtig og navnkundig, men saare lidet bekiendt Mand, hvis Iver for det danske Sprog vil giøre hans Navn uforglemmeligt i dette Sprogs Historie. Danmark vil neppe oftere faae en Oversecretair (Præsident) i det danske Cancellie, der med egen Haand skriver henved 60 Foliobind af Materialier til en dansk Ordbog.

Til Carl den Tolvtes Historie gives her et interessant Bidrag i to høist mærkværdige egenhændige Breve af denne Konge (Bender 1712 og Stralsund 1714). Et Fac-simile af hans neppe læselige Haandskrift er tillige meddeelt. Endelig ville vi endnu tilsidst anføre et af de korteste, men interessanteste Stykker i dette Bind: En egenhændig dansk Skrivelse af høisalig Kong Christian VII til Geheimeraad O. Thott, af 9. Sept. 1767 — saavidt vides det eneste Brev af denne Konge, som hidtil er trykt, og mærkværdigt ved sit Indhold, hvilket Hr. Conf. R. Schlegel ved tilføiede Anmærkninger har oplyst.

Catalog over det Kongelige Billedgallerie paa Christiansborg, ved *Johan Conrad Spengler.* Kbh. 1827. XIII. 570 S. i stor Octav, (med en Grundtegning i Steentrykt.)

Da Anm. for nogle Maaneder siden i faa og hurtigt nedskrevne Linier omtalte den for alle Konstelskere glædelige Nyhed: at i Følge allernaadigst Befaling et rigt Udvalg af de Kongelige Maleriesamlinger, forenede i et Gallerie paa Christiansborg Slot, vilde frembyde en for nogle Aar siden neppe formodet Leilighed til paa eet Sted at overskue det Fortrinligste af hine kostbare Samlinger: ventede han sig ikke, saa snart at kunne tilføie den Efterretning, at ei allene hele Galleriet er fuldstændigen ordnet, og en passende Adgang til samme aabnet to Dage om Ugen; men ogsaa vor artistiske Literatur beriget med en lærerig Fortegnelse over Galleriet ved dets fortiente Opsynsmand. Derved kan det siges, for den allerstørste Deel af den talrige Mængde af Besøgende, det vil faae, egentlig at være aabnet; thi Gavn og Forlystelse af at betragte en saadan Malerisamling, maatte for hiin Mængde lide et stort Skaar, hvis

en saadan Veiledning fattedes. Dersom nu endog denne er givet med usædvanlig Vidtløftighed i Beskrivelser, saa vil dette vel kunne kaldes en i det mindste uskadelig, for mange uøvede Beskuere endog kiærkommen og gavnlig Overflødighed, bedre end den modsatte Mangel; foruden at det, som Forf. rigtigen bemærker, giør denne Maleri-Catalog tillige til et paalideligt Inventarium over hele Galleriet — en Omstændighed, der for en sildigere Eftertid kan være af megen Nytte. En lignende Fremgangsmaade (skiøndt med større Korthed) er derfor ogsaa med Rette fulgt i Catalogerne over det kongelige franske Museum — et af de mest besøgte Gallerier i Verden. Mere underkastet Meningsforskiel vil maaskee den, ved ethvert Maleri tilføiede Dom over dets Udførelse og Værdi være udsat for. Men enhver, som med Bogen i Haanden giennemvandrer de af Konsten smykkede Kongesale, vil erkiende Forfatterens Fortieneste af at have leveret en, selv for Kienderen uundværlig Veiledning under Betragtningen af denne store Mangfoldighed af Malerkonstens Værker — Frugten af en lang Aarrækkes fortsatte Flid og Konst-Studium, som Forf. ikke blot hiemme, men paa gientagne Udenlandsreiser har øvet og dannet. Da ogsaa denne Maleri-Catalog vil komme i en talrig Mængde af de forskielligste Læseres Hænder, er det en Fortieneste mere, at Beskrivelserne ere affattede i et godt, reent og tydeligt Sprog, uden al søgt Pynt, og uden tom eller falsk Declamation, som ikke fattes i ethvert lignende Arbeide. Forfatteren omtaler i Fortalen den velvillige Hielp, som en konstelskende Videnskabsmand har ydet ham, med Hensyn til Værkets formelle Deel. I denne Fortale meddeler han tillige en kort Historie af de kongelige Malerisamlinger i Danmark, hvortil Christian den Fierde (en Konge, hvis Navn møder os som Stifterens, ved saa mangfoldige endnu bestaaende Indretninger og Mindesmærker i Fædrelandet) lagde den første Grund. Vi erfare her ogsaa, at det Gallerie, hvorover nu er givet en Fortegnelse, ingenlunde omfatter alle Kongelige Malerier; men at det er dannet ved et Udvalg af de bedste Stykker, eller saadanne, der ansaaes for mest qualificerede til at forenes i en Samling, hvori det Udmærkende, saavel i hele Skolers og Tidsalderes, som i enkelte fortrinlige Mesteres Characteer, saa godt og fuldstændigt, som det kan skee,

bør lægges til Skue. "Paa Frederiksborg Slot sees endnu, foruden den store Portraitsamling, endeel ret gode Malerier. Samlingen paa Fredensborg udgiør over 500 Stykker. Baade paa Frederiksberg Slot, og paa H. M. Dronningens Palais paa Amalienborg, ere Gemakkerne behængte med skiønne Malerier."

Catalogen over det Kongelige Gallerie udgiør 3 Afdelinger, af hvilke den første indbefatter de forskiellige italienske Skoler og den flamske; den anden udgiøres ene af den hollandske; den tredie optæller Malerierne af den franske og tydske Skole, med et Tillæg under Navn af danske Mestere, hvis allerstørste Deel dog ere Udlændinge, men som i kortere eller længere Tid have levet og arbeidet i Danmark. Følgende Udsigt over Antallet af Mestere og Malerier af de særskilte Skoler vil bidrage til at vise det quantitative Forhold; i et andet Hensyn vil det, af naturlige og historiske Grunde, være indlysende: at det er i de nederlandske, og fortrinligen i den hollandske Skole, hvori Galleriet kan siges at have sin overveiende Styrke.

Mestere af Italienske Skoler	78.	Malerier	160.
— af den Flamske Skole	90.	—	173.
— af den Hollandske Skole	172.	—	353.
— af den Franske Skole	15.	—	23.
— af den Tydske Skole	33.	—	79.
Danske, eller i Danmark arbeidende Mestere	40.	—	102.
(Blandt de første ingen levende.)			890.

Hertil kommer endnu en Samling Portraiter af den Kongelige Oldenborgske Stamme fra K. Christian den Første, malede af forskiellige Mestere, hvilke med ovenanførte 890 udgiøre det hele Antal af 921 Nummere, som denne Catalog optæller. Det med Værket følgende Steentryk fremstiller et architectonisk Grundrids af Galleriets nuværende midlertidige Locale, og Skolernes Fordeling i 10 Sale. Foruden disse indbefatter dette ypperlige Locale endnu et meget stort Arbeidsværelse for copierende Konstnere, og to Sale til Depot for Malerier, m. m.

Om Birmanernes Rige, og Englændernes første Krigstog mod Ava.

Det er ikke blot fra det historiske og literariske Synspunkt, at Europæernes Opmærksomhed og Forskningsaand i vore Dage ivrigen ere henvendte paa Asien, en Verdensdeel, hvor Menneskeslægtens Historie begynder, som var Sædet for dens tidligste Cultur, og som er i Besiddelse af en ældgammel, vidtløftig, tildeels endnu lidet bekiendt eller nylig opdaget Literatur. Politiken, og et af dens i vor Tid mægtigste Hovedhiul, Handelen, forener Europas Interesse med det, som foregaaer midt i Persien eller Indien. En Krig i det indre Asien, eller paa den indiske Halvø, maa i England vække ikke mindre Opmærksomhed, end en Revolution i Spanien eller Brasilien. Den uhyre Udstrækning, som det brittiske Rige i Indien har naaet, og den erobrende Charakteer, som Englænderness colossale Colonialsystem i Asien, med en Art af Nødvendighed, har antaget, i Forening med saa uendelig mange nye og interessante Gienstande, som de asiatiske Lande og Nationer, der adlyde det brittiske Herredømme, frembyde, maae giøre den asiatiske og indiske Historie, Geographie og Statsforfatning til en med hvert Aar nærmere og mere nødvendig Deel af det historisk-politiske Studium i Europa.

Allerede længe har dette været gieldende om det egentlige Hindustan, eller Indien Vesten for Ganges, hvor henved 70 Mil-

lioner Mennesker, og blandt dem alle til Hinduernes ældgamle Nation hørende Bekiendere af Brahmas Lære, umiddelbart eller middelbart, adlyde det brittisk-ostindiske Compagnie, eller den Regiering, som dette indsætter. Men nylig er ogsaa en anden Hovedbeel af Asien, det saakaldte Indien Østen for Ganges, og fornemmelig det der i forrige Aarhundrede stiftede Birmaniske Rige nærmere end tilforn bleven inddraget i Englændernes politiske System; og de brittiske Vaaben have for første Gang udvidet Compagniets Erobringer betydeligt paa hiin Side af Ganges. Den betydende og mærkværdige Krig mod Birmanerne, som fra disses Side førtes med saa haardnakket Modstand, blev, saa længe den varede, i Europa betragtet fra forskiellige Synspunkter, med forskiellig Mening om dens Udfald, og tildeels med ganske falske og urigtige Forestillinger om Maaden, hvorpaa den førtes, om Krigens egentlige Charakteer, om den Modstand og de militaire Kræfter, som Birmanerne kunde modsætte en regulair brittisk Hær, ligesom ogsaa om dennes Styrke og Antal. De første sammenhængende og nogenlunde fuldstændige Efterretninger, som ere meddeelte om denne Krig, have været tilstrækkelige til at vise os den i sin virkelige Skikkelse, som et vist nok, uagtet den europæiske Krigskonsts Overlegenhed, voveligt og farligt Tog; men tillige som et af de i militairisk Henseende mest glimrende og ærefulde Foretagender, Englænderne have udført i Indien.

Saavel dette Krigstog selv, med dets for Englands Besiddelser og det brittiske Herredømme i Indien yderst vigtige Følger, som den langt meer end hidtil lettede Adgang til det Indre af Landene paa hiin Side Ganges, der ligeledes vil blive en Følge af Krigens Udfald, og af den oprettede diplomatiske Forbindelse imellem Regieringen i Calcutta og Hoffet i Amerapura, have giort det Birmanske Rige til en af de Landstrækninger i Asien, der for nærværende Tid tildrage sig den mest udbredte Opmærksomhed.

En kort geographisk-statistisk Skildring af dette Rige vil derfor være en ei upassende Indledning til det historiske Omrids af Krigen mod Birmanerne, som vi her ville meddele; uagtet en saadan Skildring endnu ei kan gives med den Nøiagtighed og Fuldstændighed, hvormed Indien paa denne Side af Ganges kan beskrives; da Rigerne Ava og Pegu hidtil høre til de i nyere Tider af Europæerne forholdsviis mindst undersøgte Lande i Asien, hvorimod de allerede saa tidligt, som i Midten af det 15de Aarhundrede omtales i en Reiseberetning, der endnu er til.

Det var en Florentiner ved Navn Nic. da Conti, der i første Halvdeel af bemeldte Aarhundrede reiste og opholdt sig 25 Aar i Persien, Indien, Landene paa hiin Side af Ganges og China, og efter sin Hiemkomst lod sin Landsmand, den som Forfatter berømte Franc. Poggi, opsætte en latinsk Beretning om hine, dengang ubekiendte Lande *). Derved har denne Reisebeskrivelse i Henseende til Formen faaet et betydeligt Fortrin i Orden og Nøiagtighed for de fleste lignende Skrifter fra Middelalderen; men uheldigviis er der netop i den Deel, som handler om Ava, forkommet et Stykke af Manuskriptet, der hverken findes i den latinske Original, eller i en portugisisk Oversættelse deraf, som Kong Emanuel i A. 1500 lod forfatte. Conti beskriver dog den store Iravaddi-Flod, Havnen Tenasserim og Hovedstaden Ava, hvis Indbyggere han skildrer som meget livelige og muntre.

Ikke meget betydende ere de Efterretninger, som to andre Italienere, Genueseren Hier. de Santo Stephano (1496) og

*) Poggi's Original findes ved Slutningen af hans Skrift: Historiæ de varietate fortunæ libri IV. e Biblioth. Ottoboniana primum ed. a Domin. Georgio. Paris 1723. 4to. Den portugisiske Oversættelse, oversat paa italiensk, havde Ramusio optaget i sine Navigazioni e viaggi. (Tom. I. Ven. 1550. fol. 365–71.)

Bologneseren Lod. de Barthema, have givet om Ava og Pegu, og som den af Geographiens Historie og ældre Kilder meget fortiente Ramusio har bevaret i sin Samling, tilligemed den ældste portugisiske Beskrivelse over Indien af Odoardo Barbessa (1516 *). Denne vilde for sin Tid være af Vigtighed, dersom ikke Haandskriftet, som Ramusio har brugt til sin Oversættelse, havde havt betydelige Mangler. Originalen selv har den portugisiske Regiering i hiin Tid søgt at undertrykke, og den er enten ikke mere til, eller dog af saa stor Sieldenhed, at selv portugisiske Lærde slet ikke kiende denne indiske Geographie, eller blot anføre den efter Ramusios Oversættelse. Barbessa er den første, der nævner, som et eget Rige, Birma (Verma), det Navn, hvorunder Ava længe var bekiendt for Peguanerne, og som for nærværende Tid er gaaet over paa det hele nye Rige, der i forrige Aarhundrede opstod ved Avanernes Erobringer **). Han veed dog kun at berette om Birma, at det paa den ene Side grændser til Bengalen, paa den anden til Pegu; og afhandler Ava som et andet og særskilt Rige (l. c. fol. 340. 341. b.) — Mere udførlig er en noget sildigere Portugisers Geographie: Sommario de' Regni, Citta e popoli orientali (hos Ramusio I. fol. 349 sq.) men dog har ogsaa han maattet fortie eller undertrykke meget af det, han havde erfaret, og hans Beskrivelse er hist og her, især mod Slutningen, bleven beskaaret. Han er den første, der omta-

*) Navigazioni e Viaggi. 1550. fol. 372. 159. sq. 310. sq.

**) Navnet Birmanere bruger Forf. her, som det hyppigst i Europa antagne, uden i øvrigt at kunne undersøge, eller engang anføre alle de afvigende Efterretninger om Folkets egentlige Navn. Englænderne have i nyere Tid, i Stedet for Birmahs, indført Ordet Burmese, som ikke har mere Gyldighed, end hiint; da man endnu neppe ret veed, hvad Navn Birmanerne give sig selv og deres Land, eller om Navnet Buraghmah er almindeligt.

ler Riget Arracan, og hans Beskrivelse over Pegu, med hvilket Rige Portugiserne 1520 havde sluttet det første Handelsforbund, er temmelig udførlig, især med Hensyn til Landets Mynt.

Af de mange Reisende, som i det 16de Aarhundrede, medens den indiske Handel ene var i Portugisernes Hænder, lokkedes hen til de fierne Verdensegne ved Rygtet om deres Rigdomme, og hvoraf en Mængde ved deres Hiemkomst opskrev eller lode opsætte Fortællinger om deres Eventyr, der tildeels ere uden al Værdi, eller Gientagelser af det alt bekiendte: fortiene dog følgende at nævnes, der blandt andet, og tildeels temmelig udførligt, have beskrevet de Birmanske Lande: Englænderen Cæsar Frederik, en i Venedig nedsat Kiøbmand, bereiste Indien fra 1563 til 1580, og var 1569 i Pegu. Hans lærerige Reisebeskrivelse findes paa Engelsk i Hackluits*), og paa Hollandsk i van der Aa's bekiendte Samlinger. En venetiansk Juvelerer Caspar Balli drog 1579 til Indien, reiste der i 9 Aar, og var i Pegu 1579 **). Endelig to Englændere Ralph Fitch, der opholdt sig i Indien fra 1583 til 1591 (Hackluyt. Vol. II. p. 250 sq.) og Will. Metholb, som 1619 kom til Pegu (Purchas Pilgrimes. V. p. 993 sq.)— Alle disse gamle Reisebeskrivelser give vist nok for den egentlige Geographie kun lidet Udbytte; men derimod ikke faa historiske Bidrag til Landenes daværende politiske Forfatning. I Særdeleshed fortiene de dog Opmærksomhed for deres Skildringer af Folkenes Tilstand, Sæder, Levemaade og Religionsskikke, hvori vi gienfinde de samme Hovedtræk, som i de nyeste Reisebeskrivelser, (man veed, hvor lidt Orienten overhovedet kiender til Forandringer eller Ny-

*) Rich. Hackluyts principal navigations, voyages &c. Lond. 1599. fol. Vol. II. p. 213 sq.

**) Hans Reise udkom i Venedig 1590. 8. Et Udtog findes i Purchas Pilgrimes. Lond. 1625. fol. II. p. 1722-29.

hever), og saaledes tillige Vidnesbyrd om hine gamle Reisendes Troværdighed. Blandt andet kan man f. Ex. bemærke, at allerede for to til tre hundrede Aar siden herskede den samme Ødselhed i Guldets Anvendelse til udvortes Prydelse og Forgyldning paa Templer og Fyrsteboliger, som endnu findes i Ava, og som naturligviis var noget, der i høi Grad maatte vække de speculerende og vindesyge Reisendes Beundring. Af Stæder, som endnu ere til, nævnes allerede i det 16de Aarhundrede, foruden Ava og Pegu, ogsaa Martaban, Sirian, Cosmin og Dalla. Andre, hvis Navne nu slet ikke ere kiendelige, kunne for længe siden være ødelagte. Det store Tempel Shoe Dagon ved Rangun var derimod i bemeldte Aarhundrede ligesaa berømt, som nu.

Fra de sildigere Tider haves kun faa, og ingen ret fuldstændige Efterretninger om Ava og Pegu af europæiske Reisende, indtil Englændernes meer og mere udvidede Erobringer i Hindustan efterhaanden bragte dem i nærmere Berøring med Landene Østen for Ganges. Dog havde alt i første Halvdeel af det 18de Aarhundrede en engelsk Skibscapitain, Alex. Hamilton, beskrevet disse Riger*). Han beretter endeel om de blodige Krige, som ved den Tid ødelagde Pegu; og hans Fortællinger om disse Landes Tilstand ere for det meste grundede paa Meddelelser af andre Englændere, der ledsagede et Gesandtskab, som den engelske Regiering i Madras havde sendt til Kongen i Ava. — Griffini, en italiensk Munk, beskrev en af sine Ordensbrødres Levnet, Joh. Maria Percoto, der døde 1776 som Missionair i Ava, og meddeler af dennes Papirer adskillige Efterretninger om de Birmanske Lande, særdeles om Folkets Religion, hvilke Percoto selv havde

*) New Account of the East-Indies, by A. Hamilton, who resided in those parts from the y. 1683 to 1723. London 1739. 2 Vol. 8. (II. p. 32-64.)

samlet af deres hellige Bøger*). Han efterlod bl. a. ogsaa en Grammatik og Ordbog over Birmanernes Sprog, som ei vides at være udgiven. Sonnerat har i sin Reise til Ostindien og China, fra 1774–1781, en kort, lidet tilfredsstillende eller nøiagtig Afdeling om Ava og Pegu, hvori han bl. a. beretter adskilligt om de Revolutioner, hvorved det nærværende Dynastie i Ava bemægtigede sig Herredømmet over det Birmanske Rige**). I Dalrymple's Oriental Repertory 2det Bind har Udgiveren ligeledes meddeelt adskillige Noticer om samme, samlede af engelske Breve og Beretninger om de tidligere Forbindelser imellem Præsidentskabet i Madras og Pegu (fra 1680), og om tre Gesandtskaber, som fra Madras sendtes til Kongen i Ava 1755, 1757, og 1760, af hvilke det første udførtes af Capitain Baker, der naaede til Monchabu, som den Tid var Hovedstaden i Birma***). Wilh. Hunter, en Skibschirurg, udgav 1782 en kort Beretning om Pegu****), hvor han havde opholdt sig i to Maaneder, og er den eneste, der i nyere Tid har skrevet særskilt om dette Land, uden at han dog i sin Beskrivelse, saa lidt som de fleste, der handle om disse Riger, allevegne skielner imellem de oprindelige Indbyggere og Peguanerne.

---

*) M. A. Griffini della vita di I. M. Percoto, Missionario ne' regni di Ava e di Pegù libri III. Udine 1782. 4. jvf. Sprengels Beiträge zur Völker- u. Länderkunde IV Bd. S. 277–306, hvor et Udtog af denne Bog er givet.

**) Voyages aux Indes Orientales & à la Chine par Sonnerat. Paris 1782. 4to. T. II. p. 38–59.

***) Dalrymple's Oriental Repertory. London 1793 o. f. 4to. Vol. I. p. 97–128. 129. 133. 143–176. (Capit. Bakers interessante Beretning om hans Gesandtskab til Alom-Pra.) p. 228. o. f. (Tractat imellem det eng. Ostindiske Compagnie og Alom-Pra. 28. Juli 1757.) p. 343–390. (Capit. Alvers' Gesandtskab til Mendogee-Pra 1760.) Vol. II. p. 337. o. f. (E. Fleetwoods Sending til Ava 1695.)

****) A concise Account of the Kingdom of Pegu; with an Appendix. By W. Hunter. Calcutta 1782. London 1787. Tydsk Oversættelse med nogle Tillæg ved Ebeling. Hamb. 1787.

Nu afgik i Aaret 1795 et nyt engelsk Gesandtskab fra Calcutta til Birmanernes Herster, i Anledning af Stridigheder, som havde reist sig paa Grændsen af Chittagong. Tykke Skove, og ubeboede, af mange Strømme giennemskaarne Egne, som kun Elefantjægere besøge, adskille Bengalen fra Arracan, og tiente i lang Tid Røvere til Smuthul; især efterat det sidstnævnte Land 1783 var undertvunget af Birmanerne. Nær var det allerede dengang kommet til Krig imellem disse og Englænderne. En Hær paa 5000 Mand faldt, efter Kongens Befaling, ind over Grændsen i Landskabet Chittagong, for at fange nogle Røverhøvdinger, der efter Sædvane havde reddet sig derind med deres Bytte. Englænderne lode Tropper rykke imod dem; men det kom til Underhandlinger; den birmanske Anfører trak sig tilbage, Røverne bleve opsøgte og udleverede. Imidlertid benyttede Regieringen i Calcutta denne Leilighed til at giøre et Forsøg paa at knytte diplomatiske og Handelsforbindelser med Hoffet i Ava, hvilket hidtil ei havde villet lykkes. Heller ikke havde det nye Gesandtskab, uagtet den gode Modtagelse, det fandt, væsentlige eller varige Følger til Udvidelse af Britternes Handel i det Birmanske Rige; men det berigede den geographiske Literatur med en Beskrivelse af Mich. Symes over hans Reise til Ava og Opholdet i Hovedstaden Amerapura*), som hidtil endnu er det udførligste og fuldstændigste Værk over denne Deel af Landene paa hiin Side af Ganges.

Symes Sending til det Birmanske Hof havde ogsaa til Følge, at den engelske Generalgouverneur i Indien besluttede, efter Birmanernes Ønske, at sende en Consul eller Resident til Staden Ranguhn, som den Søhavn, der især besøgtes af engelske Skibe fra Bengalen; og Capitain Hiram Cox, der udnævnedes til

*) Mich. Symes Account of an Embassy to the Kingdom of Ava, in the y. 1795. Lond. 1800. (3 Vol. 8. and a Vol. of plates. 4.)

denne Post, fik Befaling, inden han tiltraadte den, at gjøre en Reise til Amerapura, for at bringe nogle stridige Punkter i Handelssager til Overeenskomst. Dette Gesandtskab var imidlertid mindre heldigt, end det forrige. Birmanerne forstod at opholde Capitain Cox i Hovedstaden henved 9 Maaneder, og under mangfoldige Paaskud at forhale hans Audients hos Keiseren og de fornemste Ministre. Han havde paa sin Reise, og under Opholdet i Amerapura, ført en Dagbog, der længe efter hans snart paafulgte Død blev udgivet af hans Søn*). I mange væsentlige Omstændigheder stemme de Efterretninger, som heri meddeles, meget overeens med det, vi lære af Symes' Reise om Forfatning, Statsindretninger, Landets Tilstand, m. m. I enkelte Dele, f. Ex. i Bedømmelsen af Folkets Charakteer, finder man derimod en noget forskiellig Anskuelse hos de to Reisende, hvorpaa den forskiellige, for Symes langt fordeelagtigere og behageligere Modtagelse, de fandt fra den Birmanske Regierings Side, vel ikke har været uden al Indflydelse.

Af sildigere Skrifter, der særskilt eller fornemmelig handle om Ava og Birmanerne, kan bl. a. nævnes den af andre Værker over Indien bekiendte Will. Franklin's Tracts, political geographical and commercial, on the dominions of Ava and the North-western parts of Hindoostan. London 1810. 8. (Bogen er mig kun efter Titelen bekiendt.) Et interessant Bidrag til Kundskab om Landet, og til Folkets Charakteristik, finde vi i en Brevsamling af en amerikansk Missionairs Ægtefælle, Mrs. Judson, der med en høi Grad af religiøs Iver, men med

*) Journal of a Residence in the Burmhan Empire &c. by Capt. H. Cox. Lond. 1821. En fransk Oversættelse af A. P. Chalons-d'Argé; (Paris 1825, 2 Bd. 8.) er forøget med en almindelig historisk-statistisk Indledning, som mest er et Udtog af Symes, og mange, tildeels ganske overflødige Anmærkninger.

ringe Frugt, ledsagede hendes Mand til Ava, og deeltog i hans uforfærdede Bestræbelser for at prædike Christendommen iblandt Birmanerne, ja lige indtil ved det keiserlige Hof i Amerapura *). — En Artikel i Edinburgh Review (Vol. XLIII. 1826. p. 373-94) med Overskrift: The Hindu-Chinese Nations, giver en sammentrængt, vel skreven og uden Tvivl tildeels paa egne Erfaringer grundet Skildring af de forskiellige Riger og Nationer i Landene Østen for Ganges, deres naturlige og politiske Tilstand, og deres Forhold, saavel til hinanden indbyrdes, som til Europæerne. — Endelig have vi, foruden andet mere, som i den sidste Tid i England kan være skrevet over Birmanerne, det nyeste Bidrag til dette Folks Historie i Fortællingen om det engelske Krigstog imod Ava, af Major Snodgrass **), et mere interessant, end vidtløftigt Skrift, der fra Indholdets og fra Formens Side fortiener lige Berømmelse; og som man allene har giort den neppe ugrundede Bebreidelse, at Forfatteren, deels slet ikke, deels alt for løselig berører den vigtige Deel, som den forholdsviis ubetydelige britiske Sømagt, der gik op ad Irawaddi, havde i Krigens heldige Udfald.

Fuldkommen nøiagtige geographiske Bestemmelser af det Birmanske Riges Udstrækning og Grændser har man, lige indtil vore Dage, savnet; en Mangel, som i Følge de nyeste Begivenheder uden Tvivl snart kan ventes afhiulpen. Indtil den 1826 med Englænderne sluttede Fred, beherskede Birmanernes Keiser de tre

*) An account of the American Baptist mission to the Burman Empire, in a series of Letters by Ann H. Judson. London 1825. 8. Sec. Ed. Lond. 1827. 8.

**) Narrative of the Burmese war, detailing the operations of Sir Archib. Campbell's army from its landing at Rangoon in May 1824, to the conclusion of a treaty of peace at Yandaboo, Febr. 1826, by Major Snodgrass. London 1827. 319 p. 8. (Jvf. Quarterly Review No. LXX. 1827. p. 481 o. f.)

Riger Ava, Pegu og Arracan, en betydelig Deel af det vestlige Siam, og af Landet Cassay, Norden for Ava. Saaledes strakte det Birmanske Rige sig omtrent fra 10 eller 11 til 25° N.B. og fra 92 til henimod 100° Ø.L. fra Greenwich *). Dets Grændse mod Norden udgiør en Biergkiæde, der udgaaer fra de store Nord-Indiske og Tibetanske Biergstrækninger, og skiller det fra Rigets Assam, og andre lidet bekiendte Lande og Folkefærd. Mod Vesten var den Bengalske Havbugt og Floden Naf, der skiller Arracan fra det Bengalske Landskab Chittagong, Grændsen. Den sydlige Grændse mod Siam, eller paa det smalle Land, der former Halvøen Malacca med Indien, kan ikke bestemt angives; men de Fleste sætte den omtrent ved Staden Tenasserim eller lidet sydligere, i Følge den sidste Fred med Siam. Ligesaa lidt kan vel den østlige Grændse mod China og Siam afsættes med fuld Nøiagtighed. — Man har angivet det Birmanske Riges Fladeindhold til omtrent 16,000 geographiske Qvadratmile. Symes tillægger det, foruden Arracan, 8000 større og mindre Stæder og Landsbyer, og anslaaer Folkemængden i disse til over 14, eller med Arracan, henved 17 Millioner Mennesker — en upaatvivlelig meget for høi Beregning, som Andre ville nedsætte til under det Halve.

Det er mere til Forundring, at saa faa Reisende, selv i de nyeste Tider, have søgt at trænge ind i det Indre af Ava — som dog, i hvor vel beboet af en krigersk Nation, er mere tilgængeligt end mange andre, langt mere besøgte Strækninger af Asien — end at vor geographiske Kundskab til disse Lande, en umiddelbar Nabostat af det brittiske Indien, hidtil har været saa ufuldstændig. Neppe kiender man endnu ret de vigtigste Flodens og Biergkiædens Løb og Strækning, som dog overhovedet tage deres Retning fra

*) Efter Dalrymples Kort. Angivelsen hos Symes, ja selv i Malte Bruns Geographie, ere ganske urigtige.

Nord imod Syd. Imellem de vestlige Bierge, der skille Arracan fra Ava, og Biergene i Østen, der ligge imellem Pegu og Siam, strømmer ikke blot Iravaddi, en af de største Floder i Indien, hvis to Hovedgrene, der komme Nord fra, uden at man kiender deres Udspring, forene sig noget nedenfor Staden Ava til een mægtig Strøm; men en mindre Flod, Tetang, falder Østen for hiin i Havbugten, og en tredie, Thaluayn, har sit Udløb længere mod Østen, hvor Staden Martaban ligger. Om Biergkiæderne, som danne Dalene, hvori disse Floder have deres Løb, har man endnu hidtil saa utilstrækkelige Efterretninger, at deres Strøg og Forbindelser ikke med nogen Bestemthed lade sig angive. Hvad vi derimod deels vide, deels med Sikkerhed kunne slutte, er at et saa biergrigt, og tillige saa rigeligt vandet Jordsmon maa give de Birmanske Lande et forskielligt Clima og en betydelig Frugtbarhed, hvis frembringende Kraft dog langt fra ikke er benyttet med den Flid og Omhu, som i det vestlige Indien eller i China. Saavel Ava, som Pegu udmærke sig fra Hindustan ved en større Rigdom paa mineralske og metalliske Producter. Foruden de ædle Metaller, hvoraf Guldet især skal findes i Mængde i det nordlige Ava, gives her Jern (endog gedigent i betydelige Masser), Kobber, Tin, Bly, Antimonium, Svovel, Alun og Salpeter i Overflødighed. Af ædle Stene berømmes især Pegu's Rubiner og Smaragder som de skiønneste, Indien frembringer; Diamanter fattes derimod, eller staae i det mindste tilbage for dem, man finder i Hindustan. En hvid Marmor, der i Skiønhed ligner eller endog overgaaer den carrariske, brydes i Mængde, ikke langt fra Hovedstaden i Ava. Skiøndt der neppe kan være Tvivl om, at de Kornsorter, der trives i de tropiske Lande, ogsaa her vilde rigeligt lønne deres Dyrkning, er dog Riis næsten det eneste Brødkorn, som dyrkes i det Birmanske Rige, hvor den frembringes ikke blot i overordentlig Mængde, men af en saadan Godhed, at den holdes for den bedste i Indien.

Riis udgiør derfor ogsaa, tilligemed Fisk, Folkets almindelige og vigtigste Næringsmiddel. Af den øvrige vegetabilske Rigdom (der ogsaa lover Botanikerne et overordentligt Udbytte af tilkommende Reiser i Landets Indre) ville vi i Særdeleshed nævne Tek- eller Tiik-Træet (Tectona grandis L.), som hidtil har været en af de vigtigste Handelsartikler for Birmanerne. Dette store, altid grønnende Træ har et Ved, der er haardt og tungt som Egens, varigt, og fortrinlig brugbart til Skibstømmer; hvortil de Indfødte dog ikke ofte anvende det; i det mindste ikke til Handelsfartøier. Derimod bygges næsten alle Skibe i Bengalen af dette Træ, som ingensteds findes af den Godhed, som i Pegu, hvilket Sonnerat overhovedet beskriver som et af de skovrigste Lande i Verden. Saaledes vilde ogsaa Granskove i de høiere Biergegne kunne give de ypperligste Mastetræer (hvortil Tektræet ikke kan bruges), dersom de lode sig føre til Floden.

Af Dyreriget findes vel en stor Mængde Arter, som have hiemme i det vestlige Indien; men tilligemed endeel nyttige, fattes her adskillige vilde Dyr, som hist ere almindelige. Man finder saaledes hverken Hyænen, Shakallen, Ulven og Ræven, eller Antelopen og Haren i de Birmanske Lande. Ligesaa lidt kiender man her Kamelen eller Asenet; endog Hesten er ikke almindelig, og uanseelig i Størrelse; den bruges heller ikke som Huusdyr, og i Krigen ikke hyppigen eller i stort Antal *). Saaledes er man i disse Lande næsten indskrænket til Oxens og Elefantens Brug, som Lastdyr, der ogsaa er meget almindelig; og i Stedet for de øvrige Huusdyr, her savnes, har man kun Bøffeloxen og Svinet. Faaret kiender man aldeles ikke; Køer og Geder ere ikke almindelige.

*) Af Snodgras's Beretning om Krigen mod Birmanerne synes det, som disse vel have endeel Rytteri; men Folk og Heste ere i Almindelighed fra det Nordvest for Ava liggende undertvungne Land Cassay.

Saa stor en Mangel paa spiselige Huusdyr kan vel have bidraget noget til den, blandt Birmanerne af ringere Stand temmelig udbredte Skik, at fortære Fiirbeen, Rotter, Muus, Slanger og andre Dyr, som ere Europæere og tildeels Asiater en Vederstyggelighed.

Menneskeracen har vel overhovedet i alle hine Lande, der udgiøre det saakaldte Indien Østen for Ganges, eller hos de Hindu-Chinesiske*) Folkefærd, endeel Træk af Liighed; men disse ere igien hos de enkelte Nationer blandede med særegne Forskielligheder, som dog vanskeligen, efter de tildeels meget modsigende Beskrivelser, man hidtil har over dem, lade sig nøiagtigen angive. I Almindelighed ere disse Folkefærd i Legemsstørrelse under Hinduerne, Chineserne og Europæerne; men høiere, end de egentlige Malayer. De ere derimod overhovedet vel dannede, muskelstærke og fyldige, ogsaa i Been og Arme, hvori de udmærke sig fra Hinduerne; men savne oftest disses ædlere Holdning og finere Former, saavel i Ansigtet, som i den øvrige Legemsbygning. De egentlige Birmaner eller Avaner beskrives dog i Almindelighed som udmærkede fra deres Naboer ved høiere Væxt, og ved en med Skiønhed i alle Legemsdele forenet athletisk Kraft, der passer til deres krigerske Sind og umiskiendelige Tapperhed. I Ansigtets Dannelse mangle de derimod den ædle Charakteer, og de skiønne Former, som udmærke saa stor en Deel af de vest-asiatiske Folkefærd. Overhovedet ere deres Ansigtstræk ikke fremtrædende eller harmoniske, Næsen liden og tyk, men ikke flad, Munden bred, med tykke, men ikke fremstaaende Læber; Øinene smaa og sorte, med noget guult i det Hvide; Kindbenene høie og udstaaende. Det

*) Hindu-Chinese Nations er en i nyere Tid, i England indført, ikke upassende Benævnelse for disse Folkefærd, der ere ligesaa forskiellige fra de egentlige Hinduer, som de i adskillige Henseender nærme sig Chineserne.

synes overhovedet, som Birmanerne i Ava, i Alt hvad der saaledes i den udvortes Skikkelse giver de hindu-chinesiske Nationer en Overgangs-Lighed med den Chinesiske og Malayiske Folkerace, dog mest fierne sig fra disse, og derimod noget mere nærme sig de vestlige og nordlige Asiater. Deres Ansigtsfarve er vel bruun, dog aldrig saa mørk som Afrikanernes, ja ei engang som Hinduernes; og endnu lysere ere de birmanske Qvindfolk af høiere Stand, der mindst udsætte sig for Solen. Man berømmer deres Skiønhed, hvori de endog skulle overgaae Fruentimmerne i Hindustan; men dog have de ikke disses fine og skiønne Bygning, og derimod i Almindelighed meget Anlæg til Fedme i en noget fremrykket Alder. Overhovedet ere alle Beretninger enige i at skildre Forskiellen imellem Birmanerne og deres vestlige Naboer, Hinduerne, som saa stor og betydelig, baade i det physiske og aandelige, som om det ikke var nogle Biergstrækninger, men en heel Verdensdeel, der laae imellem dem.

Blandt de forskiellige Folkefærd, der staae eller stode under den Birmanske Keisers Herredømme, have Peguanerne i deres Ansigtstræk noget mere af den Malayiske Charakteer, men tillige et Slags mildere Udtryk, end Birmanerne. De ere desuden derved udmærkede fra disse, at de ikke bruge den Tattuering paa Overkroppen, Armene og Laarene, som er meget almindelig hos Birmanerne*). — Indbyggerne i Arracan ere os næsten aldeles ubekiendte; og der gives desuden flere mindre Folkestammer i det birmanske Rige, hvorom vi have saa godt som ingen, eller en meget ufuldkommen Kundskab. Saaledes fortæller Symes adskilligt om at i Pegu's Bierg- og Skov-Egne levende Folkefærd, Cariannerne, der i Sprog, Levemaade og Charakteer ere høist forskiellige saavel fra Peguanerne, som fra Birmanerne, og som bl. a.

*) G. Hunter's Account of Pegu. p. 10. 11.

skulle udmærke sig ved deres milde, godmodige, fredelige Charakteer, ved en stor Nøisomhed, og renere Moralitet, end deres Naboer, uagtet de aldeles mangle Præster og religiøse Skikke*). Ogsaa den nyeste Forfatter over disse Lande omtaler Carianerne som et i høi Grad godmodigt og tarveligt, agerdyrkende Folk, hvis Boliger mere ligne Dueslag, opreiste paa en Pæl, end Huse, og hvis Antal kun er ringe; men som ikke desmindre dyrke en betydelig Deel af Agerjorden, baade i Pegu, og i den sydlige Deel af Ava, producere saamegen Riis, at de ikke alene forsyne de Egne, hvor de leve, men aarligen levere en stor Mængde til at fylde Regieringens Magaziner, og ere svært beskattede; men derimod aldeles fritagne for Krigstieneste, hvortil de formodentlig ei ere saa skikkede som Birmanerne, uagtet deres stærke og kraftfulde Legemsbygning **).

Da den i det 18de Aarhundrede indtrufne Revolution i det Birmanske Rige, hvorfra det nærværende Dynasties Herredømme skriver sig, baade er den i sine Følger vigtigste, og tillige den interessanteste og mest bekiendte Begivenhed i den nyere Historie af Indien Østen for Ganges, ville vi her meddele et Uddrag af de fuldstændigste Beretninger om samme; inden vi gaae over til at berøre Statsforfatningen og Birmanernes Charakteer, Sæder og Culturtilstand, tilligemed de vigtigste Begivenheder i Englændernes første, nyligen endte Krigstog mod Ava.

Det, vi kiende til disse Landes ældre Historie, er lidet og ufuldstændigt; men det viser os en næsten uophørlig Kamp om Herredømmet imellem de to, omtrent lige krigerske Folkefærd

*) Jvf. ogsaa Oriental Repertory. Vol. I. p. 100.

**) "The Carians, although the quietest and most harmless people in the world, are nevertheless of the strongest and most robust frame." Snodgrass Narrat. of the Burmese war. p. 141.

i Ava (Birmanerne) og i Pegu. Ligefra Midten af det 15de Aarhundrede indtil henimod Midten af det 18de skal det første af disse Riger have havt Overherredømmet, og Birmanerne have behersket Pegu. Et Forsøg paa at afkaste Aaget, som Peguanerne gjorde i Begyndelsen af det 17de Aarhundrede*), endtes med Nederlag og Blodbad, hvori næsten alle vaabenføre Mænd i Pegu skulle være udryddede. Henved halvandet Aarhundrede behøvedes, for at Folket atter kunde vinde Kræfter. Omtrent 1740 reiste Peguanerne en ny Opstand, der havde en langvarig indvortes Krig til Følge, hvilken tilsidst blev saa uheldig for Birmanerne, at deres daværende Hovedstad Ava blev beleiret af Peguanerne, som i denne Krig benyttede Europæeres Hielp, og maatte overgive sig 1752. Nu underkastede næsten hele Landet sig Kongen af Pegu's Herredømme**). Donipdie, Birmanernes, fra en gammel Herskerfamilie, der skal have regieret fra Midten af det 14de Aarhundrede, nedstammende Konge, blev fangen; men to af hans Sønner vare heldige nok til at undkomme; de flyede til Siam, hvor man modtog dem vel og sørgede for deres Sikkerhed. Meget kort nød dog Peguanerne Frugten af deres Seire. Alom-Pra, en Birmaner af ringe Stand, men bekiendt af sin Færdighed og Dristighed som Jæger, Overhoved for en Landsby, kaldet Monchabu, 10 til 12 Miil Norden for Staden Ava, fattede 1753 det Forsæt at befrie sit Fædreland, og begyndte Udførelsen ved at anfalde, i Spidsen for omtrent 100 Mand af hans Tilhængere, en Besætning af halv saa mange Peguanske Soldater i Monchabu, hvilke han nedsablede; og snart saae han sig, med et forøget Tilhæng, i Stand

*) Jvf. de af Dalrymple i Oriental Repertory. Vol. I. p. 97 o. f. meddeelte Efterretninger om Birmanerne og om Gesandtskabet til Ava 1759.

**) Historien melder ikke udtrykkeligt om denne Beinga-Della nedstammede fra den gamle Kongeslægt i Pegu, som dog er rimeligt.

til at begynde paa større Foretagender. Apporaza, en Broder til Beinga-Della, Peguanernes Konge, befalede i Ava; men da han frygtede mere for de flygtede Kongesønner, end for en Opstand, som han ansaae for ubetydelig, forlod han Hovedstaden, og overlod Befalingen til en yngre Slægtning, som han overdrog at afsende en Trop Soldater for at overmande og fange Alom-Pra. Disse bleve slagne, og Alom-Pra fattede den dristige Plan, med sin daglig voxende Hær at gaae løs paa Hovedstaden Ava, som den Peguanske Prinds paa en feig Maade forlod, og som nu blev indtaget af den kiække Birmaner, der satte sin Søn Shembuan til Befalingsmand, og selv rykkede ud med en Deel af sin Hær. Kongen i Pegu, som begyndte at frygte for sine Erobringer, havde imidlertid (1754) sendt Apporaza med en betydelig Krigsflaade op ad Iravaddi, for at tage Ava tilbage, der, ligesom en Mængde andre Stæder i Birmanernes Land, ligger ved denne store Flod. Shembuan afslog ethvert Forslag om Overgivelse; og Peguanernes Hærfører fandt det raadeligere at gaae Alom-Pra i Møde, der med hver Dag forstærkede sin Magt, end at begynde paa Beleiringen af Ava, som var vel befæstet, og længe kunde forsvare sig. Ved Keum-Meum, der ligger ved Iravaddi, noget ovenfor Ava, stødte han paa sin Fiende, som her havde samlet en Hær paa 10,000 Mand, og en Krigsflaade paa Floden. Man stred med Tapperhed fra begge Sider, og Seiren var længe uvis, indtil endelig Birmanerne fik Overhaand. Paa Flugten bleve Peguanerne endnu angrebne af Besætningen i Ava, som fuldendte deres Nederlag.

Hidtil havde Alom-Pra enten virkelig fegtet kun for sit Fædrelands og sin fangne Konges Befrielse, eller i det mindste givet sig Skin deraf *). Nu begik Beinga-Della den upolitiske Grusom-

*) Jvf. Bakers samtidige Charakteristik af Alom-Pra i Oriental Repertory. I. p. 165 o. f.

hed; at lade den gamle Birmanske Konge, der var falden i hans Hænder, dræbe, under Paaskud af at han var Stifter af den udbrudte Opstand, tilligemed alle de fornemme Birmanere, der frivillig havde fulgt deres Konge i hans Fangenskab. Dette Skridt, i Stedet for at stække Birmanerne og qvæle Opstanden, fremmede Alom-Pra's Hensigter. Hele Folket i Ava reiste sig under hans Faner, og hvor der endnu fandtes Peguanske Besætninger, bleve disse dræbte eller forjagede. — Imidlertid var en af den myrdede Konges Sønner kommen tilbage fra Siam, og i Spidsen for et Partie, som han havde samlet i den nordlige Deel af Riget, kom han til Monchabu, hvor han ventede sig at blive hyldet af Alom-Pra, som der laae med sin Hær. Men i denne Forventning blev han skuffet; hans noget utidige Befalinger fandt ingen Lydighed, da han ikke var stærk nok til at giøre dem gieldende ved Vaabenmagt; og han mærkede snart, at han ikke engang var i Sikkerhed i Alom-Pra's Leir. Han flygtede da anden Gang til Siam; og Alom-Pra, som heldig Kriger en Yndling af sin Hær, benyttede Prindsens Flugt til at udsprede Efterretning om en virkelig eller opdigtet Plan til at myrde ham, i Følge hvilken en Mængde af Prindsens tilbageblevne Folk bleve nedsablede.

Efter den Tid skiulte den af Krigslykken hævede Usurpator ikke længere sin Plan, at grunde et nyt Herredømme i Birmanernes Rige. Han slog ikke alene en Hær fra Siam, der i Forening med nogle overblevne Tilhængere af den retmæssige Thronarving giorde et Indfald i Ava; men nye Seire over Peguanerne befæstede og udvidede hans Magt i den Grad, at han inden kort Tid var Herre over hele Riget, bragte det af Birmanerne ubetvungne, men under disse Uroligheder frafaldne Land Cassai, Norden for Ava, til Lydighed, bemestrede sig Udløbene af Iravaddi, hvor han lagde Grunden til den nye Stad Rangun, og snart med sin Krigsmagt oversvømmede hele Pegu, hvis Hovedstad, med den

stærkt befæstede Castel, han endelig indesluttede, for at tvinge den ved Hunger til Overgivelse. Den ulykkelige Konge, Beinga-Della, der i saa kort en Tid ikke alene havde mistet sine Erobringer, men saae sig nær ved at falde i en Fiendes Hænder, af hvem han kunde haabe liden Skaansel, faldt paa den sidste Udvei, som han troede at have tilbage: at tilbyde Alom-Pra sin eneste Datters Haand, som et Vilkaar for Freden. Da han forelagde sit Statsraad denne Plan, fandt den kun Modsigelse hos en Eneste; men dette var Kongens tapperste og dygtigste Hærfører, Talaban; der selv var forelsket i den unge Prindsesse, og tilbød Beinga-Della, med Kiernen af hans Tropper at giøre et Udfald for at bryde Birmanernes Forskandsninger, og tvinge dem til at ophæve Beleiringen, eller i det mindste redde Kongens Liv og Frihed, ved at bane ham Vien igiennem den fiendtlige Hær. Generalens begeistrede Kiækhed hævede Beinga-Dellas Mod, og han bifaldt hans Forslag; men for dets heldige Udførelse betingede Talaban sig Prindsessens Haand til Belønning. Dette vakte Misundelse hos de fornemme Peguanere og hos Kongens egen Broder; man bibragte ham ny Mistillid og Modløshed; han bestemte sig til at udføre den Beslutning, han først havde fattet, og den herover forbittrede Talaban undrog nu Kongen sin Tieneste. Med endeel af sine Venner og i Spidsen for en Flok, ham hengivne Krigere, brød han ud af Staden, og slog sig igiennem den beleirende Fiendes Linier.

Saasnart den tappre Hærfører var borte, aabnede man Underhandlinger med Alom-Pra. Denne modtog Kongens Tilbud; den unge Fyrstinde blev hans Ægtefælle; Brylluppet feiredes med stor Høitid i Birmanernes Leir, og under Vaabenstilstanden handledes om en endelig Fred, som man var meget nær ved at slutte, da en ny Ulykke fuldendte Beinga-Dellas Undergang. Under Vaabenstilstanden havde man indladt mange Birmanere i Staden. Hvad

enten disse virkelig havde Ondt i Sinde, eller Peguanernes Forbittrelse og Hævntørst ikke kunde tæmmes: saa overfaldt de pludselig deres forhadte Fiender, og myrdede alle, der fandtes i Staden. Herover udbrød Krigen paa ny; Pegu blev atter indsluttet af Birmanerne; under den herover paafulgte Hungersnød opstod indvortes Tvedragt og blodige Feider; og Beinga-Della, opoffrende sit Folk, som han alt havde offret sin Datter, knyttede hemmelige Underhandlinger med Alom-Pra, efter hvilke han, imod allene at betinge sig personlig Sikkerhed, aabnede Staden for Fienderne (1757). Pegu blev saaledes overgivet til Plyndring og Ødelæggelse, og den feige Konge blev sin seierrige Svigersøns Fange.

Saaledes var i et kort Tidsrum atter de to Nationers Skiebne omskiftet. Peguanerne, nylig seirende Herrer, maatte atter bære deres dødelige Fienders Aag. Mange toge Flugten til Nabolandene; og det varede ikke længe, før en stor Opstand udbrød i Pegu under Alom-Pra's Fraværelse, som nær havde kostet ham Frugten af alle hans Seire. Dog lykkedes det ham, efter en langvarig og blodig Krig, at befæste sit Herredømme over Pegu, og udvide det endnu længere mod Østen, lige indtil Tavay og de tre Pagoder, som fra ældgamle Tider havde været Pegu's fierneste Grændse mod Siam. Men ogsaa mod denne Nabostat førte han sine seierrige Vaaben. Han beleirede og indtog Søstaden Mergui; Tenasserim havde samme Skiebne, og han førte nu sin Hær mod Hovedstaden i Siam. Men under Beleiringen af denne faldt han i en farlig Sygdom; og da han fornam, at Døden nærmede sig, befalede han Hæren at trække sig tilbage over Biergene, og lod sig iilsomt bringe hiemad, i det Haab, at han endnu kunde naae Ava, for at sikkre Thronfølgen i sin Familie *). Dog kom han ikke længere end til Martaban, en Søstad ved en Havbugt, sydøstlig for Pegu;

*) Oriental Repertory. Vol. I. p. 362.

og Hovedstaden i et Landskab af samme Navn, det hørte til Alom-Pra's Erobringer. Her døde denne berømte Stifter af det nyere Birmanske Rige og Dynastie den 15de Mai 1760. Saa kort hans Løbebane havde været (han naaede ikke 50 Aars Alder, og fuldførte i 7 Aar alle sine Erobringer), saa udmærket var den; ikke blot ved overordentlige Krigsbedrifter og store Erobringer, men ogsaa ved den Kraft og Klogskab, hvormed han ordnede sin nye Stat, og ved mange gavnlige Anordninger, hvorved han søgte at fremme indvortes Velstand, at afskaffe Misbrug og sørge for sine Undersaatters Tarv. Blandt andet indførte han en ny og forbedret Retspleie i hele Riget, indskrænkede Øvrighedernes alt for store og vilkaarlige Myndighed, og befalede, at Sagerne ikke mere, som hidtil havde været Skik, skulde paakiendes af Dommerne hiemme i deres Huus, men føres offentlig; og alle Domme, som afsagdes, indføres i Bøger. Efter Anseelse vilde han, under en længere Regiering, formodentlig ikke blot have udvidet Birmanernes Rige lige til den chinesiske Grændse; men ogsaa bragt det til en langt høiere Grad af indvortes Styrke og Cultur.

Intet vidner imidlertid mere om den Agtelse, Alom-Pra havde vundet hos Folket, og den Fasthed, han i saa faa Aar havde givet sin Regiering, end Letheden, hvormed hans ældste Søn, Mendogee-Praw, besteg Thronen efter Faderens Død. Ingen Bevægelse skete til Fordeel for Prindserne af det gamle, styrtede Dynastie, og deres Erindring forsvinder efter den Tid ganske af den Birmanske Historie. Derimod maatte Mendogee-Praw under sin korte Regiering uophørlig kæmpe imod Oprørere, og een indvortes Krig afløste den anden. Denne Regent, der synes at have arvet meget af hans Faders Tapperhed og Statskonst, overvandt dog alle sine Modstandere, af hvilke den første var hans Broder Shembuan, med hvem han, efterat have slaaet hans Hær, forligede sig; og den farligste Peguaneren Talaban, som Mendogee-

Praw dog var heldig nok til at fange, og derefter lod henrette. Ikke længe efter døde han, og hans umyndige Søn og Efterfølger Momien kom under sin Farbroder Shembuans Formynderskab. Dennes Herskelyst nøiedes dog ikke hermed; han besteg selv Thronen; og kun ved at skjule den unge Prinds i et Kloster lykkedes det en af hans Faders Søstre at redde ham fra en truende Død. Shembuan fandt det raadeligt at give Folket noget andet at tænke paa, end at undersøge hans Ret til Thronen, og begyndte derfor en Krig mod Siam. Hans Faders Lykke syntes at ville blive ham tro; han slog Siameserne i et Hovedslag, og indtog Hovedstaden efter to Maaneders Beleiring, under hvilken Kongen af Siam, paa en ligesaa feig Maade som Beinga-Della, flygtede og overlod Staden til sin Skiebne. Hele Siam blev nu en Provinds af det Birmanske Rige; men at forene det fuldkommen med dette, giorde Nationalhadet imellem begge Folkefærd umuligt. Shembuan maatte lade Siam styres af en indfødt Statholder.

Ikke mindre heldig var denne Konge i en Krig mod Chineserne, som pludselig, efterat have fra gamle Tider af levet i Fred med Birmanerne, lavede sig til at ville undertvinge dem, og 1767 giorde et Indfald i Ava med en Hær paa 50,000 Mand. Birmanerne rykkede imod dem, og efter adskillige Smaatræfninger kom det til et Hovedslag, der varede i tre Dage, og endtes med Chinesernes fuldkomne Nederlag. Næsten deres hele Armee blev enten nedsablet eller fangen, og Shembuan viste Klogskab nok til ikke allene at skienke alle fangne Chinesere Livet, men behandlede dem med megen Mildhed, gav dem Jord at dyrke, og fik dem til at nedsætte sig i Landet. — Efter dette udvidede han sine Erobringsplaner til det Norden for Ava og Cassay liggende, lidet bekiendte Fyrstendømme Assam eller Azem. Saa langt fraliggende Landes Undertvingelse var dog til ringe Gavn for det Birmanske

Rige; og Shembuan maatte derimod lide et mere væsentligt Tab, da en Fyrste eller Høvding i Siam giorde Opstand imod ham, forjog den Statholder, han havde indsat, slog Birmanernes Hær, som 1771 var sendt imod ham, og bemægtigede sig Regieringen over Siam, hvilket Birmanerne efter den Tid ikke oftere have kunnet undertvinge. Heldigere var Shembuan i en ny indvortes Krig mod Peguanerne, som aldrig aflagde Hadet til deres Undertrykkere. Man havde bevæbnet en stor Mængde af dem, og stukket dem ind i den Birmanske Hær, i Krigen mod Siam. Men Peguanerne benyttede denne Leilighed til at vende deres Vaaben imod deres Arvefiender; det lykkedes dem at bemægtige sig Martaban; men forgieves beleirede de Ranguhn, og Shembuan, som selv forlod Hovedstaden for at undertrykke Oprøret, brugte denne Gang, efter Martabans Indtagelse, en Strenghed og Grusomhed mod de overvundne Peguanere, som længe ved Skræk holdt dem i Ave. Han endte ogsaa disse blodige Scener med en unyttig Grumhed, der besmittede hans ellers agtede Regiering med en Skændsel, som endnu ledsager hans Erindring i Pegu. Den gamle Konge Beinga=Della, engang Herre over alle de Lande, der udgiorde Shembuans Rige, levede endnu, og var en Gienstand for Peguanernes Ærefrygt og Sorg over hans Skiebne. Den skrøbelige Olding, der, efter Indiens Skik, havde været indsluttet som Fange ved Alom=Pra's og hans to Efterfølgeres Hof, lod Shembuan føre efter sig til Ranguhn, overvældede ham her offentlig med de mest ydmygende Krænkelser, og lod ham, under Paaskud af at det var ham, der opvakte de idelige Oprør i Pegu, dømme fra Livet af en nedsat Ret, og henrette med Sværdet, hvilket i denne Deel af Asien ansees for den mest vanærende Dødsstraf. Saaledes hævnedes den Birmanske Konges Drab, som Beinga=Della havde ladet henrette, og større Skræk, end ved mange Tusinde af hans forrige Undersaatters Nedsabling, udbredte

sig blandt Peguanerne; men en Skræk, som tillige var blandet med høi Afsky.

Kort efter hans Tilbagereise fra Ranguhn døde Shembuan 1776 i Ava, og efterlod Regieringen til sin Søn Shenguza, en Fyrste, der var sin som Regent ikke uberømmelige Fader i høi Grad uliig, og i faa Aar giorde sig, ved Tyrannie, Grusomhed, Drukkenskab og andre af de nedrigste Laster, ligesaa forhadt og foragtet af Birmanerne, som hans Farfader og Fader vare ærede og afholdte. Efterat have ladet en Broder og adskillige af sine Frænder myrde, og efter utallige andre skændige Handlinger, bragte en uhørt Grusomhed mod en af hans Hustruer, den almindelige Afsky for Tyrannen til den høieste Grad. Han havde ægtet en ung, deilig og for hendes Dyder agtet Datter af en af de fornemste Ministre; kort efter, i et Anfald af Drukkenskab og rasende Skinsyge, beskyldte han hende for Utroskab, og befalede hendes Henrettelse, som han, uagtet mange Forestillinger og Forbønner, ikke vilde kalde tilbage. Det uskyldige Offer blev revet ud af hendes Pallads, stoppet i en Sæk af skarlagenrødt, guldprydet Klæde, og med en tung Vægt i hver Ende af Sækken nedsænket i det dybeste af Iravaddi-Floden. Hendes Fader blev afsat og forviist fra Hoffet; men det varede ikke længe, før et besynderligt Tilfælde gav ham Leilighed til selv at tage en blodig Hevn. Den unge, almindelig agtede Dronnings sørgelige Død havde oprørt hele Folket, som desuden led meget under Shenguza's slette Regiering, hvilken han ganske overlod til sine Yndlinger, medens han deelte sin hele Tid imellem Jagt, Drik og Vellyst. En Sammensværgelse var derfor let at stifte imod en almindelig forhadt Tyran. Imedens han en Dag var fraværende paa Jagten, drog man den retmæssige Thronarving, Mendogee-Praws Søn, Momien, frem af hans Skiul, indførte ham med Pragt i Hovedstaden, og lod ham, under Folkets Bifald, udraabe til Konge. Da Shenguza fik Tidende

om denne Revolution, havde han Mod nok til at ville med sine Ledsagere ile til Hovedstaden, for at qvæle Oprøret i Fødselen. Men ikke een af hans feige, lastefulde Yndlinger vilde dele hans Skiebne. Med den, hos en i de nedrigste Laster nedsunken Tyran sieldne Kiekhed og Forvovenhed, gik han ikke desmindre, om klædt i en Adelsmands Dragt, og fulgt allene af to Tienere, til Ava. Da han kom i Porten, svarede han paa Vagtens Tilraab: "Jeg er Shenguza, eders Hersker!" og forbauſede over denne Dristighed, lode Soldaterne ham gaae. Endeel af Folket i Nærheden flokkede sig om ham, og hans Forvovenhed kunde maaskee have reddet ham og tilvendt ham et større Tilhæng, dersom han ei til sit Uheld, ikke langt fra Porten, havde mødt den myrdede Dronnings Fader. Ham tiltalte han vel med truende Ord; men uden at betænke sig, greb hiin en nærved staaende Officeers Kaarde, og med eet Hug aabnede Bugen paa Shenguza, som styrtede død for hans Fødder (1781). Ingen af de Omstaaende hindrede ham i dette Mord, eller lagde Haand paa ham; men efterat Sammensværgelsen mod Shenguza havde faaet et saadant Udfald, lod dens fornemste Ophavsmand, Menderagee-Praw, en yngre Søn af den berømte Alom-Praw, Ministeren, der havde taget denne Hævn over sin Datters Morder, fængsle og henrette; mere for at vække Folkets Misfornøielse med den nylig indsatte Hersker, end for at straffe en Forbrydelse, der var de Sammensvorne saa velkommen. Heller ikke tøvede Menderagee-Praw med at udføre det Forsæt, for hvis Skyld den uduelige Momien var bleven fremdraget af Mørke og Forglemmelse. Kun 11 Dage lod man ham nyde Herskerlivets matte Glands, som han ikke havde eftersträbt. Hans Farbroder lod ham hemmelig drukne, og besteg nu selv Thronen.

Menderagee-Praw havde, ligesom hans to ældre Brødre, arvet Faderens krigerske Sind og Herskesyge; og uden i lige Grad at besidde dennes udmærkede Naturgaver, var han en duelig og

virksom Fyrste; under hvis lange, nogenlunde rolige Regiering det Birmanske Rige tiltog betydeligt i indvortes Kraft. Hans Krige med Nabostaten Siam førte ikke til dette Riges Undertvingelse; men under afvexlende Krigslykke opnaaede han omsider, at Siams Keiser ved en endelig Fred 1793 afstod alle vestlige Kystlande, ligefra Martaban til Merguy, med de betydelige Stæder Tenasserim, Mergui og Tavoy, foruden mange andre, til Birmanerne, som fra den Tid have været i uforstyrret Besiddelse af disse Lande. En vigtig Erobring, hvorved Menderagee-Praw udvidede sit Monarkie, var det frugtbare Rige Arrakan, adskilt fra Ava ved en lang Bjergkiede; det danner det vestlige Skiel for det vidtstrakte Dal-Land, som vandes af Iravaddis Flodsystem. Dette, for Handelen med Bengalen ypperligt beliggende Land, undertvang Birmanerne 1783, og beherskede det, indtil de maatte afstaae det, som den vigtigste Frugt af Englændernes nyligen endte Krigstog. Ved Erobringen af Arrakan, kom Menderagee-Praw i et farligt umiddelbart Nabo-Forhold til de britiske Besiddelser i Bengalen. Heraf opstod de ovenfor berørte Stridigheder, og Indfaldet i Chittagong, hvilket dog, som vi tilforn have seet, fik et mindeligt Udfald, og Freden imellem Englænderne og Birmanerne vedligeholdtes fremdeles under Menderagee-Praw's hele Regiering, der blandt andet udmærkedes ved Anlægget af den nye Hovedstad Amerapura, hvorhen denne Regent, den første af Birmanernes Herskere, der antog Titel af Keiser (Boa), flyttede Regieringens Sæde fra den ældgamle Stad Ava, der siden er bleven saa godt som øde. Amer-rapura ligger kun faa Miil nordøstlig for Avas forladte Ruiner, paa en høi Landtunge, der strækker sig imellem Iravaddi, og en Indsø, dannet ved Afløb af Floden. I et kort Tidsrum er denne det Birmanske Riges nærværende Hovedstad, bleven en af de største, prægtigste og meest blomstrende Stæder i Asien. Man tillægger den 20,000 Huse og 150,000 Indbyggere. I Midten hæver

sig det keiserlige Slot, med sine luende forgyldte Kupler, over den hele øvrige Stad; men denne vidtløftige Bygning, hvorpaa en uhyre Rigdom er ødslet i Guld og andre Prydelser, er dog kun af Træ. Efter den i Indien sædvanlige Maade er Staden befæstet og har tillige et Castel, med høie og stærke murede Volde, omgivne af en bred og dyb, udmuret Grav.

Menderagee-Praw endte en i hans Slægt usædvanlig lang Regiering paa 38 Aar i Fred, og ved en naturlig Død, den 5te Junius 1819. Det fattedes derefter ikke paa de i Indien, og især i det nyere Birmanske Rige, ved ethvert Kongeskifte saa sædvanlige indvortes Uroligheder og blodige Optrin; men de Efterretninger, vi have om disse og om deres Udgang, ere hidtil hverken nøiagtige eller fuldstændige. Thronfølgeren, eller den afdøde Keisers ældste Søn, (hvis Navn ei engang vides, saa lidt som hans Efterfølgers), skal, tilligemed flere andre af sin Slægt, have fundet en voldsom Død, og en Sønnesøn af Menderagee-Praw, der besteg Thronen over sin Broders og Farbroders Liig, er Birmanernes nærværende Keiser, hvis Regiering kun alt for snart blev mærkværdig ved den uheldige Krig, der første Gang førte Englænderne som Erobrere ind i Hiertet af Ava.

De her meddeelte Grundtræk af det Birmaniske Riges og det nu herskende Dynasties Historie lægge tilstrækkeligt for Dagen, at Avas Beboere, eller de saakaldte Birmanere, kunne regnes til de mest krigerske Folkefærd i Indien. Det er heller ikke blot i de paa asiatisk Viis førte Krige med deres Naboer, at de have lagt denne Egenskab for Dagen; deres udmærkede Mod og Tapperhed have de i en ikke mindre Grad viist i Krigen med Englænderne, skiøndt en fuldkommen Uvidenhed i Alt hvad der hører til europæisk Krigskonst og Taktik, giorde selv deres uhyre Overmagt i Antallet unyttig. At en dristig og tapper Eventyrer, som Alom-

Pra, kunde blandt en saadan Na
Befrier fra et fremmedt Aag,
det ei maatte falde ham vanskel
Krigsbedrifter at grunde den M
Slægt paa Thronen. Vi kien
ældre Historie og Tilstand, og v
spotiske Statsforfatning, som er
den samme, som Alom-Pra fore
nogen Forandring. Det sidste tin
er det, at man vanskeligen i Asi
spotie; forenet med en mere ord
værende Organisation, der endo
retning, som man vel, midt i de
kommen Militairstat, kan kalde
collegium i Riget, som hver Da
nat af fire Ministre (Whungies)
og fire Statsraader (Whundock
over Sagerne; men, om den il
lade den indføre i Protocollen, d
handlinger. Fra dette udgaae B
vindserne (Maywouns), og Stats
aldrig bivaaner, maatte have en
derfom denne ikke havde sin Mo
ministre og Geheimeraader (Attav
binet, og ved den Rettighed, t
Adgang til Keiseren — en Ret
Whungis har — let kunde vær
stode Statsraadets Beslutninger.
beide fire Statssecretairer, som h
heel Deel Skrivere, da alle Beslu
nedskrives. En Skatmester befa

wiomeflere overbringe Statsraadets Beslutninger til Keiseren, og indføre Fremmede til Audients; ni Secretairer oplæse alle indkomne Forestillinger og Ansøgninger i Senatet o. s. v. Dette er tillige det øverste Justitscollegium, og paa en Maade en Appellationsret. Dog er det fornemmelig de Sager, der paadømmes af de fire Præfecter i Hovedstaden Amerapura, som disse maa indsende tilligemed Procesacterne til Revision af Senatet, hvilket derefter giver Indberetning til Keiseren, der særdeles i Criminalsager forbeholder sig Benaadningsret. I Provindserne, hvor Domstolene bestaae af Statholderen tilligemed hans Underbefalingsmænd (Raywun) og to andre civile Øvrighedspersoner i Stæderne, maa de sidste nu kun afgiøre ubetydelige Politie- og Gieldssager hiemme i deres Huse. Alle andre Sager føres og paadømmes offentlig, og ved enhver Domstol gives beskikkede Sagførere. Dommen forelægges Statholderen til Revision og Bekræftelse, endog i Livssager; og i Provindserne er det kun de Processer, der vedkomme Embedsmænd, som indsendes til Senatet; eller rettere, Vanskeligheden og Bekostningen ved at appellere fra Underrettens og Statholderens Domme til Senatet er saa stor, at faa af Almuen ere i Stand til at benytte Rettigheden dertil.

Retsplejen hos Birmanerne er saaledes ikke ganske uden en for Retfærdigheden velgiørende formel Indretning; hvortil ogsaa dette bidrager, at de civile Dommere i hver By og hvert Distrikt (Meuthogie's), hvis Værdighed sædvanlig er arvelig, skiøndt i Magt langt under de militaire Statholdere, dog ikke savne betydelig Anseelse og Indflydelse; da ikke blot Dommerembedet og Politievæsenet, men ogsaa Skatternes Indkrævning er overdraget dem. — I andre Dele af Statsstyrelsen, f. Ex. i Forpligtelse til Krigstieneste, fremtræder det militaire Despotie og Lehnsvæsen i sin fulde Raahed. Ikke blot er Folket i Krigstider underkastet en almindelig Conscription, indrettet efter Husenes Antal og Fami-

tiernes Størrelse; men den til
ninge, maa endog tiene til Gidsler
og Tapperhed. Nøie bevogtes d
Flugt eller Forræderi hos Krigere
her, med umenneskelig Grusomhed
hans Børn eller Forældres Henrett
del kan have bidraget til at forh
manerne, der ofte er ligesaa meg
som Tapperhedens, er vel ei uri
datte Middel dog ei lader sig tæn
gere efter et tabt Slag; og forma
over de Anførende og deres Slægt.
uden at være bunden til en særege
Mandarinerne for den mest ærefuld
Undersaatter ansees for værnepligt
med Undtagelse af Keiserens Gard
gaaer Befaling til enhver Statholde
med sit fastsatte Antal af Soldate
vinde, tilligemed en Krigsstyr til
Føde giver Keiseren dem saalænge
ning. Det er let at indsee, at
Stat, hvis Forfatning er et fuldk
Anledning til de største Udsvævelser.
tragtes som Lehnsmænd og smaa
udskrive sædvanligen dobbelt saa m
skulle stille i Marken; og berige sig
kiøbe sig frie *).

De store Floder, hvoraf P
have giort Sømagten til en vigti

*) Snodgrass Narrative of the Bur

Rige; og Shembuan maatte derimod lide et mere væsentligt Tab; da en Fyrste eller Høvding i Siam giorde Opstand imod ham, forjog den Statholder, han havde indsat, slog Birmanernes Hær, som 1771 var sendt imod ham, og bemægtigede sig Regieringen over Siam, hvilket Birmanerne efter den Tid ikke oftere have kunnet undertvinge. Heldigere var Shembuan i en ny indvortes Krig mod Peguanerne, som aldrig aflagde Hadet til deres Undertrykkere. Man havde bevæbnet en stor Mængde af dem, og stukket dem ind i den Birmanske Hær, i Krigen mod Siam. Men Peguanerne benyttede denne Leilighed til at vende deres Vaaben imod deres Arvefiender; det lykkedes dem at bemægtige sig Martaban; men forgieves beleirede de Ranguhn, og Shembuan, som selv forlod Hovedstaden for at undertrykke Oprøret, brugte denne Gang, efter Martabans Indtagelse, en Strenghed og Grusomhed mod de overvundne Peguanere, som længe ved Skræk holdt dem i Ave. Han endte ogsaa disse blodige Scener med en unyttig Grumhed, der besmittede hans ellers agtede Regiering med en Skændsel, som endnu ledsager hans Erindring i Pegu. Den gamle Konge Beinga-Della, engang Herre over alle de Lande, der udgiorde Shembuans Rige, levede endnu, og var en Gienstand for Peguanernes Ærefrygt og Sorg over hans Skiebne. Den skrøbelige Olding, der, efter Indiens Skik, havde været indsluttet som Fange ved Alom-Pra's og hans to Efterfølgeres Hof, lod Shembuan føre efter sig til Ranguhn, overvældede ham her offentlig med de mest ydmygende Krænkelser, og lod ham, under Paaskud af at det var ham, der opvakte de idelige Oprør i Pegu, dømme fra Livet af en nedsat Ret, og henrette med Sværdet, hvilket i denne Deel af Asien ansees for den mest vanærende Dødsstraf. Saaledes hævnedes den Birmanske Konges Drab, som Beinga-Della havde ladet henrette, og større Skræk, end ved mange Tusinde af hans forrige Undersaatters Nedsabling, udbredte

sig blandt Peguanerne; men en Skræk, som tillige var blandet med høi Afsky.

Kort efter hans Tilbagereise fra Ranguhn døde Shembuan 1776 i Ava, og efterlod Regieringen til sin Søn Shenguza, en Fyrste, der var sin som Regent ikke uberømmelige Fader i høi Grad uliig, og i faa Aar giorde sig, ved Tyrannie, Grusomhed, Drukkenskab og andre af de nedrigste Laster, ligesaa forhadt og foragtet af Birmanerne, som hans Farfader og Fader vare ærede og afholdte. Efterat have ladet en Broder og adskillige af sine Frænder myrde, og efter utallige andre skændige Handlinger, bragte en uhørt Grusomhed mod en af hans Hustruer, den almindelige Afsky for Tyrannen til den høieste Grad. Han havde ægtet en ung, deilig og for hendes Dyder agtet Datter af en af de fornemste Ministre; kort efter, i et Anfald af Drukkenskab og rasende Skinsyge, beskyldte han hende for Utroskab, og befalede hendes Henrettelse, som han, uagtet mange Forestillinger og Forbønner, ikke vilde kalde tilbage. Det uskyldige Offer blev revet ud af hendes Pallads, stoppet i en Sæk af skarlagenrødt, guldprydet Klæde, og med en tung Vægt i hver Ende af Sækken nedsænket i det dybeste af Iravaddi-Floden. Hendes Fader blev afsat og forviist fra Hoffet; men det varede ikke længe, før et besynderligt Tilfælde gav ham Leilighed til selv at tage en blodig Hevn. Den unge, almindelig agtede Dronnings sørgelige Død havde oprørt hele Folket, som desuden led meget under Shenguza's slette Regiering, hvilken han ganske overlod til sine Yndlinger, medens han deelte sin hele Tid imellem Jagt, Drik og Vellyst. En Sammensværgelse var derfor let at stifte imod en almindelig forhadt Tyran. Imedens han en Dag var fraværende paa Jagten, drog man den retmæssige Thronarving, Mendogee-Praws Søn, Momien, frem af hans Skiul, indførte ham med Pragt i Hovedstaden, og lod ham, under Folkets Bifald, udraabe til Konge. Da Shenguza fik Tidende

om denne Revolution, havde han Mod nok til at ville med sine Ledsagere ile til Hovedstaden, for at qvæle Opreret i Fødselen. Men ikke een af hans feige, lastefulde Yndlinger vilde dele hans Skiebne. Med den, hos en i de nedrigste Laster nedsunken Tyran sieldne Kiekhed og Forvovenhed, gik han ikke desmindre, om klædt i en Adelsmands Dragt, og fulgt allene af to Tienere, til Ava. Da han kom i Porten, svarede han paa Vagtens Tilraab: "Jeg er Shenguza, eders Herster!" og forbausede over denne Dristighed, lode Soldaterne ham gaae. Endeel af Folket i Nærheden flokkede sig om ham, og hans Forvovenhed kunde maaskee have reddet ham og tilvendt ham et større Tilhæng, dersom han ei til sit Uheld, ikke langt fra Porten, havde mødt den myrdede Dronnings Fader. Ham tiltalte han vel med truende Ord; men uden at betænke sig, greb hiin en nærved staaende Officeers Kaarde, og med eet Hug aabnede Bugen paa Shenguza, som styrtede død for hans Fødder (1781). Ingen af de Omstaaende hindrede ham i dette Mord, eller lagde Haand paa ham; men efterat Sammensværgelsen mod Shenguza havde faaet et saadant Udfald, lod dens fornemste Ophavsmand, Menderagee-Praw, en yngre Søn af den berømte Alom-Praw, Ministeren, der havde taget denne Hævn over sin Datters Morder, fængsle og henrette; mere for at vække Folkets Misfornøielse med den nylig indsatte Herster, end for at straffe en Forbrydelse, der var de Sammensvorne saa velkommen. Heller ikke tøvede Menderagee-Praw med at udføre det Forsæt, for hvis Skyld den uduelige Momien var bleven fremdraget af Mørke og Forglemmelse. Kun 11 Dage lod man ham nyde Herskerlivets matte Glands, som han ikke havde eftersträbt. Hans Farbroder lod ham hemmelig drukne, og besteg nu selv Thronen.

Menderagee-Praw havde, ligesom hans to ældre Brødre, arvet Faderens krigerske Sind og Herskesyge; og uden i lige Grad at besidde dennes udmærkede Naturgaver, var han en duelig og

virksom Fyrste; under hvis lange, nogenlunde rolige Regjering det Birmanske Rige tiltog betydeligt i indvortes Kraft. Hans Krige med Nabostaten Siam førte ikke til dette Riges Undertvingelse; men under afvexlende Krigslykke opnaaede han omsider, at Siams Keiser ved en endelig Fred 1793 afstod alle vestlige Kystlande, ligefra Martaban til Mergüy, med de betydelige Stæder Tenasserim, Mergui og Tavoy, foruden mange andre, til Birmanerne, som fra den Tid have været i uforstyrret Besiddelse af disse Lande. En vigtig Erobring, hvorved Menderagee-Praw udvidede sit Monarkie, var det frugtbare Rige Arrakan, adskilt fra Ava ved en lang Bjergkiæde, der danner det vestlige Skiel for det vidtstrakte Dal-Land, som vandes af Iravaddis Flodsystem. Dette, for Handelen med Bengalen ypperligt beliggende Land, undertvang Birmanerne 1783, og beherskede det, indtil de maatte afstaae det, som den vigtigste Frugt af Englændernes nyligen endte Krigstog. Ved Erobringen af Arrakan, kom Menderagee-Praw i et farligt umiddelbart Nabo-Forhold til de brittiske Besiddelser i Bengalen. Heraf opstod de ovenfor berørte Stridigheder, og Indfaldet i Chittagong, hvilket dog, som vi tilforn have seet, fik et mindeligt Udfald, og Freden imellem Englænderne og Birmanerne vedligeholdtes fremdeles under Menderagee-Praw's hele Regiering, der blandt andet udmærkedes ved Anlægget af den nye Hovedstad Amerapura, hvorhen denne Regent, den første af Birmanernes Herskere, der antog Titel af Keiser (Bøa), flyttede Regieringens Sæde fra den ældgamle Stad Ava, der siden er bleven saa godt som øde. Amerapura ligger kun faa Miil nordøstlig for Avas forladte Ruiner, paa en høi Landtunge, der strækker sig imellem Iravaddi, og en Indsø, dannet ved Afløb af Floden. I et kort Tidsrum er denne, det Birmanske Riges nærværende Hovedstad, bleven en af de største, prægtigste og meest blomstrende Stæder i Asien. Man tillægger den 20,000 Huse og 150,000 Indbyggere. I Midten hæver

sig det keiserlige Slot, med sine luende forgyldte Kupler, over den hele øvrige Stad; men denne vidtløftige Bygning, hvorpaa en uhyre Rigdom er ødslet i Guld og andre Prydelser, er dog kun af Træ. Efter den i Indien sædvanlige Maade er Staden befæstet og har tillige et Castel, med høie og stærke murede Volde, omgivne af en bred og dyb, udmuret Grav.

Menderagee-Praw endte en i hans Slægt usædvanlig lang Regiering paa 38 Aar i Fred, og ved en naturlig Død, den 5te Junius 1819. Det fattedes derefter ikke paa de i Indien, og særdeles i det nyere Birmanske Rige, ved ethvert Kongeskifte saa sædvanlige indvortes Uroligheder og blodige Optrin; men de Efterretninger, vi have om disse og om deres Udgang, ere hidtil hverken nøiagtige eller fuldstændige. Thronfølgeren, eller den afdøde Keisers ældste Søn, (hvis Navn ei engang vides, saa lidt som hans Efterfølgers), skal, tilligemed flere andre af sin Slægt, have fundet en voldsom Død, og en Sønnesøn af Menderagee-Praw, der besteg Thronen over sin Broders og Farbroders Liig, er Birmanernes nærværende Keiser, hvis Regiering kun alt for snart blev mærkværdig ved den uheldige Krig, der første Gang førte Englænderne som Erobrere ind i Hiertet af Ava.

De her meddeelte Grundtræk af det Birmaniske Riges og det nu herskende Dynasties Historie lægge tilstrækkeligt for Dagen, at Avas Beboere, eller de saakaldte Birmanere, kunne regnes til de meest krigerske Folkefærd i Indien. Det er heller ikke blot i de paa asiatisk Viis førte Krige mod deres Naboer, at de have lagt denne Egenskab for Dagen; deres udmærkede Mod og Tapperhed have de i en ikke mindre Grad viist i Krigen med Englænderne, skiøndt en fuldkommen Uvidenhed i Alt hvad der hører til europæisk Krigskonst og Taktik, giorde selv deres uhyre Overmagt i Tallet unyttig. At en dristig og tapper Eventyrer, som Alom-

Pra, kunde blandt en saadan Nation optræde med Held som dens Befrier fra et fremmedt Aag, er ikke mindre naturligt, end at det ei maatte falde ham vanskeligt, paa udmærkede og lykkelige Krigsbedrifter at grunde den Magt, der hævede ham og hans Slægt paa Thronen. Vi kiende næsten intet til Birmanernes ældre Historie og Tilstand, og vi vide saaledes ikke, om den despotiske Statsforfatning, som er organiseret i Riget, ganske er den samme, som Aloni-Pra forefandt, eller den ved ham undergik nogen Forandring. Det sidste turde vel være det rimeligste. Vist er det, at man vanskeligen i Asien vil finde et mere fuldendt Despotie, forenet med en mere ordentlig, den hele Statsmaskine bevægende Organisation, der endog ikke er uden en og anden Indretning, som man vel, midt i det despotiske Indien, og i en fuldkommen Militairstat, kan kalde liberal. Det høieste Regieringscollegium i Riget, som hver Dag samles i fire Timer, er et Senat af fire Ministre (Whungies), der have afgivende Stemmer, og fire Statsraader (Whundock's), som blot give deres Mening over Sagerne; men, om den ikke antages af Ministrene, kunne lade den indføre i Protocollen, der holdes over Statsraadets Forhandlinger. Fra dette udgaae Befalingerne til Statholderne i Provindserne (Maywouns), og Statsraadet, som det synes at Keiseren aldrig bivaaner, maatte have en betydelig Grad af Uafhængighed, dersom denne ikke havde sin Modvægt i Keiserens fire Indenrigsministre og Geheimeraader (Attawouns), som danne et Slags Cabinet, og ved den Rettighed, de besidde, altid at have uhindret Adgang til Keiseren — en Rettighed, som ei engang den øverste Whungie har — let kunne være istand til at modvirke eller omstøde Statsraadets Beslutninger. Under de fire Geheimeraader arbeide fire Statssecretairer, som hver have sit Departement, med en heel Deel Skrivere, da alle Beslutninger, Befalinger og Anordninger nedskrives. En Skatmester besørger Finantsvæsenet; fire Ceremo-

ministere overbringe Statsraadets Beslutninger til Keiseren, og indføre Fremmede til Audients; ni Secretairer oplæse alle indkomne Forestillinger og Ansøgninger i Senatet o. s. v. Dette er tillige det øverste Justitscollegium, og paa en Maade en Appellationsret. Dog er det fornemmelig de Sager, der paadømmes af de fire Præfecter i Hovedstaden Amarapura, som disse maa indsende tilligemed Procesacterne til Revision af Senatet, hvilket derefter giver Indberetning til Keiseren, der særdeles i Criminalsager forbeholder sig Benaadningsret. I Provindserne, hvor Domstolene bestaae af Statholderen tilligemed hans Underbefalingsmænd (Rayweun) og to andre civile Øvrighedspersoner i Stæderne, maa de sidste nu kun afgiøre ubetydelige Politie- og Gieldssager hiemme i deres Huse. Alle andre Sager føres og paadømmes offentlig, og ved enhver Domstol gives beskikkede Sagførere. Dommen forelægges Statholderen til Revision og Bekræftelse, endog i Livssager; og i Provindserne er det kun de Processer, der vedkomme Embedsmænd, som indsendes til Senatet; eller rettere, Vanskeligheden og Bekostningen ved at appellere fra Underrettens og Statholderens Domme til Senatet er saa stor, at faa af Almuen ere i Stand til at benytte Rettigheden dertil.

Retsplejen hos Birmanerne er saaledes ikke ganske uden en for Retfærdigheden velgiørende formel Indretning; hvortil ogsaa dette bidrager, at de civile Dommere i hver By og hvert District (Meuthogie's), hvis Værdighed sædvanlig er arvelig, skiøndt i Magt langt under de militaire Statholdere, dog ikke savne betydelig Anseelse og Indflydelse; da ikke blot Dommerembedet og Politievæsenet, men ogsaa Skatternes Indkrævning er overdraget dem. — I andre Dele af Statsstyrelsen, f. Ex. i Forpligtelse til Krigstieneste, fremtræder det militaire Despotie og Lehnsvæsen i sin fulde Raahed. Ikke blot er Folket i Krigstider underkastet en almindelig Conscription, indrettet efter Husenes Antal og Fami-

liernes Størrelse; men den til Krigstienesten Udskrevnes Slægtninge maa endog tiene til Gidsler for den Bortdragendes Troskab og Tapperhed. Nøie bevogtes de i deres Boliger; og Feighed, Flugt eller Forræderi hos Krigeren straffes, om han selv undslipper, med umenneskelig Grusomhed, ved hans kiæreste Ægtefælles, hans Børn eller Forældres Henrettelse. At et saa barbarisk Middel kan have bidraget til at forhøie det krigerske Mod hos Birmanerne, der ofte er ligesaa meget Vildhedens og Fortvivlelsens som Tapperhedens, er vel ei urimeligt; skiøndt Anvendelsen af dette Middel dog ei lader sig mærke hos den store Masse af Krigere efter et tabt Slag; og formodentlig snarest og mest gaaer ud over de Anførende og deres Slægt. I øvrigt agtes Krigerstanden, uden at være bunden til en særegen Kaste, som i Hindustan, hos Birmanerne for den meest ærefulde; og da enhver af Keiserens Undersaatter ansees for værnepligtig, holdes ingen staaende Hær, med Undtagelse af Keiserens Garde. Bryder en Krig ud, da udgaaer Befaling til enhver Statholder, paa en bestemt Dag at møde med sit fastsatte Antal af Soldater, som han udskriver i sin Provinds, tilligemed en Krigsskyt til deres Udrustning. Vaaben og Føde giver Keiseren dem saalænge Krigen varer; men ingen Lønning. Det er let at indsee, at denne Udskrivningsmaade i en Stat, hvis Forfatning er et fuldkomment Militair-Despotie, giver Anledning til de største Udsuelser. Statholderne, der kunne betragtes som Lehnsmænd og smaa Despoter, hver i sin Provinds, udskrive sædvanligen dobbelt saa mange Folk, som det Antal, de skulle stille i Marken; og berige sig selv, ved at lade de Velhavende kiøbe sig frie *).

De store Floder, hvoraf Pegu og Ava giennemstrømmes, have giort Sømagten til en vigtig Deel af Birmanernes Krigs-

*) Snodgrass Narrative of the Burmese war, p. 199-200.

vaaben. Egentlige Krigsskibe bruge de dog ikke; men have derimod en Flaade af 4-500 bevæbnede Roerfartøier eller Kanonbaade, som især bruges paa Iravaddi, og næsten vare mere farlige for Englænderne paa deres Krigstog mod Ava, end Land-Armeen. De største ere 80 til 100 Fod lange, men sielden over 8 Fod brede, og føre 50 til 60 Roerkarle, der have Spyd og Sværd liggende ved Siden, og bruge disse Vaaben saasnart Aarerne lægges ved Entringen. Desuden har enhver af de store Krigsbaade 30 med Bøsser bevæbnede Soldater, og i For-Enden en 6-12 pundig Kanon. Deres Angreb skeer voldsomt og med stor Hurtighed; men tillige med en Færdighed i Bevægelser og taktiske Stillinger, som endog Europæere have maattet erkiende. I Brugen af deres Artillerie, baade til Vands og til Lands, staae de dog saa langt tilbage, skiøndt de havde baade Krud og Kanonér inden de kiendte Europæerne, at en Kamp med disses Krigsskibe altid er høist ulige. Skydegeværets Brug have de først lært af Europæerne; og deres oprindelige og nationale Vaaben ere Kastespyd, Landser, Buer og Sabler.

Med den ubegrændset despotiske Magt, hvormed Birmanernes Keiser i Fred og Krig hersker over et til slavisk Lydighed dømt Folk, er forenet et i Indien sædvanligt, men her i endnu høiere Grad systematisk uddannet Hof-Ceremoniel, som anviser enhver Undersaat, fra Thronfølgeren og den første Wungi, indtil Embedsmanden af den laveste Classe, det Trin i Værdighed og Rang, som han indtager i Staten. Iagttagelsen af de udvortes Synsbeviser paa forskiellige Grader i Rangen, og af den Æresbeviisning, som skyldes enhver, gaaer til en latterlig Grad af slavisk Etikette. Ikke blot Dragt, Antal af Guldkiæder og andre Prydelser for de høiere Embedsmænd, Solskierme, ja indtil Mundstykker af Guld til Tobakspiberne af en vis Længde, og Spyttebakker af en vis Form eller Kostbarhed, ere foreskrevne for enhver Stand og for de

forskiellige Classer i Rangen; men endog Husenes Skikkelse og Indretning. Man kan saaledes ikke blot i Stæderne see paa en Embedsmands Bolig, hvad Rang han har; men selv paa Reiser er det under hans Værdighed at tage Natteleie eller Ophold i et Huus af ringere Grad; og et eget Huus maa derfor bygges for ham, paa hvert Sted, hvor han vil blive en Nat over. Dette vilde synes utroligt, naar man ikke vidste, at Birmanerne i faa Timer ere istand til af Pæle og Bambusrør at opføre et Huus, endog med adskillige Værelser, og give det et fuldkommen vandtæt Tag. Det almindeligste Kiendetegn paa en Mands Værdighed og Rang er dog hans Solskierm; thi dette Redskab har lige fra Keiserens, der er hvid med brede Fryndser og Guldkant, indtil den ringeste Embedsclasse, der bruger en sort Skierm med meget lang Stok, og til Folk uden Rang, hvis Stok til den sorte Skierm maa være kortere, ligesaa mange forskiellige Gradationer i Form og Skikkelse, som der gives Classer i Rangen. — I øvrigt, skiøndt et virkeligt Lehnsvæsen finder Sted i den Maade, hvorpaa Landet styres ved militaire Statholdere (ogsaa fyrstelige Vasaller af høiere Grad, nemlig endeel undertvungne og skatskyldige Rajas eller Prindser, adlyde Keiseren), saa gives her dog hverken Kaster eller arvelig Adel. Al Rang og Værdighed er personlig, og udgaaer allene fra Keiseren, hvis Villie og Naade er Kilden til enhver Rettighed, til al Magt og Anseelse. Som en Følge heraf kan den ringeste og fattigste Birmaner, ved Hielp af Talenter eller Yndest, stige til den høieste Ministerpost; men det er heller ikke sieldent, at see Ministeren en Dag i sin glimrende Hofklædning, behængt med Guldkiæder, at modtage Alles Hylding i Palladset, og den næste Dag nedstødt fra sin høie Værdighed, i Classe med den ringeste Almue, og tilfreds med, af al sin Glands og Herlighed i det mindste at have reddet Livet.

Letteligt forklarer man sig derfor; at i et Land, hvor den despotiske Herskers Vink og Villie er den eneste Drivefieder for al Statsstyrelse, hvor hans Person betragtes som Middelpunktet for det hele Statslegemes Existents, og hvor endelig Geistligheden, skiøndt agtet og hædret, er fiernet fra al umiddelbar politisk Indflydelse, maa Regenten være i Besiddelse af den høieste mulige Grad af Anseelse. Birmanernes Keiser er vel ikke, som den regierende Lama, et næsten usynligt Væsen, i hvilket man tænker sig et Slags jordisk Guddom; han er maaskee endog mere tilgængelig, end endeel andre Fyrster i Orienten, og viser sig tidt for Folket. Men hans Person tillægges dog en næsten overmenneskelig Høihed og Hellighed; hans Navn kiendes neppe af Folket, og er under høi Straf forbudet at nævnes*); hvor Talen er om Keiserens Person, udtrykker man sig aldrig anderledes, end ved symbolisk at betegne Alt hvad der udgiør hans Legeme, eller hvad der tilhører ham, som om det var af *Guld*. Hans Bolig hedder *det gyldne Huus*; en Forordning kaldes: en Befaling, der udgaaer fra *den gyldne Fodstol*; at faae en Audients hos Keiseren hedder: at nedkaste sig for *de gyldne Fødder*, o. s. v.**). Ei allene falder det aldrig

*) "The names of the Burman and Siamese kings must not, on *pain of death*, be pronounced by any of their subjects during their lifetime; and the important secret is confided only to a few favourite courtiers. No one dares to ask after their health or happiness; because it is not to be imagined that they can either be sick or sorry." Edinb. Review. Vol. 43. p. 385. Heraf lader det sig ogsaa forklare, hvorfor man, i det mindste indtil 1826, ikke har kiendt Navnene paa de to sidste Birmanske Keisere.

**) Guldet er overhovedet i Ava det fornemste Symbol paa Høihed og Magt, og anvendes saavel til Templernes Prydelse, som til Hoffets Glands, med umaadelig Ødselhed. Ved Audientser er Keiseren, efter Symes, undertiden iført en af Guld stivnende Kiortel, hvori han neppe kan røre sig, og hvis Vægt kan udgiøre over 50 Pund.

en Birmanen ind at tvivle noget Øieblik paa, at ethvert Ord, der udgaaer fra den gyldne Fodskol kræver en blind Lydighed; men Fol-kets Ærefrygt for en Keisers Person er saa stor, at selv om en Revolution styrter ham fra Thronen, lader man ham dog jevn-ligen beholde Livet. At berøve ham dette, er i det mindste et vaneligt Foretagende. Vi have seet, at selv den undertvungne og fangne Konge af Pegu lod man i 20 Aar beholde Livet; og hans Henrettelse, efter den Birmanske Keiser Shembuans Befa-ling, blev anseet for en uhørt og skændig Udaad. I øvrigt have de senere Birmanske Keisere, deels ved at lade alle Fornemme og Mænd af Indflydelse i Pegu enten henrette eller udjage af Landet, deels ved at behandle Folket med klog Retfærdighed og i enhver Henseende give det lige borgerlige Rettigheder med Birmanerne, vidst at udslette næsten alt Had og al Følelse af national Uaf-hængighed hos dette overvundne Folk, af hvis gamle Kongeslægt det-uden ethvert Spor for længe siden er forsvundet; ja endog Folkets Navn udslettet. Kun faa Steder i de sydlige Kystlande, og navn-ligen i Martaban, fandt Englænderne endnu Levninger af det gamle Nationalhad, og af Tilbøielighed til at afkaste det fremmede Aag *).

Folket i Ava, eller de oprindelige Birmanere (thi om disse er fornemmelig Talen i de nyere Beretninger om Riget, og den na-tionale Forskiellighed imellem dem og Peguanerne er hidtil kun ufuldstændigt oplyst), kan vel overhovedet siges at have paa den ene Side lidt ligesaa meget ved Trykket af det militaire Despotie, og ved Regenternes uafladelige Stræben efter Erobringer og Rigets Udvidelse, som det paa den anden Side har havt i det mindste eensidig Fordeel af disse Erobringer og af de uophørlige, for det meste seierrige Krige, som dets Beherskere i de sidste [illegible] Aar have

*) Snodgrass Narrative of the Burmese war. p. 87. 88.

ført. Folkets naturlige Tapperhed, Mod, Haardførhed og Udholdenhed i alle Krigens Besværligheder, ere holdte i uafbrudt Øvelse. Dorskhed og Sløvhed have aldrig kunnet fæste Rod. Selv den uhelдige Krig mod Englænderne har viist, at en Nation, som ei engang ved en Række af gientagne Nederlag kunde tabe Modet til paa ny at gaae en Fiende i Møde, hvis uhyre Overlegenhed i Krigskonst det allerførste Slag havde afgiort, fortiente en bedre Skiebne, end at være et blindt Redskab og Offer for en despotisk, herskesyg Regierings taabelige Stolthed og uvidende Egensindighed.

Hvad der fortrinligen udmærker Birmanerne, og giør dette Folk til et af de mærkeligste i Asien, er en Forening af Egenskaber, hvorved det maaskee i høiere Grad, end nogen anden Nation i denne Verdensdeel, kunde blive modtageligt for Indførelsen af en ny Cultur. At man i den Henseende ved mange Leiligheder ikke maa glemme at skielne imellem National-Charakteer og en despotisk, erobresyg Regierings Aand og Indflydelse, er en uden Tvivl grundet Bemærkning af den nyeste Forfatter, der har meddeelt faa, men interessante Bidrag til en Skildring af Birmanerne (Snodgrass). Dette Folk kiender aldeles intet til Hinduernes strenge, Aanden indsnevrende Kastesystem, i Forbindelse med en Mængde ældgamle Religionsskikke; saalidt som til Mahomedanernes Fanatisme og Intolerants. Det staaer hidtil langt tilbage for Chineserne og Japanerne i al mechanisk Cultur, og deraf udspringende Konstfærdighed og Omsorg for Livets Beqvemmelighed; men uagtet en høi Grad af national Stolthed og Indbildning om egen Fortrinlighed, deler det dog ikke disse Nationers stive Vedhængen ved uforanderlige Indretninger, eller deres Had til Udlændinge og Foragt for alt fremmedt.

Egentlig Lærdom, efter indisk og orientalsk Viis, synes vel ikke at have meget hiemme i Ava. Selv Astronomien f. Ex.,

som dog ellers i Orienten er temmelig dyrket, staaer hos Birmanerne paa en meget ufuldkommen Fod; i deres Tidsregning hersker den største Forvirring, og at skrive deres Almanakker overlade de til indvandrende indiske Braminer, hvoraf endeel (ligesom fordum Chaldæerne af de persiske Monarker) underholdes ved Hoffet og af de Fornemme, og staae i megen Agtelse og Anseelse som Astrologer og Spaamænd. Deres geographiske System og Forestillinger om Verdens og Jordklodens Skikkelse, er, saavidt vi kiende dertil, et Sammenvæv af urimelige Phantasier; og at deres Historie er en Blanding af Sagn, Eventyr og Digt, vil ikke undre den, som kiender noget til Historiens Behandling hos de indiske Nationer. Derimod skal deres Lovgivning i Simpelhed, Klarhed og sund Forstand have adskilligt forud for Hinduernes; og Symes giver Birmanernes gamle Lovbog Fortrinnet for de indiske Love. Birmanernes øvrige Literatur er hidtil endnu for lidt bekiendt, til at fælde nogen egentlig Dom over samme; og skiøndt den vel overhovedet, saavel i den profane, som hellige Deel (Pali-Literaturen) synes at staae tilbage for Hinduernes gamle, eller Sanskrit-Literaturen: fattes Birmanerne dog hverken ældgamle Religionsbøger og religiøse Digte, eller andre Poesier. Endog i en ganske ny Tid skal Alom-Pras Bedrifter have frembragt et stort episk Digt, som roses. Charakteristisk er deres overordentlige Tilbøielighed for Skuespillet, især det komiske; og efter Capitain Cox's Forsikkring have deres Skuespillere drevet den sceniske Konst til en Fuldkommenhed, der endog i Europa vilde vække Beundring. Ikke mindre almindelig er Birmanernes Kiærlighed til Musik og Sang. De have en overordentlig Rigdom af Viser og lyrisk Poesie, som enhver lærer udenad; og deres Metrik er dannet og harmonisk, uden at være konstlet. Hvad der endnu mere maa forundre mangen Europæer, er at næsten enhver Birmaner, indtil den ringeste Dagløner eller Baadsmand, kan læse; og selv blandt Almuen er det al-

nødvendigt at kunne skrive. Bogsamlinger gives der blandt andet ved ethvert Kloster; det keiserlige Bibliothek i Umerapura skal være baade talrigt og yderst prægtigt, ja endog systematisk ordnet; og langt fra at negte Fremmede Adgang til deres Bogsamlinger, eller at holde deres Skrifter hemmelige, ansee Birmanerne det for en Fortieneste, at bidrage til at gjøre dem mere bekiendte.

Birmanernes Religion er oprindelig den Buddhistiske Lære, aldeles forskiellig fra Hinduernes eller Brahminernes Religionslære, men den samme, som hersker paa Ceylon, og er forplantet til Landene Østen for Ganges ved Buddhisternes og Buddha-Præsternes Fordrivelse fra den indiske Halvø, i en fjern Tidsalder, som vistnok neppe lader sig historisk bestemme. Uden at kunne her gaae ind i en Udvikling af det mærkværdige Buddhistiske Religionssystem — hvis Hoved-Characteer synes at være Læren om Sieleovandringen, som Betingelsen for Menneskets Stigen i aandelig Fuldkommenhed, og Adskillelsen imellem den synlige, blot ved Skiebnens Nødvendighed bestemte Verden, og en over denne ophøiet guddommelig Existents, i Følge hvilken Guddommen, hvis Salighed bestaaer i et uendeligt Maal af Ro og Hvile, vel ei deeltager i den menneskelige Skiebnes Styrelse, men dog udøver et Slags Dommer-Embede over Menneskenes Skyld eller Fortieneste i deres jordiske Liv — indskrænke vi os til at bemærke, at Birmanernes Gaudma eller Godma kun er et forskielligt Navn paa Singalesernes Buddha; og at begge Nationer have deres vigtigste Religionsbøger, det hellige Sprog (Pali-Sproget *) og endeel Religionsskikke tilfælles. Birmanernes Hoved-Templer ere mægtige Bygninger, hvorpaa Guldets Glands og anden Pragt ødsles i rig Overflødighed. Landet vrimler desuden af mindre Pagoder; da det holdes for en, Guddommen velbehagelig Gierning at lade

*) Om dette s. ovenfor i Tidsskriftets I. Bd. 1 Hefte S. 67 o. f.

opføre en saadan Bygning, skiøndt den, der erhverver sig en stor Fortieneste, i Almindelighed ikke sørger videre for at holde Pagoden vedlige. De meget hyppige religiøse Optog og andre Ceremonier udøves med imponerende Pragt og Værdighed; og den meget talrige Geistlighed er i stor Anseelse hos Folket, som dog hverken synes at være saa ivrigt i deres Gudsdyrkelse, som Hinduerne, eller saa fanatisk som Mohammedanerne.

Birmanerne have ingen stor Overflødighed af religiøse Skikke, og sætte i Religionssager fornemmelig deres Lid til Præsterne og disses Forbønner hos Gudhommen, naar denne fortørnes ved Synd og Lovens Overtrædelse. Gaver og Almisser til Præster og Munke høre derfor til deres vigtigste Religionspligter; ligesom Godgiørenhed er en Dyd, deres Religion foreskriver. Udmærkende Træk hos Birmanernes Geistlighed ere, at den aldeles afholder sig fra al Indblanding i verdslige Sysler og Statssager, og derfor aldrig har lidt ved nogen Revolution eller Regieringsforandring; og at Præsterne ingen Eiendomme besidde, men leve blot af Velgiørninger og daglige Almisser, som de dog ei engang maa bede om paa deres Vandringer, men i Taushed og med nedslaaet Øiekast modtage af den velgiørende Giver. Det er dem ikke tilladt, selv at koge deres Mad, men de modtage alle Fødemidler tillavede, nyde dem kolde, og spise kun een Gang om Dagen. Præstestanden fordrer den strengeste Kydskhed, og Afholdenhed fra stærke Drikke, hvis Nydelse desuden en almindelig Lov forbyder Birmanerne, og enhver Overtrædelse af dette Forbud, eller anden grov Forseelse, straffes med en vanærende Udstødelse af det geistlige Samfund. Skiøndt det ansees for en stor Fortieneste, at indtræde i den geistlige Stand, kan ethvert Medlem af denne igien forlade den, naar han finder for godt. Præsterne leve alle i Klostre, eller rettere i fælles Boliger, under strengt Opsyn af deres Foresatte; men langt fra at føre et eensomt Liv i Munkeceller, maa de ikke have anden

Bolig, end rummelige og til alle Sider aabne Værelser, forat der i deres Levnet og Sysler intet skiult eller hemmeligt skal findes. Disse Sysler bestaae i øvrigt næsten alene i religieuse Speculationer, Bønner og Læsning af hellige Bøger, Underviisning af Novicer og fattige Børn, samt Jagttagelsen af de religieuse Ceremonier paa foreskrevne Høitidsdage. Dog holde Præsterne ogsaa undertiden, men kun ved enkelte høitidelige Leiligheder; offentlige Prædikener. En guul Silkekappe er de Geistliges almindelige Dragt; de gaae alle med raget og bløt Hoved, og med bare Fødder.

Saa mangen Egenhed, man vil finde i den Birmanske Geistligheds Indretninger og Levemaade, saa aldeles forskiellig er ogsaa dette Folk overhovedet i mange Dele af det selskabelige Liv, med dets Skikke og Vedtægter, fra andre asiatiske Nationer. Som en af de betydeligste og mærkeligste ville vi nævne, at Birmanerne aldeles ikke kiende den skinsyge Afsondring af Qvindekiønnet, som udmærker de fleste østerlandske Nationer, og deriblandt ogsaa de med hine beslægtede Chinesere. Undtager man, at Fruentimre af ringere Stand besværes med Huus- og Markarbeider, hvoraf Mandene, mere tilbøielige til Krigssysler, end til fredelig Virksomhed, gierne overlade dem saa stor en Deel, som muligt; saa behandles Qvindekiønnet hverken med Haardhed, eller med den vanærende Foragt, som mange barbariske eller halv-raae Folkefærd vise imod Qvinden, som en Skabning af ringere Art. Hellere ikke ere de i nogen Stand, ligefra Keiserens, til den ringeste Almuesmands, udelukkede fra Mændenes Selskab, eller fra det offentlige Liv; men deeltage i dette lige saa frit, som europæiske Fruentimre. Vi maatte feile meget, om ikke dette ene, høist udmærkende Træk hos en asiatisk Nation, vidner om, at Birmanerne besidde Anlæg til en høiere Cultur og forædlet Moralitet, som maaskee neppe i den Grad eies af noget andet blandt det østlige Asiens Folkefærd. Heller ikke findes der, saavidt man kan dømme efter de Beretnin-

ger om Landet, vi hidtil have modtaget, nogen hoi Grad af Ukydskhed eller Usædelighed hos den Birmanske Nation. Enkelte Skildringer af Birmanerinder, vist nok af hoi Stand, kunne ei andet end give os et fordeelagtigt Begreb om den qvindelige Deel af dette, uden Tvivl i mange Henseender af Naturen heldigt begavede Folk.*).

Finde vi derimod i andre Tilfælde, at der berettes om Træk af Haardhed, Grusomhed og Listighed i Birmanernes Charakteer, om tyrannisk og voldsom Behandling af overvundne Folkefærd, om barbariske Dødsstraffe, f. Ex. Korsfæstelse og Bugens Opskæring paa den til en Pæl bundne Forbryder, med flere andre Beviser, som anføres paa Nationens Vildhed og Raahed, eller paa en paafaldende Blanding af Humanitet og Barbarie i dens Charakteer: saa bør det ikke glemmes, at en despotisk Militair-Regierings trykkende Aag i henved et Aarhundrede, under det nærværende Dynastie, og formodentlig langt længere tilbage i Tiden, har hvilet over dette Folk; og at man i mange Tilfælde kan behøve at skielne imellem Virkningerne af en saadan Regierings System og despotiske Institutioner, og Nationens eiendommelige Charakteer. Denne Regiering har vist nok undertiden, i dens Forhold til Englænderne og i dens Underhandlinger med disse Indiens fremmede Erø-

*) Saaledes kan Capit. Cox ikke nok berømme den hiertelige Velvillie og Ærlighed, hvormed den Birmanske Keisers Moder, søgte at fremme hans Ærende; uagtet det ikke lykkedes hende, at overvinde Ministrenes Rænker og Cabaler. Mrs. Judsons Skildring af Statholderens Gemalinde i Rangun, viser os denne Dame begavet med den ædelste Følelse. Maaden hvorpaa hun viste den ulykkelige Moder, som her mistede sit eneste Barn, en ligesaa fiin, som hiertelig Deeltagelse i hendes Sorg, og søgte at lindre eller adsprede denne, vilde giøre den mest dannede Adelsfrue i Europa Ære; eller rettere, man vilde maaskee have Møie med at finde en lignende Følelse og Handlemaade i vor fornemme og forfinede Verden.

bære, vist den samme overmodige Stolthed, Listighed, Tvetydighed, Tilbøielighed til Udflugter og Langsomhed, som ere temmelig almindelige Træk i den orientalske Politik. Men forudsat at man dog vanskeligen kan indvende noget imod, at den Birmanske Regiering, der tildeels hersker over misfornøiede, undertvungne Folkefærd, nødigen har villet tilstede Englænderne Adgang til det Indre af Riget, og har søgt, saa længe som muligt at holde en fremmed og overlegen Magt fiernet fra umiddelbar politisk Berøring med hens Stater; saa savnes dog heller ikke Exempler paa, at Birmanerne, selv i deres politiske Forhold til Englænderne, have viist en mere mandig og ærlig, end listig og underfundig Adfærd. Da en birmansk General, som ovenfor er berørt, i Aaret 1796 var rykket ind i Bengalen, for at fordre nogle flygtede Røvere udleverede, blev en Krig, der var paa Udbrud saa nær, forebygget ved en mundtlige Samtale imellem begge Hærførere. I denne afsluttedes det, at Birmanerne i bestemte Dage skulde trække sig tilbage over de politiske Grændser, imod derefter at faae de Skyldige udleverede; og den birmanske Anfører opfyldte ikke allene med største Nøiagtighed de indgaaede Vilkaar, men holdt endog saa streng Disciplin, at ikke en eneste paa det britiske Territorium begaaet Voldsomhed gav Anledning til Klage.

Alle de engelske Reisende, som hidtil have beskrevet Landet, ere ogsaa, selv naar de have været misfornøiede med deres Modtagelse hos Regieringen, og naar de klage over Snedighed, Uordholdenhed og lav Egennytte hos Ministre og Embedsmænd, enige i at tillægge Folket Roes for Høflighed, Giæstfrihed, Venlighed og Godmodighed imod Fremmede. At en eenlig amerikansk Missionair (Mr. Judson) med hans Hustru, skiøndt naturligviis hadede og forfulgte af Præsterne, kunde, ved deres venskabelige Forbindelser med nogle af de Fornemme, opnaae en Audients hos Birmanernes stolte Keiser, der selv giennemlæste deres Ansøgning Ord

for Død; og at de, uagtet Keiseren ikke vilde høre noget om deres Forslag til Omvendelse, eller modtage deres Forærering af en Bibel, dog kunde roligen opholde sig adskillige Aar i Landet, og ganske nær ved et stort og helligt Tempel opføre den Hytte, hvor de prædikede Christendom og søgte (med meest ringe Fremgang) at gjøre Proselyter: viser i det mindste ikke om noget Hadefuldt, hverken eller fiendsk Sindelag imod Fremmede hos Folket. Ovenbe-[illegible] synes Birmanerne, ved deres krigerske Egenskaber, med ufor-færdet Mod, Haardførhed, Udholdenhed og Taalmodighed, at forene en Munterhed, Livlighed, Selskabelighed og Videbegjærlighed til [illegible] Forlystelser, der ikke vidner om nogen Skuffelse og farlig, eller grusom og hævnlig Charakteer. Deres Kjærlighed til Sang, Musik, Skuespil og Processioner er aldeles almeen. Mængden af forskjellige musikalske Instrumenter, som Birmanerne bruge, er betydelig. Endog ved deres Ligbegjængelser finder en Blanding af Høitidelighed og Lystighed Sted. Fyrværkerier elske de [illegible], og have bragt det vidt i Konsten at forfærdige dem; men de afbrænde dem for det meste om Dagen, af Frygt for at de tykke Raketter, ved at falde ned, skulle gjøre Skade. Processioner bruge de ofte, i Anledning af deres religiøse Høitider og Aarsfester, der altid feires med den største Munterhed og Lystighed *),

*) Det fortjener at bemærkes, efter Symes, at man, uagtet hertil ogsaa hører store Processioner, med støiende Musik, Sang og Dands, hvori begge Kiøn deeltage, ikke finder Spor til den Usædelighed, som ved lignende Leiligheder finder Sted i Hindustan; saalidt som til den der herskende Skik, at forene Vellyst, uhyde Dandse, Underholdning af Bajaderer (offentlige Dandserinder og Skjøger) med Tempeltienesten og Afgudsdyrkelsen. Hos Birmanerne tage derimod endog ugifte Piger af alle Stænder Deel i de støiende Optog og Dandse; men under Opsyn af ældre Fruentimre, der holde deres Lystighed i tilbørlige Skranker.

nattlige Illuminationer, som i de større Stæder, især i Hovedstaden, skulle fremhyde et prægtfuldt og imponerende Skuespil.

Af Birmanernes, i mange Henseender mærkelige huuslige Levemaade og Indretninger, tillader Rummet ei at meddele nogen fuldstændig Skildring. Kun følgende Træk optegne vi, inden vi gaae over til en kort Efterretning om det britiske Krigstog mod Ava. — Qvindekiønnets friere Forhold i det selskabelige Liv i Ava, end i den største Deel af Asien, er allerede omtalt. Birmanerne kiende intet til Gildinger eller til et afsondret og bevogtet Harem. Derimod kiende deres Koner heller ikke den dorske og lade Tilværelse, som hos Mahomedanerne, Chineserne og andre orientalske Nationer er Qvindekiønnets Lod, i det mindste i de høiere Stænder. I Ava seer man endog de fornemste Koner sysselsatte i deres Huus, med Opsyn over deres qvindelige Tyende, ved Væverstolen, og paa andre Maader. Loven tillader Birmaneren kun een retmæssig Hustru, men saamange Friller, som han vil holde. Disse betragtes derimod, naar de holdes i Huset, som Konens Tyende; de maa hiemme og ude være hende til Opvartning, og naar Manden døer, tilhøre de Enken som Slavinder, hvis han ikke i levende Live frigiver dem ved et lovformeligt Document. Desuden arver Enken en Fierdedeel af Mandens Formue, og hun bestyrer hans hele Efterladenskab indtil Børnenes myndige Alder. Ægteskabet er egentlig kun en borgerlig Handling, der fuldføres med yderst faa Ceremonier og Omstændigheder; dog synes det som man undertiden bruger, at lade et Slags Indvielse ved en Præst finde Sted. Derimod kiender man her intet til Ægteskaber, der sluttes af Forældre og Slægtninge inden Børnene have naaet den giftefærdige Alder; hvilke ellers i Indien, og overhovedet i Asien ere saa almindelige. Ægteskabets Ophævelse hører til de største Sieldenheder. Manden kan i nogle Tilfælde forskyde sin Hustru; men Bekostningen ved en saadan Skilsmisse er meget stor. Ikke

mindre, end ved den værdigere Behandling af Qvindekjønnet, udmærke Birmanerne sig i deres øvrige huuslige Forhold. En stor Enighed hersker sædvanligen i Familierne. En høi Grad af Ærefrygt for Forældre og Agtelse for Alderdommen ere i den Grad almindelige, at de kunne kaldes et nationalt Træk hos Birmanerne. At de i deres Levemaade have en stor Tarvelighed i Mad og Drikke, og en vel langt fra ikke almindelig, men dog ved Loven paabuden Afholdenhed fra stærk Drik, tilfælles med Hinduerne, er alt anført. Derimod staae de i Reenlighed meget langt tilbage for disse. De kiende intet til Hinduernes og Muhamedanernes, ved Religionen foreskrevne Vaskninger; saa lidt som til de Førstes almindelige Afsky for Føde af Dyreriget. Vel er det ved Loven forbudet Birmanerne at dræbe eller slagte Dyr og maaskee flere Huusdyr (dog ikke, som det synes, Sviinet); men ikke at spise Kiødet, naar andre have slagtet Dyret, eller naar dette døer af sig selv. Vildt og alle øvrige Dyr, som de finde Lyst til at spise, dræbe de uden Betænkning.

I Birmanernes Handelsforhold til England var der, lige siden 1757, da Regieringen i Calcutta sluttede en Handelstractat med den berømte Erobrer Alom-Pra, indtil 1824, ikke indtraadt nogen betydelig Forandring. Vel var Indførselen af engelske og indiske Manufacturvarer i Tiltagende, og Handelen paa Pegu var, endog blot for Tek-Træets Skyld, af betydelig Vigtighed for Englænderne, af hvilke ogsaa nu og da enkelte Kiøbmænd havde fundet Veien til Amerapura, uagtet alle de Hindringer, man lagde dem i Veien. Men dog vedblev den Birmanske Regiering sit System, at indskrænke Britternes Handel til den ene Søhavn Rangun, hvor man tillod dem at have et Factorie, imedens den hele øvrige Kyst af 900 eng. Miles Udstrækning, med adskillige gode

Havne og et tilstødende frugtbart Indland, var ellers ligesaa tillukket og ubekiendt for Englænderne, som Japan; skiøndt ingen Deel af Landene Østen for Ganges laae nærmere eller beqvemmere for Handelen fra Bengalen. Man begriber letteligen, hvor nærgaaende denne strenge Indskrænkning maatte være for den britiske Handelsmand, vant til ved sin Indflydelse at beherske Kystlandene næsten over den hele Verden. Naboskabet med Birmanerne, paa Grændserne imellem Chittagong og Arrakan, var vel heller ikke altid det fredeligste; og vil man troe Englænderne, var det aldrig dem, der gav nogen Grund til Klager eller til fiendtligt Forhold. At et saadant vilde indtræde, og omsider endes med en Krig med Birmanerne, havde man i Calcutta længe forudseet. Fredelige Underhandlinger med Hoffet i Ava bleve mere og mere uvirksomme. I Begyndelsen af Aaret 1824 var man bleven saa overbeviist om, at Birmanerne, i hemmelig Forbindelse med et Par af de indiske Fyrster, der misundte det engelske Overherredømme, vilde begynde med et alvorligt Anfald paa Bengalen og det nærliggende Calcutta fra Arrakan, at man fandt det høi Tid at forekomme denne Krigsplan, hvis farlige Følger let kunde have været en almindelig Opstand af alle overvundne og skatskyldige Fyrster i Hindustan. Birmanerne, hvis Hovedstyrke samledes i Arrakan, under en Herfører Maha Bandoola, "som havde Guldlænker med, hvori den britiske General-Gouverneur i Calcutta skulde føres fangen til Ava," tøvede ei heller længe med at begynde Fiendtlighederne. Et britisk Grændsecorps i Landskabet Chittagong blev omringet af en meget overlegen Styrke, og efter en ærefuld Modstand enten nedlagt eller fangen. Men selv Fangerne, hvoriblandt nogle europæiske Officerer, lod den fiendtlige Herfører paa en grusom Maade aflive. Paa denne barbariske Viis begyndte Birmanerne Krigen med deres mægtige Maha; og virkelig lykkedes det dem ved deres Indfald i Chittagong, og overbevise Magten om deres Styrke, at udbrede

en saadan Skræk, at ikke blot Almuen paa Grændserne, for hvilke Birmanernes blotte Navn var en Rædsel, flygtede skarevis til det Indre af Landet; men at endog de indfødte Kiøbmænd i Calcutta kun med Vanskelighed kunde holdes fra at forlade Staden.

Den engelske Gouverneur Lord Amherst besluttede derimod at møde Birmanernes truende Indfald i Bengalen ved et dristigt, men, under et lykkeligt Udfald, afgiørende Foretagende. Et Armeecorps paa 5 til 6000 Mand, under Generalmajor Archibald Campbells Befaling blev i Midten af April indskibet fra Calcutta og Madras, for, efter Foreningen i Port Cornwallis paa Øen Andaman, at indtage Rangun, Birmanernes vigtigste Søhavn, uden for hvis Munding den brittiske Flaade ankrede den 10de Mai 1824. Dette Angreb kom saa uventet, at det opvakte den største Forvirring i Staden, hvor man slet ikke var belavet paa at modtage en Fiende. Imidlertid, da den første Efterretning herom naaede til Amerapura, yttrede Keiseren: at Englænderne skulde ei engang komme til at forstyrre Konerne i Rangun i at koge deres Riis. Statholderen i denne By maatte snart komme paa andre Tanker. En eneste brittisk Fregat, der lagde sig uden for Birmanernes Hovedbatterie, bragte dette meget hastig til en dyb Taushed. Allerede Dagen tilforn havde Statholderen ladet alle Byens Indbyggere, der ikke førte Vaaben, drive ind i det Indre af Landets Sumpe og Skove. Nu reddede den overblevne Besætning og de Befalende sig ved den iilsomste Flugt, og en fuldkommen øde og udtømt Stad faldt i Englændernes Magt. Men ogsaa i hele Omegnen havde Birmanerne med den største Hurtighed bortskaffet eller ødelagt Alt, hvad der kunde tiene en Krigshær til Føde eller Transport. Saaledes var den engelske Armees Stilling langt fra at være gunstig. Man havde faa eller ingen Fartøier til at seile op ad Floden, og Fienden havde ikke ladet en eneste Baad blive tilbage iRanguhn. Om denne Stad havde man giort sig

langt større Forestillinger, end det, som Virkeligheden opfyldte. Af levende Væsener fandt man næsten intet, uden en Mængde Sviin, der om Dagen vadede i de sølede Gader, og sultne Hunde, hvis uophørlige Hylen forstyrrede Nattens Ro. Husene, byggede paa høie Pæle for Fugtigheds og Oversvømmelsers Skyld, frembød kun slette og ubeqvemme Boliger for Officerer og Soldater, vante til Indiens Beqvemmeligheder; og paa et saa usundt Opholdssted, omgivet af Sumpe og Riismarker, der i flere Maaneder staae under Vand, og disse igien af Krat og tykke Skove*), var Regntiden nær for Haanden; ingen Tilførsel at vente fra Landet, men derimod en vis Udsigt til at libe mere af Mangel, Clima og Sygdomme, end af Birmanernes Vaaben.

Her maatte saaledes General Campbell en Tid lang indskrænke sig næsten blot til Forsvar, imedens Birmanerne, efter deres Krigssystem, omgav Staden og de brittiske Udposter, med Forskandsninger af Pæleværk (Stockades) og Løbegrave, hvormed de efterhaanden rykkede nærmere og nærmere frem, indtil de neppe vare i et Musketskuds Afstand fra de engelske Forposter. Efter adskillige Udfald og Smaafegtninger, hvori Birmanerne, skiøndt de med Kiækhed og Mod udholdt de første Angreb, dog hverken holdt Stand for Bajonetterne eller det brittiske Artillerie, kom det den 10de og 11te Junius til en alvorlig Træfning, da Englænderne angreb Birmanernes stærkt forskandsede Leir ved Kemmendine, kun 8 engelske Mile ovenfor Rangun. Ilden af to 18pundige Kanoner aabnede snart et Stormhul paa Udenværkerne, som Fienden

*) Noget, der kunde fortiene Navn af Veie, kiender man ikke i de lavere Egne af Pegu, men kun Fodstier giennem Skovene, som i Regntiden ere ufremkommelige, og overhovedet kun kiendes og benyttes af de ovenfor omtalte Carianere, naar de nu og da komme ned til Byerne ved Flodbredden. Al anden Samfærsel i Pegu skeer næsten udelukkende til Vands. Snodgrass. p. 21.

forlod med et Tab af 200 Døde, hvoriblandt een af deres fornemste Anførere, hvis forgyldte Solskierm og Vaaben man fandt paa Valpladsen. Den følgende Morgen lavede man sig til at storme Hovedværkerne; men Virkningen af et kort Bombardement paa disse, hvor en talrig Hær af Birmanere stod flokket i tætte Hobe, var saa frygtelig, at Fienden, uden at oppebie det stormende Angreb, i Hast forlod Værkerne, og flygtede høiere op i Landet.

Dette hialp dog kun lidet til at forbedre den brittiske Hærs Stilling. Landet trindt omkring var ligesaa øde for Indbyggere, som Staden; og langt fra at ytre den ringeste Modløshed eller Tilbøielighed til Fred, begyndte Birmanerne, saasnart deres første paniske Skræk var overvunden, at samle sig og rykke frem i forstærket Antal, stedse under den i deres Indbildning tilstrækkelige Beskyttelse af Forskandsninger og tætte Palisader af Bambus, i flere Linier, den ene høiere end den anden, og forsynede med Kanoner. Skiøndt svækket og formindsket, endnu mere ved Sygdom, end ved en saadan Krigs Besværligheder, viste de engelske Tropper den største Tapperhed i at angribe Fienden i hans Skandser. Ikkun de bengalske Sipoys, skiøndt tappre i at forsvare enhver indtaget Post, kunde man vanskeligen bruge til Angreb mod Birmanerne, for hvilke de yttrede en saadan Frygt, (særdeles for et Corps af saakaldte Uovervindelige, som efter Birmanernes Overtro ei skulde kunne saares af noget Vaaben) at de undertiden i stormende Angreb kastede sig ned paa Jorden, saaledes at de europæiske Tropper maatte rykke frem over deres Legemer. General Campbell havde indtaget en Stilling omkring Rangoon, hvori den store og prægtfulde Pagode Shoe-Dagon (Guld-Dagon), en Bygning 338 Fod høi, omtrent $2\frac{1}{2}$ engelsk Miil fra Staden, udgiorde Hoved-Punktet. De fremrykkende Birmanere, under Anførsel af Sykia-Wungi (den tredie Statsminister) bleve snart tilbagedrevne, hvilket kostede deres Anfører hans Embede, og formodentlig Livet. I

hans Sted blev Sumba-Wungi (den anden Minister) Hovedanfører for den birmanske Hær. Fra hans mægtige, iblandt ham Indsigt i Befæstningskunsten anlagte Forskandsninger ved Kummerut søgte han ved natlige mandige Overfald at adsprede de britiske Poster; og General Campbell besluttede, uagtet Sygdom og Sundheden havde svækket hans Hær, at lade det komme til et afgjørende Slag. Med en i Antal ubetydelig Styrke, og i et ved vedholdende Skylregn høist ugunstigt Veir, angreb Englænderne den 5te Jul. Birmanernes Stilling ved Kummerut, understøttede ved Ilden af en Brig og tre mindre Krigsfartøier. Efterat disse havde bragt Fiendens Artillerie paa Udenværkerne, der i nogen Tid blev vel betient, til Taushed, og de yderste Linier vare tagne, stormede en anden Afdeling af de britiske Tropper Birmanernes Hovedforskandsning, befæstet med et vældigt Palisværk. I den inderste Skandse sad Sumba-Wungi netop tilbords, da Angrebet begyndte, og lod sig i nogen Tid ikke forstyrre i sit Maaltid, men befalede sine underordnede Anførere at drive Fienden tilbage. Da han dog snart mærkede, at Ilden tiltog og kom nærmere, satte han sig selv, imod Birmanernes Skik, hvis fornemste Anførere i Felten udsætte deres Person, i Spidsen for sine fra de to yderste Linier flygtende Tropper. Disse opfyldte nu den inderste Forskandsning med vild Forvirring og forvirrede Masser, og Hovedanførerens Opmuntringer og personlige Tapperhed kunde vel for en Tid bringe en Deel af Officererne og Soldaterne til en forbittret Modstand, men ikke standse Flugten eller hindre et fuldkomment Nederlag. Sumba-Wungi, med mange af hans fornemme Officerer og 800 Mand fandtes døde paa Valpladsen, og en stor Mængde Saarede og Døende fandt man siden efterladte i Omegnens Skove og Landsbyer, hvor disse Ulykkelige, forladte af den flygtende Hær, omkom mere af Mangel paa Føde og Omsorg end af deres Saar. 36 Kanoner bleve Seierherrernes Bytte, og Ge-

[illegible] Stad [illegible] Englænderne [illegible] Englænderne [illegible] Krigens [illegible] i Tallet [illegible] Englænderne [illegible] 2000 Mand [illegible]

de Dage til de erobrede Provindser Mergui og Tavoy, hvor et sundere Klima snart igjen bragte dem paa Føde; sendte Birmanernes Keiser ikke blot to af sine Brødre, med en Flok af Stiernetydere og et eget Corps af de saakaldte Uovervindelige, til den snart igjen samlede Hær; men befalede ogsaa den ovenfor omtalte General Maha-Bandula, at rykke med sin hele Hær fra Arracan mod imod Rangun. Denne Anfører drog saaledes med en Armee paa 50 til 60,000 Mand over den vestlige Biergkiede, igjennem usunde Moradser og oversvømmede Lande — en Strækning af over 200 engelske Mile — og det paa en Aarstid, da Europæerne neppe vare i Stand til at holde sig 8 Dage i Marken. Saa udholdende i at taale Krigsstrabadser i et Land, i Regntiden næsten utilgængeligt for europæiske Tropper, ere de haardføre Birmaner, hvis halv amphibiske Natur tillader dem at gjennemvade de tykke Sumplande med samme Lethed, som andre drage frem paa tør Jord. End ikke Mangel paa Levnetsmidler eller Forraadshuse i et udtømt Land kan standse deres Anføreres Operationer. Uden anden Byrde, end sine lette Vaaben, og en liden Sæk med Riis paa Ryggen, kan Birmaneren marschere i 14 Dage igjennem et øde Land; og aldrig falder det ham ind at tvivle paa, at blind Lydighed imod Anføreren er hans eneste Bestemmelse i Krigen.

Imedens nu den britiske Hær, endnu bestandigen leiret i og omkring Rangun, var bleven forstærket med to europæiske Regimenter, nogle Bataillons Siipoys, et Regiment Cavallerie og ridende Artillerie med Raketter, nærmede Maha-Bandula sig med en Hær paa 60,000 Mand, hvoriblandt 35,000 Mand Bøsseskytter, meget Artillerie, et Corps af 700 Ryttere fra Cassai, og en anseelig Trop, bevæbnede med Ghingals, (jingals) et Slags svære Bøsser, der trækkes af to Mand paa en liden Vogn, og skyde Kugler paa 12 til 24 Lod. Det egentlige Felt-Artillerie føres derimod til Lands af Elefanter, som med roligt Mod gaae ind

paa Fienden i Angreb; men ogsaa, naar deres Fører, hvilket nok, som sædvanligen snart skete i Træfninger med Englænderne, strax vende om, og ligesaa roligt gaae tilbage til Leiren. Med overordentlig Omsorg og Forsigtighed havde Birmanerne vidst at skiule ethvert Middel for Englænderne til at erholde Kundskab om den fremrykkende Hær. Først mod Enden af November lykkedes det dem, ved en opsnappet Depeche fra Maha-Bandula, at faae sikker Efterretning om det, som kun enkelte Rygter havde forudsagt; og General Campbell havde kun ganske faa Dage til at berede sig paa det Hoved-Angreb af en saa overlegen Magt, hvormed han truedes. Neppe vare Posterne paa den brittiske Linie fra Kemmendine til Rangun forstærkede, saameget Omstændighederne tillod det, før man den 30te November mærkede, at Birmanernes Hær havde taget sin Stilling i den store Skov lige over for Pagoden Sho-Dagon, og strakte sig i en vid Halvkreds, hvis Linie viste sig ved opstigende Røgstøtter, og der om Natten, under uophørlig Bragen af fældede Træer, mere og mere nærmede sig; indtil Fienden ved Daggry d. 1ste December, begyndte Angrebet med en stærk Ild mod Kemmendine, hvor den brittiske Stilling paa Floden forsvaredes af et Par Krigsfartøier og en stærk Afdeling af Kanonbaade. At overvinde disse, formaaede vel Birmanerne ikke; ikke desmindre begyndte op ad Dagen deres Hær til Lands, paa begge Sider af Floden, at udvikle sig i regelmæssige Colonner, hvis hastige Fremrykken med en Orden og Nøiagtighed i Bevægelser, som endog vandt Europæernes Bifald*), snart ganske omringede de brittiske Stillinger; men tillige ved en alt for vidtløftig Udstrækning tabte meget i Virkningen paa de enkelte An-

*) "But as far as celerity, order and regularity are concerned, the style in which the different corps took up their stations in the line, reflected much credit on the arrangement of the Burmese commander." Snodgrass. p. 102.

ned ad Floden. Den 25de Marts ankom General Campbell selv til Donabew, og lod Birmanernes stærkt befæstede Leir beskyde fra opkastede Landbatterier, fra Fartøierne og Kanonbaadene med svært Artillerie. Det engelske Skibs-Mandskab og deres Officerer viiste her, ligesom under hele Felttoget, en udmærket Iver og Tapperhed. Et Udfald af Fienden, med en betydelig Styrke af Fodfolk og Rytteri, foruden 17 Krigs-Elefanter, blev slaaet tilbage. Dog holdt Birmanerne sig til den 1ste April, da Maha-Bandula, om Morgenen medens han gik rundt i Værkerne, og just havde sat sig ned til Hvile og uddeelte Befalinger, blev dræbt af en Bombe. Nu overfaldt en ved saadanne Leiligheder sædvanlig Modløshed Birmanernes Hær, som i ham havde mistet en ligesaa tapper, som duelig Anfører. En almindelig Flugt om Natten, som dog skete med den største Stilhed og Forsigtighed, bragte den hele Leir, med alt Artillerie og store Forraad af Levnetsmidler, i Englændernes Hænder. Denne Seier kunde siges at have afgiort Krigens Skiebne. General Campbel kunde nu uden Hindring drage op ad Irawaddi til Prome, hvor han tog sit Vinterquarteer, og lod imidlertid den mod Østen liggende Landstad Tongu, den anden Stad i Riget, tage i Besiddelse.

Den Birmanske Keiser var imidlertid endnu i Stand til, mod Enden af September at stille en ny Hær paa 70,000 Mand i Marken, anført af Kii-Wungii, eller den første Statsminister. En Sammenkomst imellem denne og General Campbell bragte vel en Vaabenstilstand tilveie, som dog ikke førte til noget. Keiseren, lige overmodig, vilde endnu bestandig Krig; og Følgen var, efter adskillige mindre Træfninger, et Hovedslag, i Nærheden af Prome den 1ste og 2den December 1825, hvori Campbell med 5000 Mand slog den meer end ti Gange saa talrige Birmanske Hær saa fuldstændigen, at Veien til Amerapyra, i en Strækning af 300 eng. Miil, nu syntes at staae ham aaben. 140 Miil af denne Vei

lagde hans heldige Hær under utallige Besværligheder tilbage, uden at møde en eneste Indbygger, langs med Irawaddis, for faa Uger siden tæt beboede Bredder. Her, ved Melloone, et befæstet, af Birmanernes Tropper besat Sted, kom det endelig til en Vaabenstilstand, under hvilken Preliminairer til en Fredstractat sluttedes den 3die Januar 1826. Dette befandtes dog kun at være en Udflugt, for endnu at vinde Tid. Keiserens Ratification udeblev over den fastsatte Tid; Fiendtligheder begyndte atter; Melloone blev indtaget med Storm af Englænderne, som i et Huus, hvor en af Birmanernes Prindser og Hoved-Anførere havde sit Qvarteer, ei allene fandt en Pengesum af 30 til 40,000 Rupier, men ogsaa begge Original-Exemplarer af Fredstractaten, som den birmanske General ikke engang havde afsendt til Keiseren. General Campbell sendte nu Tractaten til Kii-Wungii, Birmanernes første Statsminister og Over-Anfører, med det Budskab: at han i sin hastige Flugt fra Melloone formodentlig havde glemt disse Papirer, der nu maaskee vilde finde en bedre Modtagelse hos hans Regiering, end for nogle Uger siden. Ministeren blev, ved denne Opdagelse af hans og hans Regierings diplomatiske Troløshed, ingenlunde bragt ud af sin Fatning. Han takkede i sit Svar General Campbell med stor Høflighed for de tilsendte Papirer; men tilføiede, at i den samme Hast, der havde været Aarsag til at disse glemtes, havde man ogsaa maattet efterlade en betydelig Sum Penge, og var overbeviist om, at Generalen blot ventede paa en beqvem Leilighed, for ligeledes at sende disse tilbage.

Den brittiske Hærfører saae, at der under disse Omstændigheder var intet andet tilovers, end med den ringe Krigsmagt, han endnu havde til sin Raadighed, at rykke dristigen frem imod Hovedstaden; og dette iværksatte han, skiøndt en Efterretning fra Arrakan forvissede ham om, at han ikke kunde faae den ventede Forstærkning fra den engelske Besætning i dette Land, hvis Anfører fandt sig

Land, med en lang Søkyst og adskillige gode Havne, [illegible] den brittiske Handel; men ogsaa Afstaaelsen af de rige og vigtige Siamske Provindser frembragte en sikkret og beleilig Forbindelse imellem de allerede blomstrende engelske Colonier paa Øerne Andaman og paa Halvøen Malacca (nylig afstaaet af Hollænderne, imod de engelske Besiddelser paa Sumatra.). I militair Henseende ere de sidstnævnte Provindser ikke mindre vigtige, end Arrakan. Ligesom et Land-Tog herfra kan true Birmanernes Hovedstad, saaledes kunne brittiske Skibe nu i faa Dage fra Tavai og andre Havne overføre en Hær til Angreb paa Rangun. Birmanerne ere blevne ulige mindre farlige Naboer for Englænderne, end de hidtil vare. De have med dyre Lærepenge gjort den Erfaring, at deres hele militaire System, endog understøttet af en krigersk Nations Tapperhed, intet formaaer imod europæisk Taktik; og Resultaterne af det engelske Krigstog mod Ava have viist, at dersom blot Erobring, og ikke en Politik, hvis første Øiemed er Handelsvinding — og som derfor ei forsømmer at beregne, hvad en Krig koster, og hvad den kan indbringe — var Englændernes Maal i Asien: vilde det falde dem ligesaa let at undertvinge det østlige Indien, som det har været dem, at [illegible] et af Verdens største Monarkier Vesten for Ganges.

Bidrag til Kundskab om de levende færøiske Mundarter.

Ved Professor J. Møller.

At Indbyggerne paa Færøerne tale en egen Dialect af Nordens gamle Sprog, har vel altid været meer eller mindre bekiendt, og allerede Debes omtaler deres Sprogegenhed *). Den, saavel af Færøernes Sprog og nationale Sprogmonumenter, som af disse Øers geographiske og ethnographiske Beskrivelse lige fortiente Svabo, har alt for henved 40 Aar siden udarbeidet en Færøisk Ordbog og samlet en stor Deel af de paa Øerne i Traditionen levende Folkeviser. Men det er først i de sildigste Aar, at vi have seet betydelige Prøver baade af Poesie og Prosa i denne Dialect bekiendtgiorte ved Trykken. I Aaret 1822 udgav nemlig den berømte Botaniker, Pastor H. C. Lyngbye Færøiske Qvæder om Sigurd Fofnersbane og hans Æt, med en Indledning af Professor P. E. Müller, om hvilket Værks Vigtighed Recensionen i Dansk Literatur-Tidende No. 30 for 1824 giver en klar Forestilling; og Aaret efter (1823) udkom Matthæi Evangelium,

*) "Deris Spraack er Norsk, dog udi disse Tider meest Dansk; dog hafve de endnu beholdne mange gamle Norske Ord, oc er der ellers stoer Forskiel mellem deris Tale hos det Folck, som boer Norden i Landet, oc hos dem, som boe udi Syderøerne." L. J. Debes Færøernes Beskrivelse. Kbh. 1673. S. 255. Jvf. Landt's Beskr. over Færøerne. ib. 1800. S. 236 o. f. hvor nogle Sprogprøver meddeles; og Lyngbyes Anm. til Mackenzi'es Efterr. om Færøerne. (For Historie og Statistik, udg. af J. Collin. Kbh. 1822. I. S. 157, hvor det hedder: "at den gamle og sprogkyndige Svabo adskiller 4 Dialecter: den Strømøeske, Vaagøeske, Nordernøeske og Sudernøeske.")

[illegible] af Hr. [illegible], og [illegible] paa det Danske Bibelselskabs Bekostning. (Begge disse Skrifter bleve trykte hos Elmenhoff i Randers, for at Hr. Lyngbye, som var Præst i Nærheden af denne By, kunde besørge Correcturen). Oversendelsen af Matthæi Evangelium gav Anledning til at Referenten fik Kundskab om den Dialektforskjellighed, der finder Sted imellem de nordlige og de sydlige Færingers Sprog. Hr. Pastor Schrøter, Præst paa Suderøen, har nemlig oversat i den Mundart, som tales paa de sydlige Øer; hans Oversættelse blev sendt til alle Øerne (hver Familie fik sit Exemplar) og den vistnok allevegne forstaaet; dog læses den med mindre Lethed af Nordingerne, som man vil see af et Brev fra Hr. Pastor Sørensen (den samme Mand, som vi skylde den [illegible] Oversættelse af Hamms Winterpostil), dateret d. 9 Jul. [illegible], hvoraf Følgende vedkommer nærværende Sag *):

"Ved Amtmand Løbners Tilbagekomst her til Landet medtog jeg et Exemplar af Matthæi Evangelium paa Færøisk, og da jeg just nogle Dage efter besøgte adskillige Kirker, deels paa Østerøen, deels i mit eget Præstegjeld, benyttede jeg de ledige Øieblik til at lade een eller anden god Læser oplæse nogle Vers paa sit Modersmaal. Det faldt noget vanskeligt for dem Alle, og uden først at have gjennemgaaet baade den danske og den færøiske Text, kunde Ingen af dem læse det nogenlunde med Færdighed. Ligeledes fandt jeg heller ikke Dialectindtrykket saaledes, som jeg havde ventet det. De Fleste hørte paa Oplæsningen som paa noget Selsomt, og Enkelte sagde til mig, naar et Ord forekom, som skurrede i deres Øren: Velsignede være Dem! (et almindeligt Høflighedsudtryk) Ordet er ikke helligt (høitideligt) nok til at betegne saa hellige Ting. Vort Maal kan være godt nok i

*) Hele Brevet er trykt i Bibelselskabets [illegible] S. 75 fg.

tydelig Tale; men om de aandelige Ting høre vi helst paa Dansk, for hvis Udtryk i Religionssager vi have baaret Ærbødighed fra vi vare Smaae." Endelig vilde de ogsaa kritisere enkelte Ord iblandt, som ikke almindelig forstaaelige. Men dette er blot det første Indtryk, hvorefter man aldeles ikke bør dømme; og jeg troer sikkert, at Oversættelsen vil føre sin Nytte med sig, især for Gamle og Enfoldige, der ikke fuldest kunne benytte den danske Underviisning. Lever jeg, skal jeg om nogen Tid meddele Deres Høiærværdighed noget Nærmere i denne Henseende, og da efter Løfte, lade medfølge en Oversættelse af et eller andet Capitel i Nordlingernes Dialect."

Det her givne Løfte opfyldte Hr. Sørensen sidste Efteraar ved at tilstille mig den Oversættelse af Matthæi 4de Capitel, som herefter meddeles, og hvis Forskjellighed fra den sydfærøiske bedst vil kjendes, naar begge Oversættelser stilles ved Siden af hinanden.

Matthæi Cap. 4 i den sydfærøiske Mundart, efter Hr. Pastor Schröters Oversættelse.

1. Taa blaiv Jesus fördur eâv Aandini ui Ojina, á fruistast eâv Devlenum.

2. O taa-ui han heje fasta fjöriti Deâan o fjöriti Neâtur, hungraje han umsujur.

3. O Fruistarin gjæk til hansara o seje: és tû Sónur Guds, taa sji, á Stainanir hesir bluiva Brei.

Matthæi Cap. 4 i den nordlige færøiske Mundart, efter Hr. Pastor Sørensens Oversættelse.

1. Taa bloiv Jösus fördur eâv Aandine ui Örkjina, á fruistas eâv Develin.

2. O taa-ui han heje fasta ui fjöriti Deâar*), svongdist han umsujur.

3. O Fruistarin gjæk til hansara o seje, ér tû Guds Sonur, taa sii, eât hesir Stoinanir bluiva Brei.

*) Her er ved en Afskrivningsfeil udeladt i Manuscriptet "o fjöriti Neâtur."

4. Men han svedraje o seje: só ér skriva: Menniskjan livur ikkje beàra eàv Breji, men vi qvört Oór, ui gengur úd gjögnum Munn Guds.

5. Taa toug Develin han vi seâr til tan hellia Steâjin, o sedti han up aa Tindin aa Templinun, o seje vi han:

6. Eer tû Sónur Guds, taa sturta té sjolvur hér niur, thui só ér skriva. han skeâl giéva Onglun suinun Befalning um té, o tair skullu bæra té aa Hondunun, á tû skeâl ikkje stoida Foudin moudi nögrun Staini.

7. Taa seje Jesus vi han: só ér upattur skriva: tû skeâl ikkje fruista Harran Gud tuin.

8. Attur toug Develin han vi seâr up aa ait avlaie högt Fjadl, o vuiste honun ödl Versins Ruigjir o taira Harlihaid, o seje vi han:

9. Alt hetta víl Ee giéva teâr, um tû fedlur niur, o tilbijur mé.

10. Taa seje Jesus vi han: vuig burtur Satan! thui só ér skriva: tû skeâl tilbija Harran Gud tuin, o teâna honun alaina.

11. Taa flutti Develin fraa honun, o sui, Onglanir gingu til hans, o teânavu honun.

12. Men taa-ui Jesus fratti, á Jouhánnis veâr kastavur ui

4. Men han svcàraje o seje: teâ ér skriva: Menniskjan livir ikkje alloine eàv Breie, men vi qvört Oor, som udgangur tigögnum Guds Munn.

5. Taa toug Develin han vi seâr til tan heilija Stâjin, o setta han up aa Tindingjin eàv Templinun, o seje vi han:

6. Er tû Guds Sonur, taa kasta te siolvur her niur, thui teâ ér skriva: han skeâl giéva suinun Onglun Befalning um te; o toir skullu bera té aa Haandenun, eât tû ikkje skeâl stoida tuin Foud aa nögrun Stoin.

7. Taa seje Jösus vi han: teâ ér upattur skriva: tu skeâl ikkje fruista Harran tuin Gud.

8. Attur toug Develin han vi seâr up aa oit avleâji högt Fiadl, o vuiste honum ödl Verdins Ruigjir o toirra Harlihoid, o seje vi han:

9. Alt hetta víl Ee giéva teâr, um tû vil fadla niur o tilbija me.

10. Taa seje Jösus vi han: vuig burtur Saatin! thui teâ ér skriva: tû skeâl tilbija Harran tuin Gud, o teâna honum alloina.

11. Taa forloud Develin han, o sui, Onglanir gjingu til hansara, o tantu honun.

12. Men taa-ui Jösus hoirdi, eàt Jounnis veâr kastavur ui

Fongsil, vaïg han heâane til Galilâia.

13. O han flutti fraa Nazareth, o kóm o bûi ui Capernaum, sum liggur vi Sjegvin uiꝛ Sebulons o Naphthalis Grannáleâ;

14. á teâ skjildi genga ûd, ui ér teâlá eâv Próphetanun Esaisse, sum sijur:

15. Sebulons Land o Naphthalis Land fram vi Sjounun hesi Minni Jordanin, Haidningaņas Galilaja:

16. teâ Folkje, sum seâd ui Mirkri, hevur sat ait stóurt Ljous, o tei, sum soudu ui Dejans Landi o Skugga, tajmun ér ait Ljous upgingje.

17. Fraa tan Tui begjinte Jesus ú preâdika o â sija: umvendi Tikun, thui Himmeriggjis Ruigje ér kómi neâr.

18. Men sum Jesus vandraje fram vi tui Galilajiska Sjounun, saae han tveir Badjar, Suimin, sum kadlast Petrus, o Andreâs, Badja hansara, sum drouvu Noud ui Sjounun; (thui tair vouru Fiskarir.)

19. O han seje vi tair: filgji meâr ettur, so víl Ee gjéra Tikun tilMenniskja-Fiskarar.

20. Men tair fouru strax fraa Noudunun, o filgdu honun.

21. O sum han gjæk fram heâana, saae han tvair eârar Badjar, Jacobus Són Zebedæussa, o Jouhannis Badja han-

Fængsul, voig han heâane til Galilæia.

13. O han forloud Naazareth, o kóm, o bue ui Capernaum, sum liggur vi Sjegvin ui Sebulons o Naphtalis Grandsir.

14. Eât teâ skulde fuldkomast, sum ér teâla vi Prouphetanum Esaijarse, sum sijur:

15. Sebulons Land o Naphthalis Land lengs vi Sjounun hesuminni Jordanin, Hoidninganir Galilæia:

16. Teâ Fölkje, sum seâd ui Mirkri, hevur sat oit stört Ljous, o tei, sum saudu ui Dejans Land o Skügga, toim ér upgjingje oit Ljous.

17. Fraa tan Tui begjinte Jösus á prêadika o eât sija: umvendi Tikun, thui Himmerigjis Ruigje ér komi neâr.

18. Men taa-ui Jösus vandraje vi tan galilæjiska Sjegvin, saa han tvoir Brövur, Suimin, sum kadlast Peâdur, o Andras, boidje hansara, sum drouvu Noud ui Sjegvin (thui toir vouru Fiskara).

19. O han seje vi toir: filgji ettur meâr, so víl Ee gjera Tikkun til Menniskji-Fiskara.

20. Men toir fouru strax fraa Noudunun o filgdu honun.

21. O taaje han gjæk fram heâane, saa han tvoir eârar Brövur, Jaakub Zebedæusa Són, o Jouanis, boidje hansara ui

Thi det er klart nok, af denne Forskiellighed maa søges i det frie Valg, som Oversætterne giorde af tvende Udtryk, der uden Tvivl begge kunde bruges paa begge Steder. Mere tvivlsomt er det, om vi til denne Klasse tør regne Varianter, som

Sydf. V. 2. hungraje — Nordf. svongdist
— V. 12. fratti — hoirdi

da vi gienfinde disse Ord i de skandinavisk-germaniske Sprog, men dog saaledes, at eet er giængse her, et andet hist. Jeg anfører nemlig svongdist for at komme af det Isl. svång, hungrig, og fratti for at svare til Isl. fråg, af frá, spørge, faae at vide; og der er Anledning til at troe, efterdi Hr. Sørensen kiendte Hr. Schröters Oversættelse, at Ordene hungraje og fratti ere, om ikke ganske ubekiendte iblandt Nordbøingerne, dog mindre brugelige, siden han har sat andre i deres Sted. I saa Fald maae de ansees for virkelige Varianter. Ligeledes maa man formode, at Ordet kjaa (iblandt) er ubrugeligt paa Nordøerne, siden Hr. Sørensen har substitueret uiblandt (V. 23) og at Badja (V. 18 og 21) her har maattet vige for det danske Brødre, udtalt Brövur. Andre Exempler paa den nordlige Mundarts Overgang til Danskhen ere:

A. i Formerne:

Sydfærøisk.		Nordfærøisk.
1 V.	Devlenun	Develin
3 —	Ojina	Örkjina
5 —	Tindin	Tindingjin (Tindingen)
13 —	Grannaleâ (Grandelaug)	Grandsir (Grændser)
14 —	skjildi	skulde
15 —	fram vi (frem ved)	lengs vi
18 —	Fiskatir	Fiskara
24 —	Folkje	Folk

Glosme derfor; den nyere, derimod
Islænder neppe skulde forstaae en
især, at man i senere Tider har for
og altsaa skrevet Sproget saa nøie s
ret ogsaa i Udtale, Ord og Gran
fremgangne, hvorved Sproget er ble
Dansken betydelig."

Det var Umagen værdt at u
melse har været større paa de nor
De stærkest virkende Motiver have
samme, nemlig Religionens (og al
i det danske Sprog, saavel i Kirken
Forberedelsen til Confirmation; den
danske Bøger (og da Færingerne
gierde); Forhandlingerne til Thinge
Embedsmænd, der iligemaade altid
ske Samqvem med Udlandet ikke e
man hos Sydboerne ogsaa allers
Gamle og Indenlandske end hos
Spørgsmaal, som Referenten ei kan
fremgaaer tydelig nok af de medde
den i det Enkelte, og udhæve Nuan
rianter.

Nogle ere af den Beskaffenhed
siophana d. e. som kun i Udseende,
lige, saasom

V. 11. Sydf. flutti (flygtede)
— 6. — Foudin (Foden)
— 9. — fedlar (falder)
—14. — genga itd (gaae i Opfyl

Nogle Bidrag til Skildringen af Sæder, Levemaade, Hofholdning, m. m. under Kong Hans og Dronning Christina.

(Slutning.)

Udtog af Dronningens Regnskabsbøger.

1504.

I segebergh v mark vi ß fore two tønner hamborger øll som myn frwes nade sende them ned i closthret. (Paa Reisen til Wilsnack.)

xxvj rh. gl. (Rhinske Gylden) gaff jeg hinrick van s... vdi lubecke fore then deell myn frwes nade tærede ther i two nætther bode fore yrtther, brødh oc anden deell, haffre, høø, strøelsse, som han haffde vtlagt.

vj rh. gl. gaff jeg thee lubesk spelæmend, som myn frwes nade selffuer befoell.

1 rh. gl. gaff ieg en gambell mann, gick met en hwnd i en læncke, myn frues nade befoell.

En ß lub. en fattig krøbell sadh neden fore slottet, myn frues nade befoell selffuer at giffue.

xij ß Lukas swenske, samme torsdagh, for two støfflæ, han skullde haffue at løbe hoff Cammerwoghnen.

ix krosser (Kreuzer) fore skoo og fore en kolffe, margreffuens narre fick i Verben, villom befoell thet. Længere hen: ij ß lub. margreffuens Daare at offre dominica quasi modo geniti.

1 krosser myn frues vogndriffuer till ett Jern ath haffue paa sitt been, at voghnstangen skullde icke forderffue benet.

xii ß lub. gaff jeg then qwynne som legtæ fore myn frues nade i sterneberg, paa en gygæ.

1 rh. guldene offrede jeg fore myn vnge herre i sterneberg.

1 mark lub. gaff jegh then dreng ther spranck oc tymelde (tumlede) fore myn frues nade, then thiidt hwn haffde Nadet (i Lybek) till gæsth.

(I Slagelse.) 1 mark gaff jeg fore vogenleyæ oc fore kost for thæ graamwnde som vilde offuer till fyen, myn frues nade befoell.

Item viij ß en mwnk till skoo.

Jørgen brockenhwff iij mark till at leyæ vogne for vdi Ringstæde oc køge met myn frues fadbur.

xi ß gaff jeg vdh i Roskilde i then doctores herberg, ther fulde myn frues nade. (Paa Reisen til Wilsnack.)

viij ß gaff jeg fore ij lodt saphran. iij ß fore en lodt Inggefær. v ß fore ett lod neglikenoc en lodt peber, i roskilde.

Vigilia ascensionis domini 4 mark gaff jeg fore en twnne brenowsth (?) øll, thee swenske singe i theres herberghe.

24 Skl. gaff jeg verdinnen vdj myn frwes herberg i køge. (Løverdagen efter Christi Legems Fest.)

4 Sk. gaff jeg abbedenss dreng aff Ringstæde, som kørde for myn frues nade till Saare. 2 Sk. Køgemesterens Dreng i saare closther. 4 Sk. Kelderswenden ther sammestædes.

4 Sk. gaff jeg thee two qwinner, som Otte porssfeldt haffde klædt then thiid han slagen bleff.

It. Gaff ieg otte porssfeldtz swenne theeres løen, som thee skullde haffue hafft om posten før Otte wort slagen.

7 Sk. fik hr. peder till messepenninge then dagh otte porssfeldt bleff begangen till st. Hanss closther.

It. 16 mark til offer, then dagh otte porssfeldt bleff begangen i othense met messer oc vigiliis till sancte Hanss closther. It. 2 mark kom till swortte brødre closther for messer oc vigiliis. 2 mark till s. Knutz klosther. 4 Sk. thee ther ringe ther samestædes. 24 Sk. till wor frue Kircke. 24 Sk. till sancti albani Kirke.

It. 55 mark danske till graabrødre fore hæst, sadell oc betzell, som ther bleff indreden fore Otte *).

8 Sk. fick ieg hr. peder myn frues Capellan till messer, oc till att lønæ them met, som synnge oc legæ paa orgørne.

---

*) Dette maa vel saaledes forstaaes, at Hesten med Tilbehør skienkedes Klosteret og løstes for denne Sum. Om Otto Porsfeldt, Dronningens Huusfoged paa Næsbyhoved, og hans Drab, s. ovenfor S. 440.

4 m. fick ieg en suderkone i othensæ till at købe lamb oc hørff oc smør fore till thee graabrødre.

8. alb. gaff ieg two prestæ i lindesse (Lyndelse paa Langeland) S. Petri ad vincula Dag. It. 2 Sk. gaff ieg then bonde, ther som myn frues nade laa i magly, som myn unge Herres daarsvend haffde tillforn faat aff hannom; oc 3 Sk. hanss hussfrwe ther sammesteds.

12 Sk. gaff ieg vdh till hr. matthies vdi lindesse till gæste penninge.

It. 2 Sk. till Sti Nicolai messe paa skibet then dagh myn frues nade kom fran langlandt oc ned till nyborg som war vigilia laurencii.

It. 6 mark fore 2 ynzer guldt myn frues nade fick. (en uforklarlig ringe Priis.)

2 Sk. fick ieg bastian kock till at købe 2 leergryder fore till at syltæ qwæder vdj.

7 marck fore then thunne misdh Ambrosius vttogh, oc sende i graabrødre closther.

8 Alb. fore smaa boghliwff (?) ware snoede. (Ordet forekommer mange Steder.)

14 Sk. Knut vogenmand fore han aagh two graamwnke till swineburgh. (fra Odense.)

20 Sk. fore en Kedell bleff giordt till at haffue ild vdi, om vintheren naar præsthen sigher messe.

2 Sk. fick ieg Jenss lydessen som han haffde købt myn frues nade two hanske fore.

8 mark fore 32 mark vox som komme till kyndermisse lyuss.

1 mark gaff ieg then guldsmedt som giordde thee sølff knappe oc naale myn vnge herre, hr. franciscus fick till sin trøye.

14 sk. en skomagher i othense fore 3 paar skoo till myn vnge herre.

30 sk. gaff ieg en kremere for belether som malede wore paa pckmet. (pergament?)

8 Alb. thee peblinge ther ware paa slottet och sywnge ther korsset vptaget war.

20 marck Jørgen brockenhwss fore 1 Aars løn.

30 mark bastianus kock fore 1 Aars løn.

30 mark samme bastianus fore 3 klepper, eller smaa hæste ther myn frues nade loffuede hannom ther han sagdde thieneste.

8 sk. fore win, øll oc mad till Jomfruerne, jeg lod rede vdj swineburg effther myn frues befaling.

2 mark gaff jeg en qwinne, hwn skullæ købe sig en Koo fore paa tranekær.

4 Alb. staldrengen ther han lood myn frues lille gangers skoo forlegge fore.

2 mark gaff jeg i fruerstwen paa tranekær, effther som Henrik daa meg befoll.

8 Sk. iegeren paa slottet, fore en hiortte hwdh, dogh at hwn war icke swo møget werdt.

2 Sk. gaff ieg vdh paa skibet i Sti. nicolai ære.

2 mark gaff myn frues nade en skipper eller fergemann som pleyer at føre myn frues hæste offuer, till hielp till en ny ferge.

13 Sk. gaff jeg anders geedt fore en kosterding han købte efther myn frues befaling oc sende i Grobrødre. (i Odense.)

18 Sk. finge thee mwncke i Kyde fore messer thee holde fore myn frues nade oc thee Diegne oc peblinge som sjunge till messen. It. 3 Sk. Jomfruerne oc fruerne at offre. 5 Alb. myn frues smaadrenge till att offre.

20 Alb. fore tegen till myn frues nade, jomfruerne oc folcket.

2 mark abbedens staldbrenge fore grime penninge fore then hæst, abbethen gaff myn frues nadhe.

2 Sk. gaff jeg thee vngbrødre i Othense i swortte brødre closther, Matthias skaldre befoll.

2 Sk. priorens swendt aff anttworskow som aagh myn frues pige citze till saare closther.

4 Sk. Matthias Cammerswend till en klederost. It. 2 Alb. till Remmer, at snøre myn frues klede sæcke met.

8 Sk. thee Mwncke ther sagde messer fore myn frues nade vdj saare closther. It. 1 mark gæstepenninge ther sammestedts.

4 Sk. fru kirstine Kudtz Drengh, ther aagh myn frues nade fraan veedby oc ind till vesterby.

2 Sk. thenn Karll ther løb hoff myn frues voghn fraan vesterby oc ind till knutstorp.

2 Alb. Symen myn frues drengh till en leergryde.

6 mark fore ett halfft Pd. fisde.

4 mark fore 16 malede breff ieg købte, Domina commisit.

7 Sk. fore en Korff kyrffeber. 2 Sk. till grøne erther.

24 Sk. then skomager i Othense som giordde Gotze oc then anden drengh støfflæ, oc fore 2 Par skoo.

4 Sk. fick ieg fru sophies søn, som myn frues nade viste hannom effther at legge paa sancte hanss hoffuit vdj st. hanss closther.

28 Sk. fore en vesskæ myn frues nade fick.

8 Sk. gaff ieg redesswenden vdj holme closther. 14 Sk. og 1 Alb. en loeff (Laas) som kom tiil haffuelogen vti myn frues gardh.

1 marck gaff ieg en pige vdj othense, som skulde gange till helligedomss fore myn vnge herre.

1504. 1505. 1506.

For disse 3 Aar findes en Regnskabsbog, med en anden Haand end de øvrige, hvori Skriveren først giør Rigtighed for de af Tolden ved Markederne i Ribe (Mariæ nativitatis og Mariæ annunciationis Dag) og i Kolding (St. Francisci Dag) oppebaarne Penge. Tolden for Stykket af Heste og Øxen var 2 Skilling (for de sidste anføres den som oftest i betydeligt Antal, undertiden fra 3 til 500, og er altsaa formodentlig betalt af Qvæghandlerne eller Øxendriverne, som navnligen anføres, ved Udførselen til det Slesvigske); for et "Kramfadh" og en Kiste 9 Penge; et "taffeleth, tafflæth, taffliith" (Tabulet?) 3 Penge. — Ved Tolden, som faldt i Ribe 1504 Vor Frue Dag, anføres tilsidst:

"Item fick jek aff then skriffuere i syndherport for fyskeold oc andhre smoovoræ, han giorde meg regnskaff foræ, 14 Mark."

Regnskabet selv, hvis Indhold er mere ubetydeligt, end de øvriges, begynder med denne Overskrift:

Registre paa thath som ieg haffuer wdlagt paa myn nad. frwes wegne sidhen ieg kom først tiil hennes nadhe, som war A. d. 1504 petri martyris dagh.

1505 og 1506.

15 ß gaff jeg fore en oxe fierding vdi nestuet, myn frues nade gaff the graabrødre.

1 mark fore een tunne øll till myn frues behoff (nemlig til Følget) then natt hun hollt seg selffuer (i Nestved.)

8 alb. fick en fattig mand (i Nestved) som myn frues nade gaff hannom, oc haffde myn frues staldhwnd bitt hannom i handen.

8 Skill. finge korspeblinge i Købnehaffn fore thee synnge s. mortens affthen fore myn frues nade.

5 mark 8 Alb. fick then smedt vdi kødmangerstredet, fore han haffde beslaget myn frues hæste.

5 Alb. en fattig qwinne till en tunne kull, myn frwes nade gaff henne.

18 Sk. fore 2 pd. grønt yngefer till myn frues behoff, som hæmming hæntte vdi Othense. (Dronningen var da paa Næsbyhoved.)

5 mark gaff jeg prieren aff s. Knutz closther i othense till Rentte penning aff theres bode ther ligge vpp till myn frwes gard i othense.

6 Sk. fore 3 thunner mylæ kull till myn f. n. 4 Alb. thee Karla som bare kulene.

It. 2 Sk. sende ieg myn f. nade till sebæ, met hennes nades dreng Jørgen.

It. 24 Sk. fore ett pd. peber. 1 mark fore ett pd. negelken. 2 mark fore 1 Pd. ingefer.

8 Sk. gaff ieg rededeyen i Søstregaarden, som myn frwes nade befoel. (i Maribo.)

1 mark fick ieg myn frues nade som hun gaff en fattig man, ther hun war hans fadder vdi Kircken.

2 mark fick icg myn F: N. till fadderpenge, hennes N. wor fadder till en skomagers barn.

4 Sk. gaff ieg en bondekone i skwense (?) fore madh oc øll, myn frues nade tærede till henners, then dag ther hennes Nade war ther vdi jacht, som war profesto kanutti Regis. (Langeland.)

2 Alb. till offuer skærer løn fore thet leidisk myn Frues N. fick hoser aff.

6 mark betalede Jeg Michell fore en sardug, myn frues folck finge vdi købnehaffn A. d. md quinto imod st. katerine dagh.

10 mark fick jeg Hr. Niels myn frues Capellan till tærepenninge, han reysede till norge myn frues ærende. It. 10 ß fore en tunne øll, ther samme Hr. niels fick met seg vdi stegæ till skibs.

2 sk. gaff ieg fore bagerbrød till myn frues nade.

2 sk. fick jeg pouell kock, han haffde ladet bødt en gammell gryde fore.

1 mark fore ett glaarvindw ther kom i myn frues gardt, vdj hoffmesterindens herberge.

4 mark gaff ieg bartholemeo læge vdj othense, for thet han haffde læget ved vlrick smedt.

2 mark fick ieg hr. tyge i Ribe effther myn frues befaling till fisk og hønff till brødrene i Riber closther.

40 rinske gl. sende ieg Claus Moltecke som myn frues nade selffuer befocll at sende hannom till othense fore en guldkede, myn frues nade fick vdj swerige.

xi sk. Ambrosius fore fiæle han køffte till tortysser. (Fakler) It. 1 rh. gl. gaff ieg fore vox ther kom till.

4 rh. gl. gaff jeg fore malede breff, ther myn frues nade gaff syn søsther hertuginnen af Løneburg.

25 rh. gl. gaff jeg fore 18 alne damask, myn frues nade fick thee femthen alne till en hassicke.

2 rh. gl. en skreddere ther syæde myn frues hassiicke af damask.

1 mark gaff jeg vdh fore myn frues hassicke bleff fodret i othense met thet . . . . (ellensffoder?)

40 mark Niels Kotti fore swortt leidesk oc fore vesterlendesk (Klæde) oc fore grofft klede, og fore krigske æble, ꝛc.

7 mark fore en sardugh, oc kom deraff till myn frues vnderkiortell.

6 marck 2 Sk. gaff jeg erick hanssen i medelfare fore 4 sider marswine flesk, ther kom till myn frues gardt.

6 rh. gl. fore yntze guldt, som myn frues nade haffde giffuet Jomfru karine harttwigsdatter.

2 mark fore 1 bolt læret. (Denne Benævnelse forekommer ofte.)

3 Sk. fore 2 knabestobe ther kom i myn frues gard i othense.

1 Postulatz Gl. sende jeg myn frues nade, som hennes nade gaff Jacob legæ ther haffde ladet hennes nade adre.

44 mark fore 8 alne swort flo —*) som myn frues nade fick till att bremme paa en damaskes kiortell.

2 mark fore en rødh hatt som myn frues nade fick till myn yngest herre.

20 Sk. gaff ieg fore en swort hatt, myn frues nade fick selffuer.

7 Sk. fore tw vandebidt (?) oc en strabe som kom till traneker. It. 6 Sk. fore Lær vdj thw vandebetzele.

10 rh. gl. sende ieg Jørgen schotborgh, som han haffde giffuit Birgitte boghbinders i købnehaffn, paa myn frues veygnæ.

26 Sk. fore thw Iwer (sic) myn frues nade gaff tw sinæ thiæneste piger.

10 ß Erick Hanssen borgemesther i medelfaar fore vogenkeye, fore ferske marswin bleffne agne till myn frues nadhe.

6 Sk. fore ett voghnskaedt (utydeligt) ther kom till myn frues sængh.

9 Sk. fore ett andet voghnskodt (sic) oc kom till myn frues sængh.

18 mark en skipper aff kyrttemynde, fore 8 lester kalck.

20 Sk. fore en mast, myn frues nade lod købe till sitt skib.

1510. 1511.

Et Regnskab med denne Overskrift:

"Thette effther:ne haffuer jeg Hanss Keff**) vdgiffuit paa myn Frues veygne, siden jeg hennes nade Regenskab giorde udi hennes Nades sønns hoghboren Førstes, Hr. Christierns Neruerelse Aar effther Guds byrd mdx."

*) Ulæseligt; formodentlig er Talen om Floiel.

**) Denne er ikke den samme Renteskriver, der har ført de øvrige Regnskaber. At Dronningen havde flere paa een Tid, sees desuden af et af disse (for 1504), hvor der for i Bogen findes: "Primo haffuer Hr. Hans Keff antwordhet megh thette effterscreffnæ." En urigtig Udskrift uden paa Bindet havde givet mig Anledning (ovenfor S. 425) til at antage Regnskabet at være for A. 1508.

Udtrag heraf:

6 Sk. Rigens Cantzellers dreng till worpenninge fore thet skode breff, myn frues nade fick paa hr. tielloffs Gardt.

6 Sk. folesweuden till ett par sko.

1 mark Morthen kedelsmedt for thet kober som bleff slaget paa myn frues kiste i henners nades stwe ved skorstenen.

6 Sk. en quinne som haffde warit vdj myn frues gardt oc arbeidt oc towfuit fadh viij dage omkring.

10 Sk. vilhelm bogbinder, fore tw Kotlaske (sic) skind, han sette om 2 bøger myn frues Nade fick.

3 Sk. hans tymberman till løn fore thet skillierom han giordde vdi myn frues stwe.

7 alb. en snittker fore stænger till tortysser.

10 rh. gl. Altervergene till hellge Korss altere i Ribe, som thee haffde tilforn laantt myn frues nade.

20 Sk. fick ieg Niels lauentzsaar, som han haffde vdlagt fore ved.

20 Sk. fore en hatt, myn frues dreng Kaass fick ther han kom till tyskelandt.

2 mark fore 6 alen rott Sindaal, som kom til ett fenneke till langelandt.

8 alb. fick ieg Niels fogeth till eggstgall at lade legge i skoene vnder myn frues vognhæste.

24 Sk. fore i tunne swnd och masske, kom i myn frues gardt.

4 Sk. 1 alb. gaff jeg en braolegger som lagde gulwet i myn frues badstwe.

1 Sk. Claus Rantzo till nadelremmer till sine hoser. (andenstedes Nalremmer.)

6 mark fore 1 aln skeill myn frues nade fick till hetteskrude.

8 mark fore 3 untzer guld.

14 mark gaff jeg fore 3 tunner sildt, kom till at giffue vd for myn yngeste herres siæll *).

---

*) Prinds Franciscus, som døde i Kiøbenhavn d. 1ste April 1511.

2 mark 10 Sk. fore Regelse, som till myn yngste herres jordeferdt.

1 mark Jørgen, min frues dreng, som skullde giffues fore badstweegang till fattigt folck.

3 mark gaff ieg then dreng som reedt hæsten fore myn yngeste herre, then dagh hans nade bleff iordet.

70 mark bleff ther offret vdj sete knutz closther fore myn yngeste herre, oc thet som fattigt folck bleffue giffuet.

12 Sk. fore lærer som kom paa myn yngeste herres iordekiste.

Hermed sluttes disse Udtegnelser, som kunde have været forøgede med flere, hvis Hensigten her havde været at meddele meer end Prøver af disse over 300 Aar gamle Hof-Regnskaber, som i Særdeleshed med Hensyn til den Maalestestok de give, saavel for Pengenes Værdi, som for Hoffets Fornødenheder under Kong Hans, kunne fortiene Historiegrandskeres Opmærksomhed. Ved flere Leiligheder maa det beklages, at Skriften i disse Regnskabsbøger jævnligen er saa slet og ulæselig, at nogle Steder, hvor forældede og ubekiendte Benævnelser paa adskillige Gienstande forekomme, have maattet udelades, af Mangel paa fuldkommen Sikkerhed i Læsningen. Til Prøve paa Cancellie-Stilen i Dronningens officielle Skrivelser, meddeles endnu to utrykte Breve af 1511 og 1513 til Slotsherren paa Kiøbenhavn Esge Bilde.

Christina met gudz Nade Danmarkes Sueriges Norges rc. Drottningh, hertuginne vdj Slessuig, holsten stormarn oc ditmarsken, Vor gunst tillforne. Jeg fortencker vel i sistl. wii talede teg till om wortt høø, som wii pleyæ at fange om aaret inne paa wor staldt her i københaffn, Bethe wii oc begære at thw vilde beskicket, at wii finge swodant høø som oss aff Rette bør, nw till wore hæste naar wii ther kommendes wordde Ther gør thw oss till villie met, Oc bethe wii sammeledes at thw tilsiger Hr. Anders, scriffueren ther paa slottet, at han lade ferdig gøre wort Cammer hwor som helst ther er brøst paa, æntigh paa kakellowen eller glarwindw eller

Udbrag heraf:

6 Sk. Rigens Cantzellers dreng till woxpenninge fore thet skode breff, myn frues nade fick paa hr. tielloffs Gardt.

6 Sk. folesweuden till ett par sko.

1 mark Morthen kedelsmedt for thet kober som bleff slaget paa myn frues kiste i henners nades stwe ved skorstenen.

6 Sk. en quinne som haffde warit vdj myn frues gardt oc arbeidt oc towsuit fadh viij dage omkring.

10 Sk. vilhelm bogbinder, fore tw Kotlaske (sic) skind, han sette om 2 bøger myn frues Nade fick.

3 Sk. hans tymberman till løn fore thet skillicrom han giordde vdi myn frues stwe.

7 alb. en snittker fore stænger till tortysser.

10 rh. gl. Altervergene till hellge Korss altere i Ribe, som thee haffde tilforn laantt myn frues nade.

20 Sk. fick ieg Niels lauentzsaar, som han haffde vdlagt fore ved.

20 Sk. fore en hatt, myn frues dreng Raaff fick ther han kom till tyskelandt.

2 mark fore 6 alen rott Sindaal, som kom til ett fenneke till langelandt.

8 alb. fick ieg Niels fogeth till eggstaall at lade legge i skoene vnder myn frues vognhæste.

24 Sk. fore i tunne swnd och wasske, som i myn frues gardt.

4 Sk. 1 alb. gaff jeg en braolegger som lagde gulwet i myn frues badstwe.

1 Sk. Claus Rantzo till nadelremmer till sine hoser. (andensteds Nalremmer.)

6 mark fore 1 aln skiill myn frues nade fick till hettestrude.

8 mark fore 3 untzer guld.

14 mark gaff jeg fore 3 tunner sildt, som till at giffue vd for myn yngeste herres siæll *).

*) Prinds Franciscus, som døde i Kiøbenhavn d. 1ste April 1511.

En Ansøgning fra Grevinde Ulfeldts Døttre til Christian V. med et egenhændigt Brev fra denne Konge til Griffenfeldt.

Corfitz Ulfeld efterlod tre Døttre: Anne Cathrine, som antog den catholske Religion, og blev gift i Nederlandene med Vigilius de Cassette, (der skal have været Ulfeldts Staldmester), men kom som Enke, efter hendes Moders Befrielse, tilbage til Danmark og levede hos hende i Maribo; Ellen Kirstine (f. 1642) som blev reformeret, og døde i Hessen d. 11. Dec. 1677; og Leonore Sophie, der var gift med Lave Bek til Andrarum og Torup i Skaane. Det er bekiendt nok, at Christian den Fierdes navnkundige Datter, Leonore Christina, maatte, efterat hun i England paa en forræderisk Maade var overgivet i hendes Fienders Hænder, med 23 Aars haarde Fængsel bøde for hendes Kiærlighed og Troskab mod sin Ægtefælle. Skiøndt hun, efter Frederik den Tredies Død, ved Dronning Charlotte Amalias Indflydelse opnaaede en mildere Behandling, blev hun dog først 15 Aar derefter frigivet af Fængslet. Ikke længe efter Christian V. Thronbestigelse, have, som vi mene, hendes to yngste Døttre, forsøgt at bevæge Kongens Medlidenhed, ved den Ansøgning om deres Moders Frigivelse, som her meddeles efter Originalen, der er skrevet paa et lyseblaat Silkebaand, 1 Alen langt og 3 Tommer bredt. Nede i Kanten staaer: Roblo 1671. Skulde dette være et ufuldkomment Anagram af Aalborg, eller er det et opdigtet Navn? — Hvorfor i øvrigt denne Ansøgning, i Form af et Bindebrev, er indgivet og dateret d. 18. April, er vanskeligt at sige. Christian den Femtes Fødselsdag var den 15. April, og hans Navnedag d. 14. Mai. At Ansøgningen ingen Følger havde, lære vi ogsaa af Kongens Brev til Griffenfeldt, hvilket,

tilligemed him, har været bevaret i denne store og ulykkelige Statsmands Familie. Frederik den Tredies Halvsøster maatte endnu efter den Tid tilbringe 14 Aar i Blaa Taarn.

Udskrift: A Sa Majesté Le Roi de Danemarc
& de Norwege. &c. &c.

treshumblement.

Stormectigste Fyrste Allernaadigste Herre oc Arffue Konning.

Eders Kongelig Majestet ville aff Høy Kongelig Naade oss mildeligen ansee, oc icke i Unaade optage, at vii Eders Kongelig Majestets Fødder i Dag som er den 18 April sniigendis omfaffner oc dennem med vorris ydmyge Bøn oc mordige Taarer fuldholder, veemodeligen begierindis, at Eders Kongelig Majestet den haarde Knuude vorris fangen F. Moder er bunden med allernaadigst for sit Naffns Skyld ville opløsse. Gordius haffde i fordum Tiid bunden en Knuude, huilcken i mange Aar effter hands Død ingen uden Alexander Magnus kunde opløsse; oc huorvel Gierningen i sig, oc paa den maade Hand den løste icke var besuerlig, dog alligeuell gaff hand dermed at forstaae, at intet hannem for tungt skulle være, oc reesiis denne hands Resolution endnu den Dag i Dag er. Allernaadigste Konning, Eders Kongelig Majestet kand langt lettere løsse denne Knuude, oc dermed merre giøre end som Alexander da giorde, sig Selffuer til et U-dødeligt Naffn. Gud som er Størckens Gud styrcke Eders Kongelig Majestets Arm til at løsse alle haarde oc vanskelige Knuuder, ok lade stetze oc altiid Seyer være i Eders Kl. Majestets Høyre Haand; der til figer,

(Allernaadigste Herre oc Arffue Konning
Eders Kongelig Majestets Allerunderdanigste Tienerinder
de bedrøffuede Ulfelder) Amen.

En Ansøgning fra Grevinde *Ulfeldts* Døttre til *Christian V.* med et egenhændigt Brev fra denne Konge til *Griffenfeldt*.

Corfitz Ulfeld efterlod tre Døttre: *Anne Cathrine*, som antog den catholske Religion, og blev gift i Nederlandene med Vigilius de Cassette, (der skal have været Ulfeldts Staldmester), men kom som Enke, efter hendes Moders Befrielse, tilbage til Danmark og levede hos hende i Maribo; *Ellen Kirstine* (f. 1642) som blev reformeret, og døde i Hessen d. 11. Dec. 1677; og *Leonore Sophie*, der var gift med Lave Bek til Andrarum og Torup i Skaane. Det er bekiendt nok, at Christian den Fierdes navnkundige Datter, *Leonore Christina*, maatte, efterat hun i England paa en forræderisk Maade var overgivet i hendes Fienders Hænder, med 23 Aars haarde Fængsel bøde for hendes Kiærlighed og Troskab mod sin Ægtefælle. Skiøndt hun, efter Frederik den Tredies Død, ved Dronning Charlotte Amalias Indflydelse opnaaede en mildere Behandling, blev hun dog først 15 Aar derefter frigivet af Fængslet. Ikke længe efter Christian V. Thronbestigelse, have, som vi mene, hendes *to yngste Døttre*, forsøgt at bevæge Kongens Medlidenhed, ved den Ansøgning om deres Moders Frigivelse, som her meddeles efter Originalen, der er skrevet paa et *lyseblaat Silkebaand*, 1 Alen langt og 3 Tommer bredt. Nede i Kanten staaer: Roblo 1671. Skulde dette være et ufuldkomment Anagram af *Aalborg*, eller er det et opdigtet Navn? — Hvorfor i øvrigt denne Ansøgning, i Form af et Bindebrev, er indgivet og dateret d. 18. April, er vanskeligt at sige. Christian den Femtes *Fødselsdag* var den 15. April, og hans *Navnedag* d. 14. Mai. At Ansøgningen ingen Følger havde, lære vi ogsaa af Kongens Brev til Griffenfeldt, hvilket,

Et Par Bemærkninger om eenstydige Ord og deres Forklaring.

(Oplæste i det skandinaviske Literaturselskab. 1826.)

Uagtet man i nyere Tider er bleven temmelig enig om Brugen i vort Sprog af den Benævnelse: eenstydige Ord om saadanne, der i det Latinske med et græsk Navn kaldes (verba) synonyma, er det dog langt fra ikke altid, at man med hiin Benævnelse forbinder aldeles det samme Begreb. Vi ville antage det rigtige at være følgende: eenstydige ere to eller flere Ord af lignende Mening*), der fordre en strengere Agtsomhed i Talen,

*) Altsaa i det høieste meningslignende, ikke meningslige Ord. At man tildeels har forbundet urigtige Begreb med Benævnelsen Synonymer, udelukker i øvrigt ikke Undersøgelsen af det Spørgsmaal: om der i et Sprog kan gives to Ord, der bruges ganske i den samme Mening? hvilket bl. a. Dumarsais og Laveaux benegte. Ogsaa Voltaire antager: at der næsten ingen Synonymer gives. La Bruyere bemærker: "qu' entre toutes les differentes expressions, qui peuvent rendre nos pensées, il n'y en a qu' *une seule* qui soit bonne; tout ce qui ne l'est point est faible, & ne satisfait pas un homme d'esprit qui veut se faire entendre." Men ikke blot den nærværende, ogsaa den forbigangne Sprogbrug (som nedenfor berøres) kan her stundom komme i Betragtning; og ligesaa lidt et levende Sprog kan aflægge sin Dannelsesevne, ligesaa lidt kan det fornegte sit Slægtskab i opstigende Led; skiøndt det mangengang kræver et langt skarpere Øre eller en finere Smag, at dømme, om et ganske eller tildeels forældet Ord lader sig bruge, eller ikke, end at danne et nyt Ord. Den Indflydelse paa Tilværelsen af Synonymer, som Sprogblanding, eller sildigere Laan af fremmede Sprog, kan have (f. Ex. af det tydske, hvad vort Modersmaal angaaer) kan heller ei oversees, og vil længere hen blive omtalt.

en finere Kundskab til Sprogbrugen, for i ethvert mødende Tilfælde at anvendes, overeensstemmende med denne Brug.

Paa denne allene beroer al Sprogrigtighed, eller Nøiagtighed i det skriftlige og mundtlige Udtryk; følgelig er ogsaa Sprogbrugen den eneste Lovbog, hvorefter vi kunne dømme om eller imellem eenstydige Ord, i tvivlsomme Tilfælde.

Naar denne Sætning er almindelig erkiendt, synes intet lettere, end at fastsætte Regelen for eenstydige eller meningslignende Ords Forklaring; nemlig, man opsøge den Gyldighed, som ethvert saadant Ord især har efter Brugens Lovcodex, og naar man nøie har angivet samme for hvert enkelt af de, i Henseende til Meningen beslægtede Ord, man sammenstiller under Navn af eenstydige: saa har man dermed tillige afgiort og bestemt deres indbyrdes Forhold, Rettigheder og Grændser. Denne Fremgangsmaade, som egentlig bestaaer i at udtage enkelte Artikler af en Ordbog i Sproget, eller selv skrive dem, i Fald Ordbogen ikke er til, og hensætte disse Artikler i en Række efter hverandre, er omtrent den, man har fulgt i det første, lidet heldige Forsøg, der for 60 Aar siden er giort paa at forklare danske Synonymer *).

Men foruden at dette Foretagende ikke sielden kan lede til en ganske urigtig Fremgangsmaade, i det man finder det beqvemmere at anvende almindelige logiske eller metaphysiske Grundsætninger, eller endog egne vilkaarlige Synsmaader, paa en saadan isoleret Charakteristik af adskillige Ord, end omhyggelig at veie dem paa Brugens Vægt: saa har det tillige i sig selv en ulige større Vanskelighed, end man maaskee ved første Diesyn kunde fristes til at antage. For det første maae vi bemærke: at den blotte Ordbe-

*) Forsøg til Sprogets Forbedring i Henseende til eenstydige og ubestemte Ord. Saml. af Skrifter til de skiønne Videnskaber og det danske Sprogs Opkomst. Sorøe 1765. I. S. 106. II. 181. III. 163.

skrivelse, den almindelige Udvikling af et Ords Betydning en Gang for alle, sielden giver nogen levende Beskuelse af Ordets Anvendelse i Talen; mindre af dets Forhold til de i Meningen beslægtede Ord. Dernæst bemærke vi: at Sprogbrugens Codex er aldrig en skreven Lov. For at kiende den, maae vi kiende Sproget i dets videste Omfang. Den bestaaer, denne Lov, med fuld Gyldighed; men den er til, ligesom Sproget, under meget forskiellige Former og Forhold.

Det er ikke blot Sprogets Anvendelse, snart til det omhyggelig veiede skriftlige Foredrag, snart i den daglige Tales frit henrullende Ordstrøm; snart i Digterens eller Talerens konstrette, slebne og afpassede Form, snart i Almuens jævne, vigtige, indskrænkede, men derfor tidt ikke mindre livfulde Maal — det er ikke blot, siger jeg, hiin Forskiel i Sprogform, Sprogtone og Sprogmelm, som den maa agte paa, der vil sætte ethvert Ords tvivlsomme, eller ikke ganske klare Bemærkelse i sit fulde Lys. Dog vist er det, at ogsaa denne Forskiellighed, der ofte bidrager til at udvikle en Mangfoldighed af fine Afskygninger og Overgange i Ordenes Betydninger, nødvendigen maa kiendes af den, der vil forklare eenstydige Ord.

Men selv til det, man kalder den nærværende Sprogbrug, kan han ikke overalt indskrænke sig, uden stundom at sætte Sproget Skranker, som det ikke vedkiender sig. Al Sprogbrug har ikke blot en dobbelt Side, som man sædvanligen antager at bestemmes ved en Grændsemuur, opreist imellem det forældede og det nu gieldende Sprog. Jeg vilde sige, at man i Sprogbrug, i ethvert levende og ved Skrifter uddannet Sprog, kan tænke sig, ligesom tre Tilværelsesmaader, tre Tidsformer, hvorunder det er til og kan være til: den forbigangne, (det saakaldte forældede Sprog) den nærværende, (det levende Sprog) og endelig, hvad der udgiør i det mindste en Mulig-

hed, en Udsigt til en tilkommende Form; hvorved jeg forstaaer hiin Sprogets plastiske, eller frembringende, sig selv fornyende Evne, der er en væsentlig Livsyttring hos ethvert levende Sprog.

Denne sidste Egenskab og Betingelse ved et levende Sprog synes, ved sin bevægelige, ustadige Natur, at staae i fuldkommen Modsætning til Brugens Stadighed; men begge bestaae dog ret vel ved Siden af hinanden. Den Evne, Sproget har til af de engang givne Elementer, saa længe det lever i Folkemunde, at danne sig nye eller fornyede Former, berige sit Indhold og udvide sine Grændser, virker sædvanligen ganske langsomt og umærkeligt i den væsentlige Deel af Sproget; og saa meget mere langsomt og mindre væsentligt indgribende, jo ædlere, jo mere gediegen den Cultur er, hvilken det levende Tungemaal som Skriftsprog har opnaaet. Paa den anden Side er Brugen ikke hiin steile, uoverstigelige Muur, som, naar den engang er reist, aldrig kan flyttes. Brugen siger vel i ethvert Tilfælde: saaledes taler man og ikke anderledes; men den siger ei: saaledes taler man, har man talt og skal fremdeles tale, saalænge Verden staaer. Vi kunne maaskee ligne Sprogbrugen med det frodigt voxende Træes Bark. Den hindrer ikke Træet, saalænge dets Rod er frisk og Stammen kraftfuld, Aar for Aar at udvide denne, at skyde nye Grene og efterhaanden lade den samlede Krone antage en forandret Skikkelse. Men ligesom Rod og Stamme altid maa blive den samme, saaledes maa ogsaa Barken udvide sig med de voxende Grene, og omslutte ethvert nyt Skud, der ikke skal bortdøe.

Synes det nu herefter igien, som Brugen altid maatte være indskrænket alene til den nærværende Sprogform, og som den havde intet hverken med det forbigangne Uddøde, eller det tilkommende Mulige at giøre; med det første ikke, fordi det ei længere er til; med det sidste ligesaa lidt, fordi det først skal blive til —

saa vil man dog erfare, at hverken Sprogenes Aand eller Historie erkiender en saadan Indskrænkning for Sprogbrugen. Med Hensyn til et Sprogs bestandig vedvarende Liv og Udvikling, der i sin fremskridende Gang muligen, om et Par hundrede Aar, eller om flere — hvo kan sige det? — vil have virket betydeligt til en forandret Sprogform: da skrider dog denne Udvikling stedse frem i en vis Harmonie og Enighed med Sprogbrugen, aldrig i voldsamt omvæltende Strid med denne. Der bliver altid et vist Slægtskab imellem det Nye og det Ældre; og særdeles hvad det Aandelige angaaer, kan dette Slægtskab virke giennem en lang Række af Aarhundreder, uden at tabe sin Kraft og dens Yttring.

Denne beviislige Erfaring er det netop, vi ogsaa ville anvende paa Fortidens eller det forældede Sprog, hvilket vi aldrig, saalænge Tungemaalet endnu lever, bør tænke os som en reent uddød og bortvisnet Stamme, eller en livløs Forstening af uforstaaelige Former; og som derfor heller ikke den, der grandsker den nærværende Sprogbrug og vil oplyse dens dybeste nationale Egenheder, dens Lovbestemmelser for eenstydige Ords rigtige Anvendelse, kan gaae ubenyttet forbi.

Vi kunne saaledes giøre en Prøve med at læse Dansk i Bøger, som ere henved 300 Aar gamle, og hvori vi finde, om ikke en anden Sprogform, (om Ordenes Skrivemaade er her naturligviis ikke Tale) dog en betydeligt forskiellig Sprogtone, og overhovedet meget, som bærer et forældet Præg. Ikke desmindre ville vi i disse samme Bøger støde paa mange Ord, Udtryk og Talemaader, som vi, i Fald vi ellers forstaae vort Modersmaal tilgavns, strax ville erklære for ægte danske, fuldkommen beslægtede med det nærværende Sprog, og følgelig til rette Tid og paa sit Sted brugelige — om det endog maaskee kunde bevises, at ingen dansk Skribent havde brugt dem i et Par hundrede Aar. Vi kunne derimod i danske Bøger efter 1750, 1760, ja lige ned til

vore Dage, finde mangfoldige Ord og Phraser, som vort Øre, under bemeldte Betingelse, paa Stedet forkaster som uægte og udanske (naturligviis er her ei Tale om fremmede Ord, der tydeligt nok forkynde sig som saadanne, og hvis absolute Fordømmelse og Landsforviisning kun et indskrænket og smagløst Pedanterie kan fordre; men kun om saadanne Udtryk og Talemaader, hvori det Fremmede stikker aabenlyst frem under den ilde sammenlappede danske Kiole). Ja den daglige Erfaring lærer endog, at det sprogdannede Øre, selv i den cultiverede Verdens Talesprog, ikke sielden stødes ved udanske Vendinger og Barbarismer, der aldrig faae Borgerret, om de end nok saa ofte og nok saa længe misbruges. — Saadanne Erfaringer bevise i det mindste, at Sprogbrug ikke altid er bunden til og afhængig af et vist Tidspunkt; men at den ligesom har et levende Princip i Sprogets Aand, og at hvad denne ikke forkaster, kan ei siges at være absolut forældet eller uddødt i Sproget, om det endog skulde være tilsidelagt og glemt i Aarhundreder.

Undersøge vi derimod, hvorledes hiint Livsprincip virker, og hvilke de væsentlige Betingelser ere for Besiddelsen af den Prøve, det Stempel, som Sprogets Genius forbeholder sig at meddele: saa ville vi snart erfare, at hverken den Sproglærdes strenge grammaticalske System, Logikerens almindelige Grundsætninger for Sprogenes Dannelse, eller Puristens indbildte Ufeilbarhed i at stemple de ægte indenlandske, og bandlyse de fremmede Udtryk, ere tilstrækkelige Egenskaber for at blive Herre over Sprogets Aand. Denne flyer netop mangengang dem, der troe, med pedantiske Lænker at kunne fængsle den, eller at kunne indspærre den frie, levende Genius i et snevert Træbuur. Hvor ofte høre vi ikke dem tale baade rigtigt, livfuldt og smukt, der aldrig have læst en dansk Grammatik, endnu mindre vide, hvilke danske Ord der have en islandsk, og hvilke en saxisk Rod? — Lærde og regelfaste Sproggrandskere have saaledes mangengang intet forud for ulærde Fruen-

tinære og Vendinger, eller staae maaskee endog tilbage for disse i det rigtige, rene og livfulde Udtryk. Saaledes læres et Sprog, hverken af Bøger, og endnu mindre af Grammatiker alene; men til at kiende Sproget, dets Evne, dets Kraft og dets hele Eiendom tilfulde, hører unegtelig ligesaavel en udbredt Læsning i alle Sprogets gamle og nye Mindesmærker, som et fortroligt Kiendskab til den mundtlige Tale i alle dens forskiellige Tonearter; og heller ikke er den blotte historiske Kundskab tilstrækkelig til en rigtig Brug af det erhvervede Stof. Smag og Kritik erhverves kun ved et sammenlignende Studium. Vi maae kiende flere Sprog, vi maae have optaget disses Fuldkommenheder i vor Erkiendelse, vi maae være fortrolige med deres Mesterværker, for at erhverve baade Færdighed og Sikkerhed i at behandle og bedømme vort eget Sprog. Uden en saaledes dannet Smag paa den ene, og uden en til enhver af Sprogets Kilder, hvad enten disse strømme i den gamle eller den nærværende Tids Skrifter, i den forfinede Verdens, eller i den jævne Almuesmands Tale, udstrakt Sprogkundskab paa den anden Side, vil Ingen med Held kunne fremtræde som Sprogets Dommer, hvor det kommer an paa noget ganske andet, end en tør Formlære.

For at komme tilbage til de eenstydige Ords Bestemmelse og Forklaring — unegtelig et af de interessanteste, og tillige vanskeligste Formaal for Sprogforskerens Tænkning og Arbeide — saa kan dette, i sin videste Omfang, være et Foretagende, næsten ligesaa omfattende og vidtløftigt som Ordbogskriverens. Thi medens denne sædvanligen nøies med at bestemme Ordenes enkelte Bemærkelser, saaledes som de særskilt forekomme i det nærværende Sprog, maa Forfatteren af en Synonymik tænke sig en vel forholdsviis ikke stor Mængde Ord, men i alle deres mulige indbyrdes Forhold; hvilket han som oftest ei er i Stand til uden meget vidtløftige Udviklinger og Definitioner, og ikke mindre vidtløftige Exempler. Jeg

mener endog, at Arbeidet egentlig maatte blive endnu langt vidtløftigere og besværligere, end man sædvanligen giør sig det; thi efter min Formening burde et fuldstændigt historisk Studium af alle eenstydige Ords Brug, saa langt man kan gaae tilbage i Sprogets Monumenter, og en tilstrækkelig Samling af virkelige Exempler af tilværende Skrifter, forenet med en ikke mindre omfattende og nøiagtig Kundskab til Tidsalderens levende Talesprog i alle dets Former, gaae forud for Synonymernes Sammenstilling og Forklaring. Uden dette bliver denne aldrig fuldkommen sikker; eller dens Forfatter ikke aldeles betrygget for at blive modsagt, enten af den levende Talebrug, eller af gyldige skriftlige Vidner. — Derimod er jeg igien af den Mening, at Arbeidet ved de eenstydige Ords Forklaring kunde formindskes og indskrænkes endeel, naar man i ethvert Sprog kun holdt sig til det, som er ganske eiendommeligt for Sproget; eller naar man udelukte Forklaringen, deels af alle saadanne meer eller mindre abstracte Begreber, der allerede haves fuldkommen bestemte i et andet Sprog, og som følgelig ved en blot Oversættelse i dette lade sig forklare; deels af alle Ord, der høre under Philosophiens videnskabelige Terminologie, hvilken ligesaa lidt, som nogen anden Videnskabs techniske Ord, vedkommer den blot linguistiske Synonymik.

Derimod vil denne atter, i adskillige nyere Sprog, fordre et forøget Arbeide og en forstærket Nøiagtighed, ved den fornødne Opmærksomhed, der maa anvendes paa de blandede Elementer, hvoraf Sproget bestaaer. I det engelske Sprog f. Ex. vil en saadan Opmærksomhed være fornøden med Hensyn paa Ordene af saxisk og af latinsk Rod, hvis Blanding giver dette Sprog saa stor en Rigdom, men tillige saa sammensat og mangfoldig en Charakteer. I det Danske er Blandingen vel langt fra ikke saa udbredt og saa dybt indgribende; men det er dog bekiendt nok, hvor meget vort Sprog i sildigere Aarhundreder har optaget af

det Tydske, og at vi bl. a. have ikke faa, om jeg saa maa sige dobbeltformede Ord, eller Ord af nordisk (islandsk) og af tydsk Oprindelse, hvilke, uagtet den aldeles forskiellige Lyd, ere næsten som een Siæl i to Legemer. Dog er det langt fra, at alle disse Ord ere fuldkommen eensbetydende, skiøndt endeel maaskee ere det. Men andre have netop i deres Brug saa fine Særegenheder, eller have deres Plads saa bestemt anviist i en vis Stiil, en vis Sprogtone, at de opfordre Forfatteren af en Synonymik til den omhyggeligste Undersøgelse. Vor i øvrigt saa fortiente og skarpsindige Sporon har uden Tvivl stundom feilet, ved ikke nok at agte saavel paa Ordenes Historie og oprindelige Bemærkelse, som paa hiin Dobbelthed i deres Herkomst, og den deraf opstaaende Lighed i Betydningen eller Ulighed i Brugen*); ligesom han overhovedet sielden eller aldrig tager noget Hensyn til Ordenes Etymologie, og derfor undertiden bestemmer de eenstydige Ords Bemærkelse mere efter Slutninger, og efter en, upaatvivlelig ofte meget heldig og skarpsindig philosophisk Analyse, end paa den historiske

*) Til Exempel herpaa ville vi nævne Ordene pryde og zire, Prydelse og Ziir, hvis forskiellige Betydning Sporon bestemmer, uden ringeste Hensyn til at Eenstydigheden især ligger i, at de første ere indfødte, de sidste fremmede Udtryk, som helst reent bør undgaaes, da de let kunne undværes. Derfor er ogsaa Sporons Udvikling af Ordenes Forskiel, og de anførte Exempler paa samme, slet ikke tilfredsstillende. Hvorfor det f. Ex. skulde mere være en Prydelse, end en Ziir for et godt Skrift, at have en vel skrevet Fortale, og derimod en Ziir, at det har en god Stiil: begriber ingen; og at "et smukt Bind ikke kan siges at være en Prydelse ved et godt Skrift:" har intet med de to Ord, som Synonymer betragtede, at giøre; thi Bindet kan ligesaa lidt kaldes en Ziir ved Skriftet. Derimod vil enhver Bogelsker finde: at et smukt Bind pryder Bogen ɔ: Exemplaret; og et smukt indbundet Exemplar af en god Udgave er en Prydelse for en Bogsamling.

Vei, og ved dens Vidnesbyrd og Auctoritet. Det være mig tilladt at anføre og giennemgaae et eneste Exempel paa saadanne Tilfælde, hvor jeg holder for, at Sporon hverken har agtet paa, eller rigtigt bestemt det Forhold, der finder Sted imellem to, i Modersmaalet brugelige Adjectiver, det ene af nordisk Oprindelse, det andet uden Tvivl ligefrem optaget af det Tydske; jeg mener Ordene: styg og hæslig. Dersom endog dette Tilfælde ei er skikket til fuldkommen at oplyse mine foregaaende Ytringer, om Nytten og Nødvendigheden af det ældre Sprogs Ransagelse til mange Synonymers Bestemmelse, og af det Hensyn, man, selv i at udvikle den nærværende Sprogbrug, ofte kan have nødig at tage paa Ordenes Historie: saa kan det i det mindste for en Deel give et Bidrag til at vise, hvorledes man kunde tænke sig danske Synonymers Forklaring paa en mere historisk og etymologisk Vei end den, Sporon har fulgt; eller hvorledes en saadan Forklaring undertiden kan finde nogen Veiledning i Undersøgelsen af Ordenes Afstammelse.

Styg er et Ord, der findes i det gamle nordiske Sprog, men ikke i den nu brugelige Bemærkelse. Det Isl. styggr forklares deels i Haldorsens Ordbog ved: haard, vanskelig; ell. barsk, vild, tøileløs; deels forekommer det i Bemærkelsen: vred, opbragt hos Snorre og i andre islandske Sagaer. Den egentlige Bemærkelse af styg angiver Ihre at være: forhadt, hadelig; og stygd forekommer virkelig for: Had i Konunga Styrelse. Lignende Bemærkelser af: Had, Afsky, Modbydelighed, herske i afledede gammeldanske Ord (thi Ordet styg selv er hidtil undgaaet min Opmærksomhed i ældre Dansk, og forekommer uden Tvivl yderst sielden, om det nogensteds findes *). Derimod: at stygges ved

*) I Riimkrøniken f. Ex. finder man led (2350. 2367) og slem (1164) i Bemærkelsen hæslig.

noget o: hade, afskye. (Han ödhmyikt *styggeś* weth all högfärd: i en dansk Postil fra Slutn. af 14de ell. Beg. af 15de Aarh. Sammesteds forekommer: At *styggos* amot thet som got ær; formodentlig: vredes paa, hade. Ligeledes i en gammeldansk Bog, trykt 1488: Han *stygdhes* vsigelegh with qvinners ansikth; hvor der i den lat. Original staaer: abhorrebat. I samme Bog findes Talemaaden: at have Wetherstyggels til en Synd).

Derimod fortiener at bemærkes, at Colding i sit Dictionarium Herlovianum (1626) vel ikke har denne Bemærkelse af stygger, men derimod en anden: turbare, interpellare, (at stygge een i sin Tale, i sin Gierning) hvortil ogsaa forekommer gamle Auctoriteter. Saaledes findes et Sted i bemeldte Bog af 1488: Han wille tock engelunde vpwæcke eller *stygghe* henne af thet Sywffn. — Colding har ligeledes det sammensatte adj. styghaaret, hirsutus, hvor styg bemærker ru eller stridt; en Betydning, som Ordet endnu har i Jylland, hvor man kalder et Slags forthaarede Faar med Haar, i Stedet for Uld: rage eller stygge Faar*).

I Bemærkelsen: hæslig forekommer Adjectivet styg hverken i Christiern Pedersens Vocabularium, (1510) hvor deformis forklares ved vanskabt, turpis og foedus ved slem; eller i Jon Tursens Vocabularius (Kbh. 1561) hvor turpis er oversat ved slem; eller engang i Coldings langt yngre Etymologicum latinum eller Dict. Herlovianum. Han oversætter baade deformis og turpis ved grim, slem. — Det synes derfor utvivlsomt, at Adjectivet styg, uagtet dets indfødte Oprindelse, dog ei er kommen i Brug i den nu gieldende Bemærkelse, før omtrent midt i det 17de

*) S. Fielstrups Veiledn. til et godt Jordebrug. Borris 1821. S. 290. Styg Uld forklarer Colding (Dict. Herlov.) ved: lana sollox.

Aarhundrede. I Moths forskiellige Redactioner af hans danske Ordbog, fra Slutningen af bemeldte Aarhundrede og fra Begyndelsen af det 18de, finde vi derimod baade styg og heslig i de nu brugelige Bemærkelser. I Nucleus latinitatis, hvis første Udgave udkom 1728, findes foedus oversat ved: slem, heslig, styg, fæl; deformis ved: grim, heslig, slem, led, horridus ved styg, heslig, ru; o. s. f.

Ordet hæslig have vi uden Tvivl ligefrem optaget efter det Tydske, hvor dette Ord allerede hos Ottfried forekommer i Formen egislich, ligesom aislich hos silddigere overtydske Skribenter for: frækkelig, frygtelig, fæl; og forekommer Adelungs Mening, at det snarere er beslægtet med det Plattydske eisch, aisk, hæslig, og aisen, grue for, ræddes ved, end det bør udledes af Haß, mig at være den rimeligste. Dette Ordslægtskab kommer da ogsaa meget overeens med det etymologiske Forhold, som finder Sted imellem det danske adj. styg, det forældede: at stygges ved, afskye, og vederstyggelig, i høi Grad afskyelig eller modbydelig. — I øvrigt er Ordet hæslig neppe meget gammelt hos os; hverken forekommer det i vore ældste Sprogmonumenter, eller i de forhen nævnte Vocabularier, forend hos Colding, der i sit Dict. Herlovianum oversætter dette Adjectiv ved horridus, foedus. Heller ikke er det endnu synderlig i Brug hos vor Almue, der næsten altid betiener sig af Ordene grim, led og styg.

Jeg har været saa vidtløftig i Henseende til disse to Ords Slægtskab og Oprindelse, fordi deres Historie, som man seer, har noget besynderligt. Det oprindelig nordiske Ord styg er nemlig dog i sin nærværende Brug aldeles ikke gammelt; Overgangen til denne Brug fra de forældede Bemærkelser er imidlertid ikke vanskelig at blive vaer; og den synes omtrent at være den samme, der har fundet Sted i Dannelsen af den nærværende Betydning af det Tydske häßlich, hvilken vi, endskiøndt den ei er ret gam-

mel hos os, dog, som det synes, have optaget ligesaa tidligt, eller endog tidligere, end Ordet styg i den nærværende Bemærkelse. At imidlertid det sidstnævnte oprindelige Ord i vort Modersmaal har havt, og i en af vore Dialekter endnu har en til den udvortes Sandsning (uden Tvivl nærmest til Følelsen) henførlig Betydning af ru ell. strid, bør ei lades ubemærket.

Ved Ordet hæslig, der ei er saa indfødt eller oprindelig dansk, see vi, at der endnu hænger en Plet af Barbarisme; hvorfor det ogsaa (som Tilfældet er med flere lignende, tvefoldige Ord i vort Sprog) er mindre poetisk, eller brugeligt i den høiere poetiske Stiil, end Ordet styg, eller dets Synonymer grim og led. Dette hindrer derimod ikke, at det i Talesproget og den jævne Stiil, fuldkommen gaaer og gielder ved Siden af styg, uden at vi, enten i den egentlige, eller figurlige Brug, finde den Forskiellighed, som Spyron ganske vilkaarligen vil fastsætte imellem begge Adjectiver. Det stygge, siger han, mishager; det hæslige afskyes; en Ting kaldes styg, fordi den føles at være ubehagelig, hæslig fordi den begribes at være ond. En styg Handling er den, som strider imod Smag; en hæslig Handling den, som strider imod Sædelighed.

Alle disse og flere Bestemmelser, hvorved Spyron vil trække Skielmærket imellem disse to eenstydige Ord, have hverken i deres Etymologie, i forældet, eller i nyere Sprogbrug nogen Auctoritet at hvile paa. — Stygt kalde vi i vort nuværende Sprog alt det, som giennem Sandserne støder vor naturlige Følelse for det Smukke; alt det, vi finde ikke smukt, ikke tækkeligt, ikke behageligt for Sandsningen, ikke veldannet, vellugtende, velklingende, velsmagende. Ikke anderledes er den egentlige Bemærkelse af Ordet hæslig; og en væsentlig Forskiel imellem dem kan neppe uden ved Spidsfindigheder bringes tilveie. — Vi sige f. Ex. det er en styg Fornemmelse, at gribe et Sliimdyr i Haanden. Den Suppe har

en styg (slem) Smag. En styg bedøvende Lugt. En styg uharmonisk Musik. Nogle tvivle om, at en skiøn Siæl kan findes i et **styg**t Legeme.

"Find ei min Skabning **styg**, for den er klædt med Børster."
(Baggesens Niels. Klim S. 285.)

I alle disse Tilfælde ville vi uden Tvivl kunne borttage **styg**, og sætte **hæslig** i Stedet, uden at vort Øre eller vor Sprogsands fornemmer nogen Forandring i Meningen. Hvor det hedder om Avind i Peder Paars:

"Hvo kan forliebe sig i saadant **hæsligt** Dyr?"

finder Øret vist nok det her brugte Ord ret tilpas; men det er maaskee tildeels fordi den blotte Lyd af Ordet **hæslig** synes at have noget, der udtrykker en vis modbydelig Virkning; tildeels ogsaa, fordi Ordet netop passer til Sprogtonen i Peder Paars. Imidlertid vilde det neppe give nogen Forandring i Udtrykket, om Holberg havde sagt:

Hvo kunde i saa **styg** en Frue sig forliebe?

Derimod er det fuldkommen passende, ikke blot til Rimet, men ogsaa til de to Synonymers poetiske Rang (om jeg saa maa sige) naar det hedder i Oehlenschlägers Helge om Kong Frodes Snekke:

"Den løber som en Drage **styg**
Med høie Vinger paa sin Ryg."

Med den figurlige Bemærkelse forholder det sig omtrent ligedan, efter den nærværende Sprogbrug. At en **styg** Handling kun skulde stride mod Smag, en **hæslig** mod Sædelighed, som Sporon vil, er falskt. Vi kalde mangen umoralsk Handling **styg**; og overhovedet er: "en **Handling**, der strider imod **Smag**," et temmelig upassende og unøiagtigt Udtryk. Begrebet om det, som støder vor Sands for det Smukke, vor Følelse af det Behagelige, have vi overført paa det som hændes, tilbrager sig med os selv

eller andre, paa Handlinger og deres Moralitet. Styg bemærkes saaledes: slem, ubehagelig, hvad vi føle en moralsk Afsky eller Modbydelighed for (dog i Graden ringere, end Tilfældet er ved afskyelig, fæl, vederstyggelig). Paa samme Maade bruges hæslig; og saaledes, at vi meget ofte aldeles ingen Forskiel spore i Anvendelsen af begge Ord; undertiden maaskee dog, at styg kan være lidt mildere i Udtrykket, end hæslig; hvilket sidste vel overhovedet forekommer sielnere i Skrifter.

Man siger: Jeg kom i en hæslig Knibe. Jeg blev stygt narret.

"Det hændte sig engang
At jeg var stygt i Trang
For Penge:"

hedder det i en af Rahbeks Viser. — Vi sige uden Forskiel: et hæsligt og et stygt ɔ: slemt, ubehageligt Veir. Han har den stygge Feil, at bagtale. Utaknemmelighed er en hæslig Feil. "Hver Last dog altid hæslig er" siges i en af Todes Fabler; og paa andre Steder: "Men før I veed deraf, til styggest Last den leder." — "Da see den ei hos eder stygge Lyder." — "Den med sin stygge Gierning haster."

Disse Exempler kunde formeres med mange lignende; men det maa være nok med de anførte for at vise, at Sporon slet ikke har taget Hensyn paa, af hvad Art disse to, som Synonymer betragtede Adjectiver ere, hvorledes de ere komne til Bemærkelsen, som nu tilhører dem, og hvorledes de gaae og gielde i den virkelige Sprogbrug — jeg siger den virkelige; thi vi kunne ikke nok advare imod og tage os vare for et Slags uægte, eller tildeels forfalsket Sprogbrug, der spøger i adskillige Grammatiker og andre linguistiske Skrifter, hvis Forfattere troe, at Sproget er en Materie, der, ligesom Hækkerne i vore ældre Haver, vel vorer op

af sig selv, men behøver omhyggelig at beklippes, for at bringes i lige Linier og jævne Flader. — Det er en Erfaring, vi kunne giøre næsten i enhver nyere dansk Sproglære, foruden andre Afhandlinger, Sproget vedkommende, at sammes Forfattere ved mangen Leilighed røbe en større Lyst til at giøre Regler og bringe dem til at passe i deres System, end til at agte og adspørge Sprogbrugen. Ofte kommer dette vel heller ikke saa meget af Mangel paa Agtelse, som tilstrækkelig Kundskab; thi hvad er sædvanligere, end at man troer at kiende Modersmaalet og den danske Sprogbrug, naar man kiender noget til Literaturen omtrent fra de sidste 4 eller 5 Decennier, naar man er fortrolig med Sproget, som det tales i Hovedstadens dannede Kredse, og i al Fald har giennemløbet et Par af de bedre danske Grammatiker? Man kan derved maaskee opnaae, i Almindelighed at tale og skrive correct, i Fald man ei paa en eller anden Maade, (f. Ex. ved at tænke og skrive i et fremmedt Sprog), har mistet eller fordærvet den førnødne Tact for Sprogreenheed i Modersmaalet. Men uden en langt mere omfattende historisk Kundskab til dette, uden en saadan Fortrolighed med Sprogbrugen, der grunder sig paa Kiendskab til den hele Fylde og Rigdom, som bevares i ældre og nyere Sprogkilder, som lever i Talesprogets Omfang og mangfoldige Grene og Tonearter, vil Ingen være i Stand til, med Sikkerhed at fremtræde som Dommer over Sproget.

Uden at være i Besiddelse af saadanne Midler, uden Kundskab til Alt hvad der har levet og lever i Sproget, og uden en samvittighedsfuld Agtelse for Alt hvad der er og kan blive dets Eiendom, vil det heller ikke lettelig lykkes nogen, med en overalt lige streng og heldig Nøiagtighed at bestemme Grændserne for de eenstydige Ords Brug; hvilket Foretagende uden hine Midler derimod snarest falder ud til et Spil med enkelte Betydninger af

Ordene, et Forsøg paa at bestemme dem efter saakaldte philosophiske Grundsætninger, og almindelige Begrebers forud indrettede eller udtænkte Former, enten disse passe til Sprogets givne, uforanderlige Stof, eller ikke. — "Og hvortil hielper, spørger Jacob Grimm med Rette *), en af Historien ikke oplyst, nødvendigen eensidig Adsplittelse af Ordenes Betydninger? Aandrige Tænkere have dog aldrig kunnet komme til Rette dermed; men have idelig maattet skabe sig andre og nye Bestemmelser."

*) Deutsche Gramm. 1ste Aufl. I. S. LXXIX. Det kan ogsaa i visse Maader, og under en forudsat Betragtning af længere Perioder i Sprogudviklingen være rigtigt, hvad en fransk Lexikograph yttrer: Les synonymes se multiplient, à mesure que la langue s'épure, & la source qui les produit est intarissable. *Laveaux* Dict. synonymique de la langue fr. 1826. Pref. p. XIII.

Et Maleri af den gammeltydske Skole, (nu i det Kongel. Musæum for nordiske Oldsager) beskrevet.

Ved Hospitalet i Nykiøbing paa Falster er endnu den Bygning tilovers, som udgiør det gamle Helliggiæsthuus eller Hellig-Aands-Capel, en af hine Middelalderens Stiftelser, hvis Bestemmelse var at tiene gamle, skrøbelige og vanføre Fattige til Opholdssted. Denne Bygning (som nu ikke mere bruges til sin oprindelige Bestemmelse) synes, saavidt man efter en, Udg. meddeelt Tegning og sammes Forklaring kan dømme, at have havt adskilligt egent i sin Indretning. Saaledes findes her, til venstre Side fra Indgangen, op imod Choret, en Skorsteen eller Kamin, med Kakkelovn; og paa høire Side en Række afluktede Celler, eller egentlig Sengesteder med Aabning ud imod Capellet, hvor man altsaa kunde formode, at de meest affældige og skrøbelige Hospitalslemmer have havt deres Leie, indrettet paa denne Maade, for at de, uden at flyttes, kunde bivaane den daglige Gudstieneste, der holdtes i Capellet. Dette var ei allene til 1486, da Kong Hans skienkede Ydestrup Kirke paa Falster til "den Hellig Aands Capel" i Nykiøbing, for daglige Tider og en ugentlig Siælemesse at holde for Kongen, hans Forældre og Slægt; men; "St. Olafs Alter i Helghegesthuus" nævnes alt som tilværende i et Brev, givet St. Marcelli Episcopi Dag 1452. (Hofmanns Fundationer VI. 2. Afd. S. 191. 194). I øvrigt kiender man ikke Tiden, naar dette Capel og Hospital stiftedes; men af ovenanførte sees, at den ei kan sættes sildigere, end i 1ste Halvdeel af det 15de Aarhundrede.

I Baggrunden af den gamle Capelbygning, til Høire fra Alteret, hvis Bord endnu er tilovers, hang 1822 paa Muren en oventil afrundet Altertavle, med to Fløie til at sammenlukke paa sædvanlig Maade (tillukket 1 Alen 19½ Tomme høi og 1 Alen 8½ Tomme bred). Hr. Secretair Thiele, som dengang paa en Reise besaae og aftegnede Kirken, opdagede i denne gamle Altertavle, der næsten var ukiendelig ved Smuds, Tilrøgning, slette Reparaturer og Fernisseringer, Spor til et Maleri af Værd. Ved Hielp af Hr. Kammerraad og Inspecteur Smidth paa Korselitze, underhandlede den Kgl. antiquariske Commission, som Hr. Thiele havde giort opmærksom paa Maleriet, med

Hospitalets Forstandere om denne, Stiftelsen tilhørende Altertavle, som derpaa ved Hr. Smidths Omsorg blev indsendt til det Kongel. Musæum for nordiske Oldsager i Kiøbenhavn, hvor den nu, efterat være restaureret, befindes opstillet.

Man seer ved første Diekast, at denne Tavle er et Værk af en tydsk eller nederlandsk Mester; og man tager vel ei meget feil, ved at sætte dens Alder til Begyndelsen eller første Fierdedeel af det 16de Aarhundrede. Om den kan tillægges nogen bekiendt Maler, har ingen af vore Konstkiendere hidtil turdet afgiøre; men om Maleriets Værdi have adskillige været enige med Udgiveren, som er af den Mening, at det, flyttet fra sit oprindelige Sted, meget vel, uagtet Alt hvad det har lidt af Tid og Vanrøgt, kunde egne sig til en Plads i det Kongelige Gallerie. I Henseende til Udførelsen, vil Udg. allene indskrænke sig til at bemærke den kiendelige Forskiel, om ei i hele Stilen, dog i Charakteer og Draperie, som finder Sted imellem Figurerne paa Yder-Tavlerne og dem paa Indersiden. En større Idealitet i Ansigterne og en større Simpelhed i Draperiet udmærker de første; en rigere Pragt, og Portrait-Charakteer i nogle Ansigter (Madonnas, den knælende Konges, og *maaskee* St. Josephs) de sidste. Denne sidstnævnte Omstændighed fortiener saa meget mere at bemærkes og undersøges, som man, paa Grund af en formeent Liighed, i hiin, paa den indre Hovedtavle knælende Figur har villet finde et Portrait enten af Christian I. eller af Kong Hans, hvorom dog intet localt Sagn i Nykiøbing har existeret. At Maleriet i ethvert Tilfælde er yngre end Christian den Førstes Tid, turde neppe hos nogen Kiender møde Tvivl. At Kong Hans, eller snarere hans Dronning, kunde have skienket Altertavlen til Hospitalet, var vel ei umuligt; men er heller ikke meer end *muligt*. Allene paa denne Mulighed lader dog neppe en Formodning sig bygge; og at dømme om Liigheden imellem et Maleri og et Relief i Steen (som er den eneste *sikkre* Afbildning, vi have af K. Hans) falder ikke let. Vi bemærke i øvrigt, at hiin knælende Figur, ikke, som en af vore Konstkiendere har meent, er en, Compositionen uvedkommende Person, men er den ene af de saakaldte hellige tre Konger, udmærket, ligesom de øvrige, ved en Kronering, eller et Slags Diadem, omkring Huen. Dette vil ogsaa findes tilstrækkeligt oplyst, ved følgende Beskrivelse over Maleriet, som Hr. N. L. Høyen har havt den Godhed at meddele Udgiveren.

Paa de tillukkede Fløie sees en Afbildning af Bebudelsen paa mørk Grund. Englen er malet paa den høire Fløi, i en fremadbevæget, men tillige knælende Stilling; han har guult, kruset Haar, store Vinger, er iført en Messeskiorte, og over den en hvid Chorkaabe. I den venstre Haand holder han et Scepter, den høire løfter han velsignende. Foran ham staaer paa en, i mange Krumninger bugtet Strimmel, med veldannede Uncial-Bogstaver, de bekiendte Ord af Lucas 1. 28: Ave Maria, gracia plena, Dominus tecum! — Den hellige Jomfru staaer, noget tilbagebøiet, og halvt synkende i det venstre Knee; paa den anden Fløi. Hun har lange, udslagne, gule letbølgende Haar; Øinene slaaer hun jomfrueligt ned paa Bønnebogen, som hun holder mellem Hænderne. Hendes Dragt, hvid, ligesom Engelens, bestaaer af en Underkiortel, snæver over Barmen, men siid og med et rigt foldet Slæb, paa gammel nederlandsk Maneer, en glat linned Krave over Brystet, og et Drapperie, der i store Folder for en Deel tilhyller hele Figuren, og maaskee er anvendt som en Erindring om den ældre typiske Dragt, hvori man i saa lang Tid havde fremstillet de Personer, der henhørte til den hellige Cyclus. Foran hende staaer, paa en i mange Sving bøiet Strimmel, Ordene af Lucas 1. 38: Ecce ancilla domini, fiat secundum verbum tuum. — Aabnes Fløiene, da sees en Forestilling af de hellige tre Kongers Tilbedelse, saaledes anordnet, at den egentlige Tavle indeholder Madonna med Barnet, Joseph, og den ene af de hellige tre Konger, hvis Under-Extremiteter fortsættes paa den høire Fløi, hvor ogsaa den sorte Konge er afmalet. Den anden Fløi (den venstre) viser os derimod blot den tredie Konge.

I Midten af Compositionen sidder Maria og holder med den venstre Haand det nøgne Christusbarn, der i en noget bevæget Stilling synes at ville reise sig op fra et underlagt Linklæde, ime-

dens det hæver den høire Haand til Velsignelse, og med den venstre søger at gribe et Æble, som Moderen holder hen for det. Madonnas Øine hvile paa Barnet; hendes gule, bølgende Haar ere udslagne, og tildeels bedækkede med et hvidt linned Slør. Hendes Dragt bestaaer af en blaa Underkiortel med lange, noget vide, opslagne Ærmer, forede med hvidgraat Pelsværk, og et stort blaat Drapperie med guldbroderet Kant omkring. Tæt ved hendes Fødder til høire staaer et Slags simpel Træ-Tabouret, hvorpaa en af Gaverne, et prægtigt, i tydsk Stiil arbeidet Guldkar, er hensat, og ved Siden af denne sidder Joseph med skaldet Hoved og hvidt Skiæg. Hans Øine ere henvendte paa den knælende Konge, ærbødig trykker han sin bræmmede Baret med den høire Haand til Brystet, og holder en simpel Stav i den venstre. Han er ifort en grov Kiortel med lange Ærmer, og har over den en purpurfarvet, paa Randen guldbroderet Kappe.

Dersom Maleren i disse Figurers Dragt har beholdt noget tilbage af den ældre, simplere, det antike sig nærmende Fremstillingsmaade, saa har han derimod i de tre Konger søgt at give et pragtfuldt Billede af sin Tids og sit Lands Fyrstedragt. Den Konge, som paa Hovedtavlen knæler til venstre af Maria med foldede Hænder, og med Udtrykket af jevn, ærlig Fromhed i Ansigtet, faaer noget ærværdigt ved det lange hvide Haar *). Han har en Gyldenstykkes Underkiortel og en Overklædning af samme Stof, med lange udskaarne, peltsforede Ærmer og stor udslaaet Hermelins Krave. Om Livet har han en stor Sidetaske efter den Tids Skik, bundet med Guld-Snorer, og hans gule Støvler rage frem under hans Overkiortel. Foran ham ligger, paa et rødt med Peltsværk garneret Tæppe, hans røde Fløiels, steenbesatte Baret. Offergaven har han allerede givet, og den staaer, som alt er sagt, paa Træstolen.

*) Dette er den Figur, hvori man har villet see et Portrait af en dansk Konge.

Bag ham (altsaa paa høire Fløi) staaer paa nogle nedfaldne røde Stene den sorte Konge, med et fuldkomment, men smukt Negeransigt. Han holder sin peltsbræmmede Baret, der er omgivet af Guldkronen, i den venstre, roligt nedhængende Haand, og i den høire bær han et kostbart Kar af en klar, grønlig Steen, rigt indfattet i Guld. Hans Dragt er den meest phantastiske, maaskee for ret at fremhæve det fierne Orientalske i hans Person; det Stykke af hans inderste Klædning, som man kan see og som dækker Brystet, er besat med en Perlerad; hans Kiortel er af et grønt, guult og rødt blommet Stof, foret med Peltsværk, og over den kommer et purpurfarvet Drapperie med guldbroderet Søm, som bedækker med den ene Deel den høire Skulder og Overarm og med den anden Deel, som er trukket frem under den venstre Arm, en Deel af Brystet og Underlivet. Han har desforuden Ørenringe, gyldne Halskiæder og citrongule Støvler.

Paa den venstre Fløi staaer den tredie Konge. Han holder i den venstre Haand et gyldent udpuklet Drikkekar, og med den høire tager han til den udtungede Skaulagens Hat, der, ligesom Morens, er ziret med Kongekronen. Betragter man hans brune Ansigt, med det lange, mørkebrune flettede Skiæg og det bevægede i hans Stilling, saa er det maaskee ei urimeligt at antage, at Konstneren i hans Person vilde udtrykke den Virkning, Synet af Christusbarnet giorde, selv paa en raa og trodsig Natur. Hans Kiortel er af mørkegrønt Fløiel, med Guldbræmmer; han har Skaulagens Beenklæder og en lang brunviolet Fløiels Kaabe med vide Ærmer. Ved hans Fødder sidder en Abe, der holder et Æble.

Handlingen foregaaer foran nogle Ruiner af italiensk Architectur, hvorigiennem man seer ud til et bakket Landskab med en Stad, formodentlig Bethlehem; men som rigtignok mere ligner en tydsk eller nederlandske By, med Borge og Taarne.

Literatur og Bibliographie.

A. Fremmede Sprog.

E. J. Stagnelii samlade Skrifter, utgifne af *L. Hammarsköld.* 1. Delen. 225 S. 2. Delen. 489 S. 3die D. 500 S. st. 8vo. Stockholm 1824–26.

Vante til, i vor papirrige Tidsalder at see Skribenter, som med meer eller mindre Færdighed forstaae at benytte Sprogenes stigende Uddannelse til at bringe pyntelige og glimrende Talemaader i Riim og metrisk Form, berige Literaturens Papirmasse med hele Bind af deres matte Tankefostre og klingende Følelser (oftest endog kun Efterklang): ville vel mange Læsere mere afskrækkes, end tillokkes ved Anmeldelsen af en nordisk Digters Arbeider, som fylde ikke mindre end 3 anseelige Octavbind. Det kan derfor være nødvendigt, strax at kalde den vigende Opmærksomhed tilbage, og oplive den lunkne Deeltagelse ved den Forsikring: at det er langt meer end rimet Prosa, der bydes os i denne betydelige Masse af Poesier, og at vi neppe ville tælle mange blandt vor Tidsalders skandinaviske Digtere, der have eiet et saa rigt og saa ægte poetisk Kald, som den i sit 30de Aar bortrykkede Stagnelius. Forend vi bringe hans Minde det ringe, men velmeente Offer af skjønsom Erkjendelse, vi troe at skylde hans Muse, ville vi et Øieblik dvæle ved den tidligt til en høire Verden indviede Digters Grav.

Erik Johan Stagnelius, Søn af den nuværende Biskop i Calmar Stift, blev født den 19de October 1793. Han studerede først i Lund, siden fra 1812 i Upsala, hvor han 1814 udholdt den i Sverrige anordnede saakaldte Cancellie-Examen, og 1815 ansattes under det geistlige Departement i det svenske Cancellie, i hvilket han 1819 befordredes til Copist og 1822 til Cancellist. En høi Grad af Nervesvaghed udbrød, som det synes

Alt fra Ungdomsaarene, hans Helbred, be
stadige Levemaade for det meest fortærende E
pochondrisk Art. Disse slog undertiden
Sovnloshed, til en saadan Hoide, at de
fiindighed, hvori han stundom ikke var H
I saadanne Dieblik skal Fortvivlelse bla
til at odelægge en Deel af hans egne
ber (fortæller en af hans Landsmænd)
Lidelser, der fortærede ham, ved at de
Strom, der saa let med Sorgerne bortf
vold i den menneskelige Tilværelse. I
for sin tiltagende Sindes og Legemssv
og soge sin Pleie hos sin Familie. I
Helbred ogsaa den Styrke, at han det
tilbage til Hovedstaden, hvor han i E
sidste Digt, han selv lod trykke, Bacch
engang opblussende Livsflamme havde bi
bage. Den slukkedes, og hans Lidelser
Efter de faa og ufuldstændige
man hidtil i hans Fædreland har medd
Digter, robede ogsaa hans personlige D
Naturen havde skienket ham, ikke blot i
fattende og stærk Hukommelse, der havde
erhverve et rigt og grundigt Kundskabs
med den meest livfulde Phantasie og me
culationsevne begavet Aand. Han var
underholdende, og saa tidt legemligt E
Ro, var han i sine Venners Kreds en
Skiemt, i hvilken han dog aldrig gik
betegnede Grændse for det Sommelige;
skiondt han tidligt skal have givet sit

holdt han dog sine første Arbeider (hvoraf intet ældre end 1812 skal være tilovers) saa hemmelige, at ingen af hans academiske Venner i Lund eller Upsala havde nogen Anelse om hans sieldne Talent, før han pludselig i sit 23de Aar sagde det for Dagen, ved 1817 at udgive sit episke Digt i Hexametre: Vladimir den Store, som allerede, skiøndt med endeel Præg af den endnu uøvede Ungdomshaand, lovede en rigt begavet Digter; og ved hvilket ikke blot Phantasiens fremvoxende Vinger allerede ere synlige, og mange enkelte Partier glimre i friske ungdommelige Farver; men hvor man ogsaa allerede finder den naturlige Kraft i Dictionen, og den correcte Omhu for den ydre Form, hvorved næsten alle denne Digters Arbeider udmærke sig.

Et Beviis mere paa det, al Forfængelighed undertrykkende Herredømme over sig selv, som Stagnelius stedse viste, er ogsaa, at uagtet den gode Modtagelse, hans første Digterværk fandt, og uagtet et Slags lyrisk Læredigt "Sang til Qvinderne i Norden" 1818 af det Svenske Academie belønnedes med en Præmie, lod han fire Aar gaae hen, inden han atter bekiendtgiorde noget af sine Arbeider. 1821 udgav han i 3 Hefter sine "Lilier i Saron," der indbefatte en Samling af religiøse, for en stor Deel elegisk-lyriske Digte, tilligemed et dramatisk Digt i 5 Acter: Martyrerne. — Dette sidste viser os den til Mandomskraft modnede Aand hos en, af dyb og brændende religiøs Følelse begeistret Digter, og bærer Præg af denne Aands lyriske Fylde. Skildringen af den Siælsstyrke og klippefaste Tro, som gav den ældste christne Kirke sin sande Heltealder, er udført her med al den Reenhed og Kiærlighed, et saa dybt-følende Gemyt, som Digterens, var i Stand til at lægge i den qvindelige Martyrs Charakteer. Som Drama betragtet, maa dette Digt dog for en stor Deel savne den Interesse, som Handling, Forbindelse af dybt virkende Situationer med de modvirkende Charakterer, og disses individuelle Betydning, giver et

dramatisk Digt, endog uafhængigt af den theatralske Fremstilling. Stagnelius har egentlig mere givet en dramatiseret Omskrivning af en simpel Legende *), en i Dialoger udviklet Skildring af en eneste ophøiet Sjælsstemning og af Ideen, hvorpaa den hviler, end et Skuespil **). Overhovedet var han vel i den Alder, da han skrev Martyrerne, endnu for meget behersket af lyriske Stemninger, og for lidt uafhængig af den tungsindige Følelse, der saa ofte gav hans Sang den dybe elegiske Tone, til at kunne blive heldig, som Dramatiker. Vi kunne ogsaa ret vel tillægge dette Digt en betydelig Fortieneste, uden, med en svensk Konstdommer, at sætte det ved Siden af "det ypperste, som noget andet Lands poetiske Literatur har frembragt."

---

*) Under Septimius Severus befaledes bl. a. Aar 202 en Forfølgelse mod de Christne i Carthago, som Proconsulen Hilarianus udførte. En Patriciers unge Ægtefælle, Vivia Perpetua, lod sig hverken ved Overtalelser, Trudsler eller ved hendes Faders Bønner formaae til at afsværge den nye Tro; men styrkede endog hendes Broder og hendes Veninde Felicitas til at yttre lige Standhaftighed. Rolig, og ved Visioner endnu befæstet i sin Overbeviisning, hørte hun sin Dødsdom: at sønderrives af vilde Dyr, og dette blev hendes Endeligt.

**) En tydsk Konstdommer har vel ei aldeles Uret, naar han (i Anledning af Stilen i den modern-christelige Malerkonst) yttrer den Mening: "At det synes ham, som det Theatralske er strengt modsat det Christelige; og han derfor ei kan tænke sig nogen ret christelig Tragoedie, endskiøndt der gives adskillige, som ville være det. Tragoedien fordrer lidenskabelig Bevægelse, en rask fremskridende Kamp af Tilbøieligheder og Affecter, en udvortes Handlen. I de hellige Mænd og Qvinder, der nærmest fremtræde som Gienstandene for den christelige Konst, viser sig blot Resignation. De have alt udkæmpet Striden med Livet, og selv Dødens Skræk formaaer ei at rokke deres Fasthed og Rolighed" o. s. v. (Om de nyeste Steentryk af den Boisfereeske Samling. Beilage zu den Bl. für lit. Unterh. 1827. No. 7.)

Det er imidlertid ikke Anmelderens Mening, at Stagnelius skulde have manglet Anlæg for den dramatiske Poesie; hvorom bl. a. en ofte heldig og naturlig Dialog kan vidne. Det viser sig ogsaa af andre Forsøg i denne Digters, som først i Samlingen af hans Værker have seet Lyset, at han paa meget forskiellige Veie har prøvet sit Talent for denne Fremstillingsmaade; og hvad der ei kan undgaae selv det Øie, der ikke er lukket for Manglerne i disse Forsøg, er at de bære Præget af en poetisk Natur, der fulgte Aandens uimodstaaelige Kald, og digtede, hverken for at vinde et Navn, eller af andre mere jordiske Bevæggrunde, men alene for at tilfredsstille hiin høiere Aandstrang. Vi vilde beklage, at saa rige Digtergaver som de, Stagnelius besad, ei kunde dannes og virke under lykkeligere og mere harmoniske udvortes Forhold eller physiske Betingelser; dersom der med fornuftig Grund kunde føres Klage over, at et menneskeligt Individ naaede den ham bestemte Tilværelse; og dersom vi ikke troede, at i Særdeleshed for Digteren maa altid den heldigste Aandsudvikling være den, der meest staaer i Samklang med hans medfødte Natur. Hvad Stagnelius kunde have produceret, dersom Manddomsaarene i et længere Liv havde skienket ham Sundhed og legemlig Styrke, kunne vi ikke sige; men dette see vi, at en, hans hele Væsen giennemtrængende mystisk-religiøs Følelse, i Forening med den dybe melancholske Stemning, (muligen, saa menes der, en Følge af ulykkelig Kiærlighed) ved hvilken Livets Phænomener saa let maatte for ham tabe den blotte ydre Glands, dog ingenlunde, hvor mægtigt de end virkede, kunde svække eller udelukkende beherske hans varme og kraftige lyriske Digteraand. Langt fra at denne indskrænkedes til den religiøse Poesie, hvori S. ofte synes saa fordybet, at nogen anden poetisk Tendents neppe kunde tænkes hos ham; see vi hans lyriske Muse, med ikke mindre Frihed og Naturlighed, at giennemflyve de forskielligste Regioner, og stemme den

klangfulde Harpe i meget forskiellige Tonarter. At Forfatteren af "Lilierne i Saron" har skrevet erotiske Digte af en saadan Art, at Udgiveren har fundet det raadeligt, at udelukke dem af Samlingen: vilde den, der blot kiendte Stagnelius som mystisk og religiøs Lyriker, neppe falde paa, om det ikke læstes i Fortalen (S. 46.) Udg. tillægger imidlertid dem og de øvrige (under Titel af Idyller meddeelte) Digte af denne Art, den første Periode af hans Digter-Udvikling. Det er vist, at i mange af disse erotiske Sange (hvis Undertrykkelse Udgiveren vel ei havde kunnet forsvare for Konstens Domstol) aander en saa frisk Natur og gløder en saa ungdommelig Ild, at de neppe kunne tilhøre nogen anden Tid end den, da Digterens Phantasie endnu kunde nyde Vaarens Livsfylde, og aabenbare ham den lykkelige Kierligheds Mysterier.

Naar Udgiveren sammesteds i Almindelighed yttrer om Stagnelii Arbeider (hvis Afdelinger, foruden Lilierne i Saron, ere Læredigte, Elegier, Sonetter, Oder, Viser og andre reent lyriske Sange, Psalmer, Romanzer, Idyller og blandede Digte) "at de hiemle ham Plads blandt de ypperste Digtere:" da er Anm. meget tilbøielig til at underskrive denne Dom, for saa vidt som den indskrænkes til det Element af Poesien, hvortil S. havde det meest afgiorte Kald. I det mindste vil man i de nordisk-germaniske Sprog ikke finde mange Digtere, hvis lyriske Genius i et kort Ungdomsliv har frembragt en saadan Rigdom af Poesier, hvori en stor Mangfoldighed hersker i blomstrende Fylde, ved Siden af en livfuld Phantasie og besindig Haandskraft, og hvor den varme Begeistring overalt virker i Forening med et ypperligt Talent, en samvittighedsfuld Omhu for Skionhed i Formen, et udmærket og sieldent Herredømme over Sprog og Metrik.

Stagnelius er en Digter, hvis eiendommelige Natur lønner det høiere Studium af hans lyriske Værker; men han er tillige en Digter, som i mangfoldige Arbeider er tilgængelig for enhver, ikke

ganske uddannet Elsker af Poesien. Ubrig saarer han Kunstnerens Smag ved skiødesløs Vanrøgt af Sprog og Versbygning (selv i Brugen af de antike Former er han ikke blot correct, men meget heldig;) aldrig skuffer han Læseren, der venter sig en reen Skiønhedsnydelse, ved konstlet Mechanisme, eller ved en eftergiort Maneer, for at dølge den indre Tomhed. Finde vi ham ikke overalt efter vor Smag, ikke overalt lige phantasierig eller aandskraftig: saa finde vi ham dog overalt naturlig, let og fri; overalt spore vi dette ubeskrivelige, dette indtagende hos den eiendommelige, geniale Digter, hvilket vi paa een Gang agte og elske, fordi vi føle, at det er hans fulde, aandelige Eiendom. Vi kunne derfor heller ikke let falde til den Mening, som Udgiveren (Fort. S. 25) synes at antage: at det, blandt de nyere tydske Digtere, var A. W. Schlegel, med hvem Stagnelius især sympathiserede; thi sikkert var den første uden al Sammenligning mere Digter, end den sidste er eller var det. At han bl. a. oversatte adskillige af de Schlegelske metrisk fuldendte Konststykker, maae vi vel nærmest ansee som Form-Studier; og naar vi blandt Tydsklands Digtere skulde opsøge den, med hvem Stagnelius havde det nærmeste Aandsslægtskab, blev det maaskee Novalis. — Ligesom denne indviedes han gjennem physiske Lidelser og en tungsindig Stemning til sin tidlige Død; og skiøndt det kun er tilfældige Omstændigheder, at Novalis aldrig udgav sine Digte, og at Stagnelius lod ganske faa af sine Arbeider trykke: ville vi dog bemærke det som et sielden Phænomen, at det først var Digterens Død, der bragte over to Trediedele af hans Værker for Lyset, og at disse for en stor Deel i Værdi staae langt over saadanne Arbeider, hvormed mange Digtere tidligt begynde, at vise sig for Publicum — ja langt over dem, hvormed andre slutte deres poetiske Baner.

Hermed vil Anm. ikke sige, at Alt hvad der nu i disse 3 Bind er overgivet Publicum, skulde have lige Krav paa denne

Meddelelse, om der endog neppe vil findes noget Stykke, hvori enten Digterens Aand, eller hans Talent, ikke forkynder sig, selv i de mere ungdommelige og umodne Compositioner. Thi ogsaa de fleste af disse (hvortil man vel kan regne de episke Digte Blenda og Gunløg, der lide under en uharmonisk, stundom ganske mislykket Blanding af Alvor og Spøg i Poesien) har Forfatteren medgivet tilstrækkelige Vidnesbyrd om den Lethed, hvormed han tilegnede sig Digtekonstens udvortes Smykker, og det Herredømme, han i de forskielligste Former (her nærmest i den yppige, blomstrende Wielandske Maneer) udøvede over Sproget. Det vilde ei være billigt, med yderste Strenghed at bedømme poetiske Frembringelser, som Forfatteren muligen aldrig havde ladet komme for Dagen*); men med Hensyn til de dramatiske Digte, som Samlingen indeholder, maa Anmelderen, uden at kunne gaae ind i særskilte Bedømmelser, kun i Almindelighed bemærke: at han slet ikke er i Stand til at underskrive den Dom, Udgiveren i et tidligere Skrift har fældet: "At det egentlig er i den dramatiske Konst, hvori Stagnelius er den fuldendte, af ingen svensk Digter endnu overgaaede Mester**)." Anm. overlader det til Digterens Landsmænd, at undersøge og paakiende denne Dom ved et høiere æsthetisk Tribunal; men tilstaaer for sin Deel, at i de dramatiske Arbeider af Stagnelius, som vi nu kiende, forekommer det ham, som Digteren (hvis Talent for Dialogen han i øvrigt ei vil negte) har viist sig mest til sin Fordeel, hvor han kunde virke mest og friest som Lyriker (saaledes i Bacchanterne, og de øvrige i antik Stil digtede Tragoedier.)

*) At Udg. antager dette om Blenda, fordi man har fundet en omhyggelig Afskrift af dette Digt blandt Forfatterens Papirer, kan dog ei kaldes noget Beviis; især naar det ei vides, fra hvilken Tid denne Afskrift er.

**) *E. J. Stagnelius*, ett kors på hans graf (af *L. Hammarsköld.*) Stockh. 1823. S. 16.

Det er overhovedet i denne Egenskab, vi mene, at Stagnelius har beriget den svenske Literatur med en Skat, som der vil meget til at overgaae. Denne Fylde af Ideer, og denne Dybde i deres Beskuelse, denne Inderlighed, Varme og Naturlighed i Følelsen, hvis elegiske Stemning derfor bliver os kiær, fordi den næsten aldrig trætter os — denne Klarhed i de Billeder, fødte af en phantasierig Digterkraft, hvori Stagnelius meddeler os sit hele bevægede indre Livs Rigdom, — dette, i Forening med et saa sieldent, saa omhyggelig dyrket Talent for den skiønne Form og correcte Diction, er tilvisse noget andet og langt mere, end hvad der saa tidt, med evig gientagen Mechanisme, bydes under Navn af lyriske Digte. Kan her ei være Sted til at charakterisere de mangfoldige og afvexlende Former, hvori den aandfulde Sanger har indklædt

"Was er irrte, was er strebte,
Was er litt, und was er lebte:"

saa kunne vi dog ei slutte disse Linier, uden endnu engang, blandt den hele øvrige Rigdom af Poesie, som det tredie Bind af denne Samling indeslutter, at nævne saavel de øvrige religiøse Digte, som de mærkværdige "Lilier i Saron."

Naar Udgiveren charakteriserer den i disse Digte herskende Aand, eller det ideelle Princip for Sangerens Begeistring, som en gnostisk Mysticisme, saa er allerede dette en Omstændighed, som maa tildrage dem Opmærksomhed. Ikke blot af et (i Fortalen S. 3–21 aftrykt) prosaisk Fragment af et Udkast til Forfatterens philosophiske System, men ogsaa af Tilegnelsen foran Lilierne i Saron til den nylig afdøde værdige Olding, Professor Norberg, og endnu mere af Digtene selv, lære vi, at Stagnelius med fortrinlig Kiærlighed havde omfattet den gnostiske Lære om de skabte Væseners (Aeonernes) Affald fra een oprindelig aandelig Fuldkommenhed, og om Præget af dette Affald i den sand-

selige Verden, betragtet som en lidende Tilstand, hvori Aanerne, i Materiens Fængsel, maa bøde fordi de fulgte det onde Princips Fristelse. I den af Norberg udgivne Sabæiske eller Nazaræiske Religionsbog (den saakaldte Adams Bog) og i dens mørke, men phantasierige og ofte sublime Lære, fandt Digteren en rig Næring for sin tungsindige, men ildfulde Phantasie og sin dybe religiøse Følelse. (Jvf. Udgiverens Fortale I. S. 22 og Digtet til Norberg III. 68.) Men man tænke sig kun ikke, at hine mystiske Ideer, optagne af en lidende Indbildningskraft, havde overvældet Stagnelii Digterevne, og henrevet ham til et dunkelt, forvirret og aandløst Spil med uklare Billeder og uforstaaelige Udtryk. Dertil var han alt for meget Digter, og dertil besad hans Siæl, uagtet alle physiske Lidelser, for megen Kraft, og et alt for afgiort Herredømme over den blot lidende Følelse. Man læse f. Ex. Suckarnes Myster, Vårsångerne, Skuggan, Andehviskning (III. 57. 96. 103. 125.) o. fl. a. for at see Prøver paa, hvor ægte poetisk en Kraft de mystiske Ideer giennem hans skiønne og ædle lyriske Fremstilling antage. Man læse Digte, som det i sit simple, klare Udtryk af en dyb, men gudhengiven Tungsindighed, saa indtagende: Til Troen (III. 166) for at overbevises om, at ingen gnostiske eller neo-platoniske Speculationer, ingen Fordybelse i Orientens Symboler, og ingen Phantasien berusende Mystik havde berøvet Digteren den religiøse Følelse, der hviler i Hiertet, meer end i Phantasien og Forstanden.

Overalt, og under hvilken Skikkelse vi see ham at meddele Frugterne af sin lyriske Begeistring, er det aldrig Stoffet, der overvælder ham; men Digteren, der udrustet med Tankens Fylde og Sprogets Kraft, præger sit aandelige Livs Udgydelser i en harmonisk og skiøn Form. Beviset paa dette Livs Rigdom ligger ikke blot i mange Digtes vægtige, ideérige Indhold; men ogsaa i Mangfoldigheden af de Tonarter, hvori han søgte at tilfredsstille

en uophørlig Trang til poetisk Meddelelse. — Betragte vi denne Mangfoldighed, og ere vi i Stand til at vurdere den Aandskraft, og det ægte, naturlige, med stor Lethed virkende Konstner-Talent, der røber sig i ethvert Arbeide af en Digter, som viste saa sielden en Strenghed mod sig selv, og havde saa voldsomme, saa nedbrydende Lidelser at kæmpe imod: saa kunne vi vel ei andet end med en høi Grad af Deeltagelse beskue dette mærkværdige Phænomen i vore Naboers poetiske Literatur. Anm. har blot kunnet nævne lidet af det, man hos Stagnelius kan finde. For at kiende og fatte, hvad Digteren var, maa man læse ham selv.

Corpus Juris Sveo-Gotorum antiqui Vol. I. Samling af Sweriges gamla Lagar, på Kgl. Maj. nådigste befallning utgifwen af Dr. *H. O. Collin* och Dr. *C. J. Schlyter*. 1. Band. Westgötalagen. Stockholm 1827. (LXXVII og 592 S. 4to.)

Vor Tidsalders Omhu for at bringe historiske Monumenter af enhver Art for Lyset har heller ei ladet Fortidens skrevne Lovbøger, som med Rette kunne regnes til de vigtigste af saadanne Mindesmærker, savne Opmærksomhed og kritisk Flid. Det er bekiendt nok, at det skandinaviske Norden, i Mængde og Værdi af dette Slags authentiske Vidner om Forfædrenes Borgerliv og Statsindretninger i Middelalderen, ikke staaer tilbage for noget andet europæisk Land; og det er allerede ofte bemærket, hvor vigtige og betydende Bidrag til den meest beskuelige Kundskab om Culturens Tilstand i Norden, under hiin Periode, en stor Deel af disse Love indeholde; og hvorledes i Særdeleshed nogle af de vigtigste og omhyggeligst udarbeidede Lovbøger (f. Ex. den norske Gulethings-Lov og den islandske Graagaas) give os et næsten overraskende Begreb om den Tids politiske Cultur og Lovgivnings-Philosophie i

Norge, og i det herfra coloniserede Island. Dog have vi ingen Grund til at undres over, at saadanne Lovbøger kunde blive til blandt et Folk, der frembragte historiske Arbeider som Heimskringla og Sverres Saga.

Det kan synes stridende mod den nationale Beskedenhed, man pleier at tillægge os, og for hvis Overdrivelse en af vore vittigste Digtere advarer os, saa ofte at komme tilbage til det, som i Danmark er virket for den nordiske Literatur. Men det er derfor ikke mindre nødvendigt, at lade denne Literaturs Historie tale; og den vil sige os (foruden at nævne Resen's og Paus's roesværdige Bestræbelser) hvad i sin Tid vor berømte og fortiente Kofod Ancher virkede for den nordiske Lovhistorie, hvorledes man i vore Dage ved fortrinlige Udgaver af norske og islandske Love sørger for at giøre disse vigtige Monumenter tilgængelige for hele Europa, og hvorledes en af vore lærde Lovkyndige, ved en fuldstændig og kritisk Udgave af Alt hvad der hører til Danmarks ældre Lovgivning, bereder et for Juristen, Historikeren og Sproggrandskeren lige umisteligt Værk. Vi maa saa meget mere nævne dette sidste, som det kan siges, uden Tvivl at have foranlediget det lignende Foretagende i Nabolandet, hvis Begyndelse nu er meddeelt Publicum; og som det for en Deel sees at have tient til Mønster for det svenske Værk, hvis Udgivelse er et nyt og hæderligt Vidnesbyrd om det forøgede Liv og den tiltagende Virksomhed i dette Lands nationale Literatur, som de sidst forløbne 20 Aar have medført.

At man i Sverrige allerede i det 17de Aarhundrede, der udmærkedes ved en vaagnet Iver for den ældre nordiske Literatur, heller ikke havde overseet Landets gamle Lovbøger: skyldes de Udgaver af samme, hvormed man hidtil har maattet behielpe sig, uagtet de meer eller mindre lide under Mangel paa den kritiske Omsorg for Texten, som vor Tids rigtigere Grundsætninger for Udgivelsen af gamle Skrifter giøre til den første og væsentligste

Fordring. Et Exempel paa de Ufuldkommenheder, hvormed total Mangel paa Begreb om det, som hører til et Foretagende af den Art, har vanheldet en af de ældre Udgaver af svenske Love, finde vi netop i den nu paa ny udgivne Vestgøthalov. Den som Lærd og som Digter saa berømte Stiernhielm foretog sig at udgive denne Lovbog, der udkom i Stockholm 1663. 112 S. i Folio; men i en saadan Skikkelse, at de nærværende Udgivere vel ei uden Grund kunne paastaae: "at aldrig nogen Lov er bleven udgivet paa en saa barbarisk og forvendt Maade." Stiernhielm har ei allene af to forskiellige Recensioner af Vestgøthaloven (en ældre og en yngre) sammensat en egen Lovbog, og efter eget Tykke inddeelt den i Bøger, Capitler (Balckar, Flockar) og Paragrapher; men endog forandret, sammendraget, udelukket og tilsat i Texten, hvad der forekom ham nødvendigt; foruden den overvættes Mængde Feil i samme, der skyldes urigtig Læsning. — Om man endog i Udgaverne fra 17de Aarhundrede af Sverriges øvrige gamle Love *) ikke er gaaet til Værks med fuld saa stor Egenraadighed og noget mere Omhyggelighed: har dog Trangen til en ny, efter vor Tids Fordringer indrettet Udgave af disse Love længe været følt; og Dyrkere af det nordiske Lov- og Sprogstudium maa finde sig i høi Grad tilfreds med, at det besluttede Foretagende er faldet i tvende Mænds Hænder, der have udført det med den mest samvittighedsfulde Omhu.

*) Landz-Laghen, udg. efter K. Carl IX. Befaling. Stockh. 1608. Fol. — Skaane- og Dale-Laghen, ved Hadorph. Stockh. 1676. Fol. — Gothlands-Laghen og Biårkö-Retten, ved Hadorph. Stockh. 1687. Fol. — Visby Stads-Lagh, ved Hadorph. ib. 1688. Fol. — Uplands-Laghen, med lat. Oversættelse af Loccenius. Ups. 1700. Fol. — En Samling af alle ældre svenske Love under den Titel: Swerikes Rikes Laghbøker, som äre Landz Lagh, Stadz Lagh, Uplandz Lagh, Wästgötha Lagh, Östgötha Lagh, Södermanna Lagh, Wästmanna och Helsinga Lagh, m. m. Stockh. 1666. Fol.

Udgiverne have, som af dette første Bind ligger for Dagen, indskrænket deres Arbeide til at bekiendtgiøre Lovenes Grundskrift, saa fuldkommen, som den i det ældste og bedste dertil udvalgte Haandskrift existerer; til Meddelingen af de forskiellige Læsemaader i alle øvrige tilværende Codices, samt af gamle Glosser, Forklaringer eller Anmærkninger til Lovene, som i Haandskrifterne ere bevarede; og endelig til Sprogets grammatiske og lexicalske Oplysning ved Glossarier. At meddele en nyere svensk eller latinsk Oversættelse af Texten; at oplyse og forklare Lovenes Indhold, eller kritisk at undersøge deres Alder, indbyrdes Forhold, m. m. have de ei indladt sig paa. Der lader sig vel ei med Grund sige noget herimod: da enhver Forfatter unegtelig selv er Herre over Maalet, han vil sætte for sit Arbeide, og Andre egentlig blot kunne giøre det til Gienstand for deres Prøvelse, paa hvilken Maade og med hvad Held han har nærmet sig dette Maal.

Allerede i den ved Tidsskriftet Svea (VI. H. S. 156-182) meddeelte Efterretning om Forarbeiderne til Corpus Juris ant. Suegoth. have Udg. giort Rede for de Grundsætninger, som de ved dette Foretagende agtede at følge, og for deres foreløbige Undersøgelser om Antal og Værdi af de i Sverrige og Danmark endnu bevarede Haandskrifter af Lovene. Resultatet af de sidste blev, at disses Antal (saavidt de indtil den 27de Jan. 1823 vare bekiendte, og deres ydre Beskaffenhed undersøgt) beløb sig til ikke mindre end henved 300 Stykker (den Skaanske Lov iberegnet, hvilken Udg. af statistiske Grunde regne med til de svenske Love) af hvilke 65 i Kiøbenhavnske, de øvrige i offentlige og private svenske Bibliotheker; og deriblant 87 Codices i det kongel. Bibl. i Stockholm, og 40 i det Upsalske Universitetsbibliothek. — Til Vestgöthaloven fandtes imidlertid kun de to, allerede længe bekiendte Hoved-Codices i det Stockholmske Bibliothek, af hvilke den ene (skrevet sandsynligen imellem 1281 og 1300) indeholder Lovens ældre Recen-

sion fra Begyndelsen af 13de Aarh. (samlet, som der menes, af Lagmanden Eskil. O. Rabenii Diss. de antiquis W. Gothiæ legiferis p. 64) tilligemed adskillige gamle Tillæg og Anmærkninger, Lovene vedkommende, som Udgiverne have ladet aftrykke. I den anden Codex (fra Midten af 14de Aarhundrede) haves en nyere Bearbeidelse af Vestgöthaloven, omtrent samtidig med Uplandslagen, eller fra Slutningen af 13de Aarh. (Udgiverne mene imellem 1281 og 1300. p. XVII. Not. 30). Denne nyere Recension af Lovene have Udg. ligeledes, efter dette Haandskrift, ladet aftrykke. Aftrykket er skeet med den høieste Grad af diplomatisk Nøiagtighed. Endog de mest aabenbare Skrivfeil og omsatte Bogstaver (f. Ex. Galman for Lagman p. 57. guggæ for: huggæ. 64. typltar for: tylptar. 64.) ere ikke rettede i Texten; men Feilen bemærket i Noterne *).

De øvrige i Fortalen med stor Nøiagtighed beskrevne Haandskrifter, (foruden nyere Afskrifter af de to benævnte) som Udg. have sammenlignet, bestaae allene i Balker og mindre Stykker af Vestgöthe-Lovene, der findes i Codices af K. Magnus Erikssens Landslov, og andre sildigere Lovbøger. Disses Sammenligning er skeet med den største Omhyggelighed; og Meddelingen af Varianter strækker sig endog til enhver Forskiel i Skrivemaaden. — Ikke mindre udtømmende er den Fuldstændighed, hvormed Udgiverne have udstyret det tilføiede Glossarium. Ethvert Ord, enhver Talemaade, uden nogen Undtagelse, der forekommer i Lovenes Text, findes her anført, med dobbelt Oversættelse, i nyere Svensk og i

*) Anm. vil her ei indlade sig paa, enten at bifalde eller misbillige denne Nøiagtighed; men bemærker: at han i sin Udgave af Henrik Harpestrengs Lægebog efter et Haandskrift, af lige Alder, og for Sproget af ikke mindre Værdi, har i Texten bag efter det feilskrevne Ord sat det rettede imellem Klammer ( ) og tilføiet manglende Ord imellem Hager [ ].

Latin. (At den sidste ei er udmærket ved forskiellig Tryk, skader Tydeligheden. Ved at anvende en forskiellig Skriftgrad paa samme Regle, (Regel) kunde denne typographiske Mangel for en Deel være undgaaet). Ja endog hvert Sted, hvor Ordet findes i de forskiellige Balker og Paragrapher, er bemærket. En lignende Flid og Overflod er anvendt paa Skriftprøver af Haandskrifterne. Paa 8 steentrykte Tavler meddeles meget nøiagtige Fac-simile's af 12 Codices, fra forskiellige Tider, og af meget forskiellig Værd og palæographisk Charakteer. — I det typographiske Udvortes anbefaler Bogen sig ved god og correct, men temmelig udspilet Tryk; Papiret ved meer end almindelig Godhed, uden dog overalt at være fuldkommen eens.

Med saa stor Agtelse og Omhu, med saa utrættelig Møie og saa streng Nøiagtighed have Udgiverne udført deres Værk. Det vil ei feile dem paa alle Kyndiges Bifald; og Anm. maa tilføie: at den meddeelte Subskribent-Liste er en sandÆre for det Land, hvor en anmeldt Udgave af Landets ældre Love blandt en Folkemængde af halvtredie Million Mennesker kunde finde et Antal af over halv femte hundrede Subskribenter (i Sverrige allene.)

Don Alonso, ou l'Espagne, histoire contemporaine, par *N. A. de Salvandy*. Troisième Edition. Tome I–V. Paris 1824. 8vo.

Den sidste spanske Revolution — eller, om man vil, en Act af dette Drama, og dets formeente Opløsning ved Felttoget af 1823 — har fremkaldt denne historiske Roman, der i Frankrige har giort betydelig Lykke, og som man nyligen har begyndt med Held at oversætte paa dansk. I en Indledning (Observations préliminaires) berører Forfatteren først i Almindelighed den Digtart, som kan siges, fremfor nogen anden, at tilhøre og at have

udkommet, fik i den nyere Tid — "en Digtart, der paa eengang omfatter Emil og Tom Jones, Gulliver og Cyropædien, Corinna og Amadis de Gaule, Grammonts Memoirer og Werther, Prindsessen af Cleve og Cervantes Mesterværk, og er beslægtet med Hyrdedigtet ved Poul og Virginia, med Statsvidenskaben ved Belisar, med Historien ved Puritanerne (hvorfor netop ved denne Roman?) med Heltedigtet ved Telemak og Chateaubriands Martyrer." At de Gamle ikke kiendte den egentlige Roman, ("Grækerne havde ingen anden Romandigter, end Herodot") og det især, fordi hverken Følelsen eller Phantasien hos dem havde taget den Retning, som de først i den nyere Tid erholdt: er et af Forfatterens Resultater, som man vel overhovedet maa underskrive; uagtet dog den sildigere græske Literatur frembragte erotiske Romaner, og uagtet han ikke berører eller forklarer, hvorfor denne Digtart, der ei kunde udvikle sig hos Grækerne og Romerne i deres mest kraftfulde og ret nationale Perioder, derimod har været til fra ældgamle Tider hos endeel af Asiens cultiverede Nationer. "De nyere Europæeres Liv indslutter derimod, siger han, baade flere Realiteter, og mere Poesie; en levende Indflydelse besiæler og befrugter det udvidede Universum. Følelsernes og Ideernes Giæring have fremrykket Literaturens Grændser. I de gamle Tider tilhørte den ikkun Geniet; nu vil man, at den skal tilfredsstille baade Aandens og Hiertets Fornødenheder."

Forfatterens sammentrængte Skildring af sin Tidsalder, og af dens Forhald til den næst foregaaende, lade vi staae ved sit Værd. Naar han nævner Corinnas og Renés Forfattere (Madame Staël og Chateaubriand) som "vor Tids største Skribenter" (les deux plus grands écrivains de notre époque) saa charakteriserer han derved vel især sin egen Smag og Maalestok for Aandsproducter; neppe engang sine Landsmænds; mindre Europas. Flere ville underskrive hans rigtige Bemærkning: at Civilisationen i vor

Tid har giort saadanne Fremskridt, der ikke mere, som forhen, indskrænke den til nogen særskilt eller privilegeret Stand. Det er hele Menneskeslægten, siger han, som nu deeltager i dens Gaver og Frembringelser. Det er ikke, som tilforn, Hofkredse eller de Fornemme allene, for hvilke de forfinede Nydelser, den dannede Smag og Forstand, de indtagende og glimrende Talenter, ere forbeholdte. Med den mere ligelige Fordeling af Eiendomme og Formue, af Byrder og Rettigheder, har Adgangen til den forfinede Verden (le monde) og dens Fortrin i Cultur, aabnet sig for alle Stænder. Ogsaa Moralen har, efter Forfatterens Mening, vundet ved den nye Tingenes Orden, hvori "Frihedens Grundsætninger og Former bevare, endnu for en Tid (pour quelque temps encore) en Deel af deres Erobringer." Den aabenlyst frække Fordærvelse (la perversité éclatante) er begravet under det gamle Systems Ruiner. "Une courtisane sur les avenues du trône voilerait sa tête; elle craindrait pour sa puissance la clarté du jour." Ogsaa Letsindigheden (la frivolité) er forsvunden, mindre under Ulykkernes Vægt, end for de nye, mægtige Interesser. (Forfatteren taler nærmest om sit Fødeland). Medens det svagere Kiøn bevarer sin hele Indflydelse, har det stærkere igien sat sig i Besiddelse af sin Værdighed. Hiertet har en Omsorg, der er endnu større og vigtigere, end dets egen Lykke: Fædrelandet og dettes Velfærd. "Romanens Tid vedvarer vel endnu; men Historiens er kommen." . . . .

Forfatteren omtaler nu med høi Berømmelse vore Dages meest beundrede Romandigter. "Den berømte Skotte, der forstaaer lige meget at undervise og at behage, har forenet Sandhed med Opfindelse. Det er ham, der omsider har fremstillet Mønstre paa hiin historiske Roman, der saa tidt var forsøgt før hans Tid. Det er ham, der har lært os, hvorledes en Digtart, hidtil uægte, bedragersk og ringeagtet, i Stedet for at bemægtige sig og at kuld-

taste Historiens Øie, var i Stand til at udvide (?), at giøre det mere frugtbart." Lad os tilstaae ham dette, med mere andet, som kan siges til den Digters Berømmelse, der frivilligen har bortlagt det ene af de Tillægsord, hvormed man saa længe betegnede ham (the great unknown). Men lad os heller ikke oversee: at al Fuldkommenhed i menneskelige Aandsværker har en Grændse, betingende selv for det meste genialske Product; og at ei alene det ypperste Talent, hvor det udbreder sig og fordeler sin Kraft i en ubegrændset Masse, efterhaanden formindsker Kraftens Intensitet; men at ogsaa et næsten udelukkende Herredømme af et vist Slags Konstværker og af Smagen for samme, i Følge sin Natur, ei kan tænkes som vedvarende. Tillige er det vel næsten uundgaaeligt, at hvor Konstværket, som i hine Romaner, vel ikke fuldkaster, men unegteligen bemægtiger sig en fremmed Eiendomsgrund, kan denne letelig, i det mindste under en mindre genialsk Bearbeiders Haand, og hos Massen af det modtagende Publicum, lide en Overlast, som i det mindste bør giøre den alvorlige Dyrker, saavel af Historie, som af Digtekonst, forsigtig i Anvendelsen og Nydelsen af de tillokkende, tvekiønnede Digtninger.

Naar Forfatteren paa den ene Side siger om Historien: "at den paa en Maade er Mandens Roman," og at derfor frie Nationer aldrig have manglet den; og naar han paa den anden Side angiver som en af Grundene, hvorfor han ikke historisk, i Stedet for romantisk har skildret det nyeste Spanien: "at Historiens Fortælling er kold, kort og streng; at han ikke veed, om den kan tilfredsstille hans Samtidiges paatrængende og letsindige, mistænksomme og lidenskabelige Nysgierrighed, der fordrer mere Bevægelse, mere Detail; der ikke vil nøies med den offentlige Tilværelse, men vil trænge ind i Menneskenes og Partiernes private Liv og Forhold, vil ikke saameget lære, som høre og see:" saa er der unegtelig megen Sandhed i alt dette. Men, hvorfor

vilde ikke Forfatteren ligefrem tilstaae: Jeg har fundet det fordeelagtigt at gjøre Brug af denne letsindige (frivole) Nysgjerrighed, fordi jeg fandt det lettere at tilfredsstille denne, end at skrive en Historie for Mænd?

Forfatteren af denne Roman, der har valgt den spanske Historie under Carl IV., Revolutionen i Aranjuez med dens Følger, Napoleons Occupation og Krige med den spanske Nation, til den historiske Grund for sin Fortælling, som tillige skal indeholde en af Begivenheder og Charakterer fremtrædende Skildring af denne Nations Væsen, Egenheder og Skikke i de forskjellige Provindser — denne Forfatter har ved et saadant Stof undgaaet det mislige i de Romaner af hiin Art, der ville sætte os tilbage i en gammel Tid, hvis Skildring mangengang bliver mere Caricatur, end en Fiction med historiske Træk. Men han har paataget sig det ikke mindre vanskelige Arbeide, at skrive en Roman, hvis Scene ligger i et fremmedt Land, af den eiendommelige Charakteer, som Spanien; at ville skrive en national spansk Roman, uden selv at være Spanier. Neppe er det lykkedes ham. Som Roman kan Bogen i Almindelighed ikke kaldes underholdende; om endog enkelte Afdelinger udmærke sig ved livelige Scener og interessante Træk, og hele Skriftet ved en smuk og kraftig Diction. Som en Skildring af Spanien, med Enden af det 18de og i Begyndelsen af det 19de Aarhundrede, har Forfatteren af Alonso vel den Fortieneste, at have samlet en Deel historiske Træk, hvoraf maaskee endog adskillige udenfor Spanien ere lidet bekiendte; men vi maatte feile meget, om Spanierne overalt ville gienkiende sig i Hr. Salvandys Bog. Nationen, Folket i de forskiellige Landskaber, og det særegne i deres Charakteer, synes Forfatteren at kiende mere af Bøger, end af det virkelige Liv. Hans Skildringer ere overhovedet mere oratoriske, end politiske, mere ordrige og malende, end umiddelbart beskuelige. Uden Tvivl har

Forfatteren (der endog ikke i ret længe skal have opholdt sig i Spanien) fornemmelig levet i Madrid; og han har under sit Ophold der formodentlig havt bedre Leilighed til at studere Historien af de nyeste Revolutioner i Spanien, end Folkets nationale Egenheder, som en fransk Forfatter maaskee overhovedet er mindst skikket til at opfatte.

Uden at kunne ved Sammenligning bedømme, hvorvidt Alonso i den nationale og historiske Sandhed maa vige for to i England udkomne Romaner af samme Art*), der gielde for at have en indfødt Spanier til Forfatter: ville vi ei negte den første det Præg, den besidder, baade af historiske Kilders omhyggelige Studium, og af en tænkende, oplyst og frisindet Aand. Vi ere langt fra at dadle den Brug, Hr. Salvandy har giort af sin romantiske Fiction, til at stemple med fortient Skændsel og Afsky de brødefulde og foragtelige Ophavsmænd til Spaniens sildigste Ulykker, hvad enten deres Fødsel satte dem paa en Throne, eller Lykkens Luner hævede dem af Støvet og omgav dem med en Glands, der ikke kunde dølge deres Usselhed og Nedrighed. — Men om man i øvrigt af en saadan Bog, hvis Forfatter skriver med forud afgiorte politiske Hensyn, kan vente sig den upartiske Aand, der maa være Historieskriverens, og om det overhovedet er gavnligt for den rolige og retfærdige historiske Beskuelse, at giøre vore Dages neppe udramede politiske Begivenheder til Gienstand for Romaner: dette er et Spørgsmaal, vi henstille til nærmere Undersøgelse.

*) Don Esteban, or Memoirs of a Spaniard, written by himself. Lond. 1825. 3 Vol. 8. (jvf. Quarterly Rev. No. 65. p. 205). Forf. af denne Roman skal i øvrigt have fulgt Don Alonso i mange Ting. (Westminster Review. Vol. VI. p. 280). Den anden af de omtalte Romaner er: Sandoval, or the Freemason, a novel; by the author of Don Esteban. Lond. 1826. 3 Vol. 8.

B. Dansk Literatur.

Danske Gaardsretter og Stadsretter, med Indledning og Anmærkninger udgivne af J. L. A. Kolderup-Rosenvinge, Dr. og Professor i Lovkyndigheden. (Eller: Samling af gamle danske Love, udgivne med Indledninger, Anmærkninger og tildeels m. Oversættelse 2c. Femte Deel.) Kbh. 1827. LVI. 663 S. 4to.

Med Føie kan det siges, at siden Udgaven af Scriptores rerum danicarum ved Langebek og Suhm er intet saa vigtigt, vidtløftigt og møisommeligt historisk Nationalværk anlagt i Danmark, som den Udgave af vore gamle Love, hvis senest udkomne Deel vi her omtale. Anm. kalder det ei uden Grund et historisk Værk; thi ligesaa vel kan det betragtes, som en Samling af egentlig historiske Monumenter, som det indeholder Kilderne til den danske Lovhistorie, og altsaa af den Lovkyndige kan sees og benyttes fra et videnskabeligt juridisk Synspunkt. At udvikle Vigtigheden og Nytten af den ældre Lovgivnings Studium for den videnskabelige Jurist, vil være overflødigt; og er desuden et Foretagende, som Anm. maa overlade Andre. Heller ikke vil det have undgaaet Nogens Erfaring, hvis Sysselsættelse med Fædrelandets Historie har strakt sig lidet videre end til Læsningen af Lærebøger og Haandbøger, og som derfor ogsaa har prøvet, hvor uundværligt Bekiendtskabet med Historiens Kilder ved mange Leiligheder er for den, der vil erhverve sig en baade klar og sikker historisk Kundskab; at en af de vigtigste og rigeste af disse Kilder (for saa vidt Talen er om den indvortes, eller Folke-Historien) er at finde i den ældre Lovgivning. Føie vi hertil endnu: at i de gamle Love ere de betydeligste og de ældste Levninger af vort meere danske Sprog bevarede, og at de saaledes udgiøre de første Led i den Slægtskabskiæde, der giennem et endnu levende Organ forener os med vore

Forfædre i en Række af 6 til 7 Aarhundreder; saa have vi sagt nok for at hentyde paa den rige og mangesidige nationale Værdi, som en omhyggelig Udgave af disse fædrelandske Mindesmærker maa besidde.

Tilstrækkeligt er dette Værd erkiendt af lærde Dommere; og Anm. har egenlig kun det Ønske at tilføie: at et Værk, der har en saa ægte og saa dyb national Interesse, maaskee paaskiønnes ved en større Udbredelse, og i det mindste finde Vei til enhver Lovkyndigs Bogsamling, der i Retsvidenskaben vil see noget meer end et Middel til Fordeel eller Indflydelse. Faktes end hidtil hos os mangen Betingelse for en saadan Udbredelse af Værket (der heller ei uden offentlig Understøttelse har kunnet udkomme): saa er det dog at haabe, at en yngre Slægt, ved den betydeligt tiltagende Interesse for Lovhistorien, som for saa stor en Deel skyldes Udgiverens Skrifter og Forelæsninger, vil medvirke til, at denne Lovsamling vil faae et større Publicum, end hidtil.

Efterat Udgiveren tilforn i to Bind har bekiendtgiort den saakaldte: Kong Eriks siællandske Lov (Samlingens 2det Bind; Kbh. 1821) og de danske oldenborgske Kongers saakaldte Recesser og Ordinantser ɔ: Lovbøger, fra Christian II. til Christian IV. (Lovsamlingens 4de Bind; Kbh. 1824) fremkommer nu dens 5te Bind, der indbefatter den rige og vidtløftige Samling af danske Gaardsretter (a) og Stadsretter, hvoraf 40 ere givne for enkelte Steder, og 4 ere almindelige, eller saadanne, der "selv forkynde sig som givne for alle danske Kiøbstæder." Tiden, hvori disse Hof- og By-Love ere givne eller forfattede, strækker sig fra det 12te Aarhundrede (Vitherlagsretten, efter den nyere og forkortede Bearbeidelse, fra Knud den Siettes Tid) til det 16de. (Frederik den Andens Gaardsret, og Kong Hanses Stadsret for Skagen 1507, som, tilligemed denne Konges almindelige Stadsret, ere de sildigste danske By-Love). Disse udgiøre en ikke mindre

vigtig Kilde til Kundskab om Forfatningen, Stædernes Opkomst og Borgerstandens Vilkaar og Næringsveie i Middelalderen, end de Bidrag til at kiende Lovgivning, Retsfædvaner og Folkets Tilstand overhovedet, som de gamle Lovbøger indeholde. En saa fuldstændig Samling af Stadsretter har hidtil neppe noget andet Lands Literatur at fremvise; og den maatte være af meget betydelig Interesse og Vigtighed for Tydsklands og flere Landes videnskabelige Jurister, dersom ikke disse hidtil meer end billigt pleiede at forsømme det nordiske Sprogstudium, uden hvilket en nogenlunde grundig og fuldstændig Kundskab til den ældre Lovgivning i Danmark ikke lader sig opnaae *). Af Stadsretterne ere imidlertid en god Deel givne, deels paa Latin allene, deels paa Latin og Dansk; nogle for Stæder i Sønderjylland (Slesvig, Flensborg og Apenrade) ogsaa paa Plattydsk. Saaledes vil derved Indholdet af dette Bind af Lovsamlingen være mere tilgængeligt for udenlandske Lærde, end de forrige; og derved maaskee bidrage til, at giøre det hele Værk mere bekiendt.

For enhver, der kiender noget til de foregaaende Bind af Professor Rosenvinges danske Lovsamling, vil det være overflødigt at berette: at Indholdet af denne Deel er behandlet af Udgiveren med al anvendelig Omhu for at give Lovenes Text efter det bedste af de bekiendte Haandskrifter, og at sammenligne dette med ethvert andet, der kan fortiene Collation. Af de 47 Lovstykker, som

*) Om Vigtigheden og Nødvendigheden af en Forbindelse imellem det germaniske og skandinaviske Lov-Studium handler J. Grimm kortelig ved Slutningen af hans, for tydske Jurister meget nyttige, og selv hos os brugbare: Literatur der altnordischen Gesetze. (Savignys o. fl. Zeitschrift für geschichtl. Rechtswissenschaft. III. 73-128). At man ogsaa i Tydskland er bleven mere opmærksom paa vor ældre Lovgivning, viser bl. a. Hohmeiers Oversættelse af Rosenvinges danske Lovhistorie. Berlin 1825.)

Samlingen indeholder, fremtræde, saavidt Anm. skiønner (thi ved nogle af de mindre findes det ei utrykkelig bemærket) 24 for første Gang bekiendtgiorte ved Trykken. I Indledningen S. IX-LVI. beskrives ikke allene med sædvanlig Nøiagtighed ethvert af de brugte Haandskrifter, men der meddeles ogsaa det fornødne til Oplysning om Tiden, da enhver Bylov er givet, om deres indbyrdes Forhold, tidligere trykte Udgaver m. m. I Anmærkningerne (fra S. 579-646) oplyses og forklares, i Følge Ordregisteret, foruden de plattydske og latinske, ikke mindre end 1040, i Lovene forekommende danske Udtryk. Ere end disse ikke af lige Vigtighed eller lige ubekiendte, saa skiønnes dog let, hvor betydeligt dette Bidrag til et gammeldansk juridisk Glossarium er. Anm. har, i at giennemløbe Samlingen, kun ved gandske faa Ord fundet noget at erindre; og heraf vil han allene meddele den eneste Bemærkning: at der vel i den aftrykte Text S. 64 bør læses twunghne for: twughene. Gelne eller Gælne er: Vrede, Raseri — et hyppigt Ord i det 15de Aarhundredes Danske. Efter Ordet være kan sættes Comma; og Meningen er: "saa som de af Ildens Raseri twunghne (ɔ: trængte, ængstede,) ere."

Valdemar Seier, en historisk Roman af B. S. Ingemann. 1ste, 2den, og 3die Deel. Kiøbenhavn 1826. 8.

Ville vi allene betragte denne Digtning som det første Forsøg paa at forplante vore Dages Yndling, den historiske Roman, paa dansk og national Grund: da falder det ikke vanskeligt, at sige adskilligt til dens Roes. Den fører en stor Mængde os bekiendte Facta, og et ikke mindre Antal af historiske Personer frem paa Skuepladsen; den indeholder, blandt Mængden af Begivenheder og Situationer, adskillige godt fremstillede; og den anbefaler sig ved et overhovedet reent og pyntet, om ei overhovedet naturligt eller over-

alt værdigt Foredrag. For dem, der sætte megen Priis paa Literaturfagenes Udvidelse eller Complettering, er det allerede en Fortieneste, at et af disse Fag, der endnu stod tomt hos os, er bleven udfyldt (og det ikke blot ved den ene Roman, vi have for os, men ved de mange, den vil fremkalde). At een af de navnkundigste og mærkværdigste danske Konger i Middelalderen, med sin vexlende Skiebne og med det tragiske Udfald, hans krigerske Bane fik, har givet den historiske Grundvold for denne Roman: kan heller ikke andet, end forud tiene den til Anbefaling; og Forfatteren, der i sit tidligere episke Digt lovede en Fremstilling af "Kong Valdemar og hans Mænd," har givet Romanen, der er et Slags Fortsættelse af dette Digt, en ikke mindre tiltrækkende Titel. Foruden at omtale, at Digteren hverken har sparet paa det Sammensatte og Indviklede i Fortællingens Gang, eller paa det Vidunderlige og Eventyrlige i Begivenhederne, som altid tiltrækker Mængden af Romanlæsere, om det end just ikke altid i Længden fængsler dem: saa har han tillige anvendt Flid og Arbeide nok paa at anlægge Charakterer, udkaste Situationer, og udpynte den hele Composition med en Efterligning af den maleriske Rigdom, hvorved hans store brittiske Forgænger viser sig som en ikke ringere Mester i Stiil og Colorit, end i Charakteristik og Dialog.

Vor danske Digter holder sig vel i en ærbødig Afstand fra sit Mønster, og har hverken den rige Skat af Minder og Levninger fra Fortiden, eller den frugtbare Høst af historiske Studier og samtidige Monumenter at benytte, som den skotske Digter har havt til sin Raadighed i Udarbeidelsen af sine nationale Fortællinger. Ikke desmindre har vor Forf. stræbt at samle Alt hvad der fra den Tidsalder, hvori Romanen er henlagt, kunde give den historisk Interesse og en vis national Colorit. Det er kun Skade, at dette for en stor Deel enten er blevet et blot ubearbeidet historisk Material, som man dog egentlig mindst vil søge i en Roman; eller det be-

staaer i en blot romantisk Udpyntning af historiske Navne, der ikke meddeler disse den Holdning og den psychologiske Interesse, som W. Scott saa hyppigen giver os Leilighed til at beundre.

En væsentlig Feil i Anlægget af Valdemar Seier er den: at Forf. synes at have en ganske urigtig Anskuelse af den historiske Roman, i hvilken vi ikke saameget vente os at finde Begivenheder, der ere sande eller historiske, som saadanne, der kunde have været det. Vor Digter har derimod ei allene optaget Kong Valdemar den Andens hele Historie i Romanen; men fortæller den endog, ikke episk, men virkelig chronologisk; saaledes at vi have en Periode af nogle og tyve Aar, hvis Begivenheder efter Tidsfølgen fremtræde i denne romantiske Beretning. Vi ville overlade Andre at undersøge, hvad Historien kan vinde ved et saadant Foretagende; men at Poesien maa tabe derved, ligger her klart nok for Dagen; og hvad der ei kan undgaae vor Opmærksomhed er, at selv der, hvor Forfatteren, saavel i Begivenheder, som i Characterer, opgiver det af Historien overleverede Stof, er det neppe lykkedes ham at danne noget bedre, eller at sammensmelte Facta og Digtning til et poetisk Heelt. Saaledes er Kong Valdemar, i sin Ungdom og Manddom en dristig, krigersk, kamplysten Erobrer, i Romanen bleven til en imellem ridderligt Galanterie og qvindekiær Følsomhed svævende Charakteer, i hvem vi sandelig ei kunne finde en forbedret Udgave af den kongelige Helt. Dette kunde i øvrigt være et enkelt Misgreb, som lod sig oversee, hvis ikke Romanen overhovedet viste Digteren som lidet heldig i den poetiske Charakteristik, hvilken han dog netop i denne Digtning, henlagt i en fiern Tidsalder, om hvis Begivenheder ingen Krønike har bevaret en udførlig Fremstilling, mindst kunde undvære.

Man erindre sig, at der i Valdemar den Andens Historie, (knap med Undtagelse af Kongen selv og hans to Dronninger) vanskeligen vil findes en eneste Charakteer, som kunde siges i no-

grennmde Klarhed og Fuldstændighed at være Digteren givet. Den Frihed, som derved aabnedes ham til at danne og udvikle Charactererne med psychologisk Sandhed og poetisk Liv, synes saaledes at berettige til store Forventninger om en Roman, hvori en næsten overvældende Mængde af Charakterer og Situationer er anbragt. Men det vil findes, at maaskee ogsaa denne Mængde har skadet dem, eller forringet deres indre Værd. I Stedet for den i høi Grad sande og naturlige, om end stundom noget brede Charakteer-Udvikling, som W. Scott giver os i de ypperlige dramatiske Partier, der indtage saa betydelig en Plads i hans Romaner: finde vi her alt for meget af den beskrivende Charakteristik, hvormed Digteren forgieves prøver paa at interessere os for Personer, hvis Personlighed ikke bliver os levende. Andre, og tildeels betydende Personer, (f. Ex. Ridder Carl og hans endelige Hustru) lader han vel voxe op og tiltage i Aar, i Dyder og Yndigheder for vore Øine: men dette Slags langsomme, biographiske Evolution er vel ikke den interessanteste i en digtet Fortælling, som — hvad Form den end støbes i — dog ei kan undvære sin episke Charakteer, og den derved betingede Sammentrængen af Stoffet i en vis begrændset Heelhed. I gode Romaner, hvor derimod den biographiske Fremstilling (om vi saa maa sige) er den herskende (f. Ex. Tom Jones, Wilhelm Meister, Fængslet i Edinburgh o. a.) er det dog sædvanlig enten een, eller et Par Hovedpersoner, paa hvis Charakteer og Levnets Udvikling Begivenhedernes Interesse er concentreret, og under hvis Fremstilling de øvrige Personers Skildring episodisk gruppere sig. Betragte vi Hr. Ingemanns Roman, da finde vi henved en Halvsnees Individer, fordeelte i heldige og uheldige elskende Par, hvis Skiebne vi Skridt for Skridt, tildeels endog fra den barnlige Alder, maa følge. (Saaledes: Kong Valdemar, med Dagmar og Beengierd; Fru Helene med sin mandgale eller "fast rasende Kiærlighed" til Kongen, og med sin Troldmand; Carl af Rise

og Rigmor; Grev Otto og Jomfru Kirstine; ja vi kunde tilføie Skialden Thorgeir, der endelig ogsaa bliver forsørget med en Kiæreste, og endnu flere). Til alle disse Personers Elskovshistorie og forliebte Eventyr kommer endnu et ikke mindre Antal af andre historisk betydende Personer, med alle de "Haupt- und Staats-Actionen," der foregaae i nogle og tyve Aar, ja endog vidtløftige Episoder og Indledninger, f. Ex. Saxos Levnet i Sorøe og Død i Roeskilde — og man vil allene deraf kunne slutte sig til, om det var muligt for denne Forfatter, i een Roman at give en saadan Mængde af digtede Biographier poetisk Interesse.

Hvori denne bestaaer, hvorved den skiller sig fra, og hvormeget den er ophøiet over den blot nysgierrige Deeltagelse i Fabelens Sammensætning, behøve vi vel ei at lære dem, som kiende gode Romaner. Et Aggregat af Materialier, hvis Tilberedelse og konstige Sammenføining ofte alt for tydeligt lader sig tilsyne, er ikke nok til at bringe Aand og Natur ind i en saadan Digtning; og hvor disse fattes, der søge vi forgiebes Konstens tryllende Magt. Saaledes ere de fleste Personer og Charakterer i Valdemar Seier unaturlige, fordi man tydeligt nok seer, at de ligesom udenfra, med en vis overlagt Hensigt, og med mechanisk Umage ere sammensatte; ikke som ideale Billeder ere undfangede i en begeistret, aandskraftig Phantasie. Alt er her overlagt, studeret, sammensanket og beregnet paa en vis Effect; ingensteds sprudler den friske, besiælende Genialitet, i sin yppige Livsfylde, med sin bristige Kraft, og sin henrivende Virkning paa Læseren, der langt snarere tilgiver Feil af for meget, end Mangler af for lidt Phantasie, lad være de sidste ere nok saa konstigt skiulte.

Det vilde føre os for vidt, at gaae dybere ind i den techniske og historiske Deel af Valdemar Seier, der sikkert skylder, ikke blot den overordentlige Quantitet af eventyrlige, stundom vidunderlige, stundom bedrøvelige Tilbragelser, eller deres undertiden

temmelig brogede Udpyntning, men ogsaa Stoffets Betydenhed, Nyheden af det Foretagende at behandle et nationalt Drama, om vi saa maa sige, paa denne Maade — med eet Ord den fædrelandske Interesse — en ikke ringe Deel af det Bifald, den har fundet. Saa tilbøielige vi ere til at dele denne Interesse, saa lidt have vi dog fundet, at denne Roman, som et Digterværk betragtet, enten kan maale sig med Arbeider af en lignende eller beslægtet Natur, som vor egen Literatur har at fremvise; eller at den vidner om noget udmærket Talent hos Forfatteren til at træde i sin brittiske Forgængers Spor. Den materielle Anvendelse af Historien, som hersker i Valdemar Seier, er ikke den, vi kunne finde Digteren værdig. Han maa vise os mere, end at han kan sanke Facta i tørre Annaler, og udklæde historiske Personer i brogede Dragter. Han maa kunne fatte de store, de udmærkende Træk i en heel Tidsalder, og han maa i det mindste kunne fremstille os disse, med dramatisk Liv sammentrængte i enkelte Scener og Skildringer; om han end ikke besidder Kraft til at lade dem fremtræde i deres stærkeste Glands, i Tidsalderens Heroer, eller mest udmærkede Mænd. — Man indvende os kun ei, at dette er det, hvad Forfatteren har villet giøre; thi endnu har han, som Epiker, ikke viist os en sand Helt; og kiendte vi ikke Absalon og Valdemar Seier af Historien, vilde Digteren neppe lære os, hvorved disse mægtige Mænd ragede frem over deres Samtid.

Uden i øvrigt at ville frakiende Forfatteren den Færdighed i det Mechaniske, og den Evne til heldig og livelig Fremstilling af enkelte udvortes Situationer, han alt tilforn har lagt for Dagen: maa vi dog bemærke, at ogsaa i denne Roman, ligesom tilforn i andre Værker, synes han ofte at glemme den Tid, han skriver i, og det Trin i Smagens Udvikling, vi have naaet i vor Literatur. At ville give os en konstlet Maneer for det naturligt Naive, fremtvungen Spøg for det Lunefulde og Komiske,

og det med Flid og Umage opsøgte Trivielle for Livets idylliske Virkelighed: gaaer i vor Tid ligesaa lidt an, som at ville skildre Livet og Menneskene som de virkelig ere, uden dyb Verdens- og Menneskekundskab.

Unionskrigene og Borgerkrigene; et Bidrag til den danske Krigshistorie af H. J. Blom, Premier-Lieutenant i H. M. Kongens Regiment. Kbh. 1826.

Det Tidsrum i den skandinaviske Historie, som Forfatteren har foretaget sig at skildre, kan vel i flere Henseender siges at være en af de interessanteste Perioder i Nordens Middelalder. Det frembyder i det mindste Stof nok baade for den historiske Kritik og Konst; det har en betydende, om vi saa maa sige, halv episk, halv dramatisk Interesse, hvori Striden om den saakaldte Union, eller egentlig om Danmarks Herredømme over Sverrige, udgiør den vedvarende Hovedgienstand, og hvori de tre Riger, i Stedet for at styrkes, fortærede deres Kræfter i indbyrdes Krige. En Mangfoldighed af mærkværdige og ulige Charakterer, saavel iblandt Regenterne, som iblandt mægtige Adelsherrer, Geistlige og Krigere, virke mod hinanden, ligesaa meget i den, fornemmelig i Sverrige herskende og rodfæstede Partistrid, som i Kampen for Staternes eller Fyrsternes Fordeel. Den idelige og hurtige Afvexling i Krigslykken, bidrager til at oplive Deeltagelsen i de ofte eensformige og sig selv gientagende Scener. En forbausende, næsten vidunderlig Episode, den ødelæggende Ditmarskerkrig, hvormed det 15de Aarhundrede aabnedes for Danmark, fører os dette heroiske Marskfolk, med dets Frihed, Selvstændighed og Folke-Magt, frem paa Skuepladsen, som et af de mærkværdigste og meest særegne Phænomener i den nordisk-tydske Historie. Vi see den møisommeligt vundne trefoldige Krone sønderbrudt, og Herredømmet over

Sverrige fraværet Skandinaviens Monark, ikke saameget ved de Svenskes "ubændige og urolige Sindelag," (S. 264) som ved et Nederlag, tilføiet en vældig og fuldkommen udrustet Krigshær, af en sammenløben Hob, knap bevæbnede Marskbønder. Endelig, efter at Skyerne længe havde samlet sig til et nyt Uveir, bryder dette ud i den "forfærdelige" Christian den Andens Erobringstog. Et blodigt Optrin blev en af denne lidenskabelige Fyrstes sidste Statsfeil; men var ikke den eneste Kilde til hans Undergang. Det lange, sørgelige, ja piinagtige Drama, begyndt under Erik af Pommern, endtes med en tragisk Katastrophe. Christian den Andens Fald, Flugt, Tilbagekomst, Fængsling og Fangenskab, gienkalder i fierne, ikke aldeles ulige Billeder, Erindringer om vore Dages, skiøndt langt mere colossale Begivenheder. Endnu møde os, som Efterdrøn af den langvarige Krigstorden, Borgerkrigene i Danmark, hvor Bønder og Borgere ikke kunde glemme, at den af Adelen styrtede Konge havde været Almuens Ven, og den eventyrlige Feide, hvori Christian den Tredie maatte tilkæmpe sig Riget, i en Strid med Hansestaden Lybek, der brugte Kongens egen Frænde, Greven af Oldenborg, og den fangne Christians Navn, til Redskaber for egennyttige Planer.

Det er denne, ved flere Led sammenhængende Kiæde af Begivenheder, for saa vidt de egentlige Krigsoptrin angaae, hvoraf Hr. Blom har villet give en historisk Fremstilling, for at "danske Krigsmænd kunde finde samlet paa eet Sted, hvad de ellers med megen Vidtløftighed maa lede efter hos Hvitfeldt, Holberg, Mallet" v. fl. og dette Værk skulde være Begyndelsen til den nyere danske Krigshistorie, som Forf. vilde begynde med Krudbets tidligste Brug i Norden, følgelig med Unionskrigene. Det er vist ingen ugrundet Bemærkning, som Forfatteren selv i Fortalen giør: "at der neppe lader sig skrive nogen sammenhængende Krigshistorie om en Tid, da Krigen selv endnu ei var sammenhængende eller plan

mæssig, ei heller var et fra det øvrige Folkeliv affondret Element, hvilket den først blev ved Krigskonstens Udbannelse og de staaende Hæres Oprettelse." For Krigsmanden i vore Dage har derfor en isoleret Historie af Middelalderens Krige neppe nogen praktisk Gavnlighed, eller nogen anden Interesse, end den, som det har for enhver tænkende Mand, at kiende den Videnskab eller Konst, som det er bleven hans Lod at opoffre sig til, i dens Oprindelse og Udvikling, eller fra den historisk-antiquariske Side. At derimod Middelalderens Krigshistorie, i Forbindelse med den politiske, udgiør en nødvendig og ofte interessant Deel af Stats- og Folke-Historien, er aabenbart; ligesom ogsaa vor Forfatters Værk selv lægger for Dagen, at han ei har kunnet behandle hiin Periode af den danske Krigshistorie som en selvstændig Gienstand, da Bogen ikke blot heel igiennem er blandet med Fortællingen af de politiske Begivenheder; men Forfatteren ogsaa ved mange Leiligheder lægger tilstrækkeligt nok for Dagen, at han har betragtet Begivenheder, Personer og Charakterer fra det politiske Standpunkt.

Nu kan det ikke undgaae enhver, i vor Historie ikke ganske ukyndig Læsers Bemærkning: at Forfatteren, i den største Deel af sit Værk, har foretaget sig at behandle en Periode i denne Historie, der hører til de vanskeligste at skrive; ikke blot fordi den fordrer en høi Grad af personlig Resignation og streng Upartiskhed hos Historieskriveren, for ei at faae den polemiske Charakteer, som Unionshistorien næsten hos enhver Forfatter, der hidtil behandlede den, har antaget; men ogsaa fordi den forholdsviis er den Periode i den danske Historie, som mest savner de diplomatisk-kritiske Forarbeider, og den Adgang til publicerede Actstykker, uden hvilke al Historie i vor Tid faaer en usikker, upaalidelig Charakteer. Anm. hører ikke til dem, som troe, at ingen Historie om en nyere Tidsalder kan skrives, saa længe der er et eneste Diplom tilbage, der ei er bekiendt eller benyttet; da han

ret vel veed, at den, med det kritiske Blik og den alvorlige, over alle individuelle Hensyn ophøiede Sandhedskiærlighed udrustede Historieskriver vil være i Stand til, med Sikkerhed og Retfærdighed at fortælle, hvad der er givet ham i de tilgængelige Kilder, for saa vidt disse række til, og for saa vidt som de ere brugbare. Men hvorledes skulde Anm. holde det for muligt, at skrive Historien fra den calmarske Union indtil Christian den Andens Affættelse, saa længe vi fra denne hele Periode, fra 1397 til 1523, have saa faa Actstykker publicerede, eller saa længe det hele vigtige Forraad af saadanne, som vore Archiver indeholde, ei er benyttet? Ja egentlig (uagtet man vel tør troe, at den vigtigste Deel af saadanne Actstykker findes i Danmark, da det var i dette Land, Unionskongerne egentlig regierede og mest opholdt sig) maatte ogsaa en lige omhyggelig Benyttelse af de svenske Archiver gaae forud for Behandlingen af bemeldte Periodes Historie, inden man tør vente sig et Arbeide, der vil oplyse Alt hvad der endnu lader sig oplyse i en Tidsalder, hvis Begivenheder i de historiske Beretninger for en stor Deel have maattet lade sig forme efter nationale Hensyn, og derfor ofte have faaet et saa forskielligt Udseende.

Har man nu vel hyppigt nok bebreidet de danske Historieskrivere, at de fremstille Unionskongernes Regiering og Unionskrigene, med national Partiskhed, saa vil denne Daddel neppe kunne ramme nærværende Forfatter, der i det mindste i Bogens almindelige Tendents har lagt en roesværdig Villie for Dagen til at skrive Unionshistorien som den, der med Tacitus vilde sige: incorruptam fidem professo, nec amore quisquam, & sine odio dicendus est. Imidlertid kunde det maaskee være tvivlsomt, om Forfatteren ikke nu og da af denne gode Villie til at lade det Folk, mod hvilket Unionskrigene førtes, vederfares al historisk Ret, er bleven forledet til at gaae videre, end han burde, i det mindste videre, end han behøvede. Han synes bl. a. tilbøielig til at an-

tage, at de Krige og Foretagender, som efter 1397 gik ud paa at hævde de over Danmark og Norge regierende Kongers Rettighed til den svenske Krone, fattedes lovlig Grund; hvori han dog uden Tvivl tager ganske feil; hvor meget der end i øvrigt kan være at udsætte paa Unionskongernes politiske Misgreb. Han lader Christian I. 1452 "begynde at strække Hænderne ud efter den svenske Krone;" og søge "Paaskud" til at gribe til Vaaben mod Carl Knudsen; ja fraskriver Danmark endog Ret til Besiddelsen af Gulland; som om Erik af Pommern nogensinde havde afstaaet denne Ø, eller nogen Deel af sine Lande til Carl Knudsen! At han sætter endeel af de svenske Adelsmænd og Anførere, der kæmpede mod Unionen og for deres egen Fordeel, i det berømmeligste Lys; kan der intet indvendes imod, hvor Forfatteren har Historien for sig. Men undertiden synes paa den anden Side Forfatteren, mere end man af ham skulde vente sig, at glemme den anden Deel af Taciti Grundsætning (sine odio dicendus). I det mindste synes det Anm. som de Tillægsord, han har valgt til de fleste af Unionskongerne, (f. Ex. den rænkefulde Valdemar Atterdag. S. 6. den listige Margrethe. 9. den rænkefulde Dronning. 18. den elendige Erik. 103. den forfærdelige, den tyranniske Christian. 246. 301.) uden al Skade kunde have været udeladte; hvorved Forf. i det mindste havde undgaaet al Strid, om disse Epitheta ere fortiente, eller ikke. Vi behøve desuden vel ei at erindre, hvor lidet passende saadanne Hoved-Charakterer, som gives en Regent eller anden historisk Person, som oftest tage sig ud, og hvor tomt de især klinge hos en Forfatter, der selv underretter os om, at han bygger sit historiske Arbeid, ikke paa eget Kilde-Studium, men allene paa sine Forgængeres, tildeels meget ukritiske og unøiagtige Skrifter.

At det under disse Omstændigheder maatte være uundgaaeligt for Forfatteren, at giøre sig skyldig i mange historiske Vildfarelser

og Urigtigheder, er ikke vanskeligt at indsee. Maaskee ville ogsaa Nogle finde dem i et Arbeide af denne Art mindre betydende og mere undskyldelige, end i en kritisk Historie. Hvad der dog slet ikke kunde undskyldes, var, om Forf. efter sit eget Udtryk i Fortalen "hist og her var falden i Søvn med Begivenhederne;" hvilket han mener "om ei Recensenten, saa dog Læseren" vil tilgive. Uden at tale om, at de Forfattere, der trække en saadan Parallel imellem Læsere og Recensenter, forfeile den Compliment, de troe at sige de første: ville vi bemærke: at der aldeles ingen andre, end subjective Grunde kunne tænkes til at falde i Søvn ved at skrive den Deel af den skandinaviske Historie, som Forf. har foretaget sig at behandle. Gives der nogen Periode af denne Historiess Middelalder, hvor betydende Stats-Forhold og vigtige Interesser krydse hinanden, hvor Begivenheder og Charakterer træde i livfuld Vexelvirkning: da er det vel den saakaldte Unionshistorie, som ogsaa netop derved vinder i Betydning for Historieskriveren og hans tænkende Læsere: at den danske Historie i denne Periode gaaer over til at blive skandinavisk, og at denne Afdeling af Danmarks Historie ei kan skrives, uden for en stor Deel tillige at skrive Sverriges. Dersom nu Forfatteren, som det synes, selv har fundet, at de egentlige Krigsbegivenheder stundom vare eensformige og trættende: hvad bevægede ham da til at vælge netop disse til Gienstand for et militair-historisk Værk? Eller, dersom han ikke forstod at overføre den betydende og mangfoldige Interesse, som de politiske Begivenheder have, i sin historiske Fremstilling: hvorfor vilde han da befatte sig med denne?

I øvrigt er Faren for hiint, af Forf. selv befrygtede Tilfælde ikke saa stor, som man skulde tænke sig. Værkets udvortes Form er uden Tvivl dets fordeelagtigste Side. Hr. Blom har lagt et umiskiendeligt Anlæg for den historiske Stiil for Dagen; og det vilde være ubilligt, om man ved et Arbeide, der kan kaldes

tage, at de Krige og Foretagender, som efter 1397 gik ud paa at hævde de over Danmark og Norge regierende Kongers Rettighed til den svenske Krone, fattedes lovlig Grund; hvori han dog uden Tvivl tager ganske feil; hvor meget der end i øvrigt kan være at udsætte paa Unionskongernes politiske Misgreb. Han lader Christian I. 1452 "begynde at strække Hænderne ud efter den svenske Krone;" og søge "Paaskud" til at gribe til Vaaben mod Carl Knudsen; ja frakriver Danmark endog Ret til Besiddelsen af Gulland; som om Erik af Pommern nogensinde havde afstaaet denne Ø, eller nogen Deel af sine Lande til Carl Knudsen! At han sætter endeel af de svenske Adelsmænd og Anførere, der kæmpede mod Unionen og for deres egen Fordeel, i det berømmeligste Lys, kan der intet indvendes imod, hvor Forfatteren har Historien for sig. Men undertiden synes paa den anden Side Forfatteren, mere end man af ham skulde vente sig, at glemme den anden Deel af Taciti Grundsætning (sine odio dicendus). I det mindste synes det Anm. som de Tillægsord, han har valgt til de fleste af Unionskongerne, (f. Ex. den rænkefulde Valdemar Atterdag. S. 6. den listige Margrethe. 9. den rænkefulde Dronning. 18. den elendige Erik. 103. den forfærdelige, den tyranniske Christian. 246. 301.) uden al Skade kunde have været udeladte; hvorved Forf. i det mindste havde undgaaet al Strid, om disse Epitheta ere fortiente, eller ikke. Vi behøve desuden vel ei at erindre, hvor lidet passende saadanne Hoved-Charakterer, som gives en Regent eller anden historisk Person, som oftest tage sig ud, og hvor tomt de især klinge hos en Forfatter, der selv underretter os om, at han bygger sit historiske Arbeid, ikke paa eget Kilde-Studium, men allene paa sine Forgængeres, tildeels meget ukritiske og unøiagtige Skrifter.

At det under disse Omstændigheder maatte være uundgaaeligt for Forfatteren, at giøre sig skyldig i mange historiske Vildfarelser

og Urigtigheder, er ikke vanskeligt at in
Nogle finde dem i et Arbeide af denne A
undskyldelige, end i en kritisk Historie.
kunde undskyldes, var, om Forf. efter
"hist og her var falden i Søvn med B
mener "om ei Recensenten, saa dog L
at tale om, at de Forfattere, der trækk
lem Læsere og Recensenter, forfeil
at sige de første: ville vi bemærke: at
end subjective Grunde kunne tænkes ti
skrive den Deel af den skandinaviske Hi
taget sig at behandle. Gives der nogen
Middelalder, hvor betydende Stats-For
krydse hinanden, hvor Begivenheder og
Vexelvirkning: da er det vel den saakal
saa netop derved vinder i Betydning fo
tænkende Læsere: at den danske Hist
over til at blive skandinavisk, og a
marks Historie ei kan skrives, uden f
skrive Sverriges. Dersom nu Forfat
har fundet, at de egentlige Krigsbegive
formige og trættende: hvad bevægede l
disse til Gienstand for et militair-hist
han ikke forstod at overføre den betyd
teresse, som de politiske Begivenheder l
stilling: hvorfor vilde han da befatte sig

I øvrigt er Faren for hiint, af
fælde ikke saa stor, som man skulde tæ
Form er uden Tvivl dets fordeelagtigs
lagt et umiskiendeligt Anlæg for den l
og det vilde være ubilligt, om man ved

Forfatterens første, vilde lægge megen Vægt paa enkelte Steder, hvor hans gode og tydelige Foredrag er bleven vanheldet ved stilistiske Mangler eller ved trivielle Udtryk (f. Ex. Kiøbenhavns ravgale Beliggenhed. 447. Hvor i al Verden stak den svenske Flaade? 179. o. d.) Snarere vilde vi finde Anledning til at anke paa adskillige umodne Paradoxer, som Forf. undertiden synes at finde vel meget Behag i; f. Ex. den i Præmisser og i Conclusion lige urimelige Sætning "at hos et ukrigersk Folk er Søværnet mest i Ære" — "og hvorfor?" — fordi "Søværnet er det mest materielle Vaaben;" hvilket i Forfatterens Udtryk betyder, at Personen i Søkrig gielder mindst, hvorimod Materialet "er ligesaa vigtigt, om ikke vigtigere." Det kan maaskee øve Tænkningen, at udfinde, eller at forsvare slige Sætninger, efter en Theorie, der hverken er prøvet i et Søslag eller en Bataille til Lands; men det kunde neppe lønne den anvendte Tid, at ville giendrive dem. Om Forfatterens militaire Politik, (S. 446) der vil at Kiøbenhavn, en af Nordens vigtigste Handelspladser, skulle forlades eller degraderes, at Fredericia skulde paa eengang være Central-Fæstning og Hovedstad (!) den danske Sømagt afskaffes, og Danmark allene forsvares ved en Landmagt (formodentlig altsaa Siælland med Kiøbenhavn afstaaes til den Lysthavende, eller byttes bort for et Stykke Land ved Elben?) vil Anm. heller ikke videre yttre sig.

Heller ei vil han (om end Rummet tillod det) give sig af med, at giennemgaae Skriftet, med Hensyn paa dets historiske Feil og Urigtigheder; men han tilstaaer, at disse ere flere og betydeligere, end man bør troe, Forfatteren ved et modnere Studium af Historien vil tilgive sig selv; thi endog ved en omhyggelig og mindre tilsom Benyttelse af de angivne trykte Kilder, maatte mange af dem være undgaaede. — Hvor flygtig maa Forfatterens Pen have været, for at giøre Valdemar Atterdag til Kong Olufs Mor-

Broder! (S. 7.) Ikke den sidste Konge antog Titelen af Gothernes Konge (han var i øvrigt hyldet af Gothlands Indbyggere 1376;) men hans Bedstefader havde ført denne Titel siden 1361. Falskt er det "at Unionskongerne sielden eller aldrig opholdt sig i Norge." (S. 5.) Christian den Første var ofte i Norge; Kong Hans ligesaa; og Christian den Anden, der dog først var kommen i Riget som et Tugtens Riis, vandt de Norske i den Grad, at han der maaskee havde sine ivrigste og fleste Tilhængere. — Den affatte Kong Albrecht af Sverrige sender Forf. 1416 til Slesvig, for at hielpe de holsteenske Grever, og lader ham 1417 blive tagen til Fange; (S. 31. 35.) alt efter hans Død, som indtraf 1412. Staaer dette ikke hos Hvitfeldt eller Mallet; saa staaer det dog i enhver Meklenborgsk Historie. — Samme Konge lader Forf. 1395 afstaae sin Ret til den svenske Krone, hvis han ei inden 3 Aar kunde betale de ved Freden til Helsingborg stipulerede 60,000 Mark Sølv. Om en saadan Afstaaelse er slet ikke Tale i Fredsdiplomet. Den paafulgte først ti Aar efter. (1405.) Hvad Forf. fortæller om Bisskop Carl af Hammers Fængsling ved Prinds Christian 1502. (S. 245) er fuldkommen falskt; som han af Danske Mag. IV. S. 180 og Behrmanns Christ. II. Hist. S. 82. 83. havde kunnet lære. Det var først 1508, Bisskop Carl blev fængslet; og ikke fordi han var Prindsens Myndighed i Veien, men fordi han var Medvider i det i Hedemarken udbrudte Oprør. — Disse faa Prøver maa være nok til at bestyrke hvad ovenfor er sagt; bevises kunde det ved langt flere.

Monument over Kong Hans og Dronning Christina i St. Knuds Kirke i Odense; beskrevet af E. C. Werlauff, Justitsraad og Bibliothekar. Kbh. 1827. 32 S. 4to. (med 2 Kobbere og 2 Ahnetavler.)

Med sædvanlig Lærdom og Grundighed beskriver Forf. et af de, baade ved Gienstand og ved Udførelse mærkværdigste og interessanteste danske Gravminder fra Middelalderen — et af de saare faa, fra denne Tidsalder (før Reformationen) levnede Monumenter

over danske Konger: den, ved Graabrødre Kirkes Nedbrydelse, til St. Knuds Kirke i Odense flyttede Gravsteen over Kong Hans, hvorpaa ogsaa hans Dronning og deres Søn Prinds Franciscus ere afbildede (de to første i det mindste uden Tvivl efter Portraiter, eller med Portraitlighed). Ligesom dette Monument af Gullandsk Steen formodentlig er en af de største Liigstene *) i Norden (den udgiorde i raa Tilhugning en Blok, 13 Fod lang, 8 Fod bred og 1 Fod tyk) saaledes er det ogsaa en af de for Historien mærkværdigste, saavel med Hensyn til de kongelige Personer, hvis Billeder findes paa Stenen, som til adskillige andre Omstændigheder ved Arbeidet og Ornamenterne paa samme; hvoraf vi blot ville nævne den: at det er her, vi finde i Afbildning det ældste Spor af Elefant-Ordenens Tilværelse, hvis Kiæde, med et Mariabillede som Ordenstegn, Kongen bærer om Halsen. Denne Deel af Monumentet har ogsaa tilforn været aftegnet i H. H. Hr. Biskop Münters Undersøgelser om de danske Ridderordener T. 3. I den Anledning vil Anm. bemærke ved Forfatterens Beskrivelse over Monumentet: (S. 11) at det dog muligen er tvivlsomt, om Kongen har to Guldkiæder om Halsen, eller om ikke det, som ansees for den anden, er en Tilsætning til Ordenskiæden (hvilken Forf. imidlertid andensteds (S. 13) antager for at være et "bredt Baand (?), hvorpaa er indvævet eller paatrykt en Kiæde, sammensat af taarnede Elefanter og Figurer, der synes at forestille Sporer." De mange lærde Oplysninger, som Forf. giver i Anledning af denne Kongens Decoration og andre forekommende Omstændigheder, giøre i øvrigt Beskrivelsen over Monumentet til en af de i historisk Henseende interessanteste antiquariske Monographier, vi besidde.

Førend den egentlige Beskrivelse, beretter Forf. tillige de historiske Omstændigheder, der vedkomme saavel de forrige Kongegrave i den nedbrudte Graabrødekirke i Odense, og disses Aabning, samt de kongelige Beens Flytning, som Monumentet selv (ved hvis

*) Man kan vel anvende denne almindelige Benævnelse, skiøndt Stenen aldrig har ligget over Kongeparrets Grav; men var indmuret i Væggen lige over for samme, hvilket stundom, skiøndt ikke ofte, findes at være Tilfældet ved lignende Monumenter.

Beskrivelse ei er bemærket, at Stenen ved Flytningen til St. Knuds Kirke blev slaaet midt over, uden at dog Figurerne derved leed egentlig Skade). I Anledning af bemeldte Flytning er meddeelt en Indberetning fra Stiftsøvrigheden (6. Febr. 1805) om Gravenes Aabning, og et Visum repertum af daværende Stiftsphysicus Dr. Eichel over Beskaffenheden af den Hierneskal, der antages at have været Kong Hanses, og hvori fandtes 3 betydelige Huller foruden en Fordybning i Benet "som af et Hug." Uagtet bemeldte Indberetning ingenlunde har den fuldstændige Nøiagtighed, som man kunde vente sig, hvor Gienstanden var af en saadan Art*): er det dog neppe Tvivl underkastet, at den omtalte Hovedskal virkelig har været Kongens, siden man seer at den mærkelige Omstændighed allerede 1623 var bekiendt. I de fyenske Præsters topographisk-antiquariske Indberetninger til O. Worm fra dette Aar (Suhms Saml. I. 1. S. 85) hedder det nemlig, at der "i Kong Hanses Hovedpande, paa den venstre Side, findes tre Skrammer ind i Benet." Forfatteren meddeler S. 9 en Hypothese af Professor L. Jacobsen, i Følge hvilken Aarsagen til disse Beskadigelser kunde tænkes at have været en Sygdom: Fungus duræ matris, der kan opstaae ved udvortes Beskadigelse, vare i flere Aar, foraarsage en Art Affindighed, og efterlade Huller i Cranium. Ønskeligt havde det været, at man fra samme kyndige Haand havde havt et Visum repertum over den beskadigede Hierneskal, hvilket muligen havde givet sikkrere Resultater, end det meddeelte af Dr. Eichel. — Da Kongens Grav allerede før 1623

*) Man seer ei hvad Dag Gravenes Aabning blev foretaget, eller hvo der havde Opsynet, da Benene optoges. Dr. Eichels Visum repertum er dat. den 16de Dec. 1804; Indberetningen derimod d. 6. Febr. næste Aar. Hvor lang Tid forløb imellem de kongelige Beens Optagning, og deres Bevaring i en Blykiste, der hensattes i St. Knuds Kirke? og med hvad Omhu ere de imidlertid giemte? (Man veed, at de laae længe, uden Lukkelse, paa Alteret eller andenstedes i den halv ødelagte Kirke). Af Indberetningen sees ei, hvor fuldstændigt Kongens Skelet fandtes, (i den anførte Indberetning af 1623 hedder det: at lidet af Kongens og Dronningens Been var tilbage) eller om det kunde skiønnes, om Benene vare forhen urørte, eller ikke; heller ei blev nogen Grundtegning optaget over Gravene.

skal have været aabnet, i Anledning af et forsøgt Gravran (som Forf. S. 5 omtaler efter Bircherod. Dän. Bibl. IV. 414) og det i den omtalte gamle Indberetning hedder: at der af Kongens og Dronningens Been "var lidet tilbage:" havde det været saameget onskeligere, at man ved Benenes Optagning havde agtet noie paa deres Leie i Graven, som, efter Indberetningen, synes at være funden vel tilmuret, og var bækket med en Gravsteen, 5 Alen lang 3 Alen bred og 6 Tommer tyk, der maa have giort dens voldsomme Aabning i ældre Tider, (om en saadan har fundet Sted) meget vanskelig.

Af Gravens Beskaffenhed lader sig i øvrigt med Grund slutte, at Kong Hans og hans Søn Franciscus, som døde omtrent 2 Aar før Faderen (1 Apr. 1511) ere paa een Tid jordede, eller Graven i det mindste indrettet for begge disse kongelige Lig. Nogle Omstændigheder, vedkommende Prindsens Jordefærd 1511 forekomme ovenfor S. 570. 71. i de meddeelte samtidige Optegnelser. Det hernæst aftrykte Brev (hvis Original giemmes i det Kongl. Bibliothek) er maaskee det eneste, som haves i denne Prindses Navn. I Dronningens Regnskabsbøger nævnes ogsaa "min yngste Herres Skriver;" og saa vidt mindes, forekommer den i Brevet benævnte Peer Fynbo navnligen i disse Regnskaber. I Brevet fører Hertug Frands ikke den ham i hans Gravskrift (hos Werlauff S. 26) givne Titel af: Arving til Norge:

Fransiscus Dei gracia Dux Slesuicencis & Holsacie, Stormarie & Dytmarcie, Comes in Oldenborg, &c.

Wor yndeste forsend, Kere hr. Henrich finge wij edher scriffuelse, lydendes at i begere per fynbo skal komme till edher oc gøre edher regenskaff, oc holle the gode karle vdhen skade, hwilket hand er offuerbødug till at gøre eder got regenskab vti danne mentz nerucrelse her hoff oss, oc holle them vdhen skade som wore god for hannom, Oc som i scriffue off till om then store skade hand haffde skuld giord edher, tha wil han staa eder till rette vti hwes hannom bør. Thi kere hr. Henrik bede wij eder end nw ati lade hannom nyde off got ath, oc giffue hannom eder wenskaff for wor førske bøn skyld wij bede edher, oc hobes off ati wede off bøn, her meth eder gud befalendes. Ex Castro Haffnensi feria 3tia infra octavas omnium sanctorum Anno md nono.

Udskrift: Off Elskelig Hr. Henrik Krummedigh Høwitzman paa Lawholm.

Efter Forfatterens egentlige Beskrivelse over Monumentet m. m. (§. 1–5) følger (§. 6–10) en lærd genealogisk-heraldisk, tillige ved 2 Tabeller oplyst Forklaring over Kongens og Dronningens Ahnevaabener, der omgive Stenen, og indeholde adskillige Feil og Anachronismer, som her angives; videre en Undersøgelse af Tiden, naar Monumentet kan være forfærdiget, Beskrivelse over Hertug Frandses samtidige Epitaphium, (en Trætavle, tilforn i Odense Graabrødre Kirke) over et Par andre, endnu existerende Afbildninger af Kong Hans og hans Dronning (paa Stenen ved Opgangen til det Kongl. Bibliothek, og i Træ paa den store Altertavle fra Graabrødre K. i Odense) m. m. Anm. vil tilføie, hvad i Skriftet ei bemærkes: at de Kongelige Levninger, som først (1805) i en liden Blykiste vare giemte og hensatte i St. Knuds Kirke i Odense (s. p. 10) senere, efter Foranstaltning af H. K. H. Prinds Christian, som Gouverneur over Fyen, ere blevne nedsatte i en egen dertil indrettet Gravhvælving. Oven over denne er den prægtige gamle Liigsteen indsat i Kirkemuren, og paa Kirkegulvet omgiver et Jerngitter en Mindetavle af hvid Marmor med følgende Indskrift:

Hic subtus Ossa condita iacent *Johannis* Daniæ & Norv. Regis, *Christinæ* eiusdem Reginæ, nec non utriusqve filiorum *Christiani* IIdi Daniæ & Norvegiæ Regis, cui æque ac patri & Suecia paruit, & *Francisci* principis regii, ab æde huius urbis Franciscanorum dicta, Rege iubente anno MDCCCVto huc translata. Molliter ossa cubant.

Som en Besynderlighed ved denne Indskrift, der kunde give Anledning til en Mistydning, maa bemærkes: at man ikke havde givet de to danske Unionskonger deres fuldstændige Titel, (Daniæ, Sveciæ & Norvegiæ Regis) og af den Grund siden paa Stenen har tilsat Linien: Cui æque ac patri & Suecia paruit. De under Alteret i Graabrødre Kirke fundne Levninger (formodentlig af Erik Glippings to Døttre, begravede paa dette Sted 1283. Werlauff S. 7) ere ikke hensatte i denne Begravelse. — Det her anmeldte, for enhver Elsker af Fædrelandets Historie og Oldsager meget interessante Skrift er tilegnet H. E. Hr. Geh. Conferenceraad J. Bülow, "hvis Opfordring og høimodige Understøttelse fremkaldte dette Bidrag til Kongehusets Historie."

Blandinger.

Universiteter i Spanien. Madrids Tidende (Gaceta di Madrid) indeholder følgende officielle Udsigt over Antallet af de Studerende, der i Aaret 1826 have dyrket Videnskaberne, saavel paa de 15 egentlige Universiteter, som paa Seminarierne i Spanien, med hvis Indretning og Tilstand man i øvrigt paa denne Side af Pyrenæerne er saare lidt bekiendt. I denne Fortegnelse fattes dog Universitetet paa de canariske Øer, der endnu ikke havde efterkommet Befalingen, at indsende sin Matrikel.

Universiteternes Navn.	Philosophie og Physik.	Theologie.	Lovkyndighed.	Canonisk Ret.	Medicin.	Hele Antallet af Studerende.
Alcala	88	29	232	15	—	364
Cervera	234	98	138	28	75	573
Granada	171	81	417	47	96	812
Huesca	145	140	216	36	—	537
Onnate	123	—	136	11	—	270
Orihuela	61	26	32	5	—	124
Oviedo	156	73	169	22	—	420
Salamanca	96	69	185	22	46	418
Santiago	363	124	414	89	64	1054
Sevilla	240	56	378	7	189	870
Toledo	114	49	77	17	—	257
Valencia	512	179	488	26	364	1569
Valladolid	289	95	715	85	63	1247
Saragoza	297	256	419	52	151	1175
Majorca	96	20	61	—	—	177
	2985	1295	4077	462	1048	9867
I Seminarierne	2200	1610				3810
I det Hele	5185	2905	4077	462	1048	13677

Restaurationen af Raphaels Madonna di S. Sisto. Dette over den hele cultiverede Verden berømte — og man kan vel, uden Misbrug af Ordet sige uforlignelige Billede, har i forrige Aar oplevet en ny Periode i dets Tilværelse. Der gives faa Malerier, over hvilke der er talt og skrevet saameget, som over dette. Saaledes har ogsaa dets længe beklagede skrøbelige Tilstand, og Farvernes Afblegning og Indtørring, meget ofte været omtalt, med forskiellig Mening,

om det var tilraadeligt, at vove Maleriets Restauration, eller ikke. Denne er nu skeet, og efter en Kienders (Hr. v. Quandts) Dom, med meget Held. Hans Beretning om dette Arbeide indeholder tillige adskillige mærkelige Omstændigheder, Maleriet og dets Tilstand vedkommende, som bl. a. kunne oplyse, for hvilken Fare Malerkonstens ypperste, uerstattelige Værker kunne være udsatte, under samvittighedsløse Copiisters Hænder, og under forsømmeligt Tilsyn. — Den berømte romerske Maler og Restaurator Pietro Palmaroli kaldtes 1826 til Dresden, og begyndte, i Forening med sin Søn og Medhielper, den 26de Jun. sit Arbeide med en Madonna af Garofalo, der i mange Aar havde, som uden Redning ødelagt, været forsvundet af Galleriet. Dette store Maleri (9 Fod 9 T. høit, og 5 Fod 3 T. bredt) var giennemboret af utallige Ormestik; Farven havde næsten allevegne afløst sig i krummede Smaablade, der kun svagt endnu paa enkelte Punkter hang sammen med Trætavlen; og hele Stykker deraf vare forsvundne. Palmaroli har lykkelig opløst det, som endnu var tilbage, og atter befæstet det paa Grunden; Halvdelen af Apostelen Peder, som var aldeles tabt, har han malet af ny, i den bedste Harmonie med det Hele. Efter dette høist vanskelige Prøvestykke paa hans Konstfærdighed, skred han til at restaurere andre af Galleriets meer eller mindre beskadigede Malerier, hvoriblandt 4 berømte Tizianer, Penni's skiønne Copie af Madonna della Seggiola, Correggios Portrait af hans Læge (tilforn mishandlet af en slet Restaurator) o. fl. I Alt have 32 Malerier ved Palmarolis Konst faaet nyt Liv, og blandt disse Raphaels af Alle beundrede Sistinske Madonna.

Om denne beretter Hr. v. Quandt følgende: "Overdelen af Madonna og Barnet havde Copiisterne i lang Tid brugt at gnide med Olie, eller endog med Spyt, for at bøde, for nogle Øieblik, paa den manglende Fernis; og saaledes var Originalen bleven meer og mere udvasket. Omkring Madonnas Hoved var Tid efter anden opstaaet en stor Smudsplet, der var trængt dybt ind i Farven. Men man havde desuden i en tidligere Tid paa en ubegribelig Maade saaledes indbøiet en Deel af Billedet ved den øverste Rand, at Rammen aldeles skiulte en Skare af Engle, liig ætheriske Skyer, og den Stav, til hvilken det paa Billedet synlige Forhæng er fæstet. Ved Renselsen maatte Palmaroli ogsaa tage Hensyn dertil, at Maleriet var meget indtørret, at det er malet paa meget tyndt Lerred, og paa en meget skiør, ved Malerier paa Lerred usædvanlig Kridgrund. Ved at bringes paa nyt Lerred, har dette Mesterværk igien vundet en

Varighed for Aarhundreder, og ved Fernissen har det faaet Næring. De Steder, som vilde skalle af, ere paa ny befæstede. Derved, at Billedet nu er tilsyne i dets fulde Størrelse, affondre Forhængene med Staven Gruppen nu ganske bestemt fra Beskuerens Standplads. Man seer Madonna, som en himmelsk Aabenbaring i fri Luft uden for et Vindue; og den hele Composition, især Madonnas Skikkelse, der forhen trykkedes af Rammens Nærhed, har vundet betydeligt. Maleriet har nu en Høide af fulde 12 Palmi." (Allg. Zeitung 1827, Beilage No. 138).

Den Hamiltonske Sprog-Underviisning. I England, hvor man saa meget ynder at drive og lette alt Arbeide ved mechaniske Midler, har en Hr. W. Hamilton giort temmeligt Opsyn, ved Bekiendtgiørelsen af et System, hvorved han ikke har taget i Betænkning at forsikkre: at han i et Cursus af 50 Timer kunde bibringe enhver Lærling hvilketsomhelst Sprog. Denne store Konst, som skal være eens for alle Sprog, i hvorledes end deres Sammensætning og deres Grammatik er beskaffen, skal bestaae i, at man vælger en eller anden let Bog (Hamilton bruger fornemmelig St. Johannis Evangelium) hvoraf Læreren oplæser ethvert Ord særskilt, med streng og bogstavelig Oversættelse, uden alt Hensyn til det Sprogs Egenhed, hvori der oversættes. Lærlingen gientager dette een eller flere Gange; og efter Hamiltons Forsikkring (man maa nu troe den, eller ikke) skal enhver i 10 Timer kunne lære 10,000 Ord udenad. Naar denne Øvelse er fortsat den fornødne Tid, gives Lærlingen en yderst kort Grammatik, som næsten ikke indeholder andet end Declinationer og Conjugationer, og som dog ikke læres udenad, men blot skal tiene til en Ledetraad, hvorefter Læreren i et vist Antal Timer udvikler de grammaticalske Regler, oplyste ved Exempler. Endelig skrider man til at oversætte paa lignende Maade fra det bekiendte Sprog, eller Modersmaalet, i det fremmede; og derved skal dette være lært. — Det er lykkedes Hr. Hamilton at giøre endeel Opsyn ved sit saakaldte System, og at vække en Strid i de engelske Tidsskrifter for og imod samme. (Vi henvise for Ex. til Edinburgh Review No. 87. 1826. S. 47 o. f. og til London Magazine. May 1827. p. 1-8. Jvf. *J. Jones* Exposure of the Hamiltonian System of teaching languages, in a letter to the author of an article, recommending that system in the Ed. Review. London 1827. 8). De af ham i forskiellige Sprog

udgivne Lærebøger, med literale Oversættelser, og andre didhen hørende Smaaskrifter, udgiøre alt en heel Literatur; hvoraf f. Ex. kan nævnes Carl den Tolvtes Historie af Voltaire, med dobbelt Oversættelse, den ene ordret, den anden efter Meningen. Endskiøndt der unegtelig er meget af, hvad Englænderne kalde "Quackery," eller Skryderi, i Hamiltons Bekiendtgiørelser, og skiøndt det meste i hans saakaldte System er langt fra at være nyt, fortiener Methoden dog uden Tvivl Opmærksomhed og nøiere Undersøgelse af enhver Vedkommende, der ei er uvidende om, hvormeget og i hvor lang Tid de fleste Børn pines med at lære den Deel af fremmede, døde og levende Sprog, som er og bliver et dødt Materiale og blot Hukommelsesværk.

Langsdorffs Reise i Brasilien. En af de for Ethnographie og Naturkundskab vigtigste Reiser i vore Dage bliver uden Tvivl den, som den russiske Statsraad Langsdorff, med Følge, paa sin Regierings Bekostning foretager i Brasilien. Denne, af sin Beskrivelse over Reisen omkring Jordkloden med Capit. Kotzebue bekiendte Naturforsker forlod d. 22. Jun. 1826 Porto Felix, i den Brasiliske Provinds S. Paul, med 8 Baade eller Fartøier under russisk Flag for at gaae op ad Floderne Tieté og Paraná. Fra denne gik Seiladsen op ad Biestrømmen Rio Pardo, paa hvilken Selskabet brugte henved 2 Maaneder for at naae Alpebiergene Camapuam, der giennemskære Brasilien fra Nord til Syd — en Vei, som man ned ad Strømmen seiler i 5 til 6 Dage. Efter halvanden Maaneds Ophold i Colonien Camapuam, der ligger 3–400 Legoas (portug. Mile) fra enhver civiliseret Stad, og efterat Reisens Fornødenheder og Fartøierne med stor Besværlighed vare bragte over Biergene, fortsattes den møisommelige Fart paa Floderne Cochim, Tacuari, Paraguai (Beg. af December 1826) St. Lorenzo og Cuyaba. Efter en Flod-Seilads paa 7 Maaneder og 8 Dage, forbunden med talløse Besværligheder og Ubehageligheder, naaede man endelig Byen Cuyaba, Hovedstad i Provindsen Mato grosso, hvorfra Langsdorff, i et Brev af 5. Apr. 1827, har meddeelt en kort Efterretning om Reisens Løb. Om dens Udbyttes Vigtighed for Naturhistorien kan man dømme blot deraf: at ikke mindre end 60 nye Flodfiske allerede vare opdagede, aftegnede og beskrevne. I Cuyaba og den vidtløftige Provinds Mato grosso vilde L. opholde sig omtrent et Aar, og derfra vende tilbage giennem Diamant-Egnene paa Floderne Rio Negro, Rio Arinos og Tapajoz,

dernæst paa Verdens største Flod, Amazon-Floden indtil Staden Pará, hvor først Halvdelen af Reisen er endt. Herfra vil Selskabet, efter Planen, fortsætte den til Lands giennem Provindserne Maranhao, Seará, Piauri, Pernambucco, S. Francesco, Bahia, o. s. v. til Rio-Janeiro. (Allg. Zeit. 1827. Ausserord. Beilage No. 26).

Södermanlands Oldtidsminder. Den af adskillige lærde historiske og antiquariske Arbeider bekiendte Dr. J. H. Schrøder, Vice-Bibliothekar ved Bibliotheket i Upsala m. m. agter at udgive en med Afbildninger ledsaget historisk-antiquarisk Beskrivelse over de mærkværdigste Monumenter og Levninger fra Fortiden, som findes i det hidtil af ingen Antiquar beskrevne svenske Landskab Södermanland. Værket (under Titel af: Södermanlands Forntids-Minnen tecknade och beskrifne af *Joh. Henr. Schröder*) udkommer hos Boghandler A. Wiborg i Stockholm, i to Octavbind, med en Atlas af Kobbere; og Subskription paa samme modtages indtil Aarets Udgang.

Hielmstiernes Buste af Thorwaldsen. Den 1811 afdøde Greve M. G. Rosencrone skienkede, som bekiendt, des ypperlige og kostbare Bogsamling, hørende til Fædrelandets Literatur, der bærer hans Svigerfaders Geheimeraad Hielmstiernes agtede Navn, til det store Kongelige Bibliothek, blandt hvis Skatte den særskilt bevares. Efter Giverens Ønske, skulde Hielmstiernes Billede, forevîget ved Thorvaldsens Meissel, pryde Stedet, hvor hiint ypperlige Minde om Samlerens Kiærlighed til Fædrelandet bevares. (Jvf. Skriftet: Marcus Gerhard Greve af Rosencrones Minde. Kbh. 1812 S. 12) H. N. Fru Enkegrevinden af Rosencrone har draget Omsorg for, at dette Tilsagn er gaaet i Opfyldelse. En fortræffelig og lignende Marmor-Buste af Hielmstierne fra Thorvaldsens Haand er i Aar opstillet i det Kongel. Bibliotheks nye Læsesal, der aabnedes til Brug i Januar 1827.

Subskribenter paa det nordiske Tidsskrift.

(De Hrr. Subskribenter i Danmark og Norge, som ikke findes i denne Fortegnelse, ville undskylde en Udeladelse, der alene hidrører fra, at vedkommende Boghandlere ikke have indsendt Navnene).

Danmark og Hertugdømmerne.

Hans Kongelige Høihed Prinds Christian Frederik.

Hr. Abrahamson, Major og Divisionsadjutant m. m.
Athenæum i Kiøbenhavn.
Hr. Badstüber, Postmester i Præstøe.
— Barfod, Procurator i Storehedinge.
— Bastholm, Sognepræst i Slagelse.
— Beeken, Hofboghandler.
— Bentinck, Baron, Kongel. Nederlandsk Legations-Secretair.
— Beyer, Grosserer.
Bibliothek, det Classenske, i Kiøbenhavn.
 „ „ den Kongelige Veterinairskoles.
 „ „ Siællands Stifts, i Roeskilde.
 „ „ det Holsteenske Landseneer-Regiments.
Hr. Bloch, O. D., Dr. Philos. Underbibliothekar.
— Blume, Herredsfoged i Roeskilde.
— Boesen, Sognepræst i Vordingborg.
— Boye, A., Fuldmægtig under Finantsdeputationen.
— Brummer, Universitetsboghandler. 14 Exempl.
— Bræstrup, Justitsraad og Vice-Politiedirecteur.
Hs. Excell. Hr. J. Bülow, til Sanderumgaard, Ridder af Elefanten, m. m. 1 Exempl. Skrivpapir.
 8 Exempl. Trykpapir.
Hr. Busch, Bogbinder i Nyborg. 2 Exeml.
— Castberg, i Kiøbenhavn.

Hr. Clauswitz, Geheime-Legationsraad.
— Colding, Boghandler.
— Collin, Etatsraad og Finantsdeputeret.
— de Coninck, Cand. Juris.
— Dahl, Overlærer i Frederiksborg.
Departement, det Kongel. udenlandske.
Hr. Dewegge, Underbibliothekar.
— Dewhurst, i Kiøbenhavn.
— Dohler, Viinhandler.
— Dons, Boghandler i Viborg. 2 Exempl.
— Eberlin, Assessor.
Fru Egede.
Hr. Elberling, Candidat.
— Engelstoft, Etatsraad og Professor, m. m.
Krigsselskabet i Kiøbenhavn.
Hr. Ferrall, Kammerherre.
Finantsdeputation, den Kongelige. 1 Ex. Skrp.
Hr. Frisch, Cancellieraad.
— Fritz, Byskriver i Roeskilde.
— Gliemann, Dr. Philos. m. m.
— Gottlieb, Kammerraad.
— Grundtvig, N. F. S., Præst.
— Hansen, C., Kammerraad og Stiftsskriver, Roeskilde.
— Hansen, Snedkermester.
— Heise, C. J., Seminariiforstander.
— de Hemmert, Isenkræmmer.
— Hempel, Boghandler i Odense. 3 Exempl.
— Holm, Fuldmægtig i Rentekammeret, m. m.
— Holm, Studiosus Juris.
— Holm, Universitets-Forvalter, Roeskilde.
— Holm, Boghandler i Sorøe. 5 Exempl.
— Holten, Mægler.
— Holten, Sognepræst.
— Hvidt, Student.
— Jacobsen, D., Cand. Juris.
— Jessen, Boghandler i Aarhuus. 4 Exempl.
— Johnsen, Casserer. 2 Exempl.
— Kammann, Toldbetient.
— Kierulf, Kammer-Assessor.
— Kirstein, Etatsraad.

Hr. Krog, Amtsprovst i Stege.
— Langberg, C., Adjunkt i Frederiksborg.
— Larsen, Politie-Secretair.
— Lassen, Dr. Juris, Høiesterets-Assessor.
— Lerche, Flemming, Greve og Kammerjunker.
— Liebe, Hospitalsforstander, Roeskilde.
— Lilienskiold, Kammerjunker, i Horsens.
— Lintrup, Havne-Controlleur.
— Lund, Etatsraad og Committeret i Rentekammeret.
Læseselskabet i Frederiksborg.
" " i Kiel.
Hr. Læssøe, Havne-Controlleur.
— Löschau, Forvalter.
— Madsen, Passkriver.
— Madvig, Mag. Art.
— Magnus, Grosserer.
— Magnussen, F., Professor.
— Marcussen, Student.
— Mauritzen, Kæmner i Staden Kiøbenhavn.
— Meisling, Dr. Phil. Rector i Helsingør.
— Miller, J. P. i Kiøbenhavn.
— Milo, Boghandler i Odense. 4 Exempl.
— Moldenhawer, C. E., Inspecteur v. det Kongl. Bibliotheks Læsesal.
— Mollerup, Boghandler i Helsingør.
— Mourier, Cancellist.
— Mûlertz, Dr. Phil. Overlærer i Nyborg.
— Müller, Justitsraad, Borgemester i Roeskilde.
— Müller, T. Sognepræst i Kiøng.
Fru F. Münter, f. Langberg. 1 Ex. Skr. P.
Hr. Mynster, Dr. Theol. Medlem af Universitets-Directionen, m. m.
— Mynster, Student.
— Møller, Secretair.
— Møller, Assessor.
Hs. Excell. Hr. J. S. Møsting, Geheime-Stats- og Finantsminister, Ridder af Elefanten, m. m. 1 Ex. Skrivp.
Hr. Nielsen, Professor, Bestyrer af Borgerdydsskolen.
— Nielsen, Procurator.
— Nissen, Etatsraad m. m.
— Nyerup, Professor og Bibliothekar.
— Olrik, Politiefuldmægtig i Helsingør.

Hr. Paludan, Candidat.
— Petersen, F. C., Dr. og Professor.
— Ploug, Adjunkt i Colding.
— Pontoppidan, Fuldmægtig.
— Popp, Bogtrykker, Kiøbenhavn.
— Ramus, Professor og Bibliothekar.
— Rasmussen, Fuldmægtig, Roeskilde.
— Reedtz, H. C., Kammerjunker.
— Reiersen, Contorist.
— Reinhold, Lieutenant i Artilleriet.
— Reitzel, Boghandler. 8 Exempl.
Rentekammer, det Kongelige.
Hr. Riis, Præst.
— Riise, J., i Kiøbenhavn.
— Rosendahl, Overlærer i Fredericia.
— Rosenvinge, J. L. A. Kolderup, Dr. og Professor Juris.
— Rørdam, Sognepræst i Kallundborg.
— Scavenius, Kammerjunker.
— Schiött, Premier-Lieutenant.
— Schmidt, A., Boghandler.
— Schmidt, Told-Casserer i Helsingør.
— Schubothe, Hofboghandler. 3 Exempl.
— Seidelin, Sognepræst i Dreslette.
Selskabet: den nye Forening, i Kiøbenhavn.
Hr. Simonsen, Kiøbmand.
— Simonsen, Chordegn i Fredericia.
— Smith, Kammerraad og Inspecteur; Corselitze paa Falster.
— Sporon, Høiesteretsadvocat.
— Steen, Bog- og Papirhandler.
— Steenfeldt, Justitsraad, Borgemester i Helsingør.
Hs. Exc. Hr. P. C. Stemann, Geheime- Stats- og Justitsminister, Præsident i det danske Cancellie, m. m.
Studenter-Foreningen i Kiøbenhavn.
Hr. Suhr, Rector i Vordingborg.
— Sveistrup, Capitain, Roeskilde.
— Tauber, Sognepræst.
— Termansen, Bogbinder i Ribe.
— Thiesen, Boghandler. 2 Exempl.
— Timm, Candidatus Juris.
— Ursin, Dr. og Professor.

Hr. Valentin, Byfoged i Maribo.
— Velschow, Cand. Theologiæ.
Fru Etatsraadinde de Viollier.
Hr. Visby, Præst.
— Weincke, Snedkermester.
— Westengaard, J. C., Adjunkt i Vordingborg.
— Wichmann, C. F., Candidat.
— Wilster, Dr. Phil. Adjunkt i Sorøe.
— Wilstrup, Assessor.
— Winge, O., Cancellieraad og Contorchef.
— Øhlenschlæger, Professor.

Norge.

Hr. Biørnskow, Studiosus Juris.
— Blom, Byfoged og Ridder.
— Foß, Capitain af Artilleriet, Ridder.
— Hartmann, Boghandler i Christiania. 30 Exempl.
— Holmsen, Kongelig Fuldmægtig.
— Juell, D., Student.
— Juell, P. H., Stiftsoverrets-Assessor.
— Jæger, Dispacheur, Arendal.
— Kierulf, Expeditionssecretair.
Læseselskab, det Bergenske.
Læseselskabet: Foreningen, i Frederiksværn.
Læseselskabet i Moß.
Hr. Møller, U. V., Overlærer.
— Møller, Zach. Godseier.
— Strøm, Lieutenant af Cavalleriet.
— Thillesen, Premierlieutenant, i Christiansand.
Universitetsbiblioteket i Christiania.
Hr. Winge, P., Stadsmægler i Christiania.

Sverrige.

Hr. Arvidson, A. A., Amanuensis, Stockholm.
— Bayer, Lieutenant, Christianstad.
— Bergenheym, Lector, Stockholm.
Bibliothek, den Götheborgske Nations, Lund.
Hr. Bildstein, Oberstlieutenant, Landscrone.
— Bolmér, Professor, Lund.
— Borgström, Magister, Lund.

Hr. Bring, Professor Juris, Lund.
— Brummer, C. M., Protocol-Secretair, Stockholm.
— Faxe, Dr. Theol. Bisp i Lund.
— Forsell, Oberst, Stockholm.
— Galén, O., Commerceraad Stockholm.
— Gleerup, Boghandler i Lund. 15 Exempl.
— Hill, C. J. Dr. Lund.
— Kröningssvärd, Herredshøvding, Fahlun.
— Lindberg, Comminister, Hörby.
— Lindblom, Magister, Lund.
— Lundgreen, Student, Götheborg.
— Mörch, O. J. N., botanisk Trægaardsmester, Lund.
— Nestius, F. B., Bogtrykker, Stockholm.
— Ohlson, Cand. Medicinæ, Lund.
— Palmblad & Co. Boghandlere, Upsala. 2 Exp.
— Reuterdal, Provst, Lund.
— Rosenbröyer, Secretair, Stockholm.
— Rydberg, S., Adjunkt, Lund.
— Savonius, Attaché ved den Russiske Legation i Stockholm.
— Schlyter, Student, Lund.
— Seth, J., Kammerherre, Osbyholm.
— Ström, Provst og Hofpræst, Hiersaa.
— Studach, Abbed, Stockholm.
Hs. Exc. Hr. General Suchtelen, Keiserl. Russisk Minister ved Hoffet i Stockholm, m. m.
Hr. Sylvan, O., Sognepræst, Fosie.
— Tamelander, Capitain, Stockholm.
— Tegnér, Bisp i Werið.
— Torell, Bogtrykker, Helsingborg.
— Wilhelmson, Kiøbmand, Landscrona.
— Wrede, Student, Stockholm.

Finland.

Hr. Boy, Herredshøvding m. m. i Wasa.
— Europæus, A., Lector i Wiborg.

England.

HHr. Black, Young & Young, Boghandlere i London.

